
Eesti
Omavalitsuspäev
Ajaloost sündinud –
teel tulevikku
TALLINNA ÜLIKOOL
EESTI LINNADE JA VALDADE LIIT
ASSOCIATION OF ESTONIAN CITIES AND MUNICIPALITIES
MTÜ POLIS

Eesti omavalitsuspäev

Ajaloost sündinud – teel tulevikku

2021

Väljaandjad: Tallinna Ülikool, MTÜ POLIS, Eesti Linnade ja Valdade Liit

Küljendus ja kaanekujundus Katrin Põdra (Interspace OÜ)
Kaanefoto Katrin Põdra
Keeletoimetaja Anne Taklaja (Ajalkat OÜ)
Trükikoda OÜ Koopia Niini & Rauam

ISBN 978-9916-4-0659-5

Sisukord

Sulev Mäeltsemees, Sulev Lääne, Sirje Ludvig, Kersten Kattai, Raivo Vare, Hannes Nagel: Omavalitsuspäeva tähistamise taust ja sellealane kogumik 8

1. Peatükk
MÕTTEID KOOSTÖÖST, KOHALIKUST OMAVALITSUSEST NING OMAVALITSUSPÄEVAST 13

1.1 Raivo Vare, Sulev Mäeltsemees, Sulev Lääne, Sirje Ludvig, Kersten Kattai, Hannes Nagel: Kohalikust omavalitsusest ja omavalitsuspäevast 15

1.2 Tervitused – Arnold Rüütel, Jüri Ratas, Henn Põlluaas, Eiki Nestor, Helir-Valdor Seeder, Aivar Kokk, Urmas Kruuse, Jaak Aab, Anneli Ott, Tiit Terik, Urmas Klaas, Madis Sarik, Tiiu Aro, Timo Kantola, Raimonds Jansons, Sulev Lääne, Tõnu Viik. 19

2. Peatükk
OMAVALITSUSPÄEVA IDEEST RIIKLIKU TÄHTPÄEVANI 33

2.1 Sirje Ludvig, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Kersten Kattai, Raivo Vare, Indrek Grauberg, Hannes Nagel: Omavalitsuspäeva ideest ja arengust. 35

2.1.1 Omavalitsuspäeva ideest ja MTÜ Polis suvekonverentsist Arukülas Raasiku vallas. 36

2.1.2 Eesti I Omavalitsuspäev Riigikogu Konverentsikeskuses 38

2.1.3 Eesti II Omavalitsuspäev Tallinnas Kalevi Spordihallis 42

2.1.4 Eesti III Omavalitsuspäev Narvas 48

I-III Omavalitsuspäevadega seonduvad artiklid 56

2.2 Kohaliku omavalitsuse olemus ja staatus 56

2.2.1 President Arnold Rüütel: Haldusreform ja kohaliku omavalitsuse staatuse andmine Eestis 56

2.2.2 Kalle Laanet: Haldusreformi esimesed tibud. Saaremaa, Muhu, Ruhnu ja väikesaarte kogemuse varal. 59

2.2.3 Taivo Lõuk: Kuressaare linna „taasloomine" ja kohaliku omavalitsuse staatuse omistamine. 63

2.2.4 Raido Liitmäe: Muhu vald 30 – olnust tänaseni ja tulevikust 65

2.2.5 Madis Kallas: Kuressaare linnast 67

2.2.6 Urve Tiidus: Vundament või muudatuste mootor 70

2.2.7 Vladimir Šokman: Kohaliku omavalitsuse areng ja omavalitsuspäeva sünd 71

2.2.8 Eve East: Kohaliku omavalitsuse kui asendamatu partneri väärtustamine 79

2.3 Regionaalareng ja Virumaa 81

2.3.1 Silvi Ojamuru: Maakondlikest omavalitsusliitudest ja nende koostööst esimese omavalitsuspäevani ja sealt edasi! 81

2.3.2 Jaak Aab: Riigi regionaalpoliitika on kõigi ministeeriumite ühine panus. 83

2.3.3 Kurmet Müürsepp: Maapiirkondade koostööst ja arengust 86

2.3.4 Tarmo Tammiste: Arengutest Ida-Virumaal ja õiglase ülemineku kavast. 89

2.3.5 Marko Pomerants: Kas 2017 haldusreformil on süüd Virumaa omavalitsustes toimuvas võimuvõitluses 92
2.3.6 Raivo Vare: Ida-Virumaa arengust uue roheenergeetilise pöörde olukorras 95
2.4 Sise- ja väliskoostöö ning Euroopa Liit 100
2.4.1 Henrik Hololei: Transpordi alased väljakutsed Euroopa Liidus – kõik lahendused algavad kodulinnast ja -vallast 100
2.4.2 Keit Kasemets: Euroopa Liidu regionaalpoliitika on toonud Eestile arenguhüppe 105
2.4.3 Sulev Lääne, Heikki Telakivi, Vello Viiburg, Sirje Ludvig, Ott Kasuri, Sulev Mäeltsemees: Soome ja Eesti koostöö kui omavalitsussüsteemi arengu üks võtmesõna 108
2.4.4 Sanna-Leena Immanen: Vana viis või kotitäis uusi? Mõlemad! 117
2.4.5 Gints Kaminskis: Läti kohalike ja piirkondlike omavalitsuste liit ja selle väljakutsed 119
2.4.6 Uno Silberg: Kohalik omavalitsus ning demokraatia – pilk Koselt Brüsselisse ning tagasi Omavalitsuspäevale 123
2.4.7 Hannes Nagel: Piiriülesest koostööst Eesti ja Läti piiriala omavalitsuste näitel 126
2.4.8 Janika Sillamaa: Lauluga omavalitsuspäevale 133
2.5 II peatükiga seonduvad lisad – I-III Omavalitsuspäevade päevakorrad 140
2.5.1 Omavalitsuspäeva ideest ja MTÜ Polis suvekonverentsist Arukülas Raasiku vallas 140
2.5.2 Eesti I Omavalitsuspäev Riigikogu Konverentsikeskuses 142
2.5.3 Eesti II Omavalitsuspäev Tallinnas Kalevi Spordihallis 144
2.5.4 Eesti III Omavalitsuspäev Narvas 146

3. Peatükk
OMAVALITSUSPÄEVA KUI TRADITSIOONI KUJUNEMINE JA ARENG . 149
3.1. Sulev Lääne, Kersten Kattai, Raivo Vare, Sulev Mäeltsemees, Katrin Niglas, Sirje Ludvig, Hannes Nagel, Tiiu Aro: Omavalitsuspäev traditsiooni ja töövormina 151
3.1.1 Eesti IV Omavalitsuspäev Pärnus – teema, ettevalmistus ning uued ideed151
3.1.2 Eesti V Omavalitsuspäev Muhu ja Saaremaa vallas – sisutihe koroonaviirusest tingitud muudatustest hoolimata 155
3.1.3 Omavalitsuspäev kui töövorm riigi ja kohalike omavalitsuste suhete sõlmküsimuste arutamiseks 161
3.1.4 Omavalitsuspäeva ettepanekud ja deklaratsioon ning seonduvad artiklid. 163
3.2 Eesti IV ja V Omavalitsuspäeva lisad. 166
3.2.1 Eesti IV Omavalitsuspäeva kava. 166
3.2.2 Kiri kõigile Eesti V Omavalitsuspäevale registreerunutele – programmitoimkonna otsus ja Saaremaa kiri Eesti V OVP ärajätmise kohta 170

3.2.3 Eesti V Omavalitsuspäeva kava 172
IV–V Omavalitsuspäevadega seonduvad artiklid 176
3.3 Haridus ja teadus 176
3.3.1 Henn Põlluaas: Haridus ja ettevõtlus, omavalitsus ja keskvõim – koostöös tulevikku 176
3.3.2 Andres Metsoja: Ühinemisperiood saab läbi 179
3.3.3 Tiit Terik: Intelligentne juhtimine toob nutikad lahendused linnakeskkonda 180
3.3.4 Tarmo Loodus: Kutse- ja üldhariduse integratsioon ehk vajalik koostegemine toob edu 182
3.3.5 Garri Raagmaa: Millist haridust vajab ühiskond, kus pooled töökohad on teadmuspõhised? 186
3.3.6 Sulev Alajõe: Kuidas Eesti uus haridusstrateegia (perspektiiviga kuni 2035) jõukust looks? 194
3.3.7 Kätlin Vanari, Tiia Õun: Ülikooli ja omavalitsuse koostöö tõenduspõhises kooliarenduses õppija õppimise toetamisel 197
3.3.8 Neeme Rand: Haridus ja omavalitsuslik mõttelaad läbi kutsehariduse prisma 203
3.3.9 Rivo Noorkõiv, Martin Klesment, Allan Puur: Rahvastikuregister ja elanikuks registreerimise kampaaniad 205
3.3.10 Aare Kruuser, Anet Oltsmann: Ülikooli ja kohaliku omavalitsuse koostööst avaliku halduse teoreetiliste ja praktiliste pädevuste arendamisel 211
3.4 Ettevõtlus, maaelu ja regionaalareng 219
3.4.1 Urmas Kruuse: Kodu maale – aitame kaasa, kui turg tõrgub 219
3.4.2 Janar Holm: Regionaalsed erinevused kui väljakutse 220
3.4.2 Tiit Terik: Transpordialasest koostööst naaberomavalitsustega 225
3.4.4 Lauri Luur, Erik Reinhold: Arengud Pärnumaal ja „Kobara" saamise lugu 226
3.4.5 Rivo Noorkõiv: Kohalike omavalitsuste motivatsiooni suurendamine ettevõtluskeskkonna arendamisel 230
3.4.6 Antti Roose, Helen Sooväli-Sepping: Eesti inimareng sõltub otseselt ruumilistest tasakaaludest. 235
3.4.7 Andre Sepp: Kas kohaliku ja riigi tasandi vahel on Eestis kohta ka regionaalhaldusele? 238
3.4.8 Veiko Sepp, Sulev Lääne, Kersten Kattai, Rivo Noorkõiv, Georg Sootla: Regionaalse valitsemise mudelite kujundamise ettepanekud 241
3.4.9 Maido Nõlvak, Krista Habakukk, Marika Muru, Liia Sirel: Maal elamise päev 250
3.4.10 Tiiu Aro, Aarne Põlluäär: Omavalitsuspäev – ettevalmistus ja viirushaigus – Saaremaa valla poolne korraldusprotsess Eesti V Omavalitsuspäevade ettevalmistamisse 254

4. peatükk
TRADITSIOONI KINNISTAMINE ÜLERIIGILISELT JA OMAVALITSUSTES 265
4.1 Sulev Lääne, Kersten Kattai, Raivo Vare, Sulev Mäeltsemees, Tanel Tammela, Sirje Ludvig, Hannes Nagel, Lemmit Kaplinski: Omavalitsuspäeva traditsiooni kinnistamisest. 267
4.1.1 Eesti VI Omavalitsuspäev Tartus 277
4.1.1.1 Lemmit Kaplinski: Euroopa Kultuuripealinn Tartu 2024 regionaalse koostöömudeli näidisena 277
4.1.1.2 Sven Tobreluts: Tartumaa omavalitsuste koostöö 280
4.1.1.3 Mihhail Kõlvart: Tallinn – kohalike omavalitsuste rohepöörde mootor 282
4.1.1.4 Leif Kalev, Erik Terk, Ulf Johansson: Pärast pandeemiat: arenguvõimalused ja valitsemisväljakutsed koroonakriisist väljuvas maailmas 287
4.1.1.5 Leif Kalev: Poliitika kujundamisvõime riigi ja kohaliku omavalitsuse uuenemise alusena 298
4.1.1.6 Jan Trei: Riigieelarve läbirääkimised läbi kohaliku omavalitsuse prisma 306
4.1.2 Alar Karu: Viljandimaa 310
4.1.3 Tõnis Kõiv: Rae seab pilgu tulevikku 315
4.1.3.1 Priit Põldmäe: Selge arenguvisioon ja hea ruumiline planeerimine tagavad valla kiire arengu! 316
4.1.4 Tiit Toots, Aivar Nigol: Võru maakond annab Vunki Mano 320
4.2 Omavalituspäevad valdades, linnades ja maakondades. 322
4.2.1 Tiit Terik: Omavalitsuspäev Tallinnas 322
4.2.2 Erik Sandla: Omavalitsuspäev Harku vallas 323
4.2.3 Andre Sepp, Eingard Tops, Jass Juuremaa: Omavalitsuspäev Raasiku vallas 324
4.2.4 Tiiu Aro, Aarne Põlluäär: Omavalitsuspäev Saaremaa vallas 327
4.2.5 Eve East: Omavalitsuspäev Toila vallas 328
4.2.6 Silvi Ojamuru: Omavalitsuspäev Rapla maakonnas 329
4.2.7 Mihhail Laurand, Jörgen Remmelkoor, Anne Wells, Erle Neeme: Omavalitsuspäev – kogu rahva tähtpäev 331
4.3 IV peatükiga seonduvad lisad 337
4.3.1 KAVA: Omavalitsuspäev Harku vallas 2018. 337
4.3.2 KAVA: Omavalitsuspäev Raasiku vallas 2020 339
4.3.3 KAVA: Omavalitsuspäev Tartus 2021 341

5. peatükk
TOIMETUSKOLLEEGIUM JA TÄNUSÕNAD 345
5.1 Toimetuskolleegium. 347
5.2 Tänusõnad 351

6. peatükk
LISAD 353
6.1 1866. aasta seadus 355
6.2 Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus Saare maakonna Kuressaare linna omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta 379
6.3 Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus Saare maakonna Muhu valla omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta 380
6.4 2018. aasta seadus 381
6.5 Seaduse seletuskiri (seletuskiri kattub Eesti II Omavalitsuspäeva ettepanekutes toodud seaduse eelnõu seletuskirja tekstiga) 381
6.6 Pöördumised ja deklaratsioonid 385
6.6.1 I OVP pöördumine ja resolutsioon 385
6.6.2 II OVP pöördumine 389
6.6.3 III OVP pöördumine 397
6.6.4 IV OVP ettepanekud 398
6.6.5 V OVP deklaratsioon 402
6.6.6 VI OVP deklaratsiooni projekt 410

7. peatükk
PILDID 417
Omavalitsuspäeva sünd Arukülas 25.08.2016 (fotograaf Sulev Lääne) 419
Eesti I Omavalitsuspäev 04.10.2016 Riigikogus 421
II Omavalitsuspäev Tallinna Kalevi Spordihallis (fotograaf Magnus Heinmets) 422
III Omavalitsuspäev Narvas (fotograafid Bohhan Studio OÜ ja Mari-Liis Ludvig) 435
Eesti IV Omavalitsuspäev Pärnus 19.-20. september 2019 445
V Omavalitsuspäeva ettevalmistus Kuressaares suvi 2020 452
Eesti V Omavalitsuspäeva kohtumine Kuressaares 22.10.2020 ja Taivo Lõugu austamine 453
Omavalitsuspäev Raasiku vallas Arukülas 01.10.2020 455
Rae vallas 2021 Harjumaa Omavalitsuspäeva ettevalmistamine 456
Omavalitsuspäev Harku vallas 01.10.2018 458
V Omavalitsuspäeva deklaratsiooni üleandmine Riigikogu juhatusele 07.12.2020 (fotograaf Erik Peinar) 460
Tartu Omavalitsuspäeva ettevalmistus 461
Pildigaleriid internetis 462

8

Sulev Mäeltsemees, Sulev Lääne, Sirje Ludvig, Kersten Kattai, Raivo Vare, Hannes Nagel: Omavalitsuspäeva tähistamise taust ja sellealane kogumik

Kogumiku eesmärk on iseloomustada Eesti Omavalitsuspäevale aluse pannud olulisi sündmusi – 1866. aasta 1. oktoobril jõustunud Vallaseadust ning 1990. aastal aktiivselt toimunud kohaliku omavalitsuse taastamist. Esimestena omistati kohaliku omavalitsuse staatus 1. oktoobril 1990 Muhu vallale ja Kuressaare linnale. Vaadeldakse samuti Omavalitsuspäeva idee sündi Raasiku vallas Arukülas MTÜ Polis ja partnerite suvefoorumil 2016. aastal ning edasisi arenguid nii üleriigilistel omavalitsuspäevadel kui ka kohalikes omavalitsustes. Kogumik sisaldab arvukalt omavalitsuspäevade teemadega seonduvaid artikleid Eesti poliitikutelt, teadlastelt, ametnikelt ja ekspertidelt. Oluline on ka vaade tulevikku, sealjuures saavad sõna mitmete kohalike omavalitsuste esindajad, kes on avaldanud soovi olla järgnevate üleriigiliste Omavalitsuspäevade korraldajad. Kajastatakse ka mitmeid ajaloolisi allikaid ja Omavalitsuspäevadel vastu võetud dokumente ning toimunud sündmuste ilmestamiseks on kogumiku lõpus ülevaade päevakajalistest piltidest.

Käesolevas artiklis iseloomustame veidi pikemalt 1866. aasta Vallaseadusega seonduvat, sest kohaliku omavalitsuse taastamist käsitletakse ka kogumiku mitmes artiklis. Enesekriitiliselt peame tõdema, et meie esivanemad hindasid kohaliku omavalitsuse ajaloo tundmist meist enam. 1930. aastal rõhutati kohaliku omavalitsuse ühes juhtivas ajakirjas „Linnad ja Alevid": „Heita teatud ajajärkude järele pilku minevikku on tähtis ja tarviline igale inimesele, kuid otse möödapääsematu see on kogukonna elus, eriti siis kui on saadud üle teatud raskusist ja rajatud ühiskondlik elu uutele alustele." Ilmekalt väljendas meie kohaliku omavalitsuse pikaajalist ajalugu ja tema olulist kohta ühiskonnas professor Jüri Uluots, kes ütles 1.–2. oktoobril 1933. aastal toimunud Maaomavalitsustegelaste kongressil: „Omavalitsuse mõtet ei ole meil suutnud hävitada ei Rooma paavst, ei püha Rooma keiser, ei ka kohalikud vürstpiiskopid, ordumeistrid, ei Poola, Taani ja Rootsi kuningad, ei ka Vene isevalitseja keiser. Omavalitsused Eestis on püsinud aastasajad ja just nagu uut hoogu saanud Eesti Vabariigiga ja omavalitsuse korraga. Selles mõttes peaks ekslik olema arvamine, nagu oleksid Eesti omavalitsused uuema aja sünnitus. Vaid ümberpöördult, kui on midagi Eestis alal hoidnud, siis on just seda Eesti omavalitsused."

Kohaliku omavalitsuse üksused on andnud suure panuse Eesti Vabariigi moodustamisse (nt Tallinna Linnavolikogu 1904. aasta valimised) ja iseseisvuse taastamisse (nt 2. veebruaril 1990. aastal Tallinna Linnahallis toimunud kõigi tasandi rahvasaadikute täiskogu, kus kiideti heaks Deklaratsioon Eesti riikliku iseseisvuse kohta).

Kohaliku omavalitsuse erilist kohta meie omariikluse saavutamisel ja taastamises on esile toodud ka Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes: "*Eesti riikluse tekkes, selle taastamises ja arengus on kohalikul omavalitsusel olnud ja on täita väga oluline roll. … Eesti rahvas saavutas omariikluse 1918. aastal suuresti tänu väljakujunenud omavalitsustraditsioonidele. Seega sai riik toimiva kohaliku omavalitsuse näol juba iseseisvuse kehtestamisest alates endale tõhusa toe ühiskonnaelu demokraatlikul korraldamisel. … 1980. aastate lõpus alanud kohaliku omavalitsuse taasloomine andis olulise panuse taastatava Eesti omariikluse demokraatliku aluse kujundamisse…*".

Kaasajaga võrreldavast kohalikust omavalitsusest saame Eestis rääkida 19. sajandi teisest poolest. See on ajast, mil ka meie lähiriikide (Soome, Rootsi jt) maapiirkondades mindi kirikuga seotud omavalitsuselt üle ilmalikule, kaasaegsele kohalikule omavalitsusele. Linnades sajandeid kehtinud omavalitsuslik elukorraldus (nt Lübecki õigus Tallinnas 1248. aastast) oli seisuslik omavalitsus. 1816. aastal hakkas kehtima Eestimaa talurahva-

seadus, millega kaotati talupoegade pärisorjus. Talupojad said isikliku vabaduse ja hakkasid ise maksma pearahamaksu ja muid riigimakse. Talurahvaseadus tekitas nüüdsest vabadeks saanud talupoegade jaoks ka talurahva omavalitsused ehk mõisavallad, mis võisid mõisavalitsuse järelevalve all otsustada talupoegade lihtsamaid ühiseluküsimusi. Need langesid kokku mõisate piiridega. Kogukonnavalitsus pidi kindlustama talurahvale pandud mõisa- ja riigikoormiste täitmise, hoolitsema vaeste ja haigete eest, pidama ülal koole ja valvama korra järele oma territooriumil. Vallad hakkasid kogukonna elukorralduse reguleeriva organina üle võtma funktsioone, mis enne olid mõisnike käes. Mõisa kontroll aga säilis – vallatalitaja kinnitas ametisse mõisnik ning mõisnik kontrollis ka kogukonna tegevust. 1819. aastal hakkas Liivimaal kehtima Talurahvaseadus, millega samuti kaotati pärisorjus ning talurahvas võis omandada kinnisvara. Ka Liivimaal hakati looma talurahvakogukondi (valdu). Eesti I Üldlaulupidu peetigi Tartus tähistamaks poole sajandi möödumist pärisorjuse kaotamisest ning rahva oma elukorralduse sisseseadmise algusest.

1866. aasta 1. oktoobril jõustus Vallaseadus ehk Vallakogukonnaseadus. Seaduse koostamise aluseks olid talupoegade kaebused ja palvekirjaaktsioon. Seaduse tõlkis vene keelest tallinna murdesse Fr. R. Kreutzwald, mille eest talle anti teenetemärk. Seadus trükiti kõige enne Eestimaal (Tallinnas) pealkirja „*Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele: Ria-, Tallinna- ja Kuramale*“ all. Liivimaal avaldati seadus 25. mail 1866 kubermanguvalitsuse patendina nr. 37 üheaegselt saksakeelse tõlkega.

Vallaseaduse elluviimiseks andis uus kindralkuberner krahv Eduard Baranov 29. juunil 1866 erilise teostamisinstruktsiooni. Vallakogukonna reformi oluliseks osaks sai ka 11. juunil 1866 keisri poolt kinnitatud Läänemerekubermangude valdade heaolureeglid, mis kehtestati samuti alates 1. oktoobrist 1866, katsena kuueks aastaks. Ajaloolise dokumendi sisu ja ka keele osas annab ettekujutuse näiteks selle esimeses osas (Makoggukondade seadmisest) § 1 sätestatu: „*Makoggukonnaks nimmetakse se rahwa hulk, mis ühhe märatud ma-krundi peal ellab; mis Rigi-wallitsuste kinnitamisse läbbi suremaks kogguks ühhendatud on; ja kellele käsku-seadus vastastikud õigussed annud ja peale pannud, mis nende kohhus täita.*“

Vallaseadusega eraldati valla ja mõisa maa-ala. Talurahvakogukonna ainsaks vormiks jäi vallakogukond. Seadus vabastas vallakogukonnad mõisa eestkostest ja vald muutus riiklikuks haldusüksuseks, jäädes algselt oma territooriumilt ikkagi enamasti veel ühe mõisa piiridesse. Moodustati vallavolikogu ja asutati ka vallavanema ametikoht. Vallavanema pädevusse läksid vallakohtu haldus- ja politseiülesanded.

Nii ärkamisaja juhid kui ka hilisemad poliitikud ja teadlased hindasid 1866. aasta Vallaseadust ning selle alusel tekkinud omavalitsusi väga kõrgelt. 1866. aasta kogukonnareformis, eriti aga Vallaseaduses nägi C. R. Jakobson (oli ka ise valitud vallakirjutajaks ehk siis valla kõrgemaks ametnikuks) uue ajajärgu algust rahva ajaloos. Ta võrdles seda päikesega ja osutas tema rakendamise positiivsetele tulemustele. „Kümne aasta eest tagasi,“ kirjutas C. R. Jakobson 1878. aastal, „kui uus seadus välja tuli, vallad mõisade alt lahti ja omaenese valitsusele said, siis oli nagu suur koorem iga meie maa ausa inimese südame pealt ära võetud. Eesti rahvas hõiskas, sest nüüd alles oli tõsine vabadus kätte tulemas, mida siiamaale ainult nimepidi meie maal oli tuntud. Mitmelt poolt kardeti, et asjad nüüd kohe kõik täitsa nurja saaksid minema. Kõik läks aga paremini edasi, kui keegi ette oleks uskuda võinud.“ Niipalju, kui C. R. Jakobson olevat rahvaga kokku puutunud, leidnud ta, et viimase hinnang vallareformi kohta olnud alati positiivne. „Kusagil ei ole meie teist otsust meie kogukondade isevalitsuse kohta kuulnud ega lugenud,“ kirjutas ta 1880. aastal, „kui üksi seda, et asjad meie kogukondades uue seaduse all paremini edasi on läinud, kui seda keegi ette võis arvata.“

Kohaliku omavalitsuse olulisust ilmestas Jakob Hurda kõnes esimesel üldlaulupeol 1869. aastal Tartus öeldu: „Meil eestlasil on nüüd omad iseäralised ja omasugused val-

lavanemad ja muud ammetmehed. On meil rahva heaks midagi soovitav, siis rääkigem nendega asja haste läbi …". Viljandi Eesti Lauluselts „Koit" kirjutas avalduses otseselt, et „meie kallis uus kogukondade seadus, mis, nagu meie Eesti rahwa tõsine eluõnne alus, juba nähtawalt palju tulu on toonud….".

Vallakogukonnaseaduse olulisust aitab kokku võtta ajakirjas Maaomavalitsus 25. veebruaril 1939. aastal ilmunud artikkel „Vallaomavalitsuse arengulugu", millest võime muuhulgas lugeda: „Põhjalikuma murrangu meie vallaomavalitsusse tõi keiser Aleksander II poolt 16. veebruaril 1866. antud vallakogukonna valitsemise seadus, mis püsis jõuas (peamiselt 1917. a revolutsiooniaegsete muudatustega) osalt kuni 7. apr 1937. a antud vallaseaduse maksma hakkamiseni ja rajas kindla aluse Eesti kogukondlikule omavalitsusele täielikus sõltumatuses mõisast. Nii alles see seadus ühes 1856. ja 1860. a talurahvaseadustega sai tõeliseks eesti rahva saksaorjusest vabastajaks ja siit peale võttis hoogu suur rahvuslik ärkamine koos majandusliku kandejõu järjekindla tõusuga."

1870. aastal anti välja Linnaseadus, mis jõustus meil 1877. aastal. Seaduse alusel valiti sama aasta detsembris ka esimene Tallinna Linnavolikogu (linnaduuma). 1904. aasta detsembris toimunud Tallinna Linnavolikogu valimistel said esmakordselt ajaloos enamuse eestlased ja linnavolikogusse valiti Jaan Poska (valiti 1905. aasta jaanuaris esimeseks eestlasest Tallinna Linnavolikogu esimeheks), Konstantin Päts (valiti mõni nädal hiljem abilinnapeaks).

Arvestades Eesti II Omavalitsuspäeva ettepanekut ja Riigikogu kõigi kuue fraktsiooni ühist seadusandlikku initsiatiivi võttis Riigikogu 29. mail 2018 vastu seaduse, millega 1. oktoober nimetati riiklikuks tähtpäevaks, Omavalitsuspäevaks. Miks just 1. oktoober? Sellele on eelnevalt antud pikem ajalooline taust 1866. aasta Vallaseaduse iseloomustamisega. Aga teise olulise mõjurina – 1. oktoobril 1990. aastal said meil peale poolesajandilist kohalike rahvasaadikute nõukogude kui riigi keskvõimu ripatsite perioodi esimestena omavalitsusliku staatuse Muhu vald ja Kuressaare linn.

8. augustil 1989 võttis Ülemnõukogu vastu põhimõttelise tähendusega otsuse „Haldusreformi läbiviimisest Eesti NSV-s". Lähtudes IME koondkontseptsioonist ja seadusest „Eesti NSV isemajandamise alused" ning vajadusest tagada üleminek kehtivalt haldussüsteemilt omavalitsuslikule haldussüsteemile, nähti selle otsusega ette viia vabariigis 1990.–1994. aastatel läbi haldusreform, mis pidi hõlmama: 1) rahvavõimu vabariigisisese detsentraliseerimise omavalitsuslikele juhtimistasanditele ning riikliku ja omavalitsusliku juhtimise kindlapiirilise eristamise; 2) territoriaalse haldusstruktuuri reorganiseerimise.

Kohaliku omavalitsuse taastamiseks töötati välja spetsiaalne taktika. Kuna vahepealsel perioodil oli kaotatud kohalikul tasandil iseotsustamise ja -tegemise võimalus, siis oli kõigepealt vaja just see taastada. Selleks otsustati, et haldusterritoriaalsetele üksustele tuleb ükshaaval omistada omavalitsuslik staatus ja alles siis, kui nad on võimelised kohalikke sotsiaalmajanduslikke ülesandeid täitma. Eriti külanõukogudes, aga ka alevites ja väiksemates linnades täitsid neid ülesandeid sageli põllumajanduslikud majandid (kolhoosid, sovhoosid) või ka mõned tööstus-, ehitusettevõtted.

Omavalitsusliku staatuse taotlemiseks oli vaja igal külanõukogul, alevil ja rajoonilisel linnal koostada oma põhimäärus ning välja töötada haldusüksuse arengukava. Nende dokumentide analüüsiks ja iga üksuse omavalitsuslike sotsiaalmajanduslike ülesannete sisulise täitmise võimekuse hindamiseks moodustas Ülemnõukogu Presiidium 7. märtsil 1990 haldusreformi ekspertkomisjoni, kuhu kaasati märkimisväärsel arvul teadlasi. Ekspertkomisjoni esimeheks nimetati Sulev Mäeltsemees ja aseesimeesteks Sulev Lääne ja Raivo Vare.

Eestis valitud haldusreformi taktika tagas enamvähem garanteeritult igasse senisesse külanõukogusse, alevisse või rajoonilisse linna (nende üksuste kohalike poliitikuteni ja

ametnikeni) omavalitsusliku elukorralduse mõtte jõudmise. Õnneks polnud vahele jäänud kahe põlvkonna pikkune periood seda ka täielikult kustutada suutnud, mistõttu kohaliku omavalitsuse taastamine kulges kiirelt ja tulemuslikult. Omavalitsusliku staatuse omistas neile üksustele Ülemnõukogu Presiidium. Esialgu rakendati küll kahetasandilist kohalikku omavalitsust, kuid suund oli võetud ühetasandilisele kohalikule omavalitsusele ning võimalikult tugevate valdade, alevite ja linnade kujunemisele. Ka seetõttu ei puudutanud omavalitsusliku staatuse saamise protseduur teise tasandi kohaliku omavalitsuse üksusi – maakondi ja vabariiklikke linnu.

Tol ajal valitud haldusreformi taktika otstarbekust, mis seisnes individuaalses lähenemises igale territoriaalüksusele, kinnitas muuhulgas asjaolu, et omavalitsuslikku staatust ei omistatud vene sõjaväebaasile Paldiskile. Oma põhimääruse ja arengukava töötasid Paldiski esindajad välja ja esitasid haldusreformi ekspertkomisjonile, kes lükkas need dokumendid tagasi. Muuhulgas lähtuti sellest, et linnas puudus kodanike register. Paldiski oli vahelahendusena aastatel 1993–96 Keila linnaosa. Ka seda sammu võiks käsitleda kohaliku omavalitsuse tagasihoidliku panusena juriidiliselt küll juba taastatud Eesti Vabariigi omariikluse kindlustamisse.

1990. aastate algul toimunud kohaliku omavalitsuse taastamise arvustajad on kritiseerinud, et valdu moodustades jäeti alles külanõukogude piirid. Aga piiride muutmist püüti vältida teadlikult. Oluline eesmärk oli taastada kohalik omavalitsus sisuliselt ja vastavad territoriaalüksused, kellest saaksid siis võrdväärsed partnerid piiriküsimuste diskussioonides.

Liiatigi oli piiride osas vähemalt kolm suurt gruppi soove. Kohati taheti valda taastada 1930. aastate lõpul toimunud vallareformi piires, kohati esimese iseseseisvusaja varasemates piirides, kohati aga 1970.–80. aastatel suhteliselt edukalt toiminud suurmajandi (eelkõige mõne kolhoosi) piires, sest külanõukogude piire oli omal ajal püütud järjest enam sobitada kohalikku sotsiaalset infrastruktuuri ülalpidavate majandite piiridega. Pole ka tähtsusetu meenutada, et rahva demokraatliku elukorralduse ihalus prevaleeris sageli sotsiaalse ja majandusliku (raskelt määratletava) sotsiaalse ja majandusliku efektiivsuse üle. Ja kuigi tol ajal räägiti-kirjutati palju sellest, et meie vallad on liiga väikesed, otsustas Riigikogu 1993. aastal kuus valda poolitada.

Haldusreformi ekspertkomisjoni osalusel asuti reorganiseerima Kohtla-Järve (endise vabariikliku linna) suurt aglomeratsiooni, mis koos Narva ja Sillamäega toetas Kirde-Eesti autonoomse oblasti provokatiivset, Eesti riigi terviklikkust lõhkuvat ideed. Muuhulgas taastati 1991. aastal nõukogude ajal Kohtla-Järve linna koosseisu kuulunud Jõhvi kui iseseisva linna ja maakonnakeskuse staatus.

Kui analüüsida 1990. aastate lõpust toimunud edutuid vaidlusi haldusterritoriaalse reformi teemal, siis võib väita, et kümnendi algul vallapiiridega tegelemine olekski kogu tähelepanu endale tõmmanud ja kohaliku omavalitsuse sisuliste, sh eelarve teemadega tegelemine oleks jäänud tahaplaanile.

„OMAVALITSUSPÄEVA“ kehtestanud seaduse eelnõu seletuskirjas on märgitud: „Seaduse eesmärk on luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel ning taastamisel ja arendamisel. Omavalitsuspäev oleks ühelt poolt tunnustuseks omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele. Teisalt oleks see võimaluseks omavalitsuse olemust, probleeme ja tegevust paremini tutvustada, et efektiivsemalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse. … Eelnev on väga oluline osa põhiseaduse ja Euroopa kohaliku omavalitsuse harta põhimõtete paremast realiseerimisest ning kehtiva õiguskorra eesmärgipärasemast toimimisest. Omavalitsuspäev on selge seisukohavõtt, et eelnevad, praegused ja tulevased

põlvkonnad tunnetavad omavalitsuste ajaloolist tähendust ja samuti suurt rolli ühiskonna tuleviku kujundamisel."

Peab meenutama, et Riigikogus olid selle kuupäeva kehtestamise osas ka vaidlused, sest 1. oktoobril tähistatakse Rahvusvahelist Muusikapäeva (selle tähistamise traditsiooni algatas Rahvusvahelise Muusikanõukogu president 1975. aastal) ning ka Rahvusvahelist Eakate Päeva (seda tähistatakse ÜRO Peaassamblee initsiatiivil 1990. aastast). Need kolm päeva aga ei konkureeri omavahel, vaid vastupidi – omavahel saab 1. oktoobril väga edukalt siduda eakaid inimesi, muusikat ning kohalikku omavalitsust.

MTÜ Polise suvekonverentsil Raasiku vallas Aruküla rahvamajas 25. augustil 2016 teemal „Kohalik omavalitsus kui Eesti riigi taastamise vundament – kas ka muudatuste mootor?" otsustati, et tuleb püüda kehtestada Omavalitsuspäev kui riiklik tähtpäev. Oluline samm selles suunas tehti 4. oktoobril 2016. aastal, kui Riigikogus toimus veel seadustamata I Omavalitsuspäev. Sellel osalejad võtsid vastu pöördumise Riigikogu poole, millele kirjutasid alla ka Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse mitmed esindajad, rääkimata kohaliku omavalitsuse poliitikutest ja ametnikest ja valdkonna teadlastest. Samuti kiideti heaks I Omavalitsuspäeva resolutsioon, mis edastati Vabariigi Presidendile, Riigikogu esimehele, peaministrile ning kohaliku omavalitsuse üksuste juhtidele.

Tegemist on esimese suuremahulise Omavalitsuspäeva sisu ja korraldust käsitleva kogumikuga ning koos sellega antakse oluline sissevaade Eesti kohaliku omavalitsuse ajalukku, tänapäeva ja ka tulevikku. Üldiseks ajajooneks on 2021. aasta seisuga toimunud üleriigilised Omavalitsuspäevad ning ka valdades või linnades selle päevaga seoses toimunud üritused. Siiski antakse ka lühiülevaade lähiaastate tegevussuundadest ja -kohtadest seonduvalt Omavalitsuspäevaga. Võiks öelda, et kogumiku materjalid, eelkõige selle artiklid, on läbilõige valdkonna arengutest ning seetõttu teatud mõttes kollaaž toimunust ja edasistest võimalikest suundumustest. Tallinna Ülikooli üliõpilased on kirjutanud artikli, kuidas noored näevad Omavalitsuspäeva ja koos sellega kohaliku omavalitsuse tulevikku.

Toimetuskolleegiumi siiras tänu kuulub kõigile, kes on panustanud käesoleva kogumiku valmimisse, Omavalitsuspäeva idee arendamisse ja koos sellega Eesti kohaliku omavalitsuse ajaloo, tänapäeva ja tuleviku väärtustamisse.

1. Peatükk
MÕTTEID KOOSTÖÖST, KOHALIKUST OMAVALITSUSEST NING OMAVALITSUSPÄEVAST

1.1 Raivo Vare, Sulev Mäeltsemees, Sulev Lääne, Sirje Ludvig, Kersten Kattai, Hannes Nagel: Kohalikust omavalitsusest ja omavalitsuspäevast

Selles osas on mitmete Eesti riigi juhtivate poliitikute ja arvamusliidrite tervitused käesoleva kogumiku lugejaile. Need on inimesed, kes on andnud oma suure panuse nii meie kohaliku omavalituse süsteemi loomisel kui ka Omavalitsuspäeva riikliku tähtpäevana kehtestamisel. Paljud neist on üleriigilise tähtsusega poliitikutena alustanud oma poliitikuteed kohalikes omavalitsustes ning mõned on seal juhtivalt tegevad tänaseni. Välismaised tervitajad aga esindavad neid meie naaberriike, kes on olnud läbi aja heaks koostööpartneriks meie omavalitsustegelastele ja kohaliku omavalitsuse esindusorganisatsioonidele.

Esimene neist on kaheldamatult õigustatult president Arnold Rüütel, kelle suunamisel ning tegusal osalemisel taasloodi 1989.–92. aastatel meie kohaliku omavalitsuse süsteem ja kes on andnud suure panuse ka selle hilisema arengu käigus. Talle omaselt ei jäta president Rüütel seegi kord kasutamata võimalust esile tõsta kohaliku omavalitsuse jaoks olulisi väljakutseid ka laiemas, kogu riiklusele olulises plaanis.

Riigikogu esimees Jüri Ratas kujunes juhtivaks poliitikuks läbi eduka tegevuse Tallinna kohaliku omavalitsuse kõigil tasandeil, linnapeani välja. Ta teab ja mõistab kohaliku omavalitsuse probleeme sügavuti ning on püüdnud nii oma senises peaministri kui ka nüüdses Riigikogu esimehe positsioonis aidata igati kaasa tõhusa ja elanike huvide ja murede paremale lahendamisele orienteerunud kohaliku omavalitsuse tegevuse korraldamisele. Ta rõhutab, et valdade ja linnade rahaline võimekus on tugevnenud ning tugevneb lähiaastatel veelgi. Selle kõrval tuleb aga tagada, et igas Eestimaa paigas oleks hea elada. Selle tulemusena on õnnestunud viimasel neljal aastal peatada inimeste maalt lahkumist. Samuti on ta kindel, et edu saavutada on võimalik vaid koostöös, mida toetavad ja aitavad arendada edasi ka vastavad traditsioonid, mis innustavad kogemusi vahetama ja üheskoos tegutsema.

Riigikogu endine esimees Henn Põlluaas, kes samuti on jõudnud suurde poliitikasse läbi juhtiva osaluse kohaliku omavalitsuse tasandil, märgib oma tervituses õigustatult, et tegelikkuses algab igas riigis kõik kohalikult tasandilt, liikudes edasi regionaalsele ja sealt tsentraliseerituse tasemele. Kohalik omavalitsus on tõepoolest demokraatia kõige olulisem element ning nende tugevuseks on lähedus kogukonnale, kus nad saavad arvestada nii kohalike probleemide kui ka vaadete ja ideedega, mis saavad edastatud ka üleriiklikule tasandile. Ning igati tuleb nõustuda tema arvamusega käesolevast kogumikust, et see on mõttekaaslaste kogumik, mida ühendab ühine arusaam: „Me saame hakkama!"

Teine endine Riigikogu esimees Eikki Nestor märgib oma tervitussõnas kogemustele toetudes tabavalt, et viimane haldusreform ei läinud nii lihtsalt ega saanud üldist mõistmist nii palju, kui oleks tahtnud, mistõttu soovib ta kohalikele omavalitsustele, nagu ka kogumiku autoritele häid mõtteid ja edasiminekut, et kaasamine ja juhtimine oluliselt kõrgemale tasemele tõsta, sest demokraatiat pole kunagi liiga palju.

Riigikogu aseesimees ja endine põllumajandusminister, maavanem, Viljandi linnapea ja tänane Viljandi Linnavolikogu esimees Helir-Valdor Seeder, kes on tulnud jõuliselt riigi poliitikasse läbi juhtrolli kohaliku omavalitsuse tasanditel, rõhutab oma tervituses, et Eestimaa omavalitsused on tunduvalt vanemad, kui meie tänaseks juba 103-aastane omariiklus. Samas vaatamata sellele, et meie linnad, vallad ja maakonnad on ka enamuse ajast tegutsenud võõraste riikide koosseisus, on neis aastasadadega salvestunud arvestatav kogemus (avaliku) võimu teostamisel ja kohaliku elu korraldamisel ning keerulistel aegadel on paljuski just kohalikud omavalitsused olnud riikluse kandjad ja kohalike elanike

igapäevaelu korraldajad ning turvalisuse tagajad. Just kohalikud omavalitused on koolitajaks riigijuhtimises osalemise tarbeks. Nii võibki Eesti riigi iseseisvuse taastamise kolmekümnendal aastal väita, et Eesti riik on Eestimaa omavalitsuste nägu. See ongi üks osa meie ühisest rikkusest ja kultuurilisest mitmekesisusest, sest ka omavalitsus ja poliitika on osa meie kultuurist.

Omaaegne ettevõtjast Jõgeva vallast võrsunud omavalitsusjuht ja maavanem, hiljem Riigikogu erinevate komisjonide esimees, nüüdne rahanduskomisjoni asejuht Aivar Kokk rõhutab oma tervituses, kui oluline on riigi arenguks ettevõtjate entusiasm ja investeerimisvõime ning riigi ja omavalitsuste võimekus ja soov luua eeldused ning võimalused ettevõtluse arenguks, olles ka ettevõtjatele usaldusväärne partner. Sest vaid heale koostööle avaliku, era- ja kolmanda sektori vahel on võimalik oma riiki arendada ja luua paremaid tingimusi elamiseks, töötamiseks, hariduse saamiseks, puhkamiseks, vaba aja veetmiseks. On hea, et üheks nüüd juba traditsiooniks muutnud omavalitsuspäevade läbivaks teemaks on olnud majanduskeskkond ning see, mida on vaja teha, et jätkuks Eestimaa tasakaalustatud ja jätkusuutlik areng, et inimeste elukvaliteet tõuseks. Ka siis, kui põhjust olla rahulolematu, pole vaja kiruda, vaid haarata probleemil n-ö „sarvist“ kinni ning üheskoos aidata oma riiki edendada.

Kunagine Tartu ja Elva linnapea, mitmekordne maaeluminister Urmas Kruuse rõhutab oma tervituses, et ajalooliselt on maapiirkonnad alati olnud eestlaste viljaaidaks, pelgupaigaks ning kodukohaks, kuhu kinnituvad meie endi või meie esivanemate juured. Seejuures on oluline, et riik suunaks targalt seda, milliseks kujuneb sealne ettevõtluskeskkond, põllumajandusmaastikud ja kogukonnad. On ju maapiirkonnad koduks kolmandikule Eesti inimestest ning tegutsemiskohaks samas suurusjärgus arvule ettevõtjatele. Omaette rolli näeb ta Strateegiasse „Eesti 2035“ jõudnud tegevussuundade ning põllumajandust ja kalandust aastani 2030 juhtivas arengukavas toodud maapiirkondade seniste ja uute väljakutsetega tegelemise seostamisele koos kogukondade, ettevõtluse, töökohtade, taristu ja elukvaliteedi tagamiseks vajalike teenuste määratlemisega.

Samuti kohaliku omavalitsuse töökogemusega ning kõrvuti teiste portfellidega ka kaks korda riigihalduse ministri oma hoidnud Jaak Aab, kes oli viimase haldus-territoriaalse reformi lõpetamise eestvedajaks, teab omast käest, mis on oluline. Seepärast lubab ta omalt poolt, et kaalutakse koos teiste valdkondlike ministeeriumitega võimalusi, kuidas haldusreformi järgselt tugevnenud valdadele ja linnadele saaks anda senisest rohkem otsustusõigust ning et käsil oleva kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse ehk KOKSi revisjonis on jätkuvalt eesmärgiks suurendada omavalitsuste enesekorraldusõigust, kus see on vähegi võimalik ja otstarbekohane.

Pikaaegne omavalitsustegelane, endine Võru linnapea ja Tallinna linnaosavanema asetäitja, riigikogu liige ja riigihalduse minister, nüüdne kultuuriminister Anneli Ott märgib oma tervituses, et Eesti nii mitmetahuline ja elujõuline kultuur on võimalik ainult tänu meie muistsetele kihelkondadele ja tänapäevastele maakondadele ja neis tegutsevatele omavalitsustele. Võib isegi öelda, et eesti rahvuskultuuri sünd võttis aset just külades ja alevikes. Sest vaid olles koha peal, tundes oma maa ja kogukonna ajalugu ning vajadusi, on võimalik teha otsuseid, mis tagavad kohaliku kultuuri elujõulisust. Tugevad omavalitsused on tema veendumusel vundament, mis tagab Eesti Vabariigi Põhiseaduses sätestatud lubaduse täitmist: eesti rahvuse, kultuuri ja keele säilimine läbi aegade. Samuti rõhutab ka tema omavalitsuspäevade traditsioonide tähtsust jätkusuutliku, säilenõtke ning inimkeskse riigi arendamiseks.

Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees, Tallinna Linnavolikogu esimees Tiit Terik käsitleb oma tervituses seda suurt rolli, mida kohaliku omavalitsuse arengus on mänginud selle esindusorganisatsioonid kuni tänase esindusorganisatsiooni – ELVL-ini –

välja. Seejuures toob ta välja, et kohalike omavalitsuste tehtavat märgatakse ja hinnatakse. Nii näitab uuring, et 71 protsenti Eesti inimestest usaldab neid ning peab kõige usaldusväärsemaks institutsiooniks.

Tartu linnapea Urmas Klaas, järjekordset, arvult juba VI Eesti Omavalitsuspäeva korraldava linna juhina ei saa mööda minna Tartu erilisest rollist Eesti riigi ajaloos ja nn Tartu vaimu olulisusest Eesti kultuuriloos ja arengus. Loomulikult leiab rõhutamist ka see, et Euroopa Kultuuripealinna aasta ei sünni ja ei toimu vaid Tartu kui kultuuripeallinna piirides, vaid tehakse tõsist tööd, mis hõlmaks tervet Lõuna-Eestit, mille mitteametlikuks keskuseks võib Tartut samuti pidada.

Madis Sarik, järjekorras ülejärgmist, VIII Eesti Omavalitsuspäeva korraldava Rae valla vallavanem märgib oma tervituses, et Tallinna nn Kuldsesse ringi kuuluvat valda võis juba kutsuda mõnda aega logistika pealinnaks, aga tänapäeval saab öelda, et ollakse ka noorte pealinn. Ta rõhutab, et valla kõige suurem tugevus on lisaks selle paindlikkusele just tugev ja elav külade liikumine, sest kogukondlik tegevus ja elanike initsiatiiv on see, mis tagab omavalitsuse kvaliteedi ja tegeliku suutlikkuse. Omavalitsus võib küll ehitada ja luua tingimused, aga sisend ja see, kuidas uut ehitatud taristut igapäevaselt kasutatakse, selle määrab ikka kogukond ja elanikud ise.

Ühe hiljutise haldusreformi näite – kogu Saaremaa saart hõlmava ühinenud vallaomavalitsuse – volikogu endine juht, nüüdne Riigikogu liige Tiiu Aro märkis oma tervituses, et neil on palju positiivseid kogemusi jagada. Eriti aduti päriselt suure omavalitsuse jõudu ja võimalusi olukorra operatiivseks lahendamiseks eelmisel aastal Saaremaal rasket koroonakriisi puhangut lahendades. Samuti meenutas ta, et taasiseseisvunud Eestis olid Muhu vald ja Kuressaare linn esimesed, kes omavalitsusstaatuse said. Kuigi pikalt kavandatud V Omavalitsuspäev Kuressaares jäigi koroonakriisi tõttu ära, toimusid siiski saarlaste eestvõttel piiratud mahus mõned kohtumised ja arutelud ning valmis ja anti üle riigikogu juhatusele ja ELVL juhtidele ka vastav deklaratsioon.

Välispartnerite poolelt saavad tervituseks sõna kahe meie kõige tähtsama kohaliku omavalitsustöö partnerriigi, heade naabrite Soome ja Läti esindajad. Timo Kantola, Soome suursaadik Eestis, rõhutab oma tervituses, et äsjane erakorraline olukord nõuab, et me jätkuvalt hoolitseksime oma erisuhte – nn „Soome silla" tugevuse ja püsivuse eest. Samas on tema arvates just nüüd hea hetk peatuda korraks, et mõelda, mida saaks teha paremini või rohkem riikide vahelise koostöö arendamiseks. On ju meie riikidel ja rahvastel palju ühist ajalugu ja suurepärast koostööd. See on hea põhi edasiminekuks. Selge see, et koostöö muutub aja möödudes. Näiteks, kui võrrelda suhtlust Eesti taasiseseisvumise algaastatega. Omavalitsuste vaheline koostöö oli tollal väga tihe ja Soomest anti Eesti valdadele igasugust abi. Nüüdseks on kahe riigi sidemed palju tihedamad ja laiemad kui eales. Linnade ja valdade vaheline koostöö on seejuures olnud alati ja on edaspidigi tähtsas rollis. Talsinki – Helsingi ja Tallinna kaksiklinn – on juba tuttavad meemid. Aga omavalitsuste vahelist koostööd teevad ka teised piirkonnad nii Soomes kui ka Eestis. Võimalusi teha rohkem on palju, näiteks digilahendused ühistranspordis ning liikluses. Omavalitsuste koostöös rahvusvahelistumine jätkub igal juhul.

Läti suursaadik Eestis Raimond Jansons rõhutab oma tervituses, et kohalike omavalitsuste tegevus Eestis ja Lätis pärineb juba 19. sajandist. Seejuures tuleb sageli endale meelde tuletada, kui palju kohalike omavalitsuste tööd on tänapäeval kulisside taha jäänud ja et need on kogukonna heaolu tagamiseks üliolulised. Asulad ja maapiirkonnad on olnud meie riikide ajalooline häll, sest paljude meie riigimeeste kogemused ja väärtused olid tihedalt seotud omavalitsuste tööga. Ilma igasuguse liialduseta võib tema arvates öelda, et omavalitsused on meie rahvaste selgroog. Eriti head koostöökogemust Eesti ja Läti vahel kohaliku omavalitsuse tasandil pakub kaksiklinna Valga/Valka näide. See ei katkenud ka

viirusepandeemia kõige karmimatel hetkedel tänu nende eristaatusele. Kahe riigi ja selle eri osiste inimeste omavaheline „rohujuuretasandi liikumine“ mõjutab ka riikidevahelise tasandi koostööd. Loomulikult ei ole igasugune koostöö lihtne – see nõuab aktiivset dialoogi, kogemuste vahetamist. Ülitähtis otsida alati ühiseid nimetajaid selle asemel, et välja langeda ja minna oma teed.

Omavalitsuspäeva tähtpäevaks kujunemise ja tähistamise eestvedajaks olnud MTÜ Polis president, Tallinna Ülikooli pikaajaline õppejõud ja kohaliku omavalitsuse valdkonna juhtiv spetsialist Sulev Lääne rõhutas MTÜ Polise nimel tehtud tervituses, et nii üleriigilistel kui ka mitmetes maakondades, valdades ja linnades, koolides ning mujal toimunud ja toimuvatel omavalitsuspäeva ettevõtmistel on oma sõnum oluliste teemade tõstatamise ja kaasatud inimeste ja institutsioonide koostöö arendamise osas. Omavalitsuspäevad on ka foorumiks, kus märgitakse ära riigi ja kohaliku omavalitsuse arengu olulised tähtpäevad. Samaaegselt ka käesoleva kogumiku koostamise üldjuhina rõhutas Sulev Lääne, et kogumik on üheks võimaluseks omavalitsuspäeva tekkimise ja arengu kajastamiseks, valdkonna probleemide analüüsiks ja erinevate kogemuste ja võimalike edasiste tegevuste esiletoomiseks. Eesmärgiks on ka senise kogemuse ühtekoondamine, et avaliku võimu, ülikoolide ja üldse õppeasutuste, aga ka laiemalt kodanikuühiskonna esindajate poolt tõstatatud küsimusele vastata – kuidas leida kompaktsemalt materjale omavalitsuspäeva idee arengu, käsitletud teemade, ürituste kavade ja korralduse, vastuvõetud dokumentide jne osas – et ka ise sellesse protsessi lülituda. Kogumikus on kümnete poliitikute, praktikute, teadlaste aga ka üliõpilaste artikleid, dokumente jms, mis võimaldavad nii toimunu kui ka tuleviku osas teemast huvitatutel paremini kaasa mõelda.

And last but not least, antud kogumiku väljaandja – Tallinna Ülikooli – rektor professor Tõnu Viik rõhutab oma tervituses, et see kogumik püüab kokku võtta omavalitsuspäeva ellukutsumise ja selle kui riikliku tähtpäeva korraldamise senise kogemuse, analüüsib omavalitsuspäevadel kavas olnud teemasid ning vaatleb võimalikke edasisi arenguid. Omavalitsuspäevad on nüüdseks aga kujunenud uueks ühistegevuse foorumiks, kus Riigikogu, Valitsuse, ministeeriumide ja teiste riigi ning samuti kohaliku omavalitsuse ning üha enam ka äri- ja kolmanda sektori esindajatega koostöös analüüsitakse ühiskonna olulisi väljakutseid ning püütakse neile koos leida sobivaid lahendusteid. Uue traditsiooni kujundajate hulgas on koos poliitikute ja ametnikega olnud palju teadlasi ja eksperte, sealhulgas Tallinna Ülikoolist ja TLÜ Ühiskonnateaduste Instituudist, kust omavalitsuspäevade idee alguse sai. Hästi toimiv ühiskonna enesekorraldus koos efektiivse autonoomiaga on demokraatia tagamise üks olulisemaid aspekte. Oma olemuselt on ülikool ja kohalik omavalitsus prof. Viik'i veendumusel mõlemas eeltoodud küsimuses sarnased institutsioonid. Peatudes ülikooli rolli kaasaegses ühiskonnas rõhutab ta, et tarkuse ülekandmine elik tänapäevaselt „teadmussiire“ sellest keskmest, mida kutsutakse ülikooliks, muudab oluliselt ühiskonna arenemisvõimet, elatustaset, konkurentsivõimet, majandust ja kultuuri. Sellega tegelevad kõik ülikoolid, kusjuures Tallinna Ülikool on Eesti ühiskonna arengut hõlmava koostöövõrgustiku üks aktiivsemaid partnereid koos avaliku võimu erinevate institutsioonidega, sealhulgas nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse ja nende liitude tasandil.

Kõiki tervituse autoreid ühendab üks ühine arusaam, et kohalik omavalitsus on ülioluline omariikluse sammas ja samas inimeste elukorralduse kvaliteedi tagaja ning sellisena vajab ta pidevat hoolt ja arendamist. Traditsioonilised omavalitsuspäevad ja temaatiline uurimistöö, samuti kogemust ja teadmust ühendavad väljaanded, nagu käesolev kogumik, on selles töös väga olulised.

1.2 Tervitused – Arnold Rüütel, Jüri Ratas, Henn Põlluaas, Eiki Nestor, Helir-Valdor Seeder, Aivar Kokk, Urmas Kruuse, Jaak Aab, Anneli Ott, Tiit Terik, Urmas Klaas, Madis Sarik, Tiiu Aro, Timo Kantola, Raimonds Jansons, Sulev Lääne, Tõnu Viik

President Arnold Rüütel

Raskes võitluses koroona pandeemiaga oleme liikumas võidu suunas. Globaalne teadlaste ja riigijuhtide koostöö sunnib nakkuse taanduma. Sellised katsumused ei jää aga meile kindlasti mitte viimasteks.

Inimkonna arvukus on kasvanud plahvatuslikult. Juba ennustatakse, et käesoleva sajandi keskpaigaks elab Maakeral ligi 10 miljardit inimest. Inimeste tihe koondumine, eriti suurlinnadesse, loob soodad tingimused haigustekitajate plahvatuslikuks levikuks.

Just selliste ohvriterohkete pandeemiate kaudu jõuame äratundmiseni, kuivõrd oluline osa on täita meie kohalikel omavalitsustel. Eluterve äraelamise võimaldamine kõigis riigi haldusüksustes – selles on meie jätkusuutliku riigi tulevik.

Meile saab järjest selgemaks ka otsus – liituda Euroopa Liiduga. Ei ole kahtlust selles, et koos võideldes pandeemia vastu saavutame võidu kiiremini ja väiksemate inimohvritega.

Eestlased nagu ka paljud teised rahvad on suutnud toime tulla väga suurte hädadega. Heidame pilgu kolm sajandit tagasi – Põhjasõja aega. Eestimaal möllas katk. Meid jäi alles ainult 150 000 elanikku. Kukelaulu ei olnud kuulda Soome lahest Peipsi rannikuni. Me elasime selle üle. Aastal 1800 oli meid juba pool miljonit. Ilmselt oli katkupisiku vägivallatsemine eestlaste peal meie ajaloo üheks suurimaks ja ohvriterohkemaks katsumuseks. Meenutame, et selle tulemusena liideti meid tervelt kaheks sajandiks Vene impeeriumi külge.

Koroonapandeemia tõstis meie kohaliku omavalitsuse kõige olulisemad väljakutsed, mis nõuavad senisest terasemat tähelepanu. Need on:

- rahvaste ränne,
- riigi siseturvalisus,
- meie energeetiline sõltumatus,
- riigikaitse- ja julgeolek,
- meie ühiskonna järjest suurenev sõltuvus digilahendustest, jne.

Nende väljakutsete edukas lahendamine eeldab riigi ja kohaliku halduse järjest tihedamat koostööd. Soovin selleks tahet ja kordaminekuid, kaasates selleks nii meie teadlaskonda kui ka rahvusvahelist kogemust.

Riigikogu esimees Jüri Ratas

Mida tugevamad on Eestimaa omavalitsused, seda edukamad riigina oleme. Meie vallad ja linnad on ju Eestimaa inimestele rõõmudele ning muredele kõige lähemal. Veel eelmise kümnendi alguses tundus selline nägemus kauge unistusena olevat. Viimastel aastatel on see hakanud siiski igapäevaseks tegelikkuseks saama.

On terve rida kinnitusi, et valdade ja linnade rahaline võimekus on tugevnenud. Neid võime nii oma silmaga kui ka rohketes numbrites näha. Näiteks tänavuse Aasta küla konkursi raames jõudsime hindamiskomisjoniga igasse maakonda. Meid oodanud kogukonnad rõõmustasid, et juba on või peagi saab korrastatud lasteaed või kool, tervisekeskus või

spordiväljak, seltsimaja või pühakoda. Selle taga on asjaolu, et tänavu kasvavad omavalitsuste investeeringud ajaloolise tasemeni – pea 500 miljoni euroni. Kolmel eelneval aastal suurendas keskvalitsus valdade ja linnade tulubaasi ligi 200 miljoni euroga ja mullu eraldas kriisiabi 176 miljonit eurot.

Lähimal paari aastal võivad omavalitsustele avaneda veelgi suuremad võimalused. Näiteks praeguse kokkuleppe kohaselt ulatuvad kahe aasta pärast valdade ja linnade investeeringud juba ligimale 700 miljoni euroni. Tuleval aastal avaneb võimalus saada tuge elumajade rekonstrueerimiseks 70 miljonit eurot aastas. Neile lisandub riiklik tagatis laenudele, mille abil saab väljaspool tõmbekeskusi elumaju osta, ehitada või renoveerida.

Rahalise võimekuse kõrval tõuseb küsimus, kuidas tagada, et igas Eestimaa paigas oleks hea elada. Väärikas kodu, kindel töökoht, ligipääsetav tervishoid, kvaliteetne haridus ja arvestatav sotsiaalabi peavad olema kõikjal kättesaadavad. Omaette tähelepanu vajavad teenused, mis innustavad lastega peresid veelgi kasvama. Selle kõige võimalikkust kinnitavad taas numbrid. Nende kohaselt on meil õnnestunud peatada inimeste maalt lahkumist. Viimasel neljal aastal on maapiirkondade elanike arv püsinud natuke üle 30 protsendi ja samal ajal on kasvanud väikelinnade elanikkond.

Edasiviivad ja tasakaalukad lahendused on võimalikud vaid koostöös. Seepärast tuleb meil jätkata ja arendada traditsioone, mis innustavad kogemusi vahetama ja üheskoos tegutsema. Pikaaegsetel valdkonna eestkõnelejatel on õnnestunud neid hoida. Näiteks pole käesolev kogumik ju sugugi esimene omataoline, vaid juba päris mitmes väärikas ettevõtmine. Tänavu 1. oktoobril tähistame juba neljandat korda riikliku tähtpäevana omavalitsuspäeva.

Tänan südamest kõiki, kes töötavad omavalitsustes ja omavalitsuste heaks! Soovin jõudu ja edu selles vastutusrikkas töös!

Varasem Riigikogu esimees Henn Põlluaas

Mul on hea meel, et ilmunud on kogumik „5 aastat Eesti Omavalitsuspäeva. Ajaloost sündinud – teel tulevikku."

Tänapäevane globaliseerumine, linnastumise, ränded ja neljas tööstuserevolutsioon, sisaldavad palju võimalusi, kuid ka rohkelt märkimisväärseid väljakutseid, mis tähistavad inimkonna tulevikku. Üha enam toimub tsentraliseerimine ning sageli unustatakse need alused, millel rajaneb kõik see tulevikku suunatud üleilmastumise protsess ja innovatsioon, uus tehnika ja tehnoloogia, isegi uus mõttelaad.

Tegelikkuses algab igas riigis kõik kohalikult tasandilt, liikudes edasi regionaalsele ja sealt tsentraliseerituse tasemele. Loogikas nimetame me seda induktsiooniks. Üksikult üldisele. Kuid on ka vastupidine liikuvus – üldiselt üksikule. Juba antiikfilosoofid märkisid nende kahe suuna – üksteise täienduse ning tasakaalustatuse vajalikkust, selleks et olla edukas.

Pole kahtlust, et tervikuna on kohalikud ja piirkondlikud omavalitsused Eesti kodanike ja kogukondade toimetuleku kvaliteedi määratlemisel esirinnas. Nii nagu on kohalik omavalitsus valitsemissüsteemi lahutamatu osa igas maailma demokraatlikus riigis.

Kohalik omavalitsus on demokraatia kõige olulisem element, kuid pole kahjuks laialdaselt sellisena tunnustatud. Kohalik omavalitsus on Eesti valitsuse rohujuure tasand. Kohaliku omavalitsuse liikmetel on ideaalsed võimalused jälgida kohalike kogukondade muutuvaid vajadusi, kavandada ja rakendada strateegiaid nende vajaduste rahuldamiseks; juhtida tähelepanu kohalikke probleeme rahvusriikide valitsustele

Kohaliku omavalitsuse tugevuseks on lähedus kogukonnale, kus me saame arvestada kohalike vaadete ja ideedega, isegi kui nad on vastuolulised ning samuti võime neile igati adekvaatselt reageerida.

Selles kogumikus on mitmeid tuntud nimesid, kes on panustanud Eesti kohalikku ja piirkondlikku arengusse, selle üleüldisse tähtsusse. See on mõttekaaslaste kogumik, mida ühendab ühine arusaam: „Me saame hakkama!"

Varasem Riigikogu esimees Eiki Nestor

Tervitus Teile tuleb töises meeleolus, et kutsuda kaasa mõtlema miks ja milleks. Ja mis kõige tähtsam, kuidas edasi.

Suurte reformidega on asjaolud alati sellised, et eksitav oleks teha järeldusi liiga kiiresti, sest suured muudatused vajavad nii öelda settimist. Haldusreform oli suur muudatus Eesti elus ja selle edukusele annab hinnangu ekspert number üks sellel alal, ehk tema kõrgeausus valija, juba sellel sügisel. Eks 2017 valimiste ajal oli veel sellist „põrsad kotis ostmise" hõngu, sest reform ise oli veel paberil ja tegelik elu saabus hiljem. Aga rahulolu küsitlusi on tehtud ja nende tulemuste põhjal mõtted ikka pähe kipuvad.

Haldusreformi „adra seadmise" ajal oli mul au olla Eesti külaliikumise patroon ja seoses sellega sai armas kodumaa risti ja põigiti läbi sõidetud, kaunid külad üle vaadatud ning päevakorra väliselt haldusreformi asjus tekkinud ideed kõikjal läbi arutatud. Korraldusliku külje pealt andis ju seadus kohalikele otsustajatele küllaldaselt vaba ruumi ja polnud ka ime, et ideed erinevates Eesti paikades olid erinevad. Eks ma vaikselt püüdsin ka suhtumist oma enda arusaamade kohta kontrollida. Ütlen ausalt, et mõnes maakonnas polnud need kuigi populaarsed. Kõige paremini võttis selle kokku üks kunagine kolleeg Riigikogust, kes sellel hetkel omavalitsuste liidus tegev oli. Ta ütles mulle, et tead Eiki, ega demokraatiaga ei maksa ka eriti üle pingutada.

Meenus mulle see lugu siis, kui lugesin värsket uurimust, kus rohkem kui 11 000 inimest vastas küsimusele rahulolu kohta oma kohaliku omavalitsusega. Usun, et kindlasti olete selle uuringuga tuttavad.

Selgus, et kõige rohkem on inimesed rahul omavalitsusega Muhu saarel. Seal teatavasti jäid nii piirid kui muu samaks, ehk saab öelda, et reformi ei toimunud. Teise koha plusspoolel sai mulle armas Hiiumaa, kus küll kõik vallad ühinesid, aga on ka osavallad ja nendes osavalla kogud, mis pole küll valimistel valitud, vaid erinevate huvirühmade esindajatest kokku tulnud. Kus muuseas ka täna arutame, kuidas neid kogusid veelgi mõistlikum valla elu korraldamisse kaasata.

Ja kui rahulolu uuringule lisatud kaarti vaatasin, siis pagana pihta, kõige vähem ollakse omavalitsustega rahul just seal kandis, kus endine kolleeg Riigikogust mulle demokraatia asjus mõtteid avaldas.

Et aga küsimus pole ainult ühes Eestimaa kandis, annab tunnistust teine uuringu tulemus. Mis rahvale meeldib, vaatate ise tabelist, aga kõige vähem ollakse rahul kaasamise ja juhtimisega!

Nii et austatud, soovin Teile häid mõtteid ja edasiminekut, et järgmise nelja aasta jooksul kaasamine ja juhtimine oluliselt kõrgemale tasemele tõsta, sest demokraatiat pole kunagi liiga palju.

Varasem Riigikogu aseesimees, Riigikogu liige Helir-Valdor Seeder

Eesti Vabariik on 103 aastane ja sellel aastal me tähistame iseseisvuse taastamise kolmekümnendat aastapäeva. Nii pikka iseseisvuse perioodi pole eestlaste riikluses varem olnud, aga 103-st aastast poole oleme olnud võõrvõimude poolt okupeeritud. Seega on meil omariikluse kogemus väga lühike.

Eestimaa omavalitsused on tunduvalt vanemad, näiteks minu kodulinn Viljandi sai iseseisva linna õigused 738 aastat tagasi. Vaatamata sellele, et meie linnad, vallad ja maakonnad on ka enamuse ajast tegutsenud võõraste riikide koosseisus ja võõraste juhtimisel, aga siiski ajuti ka eestlaste osalusel, on aastasadadega salvestunud arvestatav kogemus (avaliku) võimu teostamisel ja kohaliku elu korraldamisel. Omavalitsusi on korduvalt reformitud, muutunud on piirid ja ülesanded ning võimu teostamise sisu. Aga omavalitsus on olnud ja jäänud inimesele kõige lähedasemaks elukorraldusüksuseks ning sillaks kodaniku ja riigivõimu vahel.

Eesti riigile keerulistel aegadel on paljuski just kohalikud omavalitsused olnud riikluse kandjad ja kohalike elanike igapäevaelu korraldajad ning turvalisuse tagajad. Nii oli see ka iseseisvuse taastamise ja suurte ühiskondlike muudatuste ajal, kui kohalikud omavalitsused olid peamised reformide elluviijad. Nii on see olnud ka koroonakriisi ajal ja eriolukorras inimeste probleemide lahendamisel.

Kohalikes omavalitsustes tegutsemine annab ka väga mitmekülgse kogemuse ja laia ettevalmistuse inimestele, kes soovivad riigi tasemel poliitikat teostada. Iga poliitiku kogemuste pagasit rikastab ja silmaringi laiendab ning ministri portfelli muudab tõsiseltvõetavamaks, kui tal on õnnestunud pidada mõnda omavalitsusametit.

Omavalitsuspoliitika on oluline ja põnev maailm, milles ka minul on õnnestunud osaleda. 10. juunil 1991. aastal asusin tööle Viljandi Linnavalitsuse majandusnõunikuna ja minust sai linnavalitsuse liige (sel aja veel Viljandi Linna Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee). Mul on olnud võimalus osaleda ühe omavalitsuse ülesehituses – alates omavalitsusliku staatuse saamisest ja linna esimese iseseisva eelarve koostamisest kuni eluruumide ja ettevõtete erastamiseni. Kõik need kolmkümmend aastat olen ühel või teisel moel olnud seotud omavalitsuspoliitikaga ja täna olen Viljandi linnavolikogu esimees. See on olnud käänuline teekond ja huvitavate sündmuste aegrida, mille jooksul on üks omavalitsus kvalitatiivselt muutunud. Ikka paremuse suunas.

Eesti riigi iseseisvuse taastamise kolmekümnendal aastal võime väita, et Eesti riik on Eestimaa omavalitsuste nägu. See nägu on väga eripalgeline ja mosaiik on väga värviderohke. Aga see ongi üks osa meie ühisest rikkusest ja kultuurilisest mitmekesisusest, sest ka omavalitsus ja poliitika on osa kultuurist. Käesolev kogumik annab põgusa ülevaate Eesti omavalitsusmõtetest aastal 2021, millesse kõigil meil on võimalik tulevikus ka isiklikult panustada oma koduvalla või kodulinna elu edendamise kaudu. Rõõm on tõdeda, et saame Eestis Omavalitsuspäeva tähistada riikliku tähtpäevana. See on meie „oma valitsemise päev" ja nagu tervituse alguses kirjutasin on eestlastel seda oma valitsemise aega väga napilt olnud. Mäletame siis ajalugu ja väärtustame Eestimaa omavalitsusi!

Riigikogu rahanduskomisjoni aseesimees, Riigikogu KOV ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees Aivar Kokk

5 aastat tagasi toimus Eesti I Omavalitsuspäev Riigikogu konverentsikeskuses. Tänaseks on sellest kujunenud iga-aastane traditsioon, kus kokku saavad üle riigi erinevad osapooled, et arutleda ettevõtlusest, poliitikast ja probleemsetest valdkondadest ning võimalike arengute analüüsidega otsida neile parimaid lahendusi.

Iga riigi arenguks on oluline ettevõtlus, ettevõtjate entusiasm ja investeerimisvõimalused. Üheks Omavalitsuspäevade läbivaks teemaks on olnud hetkel kujunenud majanduskeskkond, mida on vaja teha selleks, et jätkuks Eestimaa tasakaalustatud ja jätkusuutlik areng ning millised võiksid olla majanduse tulevikustsenaariumid. Oluline on riigi ja omavalitsuste võimekus ja soov luua eeldused ning võimalused ettevõtluse arenguks, olles ka ettevõtjatele usaldusväärne partner.

Vaid heale koostööle avaliku, era- ja kolmanda sektori vahel on võimalik oma riiki arendada ja luua paremaid tingimusi siin elamiseks, töötamiseks, hariduse saamiseks, puhkamiseks, vaba aja veetmiseks jne.

Mul on hea meel, et Eestimaa inimesed töötavad selle nimel, et inimeste elukvaliteet tõuseks. Et Eestimaal, kus ka täna on mõnus elada, oleks homme veelgi parem. Oluline on, et me keskenduksime jäävate väärtuste arendamisele, millele tuginedes ehitavad oma elu meie lapsed ja lapselapsed.

Omavalitsuspäevaga oleme loonud traditsiooni, istutada koos oma rahvaga igal aastal omavalitsuspäeval puu ning rajada mõni uus lipuväljak, et väärtustada oma armsat sinimustvalget lippu, mis on ühteaegu nii riigi- kui ka rahvuslipp.

Aga kui siiski vahel tekib hetk ja kiusatus kiruda, et kõik on siin halvasti ning valesti, siis küsigem endilt, mida me ise saaksime kodumaa heaks teha ning haarakem siis „sarvist" kinni. Aitame koos oma riiki edendada!

Tänan kõiki, kes on kaasa aidanud omavalitsusepäeva sünnile ja selle traditsiooni hoidmisele!

Soovin teile kõigile head pealehakkamist, raskustest edukalt ülesaamist ning meeldivat koostööd!

Maaeluminister Urmas Kruuse

Ajaloo jooksul on maapiirkonnad alati olnud eestlaste viljaaidaks, pelgupaigaks ning kodukohaks, kuhu kinnituvad meie endi või meie esivanemate juured. Ajaga võivad paljud muud asjad muutuda, kuid maa jääb alles. Riigina saame suunata seda, milliseks kujuneb sealne ettevõtluskeskkond, põllumajandusmaastikud ja kogukonnad. Praegu on maapiirkonnad koduks kolmandikule Eesti inimestest ning tegutsemiskohaks samas suurusjärgus ettevõtjatele.

Strateegiasse „Eesti 2035" on kirja saanud, et igale Eesti inimesele peavad olema kättesaadavad ja ligipääsetavad kvaliteetsed avalikud teenused, olenemata tema elukohast. Põllumajandust ja kalandust aastani 2030 juhtiv arengukava seob endas maapiirkondade seniste ja uute väljakutsetega tegelemise ning kirjeldab kogukondade, ettevõtluse, töökohtade, taristu ja elukvaliteedi tagamiseks vajalikud teenused. Eesmärk on saavutada maapiirkondade tasakaalustatud areng. Selleni jõudmiseks tuleb tugevdada kohalike kogukondade panust, parandada maaelu kuvandit ja teadvustada selle tähtsust ning edendada maaettevõtlust. Seda kõike on vaja teha ühiselt ministeeriumide ning omavalitsuste koostoimes. Lõpptulemusena tahame näha regionaalselt tasakaalustatud maapiirkondi koos toetava elu- ja ettevõtluskeskkonnaga, kus võimendatakse olemas olevaid piiratud ressursse maaelu kestliku arengu tagamiseks.

Minu soov on kõnetada noori, sest nemad on meie tulevik. Neil ei ole aega lõputult oodata ja valida, kuhu oma kodu luua. Statistika ütleb, et maapiirkonnas elavate noorte (vanuses 21–40 aastat) osatähtsus sama vanusegrupi üldarvus on viimase viie aastaga langenud, olles 2020. aastal 27, 68%. Näeme, et maapiirkonda elama asumiseks, põlvkondade vahetuseks põllumajanduses ning kohalike kogukondade toimimiseks tulevikuliidrite kasvulavana on vaja tagada noortele võimalused oma kodu rajamiseks maapiirkonda ning toetada neid ettevõtlusega alustamisel.

Eesti maaelu arengukavas aastateks 2014–2020 ning praegu koostatavas Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakavas aastateks 2021–2027 on juba loodud või kujundamisel terviklikud võimalused ettevõtluse ning kohalike kogukondade toetamiseks maapiirkondades. Seega ole ainult hakkaja mees või naine ja tule maale. Tsiteerides

Hando Runneli tuntud laulusalmi: „Tee veskikivid teravaks, löö aknad puhtaks, säravaks, küll tuleb rahvas rõõmuga siis kõrge veskikoormaga".

Panen lõpetuseks omavalitsuste juhtidele südamele, et kiires tempos muutuvas maailmas peame olema valmis ajaloost õppides tegelema praeguste probleemidega ning suunama samas pilgu ka kaugemasse tulevikku, et tagada meie kõigi Eesti terviklik ja tasakaalustatud areng.

Riigihalduse minister Jaak Aab

Mulgimaalt pärit inimesena saan kinnitada, et kohalikud omavalitsused mängivad inimeste elus väga suurt ja tähtsat osa kõikjal Eestis. Mida tugevamad on omavalitsused kohtadel, seda tugevam on riik. Tunnustan kõiki omavalitsuste valdkonna arendajaid läbi aastate, tänu kellele tähistasime ka nüüd juba kuuendat korda eraldi riikliku tähtpäevana omavalitsuspäeva.

Viimastel aastatel on riik kohalike omavalitsuste võimekusse tugevalt juurde panustanud. Kohalikele omavalitsustele laekuva üksikisiku tulumaksu määra suurendamisega on kõigi omavalitsuste tulubaas märgatavalt kasvanud. Samuti on jõudsate sammudega tõstetud tasandusfondi mahtu. Meie eesmärk on vähendada Eesti regionaalse arengu liiga suurt ebaühtlust. Peame vajalikuks, et omavalitsustel kõikjal Eestis oleks võimalik teha uusi investeeringuid ja pakkuda inimestele häid kvaliteetseid teenuseid.

Kaalume koos teiste valdkondlike ministeeriumitega võimalusi, kuidas haldusreformi järgselt tugevnenud valdadele ja linnadele saaks anda senisest rohkem otsustusõigust. Ka praegu käsil olev kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse ehk KOKSi revisjon on kantud ühe peamise põhimõttena soovist suurendada omavalitsuste enesekorraldusõigust, kus see on vähegi võimalik ja otstarbekohane.

Üks lähiaja olulisi töösuundi on kahtlemata kohalike omavalitsuste koostöö tugevdamise jaoks senisest veel paremate võimaluste loomine ja selle koostöö tõhus toetamine riigi tasandil. On ju selge, et mingeid asju tuleb teha ka suurematel omavalitsustel ühiselt, koos naabritega aidates kaasa kogu oma piirkonna arengule ja selliste inimestele vajalike spetsiifilisemate teenuste osutamisele, mille mastaap ja vajalik kompetents eeldavad jõudude ühendamist kohtadel. Nüüd, kus haldusreformist on juba üle nelja aasta möödas ning ühinenud valdades ja linnades esmane ühinemisjärgne sisemine kohanemisperiood läbitud, oleks omavalitsustel õige aeg leida taas rohkem tähelepanu kaasa rääkimiseks näiteks maakondliku ulatusega küsimustes. Pean väga oluliseks, et igas maakonnas oleks inimeste jaoks kõik vajalik kättesaadav, mis tähendab kahtlemata maakonnakeskuste tugevana püsimise toetamist.

Seekordne omavalitsuspäeva tähistamine on toimunud küll kogu maailmas elu takistava viiruse tõttu tavapärasest pisut erinevalt, otseseid suuri kokkusaamisi vältides ja pikema aja jooksul, aga kindlasti iga asjaosalise hinges ja heades soovides sama südamlikult kui kõik varasemad korrad. Minu suur tunnustus kõigile pikaaegsetele valdkonna eestkõnelejatele, kes pole lasknud hääbuda traditsioonil aeg-ajalt tõsta tähelepanu fookusesse arutamine kohalike omavalitsuste murede ja rõõmude, probleemide ja heade kogemuste üle, tehes seda kas siis arutelufoorumite korraldamise vormis või ka selliste kogumike koostamise kaudu, nagu käesolev, mis pole ju sugugi esimene omataoline, vaid juba päris mitmes väärikas ettevõtmine, et talletada nii tänaste lugejate kui ajaloo jaoks Eesti omavalitsuste tänapäeva ja ajalugu. Jõudu teile ja meile kõigile selle missiooni jätkamisel!

Kultuuriminister Anneli Ott

Eesti üks suurimaid aardeid on läbi kiuste ning raskuste püsima jäänud rahvuskultuur. Veelgi enam tõstab selle väärtust sisemine mitmekesisus, mille poolest oleme võrreldavad ka meist kordades suuremate riikidega. Eestis kõneletakse üheksas keelemurdes ning kantakse üle saja erineva kihelkonna rahvarõivaid – igal ühel oma vääramatu eripära ja väärtus.

Taoline muljetavaldav mitmekesisus on võimalik ainult tänu meie muistsetele kihelkondadele ja tänapäevastele maakondadele ja neis tegutsevatele omavalitsustele. Pole liialdus öelda, et eesti rahvuskultuuri sünd võttis aset just külades ja alevikes. Veel enne seda, kui 1869. aastal toimus Tartus esimene üldlaulupidu, toimusid kohalikud laulupeod ka Jõhvis, Simunas, Virumaal, Laiusel, Hiiumaal, Pärnu kihelkonnas ning Uulu mõisas.

Eesti rahvale südamelähedane laulupidude traditsioon ilmestab ühiselt mõistetavat tõsiasja: eesti kultuuri aluseks on kohalikud kombed, traditsioonid, tavad ja pärimused. Ilma osadeta ei ole ka tervikut. Kohalikud omavalitsused täidavad eesti kultuurikandjate ja -kaitsjate rolli, hoides meie eripära ning toetades selle edasi kandmist tulevastele põlvkondadele. Siinpuhul on omavalitsusel tasakaalustav jõud: vaid olles koha peal, tundes oma maa ja kogukonna ajalugu ning vajadusi, on võimalik teha otsuseid, mis tagavad kohaliku kultuuri elujõulisust. Tugevad omavalitsused on vundament, mis tagab Eesti Vabariigi Põhiseaduses sätestatud lubaduse täitmist: eesti rahvuse, kultuuri ja keele säilimine läbi aegade.

Ma soovin südamest tänada kõiki omavalitsuspäevade korraldajaid, osalejaid ning toetajaid. Kohalike omavalitsuste käekäik, saavutused ning katsumused väärivad meie tähelepanu ning pühendumust igapäevaselt. Omavalitsuspäevad võimaldavad koguda mõtteid ning jagada kogemusi nii omavahel kui ka valdkonna ekspertidega, mis on elulise tähtsusega jätkusuutliku, säilenõtke ning inimkeskse riigi arendamiseks.

Eraldi soovin tunnustada kogumiku „Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku“ koostajaid ning sellesse panustajaid. Tegu on olulise ülevaatega, mis mitte ainult annab aimu varasematest arengutest, vaid ka suunab meid tulevikku. Usun, et käesolev kogumik, nagu ka tänavune 6. omavalitsuspäev, on vaid meie ühise teekonna ning pika traditsiooni algus.

Austuse ja parimate tervitustega kõigile, kes panustavad oma aega ja energiat omavalitsuste tugevdamisesse ning seeläbi iga Eestimaa elaniku heaolusse.

Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees ja Tallinna Linnavolikogu esimees Tiit Terik

Rohkem kui sada aastat tagasi, 19. septembril 1920 toimus Tallinnas Eesti Linnade Liidu asutamiskoosolek.

Eesti riik oli napilt kahe-aastane, kui nähti vajadust, et on vaja seljad kokku panna, sest ühistöös on jõudu. Kas sadat aastat pidada pikaks või lühikeseks perioodiks, sõltub taustsüsteemist. Ühe omavalitsusi ühendava liidu jaoks on see kindlasti väärikas verstapost, sest ega Eestis ülemäära palju selliseid institutsioone ei ole, kellel vanust terve sajand.

Mida sellest järeldada? See annab tunnistust, et omavalitsuste liit oli üks esimesi asju, mida vaba rahvas pidas tarviliseks asutada. Paljudest omavalitsustegelastest said hiljem riigimehed. Näiteks Tallinna juhtimisega olid varasemalt seotud nii Konstantin Päts kui Jaan Poska. Viimane küll ise enam liidu asutamist ei näinud.

Eesti Vabariigi 20. aastapäeval kirjutas Tallinna kauaaegne linnapea ja Eesti Linnade Liidu juhatuse esimees Anton Uesson, et „kaugele ettenägeliku poliitikuna tundis Kons-

tantin Päts ära, et tugevad omavalitsused on riigi rajamisel esimeseks tähtsamaks eeltingimuseks. Ja nagu hiljem selgus, olid Eesti riigi loomise esimestel päevadel rahva jõudude organiseerimisel just omavalitsused määrava tähtsusega teguriks....“

Aga tuleme ajas lähemale. Ka Eesti taasiseseisvumisele eelnesid erinevad sündmused, kus teiste seas mängis rolli kohalike omavalitsuste üles ehitamine. Eesti Linnade Liit taastas oma tegevuse mõned kuud enne meie iseseisvuse taastamist.

Hiljuti toimus Eestis haldusreform, mis muutis kogu süsteemi totaalselt. Kindlasti võib sel teemal olla erinevaid arvamusi, kuid usun, et see oli hädavajalik, et Põhjamaade eeskujul saavutada iseseisvamad ning paremaid teenuseid pakkuvad tugevamad omavalitsused. See oli ka tõukejõuks, miks Eesti Linnade Liit ja Eesti Maaomavalitsuste Liit otsustasid ühineda, et Eesti Linnade ja Valdade Liiduna seista omavalitsuste huvide eest, olla riigile väärikaks ja võrdväärseks partneriks ning esindada meie kohalikke huve Euroopa Liidus.

Eesti Linnade ja Valdade Liit esindab kohalikke omavalitsusi. Aga kui võtaks selle mõiste lahti? Oleme inimestele tõepoolest kohalik ja ka oma. Tõsi, sõna „omavalitsus“ teine pool viitab valitsemisele, aga oma olemuselt me ju ei valitse inimeste üle. Elanikud on ise demokraatlikult valinud endale esindajad, kes nende kodukandi ühiselu korraldaksid ja sätiksid. Kohalik omavalitsus ei ole kuskil kõrgel ja kaugel, vaid inimesele kõige lähemal. Me teenindame elanikkonda.

Omavalitsustes tehakse tänuväärset tööd, et Eesti elu edeneks mitte ainult tõmbekeskustes, vaid ka väiksemates kohtades. Igaüks teist, kes oma igapäevase tööga annab panuse kohaliku elu edendamisse, väärib tänu.

Meie linnades ja valdades tehtavat märgatakse ja hinnatakse. Hea meel oli näha uuringut, et 71 protsenti Eesti inimestest usaldab kohalikke omavalitsusi ning peab neid kõige usaldusväärsemaks institutsiooniks.

Tsiteeriksin siinkohal „Põhiseaduse kommenteeritud väljaannet“: „Ajaloolises plaanis on kohalikul omavalitsusel Eesti riikluse tekkes, selle taastamises ja mis kõige tähtsam – ka püsimises väga oluline roll, sest demokraatlikus ühiskonnas seob kohalik omavalitsus riigi tsiviilühiskonnaga.“

Professor Wolfgang Drechsler on kirjutanud: „Eesti riik on ajalooliselt välja kasvanud kohalikest omavalitsustest ja eestlased on elanud kogukondlikus iseorganiseerimises kui ühiselu struktuuris sajandeid kauem peaaegu kõigist Euroopa rahvastest.“

Räägitakse elust pealinnas ja pealinnast väljas. Arvan, et elu käib kohalikes kogukondades, valdades ja linnades Eesti eri paigus. Lihtsalt kohalike omavalitsuste igapäevased teemad, mured ja rõõmud on erinevad. Need on kohalike kogukondade ja inimeste nägu.

Mille eest me seisame? Sisuliselt seisame oma inimeste elukeskkonna eest, tagades neile igapäevaselt vajalikud teenused. Head teenused on need, mille olemust sa ei märka, aga kui need ei toimi, tuntakse neist puudust. Me seisame selle eest, et kohalikele omavalitsustele oleks tagatud stabiilne tulubaas ja finantsautonoomia, et põhiseaduses sätestatud kohalike omavalitsuse laialdane enesekorraldamise õigus saaks ka maksunduse vallas tugevama sisu. Me seisame selle eest, et oleks piisavalt vahendeid teede ehituseks ja korrashoiuks. Me seisame selle eest, et Eestis oleks kvaliteetne haridusvõrk, aga ka selle eest, et vananevale elanikkonnale pakutavad sotsiaalteenused oleksid kvaliteetsed.

Meie suur ühine eesmärk on seista nii suuremate kui väiksemate omavalitsuste eest. Et Eesti inimestel oleks võimalik ühtmoodi väärikat elu elada nii pealinnas kui väikesaartel.

Soovime alustada debatti suurema finantsilise otsustusõiguse ning kohalike maksude kehtestamise võimaluse üle. Suurem finants- ja eelarveautonoomia suurendaks kohalikku otsustuspädevust ning vähendaks sõltuvust keskvalitsuse rahast. Omavalitsustel oleks suurem vastutus oma kohapealse poliitika rakendamisel, loodud oleks võimalused kehtestada täiendavaid maksuerisusi ettevõtjatele/residentidele. Samuti tunnetaksid inimesed otse-

semalt, kuidas kohapeal teenitud tulu jõuab kohalikku eelarvesse, ja näeksid, kuidas see läheb kogukonnale vajalikesse teedesse, koolidesse, kultuuriasutustesse.

Omavalitsuspäeval on oluline koht omavalitsuste kui institutsiooni teadvustamisel. 2018. aastal võttis Riigikogu vastu otsuse tähistada 1. oktoobrit omavalitsuspäevana, omavalitsused vajavad suuremat otsustusõigust kohaliku elu korraldamisel. Seetõttu on iga-aastased omavalitsuspäevale pühendatud foorumid olulise tähtsusega. Need on pühendatud igal aastal erinevatele teemadele, tuues kokku nii kohaliku elu juhtimisega seotud võtmetegelased, valdkonnaeksperdid, riigitegelased ja paljud teised, kes omavalitsustega seotud teemasid olulisteks peavad. Ka säärased kogumikud on heaks materjaliks tulevastele põlvedele, meenutamaks kohaliku eluga seotud võtmeküsimusi ning teemasid, mille üle praegu arutelusid peetakse.

Tartu linnapea Urmas Klaas

Tartu aukodanik Hando Runnel on aastate eest kirjutanud, et Tartu vaim ja Tartu rahu moodustavad kindla tahu meie õilsast ajaloost. Neid ei tohi võtta koost. Neid suuri sümboleid koost võtmata saavad need endale pidevalt uusi kuubi ja nende kandjaid. Ja neid on Tartus alati olnud, siia juurde tulnud ja siit seda vaimu üle maailma endaga viinud. Tartu sünnitab pidevalt häid mõtteid ja head mõtted armastavad Tartut, sest siin saavad mõtted ka teoks.

Mingis mõttes võime öelda, et Tartu elab pidevas uue ja ärksa ootuses, sest siin sünnib kogu aeg midagi suurt, julget ja ka sellist, mis meid kirglike aruteludeni viivad. Ikka Tartu heaks. Olgu tegu siis viiruseajastu kõige suurema spordisündmuse korraldamisega, unikaalse uisuväljaku ehitamisega Raekoja platsi või Targa Tartu nutikate ideede ellu rakendamistega.

Tartu on elevil ja ootel – eks ole ju Euroopa Kultuuripealinna tiitli kandmine 2024. aastal andnud Tartule suurepärase perspektiivi nii Tartut ennast kui ka mõtteid Tartu ümber ja sees korrastada.

Euroopa Kultuuripealinna tiitel ei saabu 2024. aastal iseenesest ja Kultuuripealinna asjad ei hakka juhtuma alles siis, vaid juba praegu on Tartu elavas suhtluses kogu Euroopa ja maailmaga. Meil on põnevad mõtted, uudne visioon ja ärksad inimesed. Tartul on Euroopa Kultuuripealinnana palju öelda ja näidata. Eks ole ju meie juhtlauseks selleks tippsündmuseks „ellujäämise kunstid“, mis on tänases viiruseajas ja sellega kohanemises omamoodi võtmeküsimus maailma ja Euroopa mõtestamiseks; aga ka meie linliku eluviisi, linnast ja linnakodanikest tõukuvaist vaateviisidest arusaamiseks. Loodetavasti algab vahetult pärast Kultuuripealinna aastat ka Tartu uue kultuurikeskuse ehitus ja selle valmimise ootus – eks seegi hoone ole koduks Tartu vaimule ja Tartu rahule, Eesti kultuurile.

Euroopa Kultuuripealinna aasta ei sünni ja ei toimu vaid Tartu piirides, vaid me oleme teinud tõsist tööd, et meiega oleks terve Lõuna-Eesti. Soovime, et see aasta seoks väärikat ja imelist piirkonda suuremaks tervikuks ja looks seeläbi head ühistegevust. Aeg pärast haldusreformi on näidanud, et sageli jäigalt paika loksunud halduspiirid ei arvesta inimeste ja meie harjumuspäraste huvide ja vajadustega. Samas on kultuur aga alati see, mis otsib häid väljundeid piiride tagant ja leiab enda kõrvale selle ja tolle, mis kõnetab ja puudutab inimesi. Usun, et Euroopa Kultuuripealinna idee ja sõnum toob Lõuna-Eesti inimesed kõige parimal moel kokku ja sütitab seeläbi uusi koostöid aastakümneteks. 2024. aastal näeme läbi aegade suurimat kohaliku omavalitsuse üksuste ja Lõuna-Eesti inimeste koostööprojekti. See on omamoodi ellujäämise kunst meie linnale ja meie koostööpartneritele.

Tartu ei ela aga ainult Kultuuripealinna aastale. Oleme kiirelt arenev linn ja meie suur tähelepanu on pööratud Tartu linnaruumile ja inimestele selles. Tartu on nende tegevustega tervele Euroopale silma jäänud – oleme väga hea linnaruumi, elukeskkonna ja haridusvõrgustikuga linn. Just läbi hea linnaruumi ja vaimuruumi hoiame me siin oma inimesi – Tartu soovib, et areneksime linnana ja piirkonnana ühtlasemalt, et meie „linnaruum" oleks seotud terve Lõuna-Eesti ja siinse kultuuriga.

Tartu vaimu ja Tartu rahu ei ole kunagi liiga palju – ja seda võib hea lugeja siia juurdegi tuua ja siit nii palju, kui süda lustib, kaasa viia. Ikka ja alati. Olete oodatud Eesti VI Omavalitsuspäevale Tartus 26.-27. augustil 2021. aastal.

Rae vallavanem Madis Sarik

Rae vald on Eesti üks kiiremini arenev vald. Lisaks sellele, et meie elanike arv pidevalt kasvab, kolib Rae valda oma tegevuse järjest enam ettevõtteid. Kui veel mõned aastad varem sai öelda, et me oleme logistika pealinn, siis tänasel päeval saame tänu keskmise elaniku vanuse järgi öelda, et oleme ka noorte pealinn.

Rae valla elaniku keskmine vanus on 32 eluaastat. See on vanus, mil tehakse otsus jääda paikseks, luua pesa ja leida endale sobiv kogukond. Rae valla kõige suurem tugevus on lisaks selle paindlikkusele tugev ja elav külade liikumine. Just kogukondlik tegevus ja elanike initsiatiiv on see, mis näitab omavalitsuse kvaliteeti ja suutlikkus. Omavalitsus võib küll ehitada ja luua tingimused, aga sisend ja see, kuidas uut ehitatud taristut igapäevaselt kasutatakse, selle määrab ikka kogukond ja inimesed.

Rae vald on ühtlasi madalaima töötusmääraga vald Eestis, mis tähendab, et kõik inimesed, kes meie vallas juba elavad või kolivad, on suure tõenäosusega ka kuskil hõivatud. Kiire arengu tõttu on juba Rae Vallavalitsuses igapäevaselt pakkuda erinevaid positsioone.

Kui rahulolu-uuringutest võis varasemalt välja lugeda, et ainuke asi, mis vallaelanikke veel Tallinna sunnib minema, oli restoranide ja kultuurielu puudus, siis tänasel päeval võime uhkusega öelda, et meie kultuurielu õitseb koos valla arenguga. Lisaks traditsioonilistele vaba aja veetmise vormidele asub Rae vallas Vaskjalas kunstnike residentuur, kus ei pakuta mitte ainult sügavamat kunsti, aga lausa maailma tasemel kunsti.

Viimaste aastate jooksul oleme avanud Eesti ühe lahedama väliala Peetri Park ning uhkeima koolikompleksi Kindluse Kool näol. Meie vallas Lehmja tammikus seikles alles kuulus apteeker Melchior, meie vallas tehakse Euroopa vingeimaid elektrijalgrattaid (Ampleri tehas), tonnide viisi maiustusi läheb teele Kalevi tehasest jpm. Me tahame seda kõike teile näidata ja teiega jagada, sest õnn kasvab jagades!

Olete oodatud Eesti VIII omavalitsuspäevale Rae vallas 2023. aastal.

Riigikogu liige, Saaremaa vallavolikogu liige Tiiu Aro

Tervitus suurest vallast, mis noor alles noor, neljandat aastat toimetav vald. „Kogenud" on aga valla süda, 30 aastat omavalitsusena toimetanud Kuressaare linn.

Meil on palju positiivseid kogemusi ja sõnumeid. Kõigepealt raha: ühinenud 12 omavalitsuse eelarve on andnud paremad võimalused, kuid nõuab kaasamist, läbirääkimisi ja oskuslikku planeerimist. Nõuab aega ja süvenemist, selgitamist nii saarel kui ka riigis.

Eelmisel aastal koroonakriisi lahendades adusime päriselt suure omavalitsuse jõudu ja võimalusi olukorra operatiivseks lahendamiseks. Tundsime, et meil on oma valitsus, kes suudab probleemidega toime tulla ja kogu saarele lahendusi pakkuda. Samas muidugi kaasates ja toetust saades riigi olulistelt ametkondadelt.

Muidugi on omavalitsusel palju n-ö igavikulisi ülesandeid, olgu see kultuuri, rahvuse kui omariikluse kandmisel ja hoidmisel. Omavalitsused on demokraatliku riigikorralduse juurde kuuluvad sõltumatud ja toimetulevad üksused. Traditsioonide hoidmine on samuti väga tähtis. Nii, nagu tähistame igal aastal 8. mail Kuressaare linna sünnipäeva, on meie jaoks oluline ka 1. oktoober, omavalitsuspäev.

Oleme koos Muhu valla juhtide ja rahvaga eriliselt rõõmsad, et taasiseseisvunud Eestis olid Muhu vald ja Kuressaare linn esimesed, kes omavalitsusstaatuse said. Samas oleme kurvad, et pikalt kavandatud V Omavalitsuspäev ära jäi… ootasime külalisi, valmistusime hoolikalt. Tõsi, piiratud mahus kohtumised ja arutelud toimusid, deklaratsioongi sai valmis ning riigikogu juhatusele ja ELVL juhtidele ülegi antud.

Loodan, et omavalitsusjuhtide ind ei rauge, koostöö erinevad vormid on au sees ja nii toimetatakse veel palju aastaid. Soovin Saaremaa valla poolt kõigile julget pealehakkamist ja elu edendamist kodukohas, nii hoiame ja arendame kogu Eestit! Südamliku tervitusega!

Soome suursaadik Timo Kantola

Soome ja Eesti vahelised suhted on jätkuvalt tugevad. Omavaheline läbikäimine ja koostöö kahe riigi vahel üle Soomelahe on tihe ja laiaulatuslik. Meie vaheline suhe – „Soome sild“ – on ainulaadne nii mõneski mõttes.

See, mis tundus iseenesest mõistetav, sattus uude olukorda koroonapandeemia tõttu. Järsku pandi piirid kinni. Tavapärane liikumine ei olnudki enam võimalik. See oli karm ja konkreetne meeldetuletus, kui tähtis igapäevane läbikäimine on mõlema riigi jaoks, nii eestlaste kui soomlaste jaoks.

Erakorraline olukord toonitas, et meil tuleb ka edaspidi hoolitseda oma riikide erisuhete eest. Et see püsiks tugev ka tulevikus. Pandeemia ajal loodi koostööks uusi mehhanisme, mis aitasid sidet hoida, olukorda kaardistada ja leida sarnaseid lahendusi. Koroonaajal riikide vaheliste ühenduste kindlustamiseks on loomulikult oluline, et pandeemia levik saadaks kontrolli alla. Ka see, et nakatumisolukord oleks mõlemas riigis üsna sarnasel tasemel. Reeglitest sõltumata iga inimene teeb oma valiku – kui tervisele on ohte, jätab mõni reisi tegemata.

Samas on hea hetk peatuda korraks, et mõelda, mida saaks teha paremini või rohkem riikide vahelise koostöö arendamiseks. Meil on palju ühist ajalugu ja suurepärast koostööd. See on hea põhi. Me peaksime aga alati küsima, et millised on meie eesmärgid?

Peame vaatama edasi. Meie kahe riigi vahel on kokku lepitud, et selgitame riikide vahelise koostöö arendamist ja koostöö võimalusi tulevikus. Eesti ja Soome kahepoolsete suhete tulevikurapordi raames on võimalus vaadelda ka piirkondliku tasandi võimalusi. Soome ja Eesti koostöö muutub aja möödudes. Nii paljuski on toimunud muutusi, kui võrrelda suhtlust Eesti taasiseseisvumise algaastatega. Omavalitsuste vaheline koostöö oli tollal väga tihe ja Soomest anti Eesti valdadele igasugust abi. Paljud soome ettevõtted tulid Eestisse, tihtipeale soodsamate tööjõukulude ajendil. Paljud turistid tulid odava õlle järele.

Palju on muutunud. Seda muutust ei pea võtma kui ohtu ”Soome sillale”, vaid kui võimalust. Eesti jõukaks saamine tekitab uutmoodi dünaamikat ning toob uusi vaateid koostööks. Eesti pidev areng ja majanduskasv on ka Soome ja soomlaste jaoks kasulik. Eesti ja Soome suhetes on inimestevahelistel kontaktidel ja piirkondlikel ühendustel oluline tähendus. Paljud eestlased elavad ja töötavad Soomes. Soomlasi on palju Eestis. Üle lahe reisitakse rekordiliselt palju. Majanduselu ja äritegevuse sidemed on tihedad.

Linnade ja valdade vaheline koostöö on olnud alati tähtsas rollis. Talsinki – Helsingi ja Tallinna kaksiklinn – on juba tuttav nimetus. Aga omavalitsuste vahelist koostööd teevad

ka teised piirkonnad nii Soomes kui ka Eestis. Võimalusi teha rohkem on palju, näiteks digilahendused ühistranspordis ning liikluses. Omavalitsuste kujus on toimunud aja jooksul palju muutusi. Näiteks kui aastal 1960 oli Soomes omavalitsusi 548, on neid täna 310. Paljudes piirkondades elanikkond vananeb, Soomes on mõningad tõmbekeskused ja palju piirkondi, kus rännet on rohkem välja-, kui sissepoole. Majanduslik olukord ja tulevikuvaated varieeruvad erinevates kohtades Soomes. Muutused kindlasti ka jätkuvad.

Omavalitsuste koostöös rahvusvahelistumine jätkub. Piirkondliku taseme koostöö on oluline ka tulevikus ja Soome suursaatkond Tallinnas soovib enda poolt seda edendada.

Läti suursaadik Raimonds Jansons

Kohalike omavalitsuste tegevus Eestis ja Lätis pärineb 19. sajandist. Sellest ajast on möödunud palju aastaid, kuid kohalikud omavalitsused mängivad jätkuvalt meie igapäevaelus keskset rolli. Me peame endale sageli meelde tuletama, kui palju kohalike omavalitsuste tööd on tänapäeval kulisside taha jäänud ja et need on kogukonna heaolu tagamiseks üliolulised.

Ilma igasuguse liialduseta võib öelda, et omavalitsused on meie rahvaste selgroog. Asulakohad ja maapiirkonnad on olnud meie riikide ajalooline häll, sest paljude meie riigimeeste kogemused ja väärtused olid tihedalt seotud omavalitsuste tööga. Me teame, et omavalitsustes töötavad inimesed on maalähedased ja töökad, sest edu saavutamiseks peavad nad suutma leida erinevate inimestega ühise keele, luua võrgustikke ja luua partnerlussuhteid. Need omadused on olulised sõltumata sellest, kas jätkate tööd kohalikul, riiklikul või rahvusvahelisel tasandil.

Lätis oleme alati vaadanud Eestit kui riiki tugevate piirkondade ning paljude tugevate ja atraktiivsete linnadega, millest igaühel on oma eripära. Eelmise aasta septembris, Euroopa koostööpäeval, olin jälle Valkas/Valgas. Ma arvan, et ei ole paremat kohta selle konkreetse päeva tähistamiseks kui taolises kaksiklinnas, mis väärtustab mõlema omavalitsuse mestimise edulugu. Isegi Covid-19 pandeemia ajal, kui Läti ja Eesti olid mõneks nädalaks jälle kõva piiriga eraldatud, võisid mõlemalt poolt piirilinna elanikud ületada piiri tavapärasel viisil, Valka/Valga linn sai eristaatuse ja kahe omavalitsuse vaheline politseikoostöö ei katkenud.

Me kõik teame, et lätlased ja eestlased soovivad nädalavahetusi veeta teisel pool piiri ja see tähendab, et meil mõlemal on asju, mida naabrid tahavad. Meie omavalitsuste vaheline koostöö ja sõprus on see, mida me nimetame „rohujuuretasandi liikumisteks". Ja need liikumised mõjutavad meie koostööd ka riiklikul tasandil. Projektide, nagu Rail Baltica või Balti riikide elektrivõrgu sünkroniseerimine, jätkusuutlikkust ei saa tajuda ilma omavalitsuste osaluseta.

Loomulikult ei ole igasugune koostöö lihtne – see nõuab aktiivset dialoogi, kogemuste vahetamist. Ja see võib mõnikord põhjustada erimeelsusi ja isegi vaidlusi. Kuid nagu öeldakse – tõde tuleneb vaidlusest, mitte meelitamisest. Niisiis on meie jaoks ülitähtis otsida alati ühiseid nimetajaid selle asemel, et välja langeda ja minna oma teed. Loodan ja soovin, et suudaksite alati leida parimad koostöömudelid Eesti omavalitsuste vahel ning Teie ja Läti linnade vahel.

Soovin teile kõike head oma tulevastes püüdlustes.

Omavalitsuspäevadest, seda enam nüüd riikliku tähtpäevana, on kujunenud hea traditsioon. Oluline on samuti, et nii üleriigilistel kui ka mitmetes maakondades, valdades ja linnades, koolides ning mujal toimunutel ettevõtmistel on olnud oma sõnum oluliste teemade tõstatamise ja kaasatud inimeste ja institutsioonide koostöö arendamise osas. Vaid koostöös on võimalik leida toimivaid lahedusteid üha keerukamaks muutuvatele väljakutsetele – olgu nendeks siis riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerlussuhted, rohepööre, maaelu ja regionaalareng, haridus, teadus ning ettevõtlus ja Euroopa Liiduga seonduv.

Praegune pandeemia olustik on loonud uue olukorra, kus mitmeid varasemaid teemasid tuleb vaadata erineva nurga alt – olgu selleks näiteks laieneva kaugtööga ja -suhtlusega seoses interneti kindel kättesaadavus kõikjal Eestis jne. Omavalitsuspäevade ideed on eelnevates, aga ka mitmetes teistes küsimustes leidnud ühist arutelu ja dokumentide ettevalmistamist, kajastamist ja tegevusi nii Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, ministeeriumide, Riigikontrolli, ülikoolide, Eesti Linnade ja Valdade Liidu ning mitmete kohalike omavalitsuste ja nende maakondlike liitude ning MTÜ Polis ühise koostöövõrgustiku kui ka naaberriikide esindajate, ettevõtluse ja kolmanda sektori institutsioonide poolt.

Omavalitsuspäevad on ka foorumiks, kus märgitakse ära riigi ja kohaliku omavalitsuse arengu olulised tähtpäevad. Oli ju ka 2018. aasta pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seaduse peamiseks eesmärgiks luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel ning taastamisel ja arendamisel. Omavalitsuspäev pidi ühelt poolt saama tunnustuseks omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele, teisalt andma võimaluse tutvustada paremini omavalitsuse olemust, probleeme ja tegevust, et efektiivsemalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse.

Käesolev kogumik on üheks võimaluseks omavalitsuspäeva tekkimise ja arengu kajastamiseks, valdkonna probleemide analüüsiks ja erinevate kogemuste ja võimalike edasiste tegevuste esiletoomiseks. Üheks eesmärgiks on ka senise kogemuse ühtekoondamine et avaliku võimu, ülikoolide ja üldse õppeasutuste, aga ka laiemalt kodanikuühiskonna esindajate poolt tõstatatud küsimusele vastata – kuidas leida kompaktsemalt materjale omavalitsuspäeva idee arengu, käsitletud teemade, ürituste kavade ja korralduse, vastuvõetud dokumentide jne osas – et ka ise sellesse protsessi lülituda.

Kogumikus on kümnete poliitikute, praktikute, teadlaste, aga ka üliõpilaste artikleid, dokumente jms, mis võimaldavad nii toimunu kui ka tuleviku osas teemast huvitatutel paremini kaasa mõelda. Näiteks avaldasid Tallinna Ülikooli halduse- ja ärikorralduse üliõpilased seminaritöödes koos ekspertidega arutledes seisukohta, et riigi ja valdade-linnade juhtide tasandil on nii omavalitsuspäev kui ka kohalik omavalitsus üldiselt tuntud ja mõistetav, tavainimesele aga üsnagi kauged ja keerulised mõisted. Eelnevat arvestades tegid nad mitmed konkreetsed ettepanekud, kuidas väga olulist kohaliku omavalitsuse olemust ja subsidiaarsuse põhimõtet ka tegelikkuses elanikele omavalitsuspäeva vahendusel selgemaks teha.

Iga omavalitsuspäev on andnud midagi uut mitte ainult sisu, vaid ka tavade kujundamiseks, olles seega korraldajate ning osalejate ühine looming. Loodame, et ka Eesti eri paigus istutatud omavalitsuspuud saavad suureks ning nendele tuleb lisa igas vallas ja linnas, andes uut vaadet ja juurdekasvu nii füüsilises kui ka vaimses mõttes. Head lugemist, kaasa mõtlemist ja tegutsemist omavalitsuspäeva idee arendamiseks, et koos sellega ajaloost õppides ühiselt kohalikku omavalitsust kõigis riigi paigus inimestele arusaadavamaks, lähedasemaks ja paremini toimivamaks muuta.

Tallinna Ülikooli rektor Tõnu Viik

Käesolev kogumik püüab kokku võtta omavalitsuspäeva ellu kutsumise ja selle kui riikliku tähtpäeva korraldamise senise kogemuse, analüüsib omavalitsuspäevadel kavas olnud teemasid ning vaatleb võimalikke edasisi arenguid. Uue traditsiooni kujundajate hulgas on koos poliitikute ja ametnikega olnud palju teadlasi ja eksperte, sealhulgas Tallinna Ülikoolist ja TLÜ Ühiskonnateaduste Instituudist, kust omavalitsuspäevade idee alguse sai. Mul on hea meel, et nii omavalitsuspäevade kaaskorraldajateks kui ka kogumiku autoriteks on mitmed Tallinna Ülikooli õppejõud ja üliõpilased.

Hästi toimiv ühiskonna enesekorraldus koos efektiivse autonoomiaga on demokraatia tagamise üks olulisemaid aspekte. Oma olemuselt on ülikool ja kohalik omavalitsus mõlemas eeltoodud küsimuses sarnased institutsioonid. Ülikoolil on kolm suurt rolli – anda hea haridus, olla teaduse esirinnas ning panustada laiemalt ühiskonna arengusse. Eesti on taas, nüüd juba üle 30 aasta, vaba ühiskond ja me oleme vabad inimesed. See on tõdemus, millega oleme harjunud, korrutame seda nii sageli, et kipume unustama, mida see tähendab. Arvatakse, et vabadus on hea elu sünonüüm, aga see ei ole tõsi. Juba antiikaja filosoofid märkasid, et vabadus annab ka võimaluse rumalusi teha, tige olla, oma elukeskkond nii ära saastada, et seal enam elada ei saa, ja seda nii vaimses kui ka füüsilises mõttes.

Aga nii, nagu vabadus võimaldab rumalust, võimaldab see selle antipoodi: tarkust ja targalt elatud elu, targalt korraldatud ühiskonda, tarka majandust ja tarka valitsemist koos inimeste huvides toimiva omavalitsemisega. Üks ülikooli töö põhiprintsiipe, millest räägib Euroopa ülikoolide magna charta, on „õpetamise uurimistöö lahutamatuse printsiip". Teaduslik mõte areneb õpetades; kogutud tarkust teistele edastades. Põhjus, miks pea kõik maailma riigid investeerivad ülikoolidesse, peitub selles, et tarkuse ülekandmine sellest keskmest, mida me kutsume ülikooliks, muudab oluliselt ühiskonna arenemisvõimet, elatustaset, konkurentsivõimet, majandust ja kultuuri.

Tänapäevane termin selle ülekandumise tähistamiseks on „teadmussiire". Viimasega tegelevad kõik ülikoolid ning Tallinna Ülikoolil on au olla ühiskonna arengut hõlmava koostöövõrgustiku üks aktiivsemaid partnereid koos avaliku võimu erinevate institutsioonidega, sealhulgas nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse ja nende liitude tasandil. Omavalitsuspäevad ongi kujunenud uueks ühistegevuse foorumiks, kus Riigikogu, Valitsuse, ministeeriumide ja teiste riigi ning samuti kohaliku omavalitsuse ning üha enam ka ärija kolmanda sektori esindajatega koostöös analüüsitakse ühiskonna olulisi väljakutseid ning püütakse neile koos leida sobivaid lahendusteid. Näiteks kõlavad jätkuvalt aktuaalselt mitmed 2019. aastal Eesti IV Omavalitsuspäeval teemal *„Haridus, teadus ja ettevõtlus – tee tulevikku"* kümnete osapoolte koostöös ettevalmistatud ning Pärnus heaks kiidetud ettepanekud, sh selle punktis 1.4 toodud esimene lause: „Määratleda täpsemalt riigi vajadused kõrghariduse ja teaduse arendamiseks arvestades, et ülikoolidel ja kõrgkoolidel on valmisolek oma kompetentsiressursiga aidata kaasa teadmiste ja teaduspõhise ühiskonna arendamisele nii riiklikul, regionaalsel kui kohalikul tasandil...".

Usun, et käesolev kogumik annab ka mitmeid ideid ja avab uusi võimalusi, kuidas omavalitsuspäeva kaudu muuta iga elaniku valla või linna tunnetus oma valitsuseks.

2. Peatükk
OMAVALITSUSPÄEVA IDEEST RIIKLIKU TÄHTPÄEVANI

2.1 Sirje Ludvig, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Kersten Kattai, Raivo Vare, Indrek Grauberg, Hannes Nagel: Omavalitsuspäeva ideest ja arengust

Raamatu struktuur lähtub omavalitsuspäeva traditsiooni kujunemisest läbi omavalitsuspäevaga seotud sündmuste. Selles peatükis keskendutakse omavalitsuspäeva idee tekkele ja arengule alates MTÜ Polis ja partnerite 2016. aasta foorumist Arukülas, Eesti I ja II omavalitsuspäeva Tallinnas ning lõpuks Eesti III omavalitsuspäeva Narvas, mis oli ühtlasi ka esimene kord, kui seda tähistati riikliku tähtpäevana. Järgneval joonisel on esitatud omavalitsuspäevaga seotud sündmused nende ajalises järjestuses koos sündmuse peamiste märksõnadega, mis omavalitsuspäeva traditsiooni kujunemisel on arenenud ja kinnistunud.

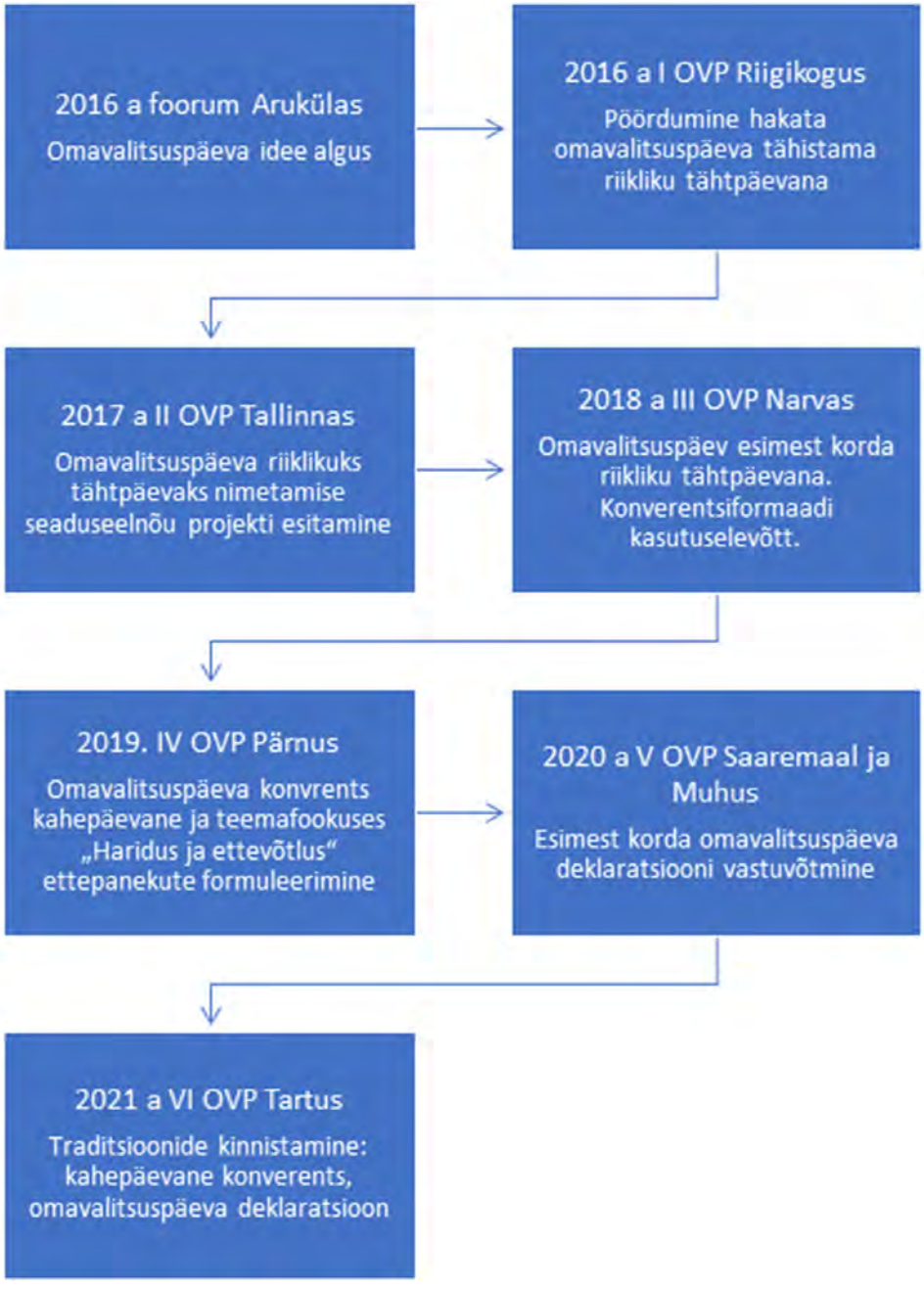

2.1.1 Omavalitsuspäeva ideest ja MTÜ Polis suvekonverentsist Arukülas Raasiku vallas

MTÜ Polis on koos partneritega pidanud aastate jooksul arvukalt foorumeid, sh suvekonverentse, kus analüüsitakse olulisi riigi ja kohaliku omavalitsuse arengu küsimusi ning koos sellega märgitakse ära ka Eesti avaliku võimu ajaloo tähtpäevi.

25. augustil 2016 toimus MTÜ Polis, Riigikogu, Raasiku valla, Eesti Maaomavalitsuste Liidu ja Eesti Linnade Liidu, Harjumaa Omavalitsuste Liidu ning partnerite poolt korraldatav traditsiooniline suvekonverents, seekord Raasiku vallas, Arukülas, teemaks *Kohalik omavalitsus kui Eesti riigi taastamise vundament – kas ka muudatuste mootor!* MTÜ Polis ja partnerite suvekonverents oli pühendatud Eesti Vabariigi taastamise 25. aastapäevale ning sellega märgiti ära meie avaliku halduse loomise 150. aastapäev. Teadaolevalt võeti 1866. aastal vastu esimene nn maarahvaga seotud omavalitsusseadus: *Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male.*

Konverentsil oli kaks osa: *AJALUGU KUI TULEVIKU TEERAJAJA* ning *KOHALIK OMAVALITSUS JA REFORMID – KAS VALLAD JA LINNAD SAAVAD MUUDATUSTE MOOTORIKS.* Konverentsil esinesid Riigikogu esimees Eiki Nestor, President Arnold Rüütel, Riigikogu I aseesimees Helir-Valdor Seeder, põhiseaduskomisjoni esimees Kalle Laanet, Riigikogu liige professor Aadu Must, MTÜ Polis asepresident, Tallinna Ülikooli õppejõud Sulev Lääne (kaasautorid Eerik-Juhan Truuväli, Sulev Mäeltsemees, Georg Sootla, Kersten Kattai, Kalle Merusk, Vallo Olle), Tartu Ülikooli professor Kadri Ukrainski, vandeadvokaat Paul Varul, Raasiku vallavanem Raivo Uukkivi ja samuti teised valdkonna poliitikud, teadlased ja praktikud (kava lisatud, [1]). Reformi blokis esitas teadlaste ja ekspertide poolse ettekande Tallinna Ülikooli õppejõud Kersten Kattai (kaasautorid Mikk Lõhmus, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Rivo Noorkõiv, Garri Raagmaa, Uno Silberg, SKA, Georg Sootla, Eerik-Juhan Truuväli.

Teadaolevalt võttis Riigikogu 7. juunil 2016 vastu haldusreformi seaduse ning vastavasisuline foorum toimus Riigikogus 20. aprillil samade partnerite poolt korraldatuna. Suvekonverentsil analüüsiti, kas ajalooline kogemus on abiks kavandatavate muudatuste teostamiseks ning kas riik ning kohalikud omavalitsused on koos valmis järgnevateks sammudeks ning millised need võiksid olla. Eelnevaga seoses oli kavas käsitleda ka teemat, millised oleksid riigireformi järgmised etapid. Rõhutati, et Eesti ajaloo ja edasisele arengule oluliste sündmuste analüüsiks on MTÜ Polis ning Riigikogu kohalike omavalitsuste ja regionaalpoliitika toetusrühma ning põhiseaduskomisjoni, Eesti Maaomavalitsuste Liidu, Eesti Linnade Liidu, Harjumaa Omavalitsuste Liidu, Tallinna Ülikooli esindajad koostöös partneritega valmis andma oma panuse paremini toimiva ja jätkusuutlikuma kohaliku omavalitsuse süsteemi realiseerimisse.

Konverentsi ajalooga seotud osas tegid ettekanded president Arnold Rüütel ja MTÜ Polis asepresident Sulev Lääne. Eesti kohaliku omavalitsuse ja riikluse ajaloost rääkisid ka Riigikogu liige, professor Aadu Must ning riigimehe Kaarel Eenpalu tütretütar Anne Eenpalu. President Arnold Rüütel rõhutas oma ettekandes [2]: „Olen jätkuvalt seisukohal, et meie riigi jätkusuutliku arengu vundamendiks on hästi toimiv kohaliku omavalitsuse süsteem.“. Samuti toodi esile, et 10. novembril 1989. aastal Ülemnõukogus vastu võetud kohalike omavalitsuste seadus muutis põhjalikult tol ajal kehtinud külanõukogude süsteemi. Ühtlasi märkis president oma ettekandes, et kui me 1990ndatel kohalike omavalitsustega tegelesime, siis oli meie silme ees detsentraliseerimise printsiip. Avalik haldus ei saa demokraatlikus ühiskonnas olla riiklikuks monopoliks. Me arvestasime sellega, et omavalitsuste reformimine on väga mitmetahuline protsess. Eraldi toodi ettekandes välja positiivse näitena kohaliku omavalitsuse staatuse omistamise protsess, sealjuures Muhu vallale ja Kuressaare linnale esimestena staatuse omistamine 1. oktoobril 1990. President

Arnold Rüütel viitas ka sellele, et ajalukku tagasi vaadates on praegusel Eesti territooriumil olnud ka üle 1000 valla (aastal 1866). See arv on kahanenud. Eesti Vabariigi presidendi 1938. aasta 7. oktoobri otsusega jäi Eestis alles 248 valda. Kõne lõpetuseks rõhutas esineja: „Me oleme kätte võitnud oma riigi. Meie kõigi kohustus on hoolt kanda selle eest, et see riik säiliks ja areneks ühtlaselt üle kogu Eestimaa. Et lõpeks ääremaastumine ja meie parimas töö- ja loomeeas inimeste väljaränne. Tühjad piirialad on tõsine julgeoleku risk."

MTÜ Polis asepresidendi Sulev Lääne ja kolleegide ettekandes [3]: märgiti, et väga oluline on efektiivselt toimiva kohaliku omavalituse ja kogu avaliku halduse tagamiseks koostöö erinevate institutsioonidega ning Polis ja partnerid on sellele seni väga suurt tähelepanu pööranud. Koostöö on olnud väga oluline ka varasemate põlvkondade tegevuses. Ettekandes analüüsiti eestlastele ja lätlastele väga olulise 1866. aastal vastu võetud esimese oma avaliku võimu seaduse ettevalmistamist, vastuvõtmist ning edasisi arenguid. Märgiti, et sada viiskümmend aastat tagasi teostati Baltimail mitmed olulised reformid, milledest eestlaste kui siis eelkõige maarahva-talurahva seisukohalt oli kahtlemata kõige tähtsam 1866. aastal heaks kiidetud ning 1967. aasta alguseks põhiosas ellu viidud vallakogukonna reform. Reformi nõudmistele andis omalt poolt hoogu eesti talupoegadeni ulatunud teated semstvo loomisest sisekubermangudes ja maakogukondadele omavalitsusseaduse andmisest Poolas 1864. aastal. Samuti toimus vallaseaduse vastuvõtmine 1865 Soomes. Lõuna- Eesti talupoegade suure palvekirjade aktsiooni algul 1864. aasta mais nõuti esmajärjekorras vallakohtu vabastamist mõisavõimu alt ja uut kogukonnaseadust. Täie jõu leidis kogukonnareformi nõudmine 1864. aasta suurmärgukirja projektides. Suurmärgukirja algvariandile allakirjutajate eesotsas on kõigi 24 valla kohtumehed. Võitlus vallakohtu sõltumatuse eest oli ühtlasi võitlus kogukonnareformi eest, võitlus mõisnike vastu talurahva ühiskondlik-poliitilises elus.

Algselt oli kava kehtestada uus seadus 1. oktoobril 1866 ajutiselt, katseks, tähtajaga kuus aastat. 19. veebruaril 1866, s.o sisekubermangudes pärisorjuse kaotamise viiendal aastapäeval, kinnitas Aleksander II Balti kubermangude vallaseaduse projekti ja Läänemeremaade Komitee selle ettepaneku. Vallakogukonna seaduse tõlkis tallinna murdesse Fr. R. Kreutzwald, mille eest talle anti teenetemärk. Seadus trükiti kõige enne Eestimaal (Tallinnas) pealkirja „Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele: Ria-, Tallinna- ja Kuramale" all.

Ent üsna varsti olid kahtlejad (eelkõige mõisnikud), kes kuulutasid ette talupoegade võimetust omavalitsuse alal, mõisnike autoriteedi kadumist ja igasuguste korratuste tekkimist, sunnitud oma arvamust muutma. Juba reformi tegelik ellurakendamine, eriti uute organite loomine 1. oktoobrist 1866 kuni 1. jaanuarini 1867 kulges üldiselt rahuldavalt ega toonud mingeid suuremaid korratusi. Eestikeelses ajakirjanduses, niipalju kui teda oli, leidis reform põhimõtteliselt väga heatahtlikku vastuvõttu, isegi liialdatud ülistamist. Nii arvas „Eesti Postimees", et „uus koggokonnaseadus on meie wanna seadusse körwas otsekui klaas akkendega kamber rehhe toa körwas", ta on „jälle hea tükkikesse meie seisust kerkida lasknud" ja on „wägga kallis assi; sest temma seab rahwast ennam omma jalgade peale, et wöib isse ennast omma wallitud meeste läbbi wallitseda." Kõik läks edasi palju paremini, kui keegi ette oleks uskuda võinud. Niipalju kui C. R. Jakobson olevat rahvaga kokku puutunud, leidnud ta, et viimase hinnang vallareformi kohta olnud alati positiivne. „Kusagil ei ole meie teist otsust meie kogukondade isevalitsuse kohta kuulnud ega lugenud," kirjutas ta 1880. aastal, „kui üksi seda, et asjad meie kogukondades uue seaduse all paremini edasi on läinud, kui seda keegi ette võis arvata." Viljandi Eesti Lauluselts „Koit" kirjutas oma avalduses: meie kallis uus kogukondade seadus, mis, nagu meie Eesti rahwa tõsine eluõnne alus, juba nähtawalt palju tulu on toonud...." Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi aadressis, mis kannab tema esimehe C. R. Jakobsoni jt allkirja, rõhutatakse: „Meie

talupoegade elu on ennast wiimaste aastate sees ütlemata suurelt muutnud, ning nimelt sellest ajast saani, kus meie wallad oma walitsuse ise enese kätte saiwad...".

Ettekandes rõhutati, et alus eestlaste elu uuele enesekorralduse etapile oli loodud. Edasi sõltus suures osas kas sellega ka sisuliselt toime tuldi – ajalugu näitab, et kokkuvõttes suurepäraselt. Tänu meie eelnevate põlvkondade vaimujõule ning visadusele loodi Eesti Vabariik ning 25 aastat tagasi me selle ka taastasime – mõlemal juhul vundamendis kohalik omavalitsus, mille loomisel ja arendamisel oli 1866. aasta nn vallaseadusel ülimalt suur osatähtsus.

Ettekande viimases osas tegi Sulev Lääne ka mitmed konkreetsed ettepenanekud kohaliku omavalitsue arendamiseks, sh senise ajaloo analüüsiks: „Asuda koostama kohaliku omavalitsuse kogumikku „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 1989–2017" ning tagada selle koostamise ning trükkimise riigi poolne finantseerimine; Kokku kutsuda kohaliku omavalitsuse foorum, millega märgitakse ühe perioodi lõppemist Eesti kohaliku omavalitsuse arengus (näiteks 29.09.2017); Leida võimalused Eesti kohaliku omavalitsuse ajaloo materjalide analüüsiks ning kirjastamiseks, arvestades seejuures „Eesti Vabariik 100"seonduvat. Kavandada vastav foorum (näiteks 24.02.2018)".

Suvekonverentsi lõpus tegi Sulev Lääne ettepaneku, et tulenevalt foorumil räägitust ning arvestades kohaliku omavalitsuse rolli Eesti avaliku võimu arengus ja riikluse loomisel ja taastamisel ning asjaolu, et 1. oktoobril 1866 jõustus meie esimene avaliku halduse seadus, kus eestlased koos lätlastega said õiguslikus mõttes poliitika subjektiks ning samal kuupäeval 1990 omistati esimestena Muhu vallale ja Kuressare linnale uuesti kohaliku omavalitsuse staatus – hakata 1. oktoobrit tähistama omavalitsusepäevana. Kõik konverentsil osalejad nõustusid toodud ettepanekuga. Avang oli tehtud – kas järgneb ka praktiline tegevus?

Hea meel on märkida, et kõik Sulev Lääne eeltoodud ettepanekud on sisuliselt ka realiseeritud.

2.1.2 Eesti I Omavalitsuspäev Riigikogu Konverentsikeskuses

Arvestades eeltoodud MTÜ Polise ja partnerite Aruküla suvekonverentsil otsustatut, kutsuti koostöövõrgustiku poolt 4. oktoobril 2016 Riigikogu Konverentsikeskuses kokku Eesti I Omavalitsuspäev (vt peatüki lisatud päevakava).

Esimese omavalitsuspäeva idee praktilise realiseerimise algatamine, aga seda enam elluviimine oli siiski üsna keeruline. Arukülas MTÜ Polis asepresidendi Sulev Lääne poolt välja käidud mõte oli ju alles väga värske ning tegelikult suuremale üldsusele, sealhulgas kohalikele omavalitsustele, rääkimata riigi tasandist ja laiemalt, vähetuntud. Eriti keerukaks tegi aga olukorra asjaolu, et aega kuni 1. oktoobrini oli aga praktilislt üks kuu. Taganeda aga ei olnud kuhugi – 150 aastat ajast kui eestlastele tekkis ajalooline võimalus ise oma saatuse kujundamisel, nüüd juba oma riigi avaliku võimu korraldamise kaudu kaasa rääkida, vajas suurt äramärkimist.

MTÜ Polise koordineerimisel algas nii sisuline kui ka korralduslik ettevalmistustöö. Väga oluline oli seejuures varem kaasatud valdkonna koostöövõrgustiku olemasolu ning koos sellega mitmete suurte foorumite sisulise ja korraldusliku koostöö kogemus. Väga oluline oli seejuures MTÜ Polis presidendi Eerik-Juhan Truuväli ja asepresidendi Sulev Lääne, Eesti Maaomavalitsuste Liidu esindajate, eriti Sirje Ludvigi, Ott Kasuri ja Kurmet Müürsepa, Tallinna Tehnikaülikooli professori Sulev Mäeltsemehe, Tallinna Ülikooli rektori Tiit Landi, teadusprorektori Katrin Niglase ning ülikooli ühiskonnateaduste instituudi direktori Indrek Graubergi, lektori Kersten Kattai, aga ka Eesti Linnade Liidu tegevdirektori Jüri Võigemasti ja mitmete teiste isikute ja institutsioonide usk vajadusse

kohaliku omavalitsuse ajaloole, tänapäevale ning tulevikule tunduvalt suuremat tähelepanu pöörata. Väga oliline oli ka president Arnold Rüütli, Riigikogu esindajate Eiki Nestori, Helir-Valdor Seederi, Jüri Ratase, Aivar Koka, Kalle Laaneti, Aadu Musta, Urve Tiiduse, Mihkel Liivo, Rahandusministeeriumist Madis Timpson, Harjumaa Omavalitsuste Liidust Vello Tamm, Narva linnast linnasekretär, Valla- ja Linnasekretäride Seltsist Ants Liimets, Eve East Haldusjuristide Ühendusest ja mitmete teiste riigi ja kohaliku omavalitsuse ning kolmanda sektori esindajate toetus idee realiseerimisse. Varasema koostöövõrgustiku baasil kutsuti Sulev Lääne algatusel kokku Polise ja partnerite kohtumisi, asuti koostama kava ning dokumentide projekte jne. Võrgustiku baasil formeerus nagu ise-enesest omavalitsuspäeva korralduskomitee. Mitmed kohtumised toimusid näiteks lisaks Eesti Maaomavalitsuste Liidule ja Tallinna Ülikoolile ka Eesti Linnade Liidus (15.09.2016), Riigikogus Aivar Koka juures (20.09.2016) ning lõplik kava ja deklaratsiooni projektid vormistati Tallinna Ülikoolis (30.09.2016). Deklaratsiooni projekt koos ideega mitte lihtsalt tähistada 1. oktoobrit kui omavalitsuspäeva, vaid muuta see riiklikuks tähtpäevaks vajas põhjalikku arutelu. Korralduskomitee kokkukutsujateks olid seejuures Aivar Kokk Riigikogu kohaliku, omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees, Kalle Laanet põhiseaduskomisjoni esimees, Sulev Lääne MTÜ Polis asepresident, Taavi Aas Eesti Linnade Liidu juhatuse esimees, Kurmet Müürsepp Eesti Maaomavalitsuste Liidu juhatuse esimees ning Tiit Land Tallinna Ülikooli rektor.

Viimati toodud kohtumisel aga oli juba päevakorras ka edasised võimalikud arengud. Näiteks seosed Riigikogu ja ministeeriumidega, sh seoses finantseerimise küsimustega, 2017. a omavalitsuspäeva ettevalmistamine koos asjakohase konverentsi, kogumiku koostamise jm küsimustega. Käsitleti ka Eesti Vabariigi 100. aastapäeva ning selle olulise tähtpäeva äramärkimist.

Tagasi vaadates võib tunduda isegi ime, et nii lühikese ajaga suudeti Eesti I Omavalitsuspäev nii sisuliselt kui ka korralduslikult ette valmistada, aga vast just eelnev annabki märku Eesti kohaliku omavalitsuse olulisusest ja koostöö tähtsusest.

Omavalitsuspäeva programmis viidati sellele, et „*1. oktoobril 1886 jõustus meie avaliku halduse esimene seadus – Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male ning alates 1.10.1990 taastati uuesti omavalitsuslik staatus, esimestena Muhu vallas ning Kuressaare linnas.*“ Samuti märgiti, et „*MTÜ Polise ja partnerite 25. augusti 2016 Aruküla suvekonverentsi ettepanekul tähistatakse Eesti kohaliku omavalitsuse loomise ja taastamise aastapäeva omavalitsuspäevaga.*“ (vt peatüki lisatud kava).

Omavalitsuspäeva tervitas Riigikogu esimees Eiki Nestor. Tervituse saatsid ka Läti Vabariigi peaminister Māris Kučinskis ja Eesti Vabariigi peaminister Taavi Rõivas. Omavalitsuspäeval esinesid Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees Aivar Kokk, Keila vallavanem Jaan Alver, Riigikogu liige ja endine Kuressaare linnapea Urve Tiidus, TTÜ Sotsiaalteaduskonna dekaan Sulev Mäeltsemees ja Tartu Linnavolikogu esimees Vladimir Šokman.

Ettekandega teemal „Eesti Vabariigi taastamine ja kohalik omavalitsus – kohaliku omavalitsuse staatusest“ esines president Arnold Rüütel. Riigikogu esimees Eiki Nestori sõnul kasvasid omavalitsustest välja poliitikud, kelle teadmistele ja kogemustele toetudes loodi hiljem Eesti riik. 150. aasta möödumist eestlastele ja lätlastele väga olulise seaduse vastuvõtmisest rõhutas oma tervituses ka Läti peaminister Māris Kučinskis, märkides seejuures, et „*Mul on hea meel õnnitleda Teid Omavalitsuspäeva puhul – ühenduslülil Omavalitsuste seaduse vastuvõtmise 150. aastapäevaga Balti riikides*.“ Taavi Rõivas, Eesti Vabariigi peaminister pidas riigi ja kohaliku omavalitsuse arengut ning koostööd väga oluliseks ning õnnitles omavalitsuspäevast osalejaid olulise tähtpäeva puhul. MTÜ Polis ühise ettekande teemal „Eesti kohalik omavalitsus – olnust, olevast ja tulevast“ (autorid Eerik-Juhan Truu-

väli, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Georg Sootla ja Kersten Kattai) kandis ette Sulev Lääne. Ettekandes peatuti Eesti kohaliku omavalitsuse kujunemisel ning arengul. Erilist tähelepanu leidsid sündmused, millele tuginedes tehti ettepanek kokku kutsuda Omavalitsuspäev. Juba 1. oktoobril 1886 oli jõustunud meie avaliku halduse esimene seadus – „Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male" ning alates 1. oktoobrist 1990 taastati uuesti esimestena omavalitsusliku staatuse saanud Muhu vald ning Kuressaare linn. Rõhutati ka asjaolu, et 1866. aasta seadusega reguleeriti õigusruumi, mis sellel ajal oli sama nii eestlastele kui ka lätlastele ning seega on põhjust seda tähtpäeva ka ühiselt tähistada.

Väga emotsionaalse kõne pidas Taivo Lõuk, Kuressaare linnapea 1. oktoobrist 1990–1993 teemal „Kuressaare linna „taasloomine" ja kohaliku omavalitsuse staatuse omistamine". Eelnevat täiendas Kuresaare linnapea Madis Kallas teemal „Kuressaare kohaliku omavalitsuse arengust – suunad tänaseks ja tulevikuks". Muhu vallavanem Raido Liitmäe ettekande teemaks oli „Muhu valla taastamisest ning arengust".

Eesti I Omavalitsuspäevast osavõtjad pidasid uue traditsiooni ellukutsumist väga oluliseks ning võtsid ühehäälselt vastu ka asjakohased dokumendid. Otsustati edastada pöördumine Riigikogu poole, millele kirjutasid alla ka Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse mitmed esindajad, rääkimata omavalitsustegelastest ja valdkonna teadlastest. Samuti kiideti heaks Eesti I Omavalitsuspäeva resolutsioon, mis edastati Vabariigi Presidendile, Riigikogu esimehele, peaministrile ning omavalitsusjuhtidele.

Eesti I Omavalitsuspäeva pöördumine

Austatud Riigikogu esimees Eiki Nestor
Lugupeetud Riigikogu liikmed

Meie, 4. oktoobril 2016 Riigikogu Konverentsikeskuses toimuval Eesti I Omavalitsuspäeval osalejad, arvestades meie kohaliku omavalitsuse pikaajalist traditsiooni ja suurt panust Eesti Vabariigi loomisse, taastamisse ning arendamisse pöördume Teie poole ettepanekuga:

nimetada 1. oktoober riiklikuks tähtpäevaks – Omavalitsuspäevaks.

Peame 1. oktoobrit väga oluliseks ajalooliseks tähtpäevaks, kuna 1.10.1866. aastal, ehk seega 150 aastat tagasi, jõustus meie esimene avaliku halduse seadus „Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male". Vallakogukonna seaduse tõlkis eesti keelde Fr. R. Kreutzwald.

Kaasaegse Eesti kohaliku omavalitsuse taastamise üheks väga oluliseks sündmuseks oli samuti 1. oktoober 1990. aastal, kui omistati omavalitsuslik staatus esimestena Muhu vallale ning Kuressaare linnale.

Eesti kohaliku omavalitsuse pikaajalist traditsiooni ja tähtsust ning suurt panust Eesti Vabariigi loomisse, taastamisse ja arendamisse ilmestavad ka paljude Eesti riigimeeste, kultuuritegelaste, kohaliku omavalitsuse ja teadlaste esindajate seisukohad (lühiülevaade lisatud).

Palume Riigikogu, arvestades eeltoodut, meie ettepanekuga nõustuda – koos saaksime luua Eestis uue traditsiooni, mis oleks tunnustuseks meie avaliku võimu loonud ja arendanud varasematele põlvkondadele ja uueks võimaluseks keskvõimu ning kohaliku omavalitsuse partnerlussuhete arendamisse.

Läbi raskuste tähtede poole.

Foorumil käsitleti ka aktuaalseid kohaliku omavalitsuse arengu probleeme teemal kohalik omavalitsus täna ja homme. Riigi vaate esitasid Riigikogu I aseesimees Helir-Valdor Seeder ettekandes „Riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerlussuhted", Riigikogu II aseesimees ja endine Tallinna linnapea Jüri Ratas ettekandes „Kohaliku omavalitsuse kohustuste jõuõlg" ning Riigikogu põhiseaduskomisjoni liige, riigireformi juhtrühma esimees Lauri Luik ettekandes „Riigireformist ja kavandatavatest sammudest". Omapoolsed seisukohad esitasid ka Urve Tiidus, Riigikogu liige, varasem Kuressaare linnapea, Sulev Mäeltsemees, TTÜ Sotsiaalteaduskonna dekaan, Vladimir Šokman, Tartu Linnavolikogu esimees. Kohaliku omavalitsuse arengute teemadel kõnelesid ka Eesti Linnade Liidu tegevdirektor Jüri Võigemast ettekandes „Linnade koostööst ja arengust", Eesti Maaomavalitsuste Liidu esimees Kurmet Müürsepp ettekandes „Valdade koostööst ja arengust" ning maakondlike omavalitsusliitude koordinaator ja Raplamaa Omavalitsuste Liidu tegevdirektor Silvi Ojamuru ettekandes „Maakondlike omavalitsusliitude koostööst ja arengust". Teadlaste ühised seisukohad tõi välja Georg Sootla ettekandes „Kohalik omavalitsus – tänapäev ja tulevik" (autorid Kersten Kattai, Mikk Lõhmus, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Rivo Noorkõiv, Garri Raagmaa, Uno Silberg, Georg Sootla ja Eerik-Juhan Truuväli).

Näiteks rõhutas Riigikogu aseesimees Jüri Ratas oma sõnavõtus, et haldusreformi käigus pole siiani omavalitsuste ja riigi rolli selgelt paika pandud. „Haldusreformi seadus sätestab ühe eesmärgina omavalitsuste võimekuse kasvu toetamise kvaliteetsete avalike teenuste pakkumisel. Samal ajal on selgusetu, kas ja mil määral need teenused reformi tulemusel muutuvad. Kas riik usaldab omavalitsustele senisest suurema rolli gümnaasiumihariduse ja esmatasandi arstiabi korraldamisel? Millised saavad olema omavalitsuste võimalused ettevõtluse arendamise osas? Kas kõigile linnadele ja valdadele jäävad kehtima täpselt samad ülesanded või lähtutakse konkreetse omavalitsuse suurusest, asukohast ja võimekusest?" tõi Jüri Ratas näiteid lahendamata küsimustest. "Sama oluline on subsidiaarsuse põhimõtte ehk lähimusprintsiibi järgimine. Kuidas tagada ühinenud või sundliidetud omavalitsuste äärealade elanikele vajalike teenuste kättesaadavus? Lahendusena pakutud osavaldade ning piirkondlike teenuskeskuste õigused ja rollid on vastuolulised ning siiani lõpuni selgeks rääkimata. Haldusreform peab aga andma selge panuse ääremaastumise pidurdamiseks," toonitas Ratas.

Esimene omavalitsuspäev kujunes oluliseks sündmuseks, mida vahendas ka meedia. Postimees teatas näiteks, et vahendab otsepildis riigikogu konverentsisaalis peetavat konverentsi, millega tähistatakse esmakordselt Eesti kohaliku omavalitsuse loomise ja taastamise aastapäeva. Riigikogu pressiteade edastas informatsiooni, mille kohaselt Riigikogu konverentsisaalis kell 11 algavat omavalitsuspäeva saab jälgida veebi ülekande teel. Sündmust kajastasid ka mitmed teised meediakanalid, näiteks Delfi, aga ka regionaalne ja kohalik meedia, näiteks Virumaa Teataja, Otepää valla blogi ja teised. Oma seisukohti avaldasid ka teadlased. Näiteks leidis Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi direktor Indrek Grauberg, et ülikoolid on juba tunnetanud koostöö vajadust. „Nüüd on vaja leida sobivad vormid ning vajalikud ressursid," lausus ta. Üks häid koostöövorme võiks olla Omavalitsuspäeva iga-aastane tähistamine Eesti valdades ja linnades koos aruteludega olulistel teemadel.

Eesti I Omavalitsuspäeva osalejad leidsid, et kuna peale 2017. aasta volikogude valimisi muutub oluliselt kohalike omavalitsuste struktuur, tuleb analüüsida süsteemi seniseid arenguid ja seada täpsed sihid edaspidiseks. Toetati ettepanekut muuta 1. oktoober riiklikuks tähtpäevaks, omavalitsuspäevaks ning korraldada II Omavalitsuspäev 1924. aasta I omavalitsuskongressi eeskujul. Siis osalesid arutelus nii riigi- kui ka omavalitsuste juhid. „Peame vajalikuks koostöö süvendamist ning ühiselt lahenduste leidmist nii Eesti oma-

valitsuse ajaloo, arengu analüüsi kui ka jäädvustamise aspektist," on kirjas omavalitsuspäeva resolutsioonis.

Käesoleva peatüki viimases osas avaldatakse mitmete I Omavalitsuspäeva korraldamisel osalenud ja sellel esinenud inimeste artiklid.

2.1.3 Eesti II Omavalitsuspäev Tallinnas Kalevi Spordihallis

Teine Omavalitsuspäev (II OVP) toimus 26. septembril 2017. aastal Tallinnas, Kalevi Spordihallis. II OVP oli pühendatud meie kohaliku omavalitsuse ja omavalitsusliitude taastamisele ja arengule aastail 1989-2017, kuid toodi näiteid ka 1940. aastate eelsest perioodist ja naaberriikidest. Esmakordselt osalesidki OVP-l lisaks Eesti riigi ja kohaliku omavalitsuse juhtidele ja teistele avaliku võimu ja ülikoolide esindajatele ka Läti ja Soome kõrgetasemelised delegatsioonid. Võiks öelda, et II OVPga hakkas üldjoontes kujunema järgnevate OVPde formaat (lisaks ettekannetele ka kultuuriprogramm, Riigikogus esindatud erakondade juhtide paneeldiskusioon, õhtune vastuvõtt jms). Oluline on märkida, et avaldasime kogumiku „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud – taastamine ning areng 1989–2017" [4].

Kogumik valmis trükikojas tegelikult 1 öö jooksul ja selle teekonda trükikojani iseloomustas paar viimast nädalat fraas „elu kiirteel". Sirje Ludvigil oli hea tuttav trükikoja omaniku näol, kes oli valmis ohverdama öö oma digitrükikojas. Aivar Kokk ei suutnud oma silmi uskuda, kui nägi hommikul Kalevi Spordihallis jagatavaid kogumikke.

Kuna Omavalitsuspäeva ettevalmistamisel oli vaja välja saata kutseid, siis õige pea tekkis vajadus sündmuse logo järele. Ametlikult kusagilt tellides oleks läinud aega kuid ja ilmselt maksnud pool meie eelarvest. Sirje Ludvig küsis oma tütrelt Kersti Ludvigilt, kellel oli arvutis vastav programm, et kas ta prooviks midagi kujundada? Tubli ja sõnakuuleliku tütrena hakkas ta kohe tegutsema ja õhtuks oli OVP logo valmis. Seda logo kasutatakse siiani.

Teadaolevalt toimusid 15. oktoobril 2017 volikogude valimised, mille järel Eesti omavalitsuste struktuur seoses haldusreformiga suures osas muutus. Omavalitsuspäevaga püüti kokku võtta taastatud omavalitsuste ja liitude 28 aasta pikkust tegevust ning seada sihid tulevikku. Omavalitsuspäevaga avaldati tänu nendele tuhandetele Eesti omavalitsustegelastele ja valdkonnaga seotud isikutele ning institutsioonidele, kes 28 aasta jooksul omavalitsuse olid taastanud ja edasi arendanud. Omavalitsuspäeva avasid Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees Aivar Kokk ja MTÜ Polis asepresident, Tallinna Ülikooli lektor Sulev Lääne. Väga sisukad tervituskõned pidasid Riigikogu esimees Eiki Nestor ja Eesti Vabariigi peaminister Jüri Ratas. Läti Vabariigi peaministri Maris Kucinskise tervituse edastas Läti Vabariigi suursaadik Eestis Raimonds Jansons.

Omavalitsuspäeva konverentsil peetud tervituskõnes avaldas Riigikogu esimees Eiki Nestor soovi, et omavalitsusreformi käigus ei jääks inimestele riik kaugeks ning riigivõim ja kohalik võim mahuksid ühte paati. "Eriti nüüd, kus omavalitsusi saab olema vähem, peab omavalitsuste tegevus olema avatud," rääkis Nestor omavalitsustöötajatele. Tema sõnul tuleb tänapäeval langetada otsuseid koos oma elanikega. „Oluline on, et inimestele ei jääks riik kaugeks." Nestori sõnul on teda pikka aega seganud, et riigivõim ja kohalik võim ei mahu ühte paati. „Lahkarvamuste protokoll riigieelarve juures ei ole koostöö märk," ütles Riigikogu esimees. Ta avaldas lootust, et tulevikus võim ei eralduks ja ei jääks muljet, et aetakse erinevat asja [5]

Peaminister Jüri Ratas märkis oma tervituses, et *„riigi vundament on omavalitsused, mille tegevusest ja võimekusest sõltub otseselt inimeste igapäevane elukeskkond. Ratas ütles konverentsil põhiseaduse kommenteeritud väljaandele viidates, et Eesti rahvas saavutas 1918. aastal omariikluse suuresti tänu väljakujunenud omavalitsustraditsioonidele. Seega sai riik toimivate omavalitsuste näol juba iseseisvuse kehtestamisest alates endale tõhusa toe ühiskonnaelu demokraatlikul korraldamisel. Kahtlemata on see ka tänapäeval nii. Paljuski ammutatakse omariikluse toimimiseks vajalik demokraatiakogemus just kohaliku elu korraldamisest, sest igapäevane elukeskkond sõltub kõige otsesemalt meie omavalitsuste tegevusest ja võimekusest.*"[6].

Peaminister Jüri Ratas avaldas ühtlasi heameelt, et nendes küsimustes, millest ta rääkis aasta eest Eesti I Omavalitsuspäeva konverentsil, on praegune valitsusliit teinud olulisi edusamme. Toona keskendus ta neljale probleemile: otsustusõigus oli koondatud keskvalitsuse tasandile, riigi ja omavalitsuste ülesannete jaotuse ning rahastamise küsimuses puudus üksmeel, omavalitsuste finantsautonoomia kehtis peamiselt paberil ja tulubaas sõltus parasjagu võimul oleva valitsuskoalitsiooni otsustest ning omavalitsuste esindusorganitel puudus reaalne otsustusõigus.

Läti peaministri Maris Kučinskisega seoses vajab esile toomist, et tegemist oli varasema regionaalminisrti ja Eestiga lähedalt seotud inimesega. Ta oli samuti esimene Läti peaminister, kes oli varem olnud ühe suurima ja majanduslikult enim arenenud omavalitsuse (Valmiera) linnapea ning samuti juhtinud Läti Suurlinnade Liitu. Ta rõhutas riigi kesktasandi ja kohaliku omavalitsuse koostöö tähtsust, sõnades: „Kuna mu taust hõlmab kohalikku omavalitsust, olen uhke, et tol ajal õnnestus meil viia koostöö sellise tasemeni, et nüüd, kui ma juhin valitsuse tööd, tuletatakse mulle tihti meelde suurt mõju, mida avaldasime, ja jõudu, mille lõime, kui olin tegev kohalikus omavalitsuses. Olen kindel, et loote kohalike omavalitsuste tugeva, ühtse ja võimsa liidu." Olgu siinkohal vahemärkusena öeldud, et juba paar aastakümmet oli meil räägitud ühe üleriigilise kohaliku omavalitsuse üksuste liidu moodustamisest. Kõigest pool aastat pärast II OVP toimumist ühinesidki 2018. aasta veebruaris meie kaks üleriigilist liitu – Eesti Linnade Liit ja Eesti Maaomavalitsuste Liit. Aga II OVP-l olid nad veel viimast korda ühel üleriigilisel suurüritusel eraldi liitudena esindatud, mis ilmneb ka järgnevalt märgitud ettekannetest.

Omavalitsuspäeva ettekanded kajastasid nii ajaloolist osa kui ka tänapäeva probleeme ning võimalikke arenguid. Riigihalduse minister Jaak Aab esines põhjaliku ettekandega „Regionaalpoliitika ja arengud kohalike omavalitsuste valdkonnas." Üleriigiliste omavalitsusliitude seisukohad esitasid liitude juhid: Eesti Linnade Liidu juhatuse esimees Taavi Aas ettekandes „ELL-i tegevusest ning arengust – linnad ja linnapiirkonnad täna ning tulevikus" ning Eesti Maaomavalitsuste Liidu esimees Kurmet Müürsepp ettekandes „EMOL-i tegevusest ning arengust – vallad ja maapiirkonnad täna ning tulevikus."

Kurmet Müürsepp oli seisukohal, et kogukondlik elukorraldus on Eesti elukorralduse nurgakivi. Eesti vajab tugevaid kohalikke omavalitsusi ja nende vahelist koostööd, mis tasakaalustab keskvõimu ja võimaldaks arendada meie kodumaad igal pool.

Tallinna linnapea, Eesti Linnade Liidu juhatuse esimees Taavi Aas oli seisukohal, et Eesti omavalitsused on aastaga muutunud tugevamaks, kuid neile on siiski rohkem jõudu juurde vaja. Aas osutas, et kohalik omavalitsus pole mitte vabariigi valitsuse käepikendus, vaid iseseisev ja inimesele kõige lähedasem võimutasand. "Viimase aastaga on omavalitsused muutunud tugevamaks, kuid arenguruumi on veel tublisti ja jõudu on Eesti linnadele ja valdadele juurde vaja" ütles Aas. Aas tõi välja, et omavalitsuse tugevuse aluseks on rahaline tugevus, mille määrab ära linna või valla tulubaas. „Selle valitsuse ajal on tehtud otsus muuta üksikisiku tulumaksu jagunemist õiglasemaks ja omavalitsusi rohkem arvestavaks. Kuid kohalikud omavalitsused vajavad ka rohkem õigusi kohalike maksude abil oma kassat täita, et nende tulude laekumine ei jääks liiga ühekülgseks." Aas avaldas lootust, et

omavalitsused hakkavad haldusreformi esialgsest segadusest üle saama ja kasutavad tekkinud olukorda ära parimal viisil. Tema hinnangul tuleb nii nüüd kui tulevikus vältida seda, et riik paneks omavalitsustele kohustusi ilma küllaldaste ressurssideta, nagu see juhtus kriisiaastatel.

OVP korralduskomitee liige, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimehe Aivar Koka sõnul toimus järjekordne omavalitsuspäev ajal, mil tulemas on olulised muudatused kohalike omavalitsuste tegevuse korralduses. „Kõige tähtsam on see, et muudatuste käigus oleks järgitud kohaliku rahva huvisid, et kõik avaliku teenuse võimalused oleksid jätkuvalt saadaval ning nende kvaliteet parenenud," ütles Kokk. Ta lisas, et kõik need ja teised kohaliku omavalituse tegevust puudutavad sõlmküsimused on kavas üheskoos läbi arutada. Samuti on kõne all edasine omavaheline koostöö. Ettekanded on Eesti kohalike omavalitsuste ja omavalitsusliitude kohta, mis on seotud nende rolliga avaliku halduse kujundamisel ja arendamisel, regionaalpoliitika ja arengud kohalike omavalitsuste valdkonnas. Ettekanded käsitlevad Eesti kohalike omavalitsuste ja omavalitsusliitude rolli avaliku halduse kujundamisel ja arendamisel, regionaalpoliitikat ja arenguid kohalike omavalitsuste valdkonnas. Kõne all on Eesti Linnade Liidu ja Eesti Maaomavalitsuste Liidu tegevus ning areng nii käesoleval ajal kui ka tulevikus.

Järgnes teadlaste, MTÜ Polis esindajate Eerik-Juhan Truuväli, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Georg Sootla ja Kersten Kattai ettekanne „Eesti kohalik omavalitsus ja omavalitsusliidud – taastamisest ning rollist Eesti avaliku halduse kujundamisel ja arendamisel" [7]. Omavalitsuspäeva senist kogemust üldistades märkis korralduskomitee esimees, MTÜ Polis asepresident, Tallinna Ülikooli õppejõud Sulev Lääne: „Koos oluliste tähtpäevade ära märkimisega vaadatakse omavalitsuspäeval seni tehtule ja seatakse suunad tulevikku. Koos volikogude valimistega muutub Eesti haldus-territoriaalne struktuur põhjalikult ning seega on paljudel praegustel omavalitsusjuhtidel võimalus viimane kord ühiselt nõu pidada. Hea meel on selle üle, et koos ollakse riigi juhtidega ja valdkonna teadlastega ning lähinaabritega Soomest ja Lätist. Omavalitsuspäev on kujunemas uueks elujõuliseks koostöövormiks, mille raames saavad riigi- ja omavalitsuste esindajad ning teadlased arutada valdkonna olulisi küsimusi ning on samas tunnustuseks omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele. Loomulikult soovime tänada inimesi, kes omavalitsuste arengusse palju panustanud. Järgmisi omavalitsuspäevi on soovinud korraldada juba näiteks Narva, Tartu ja Pärnu linnajuhid, Harku valla esindajad jt. Lääne jätkas, et ühtlasi oleks tegemist foorumiga, millega saaks efektiivsemalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse ning koos sellega oleks hea võimalus korraldada erinevaid üritusi valdades, linnades, maakondades ja kogu riigis ning samuti koolis ja külas – kõikides omavalitsuste tegevusega seotud kohtades." Oluliseks peeti, et Eesti pikk kogukondliku halduse ja kohaliku omavalitsuse traditsioon – nende juhid ja kogukonnad on olnud nii rahvuse, riikluse kui ka kultuuri peamiseks lähtealuseks ja kandjaks, mille baasil loodi Eesti Vabariik. Varasemale kogemusele tuginedes olid omavalitsused ja nende liidud väga oluliseks baasiks iseseisvuse taastamisel. Eesti kohalik omavalitsus ja omavalitsusliidud – taastamisest ning rollist Eesti avaliku halduse kujundamisel. Ettekandes käsitleti samuti põhiseaduse ja KOKS-i järgselt lainetena kavandatud haldusreformi katsed. Olulisematena toodi reformikavad, mille esitasid ministrid Peep Aru, Tarmo Loodus, Jaan Õunapuu, Vallo Reimaa, Siim-Valmar Kiisler, Arto Aas. Reformi tegevusi jätkasid ministrid Mihhail Korb ja Jaak Aab. Samuti toodi esile võimalikud ettepanekud haldusrefomi jätkamiseks "Quo vadis – kuidas edasi Eesti omavalitsus"? Samuti räägiti ettekandes omavalitsuspäevast ning selle võimalikust tulevikust märkides, et tänase päeva toimumine on üks näide toimivast koostöövõrgustikust ning eeldatavasti kujuneb sellest Eesti omavalitsusvaldkonnas uus traditsioon. Ettekandes rõhutati, et jätkuvalt on jõus

Eesti I Omavalitsuspäeval 4.10.2016 vastuvõetud pöördumine Riigikogu poole, et muuta omavalitsuspäev riiklikuks tähtpäevaks. Sellega annaksime võimaluse, et vähemalt ühel päeval aastas on omavalitsus ja laiemalt kogukondlikkus ühiskonnas tervikuna, aga ka igas vallas, linnas, külas, koolis jne tähelepanu keskmes. Sellisel viisil väärtustaksime ka varasemate põlvkondade omavalitsustegelaste panust Eesti ühiskonna arengusse. Väga oluliseks peeti seda, et III Omavalitsuspäev, mis toimub Eesti Vabariigi 100. aastapäeval, on valmis korraldama Narva linn.

OVP üheks olulisemaks tulemuseks kujunes korralduskomitee ettepanek kõigile osalejatele anda oma allkiri pöördumisele Riigikogu poole, kusjuures oli lisatud ka asjakohane seaduse eelnõu, mille kohaselt 1. oktoober tunnistataks riiklikuks tähtpäevaks, omavalitsuspäevaks. Valdav enamus OVP osalejatest ettepanekutega ka liitus, sh Riigikogu esimees, praktiliselt kõik kohal olnud erakondade juhid, president Arnold Rüütel, kohaliku omavalitsuse ja nende liitude juhid, teadlased jne (vt kogumiku lisa, ettepanek Riigikogule 26.09.2017). Ettepanek tulenes 4. oktoobri 2016 Eesti I Omavalitsuspäeva pöördumisest Riigikogu poole. Nii toonase pöördumise kui II OVP ettepaneku eesmärgiks oli luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel ning taastamisel ja arendamisel.

Seaduse eelnõu ning selle seletuskirja koostamine oli väga oluline etapp II OVP materjalide ettevalmistamisel. Sulev Lääne vestlustes Soome kolleegidega oli selgunud, et Soomes tähistati laialdaselt nende esimese omavalitsusseaduse vastuvõtmist 1865. aastal. Eelnevast ajendatuna asusid Sulev Lääne koos Sulev Mäeltsemehe ja Sirje Ludvigi ning Tallinna Ülikooli üliõpilastega uurima täpsemalt ka meie selle perioodi omavalitsust käsitlevat õigusruumi ja praktikat. Üliõpilaste gruppi juhtis riigiteaduste magistrant Eda Lippur. Tulemusena selgus, et pärast pikki ja keerukaid diskussioone kiideti eeltoodud seadus 19. veebruaril (küünlakuul) 1866. aastal Peterburis heaks ning selle rakendamiseks anti mitmeid õigusakte. Seadus jõustati 1. oktoobril 1886 ning sellega olid eestlased koos lätlastega esimest korda peale pikki sajandeid saanud võimaluse ise oma avalikku elu korraldama hakata. Seda arusaadavalt esialgu küll valdades. Poliitilisele vabanemisele eelnes aga pikk võitluste periood, et saavutada isiku- ja majanduslik vabanemine (tegemist oli ikkagi protsesside algusega). Teadaolevalt teostati XIX sajandi alguses Balti kubermangudes mitmed olulised reformid, milledest eestlaste, kui toona eelkõige pärisorjuses oleva maarahva-talurahva seisukohalt oli avaliku võimu aspektist kahtlemata kõige tähtsam 1866. aastal heaks kiidetud ning 1867. aasta alguseks põhiosas ellu viidud vallakogukonna reform. Sellega muudeti algselt 1816. ja 1819. aastate talurahvaseadustega algatatud eestlaste majandusliku vabanemise protsess pöördumatuks poliitiliseks, õiguslikuks ning halduslikuks vabanemiseks, mille käigus loodud kohalikud omavalitsused olid ka vundamendiks Eesti riigi loomisele ja arengule. Seletuskiri oli loomulikult palju põhjalikum ning sellest sai ka sisuliselt Riigikogus menetletud seaduse eelnõu väga oluline osa. Suur roll eelnõu Riigikogus menetlemisel oli Aivar Kokal, aga ka mitmetel teistel Riigikogu liikmetel ja loomulikult ka kõigil fraktsioonidel, kuna eelnõu esitati ühiselt kõigi fraktsioonide poolt (täpsemalt artiklis Omavalitsuspäevast, kogumikus Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Minevik, tänapäev ja tulevik. Tallinn 2018, lk 337–342).

Eesti II OVP tegi eriliseks veel asjaolu, et see oli pühendatud meie kohaliku omavalitsuse ja omavalitsusliitude taastamisele ja arengule aastail 1989–2017. Teadaolevalt muutus peale 2017. aasta valimisi koos haldusreformiga riigi haldusjaotus põhimõtteliselt. OVP oli üleriigiliseks austusavalduseks (kahjuks ainsaks) kõikidele kohalike omavalitsuste ja nende liitude juhtidele ning kõigile, kes olid aastakümneid panustanud Eesti kohaliku omavalitsuse taastamisse ning arengusse. Koos OVP-ks ettevalmistatud kogumikuga lõi eelnev väga südamiliku, aga samas ka osaliselt kurva õhkkonna – antud koosseisus ja olus-

tikus ei olnud enam võimalik kokku saada. Kaunilt kujundatud lippudega saalis ei tundunud ühispildistamistel lõppu tulevat...

Omavalitsuspäevade traditsiooniliseks osaks on kujunenud Riigikogus esindatud erakondade juhtide paneeldiskussioon. II OVP paneeldiskussiooni teema oli „Eesti kohalik omavalitsus täna ja homme – vaade ka kaugemale." Diskussioon kujunes väga elavaks ning kajastas erakondade juhtide seisukohti kohaliku omavalitsuse, aga ka laiemalt riigi arengu olulistes küsimustes. Erakondi esindasid Hanno Pevkur (RE), Jevgeni Ossinovski (SDE), Helir-Valdor Seeder (IRL), Jaak Aab (KE), Artur Talvik (VE). Diskussioon oli väga sisukas ja elav ning sellele aitas kaasa Märt Treieri aktiivne moderaatori roll.

Omavalitsuspäeva vastuvõtu avas Riigikogu I aseesimees Enn Eesmaa ning tervitustega esines president Arnold Rüütel.

Naaberriikide esindajatena tervitasid meid Soome Omavalitsusliidu esimees, Soome parlamendi liige Sirpa Paatero ja Läti Omavalitsusliidu tegevesimees Gints Kaminskis. Samuti osalesid Soome Kuntaliitto varasem peadirektor, Eesti omavalitsusüsteemi taastamisel väga suurt rolli omanud Jussi-Pekka Alanen ning liidu välisdirektor Heikki Telakivi. Läti esindaja G. Kaminskis märkis seejuures, et kohalike omavalitsuste liidud on meie riikides arenenud paralleelselt. Linnade liidu idee sündis mõlemas riigis juba varakult – 1919. aastal, ent Läti teekond oli aeglasem. Pärast nelja linnade kongressi jõudsime meie Lätis organisatsiooni registreerimiseni 1931. aastal[1]. Teil õnnestus kohalike omavalitsuste peatükk riigi põhiseadusesse kirjutada juba 1992. aastal. Meil ei ole see veel õnnestunud[2]. Siiski, olime esimesed, kes rakendasid kohalike omavalitsuste liitumist ja lõpetasime selle 2009. aastal. Näeme meie kohalike omavalitsuste arengus sarnaseid ja erinevaid lahendusi. Meid on ühendanud nii rasked kui ka head ajad. 16. juulil 1940 kohtusid Balti riikide kohalike omavalitsuste liitude esindajad Tallinnas, ent järgmine päev tõi okupatsiooni alguse meie riikides. Kohe, kui meil õnnestus oma iseseisvus taastada, jätkus koostöö meie kohalike omavalitsuste vahel ning kohalike omavalitsuste liidud taastati.

Omavalitsuspäeval tunnustati teenekaid omavalitsusjuhte ja OVP ettevalmistamises osalejaid, kes on andnud suure panuse kohalike omavalitsuste juhtimisel ja arendamisel.

II OVPga kaasnes sisukas kultuuriprogramm. Päeva avades laulis Janika Sillamaa, õhtuses osas aga Koit Toome oma ansambliga ja rahvatantsuansambel Sõprus. Õhtust kultuuriprogrammi juhtis Gaute Kivistik (Rohke Debelak), kes juhtis ka viidatud kogumiku „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud – taastamine ning areng 1989-2017" esitlust. OVP-lt tehti ka ettevõtte RGB poolt videoülekanne.

Omavalitsuspäeva korraldajad olid jälle koostöövõrgustiku osapooled: MTÜ Polis, Riigikogu, Rahandusministeerium, Eesti Maaomavalitsuste Liit, Tallinna Ülikool, Eesti Linnade Liit, Harjumaa Omavalitsuste Liit, Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Ülikool, Tallinna linn, Üleriigiliste Kohaliku Omavalitsuste Liitude Vanematekogu, Haldusjuristide Ühendus, Valla- ja Linnasekretäride Selts ning Eesti Omavalitsusliitude Ühendus.

Järgnes OVP-l osalejate poolt heaks kiidetud ettepanekute menetlus Riigikogus. Oli ka erinevaid arvamusi – näiteks ilmus meedia 6.02.2017 teade, et Omavalitsuspäevast ei saa riiklikku tähtpäeva [8]. Riigikogu põhiseaduskomisjoni poole oli ettekanekuga poordunud Harku Vallavolikogu.

Peale II OVP-l osalenute väga ühemõttelist ettepanekut olukord muutus. Riigikogu täiskogu istungil 10. aprillil 2018 läbis esimese lugemise kuue fraktsiooni algatatud eelnõu, mille eesmärk on muuta 1. oktoober omavalitsuspäevaks. Märgiti, et uue riikliku tähtpäe-

1 Märkus: Eesti Linnade Liit asutati 1920. aastal.

2 Märkus: Läti Vabariigi esimese iseseisvusaja põhiseaduses (15.02.1922) ei olnud kohaliku omavalitsuse märksõna.

vaga soovitakse väärtustada senisest enam omavalitsuste rolli Eesti riigi loomisel, taastamisel ja arendamisel. Tähtpäev annab ka võimaluse tutvustada rohkem omavalitsuste tegevust ja kaasata ühiskonda paremini omavalitsuste ees seisvate väljakutsete lahendamisse.

Riigikogu menetlusse esitati kõigi fraktsioonide esindajate poolt ühiselt pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seaduse eelnõu. Väga oluline roll oli selles protsessis Aivar Kokal. Olles kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees, oli Aivar Koka roll saada eelnõule kõigi Riigikogus esindatud erakondade toetus. Hea meel on tõdeda, et see õnnestus ja eelnõu läks Riigikogu menetlusse kõigi fraktsioonide ühise eelnõuna. Eelnõu esitas Riigikogu menetlusse Aivar Kokk, esimesel lugemisel tutvustas eelnõu Kersti Sarapuu. Ettekandjaks põhiseaduskomisjoni poolt oli Marko Pomerants.

Eelnõu viimane, kolmas lugemine koos lõpphääletusega toimus 29. mail 2018 ning täna võime ühiselt tähistada meie kõigi jaoks olulist riiklikku tähtpäeva, Omavalitsuspäeva. Eelnõu algatajate esindaja Kersti Sarapuu tõi välja, et 1. oktoober on omavalitsuspäeva tähistamiseks valitud, sest sel kuupäeval 1866. aastal jõustus avaliku halduse esimene seadus. Ta märkis, et ka riigi taasloomisel seoti omavalitsused just selle kuupäevaga, kui 1990. aastal omistati omavalitsuslik staatus esimesena Muhu vallale ja Kuressaare linnale.

Põhiseaduskomisjoni esimees Marko Pomerants andis ülevaate komisjoni istungist. Läbirääkimistel võtsid sõna Aivar Kokk Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsioonist ning Urve Tiidus Reformierakonna fraktsioonist. Pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seaduse eelnõu 591 SE [9] algatasid Riigikogu Eesti Keskerakonna fraktsioon, Eesti Reformierakonna fraktsioon, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon, Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsioon ning Eesti Vabaerakonna fraktsioon [10].

Ka Riigikogus oli seaduse eelnõuga seoses mõningaid küsimusi, eriti seoses asjaoluga, et samale päevale langevad rahvusvaheline muusikapäev ning rahvusvaheline eakate päev. Diskussioonis avaldati erinevaid seisukohti, kuid 29.05.2018 kiideti eelnõu suure häälteenamusega heaks.

Oluline on seejuures, et kõiki eeltoodud tähtpäevi oli ja on ka edaspidi võimalik koos tähistada. Eelnevat tõendab ka praktika – näiteks on kõikidel üleriigilistel omavalitsuspäevadel olnud väga suur muusikaline osa. Eelnevat kinnitab ka omavalitsuspäeval esinenud tuntud muusik Jaanika Sillamaa oma käesolevas kogumikus avaldatud artiklis.

Samuti on kohalike omavalitsuste igapäevases tegevuses muutunud eakate roll üha olulisemaks. Meie suurim pensionäre esindav organisatsioon on Eesti Pensionäride Ühenduste Liit (EPÜL), mis koondab kõigi maakondade kokku ligi 40 allorganisatsiooni. Viimastel aastatel on EPÜL taodelnud kohaliku omavalitsuse volikogude juurde eakate nõukogude/nõukodade moodustamist. Taolised kogud toimivad mitmes lääneriigis (Saksamaa Liitvabariigis, Soomes, Norras jm). Esimestena Eestis moodustasid 2004. aastal Tartus pensionärid Eakate nõukoja (TEN), mis hakkas koostöös Tartu linna kohaliku omavalitsusega lahendama vanurite muresid. Varem tegutsenud Pensionäride ühendus Kodukotus pakkus eelkõige meelelahutust ja seltsielu, nõukoda on aga püüdnud aidata lahendada eakate inimeste elukorralduse probleeme. Tartlased võtsid eeskuju Norrast, kus riiklikult tunnustatud eakate nõukojad tegutsevad iga omavalitsuse juures. Seal ei otsusta omavalitsus ühtki eakaid puudutavat küsimust nõukojaga aru pidamata. Tartu sotsiaaltöö arengukavas oli kirjas Eakate nõukoja loomine. TENi esimees sai linnavolikogu sotsiaalkomisjoni istungitel nõuandva hääleõiguse.

Ka OVP korraldajate hulgas on eakaid inimesi, sh EPÜL juhtkonna liige. Mitmed poliitikud on just omavalitsuspäeval korraldanud erinevaid kohtumisi eakatega ning asjaomane praktika võiks veelgi laiem olla.

Seega erinevate tähtpäevade sümbioos ei ole mitte ainult võimalik, vaid ka reaalne ning selliselt saab neid veelgi laiemalt ühiskonnas esile tuua.

Omavalitsuspäeva kui riikliku tähtpäeva mõtet asusid aktiivselt toetama paljud poliitikud, praktikud ja teadlased. Eraldi võiks välja tuua Riigikogust Eiki Nestori, Aivar Koka, Kalle Laaneti, Urve Tiiduse, Marko Pomerantsi, Kersti Sarapuu ja mitmed teised. Vabariigi Valitsuse poolt olid Omavalitsuspäeva idee olulisuses väga veendunud Jüri Ratas, Jaak Aab, Helir-Valdor Seeder jt. Loomulikult pidasid tähtpäeva tähtsaks kohalikud omavalitsused ja nende liidud ning valdkonna teadlased. Oluline oli seejuures vastavas protsessis samuti ülikoolide, sh Tallinna Ülikooli ja tema rektori, Rektorite Nõukogu esimehe Tiit Landi roll.

Eeltoodud seadust asuti täitma ka parkikas. Väga oluliseks kujunesid seejuures seaduse eelnõu seletuskirjas toodud põhimõtted, mille kohaselt üleriigiline omavalitsuspäev kavandati iga kord erinevas vallas või linnas. Järgiti seejuures, et tegemist oleks varem kokku lepitud teema käsitlemisega, kusjuures ettevalmistustöösse oleks kaasatud ka asjakohaste riigi institutsioonide ja teiste huvitatud osapoolte esindajad. Samuti oleks asjakohane, kui üleriigiline omavalitsuspäev oleks seotud mõne olulise sündmusega riigi või omavalitsuse valdkonnas, mis veelgi tõstaks selle tähendust ja mõju. Mõtteainet ja jätkuvat koostöötahet pakuvad ka järgnev seletuskirjas toodu: „Loomulik oleks, et nii omavalitsuspoliitikud ja -ametnikud, aga miks mitte ka riigi ja ülikoolide esindajad ning teised huvitatud osapooled leiaks omavalitsuspäeval tee oma kodukohta, külastada mõnda teist sobivat omavalitsust või korraldaks ise ettevõtmisi, mille keskmes omavalitsused ja nende tegevusega seonduv. Arusaadavalt tõuseks eelnevaga kogu ühiskonna ja ka meedia tähelepanu, mis omakorda aitaks paremini mõista omavalitsuse olemust ning probleeme, samuti nende lahendusteid. Oluline on tõsta ka ühiskonna teadmisi valdkonnast tervikuna ja koos sellega võimalusi olla kaasatud demokraatlikult toimiva kohaliku võimu tegevusse."

Täname kõiki, kes on osalenud Eesti omavalitsuste ja nende liitude loomisel ning arendamisel. Mitmed linnad ja vallad on avaldanud soovi olla järgnevate üleriigiliste omavalitsuspäevade korraldajaks, aga koos sellega mõelgem, kuidas uue tähtpäevaga viia omavalitsuslikku mõtet iga inimeseni. Loodame, et koos riikliku tähtpäeva laialdase tähistamisega kõikjal Eestis muutub omavalitsuslik mõte ja tegevus inimestele veelgi lähedasemaks ning meie ajalooline kogemus leiab tee tulevikku.

2.1.4 Eesti III Omavalitsuspäev Narvas

Koostöövõrgutiku ühistegevuse tulemusena valmis Narvas 28. septembril 2018 toimunud Eesti III Omavalitsuspäeva kava. Omavalitsuspäev oli pühendatud Eesti Vabariigi 100. sünnipäevale. Samuti toimus kogumiku „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Minevik, tänapäev ja tulevik" esmaesitlus.

Seega oli 28.09.2018 Narvas toimuv Eesti III Omavalitsuspäev esimest korda ka riiklik tähtpäev ning vastava teatepulga olid valmis üle võtma mitmed vallad ja linnad. Narva Omavalitsuspäeva teemaks oli EESTI JA EUROOPA LIIT – TÄNASED ARENGUD JA TULEVIKU KOOSTÖÖ VÕTMETEEMAD NARVAS ning IDA-VIRUMAAL. Omavalitsuspäev oli pühendatud Eesti Vabariigi 100. aastapäevale.

OVP Narvas oli märkimisväärne ka selle tõttu, et tegemist oli esimese korraga, kus partneriks oli kohalik omavalitsus väljaspool Tallinna. Tegelikult see ei kujunenud üldse probleemiks ning väga intensiivne koostöö toimus nii Narva Linnavalitsusega, eriti linnapea Tarmo Tammiste ning linnasekretäri Ants Liimetsaga. Uue tõuke andis OVP ka koostööle Ida-Virumaa Omavalitsuste Liiduga ning eriti selle juhatuse esimehe Eve Eas-

tiga. Kuna tegemist oli siiski olukorraga, kus sarnaselt Tallinnas toimunud OVP korraldamisega ei olnud kauguse tõttu vahetud kohtumised nn igapäevased, siis tuli uut moodi läbi mõelda ka töökorraldus ja logistika. Tulenevalt teemast, mis hõlmas ka Euroopa Liiduga seonduvat, lisandusid ka mitmed uued koostööpartnerid. Näiteks Euroopa Komisjoni Eesti Esindus ja selle juht Keit Kasemets. Väga suure panuse andis ka Henrik Hololei, Euroopa Komisjoni liikuvuse ja transpordi peadirektoraadi peadirektori kaasamine. Uueks väljakutseks kujunes samuti võiks öelda unikaalse kogumiku „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Minevik, tänapäev ja tulevik" ettevalmistamine ning seda nii sisulises, korralduslikus kui ka rahalises mõttes. Kõike seda aga dikteeris omakorda aeg, õigemini selle nappus. Üheks „päästerõngaks" osutusid ka Tallinna Ülikooli riigiteaduste magistrandid, kes aktiivselt OVP ettevalmistusse lülitusid ning koos sellega muutusid ettevalmistustööde ja eriti OVP läbiviimise asendamatuteks osapoolteks. Koostöö rühmavanema Lili Tiri ja projekti assistendi Regina Maslovaga (semuti üliõpilane) teiste tudengitega oli nii korraldajatel kui ka Narva esindajatel fantastiline. Uuel tasemel oli tegelikult kogu Tallinna Ülikooli, eriti rektor Tiit Landi ning ülikooli ühiskonnateaduste instituudi, direktor Indrek Grauberg kogu tegevus ning seda nii sisulisest, korralduslikust kui ka finantsilisest aspektist. Väga oluliseks oli muutunud ka Rahandusministeeriumi toetus, rääkimata Narva linna, aga ka Narva-Jõesuu linna osas.

Samas sündisid korralduskomitee liikmetega koostöös mitmed uued ideed. Nii tekitas algselt teatud elevust idee nn omavalitsuspuu istutamine. Küsiti seejuures näiteks milleks, kuhu, kuidas jne. Nüüd aga, kui puu on paigas väga väärikas kohas, annab see OVP-le ja selle tulevikule nii Narvas kui ka juba traditsioonina teistele valdadele ja linnadele hoopis teise, igavikulise mõõtme. Samuti tekitas algselt arutelusid konkursi AASTA TEGU välja kuulutamine jne. Emotsionaalselt loodi samuti väga positiivne ja kindlasti uus õhustik ka Omavalitsuspäeva sümboli ellukutsemisega – seejuures kujunes asjakohase „eseme" ja sobiva kunstniku leidmine kohati keerukamaks, kui nii mõnigi algselt paljugi komplitseeritum teema. Kui aga Mihhail Kõlvart, Tallinna Linnavolikogu esimees, selle Narva ja IVOLi juhtidele Narvas üle andis, ei kahelnud enam keegi, et tegemist oli väga hea ideega (seejuures on võimalik jätkuvalt mõelda legende, mida need kaks ühiselt sõudvat paadimeest endast ikkagi kujutavad). Koos väga kõrgetasemeliste ettekannetega andis uue kogemuse ka paneeldiskussioon, mis hõlmas nii Euroopa Liidu, Eesti ja Narva ning maakonna tippe avaliku võimu, ettevõtluse ja hariduse valdkonnast.

Täiesti uue tunnetuse saavutas samuti Narva aga oma kultuuriprogrammiga – vene lastekoori eestikeelsed laulud tegid kõigil südame väga soojaks...Ega Narva üllatused sellega veel ei lõppenud, kui OVP vastuvõtul esinesid korraga kaks väga olulist usujuhti: EELK peapiiskop Urmas Viilmaa ning MPÕK Narva ja Peipsiveere piiskop Laatsarus. Väga oluline oli ka väliskülaliste osalemine, seejuures Läti suursaadiku Raimonds Jansonsi panus ka OVP korraldamisse (osales seejuures ka Narvas toimunud OVP korralduskomitee koosolekul).

Narva OVP jäi meelde ka meedia väga suure tähelepanu poolest. Seda nii kohaliku meedia kui ka ETV korrespondendi Juri Nikolajevi poolt.

Narva OVP oli sisult väga mitmekesine, kõrgetasemeliste ettekannete ning mitmete uute algatustega. Lisaks arvukatele tervitustele erinevatelt institutsioonidelt ja ka välismaalt ning ülevaatele OVP tähistamisest 1. oktoobril 2018. a erinevates kohalikes omavalitsustes ja mujal, samuti omavalitsuse aastateo väljakuulutamisele ja selle eest autasustamisele, aga ka kogumiku „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Ajalugu, tänapäev ja tulevik" [11] esitlusele oli omavalitsuspäeva fookuses mitu olulist aruteluteemat.

Esmalt käsitleti kohaliku omavalitsuse rolli Eesti omariikluse loomisel. Põhjalikult vaadeldi kohaliku omavalitsuse arengulugu *MTÜ Polis* autorite kollektiivi (*Eerik-Juhan*

Truuväli, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Leif Kalev, Georg Sootla, Kersten Kattai, Vallo Olle, Eve East) nimel Sulev Lääne esitatud ettekandes [12] Eesti omavalitsuste ja valdkonna koostöö arengust. Selles toodi välja, et hiljutine haldusreform oli Eesti territooriumil juba viiendaks suuremaks valdkondlikuks reformiks. Esimene toimus koos eestlaste ja lätlaste avaliku halduse loomisega 1866, kui 1. oktoobril jõustus esimene avaliku halduse seadus „Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male". Teiseks võib pidada 1890. aastatel läbi viidud radikaalset haldusterritoriaalset reformi, mille käigus esialgu mõisate kaupa moodustunud umbes tuhandest vallast jäi alles *ca* 400. Nende reformide käigus käivitusid protsessid, mis lõid eeldused Eesti riigi tekkeks ja edukaks arenguks. Oli ju rahval omavalitsuste kaudu võimalus õppida ise oma elu korraldama ja juhtima juba enne, kui oma riigi sai luua. Parafraseerides Tartu Ülikooli professorit *Wolfgang Drechlerit* on ju Eesti riik ajalooliselt välja kasvanud kohalikest omavalitsustest ja eestlased on elanud kogukondlikus iseorganiseerimises kui ühiselu struktuuris sajandeid kauem peaaegu kõigist Euroopa rahvastest [13].

Kolmas suur muudatus toimus juba Eesti Vabariigis, kui 1938. aastal viidi läbi suur haldus-territoriaalne reform ning koos piiride reformiga loodi ka täielikult oma kohaliku omavalitsuse õiguskord koos valla-, linna- ja maakonnaseadustega ning vähendati senise 365 valla arvu 248-le, millele lisandus 33 linna. Edukalt toimisid sel ajal ka kohalike omavalitsuste ühistegevust arendavad Eesti Linnade Liit ja Eesti Maakondade Liit, hilisema nimetusega Eesti Maaomavalitsuste Liit.

Neljas reform toimus koos Eesti taasiseseisvumisega 1980-date aastate lõpus – 1990-date alguses, kui aastakümneid kehtinud tsentraliseeritud ja sisuliselt vaid tehniliste funktsioonidega nn rahvasaadikute nõukogude süsteem asendati demokraatliku omavalitsussüsteemiga koos vastava õigusliku baasi, korralduse, finantseerimise ja administreerimisega ning mis peamine, oma haldusterritooriumi arengu kavandamise võimalusega. Reformi osaks oli ka omavalitsusliku staatuse omistamine ning esimesteks olid siin teadaolevalt just 1. oktoobril Kuressaare linn ja Muhu vald (EV Ülemnõukogu Presiidiumi 25.09.1990 seadlused: Saare maakonna Kuressaare linna omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta, RT 1990, 14, 147; Saare maakonna Muhu valla omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta, RT 1990, 14, 148). Samuti taastati kohalike omavalitsuste ühistegevusorganisatsioonid, mis asusid taas täitma oma rolli nii siseriikliku kui ka rahvusvahelise koostöö korraldamisel. Tänaseks on omavalitsusliidud ühinenud juba ühiseks katusorganisatsiooniks – Eesti Linnade ja Valdade Liiduks, tõstes veelgi kohalike omavalitsuste ühist mõjukust riigis.

Viies reform algas, peale mõneaastast ettevalmistust ja diskussiooni, 2017. a ning selle haldus-territoriaalne osa fikseeriti oktoobris toimunud valimistega. Samas on oluline, et see haldus-territoriaalne osa, mis on vaid osa laiemast reformist ja on saanud teatud lahenduse, ei jääks viimaseks reformisammuks. Sest kohaliku omavalitsuse areng vajab edasist kindlustamist nii funktsionaalselt kui ka vajalike ressurssidega, tagamaks omavalitsusüksuste elanikke rahuldav tasakaal enesekorralduse ja osutatavate teenuste ning ühiskonna arengu vajaduste ja võimaluste vahel, sõltumata konkreetse inimese elukohast.

Selle mõtte edasiarenduseks pakuti ettekandes eelnevalt MTÜ Polis ning nii riigi ja omavalitsuste kui ka ülikoolide ja teiste valdkonna institutsioonide esindajatest partnerite koostöös leida püütud sobilikke lahendusteid, mis vormusid lõpuks 10 teesiks, mis võiksid olla üheks võimalikuks edasise analüüsi ja arutelude aluseks kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengusuundade üle [14]. Mille tulemusena saaks luua meie seniste ning teiste demokraatlike riikide kogemuste baasil valdkonna pikema perioodi strateegilise visioonidokumendi, mis analüüsiks põhiprobleeme ja kajastaks vastavaid arenguid, kuid annaks ka tõusetunud küsimustele võimalikke lahendusettepanekuid.

III OMV teises osas arutleti Euroopa Liidu ja Eesti suhetes kontekstis probleemidest ja võimalustest arenguks ettevõtluse ja taristu valdkonnas rõhuasetusega OVM toimumiskohaga seostatult just Narvale ja Ida-Virumaale. Sissejuhatavas ettekandes tegi peaminister *Jüri Ratas* riigi ja kohalike omavalitsuste koostööst, tuleviku perspektiividest ja Ida-Virumaa programmist rääkides, et on märgatud just Narva potentsiaali ning jumet oleks ka ideel muuta Narva 21. sajandi noortekeskseks piirilinnaks. Just sellest johtuvalt on ka Valitsus toetanud Narva Vaba Lava teatrikeskuse ehitamist ja Sisekaitseakadeemia Narva õppehoone rajamist, samuti Narva Kesklinna Põhikooli uue õppehoone ehitamist, mis toetub Euroopa Regionaalarengu Fondi vahendite kaasamisele.

Peaminister rõhutas ka seda, et omavalitsuste tugevdamine on jätkuv protsess. Ülesannete jaotamisel said küll riigi ja kohalike omavalitsuste vahel jagatud ümber kaotatud maavalitsuste ülesanded, kuid sellest üksi ei piisa – sellega on vaja edasi minna. Vaja on tugevdada kohalikke omavalitsusi läbi nende rahastamise küsimuse lahendamise, tõstes kohalike omavalitsuste tulubaasi, kasvatades tasandus- ja teotusfondi ning lõppkokkuvõttes suurendades kohaliku omavalitsuse finantsautonoomiat. Samuti lootis ta, et tekkinud ühine üleriigiline omavalitsusliit kujuneb riigile heaks partneriks kõigis teemades, mida saab kohalike omavalitsuste ja riigi koostöös senisest paremini lahendada.

Rõhutatult märkis kõneleja regionaalseid toetusprogramme, sest riigi regionaalpoliitika peab toetama ettevõtluse arengut. Eraldi leidsid mainimist Kagu-Eesti ja just omaette rahastusega Ida-Virumaa programmid, mis keskenduvad just ettevõtlus- ja elukeskkonna arendamisele ning seavad eesmärgiks piirkonna majanduse elavdamise ja elukeskkonna atraktiivsuse suurendamise, nooremaealiste väljavoolu pidurdamise ning läbi piirkonna eelisarendamise mahajäämuse vähendamise teistest Eesti piirkondadest. Regionaaltoetused seotakse läbi maakonna arengustrateegiate veel tugevamalt piirkondlike arenguprioriteetidega. Ida-Virumaal toetatakse rõhuasetusena tööstusettevõtete arengut, väikeettevõtluse mitmekesistumist ning pakutakse kohalikele omavalitsustele tuge tühjenevate korterelamute probleemi lahendamisel.

Seejärel sõna saanud Euroopa Komisjoni liikuvuse ja transpordi peadirektoraadi peadirektor *Henrik Hololei* rääkis lähemalt Euroopa Liidu prioriteetidest liikuvuse ja transpordi valdkonnas seostatuna arengutega Eestis ning võimalike siiretega Narvas ja Ida-Virumaal.

Eelkõige rõhutas ta seda, et ükski regioon ei saa olla edukas, kui transpordiühendused on puudulikud ja ettevõtetel ja inimestel napib transpordivallas võimalusi ja alternatiive. Kõigepealt peatus ta teemal laiemalt üldisemas EL kontekstis ning seejärel lähemalt seostel Eestiga ja eriti Kirde-Eestil kui suurte võimalustega regioonil. Kusjuures ettekandja rõhutas, et transport mängib meie elus palju suuremat rolli, kui me seda tunnetame ning tihtipeale võtame seda kui iseenesestmõistetavust. Seda tunnetatakse ka poliitilises diskursuses, kus transporditemaatika ei saa piisavalt tähelepanu arvestamata sellega, kuidas see meie igapäevaelu ja majandust tegelikult mõjutab. Ja kui saabki tähelepanu, siis on see tihtipeale seotud suurte taristuprojektide suhtes oleva vastuseisuga, õhusaastega, müraga või kehva teenusega.

Transpordialasteks peamisteks väljakutseteks EL-i transpordipoliitika vaates on eelkõige ohutus ja julgeolek, dekarboniseerimine ja digitaliseerimine ning muidugi infrastruktuuri rahastamine. Viimase osas on EL kõige olulisemaks instrumendiks CEF (Euroopa Ühendamise Rahastu), mille kaudu toetatakse üle-euroopaliste transpordivõrgustike väljaehitamist ja luuakse kogu Euroopat ühendavad nutikad koridorid. Seejuures keskendutakse just puuduvatele ühendustele ja nn pudelikaeladele ning toetatakse idapoolse Euroopa paremat sidumist läänepoolse Euroopaga, samuti neid projekte, mis tagaksid geograafilise perifeeria jaoks paremate ühenduste loomist. Üheks selliseks projektiks on saanud RailBaltica, mis ühendab Eesti kiirraudtee abil Kesk-Euroopaga.

Rääkides selles kontekstis konkreetselt Narvast rõhutas ettekandja, et Narva on Euroopa Liidu kõige idapoolsem linn EL-i välispiiril ja Sillamäe sadam EL kõige idapoolsem sadam. Kusjuures viimane on suurepärane näide sellest, kuidas üks edukas transpordiprojekt suudab piirkonna ellu äratada ja olla ühtlasi kogukonna alussammas. See on kindlasti üks olulisemaid investeeringuid ja nullist üles ehitatud transpordiprojekte, mis iseseisvuse taastamise järel Eestis on tehtud.

Ida-Virumaa on kõneleja arvates Eesti tööstuse *power house*, pikaaegsete traditsioonidega ja spetsiifilise oskusteabega. Loodavad ja loodud tööstuspargid meelitavad siia investoreid ka väljastpoolt. Iga tööstuspiirkond aga vajab multimodaalseid ja usaldusväärseid transpordilahendusi. Eriti, kui arvestada asjaolu, et selle piirkonna oluliste majandustegevuste hulgas on keemiatööstus, ehitusmaterjalide tööstus ning metallitööstus, mis kõik sõltuvad ka hästi toimivatest logistikaahelatest. Kusjuures Eesti riik tervikuna on Riigikontrolli andmetel viimase kümne aasta jooksul Ida-Virumaale oluliselt vähem investeerinud, kui keskmiselt. Samas tuleb jällegi tõdeda, et nii Sillamäe sadam kui ka Eesti Energia investeeringud, siinne põlevkivitööstus, VKG, Kiviõli Keemiatööstus, Molycorp ja paljud teisedki edulood kinnitavad just regiooni potentsiaali. Selge on aga ka see tõsiasi, et piirkond vajab rohkem tähelepanu ning ka rohkem EL rahastust. Need on aga poliitiliste valikute küsimused. Töötus ja töökohtade, eelkõige atraktiivsemate töökohtade nappus on täna siin suureks probleemiks. Lisaks sellele on ettevõtlusaktiivsus Ida-Virumaal palju madalam, kui mujal Eestis. Tuleks kasutada regiooni tööstusliku traditsiooni ja iseloomuga seotud konkurentsieelist, et meelitada ligi investoreid kes, näiteks, oma tootmise Narva elektrijaamade juurde toomisega saaksid eelise võrgutasude puudumise näol.

Ettekandja arvates võiks Eesti olla koht, kus saab uusi lahendusi testida, sh. isesõitvaid autosid, droone, uusi multimodaalseid ja teisi lahendusi. Miks mitte soodustada seda justnimelt selles regioonis ning luua sünergiaid, õppeasutuste ning edukate ettevõtete vahel? Ehk aitab see suurendada ettevõtlusaktiivsust ning ärgitada huvi noortes midagi uut teha ja proovida.

Järele aitamist vajab ka regiooni seni tagasihoidlikumalt arenenud teenustesektor. Suur potentsiaal oleks seejuures turismil. Kindlasti mängib selles kõiges olulist rolli ka transpordipoliitika. Rääkides RailBalticast tuleks tegelikult rääkida ka Tallinn-Narva rongiühenduse parendamisest. Eesmärk peaks olema Sillamäe, Narva ja kogu Ida-Virumaa regioon muu Eestiga ära ühendada läbi uuendatud ja kaasaegse, võimalusel elektrifitseeritud 1520mm rööbastel toimiva raudteeühenduse. Selleks on võimalik ka EL rahastust taotleda ning see looks uued võimalused ja uued töökohad. Ja mis veelgi olulisem, võimaldaks igapäevaselt palju kaugemal tööl käia ning võiks mõjuda inimesele positiivse motivaatorina.

Kindlasti oleks väga oluline Tallinn-Narva modernse ja nutika maantee väljaarendamine, mida tuleb aga vaadata kõikide taristuinvesteeringute kontekstis ning lõpuks on ju see poliitiline otsus, kuhu piiratud ressursse suunata. Vahendite alatise nappuse tingimustes ei peaks selleks välistama ka laenuvõtmist. Kindlasti oleks EL valmis ka Narva uue silla ehitamist toetama, aga see, paraku, sõltub teise osapoole – Venemaa – vastava huvi olemasolust.

Kõik eelräägitu aga eeldab kõneleja arvates mõtteviisi muutmist ning aktiivset tegevust uute võimaluste loomisel. Igal juhul oleks see väärt pingutust ning sellest oleks kasu nii Eestile kui eriti kogu Kirde-Eesti regioonile.

Järgnenud arutelul käsitleti mitmeid aspekte nii rahvusvahelise kogemuse pinnalt, ELi rahastusperspektiividest kui ka regionaalse ja omavalitsusliku tasandi koostööst ning ettevõtluse arendamise võimalustest regionaalses vaates.

Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) tegevjuht, mitmekordne Soome minister ja parlamendi liige *Jari Koskinen* kirjeldas lähemalt teoreetilisest ja Soome kogemusest läh-

tuvalt vajadusi, ideid ja tegevusi kohaliku omavalitsuse arendamisel seonduvalt eelkõige regionaalaspektist. Eraldi seejuures peatus ta maakondliku ja munitsipaaltasandi koostöö ja funktsionaalse vastutuse jaotamise ja neis koostöö korraldamise küsimustel.

Rootsi Kohalike Omavalitsuste ja Regioonide Liidu varasem arendus- ja ettevõtlusdirektor, SWECO AB vanemkonsultant ning Hiina Jinan linna arengu peaplaneerija *Ulf Johansson* rääkis kohalike omavalitsuste ja regioonide arendamisest, sh ettevõtluse valdkonnas, globaalses kontekstis. Ta rõhutas, et ettevõtete jaoks muutuvad tingimused üha kiirenevalt ning vaid jätkusuutlikkuse tagamine võimaldab üha globaliseeruvas konkurentsis ellu jääda. Samas ettevõtluse heakäik on ühtlasi ka tema töötajaskonna ja sealtkaudu ka piirkonna elanikkonna heaolu üheks eelduseks. Paraku tõi ta uuringutele toetudes negatiivsena välja, et Eesti ärisektori rahvusvaheline konkurentsivõimekus pole viimasel ajal eriti kasvanud. Aga konkurents üha tiheneb ja on dikteeritud eelkõige tehnoloogilistest arengutest. Märkimisväärset rolli mängib ka paikkonna atraktiivsus teiste kohtadega võrreldes. Seda nii tootmissisendite, majanduskeskkonna kui ka elukeskkonna mõttes. Sest lõppkokkuvõttes on kõik ettevõtted füüsilises mõttes kohapealsed elik kohalikud. Ning mitte ainult ettevõtted, vaid ka nende asukohad konkureerivad omavahel. Kusjuures Eestil on mitmeid väljakutseid, nt taristu osas, mida vaba turg ei suuda iseenesest lahendada. Kuid ka avaliku sektori sekkumine ei pruugi pikas perspektiivis konkurentsile hästi mõjuda. Muuhulgas toetusi, olgu riigi või EL-i omi, ei suudeta alati kõige otstarbekamal viisil kasutada. Ettevõtted on väga sõltuvad kohaspetsiifilistest tingimustest. Mis omakorda on kohalike omavalitsuste mõjutada. Samas puudub ettevõtluse arendamine üldse seadusjärgsete omavalitsuse kohustuste hulgast! Küll aga on selline funktsioon olemas naaberriikide seadustes. Aga see peaks ka Eestis olema nii.

Rahandusminister Toomas Tõnise peatus oma ettekandes EL-i mitmeaastase (2021–2027) finantsraamistikuga seotult Eesti seisukohtadel ja seostel kohaliku omavalitsusega. Kõrvuti arvuliste ja prognoositavate erinevate näitajate esiletoomisega rõhutas rahandusminister ka seda, et Eesti on jõudnud keskmiste näitajate alusel liikmesmaade jõukamasse gruppi, mille liikmetele eraldatavate toetuste summad vähenevad. Pealegi, üldise trendina nihkub EL-i eelarve fookus konkurentsivõimele ja konkurentsipõhistele fondidele ja vastavalt riiklike ümbrike ettemääratus kahaneb. See ei tohiks aga kaasa tuua vahendite järsku langust, mille vältimise nimel teeb valitsus kõik endast oleneva. Eraldi peatus ta ka populaarsel ideel, et kui jagada riik kaheks piirkonnaks, milles ühes oleks Tallinn oma lähipiirkonnaga kui jõukam ja teises ülejäänud Eesti, siis viimase jaoks oleks kriteeriumid oluliselt soodsamad erinevate EL-i toetuste saamiseks. Ta selgitas, et reeglid tegelikult siiski ei võimalda Eestit tükeldada, sest riigi rahvaarv on liiga väike. Samas Eesti hüpoteetiline kaheks jagamine annaks tegelikult uute reeglite alusel vaid minimaalselt suurema koguümbriku, sest kehtib ikkagi vahendite ülempiir suhtena SKP-sse. Seejuures tuleb veel täiendavalt arvestada asjaoluga, et välisrahast investeeringute osakaal valitsussektori investeeringutes ja SKPs on paraku langemas, mis mõjutab omakorda just taristuinvesteeringuid. Kuid igal juhul saab EL-i struktuurivahendite planeerimine toimuma edaspidi Eesti 2035 strateegia protsessi alusel ja raames, mis eeldab omakorda läbimõeldud ja regionaalselt prioriteetsete ettepanekute esitamist kohaliku omavalitsuse ja riigi ametkondade koostöös.

Riigikogu maaelukomisjoni esimees Aivar Kokk rääkis vajadustest, ideedest ja tegevustest taristu ja ettevõtluse arendamisel – sealhulgas seonduvalt regionaalsete arengutega. Kõneleja arvates on Ida-Virumaa kõrge ettevõtluse ja tööturu arengu potentsiaaliga maakond, seda eeskätt tänu soodsale asendile Peterburi ja Tallinna-Helsingi arengukoridoris, Vene turu lähedusele, rikkalikule loodus-ja kultuuripärandile, energiaressurssidele, üli-

koolide regionaalsete kolledžite olemasolule, konkurentsivõimelise tehnilise kõrghariduse pakkumisele ning Eesti mastaabis suhteliselt suurele rahvaarvule.

Tänapäeval tahavad inimesed elada mitmekülgses ja vaba aja veetmiseks palju valikuvõimalusi pakkuvas keskkonnas, kus oleksid heal tasemel nii inimeste põhivajadustega kui vaba-ajaga seotud teenused. Mugavad peavad olema ka liikumisvõimalused nii maakonna sees kui ühendusteed teiste piirkondadega. Soovitakse elada hästi hoitud ja puhta looduskeskkonna läheduses, kus oleks head võimalused aktiivseks liikumiseks ja sportimiseks. Noored peavad saama kohapeal hea üldhariduse, kuid väga oluline on ka akadeemilise keskkonna ning kõrgkoolide võrgu areng.

Seega peaks nii riigi kui kohalike omavalitsuste tegevus olema suunatud just neile aspektidele regionaalarengus, milleks ettekandes oli rida konkreetseid ettepanekuid. Majanduskeskkond tuleb muuta atraktiivseks nii suurinvestoritele kui ka väikeettevõtjatele. Suurendada tuleb ettevõtlusaktiivsust ja elanike osalemist tööjõuturul, kasvatada keskkonna atraktiivsust ettevõtlusega alustajatele, tõsta põlevkivitööstuse ja energiatootmise efektiivsust ja seda uutele tingimustele vastavalt targalt restruktureerida ning muuta piirkond atraktiivseks turistidele.

Luua tuleb turvaline, mitmekesine ja aktiivset elustiili võimaldav elukeskkond. Alustada tuleks transpordiühendustest ja liikumisvõimaluste ning elamistingimuste parandamisest, muutes sh ka linnakeskkonna atraktiivsemaks, kindlasti parandada keskkonnaseisundit, avardada vaba aja veetmise võimalusi ning mitmekesistada kõrg- ja erihariduse saamise võimalusi regioonis. Samuti on vaja luua sidustatud ja turvaline sotsiaalne keskkond, parandada tervishoiuteenuste kvaliteeti ja kättesaadavust ning suurendada sotsiaalset sidusust regioonis. Lisaks tuleks tugevdada kodanikuühiskonda ja suurendada regiooni seotust ülejäänud Eestiga, eesmärgiga parandada eesti keele positsiooni regioonis, suurendada piirkonna turvalisust ja paremini tagada riigi julgeolekut. Kõigi nende eesmärkide saavutamiseks pakkus ettekandja ka oma ettepanekuid kuni konkreetsete, käivitamist nõudvate kohaspetsiifiliste meetmeteni välja.

Sellele järgnenud paneelarutelul, milles osalesid Raivo Vare ja TLÜ rektori *Tiit Landi* modereerimisel Henrik Hololei EL-i, *Marko Pomerants* Riigikogu, *Janek Mäggi* Valitsuse, *Mart Võrklaev* ELVL-i juhatuse, *Tarmo Tammiste* Narva linna ja Ida-Virumaa esindajatena ning *Tiit Vähi* Sillamäe Sadama suuromanikuna ja *Mait Klaassen* EMÜ rektorina ja Rektorite Nõukogu esimehena, käsitleti eelpool tõstatud probleeme üksikasjalikumalt ja eri nurkade alt üldises raamistikus, mis oli määratud teemapüstitusena „Euroopa Liit, Eesti, Narva ja Ida-Virumaa kui partnerid kommunikatsioonisüsteemide, ettevõtluse ja hariduse arendamisel, sh võimalused ja takistused Narva linnas ja Ida-Virumaal“. Mõningasele kriitilisele taustale vaatamata olid seda arutelu läbivateks joonteks ettevõtluse ja ettevõtlikkuse ning kvaliteetse transpordi- ja sotsiaaltaristu arendamise vajaduste mõistmine, samuti hariduselu edendamine, naaberriigiga piiriülese koostöö arendamine, tööjõu otstarbekam ärakasutamine, regiooni senine suur sõltuvus põlevkivitööstusest ja -energeetikast, mis on Euroopa Liidu rohepoliitikaga üha enam piiratav ja survestatav ning seetõttu majanduse restruktureerimiseks ja tööhõive kindlustamiseks vajalikud sammud jpt küsimused. Leiti, et kõiki asjaolusid arvestades tuleks rakendada regioonispetsiifilist poliitikat või teisiti öeldes uudset poliitikadisaini, kui kasutada Leif Kalevi [15] pakutud klassifikatsiooni, kombineerides erinevaid võtteid, sh investeeringute meelitamisele suunatud, innovatsioonipõhiseid või ka eksperimentaalseid piloteerivaid, mida saaks vajadusel kasutada ka teistes kohtades. Näitena oleks kaalumist väärt seda teha Rivo Noorkõivu Kagu-Eesti jaoks soovitatud viisil [16], kasutades seda hoopis Kirde-Eesti puhul. Mis omakorda eeldab kohaliku omavalitsuse initsiatiivi ja head koostööd üleregionaalsel ja kohaliku omavalitsuse tasandil ning nii riigi ametkondade kui ka erasektoriga.

Kasutatutud allikad:

[1] MTÜ Polis (2016a). OVP kujunemine – MTÜ Polis Aruküla foorum. Veebilehel https://polismtu.ee/foorumid/omavalitsuspaevad/omavalitsuspaeva-kujunemine/ovp-kujunemine-mtu-polis-arukula-foorum (23.06.2021).

[2] MTÜ Polis (2016b). Haldusreformist Eestis. Veebilehel http://polismtu.ee/wp-content/uploads/2021/02/Haldusreformist-Eesti-2_Arnold-Ruutel.pdf (23.06.2021).

[3] MTÜ Polis (2016c). Kohalik omavalitsus kui Eesti riigi taastamise vundament – kas ka muudatuste mootor. Suvekonverents. Veebilehel http://polismtu.ee/wp-content/uploads/2021/02/25.08.2016-SULEV-LAANE-KOLLEEGIDE-ETTEKANNE-SUVEKONVERENTSIL-ARUKULAS.pdf (23.06.2021).

[4] Ludvig, S., Lääne, S. ja Mäeltsemees, S. (2017). Eesti kohalik omavalitsus ja liidud – taastamine ning areng 1989-2017: kogumik. Tallinn: Eesti Maaomavalitsuste Liit ja MTÜ Polis.

[5] Torpan, S. (2017). Nestor omavalitsuspäeval: reform ei tohi viia riiki inimestest kaugemale. Postimees, MaaElu, 26. september 2017. Veebilehel https://maaelu.postimees.ee/4256359/nestor-omavalitsuspaeval-reform-ei-tohi-viia-riiki-inimestest-kaugemale (23.06.2021).

[6] Ratas, J. (2017). Omavalitsused on riigi vundament. Vabariigi Valitsus, 26 september 2017. Veebilehel https://www.valitsus.ee/et/uudised/ratas-omavalitsuspaeval-omavalitsused-riigi-vundament (23.06.2021).

[7] MTÜ Polis (2017). Eesti kohalik omavalitsus ja omavalitsusliidud – taastamisest ning rollist Eesti avaliku halduse kujundamisel ja arendamisel. Veebilehel http://www.polismtu.ee/wp-content/uploads/2021/01/SULEV-LAANE-POLIS-OVP-UHISETTEKANNE.pdf (23.06.2021).

[8] Kangro, K. (2017). Omavalitsuspäevast ei saa riiklikku tähtpäeva. Postimees, 6. veebruar 2017. Veebilehel https://www.postimees.ee/4005249/omavalitsuspaevast-ei-saa-riiklikku-tahtpaeva (23.06.2021).

[9] Riigikogu (2018). Pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seadus 591 SE.

Veebilehel https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/911bd7ba-18a1-4598-954a-cf4028a4403c/P%C3%BChade%20ja%20t%C3%A4htp%C3%A4evade%20seaduse%20muutmise%20seadus (23.06.2021).

[10] Riigikogu (2018). XIII Riigikogu VII Istungjärgu täiskogu korralise istungi stenogramm, 10. aprill 2018. Veebilehel https://stenogrammid.riigikogu.ee/et/201804101000 (23.06.2021).

[11] Ludvig, S., Lääne, S. ja Mäeltsemees, S. (2017). Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Minevik, tänapäev ja tulevik. Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti Maaomavalitsuste Liit ja MTÜ Polis.

[12] MTÜ Polis (2018). Eesti omavalitsuste ja valdkonna koostöö arengust. Veebilehel http://polismtu.ee/wp-content/uploads/2021/02/SULEV-LAANE-KOLLEEGID-28.09.2018-Narva-OVP-1.pdf (14.04.2021)

[13] Schöber, P. (2003). Kohalik omavalitsus; tänapäevase kohaliku omavalitsuse idee. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

[14] Tallinna Ülikool (2018). Riik ja omavalitsus täna ning vaade tulevikku 10 teesi – mis edasi? Veebilehel www.tlu.ee/yti/sundmused/riik-ja-omavalitsus-tana-ning-vaade-tulevikku-10-teesi-mis-edasi (12.03.2021)

[15] Kalev, L. (2021). Poliitikakujundamisvõime riigi ja kohaliku omavalitsuse uuenemise alusena. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[16] Noorkõiv, R. (2021). Kohalike omavalitsuste motivatsiooni suurendamine ettevõtluskeskkonna arendamisel. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

I-III Omavalitsuspäevadega seonduvad artiklid

2.2 Kohaliku omavalitsuse olemus ja staatus

2.2.1 President Arnold Rüütel: Haldusreform ja kohaliku omavalitsuse staatuse andmine Eestis

Kohaliku omavalitsuse kogemusel Eestis on pikk ajalugu. Me võime tagasi vaadata XII sajandisse ja selle kogemuse poolest oleme Euroopas kindlasti esimeste hulgas. Kuid tuleme lähimineviku juurde. Ei ole kahtlust, et elukorraldus Eestis aastatel 1940 kuni 1991 jättis meisse kõigisse väga sügava jälje. Maakonnad ja vallad kui kodanlikud igandid kuulusid likvideerimisele. Valdadest said külanõukogud ja maakonnad asendati rajoonidega.

Aastal 1952 mindi ka Eestis kaasa tolleaegse NSV Liidu territoriaalse ümberkorraldusega. Eesti jagati kolmeks oblastiks ja 39-ks rajooniks. Kohe pärast Stalini surma oblastid Eestis likvideeriti. 39 rajoonist jäi alles 30. See arv kahanes järk-järgult ja aastaks 1964 oli meil alles 15 rajooni. Külanõukogude arv kahanes samuti. Kui aastal 1965 oli meil 238 külanõukogu, siis enne taasiseseisvumist olime jõudnud arvuni 189.

Kui me pärast taasiseseisvumist 1991. aastal asusime taastama iseseisva riigi kohalike omavalitsuste struktuuri, võtsid külanõukogud üle eestiaegsete valdade ja rajoonid maakondade õigused. Miks oli see vajalik? Teatavasti puudus nõukogude ajal maa eraomandi õigus. Maa oli nii-öelda kogu rahva omand. Maa kasutajad olid kohalikud ettevõtted, kolhoosid ja sovhoosid. Küla- ja alevinõukogude eelarved ja sellest lähtuvalt ka võimalused kohaliku elu korraldada olid väga piiratud.

Rääkides ümberkorraldustest tuleb märkida, et töö kohalike omavalitsustega algas sisuliselt kohe pärast suveräänsusdeklaratsiooni vastuvõtmist 16. novembril 1988. a. Koos nimetatud deklaratsiooniga kinnitasime meie Ülemnõukogu poolt vastu võetud seaduste ülimuslikkust ja üleliiduliste seaduste jõustumist Eesti NSV territooriumil alles pärast nende heakskiitmist ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt. Vahel on meie käest küsitud, kas see suur töö aitas meid ka pärast Eesti Vabariigi põhiseaduse vastuvõtmist? Vastus tuleneb Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse § 2, mis ütleb: „Käesoleval ajal Eesti Vabariigis toimivad õigusaktid kehtivad pärast põhiseaduse jõustumist niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus põhiseaduse või põhiseaduse rakendamise seadusega ja seni, kuni need kas tühistatakse või viiakse põhiseadusega täielikku vastavusse."

Eestis kehtinud omavalitsuse süsteem oli üles ehitatud vastavuses autoritaarse riigijuhtimise mudeliga. See jättis kohapealseks otsustamiseks väga vähe ruumi. Selleks, et üle minna demokraatlikule ja parlamentaarsele riigijuhtimise mudelile, tuli taas luua seadusandlik baas avalikule haldusele. Meie eriteadlased ei olnud unustanud 1920. ja 1938. aasta Eesti Vabariigi põhiseadusi. Eeskuju sai võtta ka 1938. aasta vallaseadusest ja 1938. aasta linna- ja maakonnaseadusest. Informatsiooni hangiti nii Soomest, Rootsist, Taanist kui ka teistest riikidest. Suveräänsusdeklaratsiooni vastuvõtmine oli selleks sütikuks, mis käivitas uue avaliku halduse mudeli kiirendatud väljatöötamise.

Kohalike omavalitsuste aluste seaduse väljatöötamine algas 1989. aasta suvel ja juba 8. augustil 1989. a võttis Eesti NSV Ülemnõukogu vastu kohalike rahvasaadikute nõukogude valimise seaduse. Esmakordselt sõnastati mitmemandaadilised valimisringkonnad.

Selle otsuse eesmärk oli viia miinimumini sõjaväe- ja julgeolekustruktuuride esindatus kohalikul võimutasandil.

10. novembril 1989. a võttis Ülemnõukogu vastu kohalike omavalitsuste aluste seaduse. Seaduseelnõu eelnev rahvaarutelu tõi üle 70 märkuse ja ettepaneku. 14-liikmeline tipptasemel asjatundjate töörühm valmistas ülemnõukogule ette seaduse lõppvariandi. Ajalugu meenutades tuleb tõdeda, et eelnõu ettevalmistamise käigus töötasid kaks töörühma, üks Tallinnas ja teine Tartus. Ekspertide erinevad seisukohad oleksid võinud viia kahe eraldi eelnõu menetlemiseni. Lõpuks lepiti ikkagi eelnõuga, mille oli ette valmistanud Tallinna töögrupp.

Seaduse vastuvõtmisega kiirustamise tingisid mitmed asjaolud. Ettevalmistamisel oli IME kontseptsiooni seaduste pakett ja loogiline oleks olnud oodata ka nende seaduseelnõude valmimist. Lähenes aga 10. detsember 1989. a – see oli kohalike omavalitsuste valimise päev. Seega oli hädasti vaja halduskorralduse raamseadust, et ka kõiki järgnevaid seadusandlikke akte paremini menetleda. Arvestada tuli ka asjaoluga, et üleliiduliselt valmistati ette kohalike omavalitsuste seaduse eelnõu, mille vastuvõtmine oleks veel kord kinnistanud tsentraalse juhtimise printsiipi. Oma tegevusega Eestis olime sattunud keskvõimu teravdatud tähelepanu alla, mida kinnitas ka NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi negatiivne suhtumine meie kohalike omavalitsuste aluste seaduse vastuvõtmisse. Siinkohal on oluline märkida, et olime endises NSV Liidus esimene vabariik, kus kehtestati uus õiguslik alus tulevase demokraatliku riigikorra loomiseks, ja seda just kohalikele omavalitsustele seadusandliku baasi loomise teel.

Kohaliku omavalitsuse sisuline taastamine toimus aastatel 1989–1993. Kõiki seniseid külanõukogusid, alevikke ja rajoonide koosseisus olnud linnu kohustati koostama oma sotsiaalmajandusliku arengu kavad ja põhimäärused. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi juurde moodustati haldusreformi ekspertkomisjon. See vaatas läbi laekunud materjalid. Tulevased omavalitsuslikud üksused pidid oma valikuid põhjendama. Kuna haldusüksuste ümbernimetamine toimus suuresti IME kontseptsiooni raames, on huvitav meenutada, et suures omariikluse taastamise tuhinas põhjendasid kõik tulevased omavalitsusüksused oma iseseisva toimetuleku võimekust. Kui me täna olukorrale tagasi vaatame, siis paljude riiklike kohustuste ladumine omavalitsuste õlgadele ilma rahalise katteta on olukorda vägagi pingestanud. Küllap võib siit leida ka ääremaastumise põhjuseid.

Alates 1. jaanuarist 1990. a alustasime rajoonide ümbernimetamist maakondadeks ja vabariiklikud linnad alustasid tegevust kohaliku omavalitsuse üksustena. Tuleb rõhutada, et kõrvuti ülemnõukogu presiidiumiga tegeles haldusreformiga ka Vabariigi Valitsus. Oli moodustatud haldusreformi komitee, kuhu lisaks valitsuse esindajatele kuulusid ka omavalitsusliitude juhid ja erialateadlased ning spetsialistid. Me ei tohi unustada ka rahvusvahelist abi. Meid konsulteerisid Soome, Rootsi, Taani, Saksamaa ja paljude teiste riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide spetsialistid.

Esimestena sai 1. oktoobril 1990. a omavalitsusliku staatuse Muhu vald, järgnes Kuressaare linn. Eelnevalt tuli taastada Kuressaare linna nimetus. Selle valiku tingis dokumentide menetlemine ülemnõukogu presiidiumis ja vastava seadluse vastuvõtmine. Aeg on näidanud, et tookordne valik osutus igati põhjendatuks. Praeguse Muhu vallavanema sõnul on elu vallas kulgenud pideva arengu suunas, kuigi elanike arvu esialgseks kriteeriumiks kinnitatud 5000 elaniku nõue on senini täitmata.

Muhu vald on suutnud oma püsielanikele kindlustada kõik esmavajalikud teenused. Selles loetelus nimetatakse kooli, eakate hooldekodu, lasteaeda, noortekeskust, perearstikeskust, apteeki, jne. Muhu põhikooli õpilaste arv on taas jõudnud 100-ni ja lasteaed avab täiendava 4. rühma. Võime öelda, et Muhu vald on heaks näiteks sellest, kuidas ka väikevallal õnnestub kindlustada oma jätkusuutlikku ja stabiilset arengut.

Kuressaare linnale esmajärjekorras omavalitsusliku staatuse andmine osutus samuti õigustatud valikuks. 1990. aastatel toimus tihe rebimine Otepää linnaga. Valik langes Kuressaarele. Ülemnõukogu presiidium andis oma otsusega 31. oktoobrist 1990. a Kuressaare linnale esimesena Eestis omavalitsusliku linna staatuse. 2016. aasta haldusreformiga liideti senised 12 omavalitsust üheks suureks Saaremaa vallaks. Territooriumilt tekkis Eestimaa suurim vald sünnipäevaga 21. oktoobril 2017. a. Koostatud on valla arengukava aastani 2030. Kuressaare linn kandideeris aastal 2014 Euroopa kultuuripealinna nimetusele.

Jõuame taas valla kui omavalitsusüksuse juurde. Olen sellel teemal ka varem sõna võtnud. Pean endiselt valda kohaliku elu arengumootoriks. On selge, et 2016. aasta haldusreformi rakendamine ei ole osutunud kergeks. Erinevused üksikute omavalitsusüksuste vahel on endiselt suured. 79-st omavalitsusüksusest peavad saama meie edasiliikumise mootorid. Ilma tulubaasita ei ole see võimalik. Riigi poolt delegeeritud ülesannete täitmiseks tuleb leida rahalised vahendid koos pikema vaatega tulevikku, et kindlustada meie riigi jätkusuutlik areng.

Väljakutsed, mis ootavad meid ees

Peatuksime nendel väljakutsetel märksõnade vormis. Kõigepealt on erakordselt tõsine väljakutse saavutada käesoleva sajandi keskpaigaks kliimaneutraalsus. Euroopa Liidu liikmena tuleb ka Eestil olla vääriline partner Euroopa rohelises kokkuleppes. Viimasest saab Euroopa Liidu jätkusuutliku arengu üks peamisi alustalasid. Nimetatud suurest eesmärgist lähtuvalt peame liikuma täieliku ringmajanduse poole. Meie senist majandusmudelit nimetatakse ka lineaarseks. Sisuliselt tähendab see seda, et me võtame oma käsutuses olevast toormest väärtuslikuma ja meile vajamineva osa ning ülejäänu saadame piltlikult öeldes prügimäele. Lineaarse majandusmudeli intensiivne rakendamine on kaasa toonud meie elukeskkonna olulise halvenemise. Selle alla kuulub ka kaasaaitamine globaalsele kliimasoojenemisele.

11. märtsil 2020. a võttis Euroopa Komisjon vastu uue ringmajanduse tegevuskava, nn Euroopa rohelise kokkuleppe. Ei ole kahtlust, et nimetatud kokkuleppe täitmisesse kaasatakse ka meie omavalitsused. Roheleppe ambitsioonikust kinnitab tõsiasi, et ringmajanduse senist kasutamist Euroopa Liidus hinnatakse 12%-le. Ringmajanduse mudeliga haakub otseselt meie energiamajandus. Sisuliselt eeldab kliimaneutraalsus fossiilsete kütuste kasutamisest loobumist. Mida tähendab see Eestile? Vastus on ainult üks: põlevkivienergeetika asendamist nn rohelise energiaga. Päikse- ja tuuleenergia kasutuselevõtt näitab Eestis hoogsat tõusutrendi. Viimaste andmete kohaselt on nimetatud energialiikide osa kogutarbimisest Eestis juba 31, 9% (aastal 2019). Aga suund on kindel. Oleme võtnud endale kohustuse saavutada Eestis kliimaneutraalsus aastaks 2050.

Julgen siinkohal väljendada oma isiklikku seisukohta. Olen põhimõtteliselt vesiniku usku. Tegemist on tõeliselt keskkonnasõbraliku energialiigiga juhul, kui seda saadakse rohelise energia baasil. On rõõm tõdeda, et Eestis on vesinikustrateegia juba valmis Keila linnal. On andmeid, et meie Riigikantselei on hankimas vesinikustrateegia lähtealuseid kompetentsetelt firmadelt. Tänane globaalne vesinikutoodang on veel väga tagasihoidlik (aastal 2016 ligikaudu 50 miljonit tonni), kuid perspektiiv on vägagi optimistlik. See veendumus tugineb ka meie vabariigi teadlaste saavutustele, kes näiteks kütuseelementide tehnoloogiate väljatöötamisel sammuvad rahvusvaheliselt esireas. Euroopa Komisjoni arvamuse kohaselt võiksime juba lähema kümne aastaga jõuda rohelise vesiniku tootmisel uute rajajoonteni. Suurematekst veduriteks selles valdkonnas on Saksamaa ja Holland.

Eesti on seni suutnud olla paljudes valdkondades eestvedajaks. Meie kohalike omavalitsuste energiline kaasalöömine ees seisvate väljakutsete lahendamises on erakordselt oluline selleks, et hoida meie riiki jätkusuutliku arengu teel.

2.2.2 Kalle Laanet: Haldusreformi esimesed tibud. Saaremaa, Muhu, Ruhnu ja väikesaarte kogemuse varal

Kaitseminister

2017. aastal läbi viidud Eesti omavalitsuste haldusreformi tulemusena jäi 213 omavalitsusest alles 79. See on märkimisväärne muutus, kui senisest kaob ligemale kaks kolmandikku. Tõsi, kadumine ei ole vast päris õige sõna, sest maad-metsad ja inimesed jäid ju alles. Aga mis siis õigupoolest kadus? Ja mida asemele saime ehk – võitsime?

Haldusuuenduse eesmärgiks seati omavalitsuste võimekuse kasv, seda koguni seaduse jõuga (Haldusreformi seadus §1 (2)). Kõige üldisemalt oli eesmärgiks ühelt poolt asjatundlikkuse kasv, mille tulemusena peeti enesestmõistetavaks, et kasvab omavalitsuste tõhusus ja teiselt poolt kulutõhusus ehk sama tulemuse saavutamine väiksemate kuludega. Inimeste mällu jäi see teema pigem lihtsalt ja otseselt kokkuhoiuna, saame sama raha eest rohkem.

Millega mõõta omavalitsuse võimekust ja selle kasvu? Samuti OV tõhusust ja asjatundlikkust? Tänapäeval on iga sellise ülesande jaoks mõõdikud, programmid, meetodid – vali ainult! Aga tegelikus elus saab seda mõõta ainult inimeste rahuloluga. Sellegi mõõtmiseks pakuvad konsultandid sadu võimalusi, aga inimestega pidevalt suheldes ning neid tegelikult kuulates ja sisuliselt vesteldes jääb tihti teistsugune mulje, kui statistiliste uuringute aruandeid lugedes.

Millest selline vahe tekib?

Usutavasti on meie põhjamaine tagasihoidlikkus liigagi sageli takistuseks kriitika tegemisel, uuringute anonüümsusele vaatamata on hinnang, mis antakse küsitlusele vastates ja tuttavate-sõprade juttu ajades tihtilugu erinevad. Lisaks külakoha igapäevaelu – kõik tunnevad kõiki, naaber on vallasekretär, klassiõde või -vend vallavanem, volikogu liikmed sugulased või sõbrad. No, kuidas sa ütled, et see ja too asi peaksid ikka palju paremini korraldatud olema, või hoopis, et on viletsasti tehtud või hoopis tegemata. Liiga lähedane, liiga isiklik!

Sellest viimasest probleemist oleme pärast haldusreformi tõesti suuremalt jaolt vabad, sest tegelik võim on kauge, need, kes kohapeal paljudele puhkudel koguni endises vallamajas toimetavad, ei tundu enam seda kohalikku võimu ei omavat ega esindavat. Ometigi oli haldusreformi üks ilusamaid eesmärke OV rolli suurenemine ühiskonnaelu korraldamises.

Siit siis esimene vahekokkuvõte. Ootuspäraselt on kohalik võim suurtes valdades inimesest kaugenenud ning osavallakogu ei pruugi inimesele pakkuda seda, mida endine „päris vallavalitsus“. Kas see on ka tegelikult nii või on inimestele jäänud selline mulje, sellele ongi vast vara vastust otsida.

Tulen inimlike tundmuste ja tunnetuse juurde veel tagasi, vahelduseks pisut ühest haldusreformi kesksest küsimusest: kui suur on suur? Haldusreformi eestvedajad seadsid mõttelise eesmärgina kohaliku omavalitsuse üheks kriteeriumiks 11 000 ja rohkem elanikku (HRS §1 (2)). Praktikasse ja normdokumentidesse jäi see arv enam-vähem poole väiksemana.

Selle normi eesmärk oli just kulutõhusus, parem teenus, tõhusam teenus ja vast ka OV pakutava kvaliteedi loodetav ühtlustumine.

Saaremaa kogemus on selles küsimuses märkimisväärne, kui vaatleme reformi tulemusena loodud kolme omavalitsust. Saarelisus ehk merega ümbritsetus on nende valdade kujunemisel olnud otsustava tähtsusega – nagu saarte elus enamasti.

Haldusalase korralduse uuendus toimus Saare maakonnas õigupoolest kolmes jaos. Kuni aastatuhande vahetuseni oli meil 16 valda ja linn. Vallad olid maa-ala poolest võrdlemisi sarnased, välja arvatud muidugi meie „pesamuna" Ruhnu. Suuruse poolest paistis silma ehk vaid Leisi vald. Pärast Kaarma valla ja Kuressaare valla ühinemist sai Kaarma vallast maakonna suurim vald nii pindala kui elanike arvu poolest. Kaarma vald ümbritses meie pealinna Kuressaaret, oli linnaga igatpidi seotud ja nii oli suur rahvaarv (enne viimast uuendust ligikaudu 4500 elanikku) loomulik.

Väiksemate ja üldse valdade ühinemine oli võimalusena kõne all ammu enne suure üleriigilise haldusuuenduse tõsisemat päevakorda kerkimist, ka meie maakonnas, ja nii ühinesidki enne suuremaid üleriigilisi protsesse Kaarma, Lümanda ja Kärla vallad, moodustades omakorda maakonna suurima ehk Lääne-Saare valla, kus elanikke koguni üle seitsme tuhande ning mis oli pindala poolest ligi kolmandik nii maakonnast kui saarest (vastavalt 30 ja 28%). Elanike suhtarv maakonnas jäi viiendiku kanti. Selle valla sisemine ebaühtlus oli ootuspärane, sest enne nende kolme valla ühinemist oli Kaarma valla elanike asustustihedus 11, 3 elanikku ruutkilomeetri kohta. See osa uuest vallast oli ju ikka, ka pärast ühinemist raskesti Kuressaarega lõimunud. Lümanda valla asustustihedus oli alla 4 inimese ruutkilomeetri kohta ning uutest piiridest ja uuest nimest hoolimata jäi Lääne-Saare valla läänepoolne osa nende tunnuste poolest ikka samasuguseks, koos neist tulenevate eeliste ja muredega. Vallamaja asus – Kuressaares.

Pärast kolme valla ühinemist 2014 näis Saare maakond olevat suureks uuenduseks ette valmistunud nii kogemuse, kui ka võrdlemisi väikese arvu omavalitsuste poolest: 13 valda ja 1 linn – mis see siis ära ei ole. Kõik ei läinud muidugi nii ladusalt. Mõne väiksema valla argumendid iseseisvaks jäämise poolt olid visad, kuid lõpuks langes ka viimane kange kants ning 2017 sündis 13 vallast ja linnast uus Saaremaa vald. Muhu ja Ruhnu jäid alles. Nii ongi meie maakonnas kolm üksteisest väga erinevat omavalitsust!

Muhu vald on igati mõistliku suurusega omavalitsus, olles pindala poolest – 208 km^2 – samas suurusjärgus paljude mandri-sõsaratega, ka näiteks Tallinnat ümbritsevate Jõelähtme, Rae ja Kiili vallaga. Muhu elanike arvu ja Tallinna satelliitide oma ei ole muidugi võrrelda mõtet. Saaremaa vald on Eesti suurim omavalitsus pindala poolest – 2718 km^2. Ja ka kõige läänepoolsem! Elanike tiheduse poolest – 11, 4 in/km^2 – jääb Saaremaa Eesti keskmisele – 20 in/km^2 – mõistagi tublisti alla, kuid paljude sarnastega kannatab võrrelda.

Ja siis meie imetegu – Ruhnu vald! Oma vähem kui 12 km^2 on ta kolmandiku jagu väiksem Kuressaare linnastki, ometi näitab statistika, et saare elanike tihedus on enam-vähem sama, mis naabersaarel ehk Saaremaal. Saarele registreeritud umbes 150 elanikust on suurem osa mõistagi saarele kodunenud suvitajad, nii et päris elanikke ehk neid, kes aastaringselt Ruhnul kodus on, on palju vähem. Niisiis on tegemist omamoodi omavalitsusliku kurioosumiga ja sellisena nii inimlikult kui ajalooliselt väga vahva! Või siis problemaatiline... Aga igal juhul – teistmoodi.

Kolm üksteisest väga erinevat valda ei ole loonud vormilist maakondlikku omavalitsusliitu, mõned sellise liidu ootuspärased ülesanded on väiksemate valdade poolt Saaremaa vallale delegeeritud. Kuna me oma saartel ju kõik üksteist tunneme, siis saavad asjad läbi arutatud ka ilma veel üht organisatsioonilist üksust registreerimata. Maakondlikest probleemidest on ühe esimesena arutusel kohalik transport. Meie kolme valla puhul jaguneb see ju üsna ebaühtlaselt. Maismaatransport on ühine Muhul ja Saaremaal, Ruhnul oleks

nende juttude juures üsna igav. Ühine teema võiks olla püsiühendus mandriga ja Ruhnul ka Saaremaaga, kuid selles küsimuses vaatame kõik, suurusest ja püsielanike hulgast ühtmoodi Tallinna ja Toompea poole. Niisiis on Saare maakonna omavalitsusuuenduse üks praktiline tulemus igapäevane elav näide sellest, kui erinevad võivad kõikidest püüdlustest, normidest ja uuendustest hoolimata olla naabervallad.

Haldusuuenduse praktilistest vajadustest ja võimalustest

Normid ehk vanemas keeles seadusandlus on omamoodi bürokraatia parnass. Igasugustes normdokumentides leidub hulk värdsõnu ning „keeleuuendusi", mille peale nii saarlane Johannes Aavik kui Rääbise mõisa sepa poeg Paul Ariste hauas ringi keeraksid. Mõnikord ei olegi kantseliitlik sõna nii halvakõlaline, pigem kogemata naljakas, kuid siiski – värdsõna. Haldusuuenduse dokumentides, küllap iga uue ja senisest suurema valla põhimääruses (ega ma ei ole muidugi kontrollinud) on juttu osavallast, millega on liidetud sõna „kogukonnakogu". Selle sõna mõisteliseks mõtlemine nõuab omajagu keeletunnetuslikku nõtkust... Ometi kannab see sõna just tähtsat mõistet – kogukond.

Üha parema elukorralduse poole püüeldes kõneleme kaasamisest, inimeste kaasamisest ja kogukonna kaasamisest. Kogukonna mõiste on pisut hajuv, ka mitmes kontekstis edukalt kasutatav. Siinkohal peaksime kogukonnana mõistma ühe või teise ajaloolise valla elanikke, vajaduse korral kitsamalt piiritledes aktiivsemaid, ühiskondlikust tegevusest osa võtvaid elanikke. Ja tähtis on ka just sõna/mõiste ajalooline. Lääne-Saare vald oli uus ja väga lühiajaline moodustis. Seevastu näiteks Pöide vald on just ajalooliselt vägagi kandev mõiste ning Sõrve, Mustjala või Pöide kogukondadel võtab kauem aega end suure Saaremaa valla elanikuna teadvustada. Andmata hinnanguid või arvustamata ühegi inimese isiklikke hoiakuid ja eelistusi võiks arvata, et Kaarma elaniku jaoks on tosinkonna kilomeetri kaugusel olev Kuressaare linn harjumuspärasem ja igapäevasem, kui Sääre, Undva, Pammana või Jaani elaniku jaoks. Aga mis on Kuressaarel sellega pistmist, kui nimeks on Saaremaa vald?

Niisiis on selle koha pealt samas seisus nii linlane Koertepargi kõrvalt kui külamees Kõruselt. Tallinnas-Tartus aitab sellest küll, aga enamasti on täna – ja loodevasti ka nii homme kui ülehomme – vaja vastata täpsustavale küsimusele, et kustkohast siis ikkagi?

Haldusuuenduse ühe ebamugavusena pidi muutma mõnegi koha- ja küla nime, sest ühe omavalitsuse piires ei tohi kahte samanimelist kohta olla. Statistika teatab, et kõige rohkem tuli muuta toponüüme Saaremaal ja Võrumaal. Kuidas mõjub kohalikele inimestele nende igipõlise elukoha nime muutmine? Kahtlustan, et pigem on see ebameeldiv. Kuidas? Vaat sellele on jällegi raske vastata, kui ei taha piirduda lihtsalt vormilise vastusega: psühholoogiliselt...

Kes selle küllaltki tähtsa kodukoha väärtustamise küsimusega peaks tegelema? Aga kes muu ikka, kui omavalitsus! Olgu ta siis nii *kohalik*, kui tahes. Aga teede olukorra, kahanevate õpilaste hulga, puhta kaevuvee, kotkapesade ja tuhande muu mure kõrval tundub selline „pehme" teema vähetähtsana. Ja eks selles loetelus ju paratamatult nii ongi. Aga inimeste taju on paratamatult selline, et head asjad võetakse õlakehitusega omaks, kehvematest koguneb üldine mulje.

Olgu valla kohalike teeninduspunktide töö ükskõik kui hästi korraldatud, paljud asjad tuleb ühel või teisel viisil ajada joonde „keskuses", meie puhul Kuressaares. Ja asi pole siinjuures kohanimes, vaid mõistes „linnas". Naljatamisi võib meelde tuletada kommunistliku ideoloogia eesmärki kaotada erinevused maa ja linna vahel. Sama tark on meenutada kommunistliku diktatuuri aegset küllap vist meestele suunatud kaubanduslikku teadaannet: „Ärge tapke oma naisi koduste töödega, las seda teeb teie eest elekter!" Seos kõnealuse

teemaga on lihtne: läbi mõtlemata omavalitsuspoliitika peletab inimesed ääremaadelt elamast. Siis kaob nn viimase kilomeetri küsimus nii interneti kui teede korrashoiu ja veel õige mitme valdkonna puhul. Aga just selle olukorra vältimiseks ehk siis omavalitsuste poolt tõhusama tegevuse ja parema teenuse pakkumise jaoks eelduste loomiseks haldusuuendus ette võeti.

Mida teha? Kuidas tegutseda?

Vahe maa ja linna, olgugi väikese ja igati inimsõbraliku maakonnalinna vahel ei kao kunagi. Õnneks! Küsimuse mõistlik asetus keskendub nii linna kui maa puhul mõlema eelistele ning omavalitsuse töökorralduse seisukohast: miks inimesed elavad linnas? miks inimesed elavad maal? Ja siin on sobiv koht püüda mõtestada, mis on kogukond ja mida kogukonnapõhiselt teha saab.

Inimeste valik elada kas linnas või maal on tihtilugu seotud välise survega, näiteks majanduslikuga, ehk siis tahaks küll linnas (või maal) elada, kuid pole raha oma elukorralduse radikaalseks muutuseks; või siis vajadus või kohustus lähedaste eest hoolitseda; või vähesed mõeldavad töökohad. Kui see valik on vaba, ka siis on selle valiku teinutel sarnased poolt ja vastu asjaolud, mis nende lõplikku otsust mõjutavad. Niisiis, teatud maani pole tähtis, kas elatakse maal või linnas omal algatusel või valiku puudumise tõttu. Elukorralduse erinevused, mis puudutavad kohalikku omavalitsust, on mõlemal juhul ühesugused. Või siis peaaegu ühesugused.

Pole vaja olla sotsiaalteadlane, et aru saada, kuivõrd erinevad linna- ja maaelu korralduslikud ülesanded ja võimalused. Eestis on mitmeid omavalitsusi, kus tegeleda tuleb nii linlike kui maaeluliste ülesannete lahendamisega. Saaremaa vald on üks neist. Saaremaa valda kuuluv Kuressaare linn ei ole monokultuurne, meil on õnneks erinevate valdkondade ettevõtteid, eksportijaid ja muidu edenejaid, kuid turism on Kuressaare linna majandusliku edu võti ning eks see puudutab Saare maakonda tervikunagi rohkem, kui mõnd teist Eesti piirkonda.

Näete – meil on juba õige mitmemõõtmeline maatriks ehk ülesannete mitmemõõtmeline kogum. Selliste ülesannetega tegelemiseks puudus omavalitsustel enne haldusuuendust kogemus, uues olukorras oleme tegutsenud aga liiga vähe aega, et piisavalt kogemusi tegevuseks pöörata. Siin on koht, kus omavalitsused saavad tuge kogukondadest, kuid ainult juhul, kui nad seda tõepoolest soovivad. Näiteks kultuuri- ja loodushoiu valdkondades, mõnel puhul ka hariduses on kogemusi, kus kaasamine, kogukonna ja ametnikkonna koostöö on küll välja kuulutatud, kuid tegelikult jäetakse kogukonna, kohalike inimeste kogemused ja hea tahe lõppkokkuvõttes tähelepanuta. Rumala karjapoisi mõistujutt on vast tuttav internetiajastu inimestelegi. Uues olukorras omavalitsustel on kasutada vaat et ammendamatu varasalv, kui võtta tõemeeli kasutusele kogukondlik kogemus ja hea tahe.

Pisut laialivalguv pilguheit mõnele uuendusjärgsele aastale on vast kokku võetav tõdemusega, et uuenduses oli ja on peidus palju sellist, mille peale otsustajad viis kuni viisteist aastat tagasi seda uuendust ette valmistades ei osanud mõelda. Mäletan seda märkmetetagi väga hästi, sest vastavate normdokumentide menetlemise aegu olin Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees ning kõige sellega vahetult tegev. Vaagisime nii suuri kui väikseid ja väiksemaid küsimusi hoolega, küll põhiseaduskomisjonis, küll kolleegide ja teadlastega suheldes. Ja nii sai ka suur hulk probleeme ettenägelikult lahendatud.

Teisalt on eespool kirjeldatud nähtuste puhul tegemist teemadega, mis varem ei olnud aktuaalsed või ei olnud neid õieti olemaski, nagu näiteks kohanimede sundmuutmine. Elu edenedes, teadmiste ja tehnoloogiliste võimaluste kasvades kasvavad inimeste vajadused ja ootused. Nende rahuldamiseks peabki muutused ette võtma, muutused sisaldavad alati rohkesti tundmatut, sest mis muutused need muidu oleksid.

Inimene õpib, kuni elab. Inimene elab, kuni õpib. Meenutagem 90ndate aastate algust! Küll naerdi seltskondlikel kogunemistel tollaste ministrite ja muidu eestvedajate keelevääratusi, küll targutati tagantjärele... Kuid vaadake, mis on kõigest sellest saanud! 2021. aasta suvel tähistame 30 aasta möödumist Eesti iseseisvuse taastamisest. Nii kaua, kui nüüd, ei ole meie rahvas ühtepuhku ja järjest saanud vabadust ja iseolemist nautida. Nii kindlal jalal pole meie iseseisvus kunagi seisnud. Arusaadavalt on mõnel läinud paremini kui teistel, kuid nii on see riigikorrast ja vallavanemast sõltumatult alati.

Nii et mida siis kokkuvõtteks üelda? Kuidas hinnata haldusuuendust 2021. aastal? Vastan sellele ühe tsitaadiga, mis on mul meeles mõlkunud kogu käesoleva kirjatõkiga tegemise ajal.

Irena Wiley oli Poola päritolu kunstnik, kes 1934 abiellus Ameerika Ühendriikide diplomaadi John Cooper Wiley'ga. Meile on Irena Wiley omamoodi lähedane eelkõige kahe asjaolu tõttu. Tema abikaasa oli USA suursaadikuks Tallinnas aastatel 1938-1940 ning see lähetus lõppes Eesti okupeerimise tõttu Nõukogude Liidu poolt. Proua Wiley oli niisiis meie rahva ja riigi saatuse raskeimal hetkel meiega seotud ning kirjeldab seda ka oma võluvas mälestusteraamatus „Kahekümne aastaga ümber maailma" [17]. See mõõdukalt humoorikas mitmekülgselt andeka inimese raamat on teiseks seoseks, sest ilmus Riina Jesmini tõlkes 2013 eesti keeles. Sealt on pärit järgmine tsitaat, kusjuures proua Wiley jutustab doktor Chenist, toonasest Hiina suursaadikust Moskvas.

„Tal oli ka väga hiinlaslik ajakäsitus. Kord, kui rääkisime suurtest ajaloolistest tsüklitest, küsisin, mida ta arvab Prantsuse revolutsioonist. Ta näis üsna vapustatud ja vastas vaikselt: „Aga kulla proua Wiley, see on liiga äsjane sündmus, et selle üle otsustada. Kuidas saab kujundada arvamust sündmusest, mis toimus kõigest poolteist sajandit tagasi?"

Kas omavalitsusuuendusele hinnangu andmiseks peame just nii kaua ootama, kuid nagu ütleb tuntud kõnekäänd: tibusid loetakse sügisel. Kõnealuse muutuse sügis saabub vast siis, kui hakatakse arutama järgmiste muutuste tegemise vajadust. Vaat siis loemegi tibusid!

2.2.3 Taivo Lõuk: Kuressaare linna „taasloomine" ja kohaliku omavalitsuse staatuse omistamine

Taasiseseisvunud Eesti Kuressaare esimene seaduslik linnapea

Nii see algas

1980ndate aastate lõpus algas Eestis iseseisvuse taastamine kohalike omavalitsuste taasloomise protsessi kaudu. 8. augustil 1989 võttis Eesti Ülemnõukogu vastu põhimõttelise otsuse haldusreformi läbiviimisest Eesti NSVs. Otsuses peeti vajalikuks üle minna aastatel 1990-1994 omavalitsuslikule haldussüsteemile.

Päev pärast Berliini müüri lammutamist 10. novembril võeti vastu „kohaliku omavalitsuse aluste seadus" ja kuu aega hiljem 10. detsembril toimusid kohalike omavalitsuste valimised. Need olid ühe inimpõlvkonna järel taas vabad valimised. Tuleb tõdeda küllaltki suurt sarnasust Eesti Vabariigi loomise ja 70 aastat hiljem moodustatud omavalitsuste taastamise vahel. Esimesel korral likvideeriti mõisad, teisel kolhoosid.

Vahe oli vast selles, et esimesel juhul sai toetuda eelnenud turumajandusele, teisel juhul hakkas omavalitsus tööle turumajanduslike kogemusteta. Peale vabasid valimisi moodustati Kuressaares 10-liikmeline volikogu. Volikogu ei moodustunud erakondadest, vaid valimistel rohkem hääli saanud tublidest linnakodanikest. Oma esimesel istungil valis

volikogu linnapeaks Taivo Lõugu, kes samas kinnitati ka Kuressaare volikogu esimeheks, kuna „aluste seaduse“ kohaselt oli linnapea samal ajal ka volikogu esimees.

Asudes tööle linna juhina, ei olnud mul aimu, kuidas tegelikult linna juhtida. Alustasin linna juhtimisskeemiga, sest selle koostamiseks olid mul kogemused saadud suurettevõtte EPT juhtimisel. Oma teisel koosolekul kinnitaski volikogu juhtimisskeemi. Edasi kulges volikogu töö sujuvalt. Koosolekuid hakati pidama 1 kuni 2 korda kuus. Järjest võeti vastu linna sümboolika määrus, linnavalitsuse ja volikogu põhimäärused ja hakati koostama Kuressaare linna arengukava. Loomulikult kuulus volikogu töövaldkonda sadu muid küsimusi. Aga arengukava koostamine oli volikogu tähtsaim küsimus. See ja haldussuutlikkus olid kõige olulisemad tingimused linna omavalitsusliku staatuse omistamisel. 90. aastal algaski (võidujooks) Otepää linnaga (linnapea Jaanus Raidal). Võidujooks lõppes Kuressaare võiduga ja haldusreformi ekspertkomisjoni ettepanekul omistas Ülemnõukogu Presiidium 1. oktoobrist 1990 Kuressaarele esimesena Eestis omavalitsusliku staatuse (koos Muhu vallaga).

Linnavolikogu ja -valitsuse tegevusest

Linnavalitsuses oli algusaastatel tööl koos abipersonaliga 22 inimest. Igal esmaspäeval oli linnakodaniku vastuvõtu päev. Nädalas peeti 2 linnavalitsuse istungit ja aasta jooksul võeti linnavalitsuses vastu mitusada otsust ja määrust. Omavalitsuse tegevus arenes kiiresti – mitte kuude, vaid päevade ja nädalatega. Heas koostöös maavalitsusega (maavanem Ants Tammleht) hakati linna haldamisele üle andma järgmisi valdkondi:

Koolid, kultuuriasutused, raamatukogud, kommunaalteenused, soojavõrgud, riiklik ja ettevõtete arvel olev elamufond, spordirajatised, elamute valitsus jne.

Katlamajade varustamisel küttemasuudiga pidi linnaga tegelema isiklikult iga päev, kuna kütteõlide tagavarad olid väiksed, et reserv oli mitte suurem, kui kolm päeva.

Paralleelselt eeltooduga jagati linnarahvale välja nn „kollaseid kaarte“ ja käivitus õigusvastaselt võõrandatud varade tagastamisprotsess.

Igal linnavalitsuse istungil väljastati mitukümmend ettevõtte asutamis- ja tegutsemisluba.

Kuna värskelt taasiseseisvunud Eestis ei jätkunud veel toiduaineid, tuli linnavalitsusel rahvale välja jagada igal kuul vähemalt 6000 ajalehe suurust toidutalongide kogumikku.

Teine pool linnavalitsuse tegevusest oli veel aega nõudvam ja proosalisem. Kodanike aktiivsus oli suur, vastuvõttudel järjekord ukse taga. Algas ka väliseestlaste sünnimaa külastamise laviin ja nad kõik tahtsid ka kohtuda linnapeaga. Aga mitte ainult eestlased ei külastanud Kuressaaret. Kõigil nädalavahetustel tuli vastu võtta välismaa delegatsioone, sh sõpruslinnade Rönne Taanist ja Tammissaare Soomest.

Väliskülalistega juhtus mitmeid lõbusaid asju, näiteks inglased tahtsid linnapea abiga sõiduautot Volga. Iga päev andsid välismaalased linna keskväljakul kontserte. Selleks sulgesime keskväljakul igal suvel autoliikluse. Sattusin ükskord suhetes välismaalastega piinlikku olukorda. Nimelt mul ei õnnestunud inimeste vastuvõtul kuidagi lõpetada vestlust ühe vanamammiga. Samas tuli sekretär ja sosistas mulle kõrva, et linnapeaga kokkusaamist ootab kaks sakslast. Kui vabanesin vestlusest vanamammiga, palusin sisse kutsuda saksa rahvaesindajad. Need aga olid juba lahkunud ja maha jätnud visiitkaardi (Bonni linnapea abikaasaga). Bonn oli tollal Saksamaa pealinn.

Omaette võiks kirjutada peatüki suhtlemisest Vene sõjaväega. Piirivalve ja raketivägede majorid ja polkovnikud olid väga pretensioonikad ja nõudlikud. Olukord oli väga keeruline 1991. aasta augustis, kui Vene sõjavägi oli väga aktiivne ning augustiputš muutis

olukorra destabiilseks. Arvestades olukorda ning selle ettearvamatust, hoidsime Linnavalitsuse olulisi dokumente kodus varjus.

Lõpetuseks tahan öelda, et omavalitsuse algusaastatel oli rahvas aktiivne ja ootas Eesti riigi kiiret arengut. Volikogus käis aktiivne debatt ja ettepanekute esitamine. Volikogu töötas tasuta ja ei olnud sugugi nii kiuslik, kui praegused riigi ja omavalitsuse juhtivtöötajad. Poliitilist kemplust oli vähem ning püüti leida erakondade ülene kompromiss. Avaldan tänu ka kahele Sulevile, Sulev Lääne ja Sulev Mäeltsemehele. Nemad abistasid väga palju Kuressaare linna omavalitsust hea nõuga. Mul vedas, et mind ümbritses tubli ja töökas linnavalitsus ja asjalik volikogu.

2.2.4 Raido Liitmäe: Muhu vald 30 – olnust tänaseni ja tulevikust

Muhu vallavanem

Jah, juba üle 30 aasta on möödas ajast, kui Muhu vald sai tagasi õiguse pidada oma valda: 25. septembril 1990. aastal kirjutas tollane Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Arnold Rüütel alla seadlusele, millega kinnitati Muhu valla ja Kuressaare linna omavalitsuslik staatus ja kehtima hakkas see 1. oktoobrist 1990. aastal ning sel päeval anti pidulikult kätte ka omavalitsuse staatust tunnistavad dokumendid. Pidulikku üritust kirjeldati tollases meedias lakooniliselt – peeti kõnesid ja lauldi! Nii ongi 1. oktoober 1990 meie praeguse valla sünniaeg. Huvitav on ka fakt, et enne seda, täpselt 40 aastat tagasi, s.o 1. oktoobril 1950. aastal, lakkas Muhu olemast administratiivne üksus vallana ja kohaliku võimu organitena jäi Muhus tegutsema 4 külanõukogu, hiljem 1.

Tegelikult ei olnud valla taasloomisel 01.10.1990. a Eestis veel ei iseseisvust ega põhiseadust – külanõukogude aeg oli ümber, kolhoosiaeg lõpukorral ja oli vaja hakata üles ehitama uut halduskorraldust.

Olen lugenud kirjutist, kus öeldi, et juhtus nii, et esimesteks iseseisvateks omavalitsusteks said Muhu vald ja Kuressaare linn ning see juhtus 1. oktoobril 1990. aastal. Ei, sellised asjad ei saa juhtuda iseenesest – selle taga oli paljude meie inimeste edasipüüdlikkus ning töötahe – tahe arendada oma kodukohta ja juhtida ise oma elukorraldust. Nii, nagu praegugi, ei olnud Muhus tollal ägedat poliitilist võitlust ja valla taastamise eestvedajaks sai Muhu arengunõukogu, mis koosnes ärksamatest inimestest, loomulikult oli suur roll viimasel külanõukogu koosseisul, mis ühtlasi oli ka esimene vallavolikogu koosseis. Suurt rolli valla taastamisel kandsid Muhu külanõukogu esimees Helju Auväärt, esimene vallavanem Jüri Räim ja arendusnõunik Bruno Pao. Praeguseni on ilusti säilinud käsikirjalised visioonid ja plaanid, kuidas oma valda pidada, kuidas tagada majanduslik baas, kuidas tagada jätkusuutlikkus. Ühe dokumendina on säilinud näiteks Muhu valla taastamise arengukava ja põhimäärus 1990. Kõikidest nendest dokumentidest, eriti aga dokumentide mustanditest, hoogsalt täiskirjutatud, ohtrate parandustega paberitest õhkub siiani tohutut tahet, entusiasmi ja usku oma valda ning arusaama, et oma asju siin väikesel ent tugeva identiteediga saarel saavad ja peavad kõige paremini edasi viima visad muhulased ise.

Raske on välja tuua asju, mis on kõige olulisemad möödunud 30 aasta jooksul – me areneme ja igal ajajärgul on kõige olulisem just see, mis antud hetkel kõige vajalikum ja möödapääsmatum. Kindlasti on väga oluline kõik see loodud taristu ja sotsiaalobjektid: oleme õnnelikud, et meil on oma lasteaed, kool, noortekeskus, spordihoone, eakate hooldekodu, külakeskus, perearstikeskus, korralik COOP-i kauplus, kiiresti arenev Liiva keskuseala jne, jne. Need on kohaliku elukeskkonna normaalseks toimimiseks hädavajalikud, aga need hooned ja asutused ei ole asjad iseeneses, need on loodud kellegi poolt, need on

täidetud inimestega, kes teevad päevast päeva tänuväärset tööd, et elu saarel ei hääbuks, vaid areneks. Nii usungi, et tegu, mis on valatud betooni, ei saa olla alati kõige tähtsam ja usun, et Muhu valla stabiilse arengu taga on meie inimeste ühine hingamine, mõtlemine oma kogukonna ja juurte üle ning ühine eesmärk muuta oma kodusaar ja koduvald mõnusaks elupaigaks.

Muhulased hindavad oma koduvalda. 2015. a 1. oktoobril peetud valla 25. sünnipäeva tähistamisel tuli enamuse inimeste õnnitlus ja tervitus koos sooviga, et me püsiksime! Seda seepärast, et paljuräägitud haldusreform hakkas oma jõuliste eesmärkidega jõudma meie kõigi teadvusesse. Aga muhulaste suur soov oli siiski jätkata oma vallaga ja see soov täitus! Just seepärast võime tegelikult oma valla teiseks sünnipäevaks pidada 9. veebruari ja aastat 2017, kui saime Vabariigi valitsuse otsusena kindluse, et saame õiguse jätkata iseseisva vallana.

Oma valla pidamine ei ole ainult õigus – omaette jäämine tähendab suurt vastutust, täpset rahalugemist, selget suunda – oluline on, et igal otsusel oleks selge eesmärk ja põhjendus. Valla pidamine ja valla juhtimine ei saa olla „jaa" optimism ja hurraapõhine. Kõik otsused ei saa kõigile meeldida ja kindlasti tuleb teha kellegi jaoks ebapopulaarseid otsuseid ning vajadusel tuleb kohtuni välja seista oma õiguste ning põhimõtete eest ja teisalt, kui on eksitud, siis tuleb seda ausalt tunnistada ja oma vigadest õppida!

Kindlasti ei saa vald olla pidev uute lubaduste, eriti katteta lubaduste andja – tänapäeva elu ja majandus on nii kiiresti muutuvad ning üha uute lubaduste andmisega võivad lubadused kuhjuda ja eelnevalt antud lubadused ununevad ning jäävadki täitmata – see on aga juba usalduse küsimus.

Suur vahe on aga lubadustel ja soovidel. Me kindlasti kõik soovime, et meie elu paraneks iga aastaga, me soovime näha uusi arenguid. Me kirjutame oma soove ning eesmärke oma arengudokumentidesse, aga teinekord on teekond soovidest valmis lubadusteni oi kui pikk ning okkaline.

Tänane, 30-aastane Muhu vald on kiires muutumises. Kõige rõõmustavam fakt on loomulikult elanike arvu järjekindel kasv ning sel aastal ületas Muhu valla elanike arv taas 2000 inimese piiri. Eks elanike arvu kasv ja Liiva keskuse kiire areng on toonud vallale ka uued väljakutsed: kuigi 2019 valmisid uued munitsipaalkorterid, on meil ikka elamispindade puudus, korraga uuendame oma puhastusseadmeid, käsil on tsentraalkatlamaja võimsuse tõstmine, arendada on vaja sotsiaalhoolekannet jne. Need on aga n-ö „rõõmsad mured" ja loomulikult on hea meel, et muhulased hindavad oma valda ja elukeskkonda.

Muhu vallal oli võimalus ja õnn 2020. a oktoobris tähistada Muhu valla 30. sünnipäeva uhke ning südamliku rahvapeoga uuenenud Liiva keskväljakul. Usun, et oma rahvariietes või koduvalla sümboolikaga riietes ja valla lippudega rõõmsalt lehvitavad oma kodukohta väärtustavad inimesed on Muhule parim reklaam, mida annab välja mõelda. Meeldiva tõdemusena selgus ka, et Statistikaameti poolt läbi viidud küsitluse tulemusena on Eestis just muhulased oma elukeskkonnaga kõige rahulolevamad.

Tulevikust

On tore, kui inimesed hindavad tehtut, kuid ükski uuring ei ole eesmärk omaette ja kunagi pole see ka lõplik tõde. Muhus on praegu sees hea hoog, aga teisalt toob elanike arvu kasv ja üldine kiire areng ka uued vajadused ning väljakutsed. Siin on aga vallal väga oluline roll säilitamaks kindlameelsus ning järgima kokkulepitud suunda, samas peab olema õppimis- ja arenemisvõimeline. Muhus on kindlasti oluline oskus kokku viia vanad traditsioonid ja ajalugu ning uue aja vajadused. Ühesõnaga, püüame jätkata senisel kursil ning arendada valda vastavalt kogukonna vajadustele ning see ei olegi alati uued uhked hooned ja särav-

mustad asfaltteed – väga oluline on üldine hea õhkkond, üksteisega arvestamine, märkamine ja lugupidamine.

Uus aeg on toonud vallale kindlasti ka pisut teistsuguseid ülesandeid ja rolle, näiteks ettevõtlusteema. Tänasel päeval mõistab vast iga omavalitsus tulubaasi tagamiseks ja seeläbi vajalike teenuste kvaliteedi tõstmiseks oma rolli piirkondliku ettevõtluse arendamisel ning toetamisel. Väga oluline on leida võimalusi erineva taristu (teed, transpordiühendused, kiire internet) kaasajastamiseks, arendada kaugtöövõimalusi jms. Ettevõtluse arendamine on kindlasti osa valla üldisest arengu- ja arenduspoliitikast ning see ei ole ühe mustriga üle Eesti. Igal piirkonnal on oma regionaalne eripära ja vajadused. See ongi valla praeguse aja ja lähituleviku põhiülesanne: peame leidma viisid ja võimalused, kuidas toetada meie elukeskkonna ja ettevõtluse mitmekesistamist. See ei ole kerge ülesanne – kõik 79 omavalitsust ja erinevad piirkonnad otsivad oma võimalusi ja teid, kuidas suurendada läbi elanike arvu kasvu ja ettevõtluse arendamise oma tulubaasi. Saareline asend, suhteliselt suur kaugus maakonnakeskusest ja pealinnast ning sellest tulenevad raskused ning ajakulu ei ole meie suurimad trumbid, aga muhulased on visad ning leidlikud.

30 aastat on olnud piisavalt pikk aeg, et aru saada, mida, kuidas ja milleks tuleb teha, et iga inimene, iga pere tunneks oma kohta ja tähtsust kogukonnas ning valla arengus – samas oleme ju veel piisavalt noored ja teotahtelised – Muhu vald ei ole kaugeltki valmis, meil on palju säravaid inimesi, meil on mõtteid, ideid ja peamine – tahtmist! Muhu vald on osake Eestist ja meie heaolu ning areng tulevikus sõltuvad suuresti riigipoolsest maaelu ja regionaalarengut suunavatest strateegilistest ja poliitilistest otsustest. Oluline on regionaalne tasakaalustatud areng ja oluliste teenuste kättesaadavuse tagamine või parendamine. On igati tervitatav, et 2016. aastal ellukutsutud omavalitsuspäevadel arutletakse riigi ja kohaliku omavalitsuse juhtide, spetsialistide ja teadlaste koostöös omavalitsustemaatikat ja märgatakse omavalitsuste suurt ajaloolist rolli ja tänast panust riigi arengus.

Eesti V Omavalitsuspäeval, mis oli pühendatud Muhu vallale ning Kuressaare linnale kohaliku omavalitsuse staatuse omistamise 30. aastapäevale, pidi Muhus ja Kuressaares lisaks ajaloole tagasivaatamisele arutletama põhjalikumalt ka maaelu ja regionaalarengu teemadel. Seoses koroonaviirusega jäi plaanitu täies mahus teostamata, kuid koostöö ja mõttevahetuste tulemina on valminud V omavalitsuspäeva deklaratsioon, mis sisaldab Riigikogule, Vabariigi Valitsusele ja teistele ametliku võimu institutsioonidele ettepanekuid ja seisukohti maaelu ja regionaalarengu edendamiseks.

2.2.5 Madis Kallas: Kuressaare linnast

Kuressaare linnapea 2015–2020, Saaremaa vallavanem 2018–2020

Saaremaa keskus ja Eesti läänepoolseim linn Kuressaare sai linnaõigused 1563. aastal. Selle enam kui 450 aasta sisse jääb väga palju erinevaid riigikordi ja linn on näinud nii paremaid, kui keerulisemaid aegu. Mina kirjutan ennekõike sellest ajast, mis jääb viimase kümnendi sisse ehk aastatest 2013–2021.

Omavalitsuspäev

Linnad, alevikud ja külad on nende elanikele kõige tähtsamad ja nemad kõik kuuluvad mõne omavalitsuse koosseisu või moodustavad selle iseseisvalt. Omavalitsus seisab rahvale kõige lähemal ja omab igapäevases elukorralduses väga olulist rolli. Samas sageli seda ei teadvustata piisavalt selgelt ja unustatakse ära omavalistuste oluline roll. Nüüd, kui Eestis on omavalitsusi oluliselt vähem ja nende roll, eriti maakonnakeskuste omavalistuste, kas-

vanud on oluline seda ka järjepidevalt teadvustada. Omavalitsuspäev seda kindlasti aitab tagada ja tuua linnade ja valdade teemad rohkem kodaniku tasandile, aga ka üleriigiliselt rohkem fookusesse.

Suured investeeringud

Vaadates tagasi mis tahes kümnendile Kuressaare ajaloos on hea meel tõdeda, et arendatud ja ehitatud on alati palju. Viimase kaheksa aasta vaates on samuti äramärkimist väga palju ning loetelu ei ole kindlasti täielik.

Kõige suuremad investeeringud omavalitsusel lähevad üldiselt haridusse ja selles osas ei ole olnud ka Kuressaare linn erandiks. Koolide ehitused ja renoveerimised on alles käivitumas ning Kuressaare Vanalinna Kool, Saaremaa Ühisgümnaasiumi hoone saavad päris uue kuue ning olulisi parandustöid tehakse ka Kuressaare Gümnaasiumi hoone juures. Lisaks 2021. aastal valmiv Saaremaa Riigigümnaasiumi hoone. Lisaks ka noortekeskuse uuendamine on kindlasti kooliealistele lastele oluline samm. Kui koolide renoveerimised ja ehitamised on planeeritud järgnevale kolmele aastale, et siis lasteaedade renoveerimistega on Kuressaare linn jõudnud ringi peale teha.

Uuendatud on kõik Kuressaare lasteaiad. Kindlasti on see ka oluline sõnum meie inimestele ning kõigile neile, kes mõtlevad noorte lastega Kuressaarde kolida. Lapsed on meie tulevik ning seda ka investeeringute valikud väga suures osas peegeldavad.

Oluliselt on viimaste aastate jooksul investeeritud ka sotsiaalsüsteemi ja tervishoidu. Riigi ja erinevate projektide toega on saanud sisuliselt kogu Kuressaare haigla renoveerimine lõpusirgele. Viimased suured ehitused olid esmatasandi tervisekeskuse ehitus ja erakorralise meditsiiniosakonna renoveerimine. Samuti olulise arendusena tuleb mainida haigla kõrvale rajatud kaasaegset kopteriplatsi. Lisaks on uuendatud pidevalt sotsiaalelupindi ja kohe alustatakse eakate päevakeskuse laiendamisega.

Kõigisse valdkondadesse niivõrd suuri investeeringuid omavalistuse poolt ei ole jagunud, nagu haridusse või sotsiaalvaldkonda, aga kultuuri- ja spordivaldkondades on siiski mitmed olulised objektid valminud. Piiskoplinnuse kaitsevallide renoveerimise lõpetamine on üks näide. Spordi valdkonna investeeringute kohalt väärib kindlasti mainimist Kuressaare Gümnaasiumi staadioni ja kunstmuruväljaku ehitus. Sellel perioodil on tähelepanuväärselt palju panustanud erasektor Kuressaare kultuuri, spordi ja turismi valdkondadesse. Thule Koda, WoW keskus, Kuressaare Tennisekeskus, Saare KEKi hoone renoveerimine, Keskaja Elamuskeskus Archebald ja seda nimekirja võiks veel jätkata.

Väga palju on investeeritud tänavatesse ja kergliiklusteedesse. Kuressaare linna peatänav, Tallinna tänav, sai uue väljanägemise ning kõiki kodanikke arvestava ülesehituse. Oluliselt mugavamaks läks jalakäijate ning jalgratturite olukord. Samuti on autojuhtidel renoveeritud peatänaval mugavam liigelda ja seda nii lisandunud ringristmike kui ka selgema ning kaasaegsema märgistuse tõttu.

Samuti on saanud uue kuue Kuressaare kesklinn. Kogu projekti fookus oli võimalikult multifunktsionaalsel kesklinnal, kus ennekõike on mõeldud jalakäijate peale, aga ei ole tõrjutud välja ka autosid. Kindlasti selline Eestis ainulaadne jagatud linnaruum nõuab veel kõigi osapoolte poolt harjumist ning võibolla ka mõningal määral märgistuste ning märkide muudatusi, kuid suures pildis on kuressaarlased ja linna külalised selle väga hästi omaks võtnud.

Eraldi väärib kindlasti märkimist kaitseliidu uue hoone rajamine Kuressaarde. Kaua oodatud uus maja on kindlasti andnud kogu organisatsioonile uut energiat ja jõudu, et kriiside ajal olla kogukonnale suureks toeks. Suurte investeeringute loetelu võiks veel pikalt jätkata ja seda nii riigi, erasektori ja omavalitsusele kuuluvate objektide läbi.

Suured otsused

Sellesse perioodi jäävad ka mitmed suured ja olulised otsused. Peamiselt olid need otsused seotud riigi ja omavalitsuse erinevate koostöövormidega. Kuressaare volikogu otsustas 2017. aastal rajada ka Kuressaarde riigigümnaasiumi. Suurem osa Eestist on riigigümnaasiumitega juba kaetud, aga kindlasti on hilisemal liitumisel ka mitmed plussid.

Olulised otsused olid kindlasti ka need, mis puudutasid Saaremaa Muuseumi ja Kuressaare Linnateatri osas langetatud otsuseid. Juba mitu aastat on mõlemad asutused riigi ja omavalistuse ühise juhtimise all. Mõlema sihtasutuse puhul jaguneb omandisuhe riigi ja omavalitsuse vahel täpselt pooleks. Kindlasti see annab juurde seda, et kohalik kogukond on rohkem erinevate otsuste juures kaasas ning teistpidi jälle riigi tugi on alati tagatud.

Mõnevõrra teistsugune otsus, aga samuti suures pildis väga oluline, on seotud Kuressaare Lennujaamaga ja lennuliiklusega. Kuigi regionaalsete lennujamade juhtimine läks tsentraalseks ja kohapeal otseselt enam juhtimisalaseid otsuseid ei tehta, et siis lennuliikluse kohalt on toimunud oluline positiivne areng. Juba mitmeid kuid sõidab Tallinna ja Kuressaare vahet aastaid oodatud suurem lennuk. Kindlasti see samm aitab tagada veel parema ning kiirema ühenduse paljudele uutele sihtgruppidele, kes seni lennuliiklust ühe alternatiivina üldse ei kaalunud.

Haldusreform

2014. aasta alguses kutsus toonane Kuressaare linnapea Hannes Hanso kokku kõik Saare maakonna omavalitsusjuhid, et arutada, kuidas edasi. Juba siis enamik juhte mõistsid, et Saaremaa toimib ühtse tervikuna ja mingeid muudatusi tuleb ette võtta. Sest omavalitsuste liit ei suutnud kõiki neid rolle täita, mis vajasid aga üle omavalistuspiiride suuremat koostööd. Ühiste suurte investeeringute kokkuleppimine, haridusvõrk, sotsiaalsüsteem, ühistransport, Kuressaare haigla ja mitmed teised teemad ei mahtunud enam üksikute omavalitsuste piiridesse ja eelarvetesse ära. Palju oli selleks ajaks tehtud ära ka erinevate kaardistuste, teiste Läänemere saarte halduskorralduste osas ning erinevaid kogemusi sai uuritud nii Gotlandilt, Ahvenamaalt nii kui ka Bornholmilt.

Järgmised sammud tulid juba loogiliste jätkudena edasi ja kui vabariigi valitsuse poolt 2015. aastal haldusreformi temaatika ühe prioriteedina lauale tõsteti, oli sisuliselt kõik otsustatud. Küsimuseks sellel hetkel Saaremaa vaates oli vaid see, et mis kujul haldusreform saab toimuma. Võttes aluseks 5000 elaniku nõude, et siis ülemäära palju võimalusi Saaremaal ei olnud.

Lõplik otsus langes peale pikki läbirääkimisi ühe Saaremaa kasuks ja sellele andsid oma heakskiidu kõik Saaremaa volikogud ja ainsana ei tulnud esimeses voorus kaasa Pöide vald. Kuna aga alla 5000 elanikuga omavalistust jäädа ei saanud, siis Pöide tuli protsessiga kaasa järgmises etapis.

2016. aasta lõpus allkirjastati ühinemisleping ja 2018. aasta 1. jaanuarist alustas tervik Saaremaa vald tööd. Kuressaare linna vaates lepiti ühinemislepingus kokku, et keskus asub Kuressaares ja vallavanem täidab edaspidi ka Kuressaare linnapea kohustusi. Lisaks veel seda, et volikogu saaliks saab ajalooline Kuressaare Raekoja saal ning Kuressaare linna teemadega hakkab veel eraldi tegelema volikogu linnakodaniku komisjon.

Kindlasti ei ole kolm ja pool aastat veel see aeg, et saaks teha põhjalikke järeldusi, et mida võiks veel muuta ning täiustada, aga midagi kindlasti on ka sellelt perioodilt juba õppida. Oluline on mõista, et üks toimepiirkond peaks olema üks omavalitsus ja kui vaadata Saaremaad, siis see on üks toimepiirkond.

Kuressaare linn on jätkuvalt arenev ning uusi väljakutseid edukalt ületav linn ning seda sõltumata erinevatest takistustest maakonna, riigi või maailma tasandilt.

2.2.6 Urve Tiidus: Vundament või muudatuste mootor

Riigikogu liige, Kuressaare linnapea 2005–2011

Mälumängu küsimus – millest või kellest käib pealkirjas jutt? Punkti annab vastus: „Kohalikest omavalitsustest muidugi!"

Sama küsimus esitati 25. augustil 2016. a Aruküla rahvamajas, kui MTÜ Polis koos partneritega korraldas suvekonverentsi teemal „Kohalik omavalitsus kui Eesti riigi taastamise vundament – kas ka muudatuste mootor." Paar aastat enne alanud haldus-territoriaalne reform oli siis veel pooleli. Alles aasta hiljem sai teha esimesi kokkuvõtteid. 2017. aastal oli Eesti kaardil 79 kohalikku omavalitsust varasema 213 asemel. Märkimisväärne muutuste protsess, mis jätkub mitmel pool veel siiani, pani kohalikud kogukonnad ja poliitikud kirglikult debateerima ja analüüsima, mis roll üldse on kohalikul omavalitsusel 21. sajandil. Kuidas jagada ressursse, otsustusõigust, avalikku võimu omavalitsuste ja riigi vahel. Kas teha seda rivaalitsedes või parimate tulemuste saavutamiseks ratsionaalseid argumente otsides ja poliitilisi erimeelsusi ületades. Ning ideaalsete lahenduste poole püüeldes.

Vajadus omavalitsuste rolli täpsemalt mõtestada pole ühekordne ülesanne. Ega ka midagi uut. Läbiv tõdemus, loodetavasti ma ei eksi, on see – koostööd pole kunagi liiga palju.

Tõsi, nagu elus üldiselt, saadavad ka omavalitsuste eksistentsi konkurents ja koostöö käsikäes. Siinkohal tahan meenutada Kuressaare linnapead Taivo Lõuku. Aasta oli siis 1990. Tema sõnul käis Eestis lausa võistlus, et kes tulevastest omavalitsustest esimesena saab korda kõik vajalikud paberid (põhimäärus ja muud töökorralduslikud dokumendid), et omavalitsusüksuse õigused uuesti jalule seada. Võitjana väljuski Kuressaare. 1. oktoobril 1990 kinnitati Kuressaare linna omavalitsuse staatus. Kinnitamisotsus sellepärast, et Eesti Vabariik juriidiliselt sel päeval veel ei eksisteerinud. Intervjuudes meenutab Taivo Lõuk, kuidas maailm muutus tundidega. Viimati kuue aastase poisina turumajandust näinud linnapeal tuli asuda kohapeal turumajandust edendama, ettevõtetele tegutsemislubasid andma, ka rahvusvahelisi suhteid edendama. Kõike tuli õppida käigu pealt. Harjuda tuli ka sellega, et näiteks hommikul palus sekretärilt kohtumist keegi külaline Saksamaalt ja alles pärast vestlust nimekaarti uurides selgus, et Bonni linnapea ise on tulnud Kuressaaret tervitama. Selliseid lugusid väljakutseid täis tööpäevadest 24/7 ja toredatest kohtumistest jagub linnapea mälestustesse palju. Samal päeval Kuressaarega sai omavalitsuse õigused ka Muhu vald.

See oli eriline aeg. Kõik järgnev polnud vähem eriline. Infrastruktuuri uuendamine, eelarve vaidlused, hariduse – ja kultuurielu edendamine. Täiesti uus väljakutse oli Kuressaarele ja kõigile teistele omavalitsustele Euroopa Liidu struktuurifondidest võistluslik raha taotlemine ning linnade ja valdade intensiivne uuendamine. Omavalitsuste ja seal töötavate inimeste sisu ilmnes siis parimal moel. 28 aastat hiljem said kohalikud omavalitsused kalendris päris oma päeva. Tookordne Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees Marko Pomerants ütles eelnõu tutvustuseks: „Uue riikliku tähtpäeva eesmärk on senisest enam väärtustada omavalitsusi, mis on Eesti riigi loomisel, taastamisel ja arendamisel olnud olulised asutused." Pole kerge vastu vaielda Pomerantsi sõnadele, et kohaliku omavalitsuse edukas toimimine on parim regionaalpoliitika ja kord aastas seda endale paremini teadvustada ei ole palju tahetud.

Kalendri tähtpäevale sillutas teed Eesti Omavalitsuspäev, millele puhus tuule tiibadesse MTÜ Polis koostöös arvukate partneritega, kelle seas omavalitsuste ühendused, ülikoolid, Riigikogu. Esimest korda peeti Eesti Omavalitsuspäeva 4. oktoobril 2016. aastal. Konverentsi päevakorda meenutades saab aimu, mis tookord kuumad teemad olid. Ikka regionaalpoliitika, riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerlussuhted, valdade ja linnade koostöö, muidugi riigireform, aga ka traditsioonide loomine. Võin üsna kindlalt öelda, et omavalitsusinimeste koostöö ja võrgustamise jaoks on sellistel foorumitel tähtis roll. Kui enamasti ollakse küll omavahel konkurendid investeeringute kaasamisel, euroopa rahade taotlemisel, külaliste meelitamisel, siis seesama konkurents paneb ka tulemuslikumalt tegutsema. Kas aastal 2050 peetakse Eesti Omavalitsuspäeva? Arvan, et peetakse.

Haldus-territoriaalne jaotus võib selle aja peale küll veel natuke muutuda, kuid linnadel ja valdadel on kohaliku elu korraldajatena ja edendajatena ikka võtmeroll. Kui Soome poole vaadata, siis ehk suuremgi. Selle rolli akadeemiline ja praktiline analüüs jääb vajalikuks ka edaspidi. Aga anname fantaasiale voli.

Aasta 2050! Selleks ajaks on Eestis kõik teed eeskujulikus korras, uued tehnoloogiad on tõstnud osa transpordist teede kohale õhku. Koolimajad ja lasteaiad on kõige inspireerivamad kohad kogukonnas. Isiklik unistus on, et Saaremaa Gümnaasiumi matemaatika õpetamine toimub mingis õppetsüklis koos India või USA samavanuste reaalainete huvilistega. Tehnoloogilised võimekused on nii kõrgel tasemel, et igast Eestimaa nurgast saab teha koostööd ettevõtetega, valdkonna kolleegidega, ülikoolidega üle maailma. Kliima on paar kraadi jahedam ja metsad pakuvad endiselt varju loodusesõpradele ja loomadele. Puhas loodus on nii iseenesest mõistetav väärtus, et ka meie rannikut uhtuv Läänemeri on lõpuks puhtaks saanud. Võidavad need Eestimaa kohad, kus omavalitsused on muutuste juhtimisel nii vundament kui mootor. Edu kõigile, kes edendavad kohalikku elu nii praktilisel, seadusandlikul kui akadeemilisel tasandil praegu ja tulevikus.

2.2.7 Vladimir Šokman: Kohaliku omavalitsuse areng ja omavalitsuspäeva sünd

Tartu Linnavolikogu liige alates 1999

Omavalitsuspäev. Mis see veel on? Oli minu esimene küsimus Sulev Läänele, kui ta mulle ühel ilusal päeval helistas ja kutsus meeskonda, kes võiks hakata asja arutama ning soodsa otsuse korral ka korraldama. Peale lühikest selgitust otsustasin pikemalt venitamata liituda. Teadsin ju enda pealt, mida andis juurde silmaringile ja teadmistele osalemine selliste ühenduste töös, kus osalevad inimesed riigi eri piirkondadest, kõigist erakondadest, mitmekesise haridustaseme- ja töökogemusega jne. Noored ja vanad, naised ja mehed jne. Kogesin seda ise alates tööst Tartumaa Omavalitsuste Liidus ja jätkates Eesti Linnade Liiduga. Lisame siia töö Riigikogu komisjonides, suurte erakondade teemakomisjonides, ministeeriumide töögruppides, ametiliitudes jne jne.

Tõele au andes olid mul eelnevad kogemused juba olemas olnud tööst Eesti Haridusfoorumis ja selle töögruppides. Milliste isiksustega oli seal võimalus koos arutada eesti hariduse tulevikuteede üle – professor Ene-Mall Vernik, professor Ülo Vooglaid, professorid Peeter Kreizberg, Ants (?) Kõverjalg ja paljud teised. Või ka Sihtasutuse Eesti Kutsehariduse Reform asutamisel ning töö korraldamisel, kus osalesid lisaks Haridusministeeriumile Kultuuriministeerium, ettevõtjate esindajad, Eesti tehnikumide direktorite Volikogu, Kutsekoolide direktorite Volikogu ja teiste huvipoolte esindajad. Lühikokkuvõte sellest oli üks – koos on lihtsam ja jõudsam häid lahendusi leida ja ellu viia. Selle töö üheks tulemuseks oli ka uue ülesehitusega astmeliste ja moduleeritud õppekavade

väljatöötamine minu juhtimisel ning selle loogilise seosena hariduskeskuste loomise idee. Selle kohta tegin ühe ettekannetest ka TLÜ-s korraldatud rahvusvahelisel konverentsil. Arvatavasti ma sealt ka Sulev Läänele silma jäin. Nüüd olin juba aastaid töötanud Tartu abilinnapeana ja volikogu esimehena ning muidugi oli mul kujunenud oma pilt asjadest.

Seda aitasid kujundada töörühma esimene koosolek, kus osalesin TLÜ rektori Tiit Landi ja proffessor Sulev Mäeltsemehe ning Sulev Lääne eestvedamisel. Väga oluline oli siinkohal ka konverents Riigikogus, millisel anti ajalooline ülevaade Eesti omavalitsuste kujunemisest 100 aastat tagasi ning edasisest arengust.

Mina kujutasin Omavalitsuspäeva ette kui „uut katust", mis ühendab kõiki ja pakub uusi võimalusi kõigile omavalitsustegelastele. Linnade Liit ja Valdade Liit on aastaid korraldanud väga populaarseid linnade ja valdade päevasid, kus inimesed saavad kohtuda, kuulata ettekandeid, vahetada mõtteid ja laadida patareisid.

Omavalitsuspäev on lisanud omavalitsustele ja nende juhtidele vee ühe tasandi asjade ajamiseks. See on ka lisaväljund mitmesuguste eksisteerivate üleriigiliste või ülemaaliste organisatsioonide ja Riigikogu vahel. Minu arust ongi sellest saanud üks uus lüli demokraatia koolis, eriti vähemkogenud kohalikele poliitikutele.

Kuna initsiatiivgrupp Omavalitsuspäevade korraldamiseks sai mandaadi kõige kõrgemal tasemel, ehk Riigikogu ja riigijuhtide egiidi all, siis võtsin minagi seda, kui signaali, et tegemist on olulise asjaga ning see tuleb ära teha. Kui tõusetus küsimus, et kus esimene sõjajärgne Omavalitsuspäev korraldada, siis kutsusin üles, tegema seda eesti rahvuse ja riikluse hällis, Tartus. Tookord jäi Tartu siiski teisele kohale, ehk ootele.

Töö Eesti Linnade Liidu juhatuses ja volikogus

Sellele tööle lähetati mind esialgu asendusliikmena ehk siis olingi enamasti see, kes osales istungitel. See oli väga tähtis silmaringi avardamise mõttes ja aitas paremini mõista ka teiste omavalitsuste probleeme. Sundis mõtlema kaasa ühelt poolt Tallinna linna, aga teiselt poolt ka väikelinnade juhtidega. See oli ka väga hea kool otsimaks kompromisse ja koostöö võimalusi ükskõik milliste inimestega ja mistahes ilmavaate esindajatega. Ikka selleks, et koos edasi liikuda ja ühiselt oma positsioone läbirääkimisteks valitsuse ning ministeeriumidega kujundada. Selles osas oli eriti kasulik jälgida tegevdirektor Jüri Võigemasti ja tema meeskonna toimetamisi ja seda tööstiili. Kuidas on võimalik ka kõige keerulisematest asjadest rääkida sisuliselt, seejuures säilitades rahu ja enesevääarikus ning isegi häält tõstmata. Kuidas kõigi erakondade kõiki väljapaistvaid isiksusi erinevatest Eesti nurkadest panna koostööle parimate lahenduste leidmiseks. Seejuures ühtegi probleemi laualt maha tõstmata. See oli suurepärane konsensuse otsimise ja leidmise kool. Tõeline nauding oli osaleda keskusteludes, kus „lauas" olid Mihkel Juhkam, Taavi Aas, Pipi-Liis Sieman, Veikko Luhalaid ja teised

Ja see konstruktiivne vaim kandus edasi kõigi valdkondade inimesteni ning töögruppideni. Ei olnud ju teemat, mis oleks „keelatud", aga muidugi olid sagedamini laual eelarve ehk rahastamise teemad. Sealhulgas KOV tulubaas. Muidugi haridusküsimused, koolivõrk, riigikoolid jne. Sotsiaalhoolekande temaatika ei kao ilmselt lähiaegadelgi päevakorrast. Olgu need teenuste nomenklatuuri või standardite teemad. Ja muidugi rahastamise teemad näiteks – riigieelarve või KOV eelarve kaudu. Igivana temaatika on muidugi ka teede – tänavate võrgustik, selle korrashoid ja jällegi – kes maksab. Riik või KOV, või siis millistes proportsioonides jne. See oli ja on väga õpetlik.

Töö UBC-s, ehk Balti linnade liidus

Minu jaoks oli järgmine samm UBC Eesti meeskonnaga liitumine. See oli samm edasi rahvusvahelise kogemuse suunas. UBC-s tekkis meie oma eesti inimeste vahel uusi seoseid ja lõime ka uut sünergiat. Väga oskuslikult ohjas seda tööd ELL kuraator selles vallas – Toivo Riimaa. Valdade liidu poolelt sekundeeris hästi Ott Kasuri. Kõik andsid ju endale aru, et me peame, olgugi väikestena ära tegema sama töö, mis suured ja võimalusel rohkemgi. Ilmselt oli silma jäänud, et mul ei ole kombeks kellelegi koogutada lihtsalt sellepärast, et ta on kusagilt „sealt". Enamus meist olidki – ongi sellised ja tekkis tore meeskonnatöö. Ja muidugi on seal töös olulised nii empaatiavõime kui ka võõrkeelteoskus. Mõlemad on mul ilmselt üle keskmise.

Kahjuks tekkis UBC sotsiaalkomisjonis, kuhu ma põhitöö tõttu kuulusin, korduvalt tunne, et koostöös probleemidele lahenduste otsimise asemel tutvustati meile küll „lääne saavutusi", aga vähem oli juttu sellest, kuidas reaalselt võiksime meie nendeni jõuda. Kahjuks tekkis ka ületamatuid lõhesid käsitlustes.

Skandinaavlaste ja nendega ühinenud mandri lääne-eurooplased pidasid olulisimaks sisserändajatega seonduvaid teemasid. Meie ja idaeurooplaste jaoks oli olulisem kaasaegse hoolekandesüsteemi ülesehitamine ja nõrgemate toetamine. Lootsime rohkem „lääne" saavutustega tutvust teha ja kuulda nende „lugusid" ning ühte-teist kõrva taha panna. Palju rohkem. Tõsi – meie, tartlased väga ei pidanud põdema, sest meil oli väga palju kahe- ja mitmepoolseid projekte paljudes maades, kusjuures olime oma kogemustega juba ise õpetajate rollis. Näiteks Rumeenias, Lätis, Leedus ja mujalgi. Aga see on juba teise jutu teema.

Edasi võtsid poolakad UBC ja ka selle sotsiaalkomisjoni juhtimise enda kätte ning juhtisid kindlakäeliselt verbaalse logorröa sohu. Seal kujunesid valveteemadeks soolise võrdõiguslikkuse jms teemad. Kuna seda kuidagi muuta ei õnnestunud, siis pidasin mõistlikumaks edaspidi oma aeg asjalikumate toimetamistega täita ning kooskõlastatult ELL-ga ja teiste tiimi liikmetega loobusin seal osalemast.

Meelde tuleb ka üks, minu arust üsna märgilisi kohvipausivestlusi rootslastega panganduse teemadel. Vestlus kaldus sellele, kui suurt tööd ikkagi teevad rootsi pangad Eestis ja kui palju nad aitavad meid uuenduste elluviimisel. Juhtisin vestluspartnerite tähelepanu sellele, kuidas ja kui palju rootsi pangad Eestis teenivad ja kuidas raha välja, emapanka viivad – et seda saab hinnata ka hoopis vastupidiselt ning on inimesi, kes võrdlevadki seda koloniaalriikide poliitikaga. See vestlus sinna põhimõtteliselt jäigi. Edasi vestlesime sotsiaalvaldkonna teemadel. Ametlikult.

Töö CEMRis

CEMR – Euroopa Kohalike- ja Piirkondlike Omavalitsuste Nõukogu on asutatud 1951 ja liikmete geograafia on laiem kui Euroopa Liidul – neid on üle 60 41 riigist. Näiteks on liikmeid ka Türgist, Šveitsist jne. Olin ilmselt silma jäänud paraja hulluna, kes ei kohku kellegi ega millegi ees. Nõustusin uue väljakutsega meeleldi. See tõotas uusi ja ilmselt ka huvitavaid sidemeid ning tutvusi. Juba üsna kohe võtsin vastu ettepaneku teha ettekanne Tallinnas toimuval CEMR-i konverentsil.

Huvitav on see, et teema oli tol ajal eriti intrigeeriv – oli alanud uus väljaränne Aafrikast ja Lähisidast. Ettevalmistamisel olid niinimetatud kvoodi-eelnõud, millega loodeti korraga kõigile liidu liikmetele peale panna kohustused vastu võtta kellegi targa või tarkade poolt määratud hulk migrante. Neid riike, kes julgesid liiga palju küsimusi esitada või üldse vaidlustada sellist lähenemist, hakati juba süüdistama egoismis, kõige leebemas

variandis ja rassismis juba rangemas versioonis. Kõik vahepealsed variandid niikuinii. Valmistuti ka karistama keelduvaid riike rahaeraldiste piiramisega.

Värskelt CEMR-i presidendiks valitud Stefano Bonaccini kutsus kõiki üles humaansusele kõigi migrantide suhtes ja põhimõttelisele hoiakule kõik tulijad vastu võtta ning nendele kindlustada maksimaalsed hüved. Kinnitasin oma ettekandes, et sõjapõgeniku staatus on eestlastele kahjuks vägagi tuttav ja meeles kõigis peredes, kõigis kogukondades. Oleme endiselt piiritult tänulikud rahvastele ja riikidele, kes meie inimesi aitasid. Kõikjal maailmas. Kindlasti toetame kõigi sõjapõgenike abistamist kõikmõeldavatel viisidel.

Samas on pikas plaanis ohtlik ja ei saa me soosida majanduspõgenike organiseeritud vedu Euroopasse. Enne tuleks väga tõsiselt analüüsida, millega meil ikkagi on tegemist ja siis adekvaatselt reageerida. Koos. Kooskõlastatult.

Põhiosa oma ettekandest pühendasin sellele, et ümber lükata levima hakanud väärmõtlemine, nagu eestlased elaksid mugavalt omas mullis ja ei soovi sisserändajatega tegeleda ning neid aidata. Tõin näited, milline oli põhirahvuse ja teiste rahvaste esindajate osakaal Eestis sajand tagasi, enne ja pärast II Maailmasõda ning kuidas see muutus eelmise sajandi teisel poolel. Sellest tulenevalt järeldub, milline koormus on olnud ja on täna Eestis elavatel, sealhulgas siis sisse rännanud rahvastel integratsiooni valdkonnas.

Huvitav, et juba üsna pea peale seda, rääkis meie itaallasest president juba migratsioonivoogude kontrollimisest, põhjuste tõsisest analüüsimisest ning põhjendamata (majandusmigrantide) tagasisaatmise korraldamisest... Meeldiks uskuda, et oleme kaasosaline sellise meelemuutuse esilekutsumisel. See on ka põhjuseks, miks nõustusin edaspidigi selle organi töös Eestit esindama.

Kogemata omavalitsusasju ajama

Kõiges ülalkirjeldatus poleks mul olnud ilmselt põhjust osaleda, kui ma ise poleks süüdi järgmises – kutsehariduskeskuse moodustamisega Tartus oli 2001. aastaks jõudnud loogilise lõpuni üks etapp kutsehariduse arendamisel. Olime selleni jõudnud ligi kümne aasta jooksul kutsehariduses, teiste hulgas minu eestvedamisel juurutatud uue lähenemise kaudu õppekavade koostamisele ja õppe korraldusele. Minu poolt ette kujutatud ja kirjeldatud hariduskeskuse mõte oli Eesti haridustegelaste jaoks liiga raske seedida. Kuid ressursside koondamine vähemalt selliselgi moel oli Eestis teedrajav sel ajal. Tollastel Tartu linnajuhtidel oli, ilmselt Haridusministeeriumi juhtide kaasabil, tekkinud sügav veendumus, et kõik endised Tartu koolide juhid tuleb vabastada ja nad tuleb saada asjast võimalikult kaugele. Nii „maandus" üks Väimelas direktorina, teine Ülenurmes direktorina, kolmas Maaülikoolis lektorina. Ja minul polnud veel midagi – taas tühjad pihud?

Huvitaval kombel oli saatusel mulle just siis pakkuda uus väljakutse. Nimelt olid 2001. aasta suvel Tartu linna koalitsioonipartnerid – Reformierakond ja Isamaa tülli läinud. Põhjuseks presidendivalimised – täpsemalt valijameeste jaotus. Siinjuures juhtus veel omamoodi „tore lugu" – suve algul „suure pauguga" tehtud otsus realiseerus siiski alles sügisel. Keegi oli Isamaalastele kõrva sosistanud, et enne kahe aasta täitumist lahkudes ei ole saada mingit kompensatsiooni. Kui kaks aastat täis, siis küll. Nii läkski.

Sügisel otsustasime oma erakonna juhatuses, et me ei võta vastu Reformierakonna pakkumist Isamaa asendamiseks Tartu võimuliidus. Küll aga soostusime läbi rääkima võimaliku uue võimuliidu loomiseks. Nii viisimegi läbi. Huvitaval kombel selgus, et abilinnapea positsioonile osutusin valituks mina, kuigi meil oli ka teisi häid kandidaate. Ülaltoodud põhjustel ma palju mõtlemisaega ka ei vajanud, seda enam, et pakutava töö valdkond – sotsiaalhoolekanne ja tervishoid, olid minu varasemast tööelust mulle tuttavad.

Nii sai minust, kui poliitikahuvilisest inimesest poliitilise ametikoha täitja. Olin olnud küll 1999. aastast Linnavolikogu saadik, kuid poliitkarjäärist ei unistanud kunagi. Etteruttavalt pean tunnistama, et ega minust päris poliitikut ei ole ka kakskümmend aastat hiljem saanud, ma arvan. Olen ennast määratledes leidnud, et vast kõige täpsemalt kõlaks minu kohta, et olen „juurde kutsutud" palgatöötaja.

Kui kuidagi ei saa, siis kuidagi ikka saab!

Sattusin uude kooli. Raskused siin ja seal ning probleemid igal pool. Ehk linnapeast õpetaja Andrus Ansip: „aga kus see kirjas on?". Tartus oli tollane sotsiaalhoolekande osakond väga hästi komplekteeritud oma ala tugevate asjatundjatega. Samuti oli ka tollane linnaarst väga tugev nii erialaselt kui ka suhtekorralduslikult. Igapäevatöö oli korraldatud hästi.

Siiski sai üsna pea mulle selgeks, et koalitsioonipartneriga suhtlemiseks on mul vaja hoopis rohkemat. Nimelt põrkusin ikka ja jälle olukorraga, mis lõppes linnapea sõnadega: "Aga kus see kirjas on? Et just seda praegu meile vaja on? Kas sa ka annad endale aru, kui palju see maksma läheb? Meil on sada tähtsamat asja, millega tegeleda ja millele praegu kulutada. No kohe kuidagi ei saa ehitada hooldekodu, ega ka seda ja toda teha. Kahjuks selguski, et need paljud probleemid, mis vajasid minu valdkonnas lahendamist, ei olnud linna arengudokumentides lahti kirjutatud või üldse märkimata. Sotsiaalhoolekande arengudokumente polnud veel koostatudki. Oli vaid paar üldsõnalist lauset selle kohta linna arengukavas.

Siin tulid kasuks minu kogemused arengukavade ja perspektiivsete tööplaanide koostamisel. Me panime kokku töö koordineerimiseks juhtrühma ning töö korraldamiseks töörühmad valdkondade kaupa. Kutsusime ühinema kõiki, kes valdkonnas tegevad, sellega tuttavad ja seotud. Sealhulgas Ülikoolide asjatundjad, organisatsioonide esindajad, kes valdkonnas tegutsesid, muidugi linnavolinikud, aga ka asjahuvilised. Mõnd poliitikut palusin osalema isiklikult. Muidugi võtsime ka aega nii, et ei peaks liialt kiirustama – plaanisime umbes aastaga hakkama saada.

Saime ka. Kasutasime seejuures ülikooli nelja uurimistöö andmeid, millest osa olid valminud juba enne selle kava kokku panemist. Korraldasime kümneid seminare, nõupidamisi, dispuute jne jne. Viisime läbi hulga põhjalikke SWOT-analüüse, kuulasime külalislektoreid meilt ja mujalt. Vaatasime ka mujal ilmas ringi ning kogusime andmeid ja parimaid näiteid. Panime kõrva taha, kuidas ise ka teha ja kuidas pole mõttekas teha. Kõige selle tulemusena valmisid ja Linnavolikogu võttis vastu kaks dokumenti: Tartu Linna Sotsiaalhoolekande arengukava 2002–2013 ja Tartu Linna Sotsiaalhoolekande tegevuskava 2002–2007.

Kui sul pole ühtegi vaenlast – oled lootusetu.

Jällegi meenub huvitav asjaolu: otsustamise juures volikogus selgus, kuidas tuli kasuks üks pisike asjaoluke. Nimelt, et olin kutsunud poliitikuid üles liituma tööga ja oma aktiivset panust andma. Mõne poole olin pöördunud isiklikult. Nimelt avaldas üks neist Linnavolikogu istungil, hääletamise eel arvamust, et arengukava ei ole piisavalt hea, et seda vastu võtta. Küll oli mul hea siis tõdeda, et „ilmselt oleks dokument tema osalemisel saanud veelgi parem, aga see on tänu mitmesaja asja tundva inimese pühendunud osalusele siiski piisavalt hea, et see volikogu otsusena vastu võtta". Nii läkski. Muidugi teadsin ma, et tegelikult hoidis ka see asjatundja oma inimeste kaudu töö käigul vägagi „silma peal". Nüüd oli meil olemas alusdokument, aga ega see ise raha kuskilt juurde toonud. Sellega tuli alles tegelema hakata.

Suure tööga arengudokumentide väljatöötamisel tõestasime, et me teame, mida tahame ja kuidas tahame. Tõestasime ka, et meil on tõsine meeskond, kes töö käigus kujunes võimsaks jõuks ja veensime kõiki, et me tahame väga asja ära teha ning viime selle kindlasti ka ellu. Edaspidistes tegemistes olen ehk vaid paaril korral pidanud meelde tuletama, tegevuste kavandamisel või investeeringute taotlustes, et need tuginevad volikogu dokumendile, ehk kogukondlikule kokkuleppele.

Muidugi ei ole asjad läinud nii suure hooga, kui oleks lootnud – aga ega raha ole ka kunagi liialt olnud. Samas on põhimõtteliselt tegelikult töö käinud ikkagi kokku lepitu alusel. Kuigi päris kõik ei ole ka veel realiseeritud – näiteks kavandatud munitsipaalelumajad ja Nõlvaku tänava hooldekodu II hoone on valmimas 2021–2022. Seega võin täna öelda küll, et „Minu tollane unistus on täitunud".

Tegelikult selgus osa „valgeid laike" valdkonnas juba arengukava koostamise käigus – näiteks vajadus naiste varjupaikade järele – tegime kohe ära. Eestis esimestena. Aasta oli siis 2002. Aastateks 2008–2009 olime saavutanud olukorra, kus meil olid kõik olulised teenused tartlastele kindlustatud ja ka mahud piisavad, et kindlustada hädavajadused. Isegi hooldekodujärjekord oli kaotatud. Puudega inimeste elamiskohad remontisime – kohandasime puudele vastavaks aasta jooksul vastavalt avalduste laekumisele jne. Peale üleilmset panga- ja majanduskriisi 2008–2010 muidugi olukord muutus ja sotsabi vajadused koos sellega. Kohandusime uute vajadustega dünaamiliselt.

Edasi sain üha enam sõna sekka öelda ka teistel teemadel:

1. Head mõtted Tartus lihtsalt tulevad

Näiteks Sõpruse ringi ja Ihaste suuna ummikute probleemile tipptundidel lahenduse leidmine. Pakkusin lahendusena lisaraja ehitamise Sõpruse ringile, ehk silla põhjapoolsele mahasõidule, mis võimaldaks paljudel ringilt paremale pöörajatel seda teha sekkumata teiste liikumistrajektoori. Peale mõnd aastat – tehtud! Lisarada sillalt Ihaste poole pöörajatele samuti.

2. Tartus on kõik rattasõidu kaugusel

Pikki arutelutunde teemal, kuidas linnatänavaid ja eriti vanalinnas laiemaks saada, et saaks ikka mugavalt autoga asju ajada, ei jõua kokku lugeda. Juhtisin tähelepanu, et kui selle aja peale pole lahendust tulnud, siis ehk tuleks üle vaadata „algandmeid" valemis. Panin ette, arvestades Tartu linna mastaape, kus kesklinnast linna piirile ei ole ühelgi suunal üle viie kilomeetri, saab vabalt asjad aetud ka jalgrattaga. Vaatame, kuidas parandada rattaliikluse tingimusi, siis jätab see iseenesest rohkem võimalusi ka autoga liiklejatele. Kõik peavad linna, sealhulgas kesklinna ära mahtuma. Aga kõigile peavad olema ka mõistlikud võimalused linna, sealhulgas kesklinna jõuda. Nüüd oleme jõudnud rattalaenutuseni, kastirataste ja elektritõuksideni ning oleme uhked oma lahendustele.

3. Lasteaiakohtade defitsiidi likvideerimine

Aastaks 2013–14 oli Eestis lasteaiakohtade defitsiit ja sellega seonduvad probleemid kasvanud sellisteks, et osavamad lapsevanemad hakkasid juba kohalikke omavalitsusi kohtusse kaebama. Esimesed olid juba ka võidu kohtus saanud. Tõstatasin linnavalitsuse istungil küsimuse, et kas tõesti jääme lihtsalt ootama „oma korda"?

Püstitasin versiooni, et need numbrid, mida igasugused „asjatundjad" levitavad aiakohtade puuduse suurusest ei päde. Need pop-numbrid jäid tavaliselt 700–800 või isegi 1200–1300 kanti. Olin teinud muidugi eeltööd ja saanud hoopis numbrid 250–350 vahele. Teades, et linnas on palju vabu büroopindasid, uskusin, et on võimalik probleem väga ruttu lahendada.

Moodustasime töögrupi – ja lahendasime lahendamatuna näinud probleemi. Kusjuures väga ruttu. Me avasime uued lastehoiud, kaasasime erategijad, tegime ettepanekud seadusandluse täiendamiseks nii, et ka lastehoiud oleks hõlmatud jne. Takkajärgi naljakas mõeldagi, kui lihtsalt see tuli – oli vaja vaid teadvustada linnavalitsusel ja osakondade inimestel, et enam vana moodi ei saa. Ehk et nende ülesandeks ei ole moel, teisel või kolmandal järjekorra hoidmine, vaid laste päeva korraldamine peredele, kes seda vajavad. Tartu vaim tegi asja ära.

4. Detailplaneeringud jätku ka inimestele olemise ja hingamise ruumi.

Neid sai omal ajal mõistlikumaks vaielda küll. Meelde tuleb näiteks Vahi tee, Kummeli tn kvartali planeering. See meenutas esiti mingit muistset linnamäge, mille müüride vahel on kogu maa täis ehitatud. Mäletan, et esimene vaidlus oli Kummeli tänava äärsete majade korruselisus. Saime kokku lepitud, et see ei tohi ületada teisel pool tänavat olevate elamute korruselisust, ehk kolme korrust. Järgmine diskussioon kerkis samale kinnistule lubatavate ehitiste arvu üle. Jõudsin vähemaks vaielda kaks – kolm tükki. Praegu seal ringi vaadates on muidugi raske arvata, kus koha peale üldse oleks need majad veel mahtunud. Nii tihe on seal niigi. Siiski on sinna nüüd ära mahtunud ka näiteks laste mänguväljak jne.

5. Tartut ümbritseva kuldse rõnga murdmine.

2015. aastal õnnestus mul „noor linnapea" Urmas Klaas ära hullutada, et me ei peaks jääma lootma ainuüksi riigile haldusreformi korraldamisel. Et võtaks kätte ja näitaks ise ka aktiivsust ning üritaks uurida naabervaldade juhtide meeleolusid ja selgitada ühtlasi neile meie positsioone. Käisime vähemalt korra läbi kõik Tartu linnaga piirnevad vallad ja lisaks ka Nõo valla. Kutsusime neid üles linnaga liituma ja uurisime, mis tingimused või probleemid ühel – teisel on ja kuidas on võimalik jõuda ühisele meelele. Riik oli ju viidanud eelseisvatele ulatuslikele ja jõulistele muudatustele valdade arvus. Viidati ka sundliitmise võimalusele. Samuti tulubaasi moodustamise põhimõtete muutmisele.

Nagu kartsime, siis väga rõõmsad meie ettepanekute üle vallavalitsejad ei olnud ja esimesed vastused olid selgelt eitavad. See ähvardas ju väljakujunenud elu pea peale keerata ja koguni võibolla mõned vallajuhid isegi tööta – tiitliteta jätta. Samal ajal otsiti võimalusi täita riigi poolt tehtud tungivaid soovitusi vabatahtlikeks ühinemisteks teisel moel. Kohati need õnnestusid, aga kohati mitte. Ühel hetkel selgus, et üks valdadest ei sobinud normaalsetel tingimustel ei lõuna-, ega põhjapoolsete naabritega. Tulemuseks oligi Tähtvere valla liitumine Tartu linnaga. Tuli ära! Kusjuures paradoksaalselt on just seal vallas linnalähedased põllumaad endiselt põllumajanduslikus kasutuses, mitte elamu- ega ka äri- või tootmismaadeks ära jupitatud. Meie andmetel oli tegelikult linnaga piirnevate alade elanike poolehoid Tartu, Luunja, Ülenurme valdades linnaga liitumiseks suuremgi.

Linnajuhist poliitikuks – opositsioonis olemine õpetab ehk esimene ööistung linnavolikogus

2011. aasta aprilli lõpul lagunes RE ja KE koalitsioon Tartus. Räägitakse, et keegi Tallinnas olevat nii kokku leppinud. Oli see nüüd nii, või kuidagi teisiti – kes teab. Oluline on see, et uus võimuliit loodi Reformierakonna ja IRL jõududega. Huvitav asjaolu – peatselt sai Tartu vana vaksalihoonet oma „tagataskus" hoidev ärimees hoone osaliseks remondiks vajaliku rahaeraldise. Meil aga tuli õppida opositsioonis töötama. Olin küll juba 1999–2001 Linnavolikogu liige ja ka siis olime opositsioonis, aga sellest oli ju ligi kümme aastat möödas. Olin siis õpipoiss ja ega suuri konkreetseid asju ei meenugi kohe.

Nüüd tuli siis uus raund. Sellest ajast meenub kõige kirkamalt järgmine:

Üsna kohe, ehk suve algul 2011 esitas linnavalitsus volikogule menetlemiseks kaks eelnõud, milles oli rohkelt igasuguseid, sealhulgas kirjavigu. Kui komisjonis sellele tähele-

panu juhtisin, siis kinnitas abilinnapea, et enne „suurde saali", ehk Linnavolikogu istungile jõudmist vead parandatakse. Võtsime teadmiseks. Suur oli minu üllatus, kui linnavalitsus saatis istungile sama, parandamata teksti. Juhtus olema aega ja otsustasin anda näitliku õppetunni – parandasin kõik silma jäänud vead ära. Koos sisuliste parandustega sai neid kahe eelnõu peale kokku ligi 200 (186).

Volikogu istungil juhtus nii, et koalitsioonipoliitikud millegipärast valisid tülitsemise tee. Millest alustati pole enam oluline, aga meie, opositsiooni poolel ei näinud ka ühtegi põhjust põõsasse pugeda. Mida kangemaks tüli aeti, seda kangemaks läks ka meie tahe oma hambaid näidata – loogiline ju. Nõudsime paranduste hääletamist, kuigi esiti meil sellist plaani polnudki. Aga siis see tekkis. Kohapeal. Iga hääletamise eel palusime seisukoha kujundamiseks vaheaega. Esialgu 3 minutit. Siis juba 5 minutit. Iga paranduse hääletamise eel...

Aeg lendas. Koalitsiooni ridades tekkis mingi ärevus – tundus nii, aga veel mitte midagi rohkemat. Meie suunas lähetati vaenulikke pilke. Päev jõuab õhtusse – koalitsioonipoliitikute näovärv hakkas muutuma – kellel punaseks, kellel sini-roheliseks – tundus nii. Fraktsioonide juhid olid hakanud ringi sebima. Nüüd jõudis meieni ettepanek kohtumiseks ja asja arutamiseks. Peame seda mõistlikuks ja nõustume. Arutelusid tuli pidada mitu, sest vahepeal oli ju ka omadega vaja nõu pidada. Nii venis aeg öösse. Jõudsime kokkuleppele. Katkestasime istungi napilt enne kesköödi. Aga ilmselt olime teinud ajalugu – korraldanud linnavolikogu ööistungi – kuupäev oli siis 16. juuni 2011.

Eelnõude tekstid on olnud sellest ajast alates oluliselt korrektsemad. Olime näidanud ka oma tahet. Ja kindlameelsust. Sel õhtul läksid arvamused, kuidas meiega toimida sügavalt lahku nii Reformierkonna kui Isamaa fraktsioonis sees. Osaliselt on mõjud tänagi märgatavad. Võib olla saigi minus mingil määral poliitik tol hilisõhtul?

Vana mehe targutus tulevastele (oma)valitsejatele

See jutt on nüüd kohustuslik noortele, kellel kavas võtta suund SUURDE POLIITIKASSE. Töö kõrgetes komisjonides, nõukogudes, töörühmades jne olgu regioonis, riigis või rahvusvahelisel tasandil, on oluline ja huvitav, aga poliitikas osaleja ei tohi hetkekski unustada, mis on tema missioon. Kahjuks näeme tänaseks, et meil on üha rohkem tegelasi poliitikas, kellele see asi pole selge. Nad näevadki ennast poliitikas, mitte poliitikat iseendas...

Järjest rohkem on selliseid noori, kelle jaoks on poliitika lihtsalt karjääriredel oma pulkade ja pulgakestega. Paljud neist ei ole jõudnud õieti elu veel nähagi, oma käsi „õliseks teha", ehk tegelikku tööd teha. Näib, et noored „parteibroilerid" on hakanud tööks pidama oma „parteibossi" või enda valimismeenete jagamist. Tihti on neil ka nii väga „hästi läinud" ehk karjäär nii kiiresti edenenud, et kooliõpingudki on pooleli jäänud. Need, kes on vaevaks võtnud siiski bakalaureuse taseme omandada, usuvad enamasti, et see ongi kõrgem haridus. Ülikool lõpetatud. Muidugi on bakalaureuse tase veidi rohkem ehk kõrgem, kui gümnaasiumi tase, aga ülikooliharidus algab ikka magistri taseme omandamisest.

Laias laastus on see kõigis erakondades samamoodi ja tihti saabki erakondi ehk nende juhte selles ka süüdistada. Omal ajal, üheksakümnendate keskpaigas oligi vaja värsket nooruse jõudu otsustajate kõrvale ja appi. Aga aja möödudes olnuks vaja need noored uuesti ülikooli saata, et nad saaksid omandada hariduse ja siis ehk tagasi tulla. Kui veel soovi on. Veel parem, kui ka töökogemusi kusagil reaalses asutuses – ettevõttes koguda. Kui pole ei ülikooliharidust omandatud ega ka töökogemust, siis ei ole ju imestada, et paljud noored „poliitikud" esinevad küll enesekindlalt, aga nad ei saa ka ise õieti aru, mida nad räägivad. Tegelikult on seda kurb vaadata. Nii ei ole lootustki, et nad korralikult „jalad

maha saaks". Enne „süüakse" nad ära. Sellest on vähe, kui räägid, mida tead. Tark inimene teab, mida räägib.

Näen juba nördinud noori pilke – ajad on teised, ajad on muutunud. Papi – aeg pensionile jääda.

Jah, ongi aeg. Aga just sellepärast olengi pikemaks jäänud, et toetada noori arenemas ja et saaks südamerahus asjad üle anda uuele väärikale põlvkonnale. Muidugi – ega haridus ise veel poliitikuks tee, aga see annab inimesele parema taseme mõistmaks protsesse enese sees ja poliitikat eneses. Ja mitte vastupidi.

Siis on võimalik ka aru saada, et koalitsioon ei ole abielu, ega ka mitte sõpruskond. Seal ei pea olema armastust ega isegi mitte sõbrasuhteid. Piisab lugupidamisest. Piisab sellest, kui mõista, et teistel inimestel ongi õigus näha samale probleemile hoopis teistmoodi lahendust. Ei tohi unustada, et ka neil on oma valijad, kes näevadki elu oma silmadega omal moel. Ja edasi on juba lihtne jõuda arusaamiseni, et tulemuslik poliitika on eeskätt lahenduste leidmine kompromisside ja konsensuse kaudu. Erisuste otsimine ja vastandusteni jõudmine on see kõige „odavam poliitika" ja otsetee destruktsiooni, mille tulemusena kokkuvõttes kaotavad kõik.

Kindlasti pead õppima ka seda konverentsiaega endale kasulikult sisustama, mil järjekordme lektor räägib, mida teab. Olen aastate jooksul osalenud kümnete töögruppide töös ja pole üldjoontes pidanud kahetsema. Isegi mitte tšinovnikute „paraadil". PS! Tuleb siiski meelde, et ühe taolise ürituse järel olin ilmselt veidi „nüri" ja mu noored kaaslased lohutasid mind minu enda kunagise õpetusega neile: häda pole tegelikult midagi. Kui te midagi muud ei õppinud, siis selle võrra saite ikkagi targemaks, et sellist üritust, mis äsja lõppes, teie kunagi ei korralda.

Aga isegi selleks tõdemuseks on vaja ringi liikuda, osaleda, silmad ja kõrvad lahti hoida ning oma analüütilist meelt arendada. Alles siis õpid asju ära tundma. Seda kooli vajame kõik. Ikka ja jälle. Ja minu arust tänapäeval üha enam. Heal poliitikul ulatuvad jalad alati maani.

Pikka iga Eesti omavalitsustele!
Pikka iga Eesti Omavalitsuspäevale!

2.2.8 Eve East: Kohaliku omavalitsuse kui asendamatu partneri väärtustamine

Toila vallavanem

Eestis on 79 kohalikku omavalitsust, mis jagunevad 15 linnaks ja 64 vallaks, mis otsustavad ja korraldavad kohaliku elu küsimusi iseseisvalt. Suurusest olenemata peavad omavalitsused täitma kõikjal Eestis samu ülesandeid ning pakkuma elanikele ühesuguseid kvaliteetseid avalikke teenuseid. Avalike teenuste osutamiseks vajaliku organisatsioonilise struktuuri saab kohaliku omavalitsuse üksuses luua üksnes omavalitsusüksus ise. Vaid omavalitsusüksusel on võimalik kohalikke olusid arvestades hinnata, milline organisatsiooniline struktuur on kogukonna liikmetele teenuste osutamiseks kõige sobilikum. Omavalitsuse peamised ülesanded sätestab kohaliku omavalitsuse korralduse seadus.

Omavalitsus peab korraldama sotsiaalabi ja -teenuseid, vanurite hoolekannet, noorsootööd, elamu- ja kommunaalmajandust, veevarustust ja kanalisatsiooni, heakorda, jäätmehooldust, ruumilist planeerimist, valla- või linnasisest ühistransporti ning valla teede ja linnatänavate korrashoidu, juhul kui neid ülesandeid ei ole antud seadusega kellegi teise täita.

Samuti peab omavalitsus korraldama enda omanduses olevate koolieelsete lasteasutuste, põhikoolide, gümnaasiumide ja huvikoolide, raamatukogude, rahvamajade, muuseumide, spordibaaside, turva- ja hooldekodude, tervishoiuasutuste ning teiste kohalike asutuste ülalpidamist. Seadusega võidakse ette näha teatud kulude katmist kas riigieelarvest või muudest allikatest. Eelpool toodud loetelu on vaid raamistik, mille sisu täitmiseks lisanduvad pikad nimekirjad, kuidas neid igapäevaelus mitte ainult korraldada, vaid kuidas neid ka ellu viia. Kuidas tagada inimeste rahulolu?

Kui 2017. aastal Vabariigi Valitsuse otsus maavalitsuste kaotamiseks tehti, oli ehk kirjapanduna selge, kes ja millises mahus ülesandeid saab. Tegelikkus aga hakkas selguma hiljem.

Maavalitsused lõpetasid 1. jaanuaril 2018 tegevuse ning nende senised ülesanded anti üle riigiasutustele ja kohalikele omavalitsustele. Osa ülesandeid sai endale ka rahandusministeeriumisse loodud regionaalhalduse osakond. Osakonna koosseisu loodi maakondlikud talitused, kus esialgselt töötas sõltuvalt maakonnast 3–7 töötajat. Regionaalhalduse osakonna põhiülesanneteks oli kohalike omavalitsuste nõustamine, arvamuste andmine maakonda puudutavates valdkondlikes poliitikates, regionaalpoliitika kavandamisel ja väljatöötamises osalemine, maakonnaplaneeringute ja riigi eriplaneeringute koostamise korraldamine ning riigi teenuste osutamise koordineerimine maakonnas. Tänaseks on olukord paljuski teistsugune – töötajaid maakonnas 2–3, enam töötajaid Harju talituses. Omavalitsusjuhina vaadates, on talituste toimimise eesmärk ka muutunud.

Omavalitsuste vaates olid enne 2018. aastat riigi ja omavalitsuste vahelülina maavanemad ja maavalitsused ning lisaks omavalitsuste liidud. Tänaseks on riik ja omavalitsused ning omavalitsuste liidud ja arendusorganisatsioonid. Maakonnad on täiesti erinevad. Peale 2018. aastat on tunda küll poliitiliselt stabiilsust, kuid rohkem vajadust leida kompromisse. Kui enne oli selgemalt piiritletud omavalitsuste ühishuvide esindamine, siis nüüdseks on sagenenud vajadus leida vastutaja.

Ida-Virumaa näitel lisaks põhitegevustele tulid alates 2018 maavalitsuselt omavalitsuste liidule üle arengustrateegia ja arendustegevuste korraldamine, siseturvalisuse ja rahvatervise nõukogu töö korraldamine, kohaliku omaalgatuse programmi rakendamine, viisatasude kompenseerimine, maakondliku kultuuritöö korraldamine. Kuid ei tulnud üle **s**otsiaalvaldkonna koordineerimine ja järelevalve (täitmiseks SKA, SoM), maatoimingud (Maa-amet), järelmaksude menetlemine (RTK), planeeringute järelevalve (REHO), perekonnaseisutoimingud (Jõhvi vald ja Narva linn), ühistranspordi korraldamine (ÜTK, kus asutajaliikmed KOVid, Transpordiamet).

Ida-Virumaa, olles kõrgete näitajatega töötuse osas, madalate palkade osas, on sotsiaalsfäär üks olulisemaid. Omavalitsuses olles väga erineva territoriaalse suurusega, elanike arvult ning toimetulekult, vajab ühtset koordineerimist, et tagada ühtlasem võimekus inimeste sotsiaalsele heaolule. Ja nüüd peame tõdema, et ülesannete jaotamisel tekkis selles osas hall ala. Tulles tagasi omavalitsuste põhimõtteni, et suurusest olenemata peavad omavalitsused täitma kõikjal Eestis samu ülesandeid ning pakkuma elanikele ühesuguseid kvaliteetseid teenuseid, siis oleme reaalse probleemi ees.

Omavalitsused on asendamatud partnerid, kas liidu kaudu või igaüks eraldi, kõikidele asutustele-organisatsioonidele, riigile tervikuna. Omavalitsuste privileeg on omada õigusi, kohustusi ja vastutust ning kellel ei ole võimalust loobuda ülesannete täitmisest, mis on vajalik OMA INIMESTE jaoks. Omavalitsusi tuleb kohelda kui pärandit, mida tuleb hoida, väärtustada ja tunnustada. Kui tuleme toime mineviku mõtestamise ja säilitamisega, siis saame hakkama ka määramatusega tulevikus.

2.3 Regionaalareng ja Virumaa

2.3.1 Silvi Ojamuru: Maakondlikest omavalitsusliitudest ja nende koostööst esimese omavalitsuspäevani ja sealt edasi!

Raplamaa Omavalitsusliidu tegevjuht

Maakondlikud omavalitsuste liidud asutati omavalitsuste poolt 1991.–1994. a esialgu maavolikogude kõrvale. Liidud tekkisid vajadusest koordineerida ja kooskõlastada esmatasandi volikogude ja valitsuste tegevust nii omavahel kui ka maavanemate ja maavalitsustega. Maakondlikud omavalitsusliidud on eraõiguslikud juriidilised isikud ja nende tegevust reguleerib Kohaliku omavalitsuse liitude seadus (KOLS). KOLS on eriseadus ja sätestab Mittetulundusühingu seaduse suhtes erandid maakondliku ja üleriigilise omavalitsuste liidu asutamisele ja tegevuse alustele. Maakondlikud liidud on toimetanud oma liikmete huvides juba peaaegu kolmkümmend aastat.

Kuni 2018. aastani tegutsesid maakondlikud liidud kõikides maakondades, kuid olid juba selleks ajaks nii sisult ja vormilt kujunenud erinäolisteks. Suuremad muutused tulenesid maavalitsuste tegevuse lõpetamisest 2018. aastal, kui m**aakonna arengu kavandamise ülesanded, sh maakonna arengustrateegia koostamine, turvalisuse nõukogude koordineerimine, terviseedenduse ülesanded ja maakonna kultuurikorraldus anti üle maakondlikele omavalitsusliitudele või maakondlikele arenduskeskustele.**

Viimastel aastatel on toimunud maakonniti päris suured muutused, kuid ühishuvid on liitudes taas arutusel seoses Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (KOKS) muutustega.

Maakondlike omavalitsusliitude koostöö 2015–2016

Maakondlikud omavalitsuste liidud on teinud head koostööd aastaid, kuid süsteemsemad arutelud algasid siis, kui omavalitsuste haldusterritoriaalse reformi ettevalmistamisega paralleelselt kavandati ka riigireformi. Ühe või mitme haldustasandi reformimine hakkas otseselt mõjutama teisi tasandeid. Omavalitsustes ja nende liitudes saadi aru, et erinevate reformide käigus on vaja leppida kokku avaliku sektori ülesannete selge jaotus keskvalitsuse ja omavalitsuste vahel. Ja ka see oli kõigile selge, et riigi haldussüsteem on terviklik – kui toimuvad muutused maakonna tasandil, siis mõjutab see nii esma- kui keskvalitsuse tasandit. Aktsepteeriti ka seda, et riigireformi on vaja kogu riigi haldussüsteemi efektiivsema toimimise saavutamiseks.

2015.–2016. aastal tegid maakondlike omavalitsusliitude inimesed ühisettepanekuid riigireformi kavasse. Ükshaaval arutati läbi erinevate haldusülesannete korraldamine pärast maavalitsuste likvideerimist. Toonitati, et haldusülesannete üleandmisele peavad eelnema muudatused vastavates õigusaktides ja ülesannete täitmiseks peab kaasnema riigieelarveline rahastamine. Peeti oluliseks, et maakondlikud omavalitsusliidud peavad saama avalik-õiguslikeks juriidilisteks isikuteks.

Omavalitsuste päev 4. oktoobril 2016. aastal Riigikogu konverentsikeskuses

Maakondlike omavalitsusliitude koostöös valmis rida riigireformi ettepanekuid, mis käsitlesid maavalitsustelt üleantavaid haldusülesandeid. Toon siin välja mõned ettepane-

kud, mis esitati maakondlike liitude poolt ja mida esitlesin 4. oktoobril 2016 esimesel Omavalitsuste päeval;

- kõik sisult omavalitsuslikud ja maakonna arendustegevust puudutavad haldusülesanded anda maavalitsustelt üle maakondlikele omavalitsusliitudele, sh
  - arengustrateegiate koostamine ja kinnitamine;
  - regionaalarenguprogrammide (siseriiklikud, europrogrammid jms*) manageerimine*, projektide nõustamine, rahastamiseks hinnangu andmine, koordineerimine;
  - hariduskorralduslik ühistegevus (valdkondlike arengukavade koostamine, aineolümpiaadid, aineühendused, õpilaste, õpetajate ja juhtide ühisüritused, tunnustamised jms);
  - kultuurikorralduslik ühistegevus (valdkondlike arengukavade koostamine, laulu- ja tantsupidude korraldamise koordineerimine, kultuuriprogrammide, valdkonna arendusprojektide koostamine ja *manageerimine*, koolitused, tunnustamised jms);
  - spordi-, noorsoo ja tervisedenduse maakondlik ühistegevus (valdkondlike arengukavade koostamine, ennetustegevus, teavitused, programmid, koolitused, maakondlike ühisürituste korraldamise koordineerimine);
  - tervishoiukorralduse ja sotsiaalhoolekande maakondlik ühistegevus (valdkondlike arengukavade koostamine, ühisteenused, vastavate ühisprojektide, koolituste, ühisürituste koordineerimine jne);
  - maakonna ühisturundus, PR, turismikorraldus (ühised trükised, osalemine messidel, suhtlemine meediaga, maakonna infoportaal, jne);
  - kodanikuühiskonna alane ühistegevus (valdkondlikud ühisprojektid, tunnustamine, nõustamine, koolitused jms);
  - ettevõtluse alane ühistegevus (valdkondlikud ühisprojektid, ettevõtlusalade ühisturundus, investorteenindus, tunnustamine, nõustamised ja koolitused);
  - ühistranspordi-, sotsiaaltranspordi ja jäätmekäitluse korraldamise on otstarbekaks teha mitme maakonna koostöös.

Kuidas ühised ettepanekud on tegelikkuses realiseerinud?

Enamus neid 2016. aastal tehtud ettepanekuid on ka sisuliselt ellu viidud ja maakondades ühistegevuseks kujunenud. Tegevuste elluviijateks on kas ühinenud omavalitsused Saaremaal ja Hiiumaal, maakondlikud arenduskeskused Läänemaal, Jõgevamaal ja Võrumaal ning maakondlikud omavalitsuste liidud koostöös arenduskeskustega Harjumaal, Järvamaal, Lääne-Virumaal, Ida-Virumaal, Tartumaal, Valgamaal, Viljandimaal, Põlvamaal, Pärnumaal ja Raplamaal.

Nende ülesannete täitmise formaadid on maakonniti erinevad – ülesannete delegeerimine maakondlikule omavalitsusliidule, arenduskeskusele, nende erinevate kombinatsioonide rakendamine maakondades (Saaremaa ja Hiiumaa eraldi mudel, kus rolli täidab kohalik omavalitsus). Arendusorganisatsioonide killustumisega on raskendatud maakonna tervikliku arengu tagamiseks tarvilik poliitiline koordinatsioon ja olemasoleva võimekuse maksimaalse ärakasutamine. Kuna maakondlikus liidus osalemine ei ole omavalitsusüksusele kohustuslik, siis on see tekitanud omakorda probleeme ja raskendanud kokkulepete saavutamist. Aga võib-olla erinevused hoopis rikastavad?

Kui **maakonna arengustrateegiate koostamine, turvalisuse nõukogude koordineerimine, terviseedenduse ülesanded ja maakonna kultuurikorraldus on alates 2018. aastast kõikides maakondades ühistegevustena töös, siis p**raktikas on maakondades võetud rohkem haldusülesandeid ühiseks täitmiseks, kui 2016. aastal oskasime ette näha.

Uued väljakutsed ühistegevuses on elanikkonna kaitses, kriisijuhtimises, keskkonnakaitses, energiatõhususe alastes tegevustes, hariduslike erivajaduste laste hariduskorralduses jms.

2016. aastal tehtud ühistest ettepanekutest ei ole siiani realiseerunud soov võtta koos maakonna strateegilise planeerimise ühistegevusega üle ka ruumilise planeerimise vastutus (maakonna arengustrateegia ja maakonnaplaneeringute koostamine ja kehtestamine). Keeruliseks on osutunud maakonna arengustrateegiate ja nende tegevuskavade kinnitamise protsess, sest need peavad läbima omavalitsusüksuste volikogude otsustusmenetluse. Kui ühes volikogus tehakse muudatusettepanekud, siis on vaja kogu otsustusprotsess kõikides volikogudes läbi teha. Maakondlikul omavalitsuste liidul on kohustus ja õigus maakonna arengustrateegia koostamiseks, kuid puudub volitusnorm dokumendi kinnitamiseks.

Kui tervishoiukorralduse ja sotsiaalhoolekande maakondlik ühistegevus oli omavalitsusliitude ettepanekutes kirjas, siis seda haldusülesannet tegelikult üle ei antud. See ülesanne on võetud järk-järgult vabatahtlikult üle. Maakondlike omavalitsusliitude juurde on moodustatud sotsiaalkaitse komisjonid ning alustatud vastavate ühisprojektidega. Tervishoiukorralduse ja sotsiaalhoolekande teenuste arendamise teemal on mitmes maakonnas väljatöötamisel inimesekeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordinatsioonimudel. Raplamaal ühinesid koordinatsioonimudeli projektis kõik omavalitsused, Raplamaa Haigla ja kaks perearstikeskust – Rapla ja Märjamaa. Projekt on hea võimalus süsteemselt kavandada ja arendada võrgustikutööd ja mudeldada abivajajate toetusteed. Kaasatati erinevaid koostööpartnereid (hooldekodud, perearstid, asenduskodu, erihooldusasutused, Eesti Töötukassa, SKA jt). Kahjuks pidi projektitaotluse esitama üks omavalitsus, sest maakondlikul omavalitsuste liidul ei olnud selles valdkonnas õigust taotlust esitada.

Noorsootegevuse ja spordikorralduse maakondliku ühistegevuse osas ei ole selgeid arengusuundi kokku lepitud. Omavalitsuste vastavad spetsialistid on avaldanud soovi maakondlikuks koostööks, kuid seni ei ole head lahendust leitud. Vabatahtlik koostöö saab toimida, kuid vastavaid kokkuleppeid keskvalitsusega seni saavutatud ei ole.

Veel üks maakondlike omavalitsusliitude 2016. aastal tehtud ettepanek ei ole praktikas tõeks saanud – maakondlike arenduskeskuste (MAK) haldamise andmine maakondlikele omavalitsuste liitudele. KOKSi uuendamise käigus on kavas see teema läbi arutada. Loodame ka selles jõuda mõistlikule lahendusele ning võibolla 2022. aastal omavalitsuste päeval saame sellest rääkida.

Lõpetuseks väike tarkusetera Ülo Vooglaiult:

„Elu viib edasi koostöö, mitte konkurents. Tegutseda saab ja võib igaüks omaette, aga suuri tulemusi on enamasti võimalik saavutada vaid koostöös.“

2.3.2 Jaak Aab: Riigi regionaalpoliitika on kõigi ministeeriumite ühine panus

riigihalduse minister

Eesti riigi regionaalpoliitika on suunatud kõigi erinevate piirkondade arengueelduste paremale kasutamisele. Meie kindel eesmärk on, et Eesti peab arenema võimalikult ühtlaselt ja igas Eesti piirkonnas peavad saama inimesed elada ja ettevõtted edukalt toimida. Ühtki Eesti piirkonda ei jäeta tähelepanuta. Kõik inimesed ka kõige kaugemates Võrumaa või Saaremaa külades või Ida-Virumaa linnades on meie inimesed ning nende mured on meie ühised mured.

Muidugi on piirkondliku ebavõrdsuse vähendamisel hästi oluline osa regionaalprogrammidel, nii siseriiklikel kui Euroopa Liidu vahendeid kasutavatel, mille osas võiks siinkohal välja tuua teatava, kaugeltki mitte ammendava valiku mõnedest olulisematest:

- toetus piirkondade konkurentsivõime tugevdamise investeeringutele (Euroopa Regionaalfond, ERF);
- toetus piirkondlikele algatustele tööhõive ja ettevõtlikkuse edendamiseks (ERF);
- toetus regionaalsete kompetentsikeskuste arendamiseks (ERF);
- väikesaarte programm;
- Ida-Virumaa programm (riigieelarve ja ERF);
- Kagu-Eesti programm;
- toetus maakonna arengustrateegia tegevuskava elluviimiseks;
- toetus hajaasustuse majapidamistele (hajaasustuse programm);
- Setomaa ja Peipsiveere programmid ning Vana-Võromaa ja Mulgimaa arengutoetused;
- toetus linnapiirkondade jätkusuutliku arengu toetamiseks (ERF);
- toetus Ida-Virumaa linnapiirkondade jätkusuutliku arengu toetamiseks (ERF);
- kohaliku omaalgatuse programm;
- toetus kohaliku ja regionaalse arendusvõimekuse tugevdamiseks (Euroopa Sotsiaalfond, ESF);
- toetused kohaliku omavalitsuse hoonete energiasäästu edendamiseks (kasvuhoonegaaside kvootide müügi vahendid).

Samas on need regionaalprogrammid vaid üks (ja pigem väiksem) osa riigi kõigist tegevustest, mis regionaalset tasakaalustatust ning piirkondade arengut tagada aitavad.

Erinevate ministeeriumite roll on tagada, et kogu Eestis toimiks hea teedevõrk ja ühistransport, koolide ja teiste haridusasutuste võrk, elektrivõrk ja hea internetiühendus, raamatukogude ja kultuuriasutuste võrk, politsei ja pääste, arstiabi, ligipääs puhtale joogiveele jne. See on eri valdkondade inimeste pidev tegevus, mis tihti võib jääda justkui märkamatuks, kuni ei ole mõnes valdkonnas suuri probleeme. Ka see kõik on regionaalpoliitika osa.

Nii võibki öelda, et kõik ministeeriumid tegelevad muuhulgas oma valdkondades regionaalpoliitikaga. Kas nad seda alati ka teadlikult ja sihipäraselt ise nii mõtestavad, see on eraldi küsimus. Võimalik, et mõnikord tehakse valikuid, kus kitsa valdkonna vaates võib otstarbekas tunduda lahendus, mis jätab mõned piirkonnad piisavalt katmata. Siis on põhjust riigihalduse ministri ja tema heaks töötavate inimeste poolt tähelepanu juhtida, et mõni valdkondlikus vaates väga efektiivsena tunduv lahendus ei pruugi olla hea näiteks nende inimeste jaoks, kes elavad suurematest keskustest kaugemal. Tihti jäävad mõned piirkonnad riigi teenustest või toetustest kõrvale, sest ekslikult eeldatakse, et üks lahendus sobib kõigile piirkondadele ühtmoodi. Paraku ei osata alati arvestada piirkondlikelt erinevaid eeldusi ja vajadusi, millel on suur mõju riigi poliitikate rakendumisele.

Üks peamisi piirkondade vahelisi erinevusi Eestis puudutab töökohtade kättesaadavust ja tööalaseid eneseteostuse võimalusi. Siin on erinevused eri paikades elamise puhul võrdlemisi suured. Siinkohal tõstab strateegia „Eesti 2035“ arenguvajaduse tagada tööturu regionaalne tasakaalustatus kogu Eestis, sh erialase hariduseta ja mitteaktiivsete inimeste tõhusama toetamise tööturule naasmiseks ja vanemaealiste tööturult lahkumise ennetamise, eriti Kirde- ja Kagu-Eesti piirkondades. Kui „Eesti 2035“ seab sihiks, et tööjõus osalemise määr ei erineks maakonniti enam kui 10 protsendipunkti, siis 2020 ulatus erinevus veel 19, 5 protsendipunktini ning on püsinud paaril viimasel aastal kasvutrendis. Valitsuses on kokku lepitud, et „Eesti 2035“ elluviimiseks seatakse mõõdikutele, mille

puhul on näha olulisi piirkondlikke erinevusi, valdkonna arengukavades ja programmides eesmärgiks nende erisuste vähendamine. Oluline on, et eesmärkide seadmisele järgneks ka tegevuste planeerimine ja ellu viimine, mis neid erisusi vähendada aitavad.

Inimeste haridusele, oskustele, erivajadustele või muudele ootustele sobivate töökohtade kättesaadavus on olnud kõige teravamaks probleemiks Ida-Virumaal ja hõredama asustusega piirkondades, mis ei ole suutelised pakkuma kohapeal piisaval hulgal atraktiivseid, mitmekülgseid ja tulusaid töövõimalusi. Võrreldes Eesti keskmisega torkab silma madalam tööjõus osalemine kogu Kagu-Eesti regioonis. Teine suur ja eelnevaga seotud teema on piirkondlik ebavõrdsus inimeste sissetulekutes ja elatustasemes.

Lahendused peavad tulema läbi väga erinevate meetmete kompleksi, mille osalisteks on lisaks riigihalduse ministri valdkonna regionaalprogrammidele (nt Ida-Virumaa ja Kagu-Eesti programmid) ka Töötukassa tegevused, Leader-programmi toetused maaelu ja maaettevõtluse arendamiseks, ettevõtlikkuse õpetamine erinevatel haridustasemetel, vajadusel ka näiteks keeleõpe inimeste paremaks toimetulekuks tööturul.

Ettevõtete piirkonniti ebaühtlast konkurentsivõimet võimendab ka piirkondlik ebavõrdsus ettevõtete ligipääsus vajalikule kapitalile. Sarnaselt elukondliku kinnisvaraga on tagatisvara madal turuväärtus ning vähene likviidsus üheks piiravaks tingimuseks väljaspool suuremaid linnapiirkondi investeeringuid kavandavate ettevõtjate jaoks. SA KredExi ja Maaelu Sihtasutuse pakutavate laenu- ja käendustoodete kasutamine aitab paljudel juhtudel küll vähendada panga poolt võetavat riski, kuid suurendab samas ettevõtete jaoks investeerimisega kaasnevaid kulusid. KredExi laenukäenduse mahust on perioodil 2014–2020 antud 69% Harjumaal tegutsevatele ettevõtetele. Piirkondlikud erinevused ligipääsus kapitalile mõjutavad omakorda ettevõtete ligipääsu ettevõtlustoetustele.

Samamoodi on väga oluline erinevates Eesti piirkondades elavate inimeste jaoks saada kiiresti ja mugavalt liikuda, vähendada aeg-ruumilisi vahemaid, mis võivad olla takistuseks sobiva töökoha leidmisel, kultuuri või spordi võimaluste kasutamisel, hariduse omandamisel kodukohast kaugemal. Siin on kindlasti suureks abiks olnud paljudele maakonnasisene tasuta ühistransport, aga liikumisvõimaluste parandamiseks piirkondades nii ühistranspordi abil kui näiteks kohalike kruusateede tolmuvabaks tegemisel on tööd veel palju, mida tuleb teha koos Transpordiametiga ning koos omavalitsustega, kes teavad kõige paremini kohalikke vajadusi n-ö rohujuure tasemel.

Suur väljakutse on parandada inimeste elamistingimusi sellistes piirkondades, kus turg ise eluasemete valdkonda piisavalt hästi ei reguleeri. Siin on märksõnadeks mitmekesise eluasemefondi arendamine igas Eesti piirkonnas, et see oleks kättesaadav kõigile Eesti elanikele ja aitaks vältida ääremaastumist; eluhoonete energiatõhususe suurendamine; aktiivsetest kinnisvaraturu piirkondadest eemal olevate tõmbekeskuste eluasemeturu arengu soodustamine; korterelamute ja väikeelamute rekonstrueerimise toetused ja laenukäendused, sh kahaneva elanikkonnaga piirkondades; üürielamute rajamise investeeringute toetamine; eluasemelaenu ja noore pere/spetsialisti riiklikud laenukäendused. Aga ka kasutusest väljalangeva elamufondi lammutamise ning saastunud alade ja maastikupilti risustavate ohtlike ehitiste likvideerimise toetamine KOVidele ja ettevõtetele ning vee- ja kanalisatsioonitaristu ning soojamajanduse arendamise toetamine. See kõik ei ole jälle ainult ühe ministri ega ministeeriumi teha, vaid edu saavutamiseks tuleb tegutseda paljude osapoolte pidevas koostöös.

Väga hea vahendina maapiirkondade inimeste elu parandamiseks on ennast aastate jooksul tõestanud hajaasustuse programm, kus maaelanike konkreetsete murede lahendamisse panustavad nii riik, kohalikud omavalitsused kui ka elanikud ise. Kui see vähegi võimalikuks osutub, siis soov on tulevikus sellesse programmi suunatavaid vahendeid suurendada.

Oluline osa ühtlase regionaalarengu kindlustamisel piirkondades on tugevatel kohalikel omavalitsustel. Selleks on viimastel aastatel tehtud hulk täiendavaid samme, näiteks suurendatud üksikisiku tulumaksust kohalikele omavalitsustele minevat osa põhimõtteliselt sama tasemeni, mis oli enne eelmise majanduskriisi aegseid kärpeid. Suurendatud on ka tasandusfondi, mis on mõeldud valdade ja linnade eelarveliste võimaluste ühtlustamiseks. Maakonna arengu kavandamine ja arengu suunamine on seatud piirkonna omavalitsuste ühiseks ülesandeks. Suurendatud on omavalitsuste rolli piirkonna ühistranspordi korraldamisel läbi ühistranspordikeskuste.

Samas on Eestis omavalitsuste osakaal valitsemissektori kuludes oluliselt väiksem, kui meile eeskujuks olevates Põhjamaades ja paljudes teistes arenenud OECD riikides. Haldusterritoriaalse reformi järel on järgmiseks oluliseks väljakutseks omavalitsuste otsustusõiguse suurendamine ja selleks riigilt kohalikule tasandile täiendavate ülesannete üleandmine koos kaasneva rahastusega.

Kuigi haldusreformi tulemusena omavalitsuste territooriumid suurenesid, on meil jätkuvalt omavalitsuslikke ülesandeid, mida oleks mõistlik täita nende koostöös. Lisaks peaks suurenema üleriigilise omavalitsusliidu roll kohalike omavalitsuste IT-tegevuste koordineerimisel ja muude keskselt omavalitsustele pakutavate toetavate tegevuste korraldamisel.

Kohaliku omavalitsuse korralduse toimimise põhimõtted vajavad samuti kaasajastamist. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus on vastu võetud 1993. aastal ning on üks väheseid valitsemiskorraldust reguleerivaid seaduseid, mis ei ole põhjalikku revideerimist läbinud. See töö on nüüd käsil, kaasates aruteludesse laiapindselt kõiki olulisi osapooli omavalitsuste, riigiasutuste ja akadeemiliste ekspertide seast. KOKSi revisjoni raames läbis väljatöötamiskavatsus avaliku kooskõlastusringi 2020. aastal, mille järgselt algas töö seaduse eelnõuga, kus kõiki saadud ettepanekuid ja märkusi saab arvesse võtta.

Kohalike avalike teenuste paranemiseks ja vastavate valdkondlike poliitikate sihistamiseks on vaja omada head ülevaadet KOVide avalike teenuste tasemest ja nende muutumisest ajas. Suured ootused on siin portaalile minuomavalitsus.fin.ee, mille eesmärk on jagada paljude eri näitajate põhjal süstematiseeritud ülevaadet kohalike omavalitsuste teenuste olukorrast. See võimaldab saada ülevaadet ja võrrelda eri omavalitsuste teenuste tasemeid, mis aitab kaasa parimate kogemuste jagamisele ning kohaliku arengu paremale juhtimisele. Nii saab ka suurendada kodanike informeeritust ja seeläbi avalikkuse kaasarääkimisvõimet kohalike prioriteetide seadmisel.

Selle eesmärgi saavutamiseks, et Eesti areneks võimalikult ühtlaselt ja kõigil inimestel siin, olenemata elupiirkonnast, oleks head võimalused täna ja tulevikus oma elu igakülgseks korraldamiseks kodukohas, tuleb meil teha ühiselt kõigi erinevate riigi ametkondade ja kohalike omavalitsustega seda tööd, mida kokkuvõttes saabki nimetada edukaks regionaalpoliitikaks. Luban enda poolt anda parima, et nii ka läheks.

2.3.3 Kurmet Müürsepp: Maapiirkondade koostööst ja arengust

Eesti jagamine maapiirkonnaks ja linnaliseks piirkonnaks on alati olnud hinnanguline ja seda enam keeruline defineerida. Selgelt eristuvad suured linnad ja piiriäärsed alad ning saarelised omavalitsused. Kas maapiirkond algab linna piirist mingi kindla kilomeetri kaugusel ei olegi määratlev, olulisem on kuidas inimestele, kes soovivad maal elada või elukohta omada, anda kindlus ja võimalus seal toimetada.

Palju inimesi linnas ja vähe inimesi maal, ei ole Eesti tulevik.

Piirkondade esindajate huvi seista oma inimeste eest on viinud meid mitmete põnevate koostöövormide juurde. Lähiajaloo üks olulisemaid koosolekuid, kui koostöös aidati kaasa Eesti taasiseseisvumisele, oli Eesti NSV kõigi tasandite rahvasaadikute üldkogu ja Eesti NSV-st valitud NSV Liidu rahvasaadikute 2. veebruaril 1990. a Tallinna Linnahallis toimunud koosolek. See näitas meie inimeste soovi ja tahet omal maal korraldada elu demokraatlikul moel ja lahti öelda kommunistlikust režiimist. Ajavahemikus 1989–1994 taastati Eestis kohaliku omavalitsuse üksuste liidud, mis olid sundlikvideeritud Eesti okupeerimisega.

Halduskorralduse muutumisega ühetasandiliseks oli pinnas loodud omavalitsuste maakondlikuks koondumiseks. Maakondlikud omavalitsusliidud moodustati perioodil 1991–1994 kõikides maakondades. Selle tingis vajadus teha maakonna piires koostööd nii maakonna ühtlase arengu tagamiseks ning olla keskvalitsusele partneriks reformide läbiviimiseks ning omavalitsusliku korralduse rakendamiseks ühtlaselt üle Eesti, arvestades piirkondade eripäraga.

Üleriigiliselt oli Linnade Liidust saanud linnade üleriigiline liit, et tasakaaluks riiklikul tasandil väiksemate omavalitsuste ja maakondade sõna kuuldavale tuua, moodustati 23. märtsil 1993. aastal maakondlik omavalitsusliitude katusorganisatsioon – Eesti Omavalitsusliitude Ühendus. Ühendus on lõpetanud oma tegevuse, sest rolli võttis sajandi alul üle Eesti Maaomavalitsuste Liit.

Eesti Maaomavalitsuste Liit asutati 20. novembril 1921. Eesti Maaomavalitsuste Liidu tegevus taastati 1990. aasta 1. märtsil Eesti Vabariigi Valitsuse määrusega nr 46 „Eesti Linnade Liidu ja Eesti Maaomavalitsuste Liidu tegevuse taastamise kohta".

Alates veebruarist 2018 on Eestis kohalikke omavalitsusi üleriigiliseks koondavaks liiduks Eesti Linnade ja Valdade Liit. See on olnud läbimõeldud loomulik areng omavalitsuste tegevuses ja halduskorralduses. Täna saavad 79 omavalitsust üleriigilises koostöös kaasa mõelda ja oma ettepanekutega mõjutada kõiki teemasid, mis Vabariigi Valitsuses ja Riigikogus on arutusel ja puudutavad omavalitsuste tegemisi. Neid teemasid on väga palju. Loomulikult on kõige tähtsam, kuidas tagatakse rahaline kate omavalitsutele pandud ülesannete täitmiseks.

Vabariigi Valitsuse ja Eesti Linnade ja Valdade Liidu vahelise eelarve läbirääkimiste töökord sätestab läbirääkimiste teemad järgneva struktuurina:

- edasiantavate maksude (tulumaks, maamaks, keskkonnatasud) osa suurus ja laekumise põhimõtted;
- tasandusfondi, toetusfondi ning juhtumipõhiselt konkreetse tegevuse või investeeringu toetamiseks eraldatava toetuse suuruse kujunemise põhimõtted ja suurused järgmiseks eelarvestrateegia (edaspidi RES) perioodiks ja eelarveaastaks, jaotamise alused, kasutamise tingimused ning nende kajastamise tingimused eelarvestrateegias ja riigieelarve (edaspidi RE) eelnõus;
- kohaliku omavalitsuse üksusele seadusega pandud riiklike ülesannete kulude katmise tingimused ja korraldus;
- finantsdistsipliini tagamise meetmed, nende arvväärtused ja kohaliku omavalitsuse üksuste konsolideeritud eelarve puudujäägi või ülejäägi suurus eelarvestrateegia perioodiks;
- valitsussektori struktuurse eelarvepuudujäägi ilmnemisel võimalike proportsionaalsete meetmete rakendamine kohaliku omavalitsuse üksustele, mis parandavad valitsussektori struktuurset eelarvepositsiooni. eelarvepositsiooni parandamise ja finantsvõimekuse suurendamise meetme rakendamine;
- kohalike maksude küsimused;

- valdkondlike arengukavadega kavandatavad kohalike omavalitsuste ülesanded ja nende rahastamine, kui neis kavandatakse muudatusi;
- muud kohalike omavalitsuste ülesandeid, finantseerimist ja finantsjuhtimist puudutavad valdkondlikud küsimused;
- läbirääkimiste tulemusi kajastavate dokumentide sisu ja vorm.

Omavalitsuste finantsautonoomia ei ole veel täielikult tagatud, kuigi selle poole on püüeldud alates omavalitsusliku haldussüsteemi loomisest üheksakümnendate algusest. Vabariigi Valitsus on aegajalt katseid teinud muuta maksusüsteemi ja rahastust, et omavalitsustele saaks iseseisev maksubaas, kuid katseteks on see jäänud. Julgusest on puudu jäänud.

Täna on omavalitsused liialt sõltuvad riiklikest programmide kaudu eraldatavatest vahenditest. Siia kuuluvad nii Euroopa Liidu tõukefondide ja siseriiklike programmide rahad. Omavalitsused sätivad oma arengukavasid ja planeeringuid sageli selle järgi, millised riiklikud prioriteedid on koalitsioon Toompeal kokku leppinud.

Riiklikud programmid on olulised, kuid sageli ei arvesta need kohalike vajadustega. Näiteks; Mingil aastal rakendatakse riiklik lasteaia hoonete renoveerimise programm, aga omavalitsuses oleks vajalik hoopiski koolimaja remontida. Võimalust lisaraha saada aga kasutamata jätta ei ole mõistlik, sest mõne aasta pärast võib juhtuda täiesti vastupidine olukord, raha antakse koolimajale, aga oleks aeg lasteaeda kõpitseda. Seetõttu on paljude omavalitsuste arengukavad koostatud võimalusega kõikides programmides osaleda ja raha taotleda, kuigi vajaduspõhine arengukava ja tegevuskava oleks hoopiski teistsugune.

Selliste olukordade vältimiseks on vajalik aga omavalitsustele anda kindlus oma eelarveid pikema perioodi peale planeerida ja võimalus oma tulusid suurendada – vähendada. See tähendab, et omavalitsustel peab olema võimalus lisaks maamaksule (mis on väga väikse osakaaluga tulu omavalitsuse eelarves) ka üksikisiku tulumaksu määra tõsta või langetada.

Väljakutseks on kujunemas maapiirkondade suur sõltuvus Euroopa Liidu tõukefondidest. Investeeringutega on lihtsam, see on ühekordne kulu ja edaspidine ülalpidamine on prognoositav, kuid niinimetatud pehmed projektid, sotsiaaltransport, puuetega inimeste sotsiaalprogrammide jne. lõppemisel on kohustus neid teenuseid oma rahakotil edasi pakkuda. Kusjuures need tegevused on kenasti inimeste poolt hästi vastu võetud ja nende vähendamine on seotud ebamugavustega.

Kuidas võiks edasi minna?

Maapiirkondade areng sõltub väga paljudest teguritest. Elanikkonna vähenemine on enamuses maakondades olnud alates 1990. aastate algusest suur. Tingitud eelkõige töökohtade vähenemisest põllumajanduses ja majanduse strukturaalsest muutumisest. Suur hulk inimesi on kas ajutiselt või alaliselt asunud välismaale, eelkõige tööle ja vähesel määral eneseteostuse otsinguile. Viimastel aastatel on maakondade rahvaarvu kahanemine lõppenud, kuid asendunud uue väljakutsega. Põllumajanduses, tööstuses ja teeninduses vajatakse tööjõudu kolmandatest riikidest, et olemasolevad ärid oleksid konkurentsivõimelised, on vaja odavat tööjõudu. Lähiaastatel see vajadus suureneb ja võib juhtuda, et paljud ettevõtted muutuvad täielikult sõltuvaks kolmandatest riikidest saabuvatest töötajatest ning mõned piirkonnad liiguvad multikultuursuse suunas. Sellised arengud toovad kaasa kohalikele volikogudele palju mõtteainet, kuidas oma arenguga edasi minna.

Hoidmaks maapiirkondades kriitilist inimeste arvu, et kool ja lasteaed asuks mõistliku autosõidu kaugusel, on vajalik tagada teede, elektri ja internetiühendus maapiirkondades,

sest lisaks kohapeal olevatele töökohtadele muutuvad kaugtöö tegijad maapiirkondades oluliseks sihtgrupiks. Parima piirkondliku arengu saab tagada siiski tugev kohalik omavalitsus, kes samas vajab teenuste arendamiseks ja elukeskkonna kujundamiseks võimalikult laia ja reaalset finantsautonoomiat.

Kõikide nende probleemide lahendamiseks on vajalik koostöö ja teineteisemõistmine erinevate institutsioonide, ettevõtete ja inimeste vahel.

Näited meie ajaloos toimunud kohalike omavalitsuste koostööst ja sellest kaasnevast tulust annab lootust, et maapiirkonnad leiavad vastavalt olukorrale head lahendused kõikidele meie ees seisvatele väljakutsetele.

2.3.4 Tarmo Tammiste: Arengutest Ida-Virumaal ja õiglase ülemineku kavast

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, ministri nõunik Ida-Virumaal

Loomulikult algab iga ühiskond kodanikest, kes on selle liikmed ja alustalad ja mida haritumad ja suurema edasiliikumissooviga nad on, seda tugevam ja jätkusuutlikum on see omavalitsus ja kogu riik, kus nad elavad. Kahtlemata võib KOV-e nimetada vundamendiks, tänu kellele kogu riik funktsioneerida ja ülesandeid täita saab, mistõttu on väga oluline, et keskvõim pööraks maksimaalselt tähelepanu KOV-e toetamisele ja arengule. Kindlasti on selles protsessis tehtud üsna palju edusamme ja positiivseid muudatusi, kuid nagu öeldakse, et kõik on liikumises ja alati saab paremini, nii tuleks ka riigi ja KOV-de suhteid edasi arendada ja olemasolevat regulatsiooni tõhustada, et tagada kohaliku tasandi dünaamiline edasiliikumine ja luua selleks vajalikud tingimused. Eesti Vabariigis tähistatakse Omavalitsuste päeva, mis on küll uus, kuid väga oluline traditsioon, näidates, et mõistetakse KOV-de tähtsat rolli kogu riigi toimimises ja arengus.

Kui räägime arengutest, siis soovime alati näha progressi, mis enamasti väljendub erinevate graafikute tõusujoones kulgemises ja kõiksugu näitajate kasvus, mille tulemusel meie elu aina paremaks peaks muutuma. Paraku ei pruugi see tegelikkuses nii olla ja kui vahel ka on, siis mitte eriti pikalt. Mulle meenuvad aastad 2005–2008, kui jäi tõesti mulje, et taevas on nüüd igavesti pilvitu ja me kihutame koos kõigi teiste Euroopa riikidega raketina uutesse kõrgustesse ja et nii jääbki. Mäletame ju hästi toonast loosungit, viime Eesti 5 rikkama riigi hulka". Ühel hetkel käis hele plaks ja 2009. aasta lõpuks oli selge, et raketil on kütus selleks korraks otsa lõppenud, taevas äkki halliks ja madalaks muutunud ja ilus elu asendunud probleemide puntraga, mida tuleb lahti harutama hakata. Muidugi puudutasid need probleemid kogu maailma, kuid mina elan Eestis ja Ida-Virumaal ning soovin seda vaadelda läbi kohapeal toimunu.

Kui aastal 2000 oli Ida-Virumaal üle 190 000 elaniku, siis praeguseks on see kahanenud 135 000 ja hetkel tundub see protsess jätkuvat, mistõttu prognoositakse järgneva paarikümne aasta jooksul langust veel 50 000 elaniku võrra.

Asusin Narva elama 2000. aasta kevadel ja siis oli linnaelanike arvuks 73 000, mis praeguseks on kahanenud 56 000 peale ja mingit imerohtu selle protsessi peatamiseks pole õnnestunud leida. Niisugust, arengunäitajate loetelu võiks jätkata, aga sellest ei muutuks midagi paremaks ja kindlasti ei kuulu ma pessimistide ridadesse ning on selge ka see, et nutu ja halaga midagi paremaks ei muutu ja kui ise midagi ette ei võta, ei saa sind ka aidata.

Ida-Virumaa on olnud läbi aegade Eesti oluliseks tööstuspiirkonnaks, kuhu oli koondunud keemiatööstus, energeetika, masinaehitus ja tekstiilitööstus. Võib öelda, et kõik maakonnas asuvad linnad olid paari suure ettevõtte ümber koondunud asumid ja need ettevõtted kindlustasid elanikkonna töökohtade ja vajaliku taristuga igapäevaeluks. Aja

möödudes on pilt tugevasti muutunud ja tekstiilitööstusest ja masinaehitusest ei ole ammu mõtet rääkida, kuna sellised gigandid, nagu Krenholm ja Baltijets oma *ca* 18 000 töötajaga on igaveseks tegevuse lõpetanud ja selliseid ettevõtteid ei looda Eestisse enam kunagi.

Energeetikasektor ja keemiatööstus on oma koha säilitanud, kuid ka need tööstusharud on olnud pidevas muutumises ja see ei ole olnud kerge, kuna pidevas muutumises on olnud ka mängureeglid, millest tuleb kinni pidada, et konkurentsis püsida.

Nii keemiatööstuse kui ka energeetika aluseks on läbi aegade olnud põlevkivi, mis omakorda on meie peamiseks maavaraks, mille kasutamise tehnoloogiat me tunneme ilmselt kõige paremini maailmas. Samas on suhteliselt lühikese aja jooksul toimunud suured muutused, mis puudutavad mõlemat eelpool nimetatud sektorit ja mis on kaasa toonud hulgaliselt probleeme ja küsimusi, mis vajavad lahendamist kiiresti ja võimalikult väikese mõjuga inimestele, kes nendes ettevõtetes töötavad.

Põlevkivitööstuse ja -energeetika progress alates 1950. aastatest on võimaldanud Kirde-Eesti segregeeritud ja tööstusekesksel kooslusel olla, elada ja tegutsed üsna omasoodu ning kaua aega suhteliselt hästi.

Looduskeskkond ja inimene olid toona majanduslik ja poliitiline ressurss. Ka Eesti Vabariigi energiasõltumatusele ja – turvalisusele on Ida-Virumaa olnud just sellisena kasulik, samas on Ida – Virumaa tehnoloogiliste ja ühiskondlike probleemide kogum üks nüüdisaegse Eesti eduloo vastuolulisemaid ja negatiivsemaid avaldusi.

Hetkel on Ida-Virumaal võimalus rohepöörde käigus saavutada võimas arenguhüpe, kuid seda juhul, kui on täidetud kaks olulist tingimust: piirkondlikeks suurmuutusteks leitakse õiged ja nutikad lahendused ning mõistev suhtumine idavirulastesse, kuna paljude kohalike väärikus rajaneb just tööstusidentiteedil.

Seega mõistame, et Ida-Virumaa majandusmudel vajab ümberkorraldamist ja selleks annab võimaluse Õiglase Ülemineku Kava, mis peab plaanide kohaselt valmima 2020. aasta lõpuks. Õiglane üleminek on Eesti siseriiklike ja rahvusvaheliste kliimaeesmärkide täitmiseks vajalike meetmete rakendamine selliselt, et üleminekul süsinikuneutraalsele majandusele on maksimaalsel võimalikul määral tagatud elanike, kohalike omavalitsuste ja riigi heaolu säilimine ning ettevõtjatele tagatud avaliku sektori tugi üleminekust tulenevate uute ärivõimaluste leidmisel ja rakendamisel. Kõige otsesemalt puudutab õiglase ülemineku protsess just Ida-Virumaad. Maakonna tasandil tähendab õiglane üleminek CO2 intensiivse majanduse ümberkorraldamist. See hõlmab endast nii põlevkivi sektori ümberkorraldamist kui ka maakonna majanduskeskkonna mitmekesistamist koos töötajate oskuste arendamisega ja elukeskkonna parandamist, mis tagab piirkondliku tööhõive, sissetulekute säilimise ja Eesti strateegilise varustatuse elektrienergiaga.

Ehkki üleminekuprotsess süsinikuneutraalsele majandusele on pikemaajalisem, on hetkel fookuses järgneva 10 aasta tegevused seatud pikaajalise eesmärgi suunas liikumiseks. Aastaks 2030 on Eesti riik seadnud eesmärgiks vähendada kasvuhoonegaaside koguheidet võrreldes 2018. aastaga 70%.Ligikaudu 70% Eesti kasvuhoonegaaside koguheitest on seotud suurenergeetika ja tööstusettevõtetega, millest omakorda 90% tekib Ida-Virumaal asuvatest käitistest.

Võttes arvesse Ka Euroopa Liidu 2030 energia- ja kliimapoliitika raamistikust tulenevaid kohustusi teiste sektorite osas, tähendab see põlevkivisektori jaoks vajadust vähendada kasvuhoonegaaside heidet seniselt 13,8 miljonilt tonnilt aastaks 2030 hinnanguliselt 5,6 miljoni tonni tasemele. Sellise ulatusega muutus ei mõjuta üksnes põlevkivisektori ettevõtjaid ja nende töötajaid, vaid kogu piirkonda tervikuna.

Õiglase Ülemineku Kava osadeks on; äriplaan, C ehk süsiniku, rohe ja hariduse plaan. Kindlasti on tunda nende omavahelist võitlust ja osalt ka välistamist, kuigi nad peavad töötama positiivses koosmõjus.

Ida-Virumaa majanduse ja mitmekesistamise vajaduse ning põlevkiviajastu lõpu üle on kasvava intensiivsusega arutletud viimased 15 aastat. Peamiselt on teema tõusnud erinevate toimunud kriiside tõttu, mis tõid endaga kaasa tööpuuduse kasvu ja majanduskeskkonna halvenemise. Oluline on teadvustada, et rohepööre ei ole otsene plaan päästa maailm kliimakatastroofist, vaid see on Euroopa Liidu äriplaani osa, kuidas kliimaneutraalsete ja -positiivsete majandusmudelite ning innovatiivsete tehnoloogiatega saavutada globaalne konkurentsi eelis ja võimalus rohetehnoloogiate ekspordiks.

Rohepöörde märksõnaks on elektrifitseerimine – kõik protsessid, kus praegu on veel kasutusel fossiilsed kütused, enamasti vedelkütused ja maagaas, tuleb muuta säästlikumaks ning üle viia elektrile.

Neid eesmärke silmas pidades ei saa lugeda edukaks ja ka mitte õiglaseks, kui muutuste käigus tehakse ära ainult pool ehk vähendatakse jõuga CO2 heidet, aga muutused ei too kaasa uute tehnoloogiate rakendamist.

Üleminekuprotsessi juhtimiseks ja avalikuks aruteluks moodustati juhtivkomisjon riigihalduse ministri eestvedamisel ning IVOL-i pool õiglase ülemineku platvorm. Juhtivkomisjoni roll on teha ettepanekuid Rahandusministeeriumile ja IVOLile Ida-Virumaa tegevuskava ning maakonna arengustrateegia täiendamiseks ning anda endapoolne seisukoht rakenduskavale lisatava territoriaalse üleminekukava eelnõu osas, anda seisukoht üleminekukava alusel rakendatavate sekkumiste eelnõude ning ÜKP rakenduskava sekkumiste eelnõude kohta, millel on oluline mõju Ida-Virumaa õiglasele üleminekule. Juhtkomisjoni ülesandeks on ka seirata territoriaalse üleminekukava elluviimist ning teha soovitusi selle või selle alusel rakendatavate sekkumiste muutmiseks.

IVOLi poolt ellukutsutud õiglase ülemineku platvormi rolliks on arutelude ja kaasamise korraldamine. Samuti töötab platvorm läbi erinevad arvamused ning formuleerib ettepanekud õiglase ülemineku korraldamiseks, mis on sisendiks juhtkomisjonile ning protsessiga seotud strateegiadokumentide koostajatele riigi ja piirkonna tasandil.

Kaasamise ja osaluse peamised eesmärgid on tagada huvirühmade aktiivne osalus strateegia loomisel ning avalikkuse teavitamine. Kaasamine on toimunud põhimõttel, et ülemineku strateegia koostamine on avatud protsess ning kõigi huvirühmade, kes soovivad panustada Ida-Viru tänaste ja homsete probleemkohtade lahendamisse, sisend ja ideed on oodatud ja võrdväärselt olulised.

Arutelude käigus jõuti ühisele seisukohale, et Ida-Virumaa üleminek saab olla õiglane ainult juhul, kui see toimub pikema aja jooksul kokkulepitud kava alusel. Esmatingimus on, et põlevkivitööstuse kõrvale tuleb luua uusi ettevõtteid, mis pakuvad samaväärse palgatasemega töökohti. Samas tuleb kindlasti säilitada ja aidata ümberkorraldusi läbi viia olemasolevates ettevõtetes, kes on ise selleks valmis ja soovivad edasi liikuda. Mingil juhul ei tohi tekitada olukorda, kus me kaotame kogemustega spetsialistid ja koos nendega aastakümnete jooksul talletatud tehnoloogiaalased teadmised ja oskused. See fakt, et põlevkivi põletamine peab lõppema, ei tähenda, et lõpeb põlevkivi kaevandamine ja ümbertöötlemine. Selleks, et seda produkti enam väärindada ja seega rohkem teenida, on vaja tugevat oskusteabega kaadrit, kes meil on olemas ja kelle kadumine tooks kaasa korvamatu kahju.

Eduka üleminekuprotsessi eeldus on töörahu ja töökohtade säilitamine põlevkivisektoris seni, kuni samaväärne tööstus on kõrvale üles ehitatud. Põlevkivitööstuse ülesehitamine on kestnud 100 aastat ja hetkel on selles sektoris töötavate ettevõtete vara väärtuseks 1,5 miljardit eurot ja 5000 otsest töökohta keskmise palgaga 1700 eurot kuus. Senised kogemused otseinvesteeringute kaasamisel ja ettevõtlusaktiivsuse suurendamisel näitavad, et see on pikaajaline protsess.

Just ülemineku ajakava ja majandusmudeli muutumise tegevused on senises diskussioonis tekitanud kõige suuremaid eriarvamusi. Üheltpoolt soovivad keskkonnaühendused

põlevkivitootmise, sealhulgas ka õlitootmise lõpetamist 2030. aastaks, samas tööstürid ja ametiühingud aga näeksid tegevuse jätkamist kuni aastani 2050.

Teine valikute põhitelg on see, kas investeeringud suunata eelkõige ettevõtlusesse või parandada elukeskkonda. Hetkel see küsimus lahtine, kuna lähenemine on üsna erinev. Rahandusministeeriumi nägemus on suunata õiglase ülemineku fondi rahadest 2/3 investeeringuteks ettevõtlusesse ja 1/3 elukeskkonna parandamiseks, samas ettevõtjate ja Ida-Virumaa omavalitsuste nägemuses peaks jaotus olema 90% ettevõtlusele ja 10% muudele tegevustele. Viimast seisukohta toetvad ka kohalikud ametiühingud, kellel on piisavalt suur roll kohalikus elus.

Üleminek ja kliimaneutraalsuse saavutamine peab toimuma etapiviisiliselt. Esmajärjekorras, järgnevatel aastatel tuleb riigi toel säilitada põlevkivisektori stabiilsus ja vähendada selle mõju keskkonnale. Näiteks tuleb energiatootmises rakendada CO2 püüdmise ja salvestamise tehnoloogiat. Suurendada saab biokütuse osakaalu energiatootmises.

Elektritootmise jätkamine Ida-Virumaal ei ole võtmetähtsusega mitte ainult Eesti varustuskindluse tagamisel, vaid ka uute tööstuste käivitamisel. Ka õlitootmise väärtusahelat saab pikendada. Investeeringuid ootab jäätmete taaskasutus. Plastjäätmete pürolüüsi protsessi tulemusel saab toota nii koospürolüüsil valmivat kõrge lisandväärtusega keemiaõli kui ka 100% plastitööstusele suunatud polümeeride toorainet uute plasttoodete valmistamiseks. Plasti keemiline ümbertöötlus on maailmas ainus tehnoloogia, mis võimaldab plastjäätmete töötluse tulemusel saavutada sekundaarne tooraine, mis on esmase toormega samaväärse kvaliteediga. Kui plasti mehhaaniline ümbertöötlus kätkeb endas ringlusse võtmist, millega kaasneb materjali väärtuse langus, siis keemiline ümbertöötlus vastab Euroopa Liidu rohepöördes väljendatud tooraine kestlikusse printsiibile.

Uute investeeringute kaasamisel tuleb ettevõtjatele pakkuda mitmekülgset tuge, mitte ainult otsetoetustena, vaid ka laenugarantiide, maksuerisuste näol ning muul ettevõtluse arengut ja inkubatsiooni toetaval viisil.

Massiivselt tuleb panustada teadus- ja arendustegevusse nii rohetehnoloogiate arendamisel, maavarauuringutes, tulevikukütuste arendamisel kui ka tootmise automatiseerimisel. Teadus ja arendustegevus saab olla viljakas vaid teadusasutuste ja ettevõtjate koostöös. Kindlasti on vaja piirkonda meelitada noori ja ettevõtlikke inimesi, pakkudes atraktiivseid haridusvõimalusi.

Omaette suur valdkond, mille fookus vajab üleminekukavas täpsustamist, on Ida-Virumaa elukeskkond. Linnataristu kahaneb ja selle uuendamine on kohalikule omavalitsusele suureks koormaks.

Kui suudame järgmise kümne aasta jooksul sihipäraselt ja paindlikult tegutseda ning õiglase ülemineku toetusfondiga tõmmata kaasa teisi vahendeid, on Ida-Virumaa majandusmudeli muutmine võimalik ja üleminek saaks õiglasem, kui seni toimunu.

2.3.5 Marko Pomerants: Kas 2017 haldusreformil on süüd Virumaa omavalitsustes toimuvas võimuvõitluses

„Haldusreformi järgse piirkondliku mustri paratamatu ebatäiuslikkus ei tohiks saada takistuseks heale kohalikule valitsemisele.“ [35] 2017. aasta haldureformi järgsed esimesed kohalike omavalitsuste volikogu valimised tekitasid kogu Eestis, aga ka Virumaal täiesti uue situatsiooni. Kas selline omavalitsuste liitmine/liitumine on kuidagi ka seotud võimu ebastabiilsusega või mitte, peaks selguma selle artikli lõpuks. Eeldusena on õige see, et omavalitsuste juhtimisega kaasneb intensiivsem võimuvõitlus, kui Riigikogu tasandil. Kohalikul tasandil pääseb üksikisiku ambitsioon paremini mõjule, samuti on lihtsam

kellegi kallutamine meelemuutuseks. Kohalikul tasemel on solvumine personaalsem, side koalitsiooniliikmete vahel nõrgem ning kindlasti on olukord ebastabiilne, kui võimulolijate ülekaal on napp, ühe-kahehääleline.

Vaatamegi, kuidas võim on püsinud Virumaa kohalikes omavalitsustes. Isegi üleriigilises mastaabis oleks üheks võimuvõitluse liidriks Jõhvi vald. Kui 2005–2014 saadi läbi ühe vallavanema, tänase Alutaguse vallavanema Tauno Võhmariga, siis peale seda on iga aasta toonud uue vallavanema. Jõhvis on kolm valimisliitu ja kaks erakonnanimekirja ning millises koosluses mingil kindlal hetkel mõnda vallavolinikku leida, on pea võimatu ära arvata. Erik Gamzejev Põhjarannikust kirjutas 2020. aasta sügisel: „Nendele aastatele on iseloomulik, et ühelgi poliitilisel jõul pole volikogus olnud pikemat aega rohkem, kui ühe või kahe häälega enamust. Sellises olukorras on Jõhvi seitsme aasta poliitiline ajalugu olnud suuresti võimupöörete, avalike hüvede eest volikogulaste üleostmiste, reetmiste, petmiste ja bluffimiste ajalugu." [36]

Esimene võimuvahetus toimus seal 27. juunil 2018, kui Aleksei Naumkin pidi loobuma oma kohast, sest Riigikogu liiget Martin Repinskit tabas kodukandi kutse ja ta loobus oma Riigikogu mandaadist. See on periood, kus toimus vallaametnike suurpuhastus. 2019. aasta Riigikogu valimised viisid Repinski tagasi Riigikogusse ja vallavanemaks sai Max Kaur. Nagu me teame, ei kestnud see võimuperiood Kauri lootustele vastavalt. 2019. aasta kevadel 13 hääle toel Jõhvi vallavanemaks valitud Max Kaur oli veel 2020. aasta suvel lootusrikas, et regulaarsete umbusalduste ja võimuvahetuste aeg on Jõhvis lõpule jõudmas. „Jõhvis oli siiamaani selline traditsioon, et igal suvel oli mingi umbusaldus. Me lammutame selle traditsiooni. Me toome uue traditsiooni, kus on stabiilne, Euroopa stiilis valitsemine," lubas vallavanem. [37] Sügisest on Jõhvi vallavanem Jüri Konrad Valgast.

Võimuvõitluse hõbe läheb Lüganuse vallale. Ka seal on tegemist pikkade võitlustraditsioonidega. Artikli kirjutamise hetkeks on vallavanem Andrea Eiche valitud alates 2017. aasta valimistest kolm korda vallavanemaks. See tähendab kahte umbusalamist. Kindlasti omalaadne rekord vabariiklikulgi tasemel. Ei maksa arvata, et umbusaldamine jääks põhjuse taha. Lüganuse vallavanemale ja volikogu esimehele esitatud umbusaldusavalduse põhjuseks oli esimesel korral kunagi erastamisprotsessist välja jäänud kuur, mille volikogu müüs otsustuskorras ettevõttele, mille omanikuks oli vallavanem.

2. mail 2018 toimus Lüganuse vallavolikogus võimupööre – umbusaldust avaldati vallavanem Andrea Eichele ja volikogu esimehele Enno Vinnile. Vinnil on võimupöörete juures olnud oma roll. Kohalike omavalitsuste valimistel 2017 kandideeris ta Reformierakonna nimekirjas ning sai tänu neile ka volikogu esimehe koha. Reformierakonna Lüganuse piirkonna juht Eiche kandideers muide valimisliidu Meie Vald eesotsas. 2019. aasta teiseks pooleks oli see kõik minevik ja 28. novembri istungil esitas ta vallavalitsusele ja volikogule avalduse, milles palus uurida 13. novembril Kiviõli 1. keskkoolis toimunud Reformierakonna koosolekuga seonduvat. 2020 märtsi alguseks oli Vinni mõõt täis ja ta lahkus volikogust. 2020. aasta kevadine võimupööre viis ametist volikogu esimehe Dmitri Dmitrijevi. Lüganuse vald on läbi elanud mitu haldusreformi, aga võimuvõitluse põhjuseid tasub ikka otsida teineteisega roteeruvatest vallajuhtidest ja napist hetkeüleolekust volikogus.

Ida-Virumaa võimuvõitluse meistrivõistluste pronks kuulub Narva linnale. Omamoodi uue ajastu alguseks võib Narvas pidada 2018. aasta augustit, kui endine Keskfraktsiooni esimees Aleksei Voronov viis esialgu Keskerakonna fraktsioonist ära 13 saadikut ja asutas fraktsiooni Meie Kodu Narva. Põhjuseks oli, et kui kaheksat volikogu liiget kahtlustati korruptsioonis, siis nõudis Keskerakonna peakontor, et need saadikud peataksid uurimise ajaks saadikuvolitused. Tollane kauaaegne linnapea Tarmo Tammiste polnud nõus Keskerakonnast ära tulema ja võeti 2019. aasta alguses maha, ettekäändeks Vaba Lava ühe

teatrietenduse paari tuhande euroga toetamise kavatsus linnaeelarvest. Voronovi saatis kohus korruptsioonikuritegude eest vangi.

2020 jõulude eel püüab Keskerakond oma ridu taas koondama hakata. Värskelt on tagandatud linnapea Aleksei Jevgrafov. Umbusaldamise edu tagasid linnavolikogus ülekaalus oleva fraktsiooni Kodulinn Narva kahekümne ühest liikmest seitse. Opositsionäärid suutsid neid veenda hääletama selle poolt, et vahetada välja linnapea ja volikogu esimees, kelle seesama fraktsioon oli varem ise ametisse nimetanud, tagandades pikaaegse Narva linnapea Tarmo Tammiste.

„Ei ole saladus, et ma olen öelnud, et see on minu unistuste amet. Ma olen kindel, et neid inimesi, kes tahaksid meeleldi olla riigikogus, on palju rohkem, kui neid, kes oleks valmis 24 tundi igas päevas pühenduma Narva linnale. Nii, et elame näeme," lausus Raik, kellest saigi Narva linnapea. [38] 2021. aasta veebruaris astus Raik tagasi SDE aseesimehe, juhatuse liikme ja Ida-Viru piirkonna juhi kohalt, jäädes küll erakonna liikmeks. Ida-Viru omavalitsustest tuleb välja tuua Sillamäe ja Kohtla-Järve linnavõimud, mida iseloomustab äärmine aastatepikkune stabiilsus.

Lääne-Virumaa meistrivõistlustel võimuvõitluses ei jääks medalid samuti jagamata

Omavalitsusi on haldusreformi järgselt samuti 8, nagu Ida-Virumaal, aga nii rahvuslikud, kui territoriaalsed mastaabid on erinevad. Kohalike omavalitsuste valimiste aegu liitusid nn loomulikud naabrid. Toimus ka üks maakonnapiiride ülene liitumine, kui Kunda linn ja Viru-Nigula vald Lääne-Virumaalt liitusid Aseri vallaga toonaselt Ida-Virumaalt.

Kui pikem jupp võimuvõitluse ajalugu arvesse võtta, siis läänevirulaste esikoht kuulub Haljala vallale. Tänase Haljala valla ühe osa, Võsu ja Vihula valla endistest taasiseseisvumisjärgsetest vallavanematest saaks omavalitsusjuhte pooltele Eestimaa omavalitsustele. Haljala valla volikogus on viimaste valimiste järgse kolme aasta jooksul toimunud kuus umbusaldamist. See ei tähenda, et nad läbi läheks. Põhiliselt on neid esitatud vallavolikogu esimehele Vello Väinsalule, kes kord ka ise tagasi astunud, aga mõne nädala pärast end tagasi lasknud valida. Küll kaotas 2019. aasta kevadel oma koha vallavanem Leo Aadel, kelle asemel sai vallavanemaks Ivar Lilleberg, kelle valitsusele püüti 2020 sügisel umbusaldust avaldada. Jõulude eel jõudis vallavanem ise ametist lahkuda ja siis jälle oma avalduse tagasi võtta. Haljala vallas on sisuline asi ka ajada, selleks on Haljala uue koolimajani jõudmise saaga.

Hõbe läheb Tapa vallale. Seal tegu klassikalise ühe hääle enamuse juhtumiga. Protsessi käivitasid koalitsioonipartnerid Reformierakonnast, kes ei tundnud piisavat kaasatust. Volikogu esimeest Toomas Uudebergi umbusaldama hakates nad väga etteheidetega vaeva nägema ei hakanud, pidasid teda lihtsalt ebapädevaks. Uudeberg on väga pikaajalise kogemusega vallajuht. 12:11 oli ka vallavanem Alar Kirti ametisoleku lõpetamiseks piisav. 2020 sügisel volikogu esimehe Maksim Butšenkovile umbusaldamisel jääb see üks hääl puudu.

Pronkse tuleks välja anda kaks, nagu džuudos

Kadrina vald võiks saada ühe neist. Vallavanem Marko Teiva sai ametis olla vaid mõned kuud ja tagandamise põhjuseks ahnus. Umbusaldusavalduse esitamise ajendiks sai vaidlus Kadrina vallajuhi ja Haljala vallavanema Leo Aadli vahel, kuna seni Haljala vallas ametnikuna töötanud Marko Teiva polnud nõus kohta vabastama, vaid nõudis koondamist koos sellega kaasneva hüvitisega.

Maakonnapealinnas umbusaldati 2019 sügisel linnapea Marko Tormi, motiiviks me ühises kodulinnaosas tänavate renoveerimisga seonduv. Ehituse korraldamisega oli probleeme ja linnaosa majaomanike rahulolematust. Tänaseks on tegemist Rakvere kõige korralikema tänavate ja kõnniteedega linnaosaga. Kokkuvõtlikult võib öelda, et isiklikud vastuolud ja tavaline võimuvõitlus. Riigikogu liikmeks saanud Torm loobus KOVi valimistel saavutatud hiigelmandaadist (937 häält) enne volituste lõppu.

Pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seaduse eelnõu, millega sätestati omavalitsuspäev, seletuskirjast leiame: seaduse eesmärk on luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel ning taastamisel ja arendamisel. Omavalitsuspäev oleks ühelt poolt tunnustuseks omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele. Teisalt oleks see võimaluseks omavalitsuse olemust, probleeme ja tegevust paremini tutvustada, et efektiivsemalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse. Ühte probleemide ringi, mis omavalitsuspäeva raames suure tõenäosusega kajastamata jääb, see artikkel kirjeldabki. [39]

Kokkuvõttes võib öelda, et haldusreform pole olnud ebastabiilsuse allikas, see ei tähenda, et sellest tulenevalt pole pingeid. Puudutab see kärsitust ühinemislepingutest tuleneva lõpetamiseks või enne ühinemist võetud finantskohustusi. Oluline on, et võimuvõitlus ei varjutaks kohalike omavalitsuste igapäevaste ülesannete täitmist, oma töö üle uhkuse tundmist ning ka seda, et omavalitsuspäev juurduks me omavalitsuste pidukalendreisse. Praegu on veel arenguruumi, aga sama oli ka 20. augusti omaksvõtmisega.

2.3.6 Raivo Vare: Ida-Virumaa arengust uue roheenergeetilise pöörde olukorras

Ida-Virumaa on Eesti sisemises tööjaotuses olnud alati industriaalse iseloomuga ja põlevkivienergeetikale ja -keemiale toetuva majandusstruktuuriga regioon. Just Ida-Virumaal on asunud Eesti omamaise elektritootmise ja keemiatööstuse süda. Samuti on Ida-Virumaa suuremad linnad olnud muude tööstuste, sh. ka sõjatööstuse, ehitusmaterjalide, puidu- ja mööblitööstuse jt kontsentreerumise kohaks. Kusjuures paljude ettevõtete spetsiifika ja suurus tõi kaasa piirkonnale Eesti kui tervikuga võrreldes suurema osakaaluga monofunktsionaalsete asulate tekke ümber ainsa või paari suure tööandja.

Koos Nõukogude Liidu lagunemisega kadusid aga nende tööstuste jaoks mitmed turud. Muutunud maailmaturu konjunktuur suretas neist mitmed välja. Eriti ilmekaks näiteks olgu seejuures kuulsusrikka ajalooga Narva Kreenholmi Manufaktuuri kui tekstiilitööstuse lipulaeva ja ühe suurima Eesti tööandja tegevuse lõppemine. Ka uute ja vähem tööjõudu nõudvate tehnoloogiate võidukäik erinevates tootmise lõikudes andis oma panuse töötajaskonna vähenemisele ja Eestis piirkondlikult suurima tööpuuduse tekkeks Ida-Virumaal. Mis omakorda võimendas negatiivselt eriti monofunktsionaalsete asulate elu. See aga omakorda tõi kaasa elanikkonna äravoolu teistesse regioonidesse ja mingis osas ka Venemaale.

Põlevkivitööstuse osakaalu ja mõju kiire vähenemise järelmid Ida-Virumaale

Tänaseks moodustavad regiooni majandusstruktuuris olulisema osa eelkõige põlevkiviga seotud sektorid. Kusjuures Eesti põlevkivitööstus moodustab eri andmete järgi jätkuvalt kuni umbes 5% riigi kui terviku rahvamajandusest ja umbes 2,5% kogu tööhõivest. Mõttekoja Praxis 2020. a läbiviidud uuringu kohaselt regiooni majanduse ja tööturu kohandumisest põlevkivitööstuse vähenemisega seoses [40] töötas sektoris 6530 inimest ning selle sektori panus riigikassasse oli 121 miljonit eurot. Selge, et EL-i seatud prioriteetse

eesmärgi – kliimaneutraalsuse saavutamine aastaks 2050 – ning omakorda Eesti valitsuse seatud kiirendatud eesmärgi – põlevkivielektri tootmisest väljumine aastaks 2035 ning ning põlevkivi kasutamisest energeetikas tervikuna hiljemalt aastaks 2040 [40] – täitmine tähendaks väga suurt muutust regiooni majandusstruktuuris ja täna veel põlevkivi sektori tuumikettevõtetes hõivatud 5800 töötaja ning sektoris hõivatute leibkondades elava kokku ligi 16 000 inimese elukorralduses. Samas on sektoris eriti viimasel paaril aastal (2018.–2020. a) töötajate arv juba oluliselt vähenenud ning ka 2020. aastal lahkus põlevkivisektorist üle 1000 inimese. Kuid põlevkivisektorit iseloomustab maakonna ja Eesti keskmisest oluliselt kõrgem keskmine palk (1700 €), millise taseme hoidmine majandusstruktuuri dramaatilise muutuse korral on keeruline. Enamgi veel, koos leibkonnaliikmetega on otseses vaesusriski langemise ohus vähemalt 8000 inimest. Sealjuures on prognoositav paratamatult ka toimetulekutoetuse saajate arvu tõus [41].

Võib ennustada, et see veelgi võimendab elanikkonna äravoolu piirkonnast ja raskendab sealsete kohalike omavalitsuste toimetulekut. Koosneb ju nii mitmegi omavalitsuste tulubaasist märkimisväärne osa just põlevkivisektoriga seotud maksudest. Nii kaevandamisõiguse tasust või vee erikasutusest, kui ka töötajate tulumaksust. Kui siia lisada veel kasvav koormus omavalitsustele seoses kunagiste monoasulate ja tegevuse lõpetanud ettevõtete pärandusena amortiseerunud ja halvas seisus elamufondi majandamisega paljudes asulates, siis on just põlevkivisektori järsu kokkutõmbumise stsenaarium regiooni omavalitsustele rängaks täiendavaks hoobiks. Sest see tähendab omakorda vähenenud võimekust majandusstruktuuri muutmiseks tulenevalt mujalt pärit tööjõu värbamise raskenemisest, aga eelkõige negatiivse väljarändetrendi süvenemisest ning seda eelkõige noorte seas. Kusjuures tööstuslikule iseloomule vaatamata moodustab Ida-Virumaa SKP näitaja vaid 57% Eesti keskmisest [42], mis viitab madala lisandväärtusega majandussektorite suurele osakaalule. Ka on piirkonna tööpuuduse näitajad traditsiooniliselt Eesti kõrgeimate hulgas olnud aastaid ning ületavad riigi keskmisi kuni 2 korda.

Lisaks moodustab regiooni eripära suuremate linnade (Narva, Sillamäe, Narva-Jõesuu, Jõhvi, Kohtla-Järve, Kiviõli, Püssi) domineerimine asumistruktuuris nii elanikkonna kontsentratsiooni kui majandusarengu vedamise seisukohast. Regiooni tööstuslik minevik tähendab ka seda, et traditsiooniliselt on selle elanikkond orienteeritud eelkõige industriaalse iseloomuga töökorralduse domineerimisele. Samuti on just selle maakonna elanikkonna keelelis-rahvuslik koosseis erinev enamikust teistest Eesti piirkondadest.

Kui 2019. a elas Ida-Virumaal 136 472 inimest, siis 2045. aasta alguseks jääb elanikke Statistikaameti põhiprognoosi järgi alles vaid 86 734. Keskmiselt jääb Ida-Virumaal iga aastaga elanikke vähemaks paari tuhande inimese võrra [42]. Seejuures regiooni majandusstruktuuri ühe põhialustala põlevkivitööstuse ja sellega seotud muude valdkondade kiirendatud korras kokku tõmbamine suurendab veelgi regiooni elanikkonna arvukuse langust arvestades, et prognoos tehti 2019. a elik enne valitsuse poolt uute kliimaneutraalsuse saavutamise sihtide seadmist.

Õiglane üleminek Ida-Virumaa perspektiivis

Seega on Ida-Virumaa eripäraks muude, väljaspool majanduskeskusteks olevate Tallinna ja Tartu regiooni asuvate piirkondade ja nendes tegutsevate omavalitsustega võrreldes veel see, et tuleb toime tulla majandusstruktuuri järsust muutusest tekkivate täiendavate negatiivsete asjaoludega, mis tulenevad ettenähtavas perspektiivis võetud kiirendatud kursist nn Õiglasele üleminekule elik Eesti siseriiklike ja rahvusvaheliste kliimaeesmärkide täitmiseks vajalike meetmete rakendamisele. Kuigi seda lubatakse ellu viia selliselt, et üleminekul süsinikuneutraalsele majandusele on maksimaalsel võimalikul määral tagatud

elanike, kohalike omavalitsuste ja riigi heaolu säilimine ning ettevõtjatele tagatud avaliku sektori tugi üleminekust tulenevate uute ärivõimaluste leidmisel ja rakendamisel. Seejuures on EL-i ja Eesti Vabariigi otsusel Õiglase ülemineku sihtpiirkonnaks valitud ainult Ida-Virumaa. Vastava fondi 340 miljoni eurosest summast on ette nähtud 73% mitmekesise ja nutika ettevõtluse ning 27% atraktiivse elukeskkonna jaoks. Seejuures panustatakse kaugkütte lahti sidumisse põlevkivist (mis Narva puhul on eriti teravaks küsimuseks), tööstusinvesteeringutesse ja ettevõtluse mitmekesistamiseks, samuti omavalitsuste poolt juhitud sotisaaltaristu parendamise projektidesse, avalike hoonete energiatõhususse, säästva liikuvuse ja ringmajanduse arengusse. Meditsiini-, kultuuri- ja haridustaristu jaoks lubab valitsus taotleda lisaks vahendeid muudest eurofondidest [43].

Õiglase ülemineku kava ettevõtluse suund keskendub tööstusinvesteeringutele, ettevõtluse teadmusmahukuse kasvatamisele ja tugiteenustele, väikeettevõtlusele, põlevkivisektori töötajate täiendõppele ja uuele töökohale asumise kiirendamisele, majanduse muutust toetavate uute tasemeõppe õppekavade arendamisele. Teine, elukeskkonna suund, näeb ette tegevused kaugkütte lahti sidumiseks põlevkivist, põlevkivi kaevandamise ja töötlemisega seotud keskkonnaprobleemide lahendamise ja tervisekahjude vähendamise ning ühiskondlikku muutust toetavate sotsiaal- ja terviseteenuste arendamise. Selleks kavandatud vahendite esialgne jaotus on toodud allolevas tabelis [44].

Õiglase ülemineku fond	**EL eelarve 339,7 mln eurot**
Ida-Viru ettevõtluse investeeringute toetus (sh tööstus)	153
Ida-Viru ettevõtluse teadmus-mahukuse kasvatamise toetus -> sh ettevõtjate elluviidavad teadus-arendusprojektid; teadus- ja arendustegevuse toetamine kohalikes teadusasutustes ning TA asutuste ja ettevõtete ühiskasutuses olevate laborite arendamine nt testimiskeskused, *living-lab*'sid, demokeskused	50
Ettevõtluse mitmekesistamise tugiteenused ja -taristu	25
Väikeettevõtluse toetus	15
Töölt-tööle liikumise ning töötajate ümber-profileerimise toetused põlevkivisektori töötajatele	5
Ida-Viru täiendkoolituse mahu suurendamine ning uute tasemeõppe õppekavade arendamine ja käivitamine kutse- ja kõrghariduses	25
Kaugkütte lahti sidumine põlevkivist	20
Põlevkivi kaevandamise ja töötlemisega seotud keskkonna-probleemide lahendamine ja tervisekahjude vähendamine	10
Ühiskondlikku muutust toetavate sotsiaal- ja terviseteenuste arendamine	5
KOV investeeringud -> sotsiaalse sidususe, avalike hoonete energiatõhususe, ringmajanduse ning säästva transpordi arendamiseks	15
Piirkondlike algatuste toetus õiglaseks üleminekuks	16,7

Tabel 1. (Allikas: Rahandusministeerium, 2021).

Ida-Viru maakonna tasandil tähendab õiglane üleminek CO^2 intensiivse majanduse ümberkorraldamist. See hõlmab nii põlevkivi sektori ümberkorraldamist, kui ka maa-

konna majanduskeskkonna mitmekesistamist koos töötajate oskuste arendamisega ja elukeskkonna parandamist, mis tagab piirkondliku tööhõive, sissetulekute säilimise ja Eesti strateegilise varustatuse elektrienergiaga. See aga eeldab nii strateegilist lähenemist ja koostööd riigi poolt omavalitsuste ja ettevõtlusega kui ka regiooni kohalike omavalitsuste omavahelist tihedat ja koordineeritud tegevust.

Hea näitena viimasest on Ida-Virumaa omavalitsusliidu poolt moodustatud maakonna õiglase ülemineku platvorm, mille rolliks on õiglase ülemineku arutelude ja kaasamise korraldamine ning nende pinnalt ettepanekute väljatöötamine Õiglase ülemineku paremaks teostamiseks. Platvorm töötab läbi erinevad arvamused ning formuleerib ettepanekud õiglase ülemineku korraldamiseks, mis on sisendiks juhtkomisjonile ning protsessiga seotud strateegiadokumentide koostajatele nii riigi kui piirkonna tasandil [45]. Seejuures on hea märkida, et kaasatud on eksperdid ja teadlased üle Eesti, sh ka piirkonna haridus- ja teadusasutustest.

Mõningad suunad Ida-Virumaa arengu mõjutamiseks

Kuivõrd Ida-Virumaa olukord on üksjagu spetsiifiline Eesti skaalal, siis on arusaadav, et 28.09.2018 toimunud III Kohaliku omavalitsuse päeval Narva pühendati sellele sisuliselt kogu teine ürituse pool. „Euroopa Liit ja Eesti – probleemid ja võimalused arenguks ettevõtluse ja taristu valdkonnas, sealhulgas Narvas ja Ida-Virumaal", mille raames käsitlesid ettekanded riigi tegevust ettevõtluse ja taristu arendamisel fookusega arengutele Narva linnas ja Ida-Virumaal ja võimalikule tuleviku koostöömudelile, samuti Euroopa Liidu prioriteetidest liikuvuse ja transpordi valdkonnas seostatuna arengutega Eestis ning võimalike siiretega Ida-Virumaa osas. Eraldi toimus põhjalik ja esinduslik arutelupaneel teemal „Euroopa Liit, Eesti, Narva ja Ida-Virumaa kui partnerid kommunikatsioonisüsteemide, ettevõtluse ja hariduse arendamisel, sh võimalused ja takistused Narva linnas ja Ida-Virumaal" [46].

Sissejuhatavas ettekandes tegi tollane peaminister *Jüri Ratas* riigi ja kohalike omavalitsuste koostööst, tuleviku perspektiividest ja Ida-Virumaa programmist rääkides, et on märgatud just Narva potentsiaali ning jumet oleks ka ideel muuta Narva 21. sajandi noortekeskseks piirilinnaks. Selge see, et kõike eelnevat silmas pidades on noorte regioonist lahkumise pidurdamine ja võimalusel nende tagasimeelitamine elama ja töötama regioonis üheks peaülesandeks. Selleks aga on vaja pakkuda sobivat elukeskkonda ja atraktiivset tööd, sh loodavates uutes ettevõtetes.

Kindlasti on üheks arenguvalikuks seni energeetika valdkonna tootmisega harjunud Ida-Virumaa jaoks võimalused, mis kätkevad mitmetes roheenergeetilistes projektides, mida arendatakse erinevate ettevõtete poolt senise Eesti tsentraliseeritud elektritootmise põhibaasist – Ida-Virumaa põlevkivienergeetikast – hajusama energiavarustussüsteemi ühe osana nii tuule- ja päikeseenergia, loodetavasti tulevikus ka rohelise vesiniku tootmises, näiteks Sillamäel, kus selleks on olemas kõik eeldused.

Väärib igakülgset toetust Sillamäe unikaalsete võimaluste klastripõhine arendamine. Seejuures tasuks pöörata enam tähelepanu, lisaks suurepäraselt end tõestanud sadama ja tollivaba logistika- ja tootmistsoonile, oma energiatootmisjaama ja tänapäeva pingestuvas globaalses vastasseisus Hiina kätte libisenud kontrolli ühena vähestest tasakaalustava haruldaste muldmetallide tehase võimalustele. Viimase osas tasuks kaaluda ideed Eesti maardlates ja isegi kaevandi jäägis leiduvate haruldaste metallide toomise arendamisest ja, miks mitte, ka roheenergeetikas just neid metalle hüppeliselt kasvava nõudlusega tehnoloogilise tootmise käivitamisest. Mis nõuaks, muidugi, täiendavaid uuringuid, kuid mis võiks olla kasulik mitte ainult piirkondlikult, vaid terve riigi jaoks.

Väga oluline oleks ka lähiajal jõuda selgele ja lõplikule arusaamisele ning sellest johtuva tegevuseni, kas ja mis mahus riigi strateegilisest seisukohast on otstarbekas jätkata põlevkiviõli tootmise ja põlevkivikeemia valdkonnas. Kuivõrd see on sõltuv riigi reeglitest ja toetusest, siis niivõrd strateegiliste projektide suhtes selgus on väga oluline arengu järgnevate sammude kavandamisel ka regiooni kohalikele omavalitsustele.

Uued võimalused on juba jõudnud erinevatesse plaanidesse ja projektidesse seoses põlevkivi kasutatud maardlatele uue kasutuse leidmisel, kuid mis teatud puhkudel vajavad ka veel täiendavaid riiklikult toetatud teadusuuringuid. Näiteks sobivad vesiviljelus, aherainest haruldaste keemiliste elementide ekstraheerimine või vähemalt taristuehituse täitematerjalidena või muudes ehitusmaterjalides kasutamise võimalused. Kindlasti on realiseerumas ka huvi nn ekstreemturismi arendamiseks, mille kasvupotentsiaal ilmselt on siiski piiratud.

Ida-Virumaa üheks kõige õnnestunumaks ja igati edasiarendamist väärivaks projektiks võib pidada tööstusparkide süsteemselt organiseeritud aredamist, kus riigi ja omavalitsuste koostöös on saavutatud teatud edu eelkõige tööstusinvesteeringute meelitamisel piirkonda. Tegu on sisuliselt omamoodi eeskujuga ka teistele Eesti piirkondadele. Seejuures just Covid-19 pandeemia järgselt järsult tugevnenud trendi ärakasutamine, kus Euroopa tootjad on asunud otsima võimalusi kriitiliste komponentide tootmise toomiseks tagasi enda lähipiirkonda, eriti EL-i territooriumile lähedalasuvatesse kohtadesse, mis pealegi asuvad samas või väga sarnases kultuuri- ja õigusruumis, mida kutsutakse rahvusvaheliselt *nearhsoring*, annab hea võimaluse senini industriaalse iseloomuga piirkondadele, nagu seda on kaheldamatult Ida-Virumaa. See aga eeldab tihedat plaanipärast ja järjekindlat koostööd riigi ja kohaliku võimu vahel, lähtudes just Ida-Virumaa piirkonnana taoliste tööstusinvesteeringute hankimise ühistegevuse fookusesse tõstmist.

Väga oluliseks on Ida-Virumaa jaoks vajaliku transporditaristu kvaliteedi parandamine. Kvaliteetne ühenduvus on üheks majandusarengu mootoriks, nagu toob seda oma artiklis ära ka EL-i transpordidirektoraadi peadirektor Henrik Hololei [47]. See hõlmab nii neljarealise tee väljaehitamise vajadust ning rongiühenduse piirkiiruse tõstmist Narvani, samuti regioonisisese transporditaristu parendamist. Omaette väljakutseks on infotehnoloogilise taristu kvaliteedi tõstmine ning naaberriigi Venemaaga piiriületuse jätkuvale hõlbustamisele kaasaaitamine, Kuigi võib prognoosida, et lähiajal siiski uut piiriülese kaubanduse kasvu poliitilistel põhjustel loota pole. Siiski pikemat tulevikuperspektiivi silmas pidades tasub seda tegevust ette valmistada igal juhul.

Nii üldise noorte regioonist lahkumise takistamiseks ja selle neile atraktiivsemaks muutmiseks, aga ka võimalike uute investeeringute meelitamiseks on jätkuvalt vaja arendada haridustaristut ja õppekvaliteeti, inimeste, eriti põlevkivisektorist vabanevate ümberõpet.

Ära tuleb kasutada kõik kohalike omavalitsuste võimalused ettevõtluse motiveerimiseks, millel peatub lähemalt oma artiklis käesolevas kogumikus Rivo Noorkõiv [48]. Igal juhul on Ida-Virumaa puhul mõtet kaaluda investeeringute soodustamiseks, lisaks tavapärastele kohaliku omavalitsuse poolt pakutavale planeeringute ja taristu väljaehitamisega seotule ka spetsiaalset maksusoodustuste ja tööjõuga varustamise, ka tolle vajaliku väljavõi ümberõpetamise ja elukohaga varustamise täiendavat paketti.

Kuivõrd aga maksustamine on riigi prerogatiiviks ning Eesti Vabariigil on vaja kiirendatud tempos lahendada seoses Õiglase ülemineku korraldamisega just Ida-Virumaal tekkida võivat keerukat olukorda, siis tasuks kaaluda selle piirkonna puhul strateegilisemat lähenemist ning võimalusel ka eksperimenteerivat poliitikakujundamist [49] Mille võimalike suundadena võib välja tuua näiteks riigi poolt ettevõtluse otstarbel maa kergema munitsipaliseerimise, üksikisiku tulumaksu jagamise täielikult kohaliku oma-

valitsuse eelarvesse juhul, kui tegu on piirkonda loodud uute töökohtadega, neist uutest ettevõtetest laekuvate dividendimaksu ja tulumaksu mingi protsendi eraldamist vastavale ettevõtte asukohajärgsele kohalikule omavalitsusele, tasandusfondi vahendite eraldamisel uutest investeeringutest tulenevate täiendavate omavalitsustulude mitte arvestamine riigi poolt jmt. See kõik peaks kohaliku omavalitsuse huvi investeeringute meelitamiseks oluliselt kasvatama. See aga omakorda aitaks kaasa Ida-Virumaa paremale kohanemisele oma uue keerulisema majandusolukorraga.

2.4 Sise- ja väliskoostöö ning Euroopa Liit

2.4.1 Henrik Hololei: Transpordi alased väljakutsed Euroopa Liidus – kõik lahendused algavad kodulinnast ja -vallast

Euroopa Komisjoni liikuvuse ja transpordi peadirektoraadi peadirektor

Transport – kriisivõitja, mis peab leidma aruka ja säästliku arengutee

Sügisel 2018 esinesin ma III Eesti Omavalitsuspäeval ettekandega Euroopa Liidu transpordi arengusuundadest ja Eesti võimalustest Euroopa keskustega tihedamalt lõimuda. See oli suur au jagada oma mõtteid meie omavalitsuste esindajatega ning tuua natuke aruteludesse üle-Euroopalist vaatenurka. Oli see ju ka esimene kord, kui me seda olulist päeva ametlikult tähistasime. Mul oli hea meel, et selle päeva teemadeks olid tookord konkreetsed ja praktilised sammud, ettepanekud ja tegevused, mille eesmärk oli arendada just Ida-Virumaad laiemalt ning Narvat, kasutades neid võimalusi, mida Eestile Euroopa Liitu kuulumine pakub.

Tuleb tunnistada, et maailm on toonase ettekande ja käesoleva artikli ilmumise vahel tundmatuseni muutunud. Siiski, mis on jäänud samaks või saanud isegi selgemaks, kui eales varem, on transpordi kui tegevusala olulisus meie igapäevase elu ja hakkamasaamise tagajana. Olgu probleemiks kanalisse kinni jäänud konteinerlaev või COVID-19 pandeemia, viimase aasta jooksul on transpordiühenduste olemasolu tõestanud ennast majanduse vereringena ja otseselt inimelude päästjana. Mõneti võib öelda, et eeskätt kaupade liikuvuse pakkujatele on kriisiaeg olnud võimalustest tulvil. Siiski, ei ole transport ja liikuvus laiemalt immuunne ühiskondlikele arengutele ja need arengud seavad ettevõtetele, kes seda meile tagavad, lugematuid väljakutseid.

Ühiskondade seisukohast on iga täiendav ühendus suur võimalus saada kohapeal toodetud kaubad tellijani, vaktsiinid kohale ja töökohad säilitatud. Samas ei saa riigid, transporditeenuse pakkujad ja transpordivahendite tootjad panna pead liiva alla laiemate ühiskondlike arengute eest. Euroopa on võtnud suuna rohepöördele, võrgustumisele ja nutikate kommunikatsiooni tehnoloogiate arendamisele. Transpordisektor ei pea nende arengute osas olema kannataja ega tundma hirmu, vaid astuma samme uute võimaluste aktiivseks kasutamiseks. See väljakutse laieneb muidugi ka transporditeenuste kasutajatele ning peaks suunama otsuseid ka riigi ja kohaliku omavalitsuse tasemel.

Euroopa Komisjon kiitis detsembris 2020 heaks uue transpordi strateegia „Säästev ja arukas liikuvus." Selles dokumendis sõnastatakse kogu liikuvuse sektorile ees ootavad väljakutsed ning pakutakse välja konkreetsed lahendused, millest peaksid oma transpordi alaste valikute jaoks leidma inspiratsiooni nii liikmesriigid laiemalt, kui ka kõik kohalikud omavalitsused spetsiifiliste transpordi alaste väljakutsete lahendamiseks. Sammud, mis

toetavad keskkonnasäästlikke transpordiliikide arengut on tänases olukorras esmatähtsad, kuid kõiki muudatusi tuleb teha arukalt, tagades majanduse vereringe säilimine liikudes veelgi säästlikuma ja turvalisema liikuvuse suunas. Järgevatel lehekülgedel käsitlen peamisi väljakutseid, mis seisavad ees igal tasemel transporditeenuse ja taristu arendajate ees.

Kuidas teisendada kõrged eesmärgid reaalseteks sammudeks?

Euroopa Liidu tasemel on lepitud kokku mitmed ambitsioonikad eesmärgid, mis otseselt mõjutavad ka transpordipoliitikate kujundamist. Paraku võivad kõrgetasemelised kokkulepped keskkonnasäästu, targa liikuvuse ja transpordi turvalisuse osas igapäevaste valikute tegemise juures jääda kaugeks ning nende mõju kohalike probleemide lahendamisel võib tunduda pigem teoreetiline. Võin kinnitada, et nii see tegelikkuses ei ole ja selle lõhe ületamiseks on „Säästva ja aruka liikuvuse strateegias" toodud rida printsiipe ja meetmeid, millest on igal omavalitsusel võimalik kohalike lahenduste leidmisel lähtuda. Alljärgnevalt toon välja neli praktilist soovitust, millest transpordilahenduste, taristu ja teenuste planeerimisel saaks ja võiks lähtuda.

1. Rööbastransport on tõhus ja säästlik liikuvuse selgroog

Kuigi nii käesolevas artiklis kui lugematutes eelnevates liikuvuse teemalistes kirjutistes rõhutakse pidevast arengust tulenevatele väljakutsetele, on mõningad lahendused tõestanud oma efektiivust juba sajandite jooksul. Nendeks on transport veel ja raudteedel. Kuna Eestis siseveeteede arendamiseks piisavalt laiu ja sügavaid jõgesid ei leidu ning sadamad toimivad suurepäraselt, keskendun just rööbastranspordi arendamisele. Rööbastransport, ehk kaupade ja ininmeste vedu raudteedel, trammidel ja metroodes on olnud Euroopa Komisjoni poolt eelistoetatud liikuvusmeede juba mitmetes eelnevates strateegiates. Tegemist on turvalise, kiire ja keskkonnasäästliku liikumisviisiga.

Kindlasti ei ole võimalik igasse omavalitsusse tuua raudteed ega panna sõitma trammi. Siiski on Eesti tasemel liikuvuse parandamisel rööbastranspordil suur potentsiaal. Pean eeskätt silmas kolme võimalikku arengut:

Rail Baltica valmimine ja kasutus kohalikuks reisijateveoks – Rail Baltica ei ole suur ja kauge projekt, mille eesmärk on võimalikult kiire jõudmine rongiga Tallinnast Varssavisse. Tegemist on intelligentse ja mõistliku raudteetaristuga, mis saab teenindada ka Eesti sisest reisijate liikuvust. Soovin avaldada tugevat toetust kõigile algatustele, mis on seotud kohalike jaamade planeerimisega, vajalike ligipääsuteede rajamisega ning sobivate rongide hankimisega. Rail Baltica projekt ei lõika Eestit pooleks, vaid lühendab reisimiseks vajalikku aega ning selle läbi avardab Eesti inimeste valikuvõimalusi omale sobivate elukohtade ja ettevõtlusega tegelemise paikade valikute osas. On ülimalt oluline, et just praegu astuksid omavalitused üle Eesti samme selleks, et Rail Baltica valmimise ajaks oleks olemas ka ühendused lähimasse raudteejaama ning tulevased graafikud oleks seatud kohalike elanike vajadustest lähtuvalt.

Raudteetranspordi integreerimine kohaliku ühistranspordiga – Kui Rail Baltica on hetkel veel arenduses olev projekt, on Eesti juba kaetud mõistliku ja heas korras raudteetaristuga. Rongiliiklus on pikaajaliselt tõestanud võimekust toimida kõigi ühistranspordilahenduste selgroona. Euroopas ringi liikudes olete kindlasti kogenud olukorda, et teie hotelli või lepingupartneri juurest väljuv kohalik buss ei sõida mitte linnakeskusesse, vaid viib teid lähimasse raudteejaama. Soovin rõhutada, et raudteetransport ei ole oma olemuselt konkurent maanteetranspordile, vaid kõige säästlikum, kiirem ja turvalisim võimalus tagada meie inimestele liikuvus.

Raudteetranspordi võimaluste kasutamiseks on just kohalikul tasemel vajalik tagada mugav ligipääs lähimasse jaama, isegi kui see asub mitte oma, vaid naabervalla territooriumil. Selles osas saab kõige märgilisem olema uue Tallinn-Rohuküla raudtee valmimine. Võimalus astuda Luidjas bussi, mis viib õigeaegselt Kuivastust väljuvale praamile, mida ootab omakorda Rohukülas rong ja sõita ühtse piletiga otse Tallinna kesklinna, peaks olema Eesti lähiaastate logistilise planeerimise küpsuseksam. Just sellist erinevate ühistranspordi liikide põimimist, erinevate operaatorite ja toetusmeetmete ühildamise toel viib hetkel läbi Läti, soovides korraldada ümber Riia regiooni ühistransporti ühtseks, rongipõhiseks süsteemiks. Soovitan kõigil seda protsessi kogemuste saamise eesmärgil jälgida.

Selles kontekstis on ühtlasi äärmiselt oluline nutikate lahenduste kättesaadavaks tegemine, mis aitavad paremini ühendada liikumist erinevate transpordiliikidega ühtse pileti alusel ja muuta kogu reisi planeerimine lihtsamaks, läbipaistvamaks ning tõhusamaks. Sinna võib lisada ka kalkulatsiooni reisi süsinikujalajälje kohta, mis võib muutuda üha olulisemaks informatsiooniks paljudele reisijatele.

Trammivõrgu laiendamine Tallinnas ja selle lähiümbruses – Linnasisene rööbastransport võimaldab kiiremaid, sagedasemaid ja puhtamaid ühendusi, kui bussitransport. Mul on hea meel, et Rail Baltica projekti abil õnnestus pikendada trammiliin Ülemiste kvartalisse ja lennujaama. Tean, et Eesti on esitanud ELi Taastus- ja vastupidavusrahastusse ettepaneku pikendada trammiteed ka Tallinna sadamani. Ma loodan, et selline areng leiab toetust, kuid kindlasti ei tohiks see jääda viimaseks rööbastranspordi projektiks Tallinnas.

2. Transpordi elektrifitseerimine

Euroopa Liidus on viimastel aastatel pühendatud palju vaeva tulevikukütuste arendamisele ja nende kasutusele võtmisele. Muuhulgas Euroopa Komisjoni energiavoliniku Kadri Simsoni poolt veetav ja Euroopa tasemel suurt toetust omav vesinikustrateegia on seadnud eesmärgid just selle kütuse kasutamiseks üleriigilisteks kaubavedudeks nii maanteedel, veeteedel kui raudteel. Ma tean, et Eestiski on ette valmistamisel projektid vesinikulaeva ja vesinikubusside katsetamiseks. Siiski on vesinikutehnoloogia laialdaseks kasutuselevõtuks vajalik teha veel ettevalmistusi. Selle alternatiivse kütuse kõrgaeg on veel tulemas ning täiendav innovatsioon ning investeeringud rohelise vesiniku kättesaadavaks tegemisele lähiaastatel on väga vajalikud. Samas on aga eletrimobiilsuse lahendused muutunud juba laialdasemalt kättesaadavaks. Samas eeldab nende kasutuselevõtt samme just kohalikul tasemel.

Ma usun, et paljud mäletavad, kuidas 10 aastat tagasi tegi Eesti esimesena Euroopas hüppe elektriautode kasutuselevõtuks. Meie tänavatele saabusid 1000 elektriautot ning üle riigi arendati välja kiirlaadijate võrgustik. Paraku ei ole sellele esimesele hüppele järgnenud samme, mis oleksid viinud elektritoitele kauba- ja ühistranspordi. Kindlasti on oma osa selles vajalike investeeringute suurusel, kuid osaliselt on puudulik ka elektrimobiilsust toetav uue põlvakonna kiirlaadijate võrgustik. Just sellise taristu arengu on Euroopa Liit seadnud oma eesmärgiks 2021–2027 eelarve perioodil. Erinevatest rahastutest on võimalik saada toetust laadijate ja elektrit kütusena tarbivate avalikku teenust pakkuvate sõidukite soetamiseks. On oluline, et elektrimobiilsuse taristu arengu vajadusi võetaks arvesse linnaruumi ja avalike hoonete planeerimisel juba täna. Samuti ei saa eeldada, et Euroopa Liit toetab näiteks suures mahus teedeehitust moel, mis ei võta arvesse elektrimobiilsuse arenguvajadusi.

3. Kergliiklus on transpordi loomulik osa

Eestis ringi sõites võib paljudes kohtades märgata suuremate teede kõrvale ehitatud kergliiklusteid. Paraku lõpevad nad sageli kui noaga lõigatult sealt, kus tee ehitus tol kor-

ral katkes. Oluline on rõhutada, et moodsas liikuvuse käsitluses ei ole kergliiklus ainult rekreatiivne kulgemine, vaid reaalne alternatiiv autokasutusele või ühistranspordile. Just COVID-19 pandeemia on näidanud paljudes kohtades maailmas kergliikluse tõelist potentsiaali. Aga see potentsiaal realiseerub vaid siis, kui kergliiklustee ei lõpe seal, kus eelmine projekt, vaid seal, kus on töökohad või raudteejaam ja see tee on korralikult hooldatud. Neid samme ei saa teha keegi Euroopa Liidu tasemel, need on kohaliku taseme sammud, mis peavad toetama oma inimeste võimalusi.

Siinkohal tahaksin tuua mõneti iroonilise näite elust Brüsselis. Brüsselis on viimastel aastatel kergliikulusteid jõuliselt arendatud ja sageli on tehtud seda kõnniteede laiendamise abil. Nii, nagu Eestis, oli ka Brüsselis käesolev talv küllaltki külm ja lumerohke. Samuti on sama lume lükkamise kohustus kõnniteedelt, mis on pandud majaomanikele. Kergliiklusteed on aga tee, nagu iga teine. Nii avaneski sellel talvel vaatepilt, kus paljud majaomanikud olid jätnud oma töö tegemata, kuid kergliiklusteed olid puhtad ja soolatatud ja pidevas kasutuses. Kohalik omavalitus oli oma ülesannete kõrgusel ja tulemuseks olid sajad ratturid, kes nautisid turvalisi olusid hoolimata talvistest tingimustest.

4. Transpordilahendused peavad võrgustuma

Nii, nagu muud majandusvaldkonnad, on ka liikuvus pidevas arengus. Eelnevalt mainisin arendustööd kütuste vallas, aga samasugune protsess on käimas ka mitmes muus transpordi sektoris ja nende juhtimissüsteemide vallas. Mulle pakub näiteks eriliselt huvi katsetused, mille abil saaks teoks droonide kasutamine transpordiülesannete täitmiseks. Selleks on siiski vajalik nende lõimimine lennukite poolt kasutatava õhuruumiga. Eestiski on tekkinud tugev lennundusklaster, millesse kuuluvad ettevõtted on üheks potentsiaalseks arengusuunaks seadnud Eesti võimaluste ärakasutamise integreeritud õhuruumi loomiseks. Euroopa Komisjon töötab hetkel aktiivselt taolist õhuruumi ristkasutust võimaldava regulatsiooni välja töötamisega.

Eeltingimuseks nii õhuruumide ühendamisel kui ka muuks transpordi innovatsiooniks saab olema andmeside võimekus ning ühendusvõimsuste olemasolu. Nii ongi üheks liikuvuse arengu võimaldajaks saanud 5G võrkude arendamine ning kiire interneti viimine kõigi tarbijate juurde. Intelligentsete transpordilahenduste kasutuselevõtt aitab tunduvalt vähendada ebavajalikke sõite, optimeerida liiklusvooge ja säästa kütust. Konkreetsete võrgustumise näidetena, mida saab omavalitsuste tasandil kasutusse võtta, on reaalajas toimiva ühistranspordiga seonduva informatsiooni kättesaadavaks tegemine, erinevate transpordiliikide graafikute ühtlustamine ja liikluskoormusest lähtuvate intelligentsete piirangute kasutusele võtmine.

Transpordiprojektide rahastamisvõimalused ja „Ära tee palju kahju“ põhimõte

Käesoleva aastaga algas uus seitsme aastane Euroopa Liidu eelarvetsükkel. Tänaseks on eelarve raamistu heaks kiidetud, samuti on heakskiidu saanud peamised regulatsioonid, mis käsitlevad neid põhimõtteid, mille abil programmid edaspidi toimima hakkavad. Eesti on neis aruteludes aktiivselt kaasa löönud ning otsuseid mõjutanud. Eelmine 2014–2020 eelarveperiood pakkus transpordi valdkonnas lisaks traditsioonilistele ühtekuuluvusfondidele uudse võimalusena Euroopa Ühendamisrahastu vahendeid, millest on muuhulgas rahastatud Rail Baltica projekti. Käesolev eelarveperiood lisab neile ka uudse Euroopa Liidu ELi taastus- ja vastupidavusrahastu. Viimane on Euroopa vastus COVID-19 pandeemiast tulenevatele majandusprobleemidele ning sisaldab 750 miljoni euro suurust erifondi.

Nimetatud kolm rahastusallikat on mõnevõrra suunitlusega. Kui ühtekuuluvusfondid on peamiselt suunatud kohalike tähtsusega projektidele ja ühendamisrahastu riigipiire ületavatele projektidele, siis taastus- ja vastupidavusrahastu projektide valik on võrdlemisi vaba. Eesti plaanib seda rahastut kasutada eelpool mainitud trammiliini, Rohuküla raudtee ja Ülemiste ühisterminali väljaehitamiseks. Siiski ühendab kõiki kolme rahastut sarnane suundumus säästlike ja arukate põhimõtete suunas. Soovitan kõigil Euroopa Liidu vahendite planeerimise ja kasutamisega seotud spetsialistidel tutvuda Euroopa Komisjoni poolt avaldatud taksonoomia põhimõtete ja rakenduslike aspektidega. Just nendest seisukohtadest lähtuvalt hakatakse hindama esitatud projekte ning otsene vastavus rohepöörde eesmärkidega toob kindlasti edu.

Nendest printsiipidest kõige olulisem on „Ära tee palju kahju (Do No Significant Harm DNSH)“ printsiip. DNSH saab olema peamine kriteerium, mille järgi hinnatakse investeeringuid kõigist kolmest rahastust. Mida tähendab see printsiip praktikas? See tähendab, et uut tuleks ehitada, kui on selge, et vana ei saa kohendada; et elektritransport on eelistatum, kui fossiilkütustega sõitev transport ja ühistranspordi arendamine on eelistatum, kui autostumise toetamine. Lihtsad põhimõtted, kuid olulised pikaajaliste säästliku arengu eesmärkide saavutamiseks.

Transpordi potentsiaali realiseerimine algab kohalikest otsustest

Nii, nagu inimesi huvitavad enim kohalikud uudised, nii on neile ka kõige olulisem kohalik liikuvus. Samas moodustavad kõik kohalikud olud suuremad transpordi mustrid, mis tagavad meie ühiskondade majandusliku ja ka isikliku toimimise. Transport annab võimaluse liigutada inimesi, kes elavad kodudes ja kaupu, mis toodetakse ettevõtetes, millel on konkreetne aadress, asu- ja elukoht. Sellest tulenevalt on kõik transpordiga seonduvad otsused moel või teisel kohalikud, samas nende mõju on sageli palju laiem.

Transpordi valdkond on hetkel tegemas läbi suurt muudatust. Muutumas on sõidukid ja ka kütus, millega neid tangime. Tehnoloogia areng võimaldab paremini optimeerida transpordi korraldust ning võrgustamine tagab reaalajas toimiva informatsiooni olemasolu liikumisvõimaluste ning liiklusvoogude kohta. Kutsun omalt poolt kõiki Eesti omavalitsusi ülesse nendest võimalustest kinni haarama ning kohalikke transpordilahendusi planeerides arvesse võtma. Kohaliku ühistranspordi ühildamine reisirongidega, kergliiklusteede arendamine, ühtsed piletisüsteemid ja paljud muud sarnased sammud tagavad omadele inimestele parema liikuvuse ja teisalt vähendavad pikaajaliselt negatiivseid keskkonnamõjusid. Need suundumused on tulnud selleks, et jääda, nad ei kao niipea ära.

Eesti on hajaasustusega riik. Seda silmas pidades on selge, et parimate regionaalpoliitiliste meetmete hulka kuulub just kättesaadavate ning tõhusate transpordiühenduste olemasolu. See aitab laiendada territooriumi, kus inimestel on mugav tööl käia ning loob palju uusi võimalusi ka ettevõtjatele. Koostöö omavalitsuste vahel ning transpordiühenduste parem ühildamine ning olemasolu peaks olema kõikide huvides. Teeme Eesti inimeste jaoks väiksemaks ning aitame läbi selle kaasa suuremale piirkondlikule integratsioonile.

Õige pea käivitub Euroopa Liidu uue teadus- ja innovatsiooniprogrammi raames „Linnade missioon“, mille eesmärk on toetada selle kümnendi lõpuks vähemalt saja kliimaneutraalse linna tekkimist Euroopa Liidus. Loodan väga, et see on huvipakkuv ka Eesti linnadele ning ootan nende aktiivset osavõttu selles programmis. Euroopa Komisjon püüab omalt poolt selliseid pingutusi toetada nõu, regulatsioonide ja investeeringutega. Loodan, et Eesti omavalitsused suudavad pakutavaid võimalusi ära kasutada ning jätkavad investeerimist säästlikesse ja arukatesse liikuvuslahendustesse.

2.4.2 Keit Kasemets: Euroopa Liidu regionaalpoliitika on toonud Eestile arenguhüppe

Euroopa Komisjoni Eesti esinduse juht

Euroopa Liidu regionaalpoliitika eesmärgiks on piirkondade vaheliste arenguerinevuste vähendamine kogu Euroopa Liidu vaates. Piirkonnad on jagatud vähemarenenud piirkondadeks, üleminekupiirkondadeks ja arenenud piirkondadeks. Piirkonna miinimumrahvaarvuks on 800 000, nii on Eesti oma väikse elanikkonna arvuga üks piirkond, kuid suurtes riikides on piirkondi palju. Regionaalpoliitika kutsuti ellu, et tasandada arenguerinevusi nende riikide ja piirkondade vahel, mis lähtuvalt kõrgest konkurentsivõimest Euroopa Liidu ühtsest turust rohkem võidavad ja nende piirkondade vahel, mis seni olid pigem mahajäänud.

EL regionaalpoliitika eesmärk on vähem arenenud piirkonnad järele aidata, toetades seal selliste investeeringute tegemist, mis konkurentsivõimet pikas plaanis tõstaksid. Eesmärk ei ole jäädagi toetusi maksma. Nii on Eesti EL regionaalpoliitika väga positiivne näide. Oleme vaid 17 Euroopa Liidu liikmelisuse aastaga jõudnud vähem arenenud piirkondade hulgast (SKP alla 75% EL keskmisest) üleminekupiirkondade hulka. Eesti SKP on jõudnud 17 aastaga 56% EL SKPst 84%ni EL SKPst.

Kokku on Euroopa Liidu eelarve kaudu alates liitumisest Eestis investeeritud ja toetusteks välja makstud pea 7, 27 miljardit eurot, koos kaasfinantseerimisega 10 miljardit eurot. See on praktiliselt praeguse Eesti kogu aasta eelarve maht ja 35% Eesti 2020. aasta SKPst. Väga suur osa iga-aastastest Eesti avaliku sektori investeeringutest tehakse just EL vahenditest, suurendades nii kogu Eesti ja kõigi Eesti piirkondade konkurentsivõimet.

Kindlasti ei ole see ainult EL regionaalpoliitika mõju. Eesti on erinevate uuringute järgi palju võitnud ka Euroopa Liidu ühtsest turust ja muidugi on meie valitsused teinud pika aja jooksul õigeid majanduspoliitilisi otsuseid, hoides Eesti avatuna, investeeringutele atraktiivsena ning paindliku tööturuga riigina. Mitte kõigil EL riikidel, kes regionaalpoliitikast kasu saavad, pole nii hästi läinud. Eelmise kümnendi globaalse finantskriisi

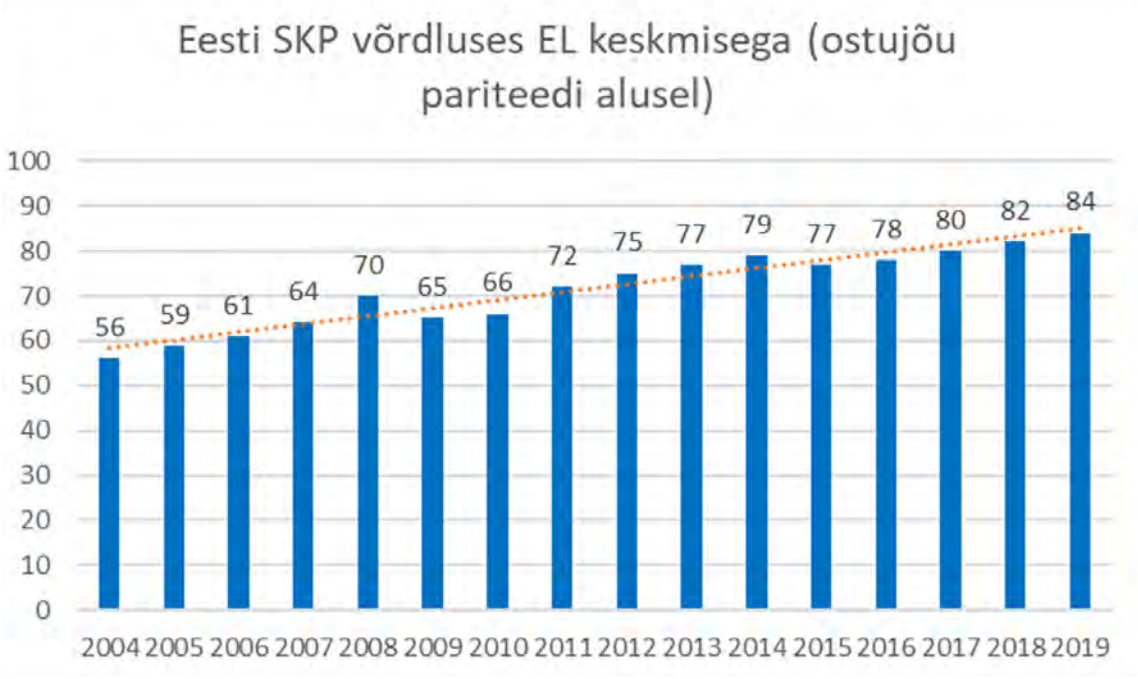

Joonis 1. Eesti SKP võrdluses Euroopa Liidu keskmisega. PPS, EL 27, SKP elaniku kohta. (Allikas: Eurostat)

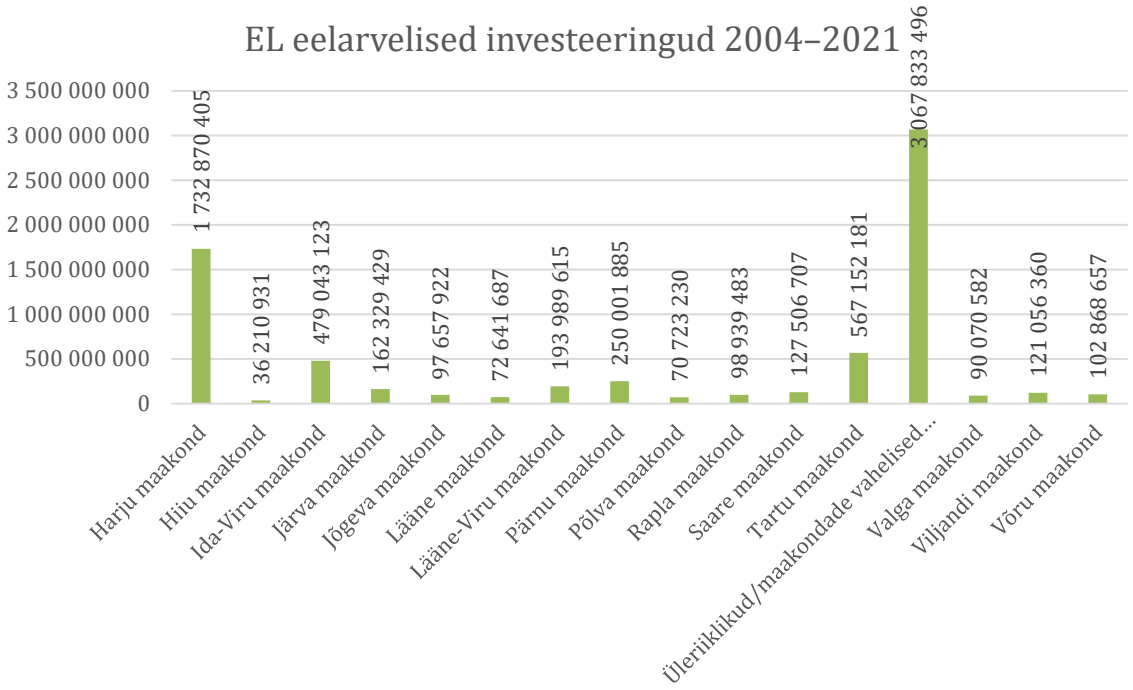

Joonis 2. EL eelarve vahendite kasutamine Eestis 2004–2021 (2014–2020 eelarveperioodi puhul on arvestatud planeeritud vahendid, mida saab kasutada 2023. a lõpuni). (Allikas: Struktuuritoetuste registri kesksüsteem)

tulemusena on pea poolte EL eelarvest kasu saavate riikide SKP suhtena Euroopa Liidu keskmisest hoopis vähenes. Kuid kindlasti on üheks Eesti kiire arengu põhjuseks ka õiged otsused Euroopa Liidu raha kasutamisel. Euroopa Liidu eelarve investeeringute mõju näeme Eestis ringi sõites igal pool, korda on saanud teed, ehitatud on turismi- ja kultuuriobjekte, arendatud ettevõtlust ning viidud hariduse taristu hoopis teisele tasemele.

Eestile tähendab üleminekuriikide hulka jõudmine muutusi EL eelarvevahendite kasutamisel. Omafinantseering on suurem, paindlikkust raha sihtotstarbe otsustamisel vähem. Ent raha kogumaht ei ole väiksem, hoopis vastupidi. Järgmise 7 aasta jooksul on Eestil võimalik EL eelarve vahenditest investeerida … miljardit eurot. Suur osa on siin riikide otsusel tõsta Euroopa Liidu omavahendite piirmäära 2%ni ELi RKTst, lihtsamalt öeldes otsusel ELi eelarvet suurendada. See võimaldas Covid-19 kriisist väljumisele suunatud taasterahastu loomist, millest Eesti osa on hinnanguliselt 1 miljard eurot ning ühtekuuluvuspoliitika ja maaelupoliitika eelarvete suurenemist.

Tähtis on seda raha targalt kasutada, sest rikkamaks saades EL regionaalpoliitika vahendid vähenevad ja kui mitte järgmiseks, siis ülejärgmiseks eelarveperioodiks on Eesti loodetavasti EL eelarve netomaksja, mitte toetuste saaja. Mida peaksime investeeringute kavandamisel arvestama?

Esiteks, meie suur prioriteet peaks sarnaselt EL kogueelarvele olema kliimainvesteeringud. Kogueelarvest suunatakse erinevate poliitikate lõikes kokku kliimamuutustega kohanemiseks 30%. Taastekavast 37%. Stockholmi Keskkonnainstituudi Eesti keskuse koostatud analüüsi „Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs“ [50] kohaselt on 2050. aastaks kliimaneutraalsuse saavutamiseks vajalike avaliku sektori investeeringute maht 4,6 miljardit eurot, millest üle 2 miljardi euro oleks vaja teha järgmise kümne aasta jooksul. Lihtsustatult võib öelda, et praktiliselt kõik need investeeringud on võimalik teha kohe algava EL eelarveperioodi vahenditest.

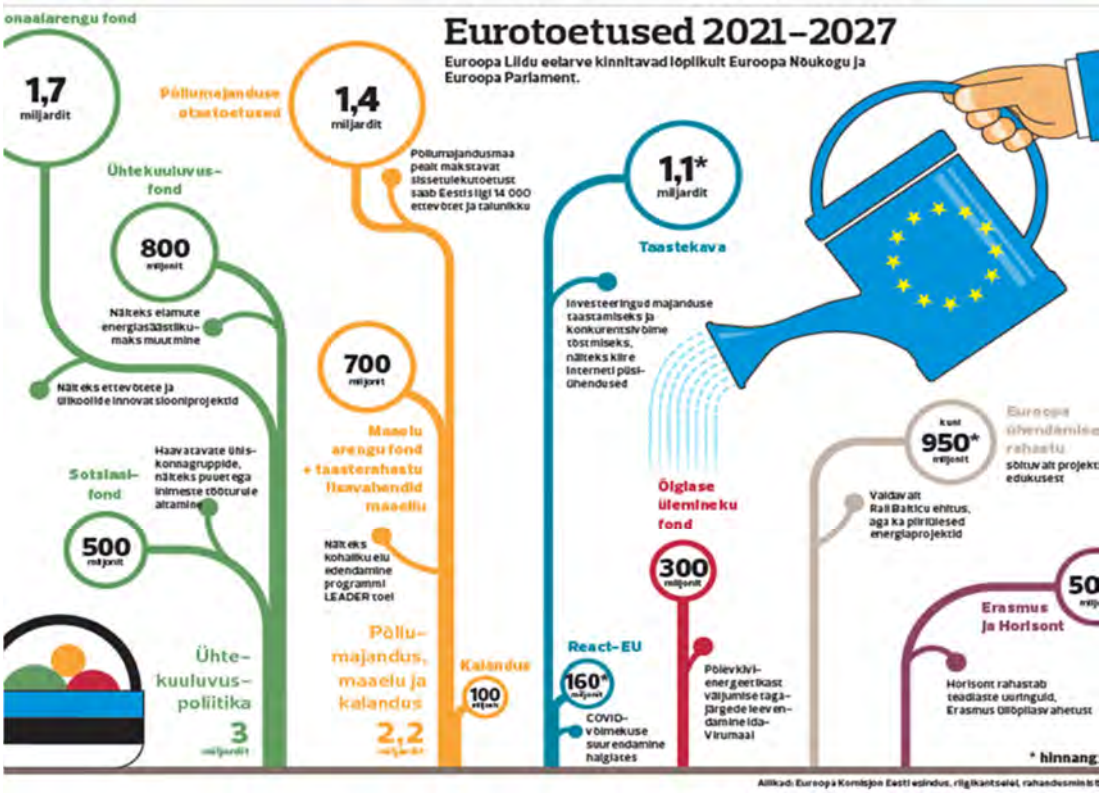

Joonis 3. Euroopa Liidu 2021-2027 eelarveperioodi vahendite jaotus valdkondade kaupa. (Allikas: Euroopa Komisjoni Eesti esindus, Rahandusministeerium)

Ent selleks on vaja teha õigeid otsuseid nii riigi kui omavalitsuste tasemel. Iga taastuvenergia arendamisse, energiaefektiivsusesse, säästlikku transporti, ringmajandusse ja puhtasse toitu investeeritud euro on kindlasti õigesti kasutatud ja annab nii riigile kui omavalitsustele tulevikus konkurentsieelise. Karta ei tohiks ka esmapilgul hullumeelseid ja pika vaatega projekte nagu, rohelise vesiniku tootmine ja selle kasutamine transpordilahendustes.

Teiseks, Euroopa Liidu vahendite kasutamine Eesti regionaalpoliitika toetamiseks. Liitumisest alates on 66% EL eelarve vahenditest investeeritud kas Harjumaale või üle-eestilistesse projektidesse. Ka piirkondlik SKP areng võrreldes Euroopa Liidu keskmisega näitab, et Euroopa Liidu vahendid on Eesti teiste piirkondade EL keskmisest mahajäämust küll vähendanud, aga Eesti peamine areng on toimunud ikkagi Tallinna ja Harjumaa kasvu arvelt. Kui Põhja-Eesti välja arvata, on Eesti piirkondade SKP jätkuvalt alla 60% EL keskmisest.

Algav eelarveperiood on Eesti võimalus EL vahendeid tõsiselt Eesti regionaalpoliitikasse panustada. Palju tõsisemalt, kui kunagi varem. Kasvõi nii, et vähemalt üle 50% kogu EL eelarverahast investeeritakse väljaspool Harjumaad. Nii on Eesti kümne aasta pärast kliimasõbralikum ja ühtsemalt arenenud riik, mis on oma elatustasemelt veelgi lähemal EL keskmisele.

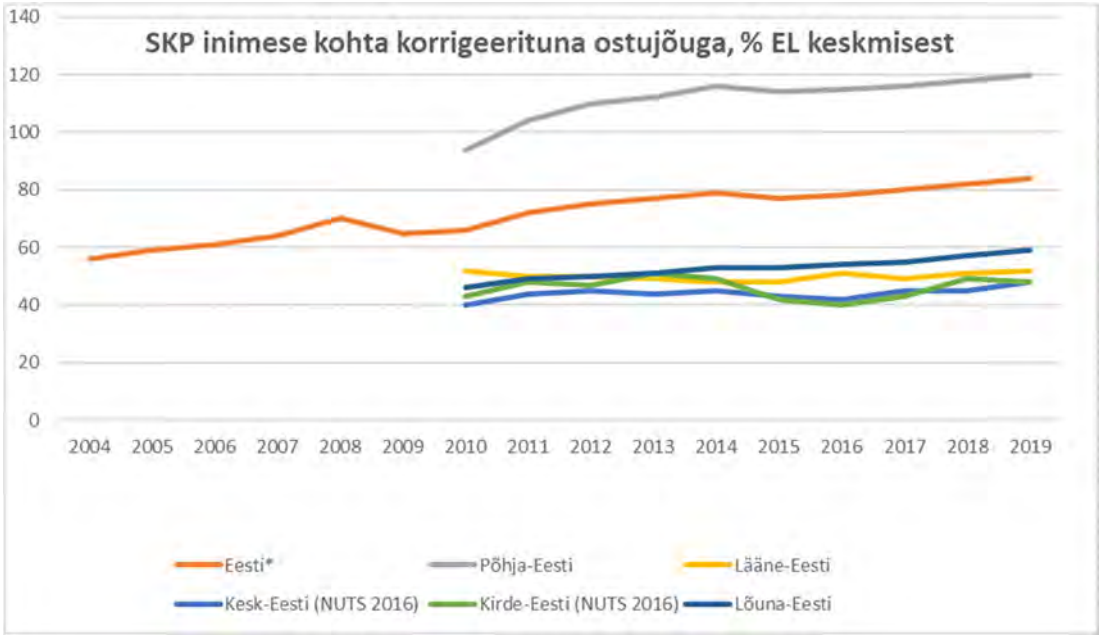

Joonis 4. Eesti erinevate piirkondade SKP võrreldes Euroopa Liidu keskmisega (PPS, EL27). (Allikas: Statistikaamet, Euroopa Komisjoni Eesti esindus).

2.4.3 Sulev Lääne, Heikki Telakivi, Vello Viiburg, Sirje Ludvig, Ott Kasuri, Sulev Mäeltsemees: Soome ja Eesti koostöö kui omavalitsussüsteemi arengu üks võtmesõna

Arikkel koosneb kolmest osast, kusjuures kõigepealt sisaldab see Eesti vaadet koostööle. Järgneb Soome poole ülevaadet ning vahetumat ühistegevust kajastab Harku valla kogemus.

Vaade koostööle Eestist

Raske on üle hinnata Soome üleriigiliste omavalitsusliitude ja valdade-linnade rolli meie taasiseseisvumise aastatel, kuna demokraatia kogemust ei olnud võimalik Eestis ligi 50 aastat arendada. Samuti oli puudus kõigest alates paberist ja lõpetades koopiamasina tahmaga, aga veelgi enam uutest teadmistest, mida kujutab endast kaasaegne euroopalik omavalitsus, sh Euroopa kohalike omavalitsuste harta mõistes.

Koostöö on toimunud väga erinevas vormis ning seda ühelt poolt institsionaalsel tasandil, kuid suur mõju on olnud ka isikikute vahelisel suhtlusel. Ajaloost on teada väga erinevaid ühiseid ettevõtmisi ning kontakte, kuid kõige selle juures silmapäistvat rolli omanud kolm inimest: Jussi-Pekka Alanen, Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) peadirektor, Heikki Telakivi, liidu peasekretär/välisuhete direktor ning Pekka Granqvist, liidu tehnilise keskuse juht. Loomulikult on ka väga paljud teised Soome riigi ja kohaliku omavalitsuse ning ülikoolide esindajad andnud väga suure panuse koostöösse ning Eesti omavalitsussüteemi taastamisse ja arengusse. Eelnevat kinnitavad ka tsitaadid kogumikust „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100 minevik, tänapäev ja tulevik“ – „Ettevalmistustöö esimese etapi lõpetas Eesti Linnade Liidu asutamise 69. aastapäeval 19. septembril 1989. aastal Tartu Raekojas kogunenud Eesti Linnade Liidu taasloomist arutav nõupidamine. Vaatluse all olid ka Soome Linnade Liidu kogemused. Asjakohane on selgitada, et S. Läänel õnnestus isiklikku küllakutset kasutades kohtuda Soomes 1989. aasta juunis Soome Linnade Liidu tegevjuhi Jussi-Pekka Alaneni ja liidu peasekretäri Heikki Telakiviga, kelle

vahendusel saadi ülevaade arengutest kohaliku omavalitsuse valdkonnas ja omavalitsusliitude tegevusest selle pea 50 aasta vältel, mil Eestil vastavad võimalused puudusid. Kuna senised ametlikud kontaktid olid Soomest Eesti suunal olnud võimalikud vaid Moskva kaudu, siis taolist kohtumist ei saanud ametlikult kuidagi ette valmistada. Kohtumine osutus aga vägagi viljakaks ning seal saadud teave, aga ka edasine informatsioon sai eriti oluliseks aluseks vastavate Eesti arengute kavandamisele." [11, lk 68]

Eesti kohalike omavalitsuste üleriigiliste liitude õiguste taastamine rahvusvahelistes organisatsioonides oli KUNTALIITTO`l oluline roll (Euroopa Nõukogu Kohalike ja piirkondlike omavalitsuste Kongress, Euroopa Liidu Regioonide Komitee**,** CEMR, UCLG, jt) üleriigiliste kohalike omavalitsusliitude esindatuse taastamisel rahvusvahelise suhtluse alguses ja isolatsioonist väljamurdmine 90. aasate alguses Euroopas.

Koostöö Soome kolleegidega on olnud väga mitmekesine. Ühiselt on päevakorras olnud väga konkreetsed teemad ja projektid, samas aga oleme ühiselt ära märkinud Eesti kohaliku omavalitsuse arengu olulised sündmused. Näiteks võime lugeda samast artklist: „10. detsembril 1989. aastal toimusid poole sajandi järel taas esimesed demokraatlikud kohaliku omavalitsuse volikogude (esialgu veel nimetusena kohalike nõukogude) valimised. Selle tähtpäeva märkimiseks toimus tolleaegses Sakala keskuses (praegu Solaris) suurejooneline konverents, kus osales ligi 400 inimest. Konverentsi avas Riigikogu esimees Toomas Savi. Põhiettekanded tegid Sulev Lääne („Kohaliku omavalitsuse aluste seadus ja õiguslik areng") ning Sulev Mäeltsemees („1989. aasta – esimesed vabad valimised"). Konverentsil osalesid ja esinesid tervituskõnedega Soomest Jussi-Pekka Alanen ja Heikki Telakivi. Tervitused olid saatnud mitme välisriigi kohaliku omavalitsuse liitude esindajad (nt Austria Linnade Liidu (Österreichischer Städtetag) peasekretär Erich Pramböck, Saksamaa Maaomavalitsuste Liidu (Deutscher Landkreistag) peasekretär Buckard von Hausen jt) [11, lk 79].

Ühiste ettevõtmiste loendit võiks veel väga pikalt jätkata olgu nendeks siis haldusreformiga seonduv, maksude küsimused, täiendusõppe teemad ja mitmed muud olulised teemad. Valdavalt on toimunud omavalitsuste poliitikute ja ametnike, sh haridustöö-, noorsootöö-, sotsiaaltöö-, planeerimise-, ÜVK-, jäätmekäitluse alaseid koolitusreise Soome, kogemuste saamise eesmärgil. Materiaalse abi projektid on asendunud arengu- ja koolitusprojektidega ja see toimib mõlemas suunas. Veel on heaks näiteks soomlaste suur huvi Eesti lasteaedades toimuva õpitegevuse vastu, laste kooliks ettevalmistamise osas.

Ühiselt valmistati ka ette 9.03.2010 konverents Tallinn Ülikoolis Läänemere strateegia – uus väljakutse teadmistepõhiseks regionaalseks ja kohalikuks valitsemiseks ja integreeritud koostööks. Korraldustoimkonda kuulusid: Tallinna Ülikool, Riigikogu, Eesti Vabariigi Välisministeerium, Eesti Vabariigi Siseministeerium, Euroopa Komisjoni Eesti Esindus, Põhjamaade Ministrite Nõukogu Eesti Esindus, SIDA, MTÜ Polis, Eesti Maaomavalitsuste Liit (EMOL), Eesti Linnade Liit (ELL), Tallinna linn, Soome Kuntaliitto, Rootsi Maakondade ja Kommuunide Liit, Kymenlaakso Maakonnaliit, Uusimaa Maakonnaliit, Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Ülikool, Tampere Ülikool, Sisekaitseakadeemia, Haldusjuristide Ühendus, ERKAS. Foomumi tulemusel anti välja ka väga hea vastuvõtu saanud kogumik ning seda nii eesti kui ka inglise keeles.

Samuti oli väga edukas 18.–19.06.2012 Tallinnas toimunud koolitus-seminar Tallinnas „Valdade fiskaalvõimekuse tõstmine". Eesmärgiks oli välja töötada ettepanekud Eesti kohalike omavalitsuste rahastamissüsteemi muudatusteks, et tagada omavalitsuste fiskaalvõimekuse kasv ja tugevdada omavalitsuste finantsautonoomiat. Juhtrühma kuulusid: Ivar Tedrema, Kambja vallavanem, Andres Laisk, Saue Vallavanem; Kurmet Müürsepp, Antsla vallavolikogu esimees, Jüri Landberg EMOLi esimees. Koolituse läbiviijateks lepiti kokku Soome Kuntaliiduga Märt Molli, EMOL nõuniku poolt. Soome Kuntaliitto poolt osale-

sid eksperdid Juhani Turkkila ja Reijo Vuorento. Koolitusse kaasati töörühma täienduseks Tiit Kirss, ELL nõunik, Jüri Võigemast ELL büroo direktor, Ott Kasuri EMOL tegevdirektor ja Priit Kärsna Vigala vallavanem. Lisaks rahandusministeeriumist: Andrus Jõgi, kohalike omavalitsuste finantsjuhtimise osakonna peaspetsialist, Kersti Sannik, kohalike omavalitsuste finantsjuhtimise osakonna peaspetsialist, Pirgit Lohk, kohalike omavalitsuste finantsjuhtimise osakonna spetsialist ning siseministeeriumist Ave Viks – kohaliku omavalitsuse ja regionaalse halduse nõunik.

Haldusreformi teema oli nii Eestis kui ka Soomes aktuaalne aastaid. Eeltoodud kogumikust võime jällegi ka seoses haldusreformiga lugeda järgmist:

„Soomes oli välja töötatud mitmeid reformikavasid, kuid nende realiseerimine ei olnud järjekindel. Seda kõike silmas pidades toimus Tallinna Ülikoolis 26. mail 2015 rahvusvaheline konverents „Riik ja kohalik omavalitsus – ajaloost ning tänapäevast – ikka suunaks parem tulevik" [11, lk 90]. Konverents oli pühendatud Eesti kohaliku omavalitsuse süsteemi ning Eesti Linnade Liidu ja Eesti Maaomavalitsuste Liidu taasloomise 25. aastapäevale. Samuti märgiti konverentsiga ära MTÜ Polis asepresidendi Sulev Lääne 60. juubel ja toimus kogumiku „25 aastat Eesti kohaliku omavalitsuse süsteemi ja üleriigiliste liitude taastamisest" esitlus. Konverentsil käsitleti järgmisi olulisis teemasid:

- Riiklus ja kohalik omavalitsus ajaloolisest vaatepunktist;
- Riigireform ja kohalik omavalitsus.

Konverentsil esinesid Tallinna Ülikooli rektor Tiit Land, president Arnold Rüütel, Riigikogu esimees Eiki Nestor, Riigikogu aseesimees Jüri Ratas, riigihalduse minister Arto Aas, aga ka omavalitsusliitude ja teadlaste esindajad. Väliskülalistest esinesid Läti Seimi arengukomisjoni esimees ja endine regionaalminister Māris Kučinskis, Soome riiginõunik, endine Soome Kuntaliitto peadirektor Jussi-Pekka Alanen ja Soome Kuntaliitto rahvusvaheliste suhete direktor Heikki Telakivi.".

Soome Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Liidu ning Eesti Linnade Liidu, Eesti Omavalitsusliitude Ühenduse ja Eesti Maaomavalitsuste Liidu poolt 6. septembril 1994 alla kirjutatud koostöölepinguga algas koostöö uues kvaliteedis.

Omavahelisele koostööle pilku heites tõdeme, et Soome ja Eesti omavalitsusliitude kontaktid muutusid tihedamaks alates 1989. aastast. 1991. a 22.–24. augustil planeeriti juba Soome ja Eesti omavalitsuste kokkusaamist Pärnus, millest pidi kujunema oluline suursündmus mõlema naabri jaoks ja milleks olid mõlemad osapooled teinud suurt ettevalmistustööd. Kohtumisega koos oli kavandatud läbi viia ka Pärnu sõpruslinna Vaasa kultuuripäevad.

19.–21. augustil 1991 toimus aga Nõukogude Liidus riigipöördekatse ja Pärnus kavandatud ühised üritused jäid ära. Soome-Eesti sõpruslinnade ja -valdade kokkutulek sai Pärnus teoks alles 1996. aastal. Omavalitsuste ühine kokkutulek läks igati korda ja järgmine kokkutulek toimus 1998. aastal Soomes, Tamperes. Sellele järgnesid kokkutulekud 2001. aastal Tartus, 2005. aastal Kotkas, 2008. aastal Võrus ja 2011. aastal Turus.

Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatus ja Pärnu linn otsustasid sõlmida 14. detsembril 2018 kokkuleppe Soome-Eesti sõpruslinnade ja -valdade kokkutuleku korraldamiseks 24.–25. mail 2019. aastal Pärnus. Samuti otsustati moodustada ühine korraldustoimkond. Kokkutuleku programmi raames peetud konverentsil käsitleti kahe riigi ja nende omavalitsuste koostöö tulevikuväljavaateid, heideti pilk Soome ja Eesti avaliku halduse reformikavadesse ning tutvustati parimaid praktikaid eurorahade toel atraktiivse elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamiseks, kohaliku kultuuripärandi säilitamiseks ja turismi edendamiseks. Sõpruskokkutuleku traditsioonide kohaselt külastavad Soome omavalitsused sõprusomavalitsusi Eestis vahetult peale kokkutuleku programmi lõppemist.

Kuigi koostöö on olnud kogu aeg pidev, siis selles oli vahepeal tunda teatud ebakindlust. Kontaktid ja varem väga hästi toiminud koostöö vormid ei olenud enam kõigile osapooltele alati aktratiivsed. Olukorda muutis teatud määral kahe naaberriigi, Soome Vabariigi ja Eesti Vabariigi 100. juubeliaasta laiaulatuslik ja ühine tähistamine on lähendanud meie riikide institutsioone ja elanikke tunduvalt enam, kui lähimineviku argised aastad.

Soome suursaadik Kristi Narinen pidas koostöö jätkamist kahe riigi kohaliku omavalitsuste vahel ning inimeste kontaktide uuesti elavdamist väga oluliseks. Seetõttu kutsuti tema algatusel koostöös Eesti kolleegidega 10. jaanuaril 2018 Soome Vabariigi suursaatkonnas kokku ümarlauad, kus arutati varasemat koostööd ja selle praegust olukorda. Koos seati ka sihte tulevikku. Ümarlaual osalesid koos suursaadik Kirsti Narineni, suursaatkonna pressinõuniku Hannele Valkeniemi, Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) rahvusvaheliste suhete juhi Heikki Telakiviga ka Eesti esindajad ELLi tegevdirektori Jüri Võigemast, EMOLi tegevdirektor Ott Kasuri, MTÜ Polis asepresident Sulev Lääne, ELLi asedirektor välissuhete alal Toivo Riimaa, professor Sulev Mäeltsemees, Harku abivallavanem Vello Viiburg ja mõlema riigi mitmete omavalitsuste esindajad. Lugupeetud suursaadiku seisukohad leiame juba mainitud kogumiku artiklist.

Kohaliku omavalitsuse liidud ning rahvusvahelise koostöö taastamine ja areng Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Sirje Ludvig [11, lk 290–291]: „…sõpruslinnade ja valdade võrgustik sündis peamiselt pärast Eesti taasiseseisvumist. Tolle aja vajadused olid erinevad. Oli vajadus abi ja toetuse järele kohalike omavalitsuste ülesehitamisel. Soomlastel oli tahet ja oskusi aidata ja toetada." Ülesehitustööde tempoka etapi järel tuli suhetesse vaikus. Eesti ja Soome pöörasid oma pilgud Euroopa suunas. Tollal arvasime – ja nii arvasid Euroopas teisedki, et kahepoolsed suhted on osa Euroopa Liidu raamistikust. Nüüd märkame, et kahepoolseid suhteid ei saa millegagi asendada. Nüüd tuleb piirkondliku tasandi sõprustegevus viia ellu uuel viisil. Soome ja Eesti vahelistes suhetes on jõutud igal tasandil uude faasi. Me oleme partnerid, kes õpivad üksteiselt ja abistavad oma kompetentsiga. Igal omavalitsusel, „millel on tõsised ambitsioonid oma tuleviku suhtes, peab olema ka rahvusvaheline strateegia. Võrgustikku võiks kaasata ka teiste riikide sõpruslinnu ja -valdu. Selle asemel, et rääkida koostööst, tuleks keskenduda koos tegemisele."

Kahe- ja mitmepoolne koostöö hakkab kiiresti muutuvas maailmas saama taas väga oluliseks, seda eriti meie Läänemere naabritega, sealhulgas Põhjamaade ja teiste Balti riikidega. Koostöö arengust räägib ka 29.08.2018 toimunud Soome ja Eesti üleriigiliste omavalitsusliitude juhatuste kohtumine Tallinnas, jällegi Soome suursaatkonnas. Päevakohaste sõnavõttudega esinesid Soome suursaadik Kristi Narinen, Kuntaliitto juhatuse esimees, parlamendiliige Sirpa Paatero ja ELVL esimees, Tallinna linnapea Taavi Aas. Kutsed ELVL ja *Kuntaliitto* juhatuse liikmetele saatis Soome saatkond ja kutsujaks oli Soome suursaadik Kristi Narinen.

Uueks suunaks Eesti Soome kohaliku omavalituse valdkonna koostöös sai koos Eestis omavalitsuspäevade idee ellukutsumise ja järgneva korraldamisega. Juba 2016. aasta augustis toimunud MTÜ Polis ja partnerite suvefoorumil tehtud ettekandes märkis Sulev Lääne, et koos Eesti 1866. aasta nn Läänemere provintside vallaseadusega on põhjust lisaks lätlastele rõõmustada ka soomlastel. Nimelt olid soome kolleegid küsinud, et kas Eestis ei tähistatagi 150 aasta möödumist kohaliku omavalitsuse süsteemi loomist. Nüüd oli alust sügavamalt analüüsida nii Eesti kui ka Soome valdkonna ajalugu. Teadaolevalt anti tsaari poolt 1865. aastal seadlus vallavalitsuse kohta Soome maapiirkondades (AsK 4/1865). Rootsis jõustusid sarnased omavalitsusseadused paar aastat varem, 1863. aastal.

Tulenevalt eelnevast loetaksegi Soome kohalik omavalitsus üldjuhul looduks 1865. aasta seadlusega. 1873. aastal anti seadlus linna omavalitsuse kohta. Kuid sajandeid oli linnadel olnud kiriklikust administratsioonist eraldi oma haldus. 1865. aasta seadlusega

eraldati omavalitsus maal koguduse administratsioonist. Nendest aegadest tähistatakse ka omavalitsuste maksustamise õiguse algust, mis avas uksed omavalitsusfunktsioonide laiendamiseks, eriti rahvahariduses, vaeste hooldamisel ja arstiabis [18].

Järgnevalt oli loogiline kutsuda Soome kolleegid ka Eesti omavalitsuspäevadele. Väga esinduslik Soome delegatsioon osaleski Eesti II Omavalitsuspäeval 26.09.2017 Kalevi Spordihallis. Delegatsiooni juhtis Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) juhatuse esimees, parlamendi liige Sirpa Paatero, kes esines ka ettekandega. Soomet esindasid veel suursaadik Kirsti Narinen, liidu välissuhete direktor Heikki Telakivi, varasem liidu peadirektor Jussi-Pekka Alanen ning Pekka Pekka Granqvist, liidu tehnilise keskuse juht.

Soome delegatsioon oli kohal ka Eesti III OVP Narvas 2017. aastal ning seda juhtis taas Sirpa Paatero, kes esines seekord tervitusega. Põhiettekande tegi OVP-l Jari Koskinen, Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) tegevjuht, mitmekordne Soome minister. Delegatsiooni kuulus ka liidu asedirektor Timo Reina.

Eesti IV OVP-l Pärnus tegi Soome poolt põhiettekande liidu asedirektor Hanna Tainio ning tervitusega esines suursaadik Timo Kantola.

Eesti V OVP oli valmis esinema liidu juhatuse esimees Joona Räsänen. Olgugi et viiruse tõttu OVP kavandatud kujul ei toimunud, saatis ta ikkagi oma videoesinemise ning see kanti Kuressaares väiksemas mahus toimunud kohtumisel ette. Parimad soovid saatis OVP-le ka suursaadik Timo Kantole. Koostöö Soomega jätkub väga erinevates vormides ka tulevikus. Üheks selle tunnustajaks on ka näiteks lugupeetud suursaadiku tervitus käesolevas kogumikus.

Loomulikult on koostöö Soome ja Eesti vahel nii avalilku võimu erinevate tasandite, ülikoolide ja kolmanda sektori kui ka üksikisikute vahel väga mitmekesine. OVP on andnud sellele uue mõõtme ning ühiselt püüame seda ka edasi arendada.

Heikki Telakivi: Vaade koostööle Soomest: Eesti ja Soome kohalike omavalitsuste koostööst ja omavalitsuste rahvusvahelistest suhetest

Varasem Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) peasekretär / välisuhete direktor

Linnade ja valdade rahvusvahelises koostöös on sõpruslinnade nimel tegutsemisel olnud sõdadest alates võtmeroll. Üleeuroopalisel viisil peetakse seda praktikas toimivaks alles pärast sõdu, nn rohujuure tasandi diplomaatia osana – tegevus, mille käigus sõja vastaspoolel asuvate riikide linnad ja omavalitsused hakkasid kaasa aitama endise rinde mõlemal poolel tavakodanike elu ülesehitusele ja mõistmisele.

See hõlmas näiteks tavaliste kohalike elanike külastusi teise riigi sõpruskogukonda. Itaalias, Saksamaal ja Prantsusmaal on seda tüüpi koostöö kestnud juba pikka aega, ehkki see on mõnevõrra aeglustunud Euroopa Liidu tegevuse, elatustaseme paranemise ja reisimise lihtsuse tõttu. Tuntud esimene näide on näiteks koostöö Stalingradi / Volgogradi ja Coventry linnade vahel. Selle koostöö eesmärk oli suurendada arusaamist olukorrast teises linnas ning leevendada tugevaid eelarvamusi ja arusaamu. Euroopa ajaloos pani see aluse kontseptsioonile, mida nimetatakse kodanike Euroopaks.

Soomes algas sõprusomavalitsuste koostöö aga juba sõja ajal, kui mõned Rootsi linnad ja Rootsi Linnade Liit kutsusid 1940. aasta veebruaris Talvesõja ajal Soome Linnade Liidu ja mõne Soome linna esindajad läbirääkimistele. Rootsis oli olnud suur huvi ja soov aidata idanaabrit, keda Nõukogude Liit oli rünnanud. Sellest kohtumisest sündis nn ristiisa liikumine (rootsi keeles fadderortsrörelse), millest hiljem sai sõpruskoostöö. See abi oli Soome omavalitsuste ja linnade jaoks väga märkimisväärne. Ehitati terved linnaosad,

Stockholm annetas Helsingi linnale lastehaigla osakonna jne. See tegevus, mis oli abiks võõrriigile, oli Rootsi seadustega keelatud ja seetõttu suunati tegevustoetusi erinevate organisatsioonide kaudu Soome kogukondadele. Soome praeguse Soome Omavalitsuste Liidu eelkäijate ajakiri, tollase nimega Suomen Kunnallislehti, kogus teavet, et korraldada 1990. aastal viiekümnenda aastapäeva pidustusi valdade ja linnade abi kohta. Juba siis peeti abi väga märkimisväärseks. Tahaksin seda rõhutada – abi tähtsust – ja asjaolu, et 1990. aastal tähistati tegevuse 50. aastapäeva – see on märkimisväärne aeg ka Eesti jaoks.

Pärast sõdu oli Soome säilitanud iseseisvuse, kuid oli paljuski Nõukogude Liidu mõju all. Esialgu oli Soomel sõprusomavalitsused Põhjamaade omavalitsustega, kuid sõpruskoostöö laienes ja nii algas näiteks Nõukogude omavalitsustega koostöö pärast 1950. aastate keskpaika. Nagu üldiselt rahvusvahelise koostöö korral Nõukogude Liidus, oli ka see valdkond tugevalt riigi keskvalitsuse käes, kes seda vahetult ka reguleeris. Toonane Sõpruslinnade Liit otsustas näiteks, millise välislinnaga lubati riigi linnadel ja omavalitsustel koostööd teha.

Soome puhul tõi see kaasa näiteks soovi omada sõprusomavalitsust tollases Nõukogude Eestis. See ei sobinud aga Moskva hallatavale Sõpruslinnade Liidule ja nii said koostööd alustada vaid Kotka-Tallinn, Vaasa-Pärnu ja Porvoo-Viljandi. Soome omavalitsustel oli ulatuslik koostöö ka nende keeleliste sugulastega Ungaris, aga ka Poolas, Tšehhoslovakkias ja Ida-Saksamaal. Ameerika Ühendriikides ei teinud omavalitsused koostööd, vaid seda tegid linnades asutatud sõprusklubid. Hiljem, koos Hiina avanemispoliitikaga, näitasid Hiina linnad suurt huvi ka väliskoostöö vastu. Riigi toel oli Soomel ka umbes 10 aastat koostööd Sahara-taguse Aafrika linnadega. Omavalitsused poleks seda oma rahaga suutnud korraldada.

Teatud vastastikuse mõju tõttu mängis sõpruslinnade paaride valimisel ja koordineerimisel oma rolli ka Soome Linnade Liit. Samuti korraldasid liidud riikide sõpruslinnade ühiseid kohtumisi.

Sõprusomavalitsuste liikumine on Euroopas tervikuna tänapäeval mõnevõrra vähenenud. Osaliselt on seda põhjustanud näiteks üldine reisimise lihtsus, infotehnoloogia areng aga ka Euroopa Liidu koostöö rahastamise muutumine projektipõhiseks ning tähtajaliseks.

Kui Soome iseseisvus – ja esimest korda ka Eesti –, olid riigid väikesed, puuduliku halduskogemusega ja omavalitsuste seisukohad olid erinevad. Kuid riikides oli sarnane keel ja ühtekuuluvustunne ning tugev koostöösoov. Ehkki Soome polnud veel iseseisev, asutati Soome Linnade Liit juba aastal 1912. Koostöö riigisiseselt oli alanud ning valdadel ja linnadel oli lahendamiseks ühiseid probleeme. Peagi loodi ka Eestis Linnade Liit, kes alustas kiiresti koostööd Soome Linnade Liiduga. Liitude koostöö tulemust ilmestab ka 1936. aastal Soome Linnade Liidule kingitud Eesti laualipp ning sellest on saanud omamoodi kuulsus (lipp oli laual ka 1989. aastal Soome Linnade Liidus pea 50 aastast pausi toimunud esmakohtumisel).

Ma ei tea üksikasjalikult, milline oli Eesti ja Soome linnade ja valdade koostöö enne viimaseid sõdu. Koostööd on tehtud näiteks mitmesuguste ürituste korraldamisel: Soome Linnade Liidu päevad, osalemine ka naaberriikide linnade üldkoosolekul.

Pärast sõdu oli olukord jälle teistsugune. Soome säilitas siiski iseseisvuse, isegi kui ta sõja kaotas – pidi maksma suuri sõja reparatsioonitasusid ning kannatas vaesuse ja paljude ülesehitamisraskuste all. Eesti olukord polnud sellest kergem. Iseseisvast Eestist oli saanud osa Nõukogude Liidust ja Moskval oli järgnevateks aastakümneteks Eestile suur tähtsus. Vahetult pärast sõda ei alustatud linnadevahelist koostööd ning koostöö Eestiga ei olnud ülalkirjeldatud põhjustel eriti ulatuslik.

Rahvusvaheliste organisatsioonide tähtsus hakkas järk-järgult kasvama. OSCE tähtsus 1975. aastal oli suur, kuigi sellel ei olnud otseseid tagajärgi. Strasbourgis asuvast Euroopa Nõukogust hakkasid huvitama nn noored demokraatiad ning see omandas 1990ndatel olulise tähenduse. Ka Soome liitus ametlikult liikmeks alles 1989. aastal – ehkki enne seda oli ta olnud vaatleja organisatsiooni mitmes institutsioonis. Seejärel sai Euroopa Nõukogust visiitkaart Euroopa Liitu, kuhu ei lubanud riiki, kes ei olnud varem Euroopa Nõukogu liige.

Mitmes Nõukogude Liidu võimu all olnud riigis 1980. aastatel toimunud arengud on hästi teada. Toimus sama tüüpi surve demokraatlikuks arenguks, näiteks arutelud ametiühingutega Poola solidaarsusliikumises ning need muutused hakkasid levima ka Ida-Saksamaal, Tšehhoslovakkias ja teistes riikides.

Kohalikud omavalitsused ja nende organisatsioonid hakkasid protsessis osalema aeglasemalt. Sõpruslinnade tegevusi toimus, kuid nende sisuliste probleemidega tegelemiseks tehti vähe. Kuid siis, kui Berliini müür lagunes ja tingimused muutusid – eriti Balti riikides –, oli ka valdade ja linnade valmisolek uutel alustel koostööd teha suur. Sõltumata sellest, kas riigi ametlik suhtumine oli ettevaatlikum.

Kuigi enne Berliini müüri langemist oli Eesti ja Soome vahel vaid mõni üksik koostöösuhe, oli huvi koostöö vastu juba suur. Soomes, ka Soome omavalitsustes, jälgiti kaastundlikult eestlaste tööd taasiseseisvumise nimel. Mul oli võimalus ja au osaleda 1990. aastal Tartu koosolekul, kui Eesti Linnade Liit uuesti „üles ehitati". Eestlased olid oma Linnade Liidu asutamisest väga vaimustuses ning selle kaudu said linnad ja vallad uuel kujul algavaks demokraatiaks ühist abi ning tuge. Tulevased linnapead ja vallavanemad olid väga entusiastlikud ja eeldasid, et võim muutub, et kõik muutub. Teiselt poolt oli materiaalne olukord kehv, Eesti riik ja omavalitsused olid halvas majanduslikus olukorras.

Mitte ainult Soome Linnade ja Valdade Liit, vaid ka Soome vallad ja linnad olid valmis aitama ning koostööd alustama. Kui ma õigesti mäletan, oli ligi kolmsada Soome kohalikku omavalitsust, kes hakkasid tegema koostööd Eesti kohalike omavalitsustega. Sel ajal, kolmkümmend aastat tagasi, oli materiaalne abi endiselt oluline; kasutusel olid koopiamasinad ja arvutid – kuigi eestlased olid tol ajal juba infotehnoloogias arenenud ja sõitsid paljudes valdkondades Soomest kiiresti mööda. Kui Moskva ei suutnud enam koostööd dikteerida, algas kiiresti suur koostöö paljude kohalike omavalitsuste ja nende liitude vahel. Esialgsel etapil oli just see oluline – nagu ka oskus vahetada praktilisi kogemusi, töökogemusi. Kui Euroopas oli valdkonna koostöö turism ja endise rinde teisel pool elavate kohalike elanike igapäevaelu tundmaõppimine, oli Eesti ja Soome omavalitsuste uuel koostööl selge ametirõhk; nad tahtsid teada, kuidas omavalitsuste pädevusse kuuluvate asjadega tegeletakse tegelikkuses. Muidugi said ka elanikud reisida, kuid mitte nii palju omavalitsuste korraldatud reisidel. Teisalt arvestati valdade koostöös laialdaselt ka näiteks noorsootööd, kooride ja spordiklubide kontakte jne. Koostööd tehti mitte ainult keskvalitsuste vahel ja omavalitsuste vimplite vahetamise teel.

Vaadates seda aega tagasi, mitu aastakümmet hiljem, tuleb öelda, et ka olukord on muutunud. Kutseoskused, haridus, tavad, digitaalse tehnoloogia areng jne on muutnud maailma. Endise mudeli jaoks pole materiaalset abi vaja. Nii arvas näiteks Soome saatkond Eestis, et sõprusomavalitsused võiksid olla aktiivsemad, ja lootis koostööle täiendavat sisendit saada. Seetõttu korraldati 2019. aastal koos partneritega sellel teemal eraldi seminar.

Samal ajal, kui Eesti on ühinenud Euroopa Nõukoguga, Euroopa Liiduga, selle eurotsooniga ja NATO-ga, on riigi omavalitsusliidud nüüd ühinenud ja ühinenud Euroopa Nõukogu kohalike ja piirkondlike omavalitsuste kongressiga, Regioonide Komiteega ja CEMR-i (Euroopa omavalitsuste ja regioonide nõukogu) ning Ühendatud linnade ja

kohalike omavalitsuste Liiduga (UCLG), endise nimega IULA, tööga. Eesti pole selles töös õpipoiss – ja Soome omavalitsuste tasandil pole sugugi suur vend.

Arvaksin, et soomlaste osalemine koostöös on olnud vaimselt oluline. Materiaalne abi pole vähemalt nii suures osas olnud nii märkimisväärne. Selle asemel on olnud võimalik saada teavet selle kohta, kuidas Soome kogukonnas asju aetakse, on olnud võimalik kohapeal tundma õppida ja näha ning asjaolu, et asjade arendamise vastu on olnud tõeline huvi – see on olnud väga toetav ja oluline. Soomlased on meenutanud või vähemalt mõistnud, kuidas nad ise said sõja ajal ja pärast sõda Põhjamaadest tuge ja abi – ning on aru saanud, et neil on võimalus rasketes olukordades naabritele abiks olla, kui nad abi vajavad.

Suur tähtsus oli ka omavalitsusliitude koostööl: oli võimalik teada saada, milline on Soomes ja võib-olla ka teistes Põhjamaades munitsipaaltöötajate staatus ning kuidas toimuvad palga- ja hüvitiste läbirääkimised, regionaalne haldus, munitsipaalhaldusega seotud ülikooliharidus, riigihalduse ja omavalitsuste suhted, riigi ja kohaliku omavalitsuse maksesüsteem, toetus vaesemate omavalitsuste jaoks jne. Peab meeles pidama, et avalik haldus pole kunagi valmis. Maailm muutub, tingimused muutuvad ja süsteemid elavad kogu aeg. Halduslikke ja muid muudatusi tuleb teha pidevalt.

Praegu on omavalitsuste ja nende liitude vahelised suhted head, võib öelda, et tavapärased – nagu nad peaksid olema. Küsimuste tekkimisel ei ole probleem küsida, kuidas seda küsimust on naaberriigis käsitletud. On selge, et riikide süsteemid ei ole ega saagi olema samasugused. Ja nad ei peagi. Süsteemid on erinevad erinevate vajaduste, ootuste ja traditsioonide tõttu ning need on välja töötatud erinevatest lähtepunktidest.

Eesti ja Soome kohalikud omavalitsused on märkimisväärne osa mõlema riigi ühiskonnast ja demokraatlikust avalikust haldusest. Omavalitsused pakuvad oma elanikele vajalikke põhiteenuseid. Oluline on olla teadlik sellest, kuidas neid teenuseid naaberriigis pakutakse. Keeleline sugulus ning see, et Eesti ja Soome on väikesed riigid, on tekitanud ühtekuuluvustunde. Samuti on oluline, et saab olla toeks ja abiks, kui teine seda vajab. Sellel koostööl on olnud ka rõõm luua sõprussuhteid inimeste ja perede vahel ning mõista teiste riikide olukordi. Naaberriigi heade sõpradega suhtlemine on loomulik, naabrit väärtustatakse ja sõbra eest hoolitsetakse.

Vello Viiburg: välissuhtlus aitab kaasa omavalitsuse arengule

Harku abivallavanem

Kavatsen artiklis käsitleda, millist rolli etendab välissuhtlus omavalitsuse tegevuses ja kuidas see muutub ajaraamistikus.

See oli 1991. aasta lõpus, kui Harku Vallavalitsus sai Soome-Eesti Sõprusühingu tolleaegselt juhilt Enn Kreemilt kirja, mille sisuks oli soov leida Eestist sõprusvald Satakuntas asuvale Eura vallale. Mõelda ei olnud vaja pikalt – pärast väikest kirjavahetust sõlmiti juba 1992. aasta maikuus Eura ja Harku valdade vaheline sõprusleping, milles fikseeriti ära valdkonnad: valitsemine, ettevõtlus, haridus, kultuur, sport ja noorsootöö, tervis, hobid ja sotsiaaltöö ning keskkonnakaitse. Mõlemad pooled võtsid lubaduse rohkem mitte sõlmida koostöölepinguid vastaspoole riigi omavalitsustega. Kui sõpruslepingu sõlmimisel oli Eura vald meist elanike arvult mitu korda suurem, siis täna on Harku vald oma Soome kolleegidest möödunud ja meil elab ligi 16 tuh elanikku, Euras 11,6 tuh elanikku. Pindalalt on Eura ligi 4 korda suurem, kui Harku vald.

Kuidas on läinud ligi 30 aastat koostööd?

Algus oli väga intensiivne, juba 1993. aastal toimus Soomes esimene Eesti nädal. Selle käigus toimus korvpalliturniir, fotonäitus ja erinevad kontserdid Tabasalu Muusikakooli laste poolt. Meiepoolne huvi oli väga suur selle vastu, kuidas üldse kohalik omavalitsus toimib, milliste valdkondadega tegeleb ja kas on võimalik neilt midagi üle võtta. See kogemuste pagas, mis meie uuel koostööpartneril oli ja mis meile edasi anti, oli väga suur ja see kiirendas Harku valla arengut. Soomlastel oli huvi anda meile algaastatel lisaks kogemustele ka materiaalset abi. Esimesel visiidil Harku valda toodud paberipurustaja töötab tänapäevani. Aga siis ei osanud meist keegi sellisest asjast isegi unistada.

Aja edenedes oleme korduvalt osalenud Euras toimuval Pyhäjärvi Messil, kus tutvustame Harku valda ja proovime hoogu sisse saada turismi arenguks ja meelitada ettevõtlust Eestisse. Euras olid sel ajal suured ettevõtted, mis kuulusid Ahlströmi kontserni koosseisu. Toodeti palju paberit ja pakendit ning mõned ettevõtted jõudsid oma harukontorid ka Tabasalus sisse seada, neist toiduainetööstusele kartongpakendit valmistav AR Packaging Estonia AS (endine A & R Carton) töötab Harku vallas edukalt tänaseni. Eesti oli esitanud 1995. aastal taotluse Euroopa Liitu astumiseks. Algas pikk protsess, mille käigus tuli elanikele ja ka meie ametnikele selgitada, miks meie riik võiks olla liidu liige.

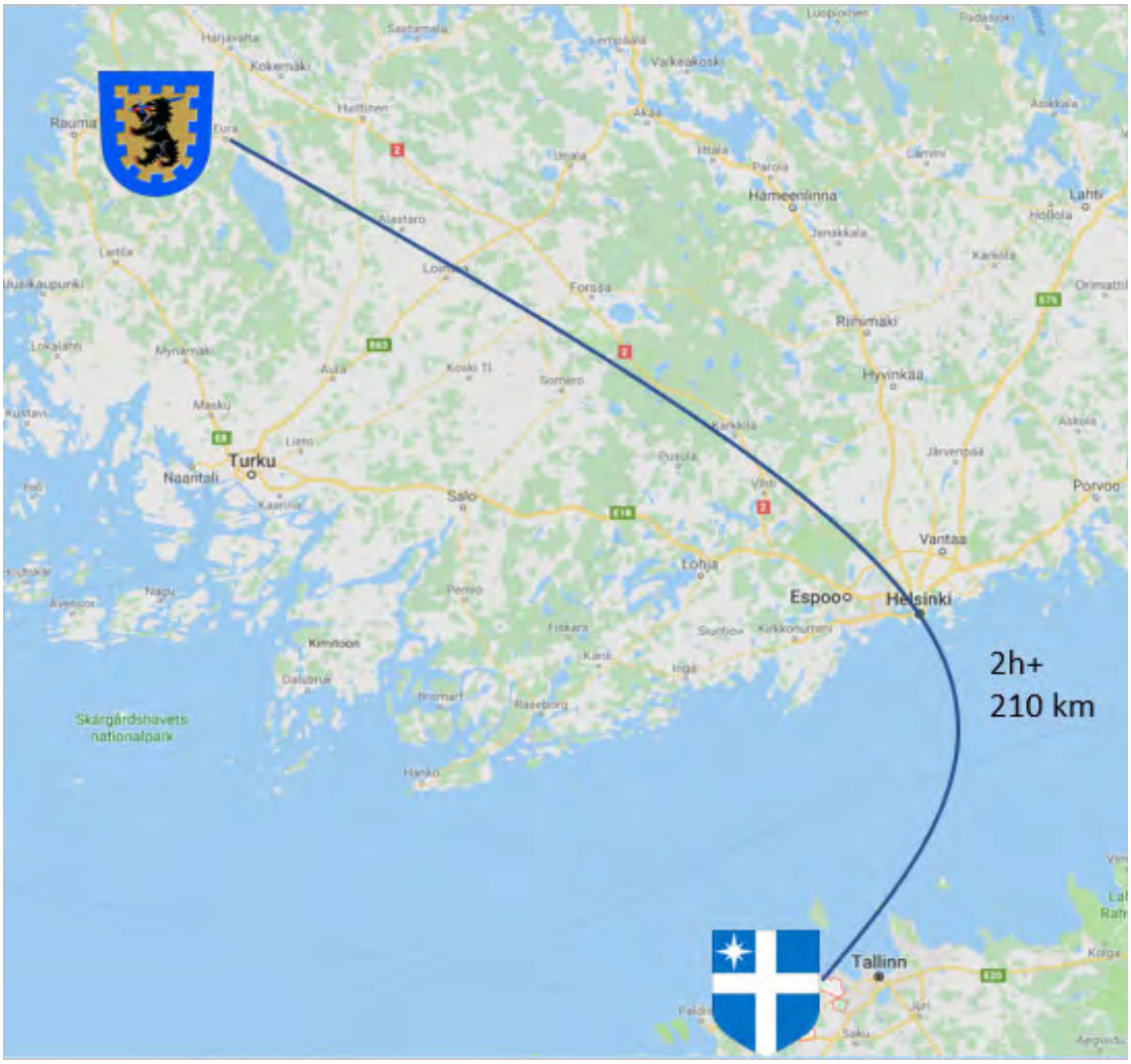

Kaart 1. Eura ja Harku omavalitsuste vahemaa.

Liitumislepingu Euroopa Liitu astumiseks allkirjastamise aastal 2003. Enne rahvahääletust toimus Tabasalu raamatukogus Eura ja Harku valla ühisseminar „Millist kasu on saanud Soome omavalitsused liitumisest Euroopa Liiduga?“. Seminar oli väga kasulik ja sellest osavõtjate maailmavaade muutus liitumise kasuks.

Ühiseid temaatilisi kokkusaamisi korraldati aktiivselt mõlema riigi 100. aastapäeva puhul. Tolleaegne Soome suursaadik Eestis Kirsti Narinen kutsus valdade esindajaid saatkonda nõupidamisele, et arutada, kuidas naabermaade omavalitsuste suhtlust aktiivsemaks muuta. Pidevalt otsime uusi koostöövorme. Populaarseks on saanud ametnike ja töötajate vahetus kahe valla vahel kogemuste saamise eesmärgil. Eura vallavanem Juha Majalahti töötas välja sellealase reeglistiku ning nädalapikkused töötamised sõprusvallas on saanud meie suhete lahutamatuks osaks.

Aasta pärast täitub 30 aastat Harku ja Eura valla koostööst. Nüüd mõtleme, kuidas kaasata veel erinevaid rühmi koostöös kaasa lööma. Kui siiani on loodud suhted eakate, lasteaedade, koguduste, jm vahel, siis nüüd ka sellest, kuidas tavaelanik võiks külastada oma sõprusvalda, sest vahemaad kahe valla vahel on väikesed (vt kaart 1).

2.4.4 Sanna-Leena Immanen: Vana viis või kotitäis uusi? Mõlemad!

Soome Suursaatkonna pressinõunik

Sõpruslinnasuhted on traditsiooniline, bilateraalne mudel rahvusvahelistumiseks. Kõik sõpruslinnasuhted ei ole pidanud ajale vastu, aga hästi hoitud suhted kaitsevad oma kohta rahvusvahelise koostöö uute formaatide kõrval. Peale Soomes ja Eestis toimunud valdade ühinemisi võiks tulevikku vaadates uurida, kas kõigil aktiivseid sõpruslinnasuhteid arendada soovivatel on sobiv üle lahe partner olemas.

Sõpruslinn on kontseptsioon, kus geograafiliselt või ka poliitiliselt eraldi seisvad vallad või linnad moodustavad paari. Paarissuhte eesmärgiks on hoida erinevate inimeste ja kultuuride kokkupuuteid. On räägitud nii sõpruslinnadest, kaksikulinnadest, partnerlinnadest kui ka sõsar- või vennaslinnadest.

Soome sõpruslinnasuhted said alguse teise ilmasõja ajal. Esimesed sidemed Soome ja Rootsi linnade vahel sõlmiti 1940. aastal. Ajendiks oli abi osutamine ja saamine – sõtta läinud Soome sai Rootsilt materiaalset abi oma tsiviilelanikkonnale. Pärast sõda laienes Soome sõprustegevus ka teistesse Skandinaavia maadesse sõpruslinnade ringide kaudu. Järgmine laienemine suundus mujale Euroopasse.

Sõjajärgne Euroopa sõpruslinnategevus kujunes välja teatud moodi rahuliikumiseks, sest vallavalitsuste tasandi koostöö kaudu maandati vastandumist ja õpiti üksteist paremini tundma. Koolilapsed, linnavalitsuse ametnikud ning ka äriinimesed kohtusid, tutvusid, vahetasid ideid ja kogemuste kaudu kogutud teadmisi. Sõpruslinnaks otsiti partnerit, kus oleks sarnane geograafiline, ajalooline, kultuuriline ja/või rahvastikuline kontekst oma riigis.

Sõpruslinnasuhted on andnud palju

Kui kiigata näiteks Vaasasse, saab teada et sõpruslinnasuhted on andnud palju. „Õppimise tähtsusest ei saa mööda minna. Sellest, et oma silmaga nähakse, kuidas asju tehakse kusagil mujal. Ning see on oluline element ikka edasi“, ütleb Vaasa linnapea Tomas Häyry. Soome lääneranniku Vaasa linnal on üheksa sõpruslinna, kaasa arvatud Pärnu linn aastast 1956 alates. Tihedad inimeste vahelised suhted on aidanud ja edasi kandnud ka vallavalitsuse tasandi suhteid. Koolide vahetuse kaudu on noored saanud tutvuda üksteise ja sõp-

ruslinnaga. Isiklikku viibimist koha peal ja näost näkku kohtumist ei asenda mitte ükski moderne sidekanal. Tampere linnal on tänapäeval *ca* 20 sõpruslinna. Suurem osa sõpruslepingutest on pärit 1950.–1980. aastatest. 1990. aastatest on vaid Tartu, Kaunas ja Nižni Novgorod. Tampere eesmärgiks oli luua bilateraalseid suhteid just sarnasuse alusel. Sõpruslinnadeks otsiti ülikoolilinnu, vanu tööstuslinnu, „teise riigi *manchestereid*" ehk tähtuselt teisi ja kolmandaid linnu – just selliseid, nagu Tampere ise. Kaardi peal on märgata, et tegevuse rõhk oli keskses Ida-Euroopas. „Edendati ka välispoliitikat. Muid võimalusi rahvusvahelistumiseks linna- või vallavalitsusel ei olnudki", räägib Tampere linnavalitsuse rahvusvaheliste asjade juht Satu Vuorinen.

"Liitumine Euroopa Liiduga „vallandas laviini" ehk võimaldas luua meeletu arvu erinevaid EL-i projekte", jätkab Vuorinen. Aga Tampere linna esimene europrojekt tehti koostöös just sõpruslinnadega, sest ajalooline *benchmarking* teenis hästi oma eesmärke ka uues keskkonnas – linnade taustad olid ju sarnased. 2021. aastal taotleb Tampere Euroopa kultuuripealinna staatust aastaks 2026. Selle teksti kirjutamise ajal pole Soome võitja veel selgunud. Tampere jaoks on sõpruslinnasuhted olnud selleski protsessis väga kasulikud. Paljud sõpruslinnad on kas hiljuti olnud Euroopa kultuuripealinnaks või on varsti saamas selleks, nii nagu Tartu 2024. aastal. Kogemuste vahetamine on olnud Tamperes suureks abiks.

Kas aeg on tegevusest mööda läinud?

Vahest kuuleb, et sõpruslinnategevus on juba minevik. Osaliselt see kindlasti nii ongi ja ka sõpruslinnategevus muutub. Aga hästi hoitud, pikaajaline sõpruslinnasuhe kestab edasi lühemate, tähtajaliste projektide kõrval. Soome vallavalitsustel on kokku üle tuhande sõpruslinna üle ilma (*ca* 1300 aastal 2008). Nendest 65% asub naaberriikides Rootsis, Eestis, Venemaal ja Norras. Mõnikord on nii, et sõprus on alles veel üksnes vaid lepingutes ja paberi peal. Kui suhteid mitte hoida, närbuvad need ära ega anna enam tänapäeval midagi juurde. Ka valdade liitmised on vähendanud sõprustegevust. Lepinguid aga konkreetselt ära ei öelda, sest see oleks äärmiselt ebasõbralik žest, olgugi et see osades olukordades oleks tegeliku olukorra konstateerimine. "Sellel moel, nagu see on olnud, on see vähenenud märkimisväärselt varasematest aegadest", ütleb Vaasa linnapea Tomas Häyry. „Sellele on loomulikud põhjendused. Maailm on muutunud, elu on läinud hektilisemaks. Kui sa reisid, sa näed kindlasti palju ja kohtud inimestega, aga samal ajal kuhjuvad tegemata tööd kodus. Tähtis oleks siiski noorte huvi üleval hoida, sest asjal on hoopis teine tera, kui kohtud inimesega päriselus võrreldes ainult veebi kaudu tuttavaks saamisega."

"Kõik sõpruslinnasuhted pole ühesugused", ütleb Satu Vuorinen Tamperest. "Kõik sõpruslinnad pole nii aktiivsed. Tampere ja Tartu suhe on ju täiesti eriline. Saab ju küsida, kas on olemas mõni avaliku halduse sektor Tamperes, kus ei oleks tehtud koostööd Tartuga. On suudetud toime panna igasuguseid projekte, ega ainult vallavalitsuste vahel, vaid kaasatud on teisigi."

Kus oleme peale valdade ühinemisi?

Valdade ühinemised nii Soomes kui Eestis on muutnud sõprusvaldade maastikku. Uus, varasemast palju suurem haldusüksus võis pärandada endale mitu uut sõpruslinnasuhet. Võimalik on ka, et ühel pool lahte moodustati suurem üksus ja teisel pool lahte jäi alles üksik vald, kellel partner pole enam sarnase taustaga. Järgmise sammuna võiks Soome ja Eesti vahel uurida, kas kõigil aktiivseid sõpruslinnasuhteid soovivatel on sobiv partner olemas.

Viimastel aastatel Soomes on sõpruslinnasuhteid arendatud edasi rohkem strateegilise ja erialase võrgustumise ning ettevõtluspoliitilise koostöö suunas. Tihedad, aktiivsed suhted on pidanud ajale ja hektilise elu survele siiski vastu. Sõpruslinnad on üks võrgustik teiste hulgas. Mitme põlvkonna vältel hoitud suhe kestab edasi ka peale tähtajalisi projekte, aga tänapäeval tuleb leida need viisid, kuidas sõpruslinnasuhe saab modernselt kasuks olla.

Tänapäeva töises elu-olus ei ole sõprusvalla delegatsiooni mitmepäevased külastused enam otstarbekad, aga bilateraalselt tullakse ikka edasi kokku. Praktilisi kogemusi on vahetatud näiteks vallavalitsuse kokkusulandumise küsimustes. Ikka edasi on koolinoorte, spordi ja kultuuri vahetused oluline rahvusvahelistumise formaat. Laieneb silmaring, õpitakse tolerantseteks inimesteks. "Kultuuripealinnahange on Tampere jaoks olnud selgelt strateegiline ja ettevõtluspoliitiline tööpõld. Nutika linna arendamine on meile tähtis ja selles vallas otsitakse sobivaid partnereid. Ning ka selles vallas on Tartu olnud väga hea partner", tõdeb Satu Vuorinen.

Kaasaegsetes koostööprojektides otsitakse kasu ja kokkupuutepunkte võimalikult paljudele tegijatele. Ka äriringkondadele ja teadusele – mitte ainult vallavalitsuse organisatsioonile. „Erinevaid projekte igal pool on väga palju, nii et on suur pluss, kui partnereid tuntakse juba ette."

Vaasas tehakse ülelahe Umeåga koostööd kui mitte iga nädal, siis igakuiselt. On ühisettevõtteid ja haridust planeeritakse ette koos nii, et regioonis oleks oskuslikku tööjõudu ka 2030ndates. Pärnuga on kaardistatud suhete tihendamist ning seda, millistel foorumitel Vaasal ja Pärnul tasuks koos tegutseda ja kuidas saaksid ettevõtted üksteisega kohtuda. Europrojektides eeldatakse tavaliselt, et partnereid on mitmes riigis. Eksisteerivad võrgustikud on abiks. „Kahevahelisi suhteid peab kasutama uuelgi moel", ütlen Tomas Häyry ja innustub. „Täpselt nii, harjumuspärasel viisil, aga *samas lisaks ka uuel moel*! Selles on asja iva!"

2.4.5 Gints Kaminskis: Läti kohalike ja piirkondlike omavalitsuste liit ja selle väljakutsed

Läti kohalike ja piirkondlike omavalitsuste liit

Selle aasta detsembris tähistab Läti Kohalike ja Piirkondlike Omavalitsuste Liit (LALRG) oma 30. aastapäeva kui organisatsioon, mis ühendab kõiki Läti kohalikke omavalitsusi. 1991. aasta asutamiskongressil võeti vastu mitu toimimispõhimõtet, mis on aktuaalsed ka tänapäeval:

• Kolm peamist ülesannet: töötada välja Läti kohalike omavalitsuste ühine poliitika; kaitsta seda poliitikat riigi ja erinevate huviorganisatsioonide ees; aidata kohalikel omavalitsustel areneda ja tugevneda. Kõiki kolme ülesannet saab täita ainult kõiki kohalikke omavalitsusi esindav organisatsioon.

• Ühing peab tegutsema oma liikmete nimel ja olema sõltumatu keskvalitsuse mõjust või muust välisest survest. Liikmelisus on vabatahtlik – kõik kohalikud omavalitsused võivad organisatsiooniga ühineda või sellest loobuda. Organisatsiooni rahalised vahendid põhinevad liikmemaksudel.

• Üksikute kohalike omavalitsuste või nende rühmade huve austatakse ja toetatakse. LALRG-i liikmed saavad osaleda mis tahes muus rahvusvahelises või riiklikus kohalike omavalitsuste ühenduses, samuti lobiseerida oma huve otseselt Läti või rahvusvahelisel tasandil. Seetõttu on vetoõigus kehtestatud igat tüüpi kohalikele omavalitsustele (praegu

– osariigi linnad ja vallad), kui nad ei nõustu liidu ühisotsusega. Erimeelsuste korral otsib ühendus kompromissi, mitte mehaanilist enamust.

Eespool nimetatud põhimõtted on iseloomulikud ka teiste EL-i riikide omavalitsusliitudele. Siiski on mitmeid tunnuseid, mis eristavad LALRG-d enamikust teistest ühendustest. Need eripärad tulenevad poliitilise spektri killustatusest riigis üldiselt ja kohalikes omavalitsustes ning kohalike omavalitsuste valimistel kandidaatide esitamise korrast:

• Ühenduse esimees (valitud kongressi poolt) on munitsipaalpoliitik, kuid ei peaks täitma linna- või vallavolikogu esimehe ametit.

• Ühingu poliitilised organid (juhatus, alalised poliitilised komiteed) ei ole moodustatud erakondade mõjul juhitavate poliitiliste otsustega, vaid asutatakse kokkuleppe alusel, võttes arvesse piirkondade, kohalike omavalitsuste tüüpide võrdset esindatust ja soolise võrdõiguslikkuse põhimõtet.

Saavutatakse omamoodi poliitiline neutraalsus – ühing avaldab arvamust riigi ja kohaliku omavalitsuse poliitika kõige olulisemates küsimustes, tasakaalustades eri territooriumide erinevaid vaateid ja huve.

Ühingu poliitiline struktuur koosneb kongressist (kõrgeim otsuseid tegev organ, tuleb kokku vähemalt üks kord aastas), nõukogust (kõik liikmed on esindatud, kohtuvad vähemalt 4 korda aastas), esimehest (valitud kongressi poolt), juhatus (koguneb vähemalt kord kuus, esindatud on kõik piirkonnad ja kõik kohalikud omavalitsused) ning alalised poliitilised komisjonid (rahandus ja eelarve, majandus, haridus ja kultuur, sotsiaal- ja terviseküsimused, regionaalareng ja kohalike omavalitsuste koostöö). Nõukogu esitab kandidaadid Lätit esindavatele riiklikesse delegatsioonidesse Euroopa Nõukogu kohalike ja piirkondlike omavalitsuste kongressil (CLRAE), samuti Euroopa Liidu Regioonide Komitees.

Ühingul on väike, kuid motiveeritud administratiivtöötajate meeskond, mida juhib peasekretär, mis võimaldab LALRG-l olla mõjukas riikliku poliitika mängija. Ühingu poliitilised nõustajad vastutavad LALRG-i vastavate komisjonide töö korraldamise eest kooskõlastatult munitsipaalpoliitikutest komisjonide esimeestega. Nõustajate ülesandeks on ka suhelda ministeeriumide ja nende allasutuste, parlamendikomisjonide, vastavate sektorite kodanikuühiskonna organisatsioonidega. Nad on ka kohalike omavalitsuste poliitika eestkõnelejad oma vastutusalas ja on ekspertidena kaasatud omavalitsuste suutlikkuse suurendamise projektidesse. Välissuhete sektor tagab assotsiatsiooni osalemise rahvusvahelistes projektides ning toimib Läti delegatsioonide teenindusstruktuurina Regioonide Komitees ja CLRAE-s. LALRG-l on ka Brüsselis kontor, et paremini esindada kohalike omavalitsuste ühiseid huve ja aidata üksikutel kohalikel omavalitsustel oma huve lobitada ELi asutustes. Haldustöötajate hulka kuuluvad ka juriidiliste küsimuste, raamatupidamise, riigihangete, andmete kogumise ja analüüsi, avalike suhete ja tehnilise toe eest vastutavad eksperdid.

LALRG avaldab iganädalase infobülletääni „Infologs", mis annab teada sündmustest, kõigist poliitikadokumentidest ja seaduseelnõudest, mille kohta on koostatud ühenduse seisukoht, ning avaldab ka väljatöötatud seisukohad. Bülletääni lisad pakuvad sündmuste dokumentide ja videosalvestiste täistekste. Ettevalmistatud ja ettevalmistatavad seisukohad arutatakse alaliste poliitiliste komisjonide koosolekutel ja olulisemad küsimused ka juhatuse koosolekutel. LALRG-i organite koosolekuid kasutatakse foorumitena, kus vastutavad ministeeriumid kooskõlastavad oma poliitika kohalike omavalitsustega. Kohalike omavalitsuste ja keskvalitsuse vaheliste konsultatsioonide süsteem on arenenud juba veerand sajandit, keskmes on LALRG. Konsultatsioonid koosnevad formaalsest osast (mida reguleerivad seadused ja ministrite kabineti määrused) ja mitteametlikust osast (põhineb kogemustel ja poliitilisel kultuuril). 1994. aastal tugines konsultatsioonide süsteem Taani kogemustele, kus domineerivad mitteametlikud traditsioonid ja kõrge poliitiline sallivus. Lätis vormistati sarnased läbirääkimisprotsessid.

Seetõttu on Lätis Euroopas kõige arenenum ametlik konsultatsioonisüsteem. Riigi valitsuse ja LALRG-i vahelise kokkuleppe ja lahkarvamuste aastaprotokollile viidatakse kohalike omavalitsuste seaduses ning veel kolmes seaduses, mis puudutab riigi ja kohaliku omavalitsuse eelarve menetlust. Protokoll sisaldab mõlema osapoole seisukohti riigi ja kohalike omavalitsuste pädevuse muutuste, uute seaduste ja poliitiliste algatuste kulude, samuti kohaliku omavalitsuse nõutavate tulude kohta. Igal aastal edastatakse see avalik dokument riigi parlamendile osana riigi aastaeelarve seaduse eelnõule lisatud paketist. Ametlik konsultatsioonisüsteem hõlmab ka iga-aastaseid läbirääkimisi ühingu ja valdkondlike ministeeriumide vahel. Seal on ministrite kabineti erimäärused, millega määratakse kindlaks ministeeriumide vastutus ja läbirääkimiste ettevalmistamise kord. Läbirääkimiste käigus arutatakse ministeeriumide plaane uute poliitiliste algatuste ja reformide jaoks käesoleval aastal ning kohalike omavalitsuste arvamusi kavandatavate algatuste kohta. See läbirääkimistsükkel hõlmab kõiki ministeeriume ja iga läbirääkimine lõpeb protokolliga. Läbirääkimised protokollitakse ja tehakse kättesaadavaks kõigile kohalikele omavalitsustele.

Ametlik konsultatsioonisüsteem hõlmab LALRG-i esindajate osalemist erinevates nõuandekogudes või järelevalvenõukogudes, samuti peaministri või ministrite kabineti loodud töörühmades. Nendes asutustes esindavad LALRG-d selle esimees, munitsipaalpoliitikud või ühenduse poliitilised nõustajad. Mitte vähem oluline on mitteametlik konsultatsioonisüsteem. See puudutab Seimi (Läti parlament) *(*ja kolme riigi täidesaatva võimu haru – ministrite kabinetti, riigikontrolli ja riigipresidenti. Suhteid presidendiga arendatakse igas eesistumisperioodis, võttes arvesse vastastikuseid prioriteete. Näiteks pööras LALRG kogu COVID-19 kriisi ajal erilist tähelepanu arvutite pakkumisele iga kooliõpilase jaoks. Seetõttu on loomulik, et LALRGist sai üks presidendi algatatud koostöömemorandumi „Arvuti igale lapsele" allakirjutanuid.

Riigikontrollil Lätis on õigus kontrollida kohaliku omavalitsuse tegevuse seaduslikkust ja kasulikkust. Siiski tuleb järgida, et ka Euroopa kohaliku omavalitsuse harta põhimõtteid ei rikutaks. Riigikontroll on reageerinud meie ühingu algatusele positiivselt ning viimastel aastatel on ühiseid arusaamu ja lahendusi otsides korraldatud regulaarset auditiküsimuste konsultatsiooni.

Mitteametlike konsultatsioonide kõige olulisem element on LALRG osalemine poliitiliste dokumentide eelnõude, seaduste ja ministrite kabineti vastuvõetud määruste kõigis etappides. LALRG-l on kõige ulatuslikum kogemus otsese ja avatud lobitöö valdkonnas ning meie algatused on nüüd üle võtnud kogu valitsusväline sektor. Praegu on see osalemine suuresti vormistatud – ühing osaleb valitsuse istungitel toimuvatel aruteludel ja väljendab kohalike omavalitsuste seisukohti kohalikke omavalitsusi otseselt või kaudselt puudutavates küsimustes.

Osalemine Seimis komisjonide koosolekutel on mitteametliku konsultatsiooni oluline element. Seaduseelnõud peavad läbima parlamendis mitu lugemist. Kui kavandatav seadus reguleerib kohalikke omavalitsusi puudutavaid küsimusi, koostavad LALRGi nõustajad kirjalikud ettepanekud ja osalevad aruteludes seaduseelnõu kõigis etappides. Mitteametlike konsultatsioonide käigus võivad kohalike omavalitsuste arvamused mõnikord erineda, kuna on juhtumeid, kus mõned kohalikud omavalitsused võivad olla võitjad, teised aga kaotajad. Meie ühendus ei saa vältida selliste küsimuste arutamist. Teatud kohalike omavalitsuste rühmade õigus avaldada erinevaid arvamusi pole vähem tähtis, kui vajadus jõuda ühisele kompromisspositsioonile. Kohalikud omavalitsused teevad koostööd ja võistlevad omavahel ressursside ja seaduses soodsate sätete pärast. Seda teevad ka erakonnad võimu nimel. Kõiki kohalikke omavalitsusi ühendaval ühingul on neis oludes tasakaalustav roll.

Kompromissi otsimine võtab aega. Protsessid valitsuses ja parlamendis on sageli kiiremad, kui kompromiss on saavutatud. Seetõttu kasutatakse järgmist:

1. põhineb Euroopa kohaliku omavalitsuse hartal, mis on Lätile siduv ja mis on suunaks erinevate seadusandlike või poliitiliste algatuste hindamiseks;
2. kongressidel hääletamise teel heaks kiidetud Läti kohalike omavalitsuste arengujuhised ja nõukogu vastuvõetud otsused;
3. ühistu seisukohad, mis on väljendatud ministrite kabinetiga kokkuleppe ja mittenõustumise aastaprotokollis;
4. poliitiliste komisjonide ja juhatuse koosolekutel saavutatud kokkulepped;
5. ühised seisukohad tulenevad kohalike omavalitsuste konkreetsete teemade arvamuste kokkuvõttest.

Ühtse arvamuse puudumine ei vabasta ühingut vastutusest. Liikmed maksavad liikmemakse ja ootavad pikaajalisi lahendusi. Seetõttu investeerib ühing oma analüüsivõime tugevdamisse. Oleme juurutanud pingiõppesüsteemi ja korraldanud kohalike omavalitsuste koostöövõrgustikke, kuhu on kaasatud lisaks kohalikele poliitikutele ka kohalike omavalitsuste parimad juhtivtöötajad. Osaleme kolmepoolses sotsiaaldialoogis laiemalt, kui tõenäoliselt teised kohalike omavalitsuste ühendused. See on osutunud riigi jaoks eriti oluliseks kriitilistel perioodidel – näiteks ülemaailmne majanduskriis aastatel 2008–2013 ja COVID-19 pandeemia praegu. Kohaliku omavalitsuse huvide edukas lobitöö nõuab liitlasi. Kui parlamendis ja kohalikes omavalitsustes on poliitiline spekter sarnane, on olukord lihtsam. Kui spekter erineb oluliselt, saab toetust ühiste seisukohtade kehtestamine peamiste sotsiaalpartnerite ja keskvalitsuse koostööpartneritega.

Meil on koostöö kogemus kahe keskvalitsuse sotsiaalpartneri – Läti Tööandjate Keskliidu ja Läti Vabade Ametiühingute Keskliidu – ning valitsuse kahe koostööpartneri – Kaubandus-Tööstuskoja ja Teaduste Akadeemiaga. Kõigil neil organisatsioonidel on erinevad huvid. Kui aga saavutatakse ühine seisukoht, on mõju keskvalitsusele palju suurem.

Mõlema kriisi ajal loodi ministrite, sotsiaal- ja koostööpartnerite, sealhulgas LALRGi osalusel riiklik strateegilise juhtimise mehhanism, mis on oma tõhusust tõestanud. Keskvalitsus peab vastu võtma ebapopulaarseid otsuseid, mida inimesed tajuvad kahemõtteliselt. Kui neid otsuseid selgitav valitsus saab tugineda sotsiaal- ja koostööpartnerite toetusele, mis kajastub piisavalt meedias ja sotsiaalvõrgustikes, stabiliseerib see olukorda riigis. Vastutasuks on võimalus edendada kohalikele omavalitsustele olulisi algatusi. Esimese kriisi ajal oli kõige olulisem saavutus nulleelarve koostamine struktuurireformide vähemalt osaliseks rakendamiseks. Vaja oli otsust, milliseid keskvalitsuse kulutusi tuleks kärpida ja mis kriisi ajal esikohale seada. LALRG suutis pakkuda lahendusi, mis põhinesid nõukogu ja kongressi otsustel prioriteetide osas. Teise kriisi ajal oli peamine vaidlus seoses juurdepääsuga isikuandmetele. Kohalikud omavalitsused ei saaks oma territooriumil pandeemia ajal kehtivate määruste järgimist tagada, kui munitsipaalpolitsei ja ametivõimud ei saaks õigeaegset teavet.

2021. aasta juunis toimub Lätis haldusterritoriaalne reform. Kohalike omavalitsuste arvu vähendatakse 119-lt 42-le. Järgnevatel aastatel on LALRG-i peamine väljakutse olla lobitegevus selliste otsuste saavutamise nimel, mis tegelevad rakendatud reformi peamiste puudustega ja aitavad toetuda reformi eelistele. Kohalike omavalitsuste arvu vähendamine nõuab ka sisu reformimist, tuleks pakkuda tuge uutele keskustele ja hüvitada kahjud valdade kaugemates piirkondades, kaitsta kohalike omavalitsuste finantsautonoomiat ja rahalist piisavust. Ühingu teine väljakutse ja ülesanne on kohalike omavalitsuste abistamine piirkondlike sisemiste juhtimismehhanismide ja koostöömehhanismide väljatöötamisel. Parandame veelgi oma ühenduse tööd vastavalt uutele tingimustele, et paremini esindada ja kaitsta oma liikmete – Läti kohalike omavalitsuste – huve.

2.4.6 Uno Silberg: Kohalik omavalitsus ning demokraatia – pilk Koselt Brüsselisse ning tagasi Omavalitsuspäevale

Euroopa Regioonide Komitee asendusliige 2004–2006 ja liige 2006–2020

Omavalitsuspäeva – riiklikku tähtpäeva on tähistatud alates 2018 kui tunnustust omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele. Samas võimaldab omavalitsuspäeva tähistamine igal aastal heita uusi pilke möödunule. Käesolev artikkel pühendab tähelepanu ja annab ülevaate Eesti demokraatlikult valitud ja toimivate omavalitsuste (sh Kose valla) ning nende esindajate suhetest ja ühisest koostööst teiste riikide kohalike- ja piirkondlike omavalitsuste esindajatega Euroopa Liidus (EL), mis sai hoo sisse peale Eesti liitumist aastal 2004.

Kohalike omavalitsuste ning demokraatia temaatika on olnud EL-is päevakorras selle loomisest alates. Üldistatud kujul EL ei ole täna enam see, mis ta oli eile, ega homme see, mis on ta täna. Täna, aastal 2021 on EL 27 Euroopa riiki ühendav poliitiline, majanduslik, sotsiaalne ja territoriaalne institutsioon, millega on käinud kaasas pidev muutumine.

Seda protsessi on mitmeti tõlgendatud ja mõistetud ning ligi 70 aastat ellu viidud liidu üleselt, liikmesriikide vaheliselt ning ka kohalikul- ja piirkondlikul tasandil [51]. Euroopa kohaliku omavalitsuse harta artikkel 3.1. kohaselt tähendab kohalik omavalitsus kohalike võimuorganite õigust ja võimet seaduse piires ja kohalike elanike huvides korraldada ja juhtida valdavat osa nende vastutusalasse kuuluvast ühiskonnaelust [52]. EL tasandil on olnud oluline, kas ja kuidas toimib liidu siseselt erinevate liikmesriikide koostöö eelkõige kohalike- ja piirkondlike omavalitsuste vaheliselt ning suhetes riigiüleste seadusloome institutsiooniga.

Demokraatia vaeguse probleem on olnud selles, kas ja kui, siis millises ulatuses kaasata kohalike- ja piirkondlike omavalitsuste esindajad EL-i õigusaktide koostamisse, kuna ligi kolm neljandikku EL-i õigusaktidest rakendatakse just kohalikul ja piirkondlikul tasandil. 90-ndate aastate alguseks oli probleemiks tõusnud ka üha suurenev lõhe üldsuse ja senise Euroopa integratsiooniprotsessi vahel. Probleemi lahendamiseks oli soov kaasata kodanikele kõige lähemal asuvad ja demokraatlikult valitud valitsustasandi – kohalike- ja piirkondlike omavalitsuste esindajad.

Demokraatlike protsesside edasiseks edendamiseks loodi aastal 1994 Maastrichti lepinguga Regioonide Komitee (RK), kui poliitiline kogu ELis, mis annab kohalikule ja piirkondlikule tasandile võimaluse kaasa rääkida EL-i poliitika kujundamisel ja õigusaktide koostamisel. Alates 2015 on kasutusel Regioonide Komitee laiendatud nimi – Euroopa Regioonide Komitee (ERK). EL-i lepingute kohaselt on komisjon, parlament ja nõukogu kohustatud konsulteerima ERK-ga uute ettepanekute osas, mis tehakse kohalikule või piirkondlikule tasandile mõju avaldavates valdkondades. ERK-l on olnud loomise algusest 189 kuni 350 liiget ja seda vastavalt 12 kuni 28 EL-i liikmesriigist. Komitee liikmed ja sama palju asendusliikmeid nimetatakse viie aastaseks mandaadiperioodiks. Ükski komitee liige ei või samal ajal olla Euroopa Parlamendi liige.

Alates 2020 on ERK-l 329 liiget 27-st liikmesriigist (peale Brexit'it). Liikmed kogunevad 5–6 korda aastas Brüsselisse täiskogu istungjärgule. Kõik liikmed peavad olema demokraatlikult valitud ja/või neil peab olema poliitiline mandaat oma koduriigis. Iga liikmesriigi valitsus esitab oma kohalikud ja piirkondlikud esindajad [60] (täisliikmed ja asendusliikmed) – riikide delegatsioonid, kelle seejärel kiidab heaks EL-i nõukogu. Komitee ei maksa liikmetele töötasu, kuid lähetuste korral hüvitatakse liikmetele nende sõidupiletite tegelik maksumus ja makstakse päevaraha, et katta kõik neile sõidu ajal ja koosoleku toimumiskohas tekkinud kulud. [53]

Komitee liikmed on jagatud nende poliitilise kuuluvuse järgi fraktsioonidesse ja huvivaldkondade järgi komisjonidesse. Aastal 2021 loodi uus võrgustik, mis ühendab ERK endisi täis- ja asendusliikmeid ning pakub neile võimalust jätkata komitee poliitilise töö ja tegevuse jälgimist.

ERK-s on kolme kümnendi jooksul välja kujunenud kohalike- ja piirkondlike omavalitsustele olulised kaasamise aluspõhimõtted [54]:

- Subsidiaarsus – kogu EL-i õigusloomeprotsessi vältel tuleb järgida subsidiaarsuse põhimõtet, mille kohaselt tuleb otsused langetada avaliku huvi teenimise seisukohalt kõige sobivamal valitsustasandil – seega võimalusel kohapeal.
- Kodanikulähedus – ERK-i eesmärk on tuua Euroopa Liidu kodanikud EL-ile lähemale. Kaasates selleks kohalikud ja piirkondlikud esindajad, kes tegelevad iga päev oma valijate muredega.
- Mitmetasandiline valitsemine – ERK tegevus on töö partneritega, st eelkõige kooskõlastatud tegevus Euroopa, riikliku, piirkondliku ja kohaliku tasandi vahel.

ERK on olnud EL-is Euroopa demokraatia selgroog. Hiljutine COVID-19 pandeemia näitas, et kohalikud ja piirkondlikud juhid on kohalike kogukondade liikumapanev jõud, reageerides hädaolukorras ja juhtides EL-i majanduse taastamist. Eesmärk tuua Euroopa inimestele lähemale meie külade, linnade ja piirkondade kaudu on seega komitee esmane ülesanne, mille saavutamise tarvis on seatud kolm peamist prioriteeti [55]:

Tuua Euroopa inimestele lähemale: demokraatia ja EL-i tulevik.

Juhtida põhjalikke sotsiaalseid muutusi: ehitada üles vastupanuvõimelised piirkondlikud ja kohalikud kogukonnad.

Ühtekuuluvus, meie põhiväärtus: EL-i kohapõhised poliitikameetmed. EL tegutseb oma inimeste ja nende kodukohtade huvides. Ühtekuuluvus ei ole raha, see on EL-i põhiväärtus.

ERK osalemine EL-i õigusloomes

Komitee töö toimub eri komisjonides. Komisjonid tutvuvad konsulteerimiseks esitatud ettepanekutega ning peavad arutelusid selleks, et koostada ametlikke arvamusi EL-i õigusaktide kohta või teistel olulistel kohalikel ja piirkondlikel teemadel.

Pärast Maastrichti lepingu vastuvõtmist kujunes lõplikult välja seadusloome otsustusprotsessis otseselt osalejate ring. Seadusloome algatuse õigus on ainult Euroopa Komisjonil ja õigusaktid kinnitatakse EL Nõukogus, konsulteeritakse Euroopa Parlamendi, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ja ERK-ga ning teatud valdkondades (komisjoni koosseisu kinnitamine, eelarve vastuvõtmine jm) on Euroopa Parlamendil kaasotsustusõigus EL Nõukoguga (vt joonis 1).

EL toimimise lepingu artikkel 308 [57] sätestab, et Euroopa Liidu Nõukogu, Komisjon ja Euroopa Parlament on kohustatud õigusloome ja muude meetmete vastuvõtmisel konsulteerima ERK-ga aluslepingutes ettenähtud juhtudel valdkondades, mis mõjutavad või võivad mõjutada kohalikke ja regionaalseid huvisid ja ka kõigil muudel, eriti piiriülese koostööga seotud juhtudel, kui üks neist institutsioonidest seda vajalikuks peab.

Kui ERK-le määratakse oma arvamuse (*Opinion*) esitamiseks tähtaeg, siis ei tohi see olla lühem, kui üks kuu alates kuupäevast, millal asjast teatatakse ERK presidendile (vt joonis 2).

ERK võib arvamuse avaldada ka omal algatusel juhul, kui ta peab niisugust sammu asjakohaseks. Komitee arvamus koos arutelu protokolliga edastatakse Euroopa Parlamendile, Nõukogule ja Komisjonile. Niimoodi hoitakse end EL üleselt kursis oluliste teema-

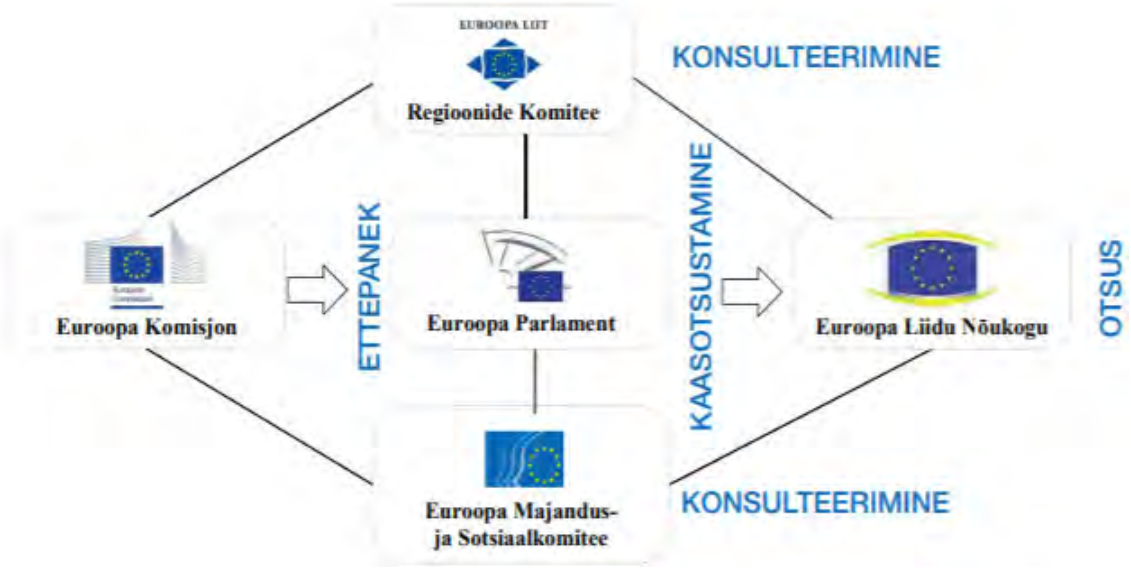

Joonis 1. Õigusloome protsess EL-is. (Allikas: Silberg, 2014, lk 13–14)

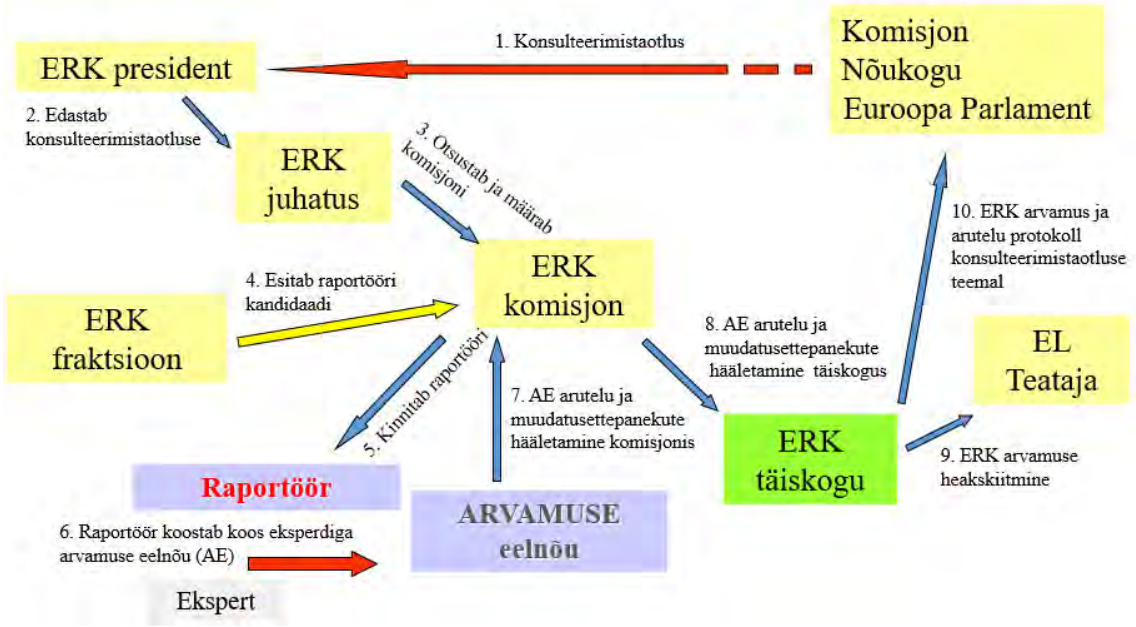

Joonis 2. EL õigusloome konsulteerimistaotlus ja arvamuste menetlus ERK-s. (Allikas: autori koostatud)

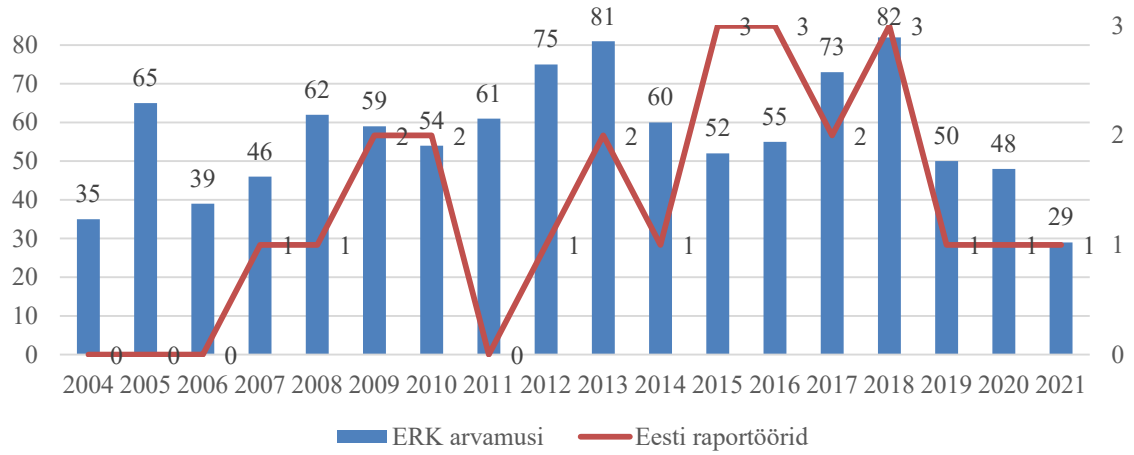

Joonis 3. ERK arvamused ja Eesti delegatsiooni liikmete (raportööride) poolt koostatud arvamused 2004-2021. (Allikas: [58], autori koostatud)

dega ja ollakse otseselt kaasatud EL seadusandlusloomesse, mis puudutavad nii otseselt kui ka kaudselt kohalikke- ja piirkondlikke omavalitsusi.

Alates aastast 2004, kui Eesti liitus EL-iga ning sai võimaluse osaleda oma kohalike omavalitsuste esindajate kaudu ERK töös on komitees kokku vastu võetud 1026 arvamust (vt joonis 3).

Eesti delegatsiooni liikmete poolt on 12 raportööri samal perioodil koostanud kokku 24 arvamuse eelnõud [59]. Koostatud arvamused on seni katnud piisavalt palju erinevaid kohalikele- ja piirkondlikele omavalitsustele olulisi valdkondi ning on võimaldanud Eesti esindajatel välja pakkuda parimaid teadmisi ja kogemusi, mis on leidnud teiste liikmesriikide esindajate toetuse. ERKs heaks kiidetud arvamused on oluliselt rikastanud ning andnud suure sisendi ELi õigusloomes õigusaktide väljatöötamisse.

2.4.7 Hannes Nagel: Piiriülesest koostööst Eesti ja Läti piiriala omavalitsuste näitel

Regionaal- ja väliskoostöö ekspert, Nagel Consulting OÜ

Vajadus koostöö järele ja sellest saadava kasu tunnetus erineb piirkonniti ja sõltub omavalitsuse suurusest – see on üks tähelepanek ligemale kümnendi pikkusest kokkupuutest Eesti ja Läti omavalitsustega. Neist enim seejuures piiriregioonides, millele viidatakse pealinnades aeg-ajalt kui äärealadele või perifeeriale. Need on tagasihoidlike eelarvetega omavalitsused, kus elanikke on pigem vähem ja väljakutsed sarnased teisel pool piiri oleva naaberomavalitsusega. Paraku alahinnatakse sageli pealinnades nende väljakutsete ulatust ja mõju piiriala kogukondadele. Samas kohtab just neis väiksemates omavalitsustes enam soovi olukorda paremaks muuta – kui vaid oleks võimalust, ressurssi, personali ja teadmisi ning vahel ka õnne.

Piiriala on eripärane piirkond, kus tuleb tugevalt esile omavalitsuse olemus, aga ka nii praegused ja tulevased probleemid, mille lahendamisse proovitakse kaasata oma piirkonna elanikke. Sageli sellest ei piisa, sest ressursse on lihtsalt liialt vähe. Selle takistuse ületamiseks tuleb astuda täiendavaid samme ja tihti viivad need teisele poole piiri. Rahandusministeeriumis kvalifitseerub selline tegevus piiriülese koostöö „*paragrahvi*" alla. Ning ka sellest tuleb Omavalitsuspäeval mõelda.

Omavalitsuste algusest

Eesti esimene riigivanem Ants Piip (1932) [19] on öelnud, et Baltimaad moodustavad erilise regionaalse terviku, mille poliitika ülesandeks on edendada majanduslikku ja kultuurilist koostööd nii hästi omavahel kui ka suurte naabritega. Kuivõrd meie riikide, aga ka kohalike omavalitsuste vahelist koostööd on sagedasti mõjutanud ja katkestanud välised jõud (tihti ka needsamad mainitud suured naabrid), toob Läti suursaadik Eestis Raimonds Jansons (2021) [20] esile 19. sajandit, mida saab lugeda meie regiooni kohalike omavalitsuste tegevuse alguseks.

Nimelt jääb sellesse aega eestlaste ja lätlaste rahvuslik ärkamisaeg, kus toimuvad olulised sotsiaalsed ja kultuurilised muutused. 1790. aastatel arutati Liivi- ja Eestimaa maapäevadel talurahva olukorra parandamist [21] ning 1816. ja 1819. aasta talurahvaseadused viisid lõpule pärisorjusest vabastamise, lõid talurahvakogukonnad (vallad), ent sätestasid ka näiteks vallakoolide asutamise (mõlemad valdkonnad on huvitaval kombel ka tänapäevalgi omavalitsuste korraldada). 1866. aastal vastuvõetud kohaliku omavalitsuse mõistes revolutsiooniline kogukonnaseadus – *Makoggukonna Seadus Baltia merre kubermangudele Ria, Tallinna ja Kuramale,* on esimene õigusakt, mis võimaldas seaduse jõul eestlastel ja lätlastel oma ära nägemise järgi avalikku elu korraldada. Jans (1932) peab sealjuures vajalikuks esile tuua ka 1889. aasta Balti kohtu- ja ametiasutuste ümbermuutmist ning 1917. aastal demokraatlike vallaomavalitsuste loomist [25].

Pea sada aastat hiljem, mil Baltimaades käis teine rahvuslik ärkamisaeg võeti sarnaselt 19. sajandile lühikese ajaraami sees vastu mitmeid sama määrava kaaluga seadusi (nt. haldusreformi seadus) ja otsuseid, korraldati esimesed vabad kohaliku omavalitsuse valimised ning asuti taastatama kohalikke omavalitsusi (Lõuk, 2021; Liitmäe, 2021) [22, 23] ja maakondi (Rüütel, 2021) [24], mis olid vaid mõned osad varem käima läinud pöördumatust protsessist Eesti iseseisvuse taastamise teel. Sarnased protsessid toimusid ka Lätis.

Samas 21. sajandil neist sündmustest niivõrd enam ei räägita, kuna aktuaalsemateks teemadeks on olnud nii kohaliku omavalitsuse reform, tulubaas, ülesanded, haldusterritooriumi piirid kui ka elanike arv. Neist mitmed on uuesti avastatud vanad teemad, mille üle debateeriti juba 90 aastat tagasi. Nagu õigusteadlane Heino Melesk (1933) [26] on kirjutanud, et „*Viimasel ajal on ajakirjanduses ilmunud terve rida kirjutusi valla suuruse küsimuse kohta, kusjuures enamik kirjutusi viitab suure valla poole, kuid ei puudu ka neid, kes väidavad, et valdade suurus võiks jääda endiseks kuna ka väiksed vallad teatud tingimuste juures suutvat rahuloldavalt täita nendel lasuvaid ülesandeid.*“ Samas on omavalitsused leidlikud nähtused, mis oma ülesannete täitmiseks teevad sageli koostööd. Tihti viib see ka teisele poole piiri, kuna väljakutsed ja võimalused kipuvad sealgi sarnased olema.

Mis on piiriülene koostöö?

Jaansoo (2019) [27] järgi ei ole endiselt ühist definitsiooni piiriülese koostöö kontseptsioonile – seda mõistetakse sageli üsna erinevalt. See sõltub paljuski vaataja perspektiivist ja teguritest, mis seda toetatavad ja põhjustavad. Siiski hõlmab piiriülese koostöö definitsioon pea alati geograafilist ulatust, haldustasandeid, institutsionaalseid astmeid ning vahel ka finantsvahendeid. Taolisel koostööl võivad olla vägagi erinevad mõõtmed, alates ühistegevusest ja lõpetades strateegilise koostööga, mille abil pakutakse piiriüleselt avalikke teenuseid (Sousa, 2013).

Koostööd saab liigitada ka vabatahtlikuks ja kohustuslikuks. Jaansoo (2019) (lk 52–53) [27] uuring sedastab, et kui koostöö pole rangelt volitatud, teevad kohalikud omavalitsused piiriülest koostööd ainult mõjuval põhjusel – nad ootavad ühistegevusest teatavat kasu,

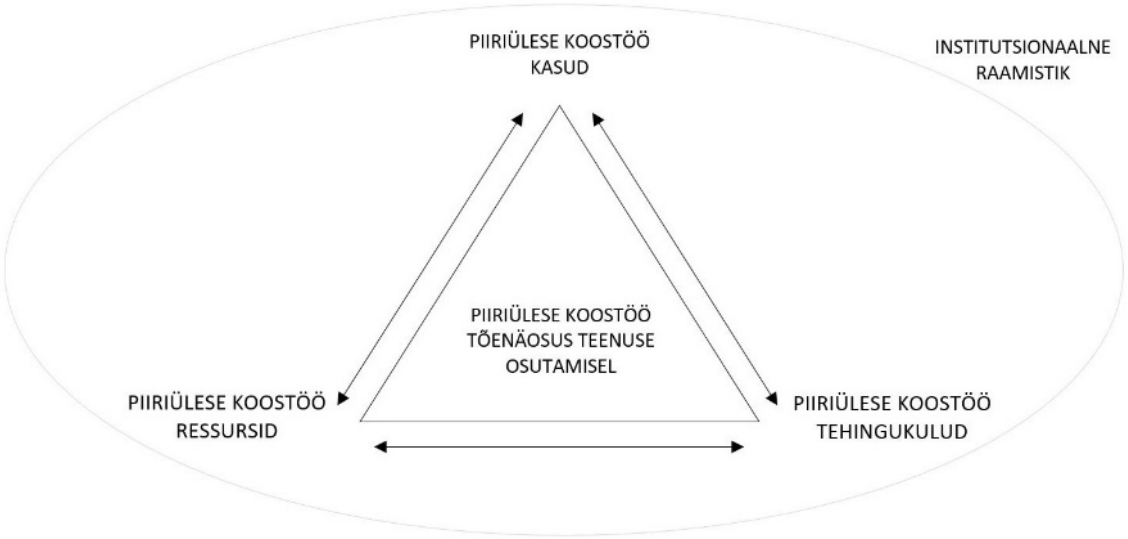

Joonis 1. Heuristiline mudel piiriülese koostöö selgitamiseks avalikus teenuste osutamises. (Allikas: Jaansoo, 2019, lk 53)

mille saamiseks peavad omavalitsused katma koostöö esialgsed tehingukulud, kasutades selleks oma olemasolevaid ressursse. Sellest tulenevalt selgitab Jaansoo (2019) (vt. joonis 1) teenuse osutamisel keskvalitsuse tasandist allapoole jäävas piiriüleses koostöös kasude, sellega seotud tehingukulude ja piiriülese koostöö ressursside seoseid.

Sealjuures toob Jaansoo (2019) [27] esile sellegi, et iga organisatsioon tegutseb oma riiklikus, piirkondlikus, kohalikus või Euroopa kontekstis ning otsused selle kohta, kas osaleda keskvalitsuse tasandist allapoole jäävas piiriüleses koostöös või mitte, on institutsionaalsest raamistikust tugevalt mõjutatud. Järelikult on piiriülese koostöö olemus pehmelt öeldes keeruline ja seni veel liialt vähe uuritud nähtus, kuigi seda käsitlevad mitmed erinevad teadusharud – näiteks avaliku sektori majandusteadlasi huvitab koostöö tõhusus ja mõjusus, inimgeograafe koostöö mõju inimeste vabale liikumisele ja organisatsiooniteoreetikuid koostööks vajalikud juhtimis- ja organisatsioonikultuurid. Kõik need valdkonnad kasutavad oma teooriaid ja kontseptuaalset keelt, kuid tavaliselt ei arvestata teiste sama valdkonna teadusharudes tehtud uuringutega. See on toonud kaasa kontseptuaalse mitmekesisuse ja kattuvad uuringud üheskoos teoreetilise integratsiooni puudumisega (lk 23) [27]. Kui seda nähtust kirjeldada aga ELi tasandil, siis seda aitab ilmestada Interreg nimeline võtmetähtsusega instrument, mis toetab piiriülest koostööd Euroopa Regionaalarengu Fondi najal ühisprojektide kaasrahastamise kaudu.

Piiriala omavalitsuste koostöö tasanditest

Võttes aluseks Jaansoo (2019) välja töötatud piiriülest koostööd seletava teoreetilise mudeli avalike teenuste osutamise näol (koostöö tugineb ühistegevuse läbi saadava kasu eesmärgil/motiivil) ning jättes kõrvale algusloo ja ajaloo värvikad nüansid, toon joonisel 2 (vt lk 129) esile tänapäevase Eesti ja Läti kohalike omavalitsuste piiriülese koostöö tasandid, mis jagunevad kohaliku, piiriala, riikliku ja Euroopa tasandi väljunditeks. Siinjuures on oluline esile tuua sedagi, et kohalikud omavalitsused teevad mitmekülgset koostööd ka erinevates formaatides projektide väliselt, ent sellistest näidetest on seni kahetsusväärselt vähe kirjutatud. Joonisel 2 kujutatud tasandid ei ole lineaarsed ja võivad sageli avalduda nii järjestikku kui ka juhuslikult, olles sealjuures sageli üksteisest sõltuvad ja seotud.

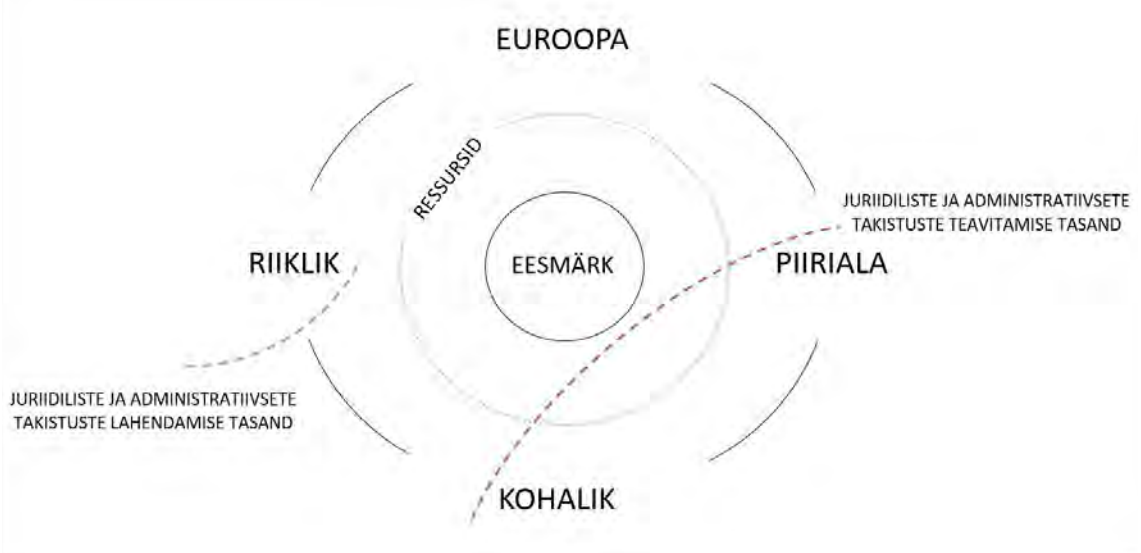

Joonis 2. Eesti-Läti piiriala kohaliku omavalitsuse piiriülese koostöö tasandid. (Allikas: autori koostatud)

Kohalikul tasandil kohtab enim omavalitsuse hallatavate asutuste tegevusi (traditsioonidel ja *ad hoc* põhimõttel põhinevad), kolmanda sektori organisatsioonide tegevuse toetamist ning piirialadele mõeldes tuleb esile tõsta ka Valga-Valka kaksiklinna partnerlust. Järgmisel laiemal piiriala tasandil domineerivad institutsioonide sõprus- ja koostöölepingud, memorandumid ja deklaratsioonid, mille alusel toetatakse ühistegevusi eelarvelistest vahenditest. Viimasel ajal on ilmunud ka esimesi, kuid siiski veel pealiskaudselt nappe vihjeid piiriülesest koostööst ka omavalitsuste arengukavades. Riiklikule tasandile jõudes muutuvad koostöövõimalused kitsamaks, kuna piiriala huvid kohtuvad teiste osapoolte eesmärkide ja reaalpoliitika võimalustega. Samuti tuleb arvestada, et nende tasandite vahel pendelavad aeg-ajalt ka piiriala omavalitsusi kimbutavad nn administratiivsed ja juriidilised takistused, millede lahendamisel vajatakse enamasti riigitasandite sekkumist, kuna kohaliku omavalitsuse võimaluseid neid iseseisvalt lahendada on võrdlemisi piiratud.

Administratiivsed takistused võivad olla üsna eripalgelised. Piiriregioonide näitel kirjeldan näiteks transpordi sõidugraafikute või piirialade maantee renoveerimiste sünkroniseerimine, et piiriülest mobiilsust kiirendada ja soodustada. Seevastu õiguslikud takistused hõlmavad mitut osapoolt ja eeldavad seaduste ühtlustamist või muutmist, mis on aeglane protsess. Näiteks alla 18-aastase isiku piiriületus kaksiklinnas Valga-Valka, kus piiriületamisel ühel pool kehtib lapse või noorega kaasas oleva volikirja nõue, aga teisel pool mitte. Enamasti jäävad kohalike omavalitsuste käed selliste takistuste lahendamisel lühikeseks. Ning kuigi mitmeid takistusi oleks vähemalt teoreetiliselt võimalik ühisprojektide kaasabil lahendada, ei eelda kõik olukorrad finantsressursside olemasolu – sageli on vajaminevaks ressursiks hoopis motivatsioon, mis saab koostöö tegemisel määravaks.

Koostöö tahet leiab piirialal siiski piisavalt – olgugi, et see võib piirkonniti ja ajati erineda, mis on ka mõistetav. Koostöö tasanditest on omavalitsuste jaoks vast keerukamateks riiklik ja Euroopa tasand, ehkki just seal on võimalik saavutada parimaid tulemusi. Viimastel aastatel on omavalitsusi enam ka riigitasandil kaasatud – näiteks osaletakse Eesti ja Läti valitsustevahelise komisjoni istungitel ning vajadusel luuakse ka enda algatusel selle juurde töörühmi, et erinevat laadi takistustele lahendusi leida. Euroopa tasandil on siin põhimängijaks Interreg, aga ka teistes rahvusvahelistes programmide koostööprojektides osalemine, mis aitavad kaasfinantseerida probleemteemade lahendamist või ühistegevuste eesmärke realiseerida.

Piiriülese koostöö programmist

Interreg Eesti-Läti piiriülese koostöö programm võimaldab 2007. aastast ühisprojektide kaasfinantseerimist. Selle eelkäijaks on vahemikus 2004–2006 tegutsenud Läänemere piirkonna Interreg IIIB naabruskonna programm, mis hõlmas endas Eesti-Läti-Vene Interreg IIIA koostööprioriteeti. Tegemist oli ühe esimese Euroopa tasandi meetmega, mis võimaldas märkimisväärset kaasrahastust Eesti ja Läti piirialade vahelise koostöö edendamiseks [29]. Paljud sealt alguse saanud kontaktid on teinud võimalikuks ülal kirjeldatud koostöö tasandite avaldumise Eesti ja Läti vahel.

Olles seotud Eesti-Läti piiriülese koostöö programmi rakendamisega alates 2013. aastast, iseloomustaksin programmi missiooni järgmiselt – toetada piiriäärsete regioonide jätkusuutlikku arengut läbi ideede, mis toovad piirkonda lisaks investeeringutele ka Euroopat vaimsel tasandil, et piiriülene koostöö muutuks igapäevasemaks ja domineeriks projektipõhise lähenemise üle. Samal ajal on taristuprojektid olnud piirialadele kriitilise tähtsusega ning panustanud ka piiriüleste takistuste kõrvaldamisse ja lahendamisse. Ühe näitena on programm aidanud kaasrahastada kolme piiriülese teelõigu korrastamist kokku 78 km ulatuses, mis on ka tõstnud mustkatte alla viidud teede kasutatavust. Ööpäevase keskmise liiklussageduse trendi võrdlus aastate lõikes (vt. tabel 1) toob esile enne ja pärast efekti.

Tee nr	Km	Teelõigu nimi	2011	2012	2013	2014	2018	2019	2020
54	0,700–12,600	Karksi-Nuia – Seda jõgi	195	220	221	299	399	403	411
54	12,600–16,700	Karksi-Nuia – Seda jõgi	195	220	221	123	214	210	191
68	0,000–8,800	Ape – Mõniste	295	268	272	275	586	690	602
19302	0,400–3,700	Kilingi-Nõmme – Mazsalaca	120	12	113	119	239	267	256
19302	3,700–11,100	Kilingi-Nõmme – Mazsalaca	70	70	65	68	132	141	129

Tabel 1. Eesti-Läti programmi 2007–2013 poolt korrastatud piiriüleste Eesti teelõikude liiklussageduste aastased muutused vahemikus 2011–2020.
(Allikas: Transpordiamet, 2021; autori koostatud)

Kui aastal 2014 oli Eesti poolse teelõigu nr 54 ööpäevane keskmine liiklussagedus kasvanud 104 auto võrra (35%) võrrelduna 2011. aastaga, siis 2020. aastaks on see jõudnud üle 400 autoni ning kümnendiga on piiriülene liikuvus sel teelõigul kasvanud üle 2 korra (sealjuures tuleb arvesse võtta, et 2020. aasta näitajaid mõjutas COVID-19 kriisiga kehtestatud meetmed ja piirangud). Liiklussageduste märkimisväärne kasv võimaldab siinjuures teha järelduse, et tehtud investeeringud on ennast õigustanud ja ära tasunud. Järelikult on mitmete projektide toetamise kaudu Eesti-Läti programm aidanud olemasolevaid riiklikke meetmeid täiendavate piiriüleste investeeringutega võimendada, et luua integreeritud lahendusi, mis on kasu toonud mõlemale poolele piiri, olgu selleks väikesadamate võrgustiku arendamine ühise teenusestandardi alusel, Valga-Valka piiriülese linnaruumi korrastamine, piiriüleste maanteede mustkatte alla viimine või piirialal ühtse koordinaat- ja kõrgussüsteemide väljaarendamine.

Jan Trei (2021) [30] on esile toonud mitmeid Eesti omavalitsuste väljakutseid näiteks 2022. aasta riigieelarve ja 2022–2025 aastate riigieelarvestrateegia läbirääkimistel, mis tõid tulemusena nii kompromisse kui ka eriarvamusi riigiga. Trei (2021) poolt kirjeldatud võrdlemisi sarnased väljakutsed, kompromisside otsimised ning eriarvamused avalduvad ka ühe piiriülese koostöö programmi kokkupanekul, kus laua taha on kaasatud palju erinevaid osapooli, mis toob endaga kaasa pea alati sama palju erinevaid soove.

Nii nagu riigieelarve, on ka Interreg programmide eelarved võrdlemisi piiratud ning olgugi, et need võivad sageli koosneda mitmest kohaliku omavalitsuse jaoks oluliseks toetussuunast, mille alla on võimalik taotlejatel (sh kohalikel omavalitsustel ja nende regionaaltasandi organisatsioonidel) ühisprojekte esitada, peavad need vastama programmi eesmärkidele, panustama programmi jaoks oluliste indikaatorite täitmisse (raporteeritakse Euroopa Komisjonile), olema jätkusuutlikud, omama vajadust ja põhjendust piiriüleseks koostööks (st miks just see programm peaks seda algatust kaasrahastama) ning lõpuks tuleb projektidel üksteisega konkureerida (kui on tegemist avatud vooru tingimustega). Samas on need ausad ja läbipaistvad reeglid, mis võimaldavad seirekomiteel kui Interreg programmides ainsa otsustusõigusega kogul [31] kaasrahastamiseks välja valida parimad ning jätkusuutlikuimad ühisprojektid.

Vaatamata sellele on kohalikud omavalitsused Interreg Eesti-Läti programmis alati aktiivsed olnud, seda ilmestab ka 114 Eesti ja Läti omavalitsuse 41 koostöö projekti. Aktiivsete projektipartneritena on Eesti ja Läti omavalitsustel olnud erineva suurusega projekte. Kui 2007–2013 perioodil saadi toetust ligemale 8, 3 miljoni euro ulatuses, siis 2014–2020 perioodil on Eesti ja Läti kohalikud omavalitsused projektides saanud üle 11, 5 miljoni euro ulatuses toetust [34].

Vahemikus 2007 kuni 2020 on programmipiirkonda (vt. joonis 3) eraldatud üle 72 miljoni euro, mida on jagatud projektidele ERF-toetusteks. 2021–2027 perioodil lisandub sellele veel 24 miljonit eurot. Seda ei ole vähe võttes arvesse, et peale Eesti-Läti prog-

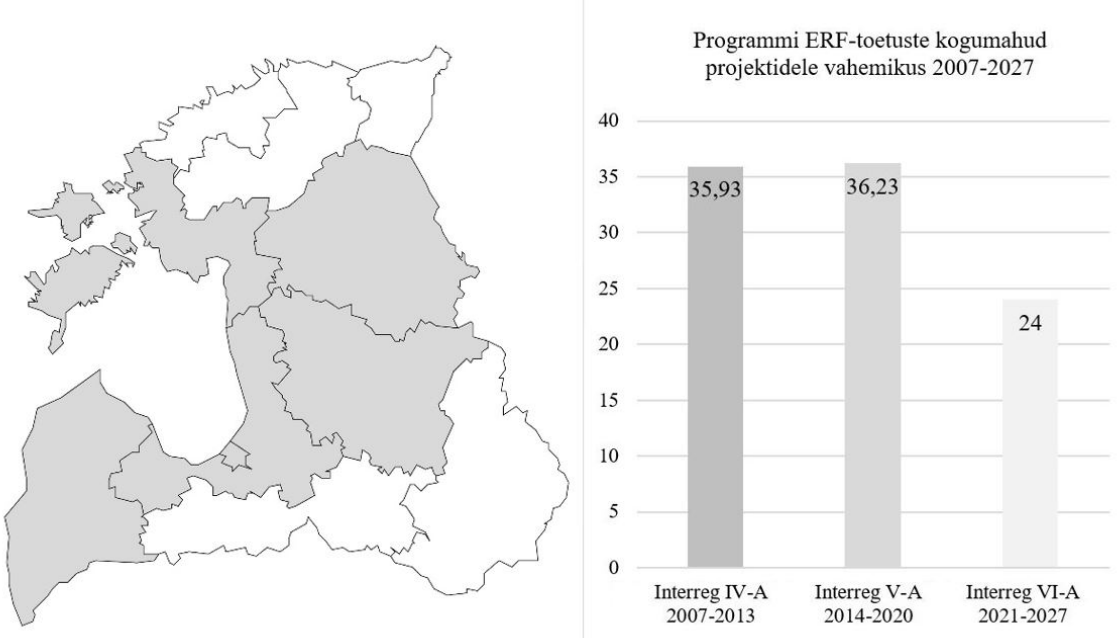

Joonis 3. Interreg Eesti-Läti programmi piirkond alates 2007. aastast (halliga) vasakul ja paremal programmi ERF-toetuste kogumahud miljonites eurodes projektidele vahemikus 2007–2027 .(Allikas: autori koostatud)

rammi on veel teisigi suuremaid programme lisaks mõlema riigi meetmetele, mis lisanduvad neile tegevustele, mis ei eelda finantsvahendite olemasolu – nt regulaarne kontaktide alalhoidmine ja piiriülene suhtlus personali vahel. Mõnes piirkonnas esineb seda enam, teisal vähem – olemas on see aga igal pool.

Mõlemad riigid on Eesti-Läti programmis sõltumata perioodist omavalitsusi ja teisi üksusi regioone usaldanud esindama. Eestis on seda rolli kandnud nii endised Maavalitsused kui praegused maakonnatasandi Omavalitsuste Liidud lisaks mõnele piiriala omavalitsusele (nt Häädemeeste, Saaremaa ja Valga vallad). Lätis seevastu on kaasatud regionaaltasandilt planeerimisregioone (läti k *plānošanas reģions*), näiteks Vidzeme ja Pierīga.

Kuid programmi vahendid ja võimalused on piiratud. Sageli soovivad kohalikud omavalitsused leida lahendusi sellistele probleemteemadele, mida programmil ei ole võimalik toetada ning enamasti on need seotud taristuga, mille investeeringuid piiriala vajab samavõrd nagu suuremad tõmbekeskused ja pealinnad. Korrastamist vajavaid piiriüleseid teid on oluliselt rohkem, kui piiriüleste programmide vahendeid.

Koostöö väljakutsed

Äärealade omavahelise sidususe, konkurentsivõime tõstmise ning aktiivsete ja jätkusuutlike kogukondade eelduseks on heal, aga ka ohutul tasemel ühendused. Tihtipeale on just piiriala omavalitsustel keerulisem konkureerida suuremate sisemaa ja tõmbekeskuste (nt Tartu või Riia) omavalitsustega investeeringute saamiseks sel lihtsal põhjusel, et suurtel omavalitsustel on rohkem administratiiv- ja finantsressursse suuremahulistes projektides osalemiseks.

Piiriüleste teede korrastamise näide kattub Jaansoo (2019) (lk 24) [27] uuringu tulemustega, mille kohaselt jätkuvad mõnel juhul institutsionaliseerimata piiriülese koostöö algatused ka aastaid pärast rahastamise lõppemist või oma esialgse probleemi lahendamist. Antud juhul aitas programm lahendada vaid 3 teelõigu ulatuses probleemi. Seetõttu koondusid 2019. aasta oktoobris 6 Eesti ja Läti piiriala omavalitsust koostöömemorandumi taha eesmärgiga leida olukorrale lahendus [32] kuna toona algas järgmise perioodi Eesti-Läti programmi 2021–2027 kokkupanek. Mäletatavasti ei leidnud piiriala teede korrastamine Euroopa Komisjoni poolset heakskiitu 2015. aastal, kuigi seda vahemikus 2013–2014 valmistati ette.

Tänaseks võib öelda, et *ad hoc* algatusel loodud töörühma järjepideva töö teema n-ö laual hoidmise ning ühistegevuste kaasabil, on teede korrastamist võimaldav toetussuund piltlikult öeldes jala ukse vahele saanud (tuleb siiski arvestada, et viimane sõna jääb selles osas Euroopa Komisjonile). Samas võttes arvesse piirialade koostöö tugevdamise ja prioriseerimise sõnumeid Brüsselist on täna lootust rohkem selleks, kui 2015. aastal. Mul on olnud au olla osaline protsessi nõustajana ning eriti hea meel on selle üle, et töörühma ettepanekuid on kuulda võetud ning oleme jõudnud nii kaugele, mis rõhutab veelkord omavalitsuste võimekust ja tahet oma piirkonna arengus kaasa rääkida. Seda ülesannet rõhutab ka ju Omavalitsuspäev, mis kannab endas edasi ka 1866. aasta kogukonnaseaduse vaimu. Teemasid, millele piiriala omavalitsused aga lahendust soovivad, on ka valitsustevahelise päevakorras mitmeid ning sageli jõuab sinna vaid murdosa neist, mis saavutavad mõlema riigi valitsuskomisjonides konsensuse.

Tulles tagasi 19. sajandi Eesti ja Läti kohaliku omavalitsuse arengu algusloo juurde siis paralleelselt 1860ndatel aastatel kirjutas meist linnulennult *ca* 2000 kilomeetrit eemal prantsuse majandusteadlane Paul Leroy-Beaulieu (1862) [33] oma töö „L'administration Locale en France et en Angleterre" sissejuhatuses: „*…on võimalik, ja Euroopa tsivilisatsiooni areng näib seda kaasa toovat, et mitmesuguste rahvusriikide keskasutused, mis seisavad üksteisega alatises läbikäimises, muutuvad ikka rohkem sarnasteks ja erinevad lõpuks ainult*

mõne varjundi läbi." Seda ennustust võiks meelde tuletada iga järgneva omavalitsusreformi ja uute kriteeriumite väljatöötamise eel, milles 21. sajandi kohalike omavalitsuste uuendamised nii Eestis kui Lätis suuresti on suunanud. Vastasel juhul on lõputu optimeerimise ja kuluefektiivsuse saavutamise tuhinas oht täide viia toona öeldu, kus omavalitsused muutuvad järjest ühetaolisemaks, nagu kaasaegne arhitektuur, erinedes sealjuures vähe, vaid mõne varjundi läbi üksteisest.

Kui Eesti tähistab tänavu kuuendat korda Omavalitsuspäeva, siis Lätis sarnast tähtpäeva ei ole. Kas see peaks olema ning kas sellest oleks siinkohal abi? Nähes kõrvalt Eesti ja Läti piiriala kohalike omavalitsuste koostööd läbi erinevate tasandite, selle keerukust ja sellest saadavaid töövõite, mida on viimastel aastatel tähele pannud ka Euroopa Komisjon siis jah, kuna tehtav koostöö kannab endas Omavalitsuspäeva missiooni ka teisele poole piiri. Oleks loomulik, kui lätlased selle meilt laenaksid – omavalitsuste väljakutsed piiriala, aga ka kaugemal on sarnasemad, kui võiks eeldada.

2.4.8 Janika Sillamaa: Lauluga omavalitsuspäevale

Nii mõnigi muusik on hämmeldunult küsinud: miks on rahvusvahelise muusikapäeva kõrvale sobitatud veel teinegi, ja veel üsna uus püha? Inimesed ei kipu süvenema, enne kui prahvatavad. Aga vahel on hea, kui keegi küsimusi esitab, sest see annab võimaluse vastata ja selgitada. Omavalitsuspäeva määratlenud sündmus juhtus üle saja aasta tagasi ja seda poleks aus ega õiglane muul ajal tähistada. Seega on saatuse ja juhuse tahtel niimoodi läinud, et esimene oktoober on pidupäev kogu maailma muusikute jaoks, ning mäletamist vääriv tähtpäev eestlaste jaoks, et austada Maakogukonna seaduse väljakuulutamist 1866. aasta esimesel oktoobril. Selline juhuslik ühildumine on ehk isegi märgilise tähtsusega, kuna Eesti ajaloos on muusikal äärmiselt otsustav roll ka poliitmaastikul: eestlased nimelt laulsid ennast vabaks!

Eesti laulupeo traditsioon on osa eestluse identiteedist. Meie koorimuusika äärmiselt kõrge ja rahvusvaheliselt korduvalt tunnustust leidnud tase on paljude erinevate asjaolude tulemus. Selle taga on meie maa käänuline ajalugu, eestlase töökus, saare kadaka vääriline vastupidavus ja muusikaarmastus. Meie väike maa on saatnud maailma mitmeid säravaid tähti, kelle nime ja loomingu tundmiseks ei pea olema eestlane. Nagu näiteks Arvo Pärt või Veljo Tormis.

Selleks, et mõista, mida muusika, iseäranis koorilaul, Eesti inimesele tähendab, peame ajaloos tagasi minema. Siin on tähtsündmuseks kindlasti Laulupidude kujunemine. Esimene laulupidu toimus 1869. aasta juunis. Kõigest kolm aastat pärast maakogukonna seaduse väljakuulutamist. Sellel laulupeol kõlasid esmakordselt eranditult ainult eestikeelsed lood. Ja kuigi enamuses esitati saksa heliloomingu tõlkeid, siis kaks teost olid eesti soost inimeste loodud. Need olid Aleksander Kunileidi komponeeritud „Mu isamaa on minu arm" ning „Sind surmani". Mõlemad laulud sündisid Lydia Koidula armastatud luuletuste peale. Samadele tekstidele on loodud ka uuemad ja praeguseks ehk tuntumadki meloodiad: Gustav Ernesaksa „Mu isamaa on minu arm" segakoorile (1947) ning Alo Mattiiseni variatsioon solistile, koorile ning rokkansamblile – A. Kunileidi viisi põhjal „Sind surmani" (1988).

Kuna Eesti pinnal on olnud väga palju võõraid valitsejaid, siis trotsi täis eestlane on loonud lugematul hulgal luuletusi ning laule kodumaast, vabaduse ihast ning isamaa armastusest. Igale vanusele ja raskusastmele: laulutsükleid suurtele kooridele, teoseid orkestrile ning soolopillidele. Eestimaast või mõnest Eesti paigast inspireeritud heliloomingust võiks korraldada muusika maratoni ja see võiks kesta päevi. Vahel on tunne, et isamaaliste laulude osakaal on peaaegu sama suur, kui armastuslaulude kogu.

Iga eestlane teab, mis asi on laulupidu. Paljud on sellest juba sülelapsena osa võtnud, kas siis rongkäigus või pealtvaatajana. Eestlased tulevad kogu maailmast kokku, panevad rahvariided selga ning marsivad õlg õla kõrval kõigile tuttavad viis kilomeetrit. Pealtvaatajad lehvitavad, hüppavad ja plaksutavad ning loetud tunnid hiljem elavad mäe peal kaasa neile, kes meie armsa laulukaare all esinevad. Kantakse ette uudisloomingut ja lauldakse pisarad silmas laule, mis voolavad meie vereringes juba sünnist saati. Eesti emad sülelastega kõrvuti raukade ja aasia residentidega, kes püüdlikult suure hardusega meie üsna keerulist koorimuusikat esitavad. Tammepuu suurused mehed laulmas bassihäälel, endal pisarad silmis. Koorid Narvast ja Kihnust. Väliseestlased Lätist ning Austraaliast. Ise nutan ka iga kord, kui „Mu isamaa on minu arm" esitusele tuleb. Samuti Tõnis Mägi „Koit", Rene Eespere „Ärkamise aeg" või Alo Mattiiseni „Eestlane olen ja eestlaseks jään".

Eestlane on loomu poolest introvert. Aga muusika teeb ka põhjamaise meele härdaks. Eesti inimene saab oma ülevuse kogemuse tihti just teistega laulu jagades. Muusikakooli Rahvaloomingu tundidest on meelde jäänud palju ilusaid ajalootõiku. Näiteks see, et muinas-eestlastel olid pärimuse järgi laulud kõige tarvis. Töölaulud, unelaulud, lembelaulud kiigelaulud, paaripaneku laulud, pööripäevade laulud, itkud surnute teele saatmiseks ning manasalmid katku ja huntide peletamiseks. Üheslaulmine on nii tugev osa meie DNA-st, et seda mäletavad ka need, kelle mõistus enam ei seleta. Aga kõige eredamalt näitas seda laulev revolutsioon. Muusika ühendas ja andis rahvale säärase jõu, et ilma verevalamiseta sai ennast vabaks lauldud. Paljude arvates Eesti ajaloo ilusaim seik. Täiesti ainulaadne. See eestlase trots ongi see miski, mis sidus muusika, vabaduse ja omariikluse. Tahe ise otsustada ja sõnu seada. Tahe ise viise meisterdada. Tahe ise oma maad juhtida ja oma asja ajada. Oma maad „omavalitseda"!

On igatpidi kiiduväärne, et ühel hetkel sündis otsus: omavalitsus kui institutsioon vajab oma tähtpäeva. Ning tähtpäeva juurutamisel on kindel koht spetsiifiliste traditsioonide tekkel. Nii, nagu jõulude ajal on kuusk või naistepäeval nelgid, nii on ehk ühel päeval ka Omavalituse tähistamise tarvis mingi eriline märk. Ehk kirjutab keegi selle tarbeks laulu? Või juhtub, et mõni tuhandetest juba olemasolevatest eesti lauludest saab iseeneslikult selle päevaga seotud muusikapalaks, mis juhtub täitsa juhuslikult, nagu omavalitsuspäeva kokkulangemine rahvusvahelise muusikapäevaga.

Traditsiooni juurutamise oluline osa on kindlasti ka teadvustamine ja kaasamine. Omavalitsust valivad omakandi inimesed. Nad annavad oma häälega märku usaldusest. Tugev kogukond ja kaasav omavalitsus on väga hea pinnas kodukandi arenguks. Ja siin on koht, kus inimesed saavad teineteist märgata ja tänada. Tähtpäeva staatus lisab kaalu ja pidulikkust, ning inimesed, kes tunnevad ennast väärtustatuna on alati valmis rohkem tagasi andma. Aitäh ei maksa palju, aga see väike sõna loob inimlikkuse silla.

Eesti Üleriigilise Omavalitusepäeva tähistamise kontseptsiooni üks osa on selle toimumine erinevates paikades üle Eesti. Kohavalik määrab tihti üldise tonaalsuse ja rõhuasetuse. Seda saab seostada kohalike sündmuste või üleriigiliste teemade esiletoomisega, mis on seotud kas ajaloolise tausta poolest või siis päevakajalisuse tõttu valitud kohaga. Kõike seda saab siduda ka muusikaliste etteastetega. Kuna Üleriigiline Omavalitsuspäev (mis on juba laienenud ka mitme päeva peale) on praeguseks välja kujunenud põhiloomult konverentsiks, siis moodustavad lõviosa programmist ettekanded ning tänuavaldused. Muusikaline osa päeva alguses ja lõpus aitab asisust pidulikumaks muuta. Juba praegu on traditsiooniliseks osaks Eesti hümn. Seda ei saa kuidagi nimetada „muusikapalaks", kuid see hetk, mil kõik püsti tõusevad ja koos laulavad, loob juba eos emotsionaalse ühisosa.

Ürituse liigendamise vajalikkus on ajaga ennast tõestanud. Muusikaline vahepala annab võimaluse ennast korraks muule lainele lülitada. See töötab nagu vahetund üldhariduslikus koolis. Emotsionaalne puudutus teeb inimese informatsioonile vastuvõtliku-

maks. Täpselt sama moodi, nagu kohv ja koogilaud teeb tuju rõõmsamaks. Rõõm ja rahulolu inimese omakorda avatumaks. Avatus ja rõõm on kokku hea vundament igasuguse ürituse kordaminekuks.

Muusikat saab kasutada enamasti neljal erineval viisil.

- Muusikaline aktsent üksiku laulu või signatuuri näol, annab võimaluse tähelepanu koondada.
- Pidulik kontsertosa, kus astuvad üles kas üks või mitu esinejat. Seda saab omakorda plokkideks jaotada, vastavalt päeva ülesehituse vajadusele. Selle osa eesmärk on lisada pidulikkust ning vaheldust.
- Taustamuusika vestlusele või söömisele. See võib olla elav esitus, aga võib kasutada ka targalt valitud salvestatud muusikat. Selle eesmärk on luua meeleolu.
- Meeleolumuusika õhtu lõpetuseks ja tantsuks. Kui ikka pikk päev seljataga, siis helge ja lõbus noot enne kojusõitu on alati lisaboonus.

Omavalitsuspäevale sobivad muusikapalad võiks Eestimaaga seotud olla. Enamuses niisugused, mis kõnetaksid suurt osa auditooriumist. Laulud, mis on tuttavad ning armastatud. Millel on Eestimaa või kindla paiga – maakonna, linna või külaga konkreetne seos. Ei pea olema alati tingimata Eesti autor. Mitte keegi ei pea maitsetuks, kui Haapsalu omavalitsuspäeva kohvi- ja tordisöömise taustaks kõlab Pjotr Tšaikovski klaveritsükkel „Mälestusi Haapsalust“ (Souvenir de Hapsal op 2 1867). Seda juhul, kui on suur tort, rahvast palju ja külastajad suhtuvad klassikalisse muusikasse mõistvalt

Kohaliku omavalitsuspäeva üks osa on jutustada küla, valla või linna lugusid. Vanu lugusid, päevakajalisi seiku, peatuda murekohadel ja tunda rõõmu edulugudest. Kõigele sellele loovad toreda fooni kodukandist pärit esinejad. Eesti on täis vapustavaid muusikuid, kes on pärit väikestest linnades ja küladest. Näiteks Arvo Pärt sündis Paides, Kerli Kõiv Elvas, Marju Länik Otepääl. Hedvig Hanson kasvas Tõrvas, Gerli ja Tanel Padar aga Kadrinas. Ivo Linna on Muhus ja Saaremaal kõigile oma inimene ja tema kaasamine Kuressaares toimunud omavalitsuspäeva esinemisprogrammi oli suurepärane mõte.

Esinejad, kes tulevad kodulavale ja sünnilinna inimestele laulma, kannavad endas sõnumeid: „Me ei ole teid unustanud!“, „Me väärtustame teid!“, „Aitäh, et te täna siin olete!“, „Aitäh, et te selle koha elus hoiate!“ See on tänuavaldus inimestele, kes uusi ideid sünnitavad ning need teoks teevad. Tänuavaldus ka neile, kes vana lapivad ning muredele lahendusi ostivad. Ja neile, kes paiga omanäolist vaimsust säilitavad ning kes sellel uusi jooni juurde tõmbavad.

Kui muusik viib laulud peole kaasa, siis ta läheb kinkima ja rõõmustama. Nagu igasuguse kingitusega, on ka muusikalise kingitusega lood sellised, et tark on valida kingitus, mis saajale kindlasti rõõmu teeb. Ja alati ei pruugi see muusiku enda lemmik olla. Sellepärast on tark läbi mõelda, kellele on sõnum suunatud, mis öelda tahetakse. Sõnum ei peitu ainult ilusas meloodias ja toredas tekstis. Pidupäeval (ning elus üldse) sõltuvad paljud asjad kontekstist. Pulma matuselauluga ei minda, isegi kui see on Beethoven. Omavalitsuspäeva muusika annaks palju juurde, kui see haakuks otseselt või kaudselt teemaga, millele omavalitsus on vastaval aastal rõhku tahtnud panna. Nii töötab see üleriigilisel rändaval omavalitsuspeol, kui ka väikese küla kodusel kohviõhtul, kus omavalitsuse esindajad saavad külarahvaga kokku. Ka ei pea kultuuriprogramm olema läbinisti paatoslik ja surmtõsine. Eestlane armastab naerda. Nii, nagu head kõnelejad pikivad oma ettekannetesse tabavaid muigama ajavaid kujundeid, nii on ka muusikul kohustus õhkkonda helgemaks ja rõõmsamaks muuta. Naer on terviseks. Aga ka siin sõltub kõik kontekstist. Hea esineja tunnetab publikut ja oskab puudutada.

Arvatakse, et kõige lihtsam vahend peo kordaminekuks on kutsuda professionaalne esineja. See on muidugi kindlapeale minek. Kuid kas see ikka alati on ainus ja parim valik?

Igas omavalitsuse haldusalas tegutseb suurel arvul isetegevuslikke kollektiive, kelle kaasamine pidupäeva ilmestamisse võiks omada lausa traditsiooni. Kodukandi inimesi armastatakse, nende tegemiste üle rõõmustatakse ning see on võimalus ka lihtsal inimesel, kes nädalavahetusel laulukooris käib, enda panus anda. Just niisugused esinemised annavad ringide tööle väga hea sihi ning suurendavad kogukonna lõimumist. See on koht, kus vallavanem ja kojamees seisavad kõrvuti tenorite reas ja laulavad koos sama häält, vaadates samal ajal püüdlikult dirigendi kätt.

Omavalitsus on demokraatliku riigi üks väga oluline rakk. Leida neid kohti, kus erineva tausta, hariduse ja positsiooniga inimesed teevad midagi ühiselt ja võrdsetel alustel, kannab endas väga tugevat sõnumit: kõik peavad võrdselt pingutama, siis hakkab muusika elama ja kõlama. Ja väga hea tulemuse annab ka isetegevuslaste ja professionaalide ühine esinemine. Kui väikese küla segakoor esitab koos Ivo linnaga „Eestlane olen ja eestlaseks jään", siis see annab mõnele koorimemmekesele meenutamist veel mitmeks aastaks. Ja ettevalmistust sellise ühise esinemise tarvis võetakse tavaliselt väga tõsiselt.

Laulda kodukandi laule ja eriti veel kodukoha autori loodud koorilaule või esitada kasvõi naabermajas üles kasvanud nüüdseks juba klassiku staatuse omandanud helilooja kirjutatud viiulipala, kannab endas hoopis laiemat sõnumit, kui lihtsalt väga ilus muusikapala. See on oma juurte teadvustamine, omakandi inimeste esiletõstmine ning neile tänu avaldamine. See on sõnum, et me ei unusta neid, kes on meie naabruses kohalikku kultuurielusse panustanud. See on tänu. Ning omavalitsuspäeval on tänu avaldamine inimestele, kes on panustanud, väga sobilik koht.

Sellised on mõtted, mis tulevad pähe, kui vaadelda, et elu sättis asjad nii, et Rahvusvaheline Muusikapäev ja meie üsna värske Omavalitsuspäev juhtusid kokku samale kuupäevale, milleks on esimene oktoober. Muusikapäeva algataja oli viiulivirtuoos ja tollane Rahvusvahelise Muusikanõukogu president Yehudi Menuhhin, ning Omavalitsuspäeva idee autor on Sulev Lääne koos MTÜ Polisega. Maailm muutub peadpööritava kiirusega ning praegusel infoajastul on lisaks sündmuste ja asjaolude jäädvustamisele olulisel kohal ka nende teadvustamine. Igasugusele teabele on olemas piiritu ligipääs ja seetõttu on aegajalt vaja inimestele meelde tuletada, mis ja kes on olulised. Mitte peale sundida, vaid meenutada ja tänada. Omavalitsuspäeva ellukutsumine on üks neid võimalusi. Ja miks mitte koos muusikaga? Me kõik väga loodame, et see ilus algatus kasvab ajaga veelgi.

Kasutatutud allikad

[17] Wiley, I. (2013). Kahekümne aastaga ümber maailma. Tallinn: Varrak.

[18] Sulonen, A. (2017). Kuntien itsehallintoa jo 100 vuotta. *Keskisuomalainen*, 27. November 2017. Veebilehel https://www.ksml.fi/paikalliset/2465656 (26.06.2021).

[19] Piip, A. (1932). Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti. Sissejuhatus poliitikasse II. *Elav Teadus,* 11, lk 112.

[20] Jansons, R. (2021). Mõtted koostööst, kohalikust omavalitsusest ning Omvalitsuspäevast. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[21] Krinal, V. (1992). Eesti Majandusajalugu. Õppevahend majandusteaduskonna I kursuse üliõpilasele. Tartu: Tartu Ülikool, lk 137-138, 140-141.

[22] Lõuk, T. (2021). Kuressaare linna „taasloomine" ja kohaliku omavalitsuse staatuse omistamine. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[23] Liitmäe, R. (2021). Muhu vald 30 – olnust tänaseni ja tulevikust. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[24] Rüütel, A. (2021). Haldusreform ja kohaliku omavalitsuse staatuse andmine Eestis. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[25] Jans, J. (1932). Vallaomavalitsuse korraldus. *Eesti Maaomavalitsuste Liidu Häälekandja*, 4, lk 63-64.

[26] Melesk, H. (1933). Kas suur või väike vald? *Eesti Maaomavalitsuste Liidu Häälekandja*, 6, lk 92.

[27] Jaansoo, A. (2019). *Provision of Services Across International Borders: Factors Driving Cooperation of Subnational Governments in Europe*. Doktoritöö. Enschede: University of Twente, lk 23, 40, 52-53.

[28] Sousa, de L. (2013) Understanding European Cross-Border Cooperation: A Framework for Analysis, *Journal of European Integration*, 35(6), lk 669-687.

[29] Euroopa Komisjon (2004). INTERREG IIIB – Läänemerepiirkond (INTERREG IIIA prioriteet Eesti-Läti-Venemaa). Võrgulehel https://ec.europa.eu/regional_policy/et/atlas/programmes/2000-2006/european/interreg-iiib-baltic-sea-region-interreg-iiia-priority-estonia-latvia-russia (01.06.2021)

[30] Trei, J. (2021). Riigieelarve läbirääkimised läbi kohaliku omavalitsuse prisma. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[31] Nagel, H. (2015). Euroopa territoriaalse koostöö programmid Eestis 2014-2020. Tallinn: Siseministeerium, 2015.

[32] IGC (2019). 10th Joint Session of the Estonian-Latvian and Latvian-Estonian Intergovernmental Commissions for Cross-Border Cooperation. *Rahandusministeerium*. Võrgulehel https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/ETK/IGC/igc_2019_protokoll.pdf (01.06.2021)

[33] Leroy-Beaulieu, P. (1862). L'administration Locale en France et en Angleterre: III. Communes et Liberté. La *Revue des Deux Mondes, 42(3)*, lk 612-645.

[34] Eesti-Läti programm (2021). Loetelu toetatud projektidest. Võrgulehel https://estlat.eu/assets/upload/About%20EstLat/List%20of%20supported%20projects%20for%20visibility%20 28.04.21.xlsx (07.06.2021).

[35] Sepp, V. (2018). Haldusreform 2017. Tallinn: Rahandusministeerium, lk 552.

[36] Gamzejev, E. (2020). Suur ülevaade: kuidas Jõhvi võim on seitse aastat laperdanud. Postimees, 28. september 2020. Veebilehel https://pohjarannik.postimees.ee/7072935/suur-ulevaade-kuidas-johvi-voim-on-seitse-aastat-laperdanud (02.04.2021).

[37] Kundla, R. (2020). Kauri umbusaldamine Jõhvis läbi ei läinud, ees seisab Easti umbusaldamine. Eesti Rahvusringhääling, 4. juuni 2020. Veebilehel: https://www.err.ee/1098565/kauri-umbusaldamine-johvis-labi-ei-lainud-ees-seisab-easti-umbusaldamine (02.04.2021).

[38] Lomp, L-E. (2020). Katri Raik võimalusest saada Narva linnapeaks: see on minu unistuste amet. Postimees, 11. nvember 2020. Veebilehel https://www.postimees.ee/7107450/katri-raik-voimalusest-saada-narva-linnapeaks-see-on-minu-unistuste-amet (02.04.2021).

[39] Pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Veebilehel https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/911bd7ba-18a1-4598-954a-cf4028a4403c/P%C3%BChade%20ja%20t%C3%A4htp%C3%A4evade%20seaduse%20muutmise%20seadus (02.04.2021).

[40] Praxis (2020). Ida-Virumaa majanduse ja tööturu kohandamine põlevkivitööstuse vähenemisega. Veebilehel http://www.praxis.ee/tood/ida-virumaa-polevkivitoostuse-vahenemine (21.04.2021).

[41] Vabariigi Valitsus (2021). Valitsuse moodustamise kokkulepe aastateks 2021–2023. Veebilehel www.valitsus.ee/valitsuse-eesmargid-ja-tegevused/valitsemise-alused/koalitsioonilepe (26.01.2021).

[42] Statistikaamet (2021a). Rahvamajanduse arvepidamine. Veebilehel www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahandus/rahvamajanduse-arvepidamine (22.05.2021).

[43] Statistikaamet (2021b). Population projection 2020-2080: demographic indicators by county and sex. Veebilehel http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?DataSetCode=RV088 (22.05.2021)

[44] Rahandusministeerium (2021). Riigihalduse minister tutvustas Ida-Viru õiglase ülemineku fondi jaotuskava. 5. märts 2021. Veebilehel www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/riigihalduse-minister-tutvustas-ida-viru-oiglase-ulemineku-fondi-jaotuskava (05.03.2021)

[45] Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit (2021). Ida-Viru õiglane üleminek. Veebilehel https://ivol.kovtp.ee/oiglane-uleminek (20.02.2021).

[46] MTÜ Polis (2021). III OVP – Päevakava & Ettekanded. Veebilehel https://polismtu.ee/foorumid/omavalitsuspaevad/iii-omavalitsuspaev/iii-ovp-paevakava-ettekanded (20.02.2021)

[47] Hololei, H. (2021). Transpordi alased väljakutsed Euroopa Liidus – kõik lahendused algavad kodulinnast ja -vallast. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[48] Noorkõiv, R. (2021). Kohalike omavalitsuste motivatsiooni suurendamine ettevõtluskeskkonna arendamisel. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[49] Kalev, L. (2021). Poliitikakujundamisvõime riigi ja kohaliku omavalitsuse uuenemise alusena. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[50] SEI (2021). Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. Veebilehel https://www.sei.org/publications/eesti-kliimaambitsiooni-tostmise-voimaluste-analuus (26.06.2021).

[51] Silberg, U. (2014). Euroopa Liidu rahandus. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 7.

[52] Euroopa kohaliku omavalitsuse harta. (RT II 1994, 26, 95). Veebilehel https://www.riigiteataja.ee/akt/13104622 (19.04.2021).

[53] Euroopa Regioonide Komitee (2021). Liikmed. Veebilehel https://cor.europa.eu/et/members/Pages/default.aspx (20.04.2021).

[54] Euroopa Regioonide Komitee (2021). Komiteest. Veebilehel https://cor.europa.eu/et/about/Pages/default.aspx (20.04.2021).

[55] Euroopa Regioonide Komitee (2021). Poliitilised prioriteedid 2020-2025. Veebilehel https://cor.europa.eu/et/our-work/Pages/cor-priorities.aspx (20.04.2021).

[56] Silberg, U. (2014). Euroopa Liidu rahandus. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 13-14.

[57] Euroopa Liidu toimimise leping. Art. 307. Veebilehel https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016E/TXT&from=ET (18.04.2021).

[58] Euroopa Regioonide Komitee koosolekud. Veebilehel https://memportal.cor.europa.eu/Meeting/CommitteeAgenda (16.04.2021).

[59] Eesti Linnade ja Valdade Liit (2021). Eesti delegatsiooni liikmete poolt koostatud arvamused EL Regioonide Komitees 2004-2021. Veebilehel https://www.elvl.ee/cdr-ee-del-liikmete-poolt-komitees-koostatud-arvamused?fbclid=IwAR26XTDKynfyFwYwtzNU8yS8SgM_AGDP7kJ-jiri3WaysBcWFPPUrTyR1ZA (20.04.2021).

[60] Euroopa Regioonide Komitee (2009). The selection process for Committee of the Regions members Procedures in the Member States. Veebilehel https://cor.europa.eu/en/members/Documents/Selection-process-for-CoR-members.pdf (26.06.2021).

2.5.1 Omavalitsuspäeva ideest ja MTÜ Polis suvekonverentsist Arukülas Raasiku vallas

**Kohalik omavalitsus kui Eesti riigi taastamise vundament –
kas ka muudatuste mootor!**

MTÜ Polis ja partnerite suvekonverents on pühendatud Eesti Vabariigi taastamise 25. aastapäevale ning sellega märgitakse ära meie avaliku halduse loomise 150. aastapäev

KORRALDAJAD: MTÜ Polis, Riigikogu, Tallinna Ülikool, Raasiku vald, Eesti Maaomavalitsuste Liit, Eesti Linnade Liit, Harjumaa Omavalitsuste Liit, Tallinna linn, Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Ülikool, üleriigiliste kohaliku omavalitsuste liitude vanematekogu, Haldusjuristide Ühendus, Valla- ja Linnasekretäride Selts, Eesti Omavalitsusliitude Ühendus.

AEG: 25. august 2016

KOHT: Aruküla rahvamaja (Aruküla, Raasiku vald), Tallinna mnt 24

AJAKAVA:
10.00 Osalejate registreerimine, hommikukohv

I OSA KONVERENTSI SISSEJUHATAMINE
10.30 Avasõnad:
Aivar Kokk, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident
Moderaatorid: Sulev Lääne; Aivar Kokk; Sulev Mäeltsemees
Tervitused:
Eiki Nestor, Riigikogu esimees
Raivo Uukkivi, Raasiku vallavanem
Henri Reederi lühiesinemine Kaarel Eenpalust

II OSA AJALUGU KUI TULEVIKU TEERAJAJA
Ettekanded:
11.00 President Arnold Rüütel
Eesti Vabariigi taastamine ja kohalik omavalitsus
11.20 Eerik-Juhan Truuväli, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Georg Sootla, Kersten Kattai, Kalle Merusk, Vallo Olle
Kohalik omavalitsus ja üleriigilised liidud kui uue avaliku võimu kandjad ning riikluse taasloojad
11.40 Aadu Must, Riigikogu liige, TÜ professor
Eesti Vabariik 100 ja kohalik omavalitsus
12.00 Anne Eenpalu
Eesti Vabariik ja selle järjepidevus ning ühenduslülid
12.20 lõuna

III OSA KOHALIK OMAVALITSUS JA REFORMID – KAS VALLAD JA LINNAD SAAVAD MUUDATUSTE MOOTORIKS?

Ettekanded:

13.20 Helir-Valdor Seeder, Riigikogu I aseesimees
Haldusreform ja omavalitsused

13.40 Kalle Laanet, Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees
Riigireformi järgmised etapid

14.00 Paul Varul, vandeadvokaat, advokaadibüroo Varul partner, TÜ emeriitprofessor
Haldusreformi seaduse vastavusest põhiseadusega

14:20 Kersten Kattai, TLÜ doktorant; Mikk Lõhmus, TTÜ, PhD; Sulev Lääne, TLÜ doktorant; Sulev Mäeltsemees, TTÜ professor, PhD; Rivo Noorkõiv, teadusmagister; Garri Raagmaa, TÜ dotsent, PhD; Uno Silberg, SKA, majandusteaduse doktor; Georg Sootla, TLÜ professor, PhD, Eerik-Juhan Truuväli, PhD
Kas on võimalik tagada ühiskonna efektiivne ning sidus toimimine ja avaliku võimu jätkusuutlik partnerlus?

14.40 Kadri Ukrainski, TÜ professor; Kadi Timpmann, TÜ teadur, doktorant
Fiskaalautonoomia ja kohalikud omavalitsused – olukord ja võimalikud arengud Eestis

15.00 Kohvipaus

Ettekanded jätkuvad:

15.20 Taavi Aas, ELL esimees
Linnad kui muudatuste mootor

15.40 Kurmet Müürsepp, EMOL esimees
Vallad kui Eesti arengu kindlustaja

16.00 Andres Noormägi, Ida-Viru maavanem
Maakonna võimalikust rollist uues haldus-territoriaalses olustikus riigihalduse aspektist

16.20 Kaupo Rätsepp, HOL esimees
Maakonna võimalikust rollist uues haldus-territoriaalses olustikus kohaliku omavalitsuse aspektist

16.40 Raivo Uukkivi, Raasiku vallavanem
Vald kui kohaliku omavalitsuse üksus ja kavandatav haldusreform

17.00 konverentsi lõpetamine*
*Huvilistel on võimalus külastada ka perekond Eenpalu muuseumi Arukülas

EESTI I OMAVALITSUSPÄEV

4. oktoober 2016 Riigikogu Konverentsikeskus

01.10.1886 jõustus meie avaliku halduse esimene seadus – Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male ning alates 1.10.1990 taastati uuesti omavalitsuslik staatus, esimestena Muhu vallas ning Kuressaare linnas
MTÜ Polise ja partnerite 25.08.2016 Aruküla suvekonverentsi ettepanekul tähistatakse Eesti kohaliku omavalitsuse loomise ja taastamise aastapäeva Omavalitsuspäevaga
KORRALDAJAD: MTÜ Polis, Riigikogu, Tallinna Ülikool, Eesti Maaomavalitsuste Liit, Eesti Linnade Liit, Harjumaa Omavalitsuste Liit, Tallinna linn, Tartu linn, Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Ülikool, üleriigiliste kohaliku omavalitsuste liitude vanematekogu, Haldusjuristide Ühendus, Valla- ja Linnasekretäride Selts, Eesti Omavalitsusliitude Ühendus.

AEG: 4. oktoober 2016

KOHT: Riigikogu Konverentsikeskus (Lossi plats 1 a)

AJAKAVA:
10.30 Osalejate registreerimine

I OSA OMAVALITSUSPÄEVA SISSEJUHATAMINE
11.00 Avasõnad:
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident
Aivar Kokk, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
Tervitused:
Eiki Nestor, Riigikogu esimees
Māris Kučinskis, Läti Vabariigi peaminister
Taavi Rõivas, Eesti Vabariigi peaminister

II OSA OMAVALITSUSPÄEV JA ESIMENE OKTOOBER
Moderaatorid:
Aivar Kokk, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees, (varasem Jõgeva Vallavolikogu esimees)
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident, (varasem ELL ja EMOL juhatuse liige, ELL peasekretär/teadussekretär)
Jaan Alver, Keila vallavanem

Ettekanded:
11.30 President Arnold Rüütel
Eesti Vabariigi taastamine ja kohalik omavalitsus – kohaliku omavalitsuse staatusest
11.45 Eerik-Juhan Truuväli, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees (varasem Tallinna Linnavolikogu esimees), Georg Sootla, Kersten Kattai (varasem Võhma *Linnavolikogu liige) Eesti Kohalik omavalitsus – olnust, olevast ja tulevast*

12.00 Taivo Lõuk, Kuressaare linnapea (01.10.1990 – 1993)
Kuressaare linna „taasloomine" ja kohaliku omavalitsuse staatuse omistamine
12.15 Madis Kallas, Kuressaare linnapea
Kuressaare kohaliku omavalitsuse arengust – suunad tänaseks ja tulevikuks
12.30 Raido Liitmäe, Muhu vallavanem
Muhu valla taastamisest ning arengust

III OSA KOHALIK OMAVALITSUS TÄNA JA HOMME

RIIGI VAADE:
13.00 Helir-Valdor Seeder, Riigikogu I aseesimees, (varasem Viljandi linnapea)
Riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerlussuhted
13.15 Jüri Ratas, Riigikogu II aseesimees, (varasem Tallinna linnapea)
Kohaliku omavalitsuse kohustuste jõuõlg
13.30 Lauri Luik, Riigikogu põhiseaduskomisjoni liige, riigireformi juhtrühma esimees
Riigireformist ja kavandatavatest sammudest
13.45 kohvipaus

KOHALIKU OMAVALITSUSE ja TEADLASTE VAADE:
Moderaatorid:
Urve Tiidus, Riigikogu liige, varasem Kuressaare linnapea
Sulev Mäeltsemees, TTÜ Sotsiaalteaduskonna dekaan
Vladimir Šokman, Tartu Linnavolikogu esimees

Ettekanded:
14.00 Jüri Võigemast, Eesti Linnade Liidu tegevdirektor
Linnade koostööst ja arengust
14.15 Kurmet Müürsepp, Eesti Maaomavalitsuste Liidu esimees
Valdade koostööst ja arengust
14.30 Silvi Ojamuru, maakondlike omavalitsusliitude koordinaator, Raplamaa Omavalitsuste Liidu tegevdirektor
Maakondlike omavalitsusliitude koostööst ja arengust

14.45 Teadlaste ettekanne: Georg Sootla, Tallinna Ülikooli professor, Kersten Kattai, Tallinna Ülikooli doktorant; Mikk Lõhmus, Tallinna Tehnikaülikooli lektor, PhD; Sulev Lääne, Tallinna Ülikooli doktorant; Sulev Mäeltsemees, Tallinna Tehnikaülikooli professor, PhD; Rivo Noorkõiv, Geomedia juht, teadusmagister; Garri Raagmaa, Tartu Ülikooli dotsent, PhD; Uno Silberg, Sisekaitseakadeemia Finantskolledži direktor, majandusteaduse doktor; Eerik-Juhan Truuväli, PhD
Kohalik omavalitsus – tänapäev ja tulevik
15.00 omavalitsuspäeva lõpetamine

EESTI II OMAVALITSUSPÄEV

26. september 2017, Kalevi Spordihall

Pühendatud Eesti kohaliku omavalitsuse ja omavalitsusliitude taastamisele ja arengule 1989–2017

AEG: 26. september 2017

KOHT: Kalevi Spordihall, Juhkentali 12, Tallinn

AJAKAVA:
12.00 Osalejate registreerimine, kohv

I OSA OMAVALITSUSPÄEVA KONVERENTS

13.05 Esineb Janika Sillamaa
13.30 Avasõnad:
Aivar Kokk, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident, Tallinna Ülikool
13.40 Tervituskõned:
Eiki Nestor, Riigikogu esimees
Jüri Ratas, Eesti Vabariigi peaminister
Maris Kucinskis, Läti Vabariigi peaminister
Ettekanded:
14.10 Taavi Aas, Eesti Linnade Liidu juhatuse esimees
ELL-i tegevusest ning arengust – linnad ja linnapiirkonnad täna ning tulevikus
14.25 Eerik-Juhan Truuväli, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Georg Sootla, Kersten Kattai, MTÜ Polis
Eesti kohalik omavalitsus ja omavalitsusliidud – taastamisest ning rollist Eesti avaliku halduse kujundamisel ja arendamisel
14.55 Jaak Aab, riigihalduse minister
Regionaalpoliitika ja arengud kohalike omavalitsuste valdkonnas
15.25 Kurmet Müürsepp, Eesti Maaomavalitsuste Liidu esimees
EMOL-i tegevusest ning arengust – vallad ja maapiirkonnad täna ning tulevikus

15.40 Riigikogus esindatud erakondade juhtide paneeldiskussioon, moderaator Märt Treier
Eesti kohalik omavalitsus täna ja homme – vaade ka kaugemale
17.10 Omavalitsuspäeva konverentsi lõpetamine

II OSA OMAVALITSUSPÄEVA VASTUVÕTT

17.30 Avasõnad:
Enn Eesmaa, Riigikogu I aseesimees
Tervitused:
President Arnold Rüütel
Sirpa Paatero, Soome Omavalitsusliidu esimees, Soome parlamendi liige
Veiko Spolitis, Läti parlamendi liige, Läti-Eesti sõprusrühma esimees
Ülle Madise, õiguskantsler
Gints Kaminskis, Läti Omavalitsusliidu tegevesimees
18.00 Omavalitsuskogumiku esitlus
Pidulik õhtusöök, tänamine, kultuuriprogramm Koit Toome ja ansambel, rahvatantsuansambel Sõprus
Õhtut juhib Gaute Kivistik (tuntud kui Rohke Debelakk)
Omavalitsuspäeva lõpetamine

Korraldajatel on õigus teha muudatusi programmis

EESTI III OMAVALITSUSPÄEV*

EESTI JA EUROOPA LIIT – TÄNASED ARENGUD JA TULEVIKU KOOSTÖÖ VÕTMETEEMAD NARVAS ning IDA-VIRUMAAL

28. september 2018, Narva linn
***Pühendatud Eesti Vabariigi 100. aastapäevale**

AEG: 28. september 2018

KOHT: Narva, Narva Kultuurimaja Rugodiv, Aleksandr Puškini tn. 8

AJAKAVA:
10.30 Osalejate registreerimine, kohv
11.15 Esineb Narva Tütarlaste Koor

OMAVALITSUSPÄEVA KONVERENTS
AVAMINE
Moderaatorid:
Eve East, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
Jüri Nikolajev, Eesti Rahvusringhäälingu Narva toimetaja
11.30 Avakõned:
Mihhail Kõlvart, Tallinna Linnavolikogu esimees
Tarmo Tammiste, Narva linnapea, Omavalitsuspäeva korralduskomitee aseesimees
11.40 Tervituskõned:
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident, Tallinna Ülikool, Omavalitsuspäeva korralduskomitee esimees
Maris Kucinskis, Läti Vabariigi peaminister; tervituse edastab Läti Vabariigi suursaadik Raimonds Jansons
Aivar Kokk, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
Mihkel Juhkami, Eesti Linnade ja Valdade Liidu aseesimees
Keit Kasemets, Euroopa Komisjoni Eesti Esinduse juht

I OSA EESTI RIIK JA OMAVALITSUS 100
Ettekanded:
12.20 Eiki Nestor, Riigikogu esimees

Eesti riigi loomisest ning arengu etappidest

12.40 Eerik-Juhan Truuväli, Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Leif Kalev, Georg Sootla, Kersten Kattai, Vallo Olle, Eve East MTÜ Polis
Eesti omavalitsuste ja valdkonna koostöö arengust

II OSA EUROOPA LIIT JA EESTI – PROBLEEMID JA VÕIMALUSED ARENGUKS ETTEVÕTLUSE JA TARISTU VALDKONNAS, SEALHULGAS NARVAS JA IDA-VIRUMAAL

Ettekanded:

13.00 Jüri Ratas, peaminister
Riigi ja kohalike omavalitsuste koostööst, tuleviku perspektiividest ja Ida-Virumaa programmist

13.20 Henrik Hololei, Euroopa Komisjoni liikuvuse ja transpordi peadirektoraadi peadirektor
Euroopa Liidu prioriteedid liikuvuse ja transpordi valdkonnas – seosed arengutega Eestis ning võimalikud siirded Narvas ja Ida-Virumaal

13.40 kogumiku "Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Ajalugu, tänapäev ja tulevik" esitlus

13.50 lõuna/pressikonverents

Moderaatorid:

Veikko Luhalaid, Narva-Jõesuu Linnavolikogu esimees
Jevgeni Timoštšuk, Põhjamaade Ministrite Nõukogu esindus Eestis, Narva filiaali programmi koordinaator

14.40 Jari Koskinen, Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) tegevjuht, mitmekordne Soome minister ja parlamendi liige
Vajadustest, ideedest ning tegevustest kohaliku omavalitsuse arendamisel – sealhulgas seonduvalt regionaalse aspektiga

15.00 Ulf Johansson, Rootsi Kohalike Omavalitsuste ja Regioonide Liidu varasem arendus- ja ettevõtlusdirektor, SWECO AB vanemkonsultant, Hiina Jinan linna arengu peaplaneerija
Kohalike omavalitsuste ja regioonide arendamine, sh ettevõtluse valdkonnas, globaalses kontekstis

15.20 Toomas Tõniste, rahandusminister
Euroopa Liidu mitmeaastasest finantsraamistikust aastateks 2021–2027 ja Eesti seisukohtadest, sealhulgas seostest kohaliku omavalitsusega

15.40 Aivar Kokk, Riigikogu maaelukomisjoni esimees
Vajadustest, ideedest ja tegevustest taristu ja ettevõtluse arendamisel – sealhulgas seonduvalt regionaalsete arengutega

16.00 AASTA TEGU väljakuulutamine

16.10 kohvipaus

Moderaatorid:

Raivo Vare, ettevõtja
Hannes Rumm, Välisministeeriumi strateegilise kommunikatsiooni nõunik

16.30 paneeldiskussioon:
Euroopa Liit, Eesti, Narva ja Ida-Virumaa kui partnerid kommunikatsioonisüsteemide, ettevõtluse ja hariduse arendamisel, sh võimalused ja takistused Narva linnas ja Ida-Virumaal

Osalejad:

Henrik Hololei, Euroopa Liidu esindaja

Marko Pomerants, Riigikogu esindaja
Janek Mäggi, Vabariigi Valitsuse esindaja
Mihkel Juhkami, Eesti Linnade ja Valdade Liidu aseesimees
Tarmo Tammiste, Narva linna ja Ida-Virumaa esindaja
Tiit Vähi, ettevõtjate esindaja
Mait Klaassen, Eesti Maaülikooli rektor, Rektorite Nõukogu esimees

18.00 konverentsi lõpetamine

OMAVALITSUSPÄEVA VASTUVÕTT

18.30 Avasõnad:
Tarmo Tammiste, Narva linnapea
President Arnold Rüütel
EELK peapiiskop Urmas Viilmaa
MPÕK Narva ja Peipsiveere piiskop Laatsarus
Sirpa Paatero, Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) juhatuse esimees, Soome parlamendi liige (TBC)

Õhtusöök, kultuuriprogramm, tunnustamine
Andres Metsoja, Pärnu Linnavolikogu esimees, Riigikogu liige
Tere tulemast Pärnu, Eesti IV Omavalitsuspäevale

23.00 Omavalitsuspäeva lõpetamine

3. Peatükk
OMAVALITSUSPÄEVA KUI TRADITSIOONI KUJUNEMINE JA ARENG

3.1. Sulev Lääne, Kersten Kattai, Raivo Vare, Sulev Mäeltsemees, Katrin Niglas, Sirje Ludvig, Hannes Nagel, Tiiu Aro: Omavalitsuspäev traditsiooni ja töövormina

MTÜ Polise ja teiste osapoolte ühiste arutelude tuumaks on alati olnud sisulised ettekanded ja nende taustaks olevad uuringud või praktilised kogemused. Ka omavalitsuspäevade tähistamise mõte hakkas idanema sellistel koostöistel foorumitel (vt II peatükk). Esimesed kolm omavalitsuspäeva lõid valdkonna arenguks õigusliku baasi ning traditsiooni kujunemiseks tugeva sisulise ning korraldusliku aluse. Omavalitsuspäevast sai riiklik tähtpäev. Koostöövõrgustik oli saanud palju uut teavet ja täiendavaid oskusi ning asjakohased tegevused olid muutnud korraldajate kogemuste-pagasi rikkamaks, teisalt aga tõi iga uus omavalitsuspäev midagi uut nii sisu kui ka korralduse aspektist. IV omavalitsuspäeva korraldava võrgustiku liikmed tegid ettepaneku, et igal omavalitsuspäeval võiks olla teemafookus, kus süvitsi ja sisuliselt arutatakse üht või paari avaliku poliitika sisuküsimust, kus omavalitsustel on suur puutumus ja kus riigi kesktasandil ilma omavalitsustega sisulist koosööd tegemata ei ole võimalik poliitikasihte saavutada. Sealt alates on omavalitsuspäeva teemavalikuks olnud keerukamad avaliku poliitika valdkonnad ja avaliku võimu korralduse sõlmküsimused, mis ühelt poolt on ühiskonnas väga aktuaalsed ja vajavad olulisi poliitikamuudatusi, teisalt aga on kujunenud n-ö umbsõlmedeks, kus ei ole lihtsaid ja enamasti ka mitte lõplikke valikuid. Teemaarutelud ja nendest johtuvad ettepanekud on suunatud omavalitsuspäeva praktilisele väljundile, et anda erinevaid osapooli kokku toovates ja konsensust otsivates aruteludes teadmuspõhist ja praktilist sisendit selliste avaliku poliitika ja valitsemiskorralduse umbsõlmedega tegelemiseks. Seega võime öelda, et omavalitsuspäev on ühelt poolt tähtpäev, kuid teisalt ka seotud osapoolte töövorm aktuaalsete küsimuste arutamiseks.

Käesolevas peatükis anname ülevaate IV ja V omavalitsuspäeva ettevalmistamisest ja temaatikast ning heidame pilgu omavalitsuspäeva kui töövormi sisutegevustesse, mis panustavad omavalitsusvaldkonna arengusse. Lõpuks võtame IV ja V omavalitsuspäeva arutelude ning omavalitsuspäeva ettepanekute ja deklaratsiooni taustal kokku käesoleva peatüki artiklid.

3.1.1 Eesti IV Omavalitsuspäev Pärnus – teema, ettevalmistus ning uued ideed

Kuna üheks üleriigilise OVP korraldamise alusideeks oli nende läbiviimine erinevates Eesti paikades ning varasemad olid toimunud Põhja-Eestis Tallinnas ning Ida-Eestis Narvas, siis oli loomulik viia mõtted läände, Pärnusse. Arusaadavalt oli määrava tähtsusega, et nii Pärnu linna kui ka maakonna liidu juhid olid teemast väga huvitatud. Uus oli ka kogemus, et varasema OVP korraldajad hakkasid koostööd tegema järgneva OVP ettevalmistava kohaliku omavalitsuse esindajatega. Näiteks otsustati 06.08.2018 OVP korralduskomitee esindajate ning Pärnus Pärnu linnapea, Narva linnapea, IVOLi juhatuse esimehe ning POLi üldkogu esimehe koosolekul viia Eesti IV Omavalitsuspäev läbi Pärnus 26.–27.08.2019.

Praktiline ettevalmistustöö algas koheselt. Juba Sulev Lääne esmasel kohtumisel linnavolikogu esimehe, Pärnumaa Omavalitsuste Liidu üldkogu juhataja Andres Metsoja ja linnapea Romek Kosenkraniusega sai selgeks, et haridus ning ettevõtlus on Pärnu arengu võtmesõnad. Kuna teemad olid väga olulised kogu Eestile, siis OVP suund oligi selge.

Edasi järgnesid mitmed kohtumised Tallinnas Riigikogus, Tallinna Ülikoolis ning Pärnus, kus päevakorras oli nii OVP teema täpsustus, ettevalmistustöö erinevad aspektid ning loomulikult ka uued ideed. Üsna loogiliselt lisandus algsele teemale ka teadus, kuna haridus ilma teaduseta, eriti ülikoolides, ei ole mõeldav. Koostöövõrgustikus aga oli esindatud suurem osa Eesti ülikoole. Samuti oli tekkinud osapoolte vahel väga hästi toimiv koostöö mitmete ühisprojektide kaudu.

Korralduskomitee esimene nn ametlik kohtumine toimus 28.01.2019 Riigikogus, kus osalesid Tarmo Tammiste, Sulev Lääne, Jan Trei, Mait Klaassen, Romek Kosenkranius, Kersten Kattai, Aivar Kokk, Indrek Grauberg, Ants Liimets, Mart Uusjärv, Timo Torm, Eve East, Madis Kallas, Sirje Ludvig, Risto Kask, Liisa Vares, Janek Mäggi, Epp Remmel, Raido Liitmäe. Päevakord oli üsna pikk, alates OVP teemast, korraldusest ja ajakavast kuni ideeni hakata ette valmistama OVP filmi süžeed, korraldada Eesti kohaliku omavalitsuse ajaloo näitus jne. Toetust leidsid juba Narvas Aivar Koka ettepanekust tulenenult toimunud Omavalitsuspuu istutamine ning samuti kiideti heaks mõte viia OVP algusesse Pärnus sobivas kohas pidulik riigilipu heiskamine. Uudne oli Mait Klaasseni mõte koostada ettevalmistamise käigus hariduse valdkonnas „Avalik pöördumine" ja see OVP-l heaks kiita. Pöördumisi oli OVP-l ka varem heaks kiidetud, kuid need olid valdavalt seotud traditsiooni enda arenguga. Nüüd oli aeg küps hakata ühiselt sügavuti analüüsima OVP teemaga seonduvat ning selle käigus leida lahendused, mis kajastavad erinevate institutsioonide poolset ühisosa. Mõttega nõustuti ning selleks otsustati kokku kutsuda asjaomaste institutsioonide esindajatest töögrupid. Mõte leidis laiemat toetust ning nii moodustati lisaks hariduse ja teaduse ettepanekute osale ka ettevõtluse valdkonna töögrupp. Järgnevateks aruteludeks jäi teema, kas asuda ette valmistama kohaliku omavalitsuse ajaloo rändnäitust või mõelda OVP filmi tegemisele. Küll aga olid kõik kohalolijad ühte meelt Muhu ja Saaremaa valdade ettepanekuga, et Eesti V OVP peaks toimuma Muhu ja Saaremaa vallas/Kuressaares. Samuti oldi nõus, et jätkuma peab OVP sümboli pidulik üleandmine, seekord siis Narva annab laevukese üle Pärnule. Samuti toetati mõtet konkursi Aasta Tegu korraldamisest.

Korralduslikult oli väga meeldiv tõdeda, et lisaks Riigikogu esindajatele olid ka mitmed ministeeriumid koostööst väga huvitatud. Algselt olid korralduskomitees aktiivselt kaasa löönud Rahandusministeeriumi esindajad, sealhulgas riigihalduse ministrid. Eelnev jätkus ministrite Janek Mäggi ja Jaak Aabi osalusel. Tekkimas olid ka ühised arusaamad ettevalmistustööde praktilise korralduse, kaasfinantseerimise jms osas. OVP korraldamisse lülitusid koostöövõrgustiku laienemisega mitmed Riigikogu, Tallinna Ülikooli, Pärnu linna ja maakonna ning paljude teiste teemadega seonduvate institutsioonide esindajad. Jätkuvalt oli oluline roll TLÜ ühiskonnateaduste instituudi üliõpilastel ning lisandus töötajaid nii ülikooli ühiskonnateaduste kui ka haridusteaduste instituudist.

Omavalitsuspäeva korraldajad olid Pärnu linn, MTÜ Pärnu Omavalitsuste Liit, MTÜ Polis, Riigikogu, Tallinna Ülikool, Rahandusministeerium, Eesti Linnade ja Valdade Liit, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit, Narva linn, Harjumaa Omavalitsuste Liit, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühing, Euroopa Komisjoni Eesti Esindus, Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Ülikool, Üleriigiliste Kohaliku Omavalitsuste Liitude vanematekogu, Haldusjuristide Ühendus, Valla- ja Linnasekretäride Selts ning Eesti Omavalitsusliitude Ühendus.

Korralduskomiteesse kuulusid Helir-Valdor Seeder, Aivar Kokk, Andres Metsoja, Romek Kosenkranius, Sulev Lääne, Jaak Aab, Mailis Reps, Risto Kask, Mihkel Juhkami, Pipi-Liis Siemann, Urmas Klaas, Riho Kangur, Tiit Land, Mait Klaassen, Tarmo Loodus, Eve East, Andre Sepp, Joel Jesse, Raivo Vare, Rivo Noorkõiv, Sulev Alajõe, Sulev Mäeltsemees, Veikko Luhalaid, Jan Trei, Sirje Ludvig, Ott Kasuri, Tiiu Aro, Raido Liitmäe, Erik

Sandla, Katrin Niglas, Indrek Grauberg, Kersten Kattai, Piret Sapp, Ants Liimets, Rainer Aavik, Kristel Ernits, Erik Reinhold, Lili Tiri, Kaja Mõts, Jass Juuremaa, Mikk Tarros.

OVP korraldamine toimus koostöövõrgustiku ühistegevuse kaudu ning selles oli väga oluline roll kõigil osapooltel.

Samuti olid OVP protsessis aktiivsed osalised ülikoolide ja teiste valdkonna institutsioonide, sealhulgas Tallinna Ülikooli esindajad Tiia Õun, Aare Kruuser, Erle Neeme, Mikk Tarros ja paljud teised. Riigikogu esindasid aktiivselt Helir-Valdor Seeder, Aivar Kokk, Urve Tiidus, Ivari Padar ja mitmed teised riigi ning kohaliku omavalitsuse esindajad.

Samuti olid OVP protsessis aktiivsed osalised ülikoolide ja teiste valdkonna institutsioonide, sealhulgas Tallinna Ülikooli ja MTÜ Polis esindajad Tiit Land, Mait Klaassen, Katrin Niglas, Sulev Lääne, Indrek Grauberg, Tiia Õun, Kersten Kattai, Aare Kruuser, Eve East, Andre Sepp, Joel Jesse, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Rivo Noorkõiv, Sirje Ludvig, Ants Liimets, Jan Trei, Veikko Luhalaid, Jass Juuremaa, Kaja Mõts, Erle Neeme, Lili Tiri, Mikk Tarros ja paljud teised. Riigikogu esindasid aktiivselt Helir-Valdor Seeder, Aivar Kokk, Urve Tiidus, Ivari Padar ja mitmed teised riigi ning kohaliku omavalitsuse esindajad.

Uudseks OVP korraldamise teguriks oli ka selle ajaline mõõde. Seni olid OVP-d olnud ühepäevased (Narvas küll lisandus teisel päeval võimalus külastada erinevaid institutsioone). Nüüd seadsime eesmärgiks viia OVP läbi kahel päeval ja see tõi uued väljakutsed nii korralduse kui ka sisu osas, avades tunduvalt enam võimalusi OVP sisu mitmekesisemaks muutmiseks. Väga oluline oli seejuures varasem kogemus ühiste foorumite, seminaride jms ettevalmistamisega seoses nii Tallinna Ülikoolis, Riigikogus, Eesti Linnade ja Valdade Liidus, Harjumaal, Ida-Virumaal jne. Uueks kogemuseks olid näiteks riigi sünnipäeval Riigikogus toimuvatel MTÜ Polis ja partnerite koostööfoorumitel oluliste avaliku võimu tegevuse arendamist puudutavate teemade käsitlemine. Väga hea vastukaja sai Riigikogus 2018. novembris olulise tähtsusega riikliku küsimusena *Elu võimalikkusest maal* ühine ettevalmistamine jne. Samuti andis uusi ideid Riigikogu komisjonidega koostöö arendamine. Näiteks toimus Riigikogu maaelukomisjoni avatud istung 28.01.2019 teemal *Mida teha Eesti kohaliku omavalitsuse arendamiseks?*

Sarnaselt Narvas toimunud OVP-le toimus Omavalitsuspuu istutamine Rannapargis. Aivar Koka ettepaneku kohaselt leidis esmakordselt aset pidulik riigilipu heiskamise tseremoonia Pärnu Tammsaare Kooli väljakul. Pärnu esindajate suure töö tulemusena avati koos OVP-ga ka Pärnu Muuseumis näitus „*100+100 Pärnumaa omavalitsused*“, millega oli kõigil osalistel ka võimalik tutvuda. Sarnaselt Tallinnale ja Narvale oli ka Pärnus väga emotsionaalne muusikaline osa, kusjuures OVP osalejaid tervitas vokaalgrupp Mirt. Traditsiooni aitas kujundada omavalitsuspäeva sümboli üleandmine Narva ja IVOL-ilt Pärnu esindajatele.

OVP tervitajate, esinejate, moderaatorite ning korraldajate hulgas oli sarnaselt varasemale kogemusele palju tuntud riigi ja kohaliku omavalitsuse ning nende liitude juhte, ülikoolide ja kolmanda sektori esindajaid.

Nagu juba mainitud, võimaldas uus ajaline raamistik tunduvalt laiendada nii OVP teemade ringi kui ka nende käsitlemise sügavust. Omavalitsuspäeval räägiti hariduse, teaduse ja ettevõtluse väljakutsetest ning seati sihte tulevikuks. Tervituskõnedega esinesid Riigikogu esimees Henn Põlluaas, president Arnold Rüütel, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees Aivar Kokk, Tallinna Ülikooli rektor Tiit Land, omavalitsuspäeva korralduskomitee esimees Sulev Lääne, Pärnu linnapea Romek Kosenkranius, linnavolikogu esimees ja maakonna omavalitsusliidu üldkogu juhataja Andres Metsoja, Soome suursaadik Eestis Timo Kantola, Läti suursaadik Eestis Raimonds Janson ja teised. Ettekannetega esinesid

peaminister Jüri Ratas, mitmed ministrid, ülikoolide ja teiste õppeasutuste, kohalike omavalitsuste ning ettevõtete juhid ja asjatundjad (kava lisatud).

Seejuures märgiti, et juba traditsiooniks kujunenud omavalitsuspäeva kui riikliku tähtpäeva ettevalmistamine oli seekord olnud varasemast mitmeti erinev – kahe töögrupi poolt on ette valmistatud valdkonna probleeme käsitlevad ning võimalikke lahendusteid pakkuvad ettepanekud Riigikogule, Vabariigi Valitsusele ning Eesti Linnade ja Valdade Liidule. Töögruppidesse kuulusid riigi ja kohaliku omavalitsuse, ülikoolide, kutseõppeasutuste ning üldhariduskoolide, ettevõtete ja kolmanda sektori asutuste juhid ning asjatundjad. Väga oluliseks peeti näiteks haridusvõrgu paindlikumaks ja paremini integreeritumaks muutmist, samuti peeti eriti tähtsaks tööjõuturu ning haridusvõrgu senisest tundavalt efektiivsemat sidustamist. Oldi seisukohal, et kohalike omavalitsuste võimalused ning roll ettevõtluse ja hariduse valdkonnas peaksid olema palju suuremad ning mitmekesisemad. Samuti rõhutati, et riik, ülikoolid ning kohalik omavalitsus vajavad arenguks jätkuvalt üha laiemat ning sisukamat koostööd. Tunnustavalt märgiti, et nii omavalitsuspäeva ettevalmistamisel kui ka läbiviimisel oli koostöö-võrgustiku tuumiku, sealhulgas MTÜ Polise ja TLÜ, sh ÜTI roll vägagi tuntav. Samuti olid sarnaselt toimunud OVP-le kohal Euroopa Komisjoni Eesti Esinduse juht ja Soome ning Läti suursaadikud ja Soome Kuntaliitto esindus. Uudsena oli tulenevalt teemast ettevõtjate ning nende katusorganisatsioonide esindajate aktiivne osalemine OVP-l. Samuti olid esmakordselt esinejate hulgas üliõpilased Eesti Noorteühenduste Liidust. Aktiivselt lülitus OVP ettevalmistamise ning läbiviimise protsessi Eesti Kutseõppe Edendamise Ühing koos oma esimehe Tarmo Loodusega.

Kuna tegemist oli kahe väga olulise teemaga, siis toimus teisel päeval töö kahes eraldi osas: *haridus, teadus, kohalik omavalitsus ja ettevõtlus* ning *ettevõtlus, haridus, teadus ning avalik võim* paneelid. Viimati toodu oli ka korralduslikult diskussiooni teemaks – ühelt poolt võimaldas see valdkonna küsimusi süvitsi käsitleda ja koos sellega tuua OVP-le rohkem tuntud esinejaid. Teisalt olid aga mitmed osalejad seda meelt, et huvitav oleks olnud kuulata kõiki ettekandeid. Kompromissi on siin keeruline leida ning OVP ajaline jaotus ning teemade käsitlemise sügavus on päevakorras olnud ka järgnevate OVP-de ettevalmistamisel. Näiteks oli Eesti V OVP korraldajate üldine seisukoht, et piirduma peaks ühe, kõigile mõeldud ajakavaga, Eesti VI OVP ettevalmistamisel on aga Tartu esindajad olnud seda meelt, et mõistlik oleks luua osalejatele veelgi rohkem valikuvõimalusi ning selleks on ellu kutsutud 10 erinevat töötuba.

IV OVP ettekanded jm on leitavad suures osas MTÜ Polis veebilehelt aadressil https://polismtu.ee/foorumid/omavalitsuspaevad/iv-omavalitsuspaev/

Samuti on OVP videomaterjal kättesaadav youtube's: https://www.youtube.com/playlist?list=PL5vX0zt0KCRzsQm029UGn8zhKyDWExTTJ

OVP järgselt toimus mitmeid olulisi kohtumisi, mille teemaks olid Pärnus heakskiidetud ettepanekud. Näiteks anti 13.11.2019 Riigikogus läbiviidud kollokviumil Aivar Koka, Tiit Landi ja Sulev Lääne poolt Riigikogu juhatusele üle Eesti IV Omavalitsuspäeval 20.09.2019 Pärnus heaks kiidetud ettepanekud. Viimased võttis vastu ja pidas teemakohase kõne Riigikogu I aseesimees Helir-Valdor Seeder. Arutelu käigus leiti, et nii OVP kui ka selle ettepanekud on valdkonna arengu kavandamisel väga olulised. Tallinna Ülikooli rektor Tiit Land rõhutas, et Eesti riik ja ühiskond vajab rohkem, kui kunagi varem otsuseid, mis on tõenduspõhised ning laialt läbi arutatud. Seetõttu võib ka öelda, et meie tulevik sõltub suuresti haridusest ja teadusest ning viisidest, kuidas me suudame paremini integreerida hariduse, teaduse ja ettevõtluse süsteemi nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil. Rektor oli seisukohal, et ülikoolide, riigi ning kohaliku omavalitsuse esindajate koostöö omavalitsuspäeva ettevalmistamisel ning asjakohaste ettepanekute koostamisel oli väga aktiivne ning sisukas. Kollokviumil rõhutati, et koostatud dokument kajastab eri-

nevate osapoolte arusaamist hariduse, teaduse ning ettevõtluse valdkonna väljakutsetest ja nüüd on oluline püüda ettepanekutes toodut koos lahendada.

Riigihalduse minister Jaak Aab, rääkides kohaliku omavalitsuse arengust, tõdes, et haldusreform ei ole kandnud oma eesmärki. Teisalt haldusreform ei ole veel läbi, lõppenud on haldusterritoriaalne reform. Siiski on parendustele juba mõeldud ning kohalike omavalitsuste arengu suundadena nähakse järgnevat: valitsuse soov suurendada omavalitsuste rolli ja otsustamist; ettepanekud kohalike maksude seaduse muutmiseks; ettevõtluskeskkonna arendamise ülesande seadmine; omavalitsuste omavahelise koostöö soodustamine jms. Aab rõhutas samuti eesmärki pakkuda paremaid teenuseid KOV teenustasemete seire kaudu.

Riigikogus toimunud kollokviumi tervitasid Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees Paul Puustusmaa, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees ning kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees Aivar Kokk ning Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro. Ettekannetega esinesid president Arnold Rüütel, riigihalduse minister Jaak Aab, Tallinna Linnavolikogu esimees ning Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees Tiit Terik. Lisaks esinesid veel Tarmo Loodus, VIKKi direktor, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühingu esimees, varasem siseminister ning Kalle Jürgenson, õppejuht, Mustvee Kool, varasem Põhiseaduse Assamblee kohaliku omavalitsuse toimkonna esimees ning Riigikogu liige. Kollokviumi moderaatorina andsid oma mõtted edasi Sulev Lääne ning Eve East.

OVP ettepanekud edastati ka peaminister Jüri Ratasele ning haridus- ja teadusminister Mailis Repsile ning riigihalduse minister Jaak Aabile. Eraldi kohtumine toimus Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esindajatega, kellele edastati OVP ettepanekud koos asjakohase aruteluga. Ettepanekud anti Tiit Landi, Sulev Lääne ja Indrek Graubergi poolt üle ka riigikontrolör Janar Holmile.

3.1.2 Eesti V Omavalitsuspäev Muhu ja Saaremaa vallas – sisutihe koroonaviirusest tingitud muudatustest hoolimata

Eesti V OVP ettevalmistus algas juba Pärnus peale seda, kui Saaremaa ning Muhu esindajad olid Pärnu juhtidelt vastu võtnud teatepulga omavalitsuspäeva korraldamiseks. Konkreetsemalt asuti tegutsema juba IV OVP päeva lõpus, kui Tiiu Aro, Sulev Lääne, Aivar Kokk ning Mart Järvik kohvilauas järgmise kohtumise teema ja tegevuste osas nõu pidasid. Muhu ja Kuressaare olid järgmise OVP toimumiskohaks valitud seetõttu, et 2020. aastal saab 30 aastat ajast, mil Muhu vald ja Kuressaare linn said 1990. aastal esimestena Eestis omavalitsusüksuse õigused. Eelnev oli aga omavalitsuspäeva kui riikliku tähtpäeva üks alustest. Jõuti kokkuleppele, et maaelu ja turism võiksid olla teemad, milledega peaks sügavuti edasi tegelema. Tulemuseks oligi minister Järviku ning Sulev Lääne ja Lili Tiri sõit Muhu ja Saaremaa valda ning seda sümboolselt 1. oktoobril samal aastal. Kohtumisi aitasid ette valmistada nii ministeeriumi esindajad (näiteks ministri nõunik Maido Pajo) kui ka valdade, Tallinna Ülikooli ja Riigikogu esindajad. Kõigepealt oli ühine arutelu Muhu vallavanema Raido Liitmäe ning Saaremaa valla juhtide Tiiu Aro ja Madis Kallasega. Kohtumistel jõutigi kokkuleppele, et järgmine OVP saab koos ette valmistatud. Nii Muhus kui ka Kuressaares märgiti eraldi kohtumistega ära ka omavalitsuspäeva kui riiklikku tähtpäeva, sealjuures Kuressaares pidulikult mälestustahvli „Eesti Vabariik 100" ühise avamisega. Koostöö andis kindluse ja 3. detsembril edastas „Saarte Hääl" Saaremaa vallavolikogu esimehe Tiiu Aro sõnumi, et omavalitsuspäeva programmikomitee otsustas, et V omavalitsuspäev toimub 2020. aastal 17.–18. septembril Muhus ja Kuressaares [1].

OVP ettevalmistustööd käivitusid nii Tallinnas kui ka Muhus ja Saaremaal. Tiiu Aro ettepanekul nimetati senine üleriigiline korralduskomitee ümber programmikomiteeks ning Saaremaa ja Muhu valdade esindajad moodustasid nn praktiliste küsimuste lahendamiseks OVP korralduskomitee (täpsemalt artiklis Omavalitsuspäev – ettevalmistus ja viirushaigus – Saaremaa vallapoolne korraldusprotsess Eesti V Omavalitsuspäevade ettevalmistamisse [2]).

Kõik sujus suurepäraselt kuni pandeemia puhkemiseni ning koos sellega ka viiruse levimisega Saaremaale. Tekkinud kriisi olukorras ei olnud OVP korraldamine arusaadavalt mitu kuud päevakajaline teema. Kui olukord uuesti normaliseeruma hakkas, tulid ka OVP teemad päevakorda ning seda nii sisu kui ka korralduse aspektist. Nüüd algas väga intensiivne ettevalmistustöö ning seda nii Tallinnas kui ka saartel. Arusaadavalt ei saanud turismist selles olukorras enam samas kontekstis rääkida ning seetõttu võeti koos maaelu temaatikaga päevakorda regionaalareng. Olime selleks ajaks Harjumaa Omavalitsuste Liidu algatusel regionaalvaldkonna temaatikaga üleriigiliselt tegelema asunud ning ülikoolide ja Geomediaga koostöös käivitanud ka asjakohase projekti. Kuigi Sirje Ludvig ning kolm Sulevit (Lääne, Mäeltsemees ja Oll) olid jõudnud asuda juba OVP filmi stsenaariumit ette valmistama, sai ilmseks, et rahalistel põhjustel tuleb OVP filmi ideest siiski loobuda. Seepeale tuli Tiiu Aro välja OVP-ga seonduva kogumiku võimaliku ettevalmistamise mõttega – aega võttis, aga siin see nüüd on...

OVP ettevalmistustega jõuti nii kaugele, et 17.06.2020 kutsuti Riigikogusse kokku programmikomitee koosolek ning peale Aivar Koka, Tiiu Aro ja Sulev Lääne avasõnu asutigi läbi vaatama Eesti V Omavalitsuspäeva ajakava ja kutseprojekte; OVP-ga seonduvaid töögruppe ja võimalikku OVP deklaratsiooni koostamist; omavalitsuse aasta tegu ja sellega seonduvat; omavalitsuspäeva kavandatavat kogumikku; kohaliku omavalitsuse staatuse omistamisest ning selle 30. aastapäeva ära märkimisest Muhus ja Kuressaares jne. OVP kava projekt kiideti põhimõtteliselt heaks, kuid arusaadavalt töö sellega jätkus.

Väga intensiivseks muutus töö OVP deklaratsiooni projekti ettevalmistamisega ning sellesse lülitusid lisaks Riigikogu, ülikoolide ja kohalike omavalitsuste ja nende liitude esindajate ka Maaeluministeeriumi ning Rahandusministeeriumi poliitikud ja ametnikud. Eeltoodut ilmestab näiteks asjaolu, et juba 30.06.2020 toimus kohtumine Maaeluministeeriumis, kus teemaks OVP programmikomitee koosolekul 17.06.2020 Riigikogus otsustatust ning selle realiseerimisest; OVP deklaratsiooni projektist ja edasisest tegevuse korraldamisest; Omavalitsuspäeva kavandatavast kogumikust. Kohtumisel osalesid maaeluminister Arvo Aller, maaeluministri nõunik Andrus Toss, maaelupoliitika ja analüüsi osakonna juhataja Olavi Petron, TLÜ lektor ja MTÜ Polis President Sulev Lääne, Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro, TLÜ ÜTI direktor Indrek Grauberg, TLÜ HTI direktor Tiia Õun, Eesti Linnade ja Valdade Liidu tegevdirektor Veikko Luhalaid ja asedirektor Jan Trei, TLÜ lektor Kersten Kattai, tudengid Tallinna Ülikoolist jt. Tervitustega läbi digi-vahendite osalesid ka Riigikogu aseesimees ja Viljandi Vallavolikogu esimees Helir-Valdor Seeder ning rahanduskomisjoni esimees, kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees Aivar Kokk. Kõik osalejad olid seda meelt, et vaatamata viiruse tõttu ”kaotatud ajale” on OVP koos asjakohase deklaratsiooniga võimalik nii sisulisel kui ka korralduslikul tasemel ette valmistada. Asuti seisukohale, et ühiselt ette valmistatavast deklaratsioonist peaks tulema sisend õigusruumi kujundamisse ja miks ka mitte edaspidi koalitsioonileppesse. OVP deklaratsioon oleks ühine „hea tahte avaldus“, mis sihib probleemidele ning toob välja võimalikud lahendused.

Intensiivne OVP ettevalmistus jätkus ning 17.08.2020 toimus Kuressaare Raekojas OVP programmikomitee koosolek, mida võõrustas vallavolikogu esimees Tiiu Aro. Kohalolijaid tervitas Saaremaa vallavanem Mikk Tuisk. OVP programmikomitee arutelu

oli väga aktiivne ning päevakord tihe. Päevakorras olid OVP ajakava ning korralduslikud küsimused. Samuti arutati põhjalikult OVP-ga seonduva deklaratsiooni eelnõud ja ka OVP-de kulgu jäädvustava kogumiku ettevalmistamist. Samuti oli päevakorras „Aasta tegu" tiitliga seonduvate küsimuste arutamine jms. Sulev Lääne märkis, et väga oluline on koostöövõrgustiku hea koostöö ning selle heaks näiteks on nii OVP-a kava ja korralduse aktiivne arutelu kui ka deklaratsiooni eelnõu kiire, aga samas kvaliteetne ettevalmistamine. Samuti toetati jätkuvalt Tiiu Aro ettepanekut, et kuna omavalitsuspäev toimub juba viiendat korda, siis on tegemist traditsiooniga ning asjakohane on ka vastava kogumiku ühine ettevalmistamine. Kohtumisel osalesid samuti Riigikogu I aseesimees ja Viljandi Linnavolikogu esimees Helir-Valdor Seeder, maaeluminister Arvo Aller, maaeluministri nõunik Andrus Toss, riigihalduse ministri nõunik Risto Kask, Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudi direktor Indrek Grauberg, Eesti Linnade ja Valdade Liidu asedirektor Jan Trei, Harjumaa Omavalitsuste Liidu tegevdirektor Joel Jesse, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühingu esimees Tarmo Loodus, Muhu Vallavolikogu esimees Ain Saaremäel, Muhu vallavanem Raido Liitmäe. Tervitustega läbi digi-vahendite osalesid ka Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees Aivar Kokk, Toila vallavanem, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees Eve East ning Pärnu linnapea Romek Kosenkranius. Külalisi osales Eesti eri paigust ja erinevatest institutsioonidest. Kohtumisel võtsid sõna ka TLÜ lektor Kersten Kattai ning tudengid Tallinna Ülikoolist. Indrek Grauberg pidas seejuures väga oluliseks ülikoolide jätkuvat aktiivset osalemist OVP-de ettevalmistamisel ning samuti aktuaalsete probleemide väga sisukaid ühiseid arutelusid. Ühiskonnateaduste instituudi roll on selles protsessis olnud väga oluline ning seda peaks jätkama.

Edasi mindi Rüütli Spaasse, kus toimus ka majaga tutvumine, et saada ülevaade sel aastal toimuva konverentsi toimumiskohast. Kokkuvõtvalt oli Tiiu Aro seisukohal, et Saaremaa ja Muhu vallal on väga hea meel olla OVP-a võõrustajaks. Aro pidas väga oluliseks ka omavalitsuspäeva teemat – maaelu ning regionaalareng koostöös – kuna see kajastab nii Eesti olulisi probleeme kui ka mõlema saare arengu tähtsaid võtmeküsimusi.

OVP sisuline ning korralduslik tegevus jätkusid erinevates vormides. Näiteks oli teema päevakorras 26.08.2020 MTÜ Polis traditsioonilisel suveseminaril Viimsi vallas. Arutelu toimus osaliselt Zoomi vahendusel sarnaselt mitmele varasemale ning ka hilisemale kohtumisele. Ettekande tegi Tiiu Aro ning arutelu kujunes väga elavaks. Diskussioon jätkus 10.09.2020 Tallinna Ülikoolis, kus arutati OVP ettevalmistamist ning ka vastava deklaratsiooni projekti. Päevakorras oli arutelu, kuidas paremini meedias kajastada OVP-l esinevate riigi ja kohaliku omavalitsuse, nende liitude, ülikoolide ja valdkonna ekspertide seisukohti. Kohalolijaid tervitasid Tallinna Ülikooli teadusprorektor Katrin Niglas, Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro ning Riigikogu maaelukomisjoni liige, Raplamaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees Heiki Hepner. Kohtumisel osalesid nii vahetult kui ka veebi vahendusel mitmed OVP ettevalmistamisega seotud institutsioonide esindajad: Riigikogu liige Riho Breivel, riigihalduse ministri nõunik Risto Kask, maaeluministri nõunik Andrus Toss, Maaeluministeeriumi maaelupoliitika ja analüüsi osakonna juhataja Olavi Petron ning sama osakonna nõunik Mari Kirss, ettevõtja ja varasem mitmekordne minister Raivo Vare, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühingu esimees Tarmo Loodus, Raasiku vallavanem, Harjumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees Andre Sepp, TLÜ Ühiskonnateaduste Instituudi direktor Indrek Grauberg, TLÜ Haridusteaduste Instituudi direktor Tiia Õun, TLÜ professor Georg Sootla, lektorid Kersten Kattai ning Aare Kruuser, Tallinna Tehnikaülikooli emeriitprofessor, Üleriigilise Omavalitsusliidu Vanematekogu esimees Sulev Mäeltsemees, Tartu Ülikooli vanemanalüütik Veiko Sepp, HOLi jurist Kristjan Kenapea jt. Oma mõtted palusid edasi

anda ka Riigikogu I aseesimees, Viljandi Linnavolikogu esimees Helir-Valdor Seeder, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, Jõgeva Vallavolikogu esimees Aivar Kokk ja mitmed teised.

OVP kava projekt oli põhimõtteliselt lõpusirgel, kusjuures nõusoleku esinemisteks olid andnud Riigikogu esimees Henn Põlluaas, peaminister Jüri Ratas ning teised riigi, kohaliku omavalitsuse ja nende liitude, ülikoolide ning teiste valdkonnaga seotud institutsioonide esindajad ja väliskülalised. Sisuliselt oli kokku lepitud ka Riigikogus esindatud erakondade juhtide paneeldiskussiooni osas. Seega OVP oli sisu ja korralduse aspektist suures osas „valmis". Siiski oli ka teatud ebaselgust ning seda eelkõige viiruse võimaliku uue levikuga. Näiteks oli kavas juba kujunenud tava kohaselt koos Soome suursaadiku Timo Kantola, Läti suursaadiku Raimonds Jansonsi ning Euroopa Komisjoni Eesti Esinduse juhi Keit Kasemetsa kutsuda veel väliskülalisi Soomest ja Lätist. Algselt oli näiteks valmis OVP-l esinema Kaspars Gerhards, Läti põllumajandusminister, kuid peagi selgus, et seda ei peeta viiruse leviku tõttu siiski võimalikuks. Soome Kuntaliitto juhatuse esimees Joona Räsänen lubas, kui vähegi võimalik, osaleda ning etteruttavalt võib öelda, et vaatamata hilisemale kurvale otsusele OVP kavandatud kujul ära jätta – saatis ta omalt poolt Kuressaarde väiksemale kohtumisele kogunenutele omapoolse tervituse.

OVP deklaratsiooni projekti ettevalmistamise osas jätkus osapoolte elav arutelu. Tallinna Ülikooli teadusprorektor Katrin Niglas rõhutas seejuures, et targa eluviisi eestvedajana on Tallinna Ülikoolil selge missioon kaasa mõelda Eesti kui terviku head käekäiku tagavate poliitikate kujundamisel ning olla aktiivseks partneriks maaelu ja regionaalarengut soodustavate meetmete väljatöötamisel. See innustab ülikooli liikmeid panustama OVP jätkumisse ka keerulistel aegadel. Seekordse deklaratsiooni valmimisel on kindlasti tuge ka äsja ilmunud linnastuva ühiskonna väljakutsetele pühendatud inimarengu aruandes teadlaste poolt pakutud põhjalikust analüüsist ja ettepanekutest.

Kuna OVP sisuline ja korralduslik ettevalmistus oli põhimõtteliselt tehtud, huvi osalejate poolt järjest kasvas, siis tundus, et jääb vaid programmikomitee suhteliselt formaalselt kokku kutsuda, et kõik tehtu veel kord ühiselt läbi vaadata ja heaks kiita. Samas olukord viiruse taas-levikuga muutus üha keerukamaks ning ka mitmed ennast osalemiseks registreerunud tundsid huvi, kas kõik ikka kavandatu kohaselt toimub.

12.10.2020 toimus Riigikogus OVP programmikomitee koosolek, kus tõdeti, et huvi OVP vastu on olnud jätkuvalt väga suur. Kava kohaselt täpsustati Kuressaares 17. augustil OVP programmitoimkonna poolt heaks kiidetud kava ning deklaratsiooni projekti. Samuti vaadati läbi Aasta Tegu konkursi tulemused. Nominentideks olid: Idu-EDU haridusfestivali korraldamine tõenduspõhise haridusuuenduse toetamiseks haridusasutustes; Eesti esimese presidendi ja Toila valla esimese au kodaniku Konstantin Pätsi skulptuuri paigaldamine Toila Oru parki, presidendi suveresidentsi Oru lossi; Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Ülekaalukalt tunnistati hääletamisel parimaks Eesti regionaaltasandi arengu analüüs.

Tulenevalt Tartu linna soovist korraldada Eesti VI Omavalitsuspäev, tänati linnapea Urmas Klaasi, kelle kinnitusel on jätkuvalt jõus Pärnus 2019. aastal toimunud OVP tehtud kutse Tartu Omavalitsuspäevale 2021. aasta septembris. Programmikomitee toetas samuti Viljandi linna soovi korraldada Eesti VII Omavalitsuspäev 2022. aastal Viljandis. Kõik oli läbimõeldud ning üle aasta sisukat koostööd vajas vaid ilusat lõpp-akordi Muhus ja Saaremaal/Kuressaares. Siiski kahjuks mitte...

OVP korralduskomitee esimees, Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro andis edasi Saaremaa ning Muhu vallavanemate teabe seoses koroonaviiruse COVID-19 jätkuva levikuga. Pärast põhjalikku ja võiks öelda kurba arutelu oli OVP programmikomitee otsus, et tulenevalt eelnevast on OVP programmikomitee seisukohal:

1. Tunnustada kõiki riigi- ja kohalike omavalitsuste ning nende liitude, ülikoolide ning teiste institutsioonide ja isikute panust Omavalitsuspäeva traditsiooni arendamisel, sh Eesti V Omavalitsuspäeva ettevalmistamisel ning tänada kõiki kolleege, kes on soovinud osaleda Muhus ning Kuressaares kavandataval Omavalitsuspäeval;
2. Tulenevalt koroonaviiruse COVID-19 levikuga kujunenud olukorrast ning lähtudes Saaremaa vallavanema ning Muhu vallavanema seisukohtadest – otsustada mitte korraldada kavandatavat OVP Muhu ja Saaremaa vallas/Kuressaares;
3. Saata ettevalmistatud OVP deklaratsiooni projekt kõigile, kes on avaldanud soovi OVP-l osaleda ning paluda neil anda selle osas tagasisidet kuni 20.10.2020.
4. Tänada Tartu linna ning Viljandi linna soovi eest korraldada järgnevad Omavalitsuspäevad. Kavandada koostöös vastavad tegevused, sh täpsustada OVP teemad, aeg, koht, ettevalmistatavad materjalid jms;

Programmikomitee lõpetas oma läkituse sõnadega: „Veelkord suur tänu meeldiva koostöö eest kõigile seniste Omavalitsuspäevade (kaas)korraldajatele ning osalejatele. Õnne ning edu edasiseks, sh COVID-19 jagu saamisel! Ükskord me kohtume nii kui nii!"

Saaremaa valla korraldustoimkond edastas eeltoodud teabe omavalitsuspäevast kõigile kaaskorraldajatele, esinejatele ning registreerunutele (vt käesoleva peatüki lisa). Seejuures märgiti, et saavutati hotellidega kokkulepe ning broneeringud tühistatakse ja majutustasu kantakse tagasi.

Tegemist oli OVP ajaloos kõige kurvema otsusega, aga looduse vastu ei saa. OVP registreerunud ei jäänud ilma mitte üksnes väga sisukast kavast, vaid kuulamata jäi saarlaste ning muhulaste suurepärane muusika, sealhulgas Ivo Linna esinemine, maitsmata eriline saaremaa toit ja külastamata suurepärased ettevõtted, koolid jne.

Enne programmikomitee koosolekut olid kaalumisel ka mõned alternatiivsed OVP korraldamise versioonid. Näiteks oli mõte tulla kokku väiksemas mahus ning seda nii ajaliselt kui ka erandlikult koha mõttes – kas siis Riigikogu Konverentsikeskuses või isegi mõnel Tallinki laeval. Alles jäänud aja ning ka viirusega seotud olukorra ebaselguse tõttu ei olnud need kavad siiski realiseeritavad.

Teatavas mõttes läks OVP korraldus siiski korda. Koostöövõrgustiku koostöötahe ja ettevalmistatud kava ning deklaratsiooni projekt olid tunnistajaks teemade olulisusest. Väiksemas mahus toimus ka kohtumine Kuressaares, kuna Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro koos Tallinna Ülikooli jt institutsioonide esindajatega kutsusid kokku Omavalitsuspäeva deklaratsiooni ja kogumiku töögruppide ümarlaua. Osalejaid oli küll vähesemal määral, kuid ka mitmel Saaremaalt pärit TLÜ ühiskonnateaduste instituudi tudengitel Piret Tõllil ja Kristjan Rihvkil oli võimalus sellest osa saada. Arvestades olukorda, et kõiki planeeritud esinejaid kohapeal ei olnud, kuid mõned tervitused ja sõnavõtud saadi siiski videosilla vahendusel teha. Avasõnad ütlesid Tiiu Aro ning Sulev Lääne, ette loeti President Arnold Rüütli saadetud tervitus, järgnevalt oli telefoniühendus Riigikogu rahanduskomisjoni esimehe Aivar Kokaga, seejärel võttis sõna Katrin Niglas, Tallinna Ülikooli teadusprorektor ning videoettekande tegi Joona Räsänen Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) juhatuse esimees, teemaks Soome regionaalareng ning SOTE reform. Päevakorras oli ka käesoleva aasta Omavalitsuspäeva deklaratsioon ja muudatusettepanekud, mille projekt oli kõigile Omavalitsuspäevale registreerunutele varem välja saadetud. Deklaratsioon otsustati heaks kiita ning edastada adressaatidele. Kohalolijad toetasid ka OVP programmikomitee seisukohta, et kavandatu võiks sõltuvalt viiruse levikust realiseerida võimalusel koos iga aasta veebruaris Riigikogus toimuva foorumiga, arusaadavalt edasist täpsustakse. Sulev Lääne tegi ülevaate ettevalmistatava kogumiku *"Viis aastat Eesti Omavalitsuspäeva. Ajaloost sündinud – teel tulevikku"* koostamise seisust, millele

järgnes selle sisuline ning korralduslik arutelu. Kuna OVP oli pühendatud Muhu vallale ning Kuressaare linnale omavalitsusliku staatuse omistamise 30. aastapäevale, siis toimus samuti taasiseseisvunud Eestis esimesena omavalitsusliku staatuse saanud Kuressaare linnapea Taivo Lõugu tänamine eeltoodud aastapäeva puhul. Taivo Lõuk esines väga emotsionaalse sõnavõtuga. Teda tervitasid Tiiu Aro, Sulev Lääne, samuti Saaremaa vallavanem Mikk Tuisk, Tallinna Ülikooli prorektor Katrin Niglas ja teised. Kohtuti ka varasemalt Omavalitsuspäeva kavas olnud Kuressaare Ametikooli direktori Neeme Rannaga, kes tegi lühikese ülevaade kooli tegevusest, vastas tekkinud küsimustele ning tutvustas koolis asuvaid innovatiivseid ning huvitavaid õpperuume. Veebi teel liitus kohtumisega Tarmo Loodus, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühingu esimees. Viimaseks külastuskohaks jäi samuti Omavalitsuspäeva kavas olnud Püha eelkäija Skiita Reomäe nunnaklooster, kus kohtuti ka EELK peapiiskop Urmas Viilmaaga. Kohtumisel osalejad olid vaatamata olukorra muutusele Saaremaal toimunuga väga rahul. Üllatavalt oli Kuressaares võimalik kohtuda ka mitmete kohaliku omavalitsuse esindajatega, sh Rae vallast. Ülikooli prorektor Katrin Niglas märkis seejuures, et keerukas kontekst pigem rõhutab vajadust teha mitme tasandilist koostööd Eesti regionaalarengu, sh maaelu ja omavalitsuste tugevdamiseks. Hea meel on tõdeda, et Omavalitsuspäeva programmikomitee hoolsal eestvedamisel kogutud ideed ja ettepanekud leiavad kajastamist ning jõuavad sisuka deklaratsiooni ja kogumiku näol kõigi huvitatud osapoolteni. Väiksemas ringis peetud aruteludel on oma positiivsed küljed – üksteise sügavuti mõistmine ja usaldus annavad hoogu edasiseks koostööks. Üliõpilaste seisukoht oli jätkuvalt, et väga oluline oleks ka edaspidi nende kaasamine OVP-de ettevalmistamisse nii korralduslikult kui ka uute mõtete osas.

Tulenevalt Kuressaares otsustatust, toimus 07.12.2020 Riigikogu valges saalis viirusega seotud rangeid reegleid arvestades OVP programmikomitee esindajate kohtumine Riigikogu juhatusega. Kohtumisel anti juhatusele üle Eesti V Omavalitsuspäeva deklaratsioon teemal „Maaelu ja regionaalareng koostöös“, milles oli välja toodud maaelu ning regionaalvaldkonna olulised probleemid ning võimalikud lahendusteed. Deklaratsiooni üleandmisel võtsid sõna Riigikogu esimees Henn Põlluaas, I aseesimees Helir-Valdor Seeder ning II aseesimees Siim Kallas. Riigikogu esimees Henn Põlluaas ütles deklaratsiooni vastu võttes, et maaelu ja regionaalpoliitika on valdkonnad, mis mitte kunagi ei muutu vähetähtsaks ning ei kao meie elust, kui me just ise ning tahtlikult ei tegutse vastupidises suunas. Maaelu ja regionaalarengu koostöö deklaratsiooni ettepanekutes on rõhutatud, et riik, kes tahab olla jätkusuutlik, peab rohkem tähelepanu pöörama regionaalse ja kohaliku maaelu tasakaalustatud arengule. Riigikogu esimehe sõnul tagatakse nii kvaliteetne elukeskkond kõigile Eesti elanikele sõltumata elu-, töö- ja tegevuse asukohast. „Deklaratsioon viitab otseselt ka vajadusele täpsemalt välja töötada maaelu ja regionaalarengu kaugemad tulevikuvisioonid,“ viitas Põlluaas dokumendi sisule. „Lisaks põhimõtetele pakub deklaratsioon rea praktilisi haldusmeetmeid kujunenud olukorra suurematekks muudatusteks.“ Riigikogu esimees avaldas lootust, et lõppkokkuvõttes viib see välja reaalsete muudatusteni. Põlluaas meenutas, et tänane üritus toimub Eestile keerulisel ajal, mil maailma on raputanud koroonaviirus. Selle põhjusena jäi oktoobris ära Eesti V Omavalitsuspäev, mis pidi seekord toimuma Saaremaal, kuid täna saadi väiksemas ringis kokku Toompeal. Deklaratsiooni olulisust toetaval seisukohal olid ka teised Riigikogu juhatuse liikmed ning Aivar Kokk. Kohtumisel võtsid sõna ka Tiiu Aro, Sulev Lääne, Pipi-Liis Siemann ja Katrin Niglas. Sulev Lääne märkis oma sõnavõtus, et deklaratsioon toob välja maaelu ning regionaalvaldkonna olulised probleemid ning võimalikud lahendusteed. Praegune kurss ei ole pikas perspektiivis jätkusuutlik. Kuna deklaratsiooni koostamisel osalesid aktiivselt riigi ja kohaliku omavalitsuse ning nende liitude, ülikoolide ja teiste valdkonna institut-

sioonide esindajad, siis on see kaasaval meetodil sündinud dokument oluliseks teekaardiks väljakutsetele võimalike lahenduste leidmiseks. Tallinna Ülikooli esindasid kohtumisel veel Ühiskonnateaduste instituudi direktor Indrek Grauberg ning lektor Kersten Kattai. Samuti osales kohtumisel Eve East, Toila vallavanem, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees.

Järgnevalt anti deklaratsioon üle Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatusele. Kavas oli ka kohtumine peaministri ning valdkonna ministritega, kuid viiruse kiire levik ei teinud seda võimalikuks. Hiljem edastati deklaratsioon riigihalduse minister Jaak Aabile ning maaeluminister Urmas Kruusele. Oluline on märkida, et mitmed deklaratsiooni olulised põhimõtted on kajastatud uue valitsuse programmis ning tegevuskavas.

07.12.2020 kohtumisest toimus Tallinna Ülikoolis/Zoomis kogumiku "5 aastat Eesti Omavalitsuspäeva. Ajaloost sündinud – teel tulevikku" arutelu. Kogumiku artiklite ühine arutelu oli väga aktiivne ning seda nii ülikoolist kui ka Zoomi vahendusel veebis. Kogumiku eesmärgiks seati teadvustada omavalitsuspäeva kui riikliku tähtpäeva olulisust ja pärandit meie ajaloos, ühiskonna ja kohaliku omavalitsuse arengus. Kavas oli teoses sõna anda kümnetele Eesti riigi ja kohalike omavalitsuste ning nende liitude juhtidele, teadlastele ning mitmetele valdkonna ekspertidele. Ühtlasi seati eesmärgiks anda võimaluste piires ülevaade kohalike omavalitsuste piiriülese koostöö kogemustest lähimate naabritega.

Kogumiku toimetuskolleegium jätkas aktiivselt tegevust nii sisulistes kui ka korralduslikes küsimustes. Töö võimalike autoritega muutus üha olulisemaks. Tulenevalt eelnevast täpsustati ka kogumiku struktuuri ning kevadel omandas see praeguse kuju. Samuti oli väga oluline leida kogumiku mahu kasvades täiendavaid finantseerimise allikaid. Kogumiku koostajate ning toimetuskolleegiumi eriline tänu kuulub kõigile, kes on panustanud selle ettevalmistamisse.

Paraku toimusid viiruse laia leviku tõttu edasised arutelud suures osas e-vormis. Kogumiku valmimisele lisas pinget asjaolu, et Eesti VI OVP korraldamiseks ei olnud võimalik lähenevate valimiste tõttu leida muud aega, kui 26.–27. august 2021. Samas võimaldas see viia nii OVP ettevalmistamise kui ka kogumiku koostamise suhteliselt samasse ajaraami ning tegevusrütmi.

Eesti V OVP ettevalmistajad olid valmis mitmeid kordi kavandatut väiksemas mastaabis läbi viima, kuid pandeemia seda siiski ei võimaldanud. Arvestades viiruse leviku taandumist ning kehtivate reeglite leevendamist tekkis lootus kavandatu võimalikus vormis ellu viia ning seda ühenduses Eesti VI OVP korraldamisega Tartus 25.08.2021. Kogumiku ettevalmistamise etapis oli asjakohase kohtumise kava täpsustamisel.

3.1.3 Omavalitsuspäev kui töövorm riigi ja kohalike omavalitsuste suhete sõlmküsimuste arutamiseks

IV ja V omavalitsuspäeva ettevalmistamisel, läbiviimisel ja jätkutegevuste kujundamisel on oluline rõhk olnud omavalitsuspäeva kui töövormi sisu ja praktikate loomisel. Nii, nagu iga traditsiooni tekkimine on ka omavalitsuspäev pidevas kujunemises ja praktikate kohandamises vastavalt vajadustele ja kogemustele. Anname järgnevalt kontsentreeritud ülevaate, kuidas omavalitsuspäeva tööformaat omavalitsuspäeva ettepanekute ja deklaratsiooni kontekstis on kujunenud.

Omavalitsuspäeva seisukohtade ettevalmistamine

Pärnus toimunud IV omavalitsuspäeva teema oli „Haridus, teadus ja ettevõtlus – tee tulevikku“ ning Saaremaal ja Muhus toimunud V omavalitsuspäeva teema oli „Maaelu- ja regionaalareng koostöös“. Seega mõlemal omavalitsuspäeval oli aruteludes kaks sisuteemat, mis on omavahel tihedalt põimitud. Teemade omavalitsuspäeva eelseks läbitöötamiseks ja ka omavalitsuspäeva sisuprogrammi kujundamist toetavana toimusid valdkondlikud töörühmad. See oli tõhus platvorm teemade läbiarutamiseks ning probleeme analüüsiva ja ettepanekuid tegeva dokumendi ettevalmistamiseks. Pärnu omavalitsuspäeva ettepanekute ettevalmistamiseks moodustati eraldi kaks töögruppi – hariduse ja teaduse töögrupp ning ettevõtluse töögrupp. Töögrupid kogunesid korduvalt ja koostasid omavalitsuspäeva ettepanekute alusmaterjali, mida laiemas osapoolte ringis täiendati ja kohendati. Pärast töögruppide esmast tööd koostati nende poolt omavalitsuspäeva ettepanekute ühine sissejuhatav ja taustaosa ning vormistati ettepanekud tervikdokumendina.

Saaremaa ja Muhu omavalitsuspäeva ettevalmistamisel leiti, et kasutusele tuleks võtta omavalitsuspäeva deklaratsiooni formaat, mis sisult oli sarnane Pärnu omavalitsuspäeva ettepanekutega. Ka see kogemus näitab, kuidas omavalitsuspäeva formaat ja traditsioonid on asjas kujunenud. Oluline muutus, võrreldes Pärnu omavalitsuspäeva ettepanekute ettevalmistamisega oli, et deklaratsiooni valmistas ette väiksem ühine töögrupp, mis võimaldas maaelu ja regionaalvaldkonna sõlmküsimusi kohe terviklikumalt käsitleda. Pärnu omavalitsuspäeva ettepanekute puhul tehti seda hiljem kahe töögrupi ühistööna.

Kui Pärnu omavalitsuspäeva ettepanekute ettevalmistamisse algfaasis ministeeriumide ametnikud ei osalenud, siis Saaremaa ja Muhu omavalitsuspäeva deklaratsiooni ettevalmistamisel osaleid nii Maaelu- kui ka Rahandusministeeriumi eksperdid algusest peale ning aitasid deklaratsiooni sisu kujundada. See osutus tõhusaks praktikaks ning võimaldas vältida hilisemaid ja kohati ka vastandlikke eri arusaamu võimalikest poliitikasuundadest ministeeriumide poliitikakujundajate ning teadlaste ja praktikute nägemustes.

Fookusteemade arutelud omavalitsuspäeva konverentsil

IV ja V omavalitsuspäeva programm ja ettekanded olid kooskõlas omavalitsuspäeva fookusteemadega. Kahepäevasele omavalitsuspäeva formaadile üleminek võimaldas mõlemal omavalitsuspäeval tagada kummagi ettevalmisatud teema puhul põhjalikke ettekandeid ja arutelusid. Nii toimusid lisaks juba traditsiooniks kujunenud ettekannetele (nt tervitused, üldettekanded, kokkuvõtted) ja aruteludele (nt erakondade esindajate debatt) temaatilised konverentsiosad. Vastavalt Pärnus teisel päeval paneel „Haridus, teadus, kohalik omavalitsus ja ettevõtlus“ ning paneel „Ettevõtlus, haridus, teadus ning avalik võim“. Paneelis tehti omavalitsuspäeva ettepanekutega seotud teemadega ettekandeid teadlaste, poliitikute ja praktikute poolt (vt täpselt omavalitsuspäeva programm) ja arutleti neid sõlmküsimusi. Omavalitsuspäeval Saaremaal ja Muhus oli sarnasel alusel kavandatud kummalegi päevale konverentsiosa. Esimese päeva konverentsi teemaks oli kavandatud „Maaelu“ ja teisel päeval „Regionaalareng“. Omavalitsuspäeva teemafookuse ja konverentsi sisuettekannetest saab ülevaate käesoleva osa artiklitest ning Pärnu omavalitsuspäeva ettepanekutest ning Saaremaa ja Muhu omavalitsuspäeva deklaratsioonist (vt Lisad 6.4.4 ja 6.4.5).

Omavalitsuspäeva ettepanekud ja deklaratsioon ning jätkutegevused

Omavalitsuspäevadel pärast temaatilisi ettekanded arutati seminari formaadis läbi ettepanekute ja deklaratsiooni ettevalmistatud tekstid. Traditsioonilises vormis toimunud Pärnu omavalitsuspäeval anti osalejatele täiendav aeg aruteludes sündinud lisaettepane-

kute esitamiseks. Samas Saaremaa omavalitsuspäeval kavandatud arutelude asemel oli sisendit kogutud varem ja seetõttu kinnitati deklaratsioon osalejate poolt. Ettepanekud ja deklaratsioon vormistati koos vastava pöördumisega asjaomaste institutsioonide poole ning esitati nendele ametlikult vastaval kohtumisel või kirja teel. Materjalide ettevalmistamise aruteludel on tõstatatud küsimust, et edasiste omavalitsuspäevade raames (Tartu ja Viljandi omavalitsuspäevad) tuleks välja arendada ka omavalitsuspäeva deklaratsioonis tehtavate ettepanekute rakendamisele suunatud tegevused. Seetõttu on VI Omavalitsuspäeval Tartus kavandatud vastava seminari raames keskenduda arutelus mitte ainult deklaratsiooni sisule ja ettepanekutele, vaid ka nende realiseerimise rakendusviiside arutelule. Tagasi vaatavana saame rõõmuga tõdeda, et mitmedki Pärnu omavalitsuspäeval tehtud hariduse, teaduse ja ettevõtluse arendamise ning sidustamise ettepanekud on nende sisu mõttes jõudnud nt ka Haridusvaldkonna riikliku arengukava 2035 eelnõusse. Samuti on mitmed V omavalitsuspäeva deklaratsioonis esitatud ettepanekuid jõudnud Vabariigi Valitsuse tegevuskavasse.

3.1.4 Omavalitsuspäeva ettepanekud ja deklaratsioon ning seonduvad artiklid

IV ja V omavalitsuspäev keskendusid nii omavalitsuspäeva konverentsidel kui ka esitatud ettepanekutes ja deklaratsioonis hariduse, teaduse, ettevõtlusse ning maaelu ja regionaalarengu sõlmküsimustele. Nende teemadega seotud probleemide ja väljakutsete, aga ka võimalike lahenduste osas polemiseerivad paljude artiklite autorid käesolevas peatükis. Artiklid tuginevad tagasi vaatavatena ja ka tulevikku visioneerivatena nii teaduslik-akadeemilistele teadmistele ja praktilistele kogemustele kui ka poliitilistele vaatenurkadele – täpselt nii, nagu Polise võrgustikus on tavapäraselt kombeks. Nagu alguses rõhutasime, siis nendes küsimustes pole lõplikke, õigeid ega valesid lahendusi, vaid on erinevad põhjendatud vaatenurgad, veendumused ja kogemused ning nendel baseeruvad võimalikud arenguteed.

Hariduse ja teaduse valdkonna järjepideva arengu tee tagab erinevate hariduse ja teaduse valdkonna institutsioonide koostöö ja sisuline integreeritus. See eeldab nii põhikooli, gümnaasiumi ja kutsehariduse kui ka kõrghariduse ja teaduse vastastikust senisest tunduvalt suuremat sidustamist ning selle haakimist piirkondliku tööjõuturu vajadustega, nagu rõhutati IV omavalitsuspäeva pöördumises. IV omavalitsusepäeva ettepanekute ja arutelude valguses võtavad Aare Kruuser ja Anett Oltsmann oma artiklis kokku selle, kuidas ülikooli ja kohaliku omavalitsuse koostöös jõuda avaliku halduse teoreetiliste ja praktiliste pädevuste arendamiseni. Hariduse, teaduse ja ettevõtluse piirkondlikku integratsiooni rõhutavad artiklites Tarmo Loodus ja Neeme Rand. Tarmo Loodus paneb ette vajaduse taas tugevdada maakondliku tasandi koostööd haridussüsteemi strateegilisel suunamisel ja sidustamisel ettevõtluse vajadustega. Neeme Rand rõhutab, et piirkondliku kutseõppeasutuse arendamine peaks olema tihedamalt seotud kohalike omavalitsustega ning olulisem sellest, millisest uksest õpilased kooliastmesse sisenevad – oluline on, et tegeletakse nende võimete arendamisega parimal võimalikul moel ja kohalikul omavalitsusel võiks selles olla suurem roll. Andres Metsoja toob samuti välja maakonna keskuse rolli nii maakondliku kui ka regionaalse arengu vedurina ning et selle puudumisel võib kahaneda regionaalne konkurentsivõime ja usutavus. Henn Põlluaas rõhutab oma artiklis maapiirkondades eksisteeriva ettevõtluse, teaduse ja kohalike omavalistuste koostööprojektide vajalikkust ning vajadust suurendada teadlaste teadmisi ettevõtete vajadustest ja ootustest ning ettevõtjate kursisolekut teadustööga. Sellele suunale keskendub ka Garri Raagma, rõhutades kohalike omavalitsuste ja teiste osapoolte koostöö rolli, kus omavalit-

suste arengu tagamiseks on ainuvõimalik kujundada hariduspoliitikat regioonis laiemalt nii ruumilisest kui ka senistest halduspädevusest kaugemale vaadates koostöös ja soovitavalt suuremate linnaregioonide põhiselt. Nii Sulev Alajõe kui ka Garri Raagmaa rõhutavad vajadust arendada välja piirkondlikud teadmuskeskused. Garri Raagmaa talendinupp kutsub üles siduma piirkondlikud arenguvajadused (sh ettevõtluse) ja teadustöö ning Sulev Alajõe idee piirkondlike teadmuskeskuste ja kutsekõrgkoolivõrgu loomisest kätkeb eesmärki, et maakonniti kasutataks senisest paremini loodus- ja majandusressursse, et Eesti ei oleks enam toorme eksportija ja liiguks väärtusahelates kõrgemale. Kätlin Vanari ja Tiia Õun selgitavad, mis on Tulevikukooli programm. Programmi eesmärgiks on aidata koolidel luua õppija arengut toetav õppimis- ja õpetamiskultuur, toetades koolide tõenduspõhise ja koostöise muutuste juhtimise võimekust. See on nii õppijakeskne kui ka institutsioonide sünergiale suunatud tulevikusuundumus.

Ettevõtluse valdkonnas rõhutati IV omavalitsuspäeva ettepanekutes, et on riigi, kohaliku omavalitsuse ja haridussüsteemi võimalus ja ülesanne aidata kaasa töökohtade loomisele, kvalifitseeritud tööjõu ettevalmistamisele, investeeringute juurde meelitamisele ning inimestes üldise ettevõtliku vaimu kasvatamisele, aga ka laiemas plaanis tervikuna sellise elukeskkonna kujundamisele, mida inimesed tänapäeval vajavad. Seda saab edukalt korraldada läbi kohaliku tasandi partnerluse, millesse on kaasatud ettevõtjad, haridusasutused, teadus- ja arendusorganisatsioonid ning kohalikud omavalitsused. Sellest kirjutavad lisaks eelpool nimetatud Garri Raagmaa ja Sulev Alajõe artiklitele ka Lauri Luur ja Erik Reinhold, kes avavad Pärnumaal KOBARa kui ettevõtlusele suunatud õppe-, teadus- ja arendusetegevuse teadmussiirde keskuse kujunemise ja eesmärkide ideed.

Maaelu arendamiseks rõhutati V omavalitsuspäeva deklaratsioonis soodsate tingimuste loomist kõigile inimestele, eelkõige noortele ja perekondadele, maale elama asumiseks ning seda toetava maaelu- ja regionaalpoliitika kujundamist. Selle sihiga on ka Maal Elamise Päev, mille eesmärk on anda tõene ja vahetu arusaam sellest, kuidas maal elatakse, töötatakse ja toimetatakse; näidata, et maal on olemas ja kättesaadavad kõik võimalused mitmekülgseks tööalaseks eneseteostuseks; teadvustada, et maal tegutsemine on emotsionaalselt nauditav – seda tutvustavad artiklis Maido Nõlvak, Krista Habakukk, Marika Muru ja Liia Sirel. Eelnevaga on seotud turutõrke piirkondade probleemistik, mida rõhutati V omavalitsuspäeva deklaratsioonis. Selle probleemistiku avab oma artiklis Urmas Kruuse, pakkudes võimalikke lahendusi, kuidas turutõrke piirkondades maale elama asumist soodustada.

Antti Roose ja Helen Sooväli-Sepping toovad ühe inim- ja ruumilise arengu tasakaalude probleemistikuna välja Eesti jätkuvalt kiireneva suurlinnastumise, inimeste, majanduse ja teenuste koondumise Tallinna linnapiirkonda, seda mitmes põhjuslikus seoses ja olulisel määral ülejäänud Eesti arvel. Nad ütlevad, et suurlinnastumine ei mõjuta üksnes mitte sotsiaalmajanduslikku arengut, vaid loob ka järjest erinevamat elukeskkonda selle tarbimise teljel. Samuti, et ruumi- ja keskkonnakvaliteedi standardid muutuvad suurlinnas ja maal üha erinevamaks, mis omakorda tekitab probleeme regulatsioonides ja poliitikate elluviimises. Nad rõhutavad nii teadliku avaliku ruumi arengu suunamise vajadust kui ka laiemalt demokraatliku osaluse ja kaasamise vajadust avaliku võimu tegevustes.

Üks läbivaid liine nii IV omavalitsuspäeva ettepanekutes seostatuna hariduse, teaduse ja ettevõtlusega, aga eriti V omavalitsuspäeva deklaratsiooniga ning käesolevas peatükis kõige arvukamalt polemiseeritavana, on Eesti regionaalse arengu tasakaalustamatus ja võimalikud meetmed selle sõlmküsimusega tegelemiseks. Nii toovad Veiko Sepp, Kersten Kattai, Rivo Noorkõiv, Sulev Lääne ja Georg Sootla, tuginedes laiema uurimisrühma poolt tehtud analüüsile, millised on võimalikud poliitikavalikud Eesti regionaalse valitsemise kujundamiseks. Seejuures rõhutavad nad vajadust siduda regionaalse valitsemise

otsuste tegemisse nii riigi keskvalitsuse, kohalike omavalitsuste kui ka teiste regionaalsete huvipoolte (nt ettevõtjad, kodanikuühendused) esindajad. Henn Põlluaas rõhutab, et regionaalne haldus ja regionaalne poliitika tuleb riikliku strateegia päevakorda võtta kiiremas korras, sest tsentraliseeritud Eesti, kus kõik on koondunud Tallinnasse, Harjumaale ja veel mõnda kohta – jääb maha tühi maa. Rivo Noorkõiv tutvustab mahukale uuringule tuginedes, kuidas suurendada kohalike omavalitsuste rolli ettevõtluskeskkonna arendamises ning teeb ettepaneku, et üheks oluliseks meetmeks oleks regionaalsete koostöönõukogude moodustamine, sest ettevõtluse arendamine ületab omavalitsuste administratiivpiire. Andre Sepp märgib haldusreformi järgset maakondliku arengu keskkonda kokku võttes: „Eelduslikult on halduse regionaalne tasand vajalik, kuna tasakaalustab omavalitsuste ja riigi huve piirkonnas. Vastasel juhul näeksid omavalitsused kitsalt oma rinnaesist ja riigi valitsemises jätkuks „silotornistumine" ning kus omavaheline koostöö oleks keeruline suure pildi puudumise pärast. Mida teha? Kas lahenduseks võiks olla maakondlikud omavalitsused? Kuhu paigutuksid selles kontekstis suuremad linnad?" ning avab kaalutlusi ja eesmärke, miks Harjumaa Omavalitsuste Liidu eestvedamisel ja koostöös teiste maakondadega telliti Eesti regionaaltasandi arengu analüüs.

Janar Holm vaatab tagasi haldusreformile ja sellest tulenevalt nii omavalitsuste tegevuskeskkonna muutustele kui ka väljakutsetele, aga rõhutab ka, et omavalitsuse põhiolemuse kvintessents ei peitu mitte standardiseerimises, vaid õiguses teha otsuseid oma kogukonna soovide ja vajaduste järgi ning märgib, et just erinevus määrabki kohaliku omavalitsuse olemuse. Tiit Terik avab kohalike omavalitsuste koostööpotentsiaali transpordialases koostöös ja selle strateegilisest kavandamisest naaberomavalitsustega pealinnapiirkonnas. Teises artiklis näitab Tiit Terik, millised on võimalused intelligentse juhtimise rakendamiseks ja kuidas see toob kasu nii kodanikele, turistidele kui ka ettevõtjatele. Samuti avab ta Tallinna plaane nii intelligentse juhtimise kui ka digi-teenuste arendamise valdkonnas. Rivo Noorkõiv, Martin Klesment, Allan Puur arutelevad värske uuringu tulemustele tuginedes, kas ja kuidas elanikuks registreerimise kampaaniad on mõjutanud kohalike omavalitsuste elanike arvu ja elukoha registreerumise täpsust rahvastikuregistris. Peatüki viimases artiklis avavad Tiiu Aro ja Aarne Põlluäär Saaremaa kogemusi omavalitsuspäeva tähistamisel, vaadates nii tagasi omavalitsuse staatuse saamisele kui ka tulevikku.

3.2 Eesti IV ja V Omavalitsuspäeva lisad

3.2.1 Eesti IV Omavalitsuspäeva kava

EESTI IV OMAVALITSUSPÄEV

HARIDUS, TEADUS JA ETTEVÕTLUS – TEE TULEVIKKU

19.–20.09.2019, Pärnu linn

AEG 19.–20. september 2019

KOHT Strand hotell (A. H. Tammsaare pst 35, Pärnu)

AJAKAVA
19. september 2019
10.00 Lipu tseremoonia Pärnu Tammsaare Kooli väljakul (A. H. Tammsaare pst 30)
10.30 Omavalitsuspuu istutamine Rannapargis (Pargi 1, Estonia SPA pargi maja ees)
11.15 „*100+100 Pärnumaa omavalitsused*" näituse avamine, võimalik näitusega tutvuda. (Pärnu Muuseum, Aida 3)
12.00 Osalejate registreerimine Strand hotellis, kohv
13.00 Vokaalgrupp Mirt

OMAVALITSUSPÄEVA KONVERENTS
Moderaatorid:
Pipi-Liis Siemann, Türi vallavanem, Järvamaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse aseesimees
Anneli Ott, Võru Linnavolikogu liige, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse liige, Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjoni esimees
AVAMINE (Lahe saal)
13.30 Omavalitsuspäeva avasõnad
Henn Põlluaas, Riigikogu esimees
Tiit Terik, Tallinna Linnavolikogu esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees
Omavalitsuspäeva sümboli üleandmine
Eve East, Toila vallavanem, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
Aleksei Jevgrafov, Narva linnapea
Andres Metsoja, Pärnu Linnavolikogu esimees, Pärnumaa Omavalitsuste Liidu üldkogu esimees, Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimees
Romek Kosenkranius, Pärnu linnapea
13.50 Tervitused
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident, Tallinna Ülikool, Omavalitsuspäeva korralduskomitee esimees

Aivar Kokk, Jõgeva Vallavolikogu liige, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
Tiit Land, Tallinna Ülikooli rektor
Keit Kasemets, Euroopa Komisjoni Eesti esinduse juht

14.20 Ettekanded

14.20 Andres Metsoja, Pärnu Linnavolikogu esimees, Pärnumaa Omavalitsuste Liidu üldkogu esimees
Haridus ja ettevõtlus – Pärnumaa vaade

14.30 Romek Kosenkranius, Pärnu linnapea
Haridus ja ettevõtlus – Pärnu linna vaade

14.40 Tarmo Loodus, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühingu esimees
Kutse- ja üldhariduse integratsioon

14.55 Mait Klaassen, Eesti Maaülikooli rektor, Rektorite Nõukogu esimees
Ülikoolide ühistegevusest ja koostööst ettevõtlusega

15.10 Martin Villig, Bolt, Heateo Haridusfond
Tulevikutöö oskused ettevõtja vaatest

15.25 Toomas Kuuda, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Pärnu osakonna juhataja
Ettevõtjate ootused haritud tööjõule

15.40 Anneli Saaroja, Tartu Ülikooli koostöövõrgustiku ADAPTER projektijuht
Teadlased, avalik sektor ning ettevõtjad – koostöös peitub jõud

15.55 Hanna Tainio, Soome Omavalitsuste Liidu (Kuntaliitto) peadirektori asetäitja, varasem Soome parlamendi liige
Soome kohaliku omavalitsuse kogemus hariduse ja ettevõtluse integreerimisel

16.10 Priit Põldmäe, Rae abivallavanem
Kohalik omavalitsus ettevõtluse aspektist

16.25 Anneli Ott, Võru Linnavolikogu liige, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse liige, Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjoni esimees
Kohaliku omavalitsuse rollist inimestesse investeerimisel

16.40 kohvipaus

17.10 Paneeldiskussioon
Moderaator Garri Raagmaa
Haridus- ja teadussüsteemi integreeritus ning selle vastavus tööjõuturu vajadustele – mida peaks tegema õppeasutused, riik ning kohalik omavalitsus täna ning tulevikus

18.30 konverentsi lõpetamine

AVATUD ON INFORMATSIOONISTENDID STRANDIS:
Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, Pärnumaa Kutsehariduskeskus, Kompetentsikeskus Tsenter, Teadusasutuste koostöövõrgustik Adapter, Huvikool Pernova.

19.00 OMAVALITSUSPÄEVA PIDULIK ÕHTUSÖÖK (Jurmala saal)
Ado Kirsi, õhtujuht/bänd

19.00 Avasõnad
Andres Metsoja, Pärnu Linnavolikogu esimees, Pärnumaa Omavalitsuste Liidu üldkogu esimees President Arnold Rüütel
Timo Kantola, Soome suursaadik Eestis
Raimonds Jansons, Läti suursaadik Eestis

Kultuuriprogramm, konkursi aasta tegu võitja esitlemine

23.00 lõpetamine

TÖÖ PANEELIDES

9.15 PANEEL A (Jurmala saal) Haridus, teadus, kohalik omavalitsus ja ettevõtlus
Moderaatorid:
Tiit Land, Tallinna Ülikooli rektor
Jan Trei, Eesti Linnade ja Valdade Liidu asedirektor

9.15 Madis Kallas, Saaremaa valla vallavanem
Kohalik omavalitsus ja haridus – mida teha, et tulevikus oleks kvalifitseeritud tööjõudu

9.30 Mailis Reps, haridus- ja teadusminister
Arengud haridus- ja teadussüsteemis ning kohalik omavalitsus – võimalikud seosed ettevõtlusega

9.45 Helir-Valdor Seeder, Viljandi Linnavolikogu esimees, Riigikogu esimene aseesimees
Kohaliku omavalitsuse seosed hariduse ja ettevõtlusega

10.00 Arto Aas, Tööandjate Keskliidu tegevjuht
Ettevõtluse kiire tööjõuvajadus ning hariduse administreerimine

10.15 Erik Puura, Tartu Ülikooli arendusprorektor
Ülikooli ja avaliku võimu partnerlus

10.30 Mikk Tarros, Eesti Noorteühenduste Liidu juhatuse aseesimees
Hariduse areng ja integreerimine ning tööjõuvajadus – täna ning tulevik

10.45 Hariduse ja teaduse töögrupi ühisettekanne (Mait Klaassen, Tarmo Loodus, Tiit Land, Anneli Ott, Urmas Klaas, Andres Metsoja, Katrin Niglas, Indrek Grauberg, Sulev Lääne, Jan Trei, Sulev Mäeltsemees, Kersten Kattai, Mikk Tarros, Jass Juuremaa, Georg Sootla, Toomas Kruusimägi, Piret Sapp, Aare Kruuser, Hille Ilves) Urmas Klaas, Tartu linnapea, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse liige
Väljakutsed ja võimalikud lahendusteed hariduses

11.00 Kohvipaus, kogunemine ühiseks Omavalitsuspäeva lõpp-istungiks

9.15 PANEEL B (Lahe saal) Ettevõtlus, haridus, teadus ning avalik võim
Moderaatorid:
Margus Lepik, Valga vallavanem, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse liige
Rainer Aavik, Pärnu abilinnapea

9.15 Garri Raagmaa, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži direktor
Millist haridust vajab ühiskond, kus pooled töökohad on teadmuspõhised?

9.30 Rainer Aavik, Pärnu abilinnapea
Pärnu ettevõtluse valdkonna praktikatest

9.45 Erik Reinhold, Pärnumaa Omavalitsuste Liidu ja Pärnumaa Arenduskeskuse juhatuse liige
Piirid on nihutatud, mis edasi?

10.00 Jaak Aab, riigihalduse minister
Riigireform ja selle võimalik mõju ettevõtluskeskkonnale ning kohaliku omavalitsuse arengule

10.15 Sulev Alajõe, Välisinvesteeringute Keskus, Lääne-Eesti investorkonsultant
Regionaalsed investeeringud ettevõtlusesse ja haridusse

10.30 Arno Kütt, AS Cleveron asutaja, juhataja
Mida võiks muuta kõrgharidusmaastikul? Ettevõtja kolm ettepanekut

10.45 Ettevõtluse töögrupi ühisettekanne (Aivar Kokk, Mart Järvik, Rivo Noorkõiv, Maido Pajo, Mart Võrklaev, Rainer Aavik, Sulev Alajõe, Aare Kruuser, Eve East, Kaja Mõts, Lili Tiri, Uno Silberg, Mihkel Juhkami, Heiki Rits, Mait Palts, Toomas Kuuda, Mikk Tarros, Mait Klaassen, Tarmo Loodus, Sulev Lääne, Garri Raagmaa, Erik Reinhold, Joel Jesse) Aivar Kokk, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
Väljakutsed ja võimalikud lahendusteed ettevõtluses

11.00 Kohvipaus, kogunemine ühiseks Omavalitsuspäeva lõpp-istungiks OMAVALITSUSPÄEVA LÕPP-ISTUNG (Jurmala saal)
Moderaatorid:
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident, Tallinna Ülikool
Sulev Mäeltsemees, Üleriigilise Omavalitsusliidu Vanematekogu esimees, Tal Tech

11.30 Töögruppide esindajate ülevaated:
Urmas Klaas, hariduse ja teaduse töögrupp
Aivar Kokk, ettevõtluse töögrupp

11.40 Jüri Ratas, peaminister
Väljakutsed ja valikud kohaliku omavalitsuse, hariduse ning ettevõtluse valdkonnas

12.00 Riigikogus esindatud erakondade juhtide paneeldiskussioon
Modereerib Kaupo Meiel, ERRi ajakirjanik
Hariduse, teaduse ning ettevõtluse areng ja integratsioon suunaga valdkondade koostööle – kas tegelikkus või tuleviku visioon?

13.30 Järgmise aasta Omavalitsuspäeva korraldaja väljakuulutamine – Saaremaa vald, Muhu vald

13.40 Omavalitsuspäeva lõpetamine

13.45 lõuna

15.00 Kohtumised Pärnu ettevõtetes ning õppeasutustes
(vastavalt eelnevalt toimunud registreerumisele)

KÜLASTATAVAD ETTEVÕTTED JA ÕPPEASUTUSED (oma transpordiga)
Metsä Wood (Kase 17, Pärnu)
https://www.metsawood.com/global/Campaigns/ee/Pages/default.aspx
Grupijuht Sirje Allmaa, 5340 7212
Taastusravi ja hotell WASA (Eha 2, Pärnu)
http://www.wasa.ee/
Grupijuht Ave Lääne, 5191 0167
TÜ Pärnu Kolledž (Ringi 35, Pärnu)
https://www.pc.ut.ee/et
Grupijuht Gea Kammer, 5647 0802
Pärnumaa Kutsehariduskeskus (Niidupargi tn 12, Pärnu)
https://www.hariduskeskus.ee/
Grupijuht Kätlin Aadamsoo, 508 7496
Loode-Pärnu tööstusala (Kõrtsi 1, Pärnu)
http://investinparnu.com/et/ettevotlusalad-ja-krundid/toostusalad/loode-parnu- töös-tusala/ Grupijuht Aare Raev, 5332 0824
(Korraldajatel on õigus teha kavas muudatusi)

3.2.2 Kiri kõigile Eesti V Omavalitsuspäevale registreerunutele – programmitoimkonna otsus ja Saaremaa kiri Eesti V OVP ärajätmise kohta

Tere lugupeetavad,

Edastan kõigile Eesti V Omavalitsuspäevadele registreerunutele 12.10.2020 Toompeal toimunud OVP programmikomitee otsuse. Täpsemad infojuhised lingitud.

TEAVE OMAVALITSUSPÄEVAST

Austatud kolleegid

Vastavalt varasemale teabele toimus 12.10.2020 Riigikogus Eesti V Omavalitsuspäeva (OVP) programmikomitee koosolek. Hea meel on märkida, et huvi OVP vastu on olnud jätkuvalt väga suur. Kava kohaselt täpsustati Kuressaares 17. augustil OVP programmitoimkonna poolt heaks kiidetud kava ning deklaratsiooni projekti. Samuti vaadati läbi Aasta Tegu konkursi tulemused. Nominentideks olid: IduEDU haridusfestivali korraldamine tõenduspõhise haridusuuenduse toetamiseks haridusasutustes; Eesti esimese presidendi ja Toila valla esimese au kodaniku Konstantin Pätsi skulptuuri paigaldamine Toila Oru parki, presidendi suveresidentsi, Oru lossi; Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Seega oleme OVP toimumiseks valmis.
Tulenevalt Tartu linna soovist korraldada Eesti VI Omavalitsuspäev, tänatakse linnapea Urmas Klaasi, kelle kinnitusel on jätkuvalt jõus Pärnus 2019. aastal toimunud OVP tehtud kutse Tartu Omavalitsuspäevale 2021. aasta septembris.
Programmikomitee toetas samuti Viljandi linna soovi korraldada Eesti VII Omavalitsuspäev 2022. aastal Viljandis.
OVP korralduskomitee esimees, Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro andis edasi Saaremaa ning Muhu vallavanemate teabe seoses koroonaviiruse COVID-19 jätkuva levikuga.
Järgnevalt vastavad seisukohad:
Mikk Tuisk, Saaremaa vallavanem: *Saaremaa Vallavalitsus arutas OVP korraldamist oma 06.10.2020 nõupidamisel ja asus seisukohale, et kuigi antud juhul ürituse korraldamise keeldu Vabariigi Valitsuse kehtestatud regulatsioonidest otseselt ei tulene, on vallavalitsuse hinnangul sellise ürituse korraldamine tänastes tingimustes sobimatu. Seda põhjusel, et Terviseameti (ja seega riigi) sõnum on selgelt, et olukord muutub tõsisemaks ja viiruse leviku ohjamine nõuab kõigi panust./…./. Täna on vallavalitsuse hinnangul riigi ja KOV-i ülesanne olla eeskujuks erasektorile oma ürituste korraldamisel ja eluliselt mittevajalikud üritused on mõistlik lükata edasi aega, kui viiruse levik on ohjatud ja nakatumisnäitaja taandunud.*
Raido Liitmäe, Muhu vallavanem: *Muhu Vallavalitsus arutas oma 07.10.2020 istungil Eesti V omavalitsuspäeva (OVP) toimumist 21.-23.10.2020 Muhus ja Saaremaal.*
Oleme seisukohal, et vaatamata otseste piirangute puudumisele, oleks ettevaatusabinõuna mõistlik nimetatud üritus kavandatud ajal ära jätta. /…./. On oluline, et kogu elanikkond kasutaks kõiki võimalusi, et pidurdada viiruse levikut.
/…./
Me hindame OVP tähtsust nii regionaalarengu kui ka omavaheliste kontaktide ja arutelude seisukohalt, aga peame mõistlikuks, kui V omavalitsuspäev toimuks viiruse taandumise korral 2021. a ja toimumiskohaks võiks ka siis jääda Muhu ja Saaremaa – oleme kindlad, et aasta pärast on meil jätkuvalt kohtumise üle hea meel, teemasid, mille üle arutleda, piisavalt ja meie omavalitsused on kõik ühe aasta võrra kogenenumad ja targemad.

Eelneva põhjal tunnistati, et on väga keeruline OVP planeeritud kujul, mahus ning kohal läbi viia. Samas arvestades, et kuna OVP deklaratsiooni projekt on erinevate institutsioonide suure koostöö tulemusel valmis, Aasta Tegu laureaat välja selgitatud ning ühtlasi on välja kujunenud teatud OVP traditsioonid – asuti seisukohale, et kaaluda võiks nende realiseerimiseks võimalusel väikeses ulatuses kohtumise korraldamist. Avaldati arvamust, et see võiks sarnaselt I Omavalitsuspäevaga toimuda Riigikogu Konverentsikeskuses (sh kaaluda võimalust sobivusel sellest ülekande korraldamist) 2021. a veebruaris.
Tulenevalt eelnevast on OVP programmikomitee seisukohal:

1. Tunnustada kõiki riigi- ja kohalike omavalitsuste ning nende liitude, ülikoolide ning teiste institutsioonide ja isikute panust Omavalitsuspäeva traditsiooni arendamisel, sh Eesti V Omavalitsuspäeva ettevalmistamisel ning tänada kõiki kolleege, kes on soovinud osaleda Muhus ning Kuressaares kavandataval Omavalitsuspäeval;
2. Tulenevalt koroonaviiruse COVID-19 levikuga kujunenud olukorrast ning lähtudes Saaremaa vallavanema ning Muhu vallavanema seisukohtadest – otsustada mitte korraldada kavandatavat OVP Muhu ja Saaremaa vallas/Kuressaares;
3. Saata ettevalmistatud OVP deklaratsiooni projekt kõigile, kes on avaldanud soovi OVP osaleda ning paluda neil anda selle osas tagasiside kuni 20.10.2020.
4. Tänada Tartu linna ning Viljandi linna soovi eest korraldada järgnevad Omavalitsuspäevad. Kavandada koostöös vastavad tegevused, sh täpsustada OVP teemad, aeg, koht, ettevalmistatavad materjalid jms.

Veelkord suur tänu meeldiva koostöö eest kõigile seniste Omavalitsuspäevade (kaas) korraldajatele ning osalejatele. Õnne ning edu edasiseks, sh COVID-19 jagu saamisel!

Ükskord me kohtume nii kui nii!

Parimate soovidega,
Omavalitsuspäeva programmikomitee

Saaremaa valla korraldustoimkonna nimel lisan informatsiooniks, et kõigile soovijatele, kel on broneeritud majutus märgusõnaga „Omavalitsuspäevad“, palutakse soovi korral oma broneering tühistada, teatades sellest aadressile sales@saaremaaspahotels.eu ning nende poolt tasutud majutustasu kantakse tagasi nende tasumisarvele.

Neile, kes soovivad kokkulepitud ajavahemikul oma majutust siiski kasutada, säilitatakse omavalitsuspäevaks pakutud soodushind, mida on võimalik ümber vormistada eraisiku arvele.

Saaremaa Vallavalitsusele tasutud osalustasud kantakse tagasi samadele arvetele, millelt need teostati.

Tekkivate küsimuste korral palun võtta ühendust Aarne Põlluäär aarne.polluaar@saaremaavald.ee või tel 5389 4733.

Saaremaa oli valmis Teie võõrustamiseks. Loodame, et see võimalus naeratab meile taas, kui keerulised ajad ajalooks saanud.

Toredat koostööd kõikidele Eesti omavalitsustele.

Korraldustoimkonna nimel:
Tiiu Aro
Saaremaa Vallavolikogu esimees
Aarne Põlluäär
Saaremaa vallavalitsuse kultuuri- ja spordiosakonna juhataja
Eesti V Omavalitsuspäeva projektijuht

EESTI V OMAVALITSUSPÄEV

MAAELU- JA REGIONAALARENG KOOSTÖÖS

21.–23.10.2020,
Muhu vald, Saaremaa vald/Kuressaare

Pühendatud Muhu vallale ning Kuressaare linnale
kohaliku omavalitsuse staatuse omistamise 30. aastapäevale

AEG: 21.–23.10.2020

KOHT: Muhu vald, Saaremaa vald/Kuressaare (Spaa Hotell Rüütli, Pargi 12, Kuressaare; http://www.saaremaaspahotels.eu/kontakt-ruutli/)

AJAKAVA*

21. oktoober 2020
16.00 Muhu vald
Kohaliku omavalitsuse üksuse staatuse 30. aastapäeva mälestustahvli avamine
Omavalitsuspuu istutamine

22. oktoober 2020
10.00 Saaremaa vald
Lipuheiskamine Kuressaare linnale kohaliku omavalitsuse staatuse 30. aastapäeva puhul
Omavalitsuspuu istutamine
12.00 osalejate registreerimine Spaa Hotell Rüütli, kohv
12.30 muusikaline etteaste

OMAVALITSUSPÄEVA KONVERENTS I OSA
TEEMA: MAAELU

13.00 Moderaatorid:
Mihkel Juhkami, Rakvere Linnavolikogu esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse aseesimees Eve East, Toila vallavanem, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
AVAMINE
13.00 Omavalitsuspäeva avasõnad
Henn Põlluaas, Riigikogu esimees
Tiit Terik, Tallinna Linnavolikogu esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees

Omavalitsuspäeva sümboli üleandmine
Andrei Korobeinik, Pärnu Linnavolikogu esimees, Riigikogu põhiseaduskomisjoni liige
Romek Kosenkranius, Pärnu linnapea
Pärnumaa Omavalitsuste Liidu üldkogu esimees
Tiiu Aro, Saaremaa Vallavolikogu esimees
Mikk Tuisk, Saaremaa vallavanem
Ain Saaremäel, Muhu Vallavolikogu esimees
Raido Liitmäe, Muhu vallavanem

13.20 Tervitused:
Tiiu Aro, Saaremaa Vallavolikogu esimees
Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool
Aivar Kokk, Jõgeva Vallavolikogu esimees, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, Riigikogu kohaliku, omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
Tiit Land, Tallinna Tehnikaülikooli rektor

Ettekanded:

13.50 Mikk Tuisk, Saaremaa vallavanem
Elu võimalikkusest SaareMaal

14.05 Maido Nõlvak, Rakvere vallavanem, Lääne-Viru Omavalitsuste Liidu juhatuse liige, Maal Elamise päeva juhtrühma liige
Maal elamise päev ja kohalik omavalitsus – miks ja kellele?

14.20 Tarmo Tamm, Riigikogu maaelukomisjoni esimees
Maaelu arengusuunad Riigikogu vaatest

14.35 Arvo Aller, maaeluminister
Maaelu ja turutõkke piirkonnad

14.50 Rain Sangernebo, Nõo vallavanem, Tartumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees; Sven Tobreluts, Tartumaa Omavalitsuste Liidu tegevjuht
Kohaliku omavalitsuse koostööst maakonnas ja regioonis

15.05 Karl Kirt, Valga abivallavanem, MTÜ Valgamaa Partnerluskogu (Valgaleader) juhatuse liige
Maaelu, kohalik omavalitsus ja kogukond läbi ettevõtluse prisma

15.20 kohvipaus

15.45 Moderaatorid:
Anneli Ott, Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjoni esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse liige
Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool

15.45 Mait Klaassen, Eesti Maaülikooli rektor; Tarmo Loodus, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühingu esimees
Maaelu läbi hariduse prisma

16.00 Helir-Valdor Seeder, Riigikogu I aseesimees, Viljandi Linnavolikogu esimees
Maaelu ja kohalik omavalitsus läbi regionaalarengu prisma

16.15 Jüri Ratas, peaminister
Vabariigi Valitsuse ja kohaliku omavalitsuse koostööst eriolukorras

16.40 Riigikogus esindatud erakondade juhtide paneeldiskussioon teemal
Avalik võim ja maaelu
Moderaator: Märt Treier, tele- ja raadioajakirjanik, koolitaja

18.00 Konverentsi I osa lõpetamine

19.30-23.00 OMAVALITSUSPÄEVA VASTUVÕTT
Tervitused
Ain Saaremäel, Muhu Vallavolikogu esimees
President Arnold Rüütel
Timo Kantola, Soome suursaadik
Raimonds Jansons, Läti suursaadik
Tunnustamine
Kultuuriprogramm
Ivo Linna ja Antti Kammiste
Üllatusesinejad

23. oktoober 2020
8.30 hommikukohv

OMAVALITSUSPÄEVA KONVERENTS II OSA
TEEMA: REGIONAALAREng

9.15 Moderaatorid
Kalle Laanet, Riigikogu riigikaitsekomisjoni aseesimees, Saaremaa Vallavolikogu liige
Veikko Luhalaid, Eesti Linnade ja Valdade Liidu tegevdirektor
Ettekanded:
9.15 Raido Liitmäe, Muhu vallavanem
Muhu vald regionaalarengu kontekstis
9.30 Jaanus Karilaid, Riigikogu õiguskomisjoni esimees, Riigireformi toetusgrupi esimees, Haapsalu Linnavolikogu esimees
Riigireform ja regionaalareng
9.45 Jaak Aab, riigihalduse minister
Regionaalvaldkonna väljakutsed
10.00 Keit Kasemets, Euroopa Komisjoni esindus Eestis, juht
Euroopa Liit ning regionaalne areng
10.15 Helen Sooväli-Sepping, Tallinna Ülikooli jätkusuutliku arengu prorektor (TBC)
Eesti inimarengu aruanne 2019/2020 ning regionaalne areng
10.30 Andre Sepp, Raasiku vallavanem, Harjumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
Regionaalarengu analüüsist ja võimalikud edasised suundumused
10.45 Aivar Viidik, Hiiumaa Vallavolikogu esimees
Saared ning regionaalne mõõde
11.00 Joona Räsänen Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) juhatuse esimees (Videoettekanne)
Soome regionaalareng ning SOTE reform
11.15 kohvipaus
11.45 Moderaatorid
Heiki Hepner, Riigikogu maaelukomisjoni liige, Raplamaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
11.45 Veiko Sepp (Tartu Ülikool), Sulev Lääne, Kersten Kattai, Georg Sootla (Tallinna Ülikool), Rivo Noorkõiv (Geomedia), Sulev Mäeltsemees (TalTech)
Regionaalne koostöö – mitmetasandiline valitsemine ja õigusruum

12.00 Aivar Kokk, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees, Jõgeva Vallavolikogu esimees
Riigi ja kohaliku omavalitsuse koostöö – regionaalne ühistegevus

12.15 Pipi-Liis Siemann, Türi vallavanem, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse aseesimees (töögrupp)
Omavalitsuspäeva deklaratsioon
Töögrupp: *Sulev Lääne, Tiiu Aro, Helir-Valdor Seeder, Aivar Kokk, Jaanus Karilaid, Heiki Hepner, Riho Breivel, Katrin Niglas, Eve East, Andrus Toss, Indrek Grauberg, Kersten Kattai, Raivo Vare, Georg Sootla, Aare Kruuser, Olavi Petron, Risto Kask, Mari Kirss, Kai Kalmann, Tiia Õun, Andre Sepp, Sulev Mäeltsemees, Rivo Noorkõiv, Tarmo Loodus, Veiko Sepp, Jan Trei, Veikko Luhalaid, Andres Jaadla, Joel Jesse, Ott Kasuri, Kristjan Kenapea, Aarne Põlluäär, Doris Lisett Rudnevs, Jass Juuremaa*

12.30 Paneeldiskussioon teemal Avalik võim ja regionaalareng
Moderaatorid:
Raivo Vare, varasem minister, ettevõtja
Garri Raagmaa, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži direktor

13.45 Omavalitsuspäeva korraldamise õiguse üleandmine Tartule
Lemmit Kaplinski, Tartu Linnavolikogu esimees
Urmas Klaas, Tartu linnapea

Omavalitsuspäeva lõpetamine

14.00 lõuna

15.00 Kohtumised ettevõtetes ning õppeasutustes (vastavalt eelnevalt toimunud otseregistreerumisele). Täpsem info ja registreerimine https://omavalitsuspaev.saaremaavald.ee/kulastuskohad/
– *Kuressaare Ametikool*
– *Püha Eelkäija Skiita klooster*
– *Pihtla pruulikoda*
– *Tihuse hobuturismitalu*
– *Muhu liha*

**** Kavas võimalikud täpsustused.***

IV–V Omavalitsuspäevadega seonduvad artiklid

3.3 Haridus ja teadus

3.3.1 Henn Põlluaas: Haridus ja ettevõtlus, omavalitsus ja keskvõim – koostöös tulevikku

Riigikogu esimees (2019–2021)

Viis omavalitsuspäeva tähistavad kindlasti järjepidevust ning on aluseks traditsioonile, mis teooriast peab meid viima edukalt praktikasse. Traditsioon omavalitsuste probleemide analüüsimise puhul ei ole mitte ainult tseremoniaalne üritus, vaid ikkagi ennekõike uute väljakutsete esitamine..

Nüüd mõningatest olulistest teemadest, mida tahaksin esile tuua. Kõigepealt haldusreformist Eestis. 2018. aasta juunis kuulutas Vabariigi president välja „Haldusreformi seaduse, kus muuhulgas seati eesmärgiks „kohaliku omavalitsuse üksuste võimekuse kasvu kvaliteetsete avalike teenuste pakkumisel, piirkondade arengueelduste kasutamisel, konkurentsivõime suurendamisel ja ühtlasema piirkondliku arengu tagamisel. Selle eesmärgi elluviimiseks nähakse käesoleva seadusega ette valdade ja linnade haldusterritoriaalse korralduse muutmine, mille tulemusena peavad kohaliku omavalitsuse üksused olema võimelised iseseisvalt korraldama ja juhtima kohalikku elu ning täitma seadusest tulenevaid ülesandeid.“

Kindlasti oli haldusreformi vastuvõtmine seotud ratsionaalsete kavatsustega säästliku riigivalitsemise seiskohalt, aga kas ta oli ka demokraatlik ja inimkeskne – see on iseküsimus. Ka üllad eesmärgid tasakaalustatud kohalik ja regionaalne areng taandub tegelikkuses standardiks.

Niinimetatud Haldusreform tähendab meile omavalistuste sundliitmist ja suuremat tsentraliseeritust. Meie eesmärgiks on aga olnud luua olukord, kus tsentraliseeritus ja detsentraliseeritus on balansseeritud, et olla lähedane nii inimesele, kui ühtlasi korraldada selle inimese paremat elukorraldust ülalt.

Haldusreform nägi ette rahastamise ümberkorraldamist, ülesannete tähtsustamist, professionaalsete nõuete tõstmist ning muudatusi haridusterritoriaalses korralduses ehk piiride muutmises (demograafilisel alusel).

Põhimõtteliselt on praeguse seaduse aluseks, põhisisuks just haridusterritoriaalne korraldus. Rakendatakse seaduses ette nähtud ka teisi teemasid, kosmeetiliselt. Kõige radikaalsemalt on siiski ellu viidud territoriaalne printsiip. Nii võibki kokkuvõtvalt öelda – ellu on viidud territoriaalreform ja ei midagi enamat.

Antud reform ei ole arvesse võtnud Eesti Vabariigi regionaalset erinevust. On Tallinn ja Harjumaa. Veel on ka Tartu ning mõnedki teised väiksemad kohad, aga ülejäänu on suur küsimärk.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse paragrahv 14 käsitleb „Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalistuste kohustus“. Inimesed igal pool, linnades, suuremates ja väiksemates, maal – peavad igal pool olema kaitstud ja ennekõike tagab selle siiski riik.

Hea on küll valitsemise püramiidi tipust alla vaadata, aga kas antud reform on demokraatlik ja õiglane ka rohujuure tasandilt? Kindlasti mitte, sest riik ei koosne SKP seisukohalt mitte ainult Tallinnast-Harjumaast või Tartu-Raplamaast ja veel mõnedest paikadest. Eesti on siiski laiem mõiste ja reaalsus. Sellel maal ja väiksemates linnades elavad

inimesed ja praeguses olukorras neid igakülgselt aidata, et toetada neid innovaatiliselt, et vanad tõmbekeskused püsiksid, areneksid edasi ning tekiksid uued tõmbekeskused, kuhu tahetakse minna, tahetakse elada ja töötada ning luua parem elukeskkond, parem Eesti.

Regionaalne haldus ja regionaalne poliitika tuleb riikliku strateegia päevakorda võtta kiiremas korras, sest tsentraliseeritud Eesti, kus kõik on koondunud Tallinnasse, Harjumaale ja veel mõnda kohta – jääb maha tühi maa. See on aga julgeolekuoht. Meie riiki võidakse rünnata. Agressiivne naaberriik Venemaa korraldab meie piiride lähedal regulaarseid sõjalisi harjutusi. Sellised militaartreeningud võivad väga lihtsal valguda üle piiri ning „tühja maa" nii öelda ära võtmine ei ole keeruline. Antud juhul me võime tsentraliseerimisest finantsiliselt võita, aga ühtlasi kaotada kogu riigi.

Mida me peame tegema, et ei realiseeruks traagilised stsenaariumid? Esiteks peaksime teostama (piloot) projekte, mis kaardistaksid tegeliku olukorra maapiirkondades. Arvesse tuleb võtta demograafilised, hariduslikud, majanduslikud ning ka ettevõtlust puudutavad kriteeriumid. Jah, riik ei tegele ettevõtlusega, kuid ettevõtlus tähendab tulubaasi, mis on seotud omavalitsustega. Samuti tähendab ettevõtlus otsemas mõttes tööhõivet.

On veel palju valdkondi, mida tuleb analüüsida – näiteks kohalikud maksud, regionaalhalduse ja regionaaljuhtimise ümberkorraldamine. Kuidas vältida juba toimivat ääremaastumist, „tühja territooriumi" teket? Maailma olukord on muutumas. Jõujooned teisenevad. Muutunud on Ameerika Ühendriigid, Hiina, Venemaa. NATO näeb oma uut strateegiat mitte enam Euroopas ning siingi oleme me ääremaastumas.

Jah, oma ääremaadel on meil isegi mõningane rahvusvaheline mõõde olemas. On mõningaid erandeid, nagu näiteks Pärnu, mis seob meid rahvusvaheliselt Lätiga Tallinn-Riia liinil. Tallinn on värav mitmetesse riikidesse. Narva – on ehk kõige suurem tühermaa, ääremaa Venemaaga. Kogu maailma mõistes oleme ikka jäämas perifeeriaks. Selleks, et vältida kõhedat olukorda, peavadki praktikud, haridustöötajad, teadlased ja ettevõtjad analüüsima situatsiooni, vaidlema omavahel, et leida optimaalseid lahendeid, et neid siis välja pakkuda juba üldriiklikul tasandil.

Siin on meil kõigil võimalik panustada Eesti riigi laiemasse arengusse, sest ilma kohalike omavalitsuste, vaid Tallinna-keskse, tsentraliseeritud Eestina kaotab viimane sisuliselt oma mõtte. Kordan veel kord, Eesti ei võrdu vaid Tallinnaga ja vastupidi – Tallinn ei võrdu kogu Eestiga. Rääkida Eesti imelisest loodusest, tema metsadest ja rabadest on küll kaunis ja uhke tunne. Samas inimeste puudus või vähesus piirkonniti teeb Eestist hoopiski elava loodusmuuseumi, kus on võimalik vaadelda inimesi vaid eksponaatidena.

Mida peame me tegema, et tõsiste tagajärgedega stsenaariumid ei realiseeruks?

Põhisõnum on siin detsentraliseerimine. Esiteks peaksime teostama pilootprojekte, mis kaardistaksid tegeliku olukorra maapiirkondades. Arvesse tuleb võtta demograafilised, hariduslikud, majanduslikud ning ka ettevõtlust puudutavad kriteeriumid. Jah, riik ei tegele ettevõtlusega, kuid ettevõtlus tähendab tulubaasi, mis on seotud omavalitsustega. Samuti tähendab ettevõtlus otsemas mõttes tööhõivet; ja veel palju muud – hariduse ja kultuurini välja. Seega peab riik looma tingimused heaks ettevõtluseks maapiirkondades. On teisigi valdkondi, mida tuleb analüüsida – näiteks kohalikud maksud, regionaalhalduse ja regionaaljuhtimise ümberkorraldamine. Kuidas vältida juba progresseeruvat ääremaastumist, „tühja territooriumi" teket?

Selleks on vajalikud maapiirkondades veel eksisteeriva ettevõtluse, teaduse ja kohalike omavalistuste koostööprojektid. Ennekõike peaks uurima konkreetsete piirkondade erivajadusi nii ettevõtluse kui ka potentsiaalse tööjõu osas. Kindlasti on siin oluline arvestada antud sektori uuenduslikkust ning tootlikkuse kestlikkust nii antud kohalikule piirkon-

nale kui ka Eestile tervikuna. Teame, et kogu maailma iseloomustab linnastumine, kuid Eesti on väike riik ja siin on võimalik maailma mõistes suhteliselt tühiste vahemaade korral organiseerida just tootmist, mis kahjuks Eestil praeguses majandusstruktuuris on väike. Paljudes valdkodades puudub see täiesti, sest logistiliselt on lihtsam importida, kui ise jalgratast leiutada. See on ka üsna loogiline ja õige. Kuid riigi majandus ilma tootmiseta ei eksisteeri eriti edukalt. Seda on näidanud ka 2020–2021. aastatel COVID-i pandeemia. Eesti prevaleerivalt teenindussektor lihtsalt „kukkus ära". Ja mida teha edasi? Eesti on küll, korrates veel kord – väike, kuid selles peitubki tema unikaalsus. Meie majandusele ja eriti maapiirkondades tuleks lisada innovaatilisust ja leidlikkust, isegi mõnes mõttes kaalutud ja ratsionaalset eksperimentaalsust.

Lisaks projektipõhisele kaardistamisele maapiirkondades on tähtis luua majandus-, sotsiaal- ja kultuuripõhised jõukeskused. Siinjuures tuleb rõhutada, et projektid oleksid lähtuvad just ettevõtlusest, ja mitte niivõrd Tallinna või Tartu-kesksetest ülikoolidest, et säilitada objektiivsus. Erasektor peab olema kaasatud teadus- ja arendustegevusse maapiirkondades juba planeerimise algusest. On väidetud, et „teadlased ei ole kursis ettevõtete vajaduste ja ootustega, ettevõtjad ei ole kursis teadustööga". Sellega tuleb kindlasti nõustuda. Eriti kohalikul maapiirkonna tasandil.

Kogu tegevuse eesmärgiks peaks saama noorte väärtushinnangute muutus, et mitte kogu edukas karjääritegemine ja kirev elu ei toimu Tallinnas (või Tartus). Maakohadki on võimalik muuta atraktiivseteks ja noortele on võimalik näidata, et väljaspool Eesti nn „keskusi" on võimalik end huvitavalt ja igakülgselt realiseerida.

Üks kõige olulisemaid Eesti hariduse puudujääke on seni olnud kutseharidus. Seda haridusvaldkonda on Eestis suuresti alahinnatud. Samas on ülikoolid jällegi ülehinnatud. Üleüldine sotsiaalne hoiak Eesti ühiskonnas näitab, et ainult ülikool on väärtuslik ja annab avaraid töötamise võimalusi. Kutsekool on aga mahajäänutele. Uuringud teisteski riikides, näiteks Soomes, Hollandis ja Taanis on välja toonud seisukoha, et kutseharidusse sattunud noored ei ole teinud teadlikku elukutse valikut ning neil puudub motivatsioon eriala üleüldiselt õppida. Sageli on tegemist ajutise aja sisustamisega, et samal ajal midagi muud ja „paremat" tööd mujal leida. Rahvusvahelised näited toetavad ka Eesti olukorda.

Kultuurilgi on oma tähtsus maapiirkondades. Kultuur on üks osa ligitõmbavusest, tõmbekeskuste loomiseks. Ta muudab elu rikkamaks ja inimeste elu paiksemaks. Ja kuigi me oleme nüüdses globaliseeruvas maailmas mobiilsed, vajame me ikka kodukohatunnet, kuhu tagasi pöörduda, et jääda. Kohalikku mobiilsust toetavad internet ja muud infotehnoloogilised vahendid.

Keskvõim peab „uues pandeemia kogemuses" nägema detsentraliseerimise vajadust. Samuti on keskvõimu pädevuses kohaliku omavalitsuse kaudu hariduse ja kultuuri finantseerimine. Erasektor on Eestis enamuses väikeettevõtlus. Siit suuremat rahalist toetust oodata on keeruline, kuid kindlasti õigete riiklike maaelu edendavate strateegiate puhul on nad vägagi huvitatud osalema.

Oluline on, et jätkuks traditsioon, kus praktikud, haridustöötajad, teadlased ja ettevõtjad saavad kokku, et ühiselt analüüsida olukorda, vaielda omavahel. Koos proovida leida optimaalseid lahendusi, et neid siis välja pakkuda juba riiklikul tasandil. Ja mitte ainult esitada plaane ja programme keskvõimule. Neid tuleb ühel hetkel hakata ka realiseerima. Selleks on vajalik ennekõike arusaamine, et detsentraliseeritud ja igakülgne maaelu on Eesti suur vajadus ja väärtus.

Eesti edukamaks muutmisel on teha palju. See puudutab isegi ühiskonna väärtushoiakute muutumist. Siin läheb aga aega ja tahtmist. Seepärast tuleb kiirelt alustada.

3.3.2 Andres Metsoja: Ühinemisperiood saab läbi

XIV Riigikogu liige

Ühinemisperiood saab läbi, lepingud kaotavad jõu ja uued ühinenud omavalitsused jätkavad elanike teenimist ning Eesti arendamist. Eesti, territooriumilt suurima omavalitsuse Pärnu linna kujundamisest ning Pärnu maakonnas toimuvast on põhjust kõneleda paljudel, sealhulgas minul, kui inimesel, kes viibis väga lähedal ühinemise ettevalmistamisel seadusandlikul tasandil. Meil on jätkuvalt palju õppida tehtud vigadest.

Mina usun, et Pärnumaast oleks pidanud kujunema üks omavalitsus. Sellist kokkulepet paraku ei sündinud, aga ühiselt on töötatud selle nimel, et muuta maakondlik koostöö omavalitsuste vahel veelgi tulemuslikumaks. Selleks lubas Pärnu linn maakonna keskusena haarata härjal sarvist ning asuda eestvedaja rolli.

Paraku algas koostöö konarlikult ning tänaseks oleme olukorras, kus Pärnu linn on eestvedaja rollist loobunud. Raske on kuidagi teisiti antud olukorda kõrvaltvaatajana kirjeldada. Vaidlused keskenduvad peaasjalikult selle, et tagada linna ja maakonna teiste omavalitsuste võrdsus otsuste langetamisel. See on paraku asendustegevus, aga kurb on see, et maakondliku koostöö arendamise ja vedamisega ei tegele lõpuks paraku keegi. Sellest on kujundatud pigem n-ö ametkondlik tegevus, mis oma rõõmude ja muredega kuskil eksisteerib. Maakondliku koostöö vedamine ja juhtimine ei ole enam Pärnu juhtide peamine eesmärk ning sellega on murenenud habras usaldus ning kahanenud regionaalne konkurentsivõime ja usutavus.

Lisaks maakondlikule koostööle on sisu poolest sama olukord maakonnakeskuse omavalitsuse hingeeluga ehk demokraatiaga. Ühinenud omavalitsuse sünnitunnistusse ehk ühinemisleppesse otsustasid ämmaemandad ehk liituvad omavalitsused Pärnu linn, Audru vald ja Paikuse vald kirjutada uue omavalitsuse emaks ja isaks demokraatliku printsiibi kahest valimisringkonnast, kui osalusdemokraatia printsiibist. Nagu me teame, on Eesti õigusruumis omavalitsutel siiski olemas ka kasuvanem ehk Vabariigi Valitsus. Nii otsustati, et uuele moodustavale omavalitsusele tuleb vajutada kasuvanema-poolne jälg ning sund liita uuele omavalitsusele külge Tõstamaa vald. Suurim probleem, ühinemise käigus ei seisnenud selles, et teatud investeeringuid ei soovita teostada. Selle asemel on suurimaks mureks linnajuhtide ambitsioon tasalülitada täielikult endised omavalitsuste elanikud, tänased osavallad. Selleks otsustati asuda rikkuma ühinemisleppes sätestatud kahe valimisringkonna printsiipi. Ühinemisleppe muutmiseks on seadusest tulenevalt sätestatud demokraatlik hääletusprintsiip. Üllatuseks kujunes aga asjaolu, et kahe ringkonna otsus on lepinguväline – isegi siis, kui see oli valdade ühinemise eelduseks. Lisaks olevat osalusdemokraatia kujundamine isetäituv otsus juba ennem uue omavalitsuse moodustamist ja lepingu jõustumist.

Piinlik on parlamendi liikmena tõdeda, et kaks ministeeriumit kinnitavad, et nii ongi õige. Paraku on sellest vähe, et seadusandliku kogu liikmena mina teisiti mõistsin ja mõistan senini. Veelgi komplitseeritumaks muudab olukorra see, et kahjukannataja (kaebeõigus) justkui puudub, kuna ühinenud omavalitsusi enam lihtsalt ei eksisteeri.

Jääb ainult loota, et omavalitsuse volikogu ei lähe kaasa algatusega marginaliseerida osavallakogude rolli veelgi ning kohustada volikogu liikmel valima mandaadi realiseerimise üle kas osavallakogus või siis linnavolikogus. Kui riiklikul tasemel antakse riigikogu liikmele ja Euroopa parlamendi saadikutele õigusi juurde osaleda ka omavalitsuste volikogude töös, siis omavalitsuse tasemel käitutakse risti vastupidiselt. Silmakirjalik, kas pole?

3.3.3 Tiit Terik: Intelligentne juhtimine toob nutikad lahendused linnakeskkonda

Tallinna Linnavolikogu esimees

Intelligentne juhtimine toob targad ning mugavad lahendused nii kodanikele, turistidele kui ka ettevõtjatele. Digiteenused katavad ära kogu inimese elukaare, sünnist surmani toimub suhtlus riigi ja kodaniku vahel läbi nutikate e-lahenduste. Luues innovaatilisi digi-lahendusi, tulevad teenused inimesele lähemale, kaotame bürokraatia ning asjatu ajakulu. Täna on 99% teenuseid elektroonsed ning kättesaadavad 24/7 ükskõik millises Eesti nurgas. Tehtavad otsused ei sõltu enam ametnikust, vabanev ressurss on võimalik suunata muude oluliste teenuste pakkumiseks.

Inimeste soov on poliitiliste otsuste tegemiseks peamine motivatsioonifaktor. Kodanikud Eestis ja Tallinnas juba eeldavad ja nõuavad vaikimisi, et kogukonnale oleks tagatud (sh avalikult sektorilt) väga hästi toimivad ning efektiivsed (sageli maailmas ainulaadsed) digi-lahendused igapäevaste toimingute tegemiseks. Avalik sektor – innovatsioon ja nutikad lahendused, kust eelarveliste vahendite kaudu läheb arvestatav osa ka kolmandale sektorile/ettevõtluse arendamisele.

Kogukonna maksuraha suunamine peab toimuma nende huvides ja nutikatele lahendustele kõigil tasanditel. Esikohal pere, vaba aeg, tervislikud eluviisid – nutikad lahendused asjaajamises võimaldavad seda pakkuda kogukonna liikmetele järjest enam. Poliitilised otsused väga selgelt suunavad linna arengut. Tallinna linna juhtimine on innovatsioonile ja tarkadele lahendustele alluv.

Ka sel aastal on pealinn kandideerimas Euroopa rohelise pealinna tiitlile aastal 2023. Olulised märksõnad on toimiv ringmajandus, rohepöörde elluviimine, Euroopa roheline kokkulepe, ent ka jalgrattateede ehitus, rohealade digi-kaardistamine ja loodusliku elurikkuse kaitsmine. Loomisel olev Tallinna digitaalne kolmemõõtmeline rohemudel on linnaplaneerimise tööriist, mille abil on võimalik anda adekvaatne pilt pidevalt muutuvast rohelisest linnakeskkonnast, aga ka sellest, milliseks ta järgnevate aastate jooksul muutumas on.

Olulisemad suunad, mis kujundavad tänast linnaruumi:

1. Kodanike kaasamine otsustusprotsessidesse (Co-governance).

Pidev küsitluste ning rahulolu-uuringute (surveys and polls) läbiviimine, saamaks teada elanike meelsust linna otsustele.

Kasutusel on planeerimisregister (planning register), kus kogu protsess toimub digitaalselt ja avalikult. Toimub vajalik andmevahetus kodaniku ning ametniku vahel. AvaLinn (OpenCity). Mobiilirakendus AvaLinn on ühisloome tööriist, et koguda kodanikelt tagasisidet ja ideid ruumilise planeerimise ja uute arengute kohta. Samuti on Tallinnas kasutusel operatiivse informatsiooni platvorm, kus käib teabevahetus linnas toimuvate kommunaal- ja keskkonnateenuseid puudutavates küsimustes. Infosüsteemi teavitused kodanikule.

2. Teaduspõhine nutikas lähenemine.

Aktiivne koostöö ülikoolidega ning ühistes projektides kaasalöömine. Targa Linna Professuuri loomine koostöö TTÜ ja Ülemistega. Targad otsused tagavad targa linnaruumi arengu ning on abiks linna transformeerumisele ajas. Märksõnad: funktsionaalsus, mobiilsus ning nutikas linnamajandus. Koostöö Tehnopol Teadus- ja Äripargiga, et leida üheskoos nutikaid linnalahendusi, mis muudaks linna teenused ja keskkonna veelgi mugavamaks ning kaasaegsemaks elanikele, aga ka turistidele. Tulemuseks linna ning ettevõtete vaheline suurem koostöö ning orienteeritus linnakeskkonna nutikamaks muutmisel.

3. Nullbürokraatia. Kogu asjaajamine ning suhtlus ametkondadega on võimaldatud läbi e-kanalite ning digi-allkirja andmise kaudu.

4. Piiriülene digitaalne valitsemine ning lahendused. Piiriülene lepingute digi-allkirjastamine, toimub piiriülene äriregister, jagatud digiretsepti kasutamine Soomega, ühtne piletisüsteem Helsingiga.

5. Reaalajas majanduse jälgimine ning tuleviku-prognooside loomine (näiteks sõidujagamis-teabega seotud info jagamine Maksu- ja Tolliametiga). Mobiilsusuuringute läbiviimine. Inimeste liikumise ning elukohaga seotud uuringute tegemine – sellest lähtuvalt infrastruktuuri arendamine. Samuti sõiduandmete jälgimine, sellest liinivõrgu arendamine.

6. Nutika äri- ja ettevõtluskonna loomine. Rohkem kui 1000 start-uppi, 4 ükssarvikut, start-uppide arvult oleme Euroopas kolmandad. Samuti toetab Tallinn ettevõtjaid – väikeettevõtjate digi-lahenduste toetusplatvormi loomine, et vähendada koroonaviirusest tingitud kahjusid.

7. E-istungid.

Koroonaviirusest tingitud eriolukord tõi muudatused ka linnavolikogu töösse. Istungite ning komisjonide töö läbiviimiseks hakati kasutama veebilahendusi. Istungitel oli võimalik osaleda ning hääletada kõikjal, kus internet, vajalik vaid turvaline e-tuvastus. Samas on oluline ka debati pidamine füüsiliselt kohapeal, seega pigem näeme seda hea tööriistana olukordades, kus vaja töötada erakordsetes oludes või võtta vastu kiireid otsuseid.

8. Innovatiivsete lahenduste kasutamine haridussüsteemis.

Moodsa õppimise festivali idu-EDU rakendamine – põnevad töötoad ja loengud, kus märksõnadeks millegi loomine ning uue õppimine, sh digitaalsed väljavaated. Tallinn on arukas kogukond, mis tähendab tehnoloogia rakendamist, mis on kiire, parem ning efektiivselt majandatud. Nutikate andmekorjajate kaudu saadud andmete kasutamine otsustes, otsustusprotsesside automatiseerimine, vähem tööjõudu, rohkem tegusid – võit linnale, selle elanikele. Digitaalne taristu, teadmuspõhisusel põhinev tööjõud – koostöö omavalitsuse, tööandjate ning koolide vahel. Innovatsioon avalikus sektoris suurendab elanike heaolu ning loob atraktiivse pinnase ettevõtluse kõrgeks arenguks. Kodanikud on kaasatud läbi digi-vahendite kogukonda puudutavatesse protsessidesse ning teenused on elanikele lähemal. Olulisel kohal keskkonna jätkusuutlikkus ning roheline mõtteviis.

Targad lahendused ning nutikad otsused tagavad:

- hea ning kasvava ettevõtluskeskkonna;
- väheneb ebavõrdsus;
- suureneb side kodaniku ja omavalitsuse vahel;
- teenuste kättesaadavus kiire ning vahetu;
- nullbürokraatia;
- suuremad rahalised vahendid ebavajalike ning kohmakate lahenduste arvelt.

Poliitilised suunad:

- kodanike suurem kaasamine eelarve koostamisel, Positiivsest programmist kaasavasse eelarvesse;
- rohelise mõtteviisi ning keskkonnasõbraliku mõtteviisi propageerimine, 2022 Euroopa Rohelise Pealinna konkursi finalist, 2050 kliimaneutraalne linn;
- tasuta ühistransport linna kodanikele, mis eeskujuks ka teistele linnadele, rakendatud nt Luksemburgis, paljudes teistes väiksemates Euroopa linnades;
- struktuurireform linnasüsteemis, ametnikkonna vähendamine, otsuste ning teenuste parem koordineeritus.

Tallinna linna osalemine erinevates innovaatilisust toetavates välisprojektides, nt „Smart-up BSR – *Improving smart specialisation implementation of the Baltic Sea Region through orchestrating innovation hubs*". Projekt on suunatud piirkondliku võimekuse tõstmisele teadus- ja innovatsioonipoliitikate rakendamisel. Neli sihtvaldkonda: 1) tark linn; 2) terve elustiil; 3) kliimamuutused; 4) ring- ja jagamismajandus.

Ühine oivakeskus Helsingiga – (FinEst Twins on Horizon 2020 projekt, mille raames luuakse Tallinna ja Helsingi ülene targa linna oivakeskus. Projekti eelarve on 32 miljonit eurot. Just viimasel ajal on meie linna tegemisi märgatud ka väljaspool Eestit, nt eelmisel aastal valiti Tallinn maailma intelligentseimaks kogukonnaks, sel aastal nimetati Tallinn maailma parimaks kaugtöölinnaks ning viiekümne nutikama linna edetabelis 12. positsioonile.

3.3.4 Tarmo Loodus: Kutse- ja üldhariduse integratsioon ehk vajalik koostegemine toob edu

EKEÜ juhatuse esimees, Viljandi Kutseõppekeskuse (VIKK) direktor

Elukestva Õppe Strateegia 2020 [3] seadis üldiseks eesmärgiks kõigile Eesti inimestele nende vajadustele ning võimetele vastavate õpivõimaluste loomise kogu elukaare jooksul. See pidi tagama neile isiksusena väärika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus.

Selleni jõudmiseks on määratletud strateegilised eesmärgid, mis puudutavad õppijatena nii lapsi, noori kui ka täiskasvanuid ja vanemaealisi ning nende saavutamiseks peavad panustama kõik: õppijad ise, tööandjad, lapsevanemad, koolid, kohalikud omavalitsused, ministeeriumid ja kogu ühiskond laiemalt.

Uue haridusstrateegia väljatöötamisel on aeg vaadata, kuidas eelmine strateegia õnnestus. Täna võime vaid tõdeda, kas oleme ikka õigel teel. Kas me kõik tõesti panustame selle eesmärgi saavutamisse. Millised on kohaliku omavalitsuse võimalused selles kaasa rääkida, millised on haridusasutuste võimalused. Ja kes võiks olla selle ühistegevuse vedaja?

Oluline on küsida, miks asjad ei edene piisavalt hästi, mis on probleemide põhjused, kuidas neid lahendada. Kas meil on mõni hea retsept olukorra parandamiseks? Mida pakub uus haridusstrateegia, et see paremini õnnestuks ja meie rahvale tarkust ja arukust juurde tooks.

Hakatuseks vaatame veel kord üle Eesti haridussüsteemi. Kõik algab lasteaias, kus laps õpib mängu kaudu. Alushariduse eesmärgiks on toetada laste individuaalsust, loovust ja mängu kaudu õppimist. Lapse heaolu ja õppimise toetamiseks saab lapsevanem teadlikult suunata väikelapse arengut ja loomulikku õpihimu läbi rääkimise, mängimise ja lihtsate oskuste õpetamise. Omavalitsusel tuleb kindlustada kõigile lastele lasteaiakoht ja tagada nende õpe. Selleks on vaja õpetajaid, tugispetsialiste, kokatädisid jne. See on koht, kus omavalitsus võiks hoolsamini vaadata, mida me lasteaias tegelikult teeme. Mida õpime? Kas selles õppes on omal kohal ka lugu kogukonnast, oma vallast ja linnast? Kas juba siin on midagi, mis suunab lapsi n-ö kodustele radadele.

Järgmine oluline õppimine toimub põhikoolis, mille omanikeks on valdavalt omavalitsused. Koolid on kohaliku omavalitsuse pidada. Ja sellega saavad kõik omavalitsused hakkama. Paraku ei tegele omavalitsused sugugi sellega, mida koolis õpetatakse. Põhikoolis toimub kõik riigi poolt ettekirjutatud õppekava alusel. KOV ei saa väga palju siin kaasa rääkida, sest võimalusi on vähe. Ometigi on just see aeg oma küla, valla või linna oluliste huvide esiletoomiseks, noorte suunamiseks kohalikule ettevõtlusele vajalike ametite õppimisele.

Tegelikult annab pea igas õppetunnis kajastada kohalikku elu, tuua seoseid õpitava ja ettevõtlusega. Üks näide on õpilasfirmad. On ütlemata tore, et pea igas põhikoolis tege-

levad õpetajad ettevõtlikkuse edendamisega. Soovitan omavalitsustel just seda võimalust rohkelt toetada. Sellega kaasneb kohalikku elu arvestav karjäärinõustamine ja kutsesuunitlus. Need on tegevused, mis tuleb põhikoolis oluliselt paremini ette võtta. Põhjus on lihtne, sest pärast põhikooli lõpetamist on haridustee jätkamiseks mitmeid valikuid: omandada gümnaasiumis üldkeskharidus, kutseõppeasutuses kutsekeskharidus või lihtsalt kutse või asuda tööle. Valikud sõltuvad paljuski sellest, kuidas põhikoolis karjäärinõustamine ja kutsevalik toimusid.

Valides põhikooli järel keskhariduse võimaluse, tuleb minna õppima kas gümnaasiumi või kutsekooli. Gümnaasiumi ülesanne on luua tingimused, et õpilased omandaksid teadmised, oskused ja väärtushoiakud, mis võimaldavad tõrgeteta jätkata õpiteed kõrgkoolis või gümnaasiumijärgses kutseõppes. Gümnaasiume peavad paljud omavalitsused,

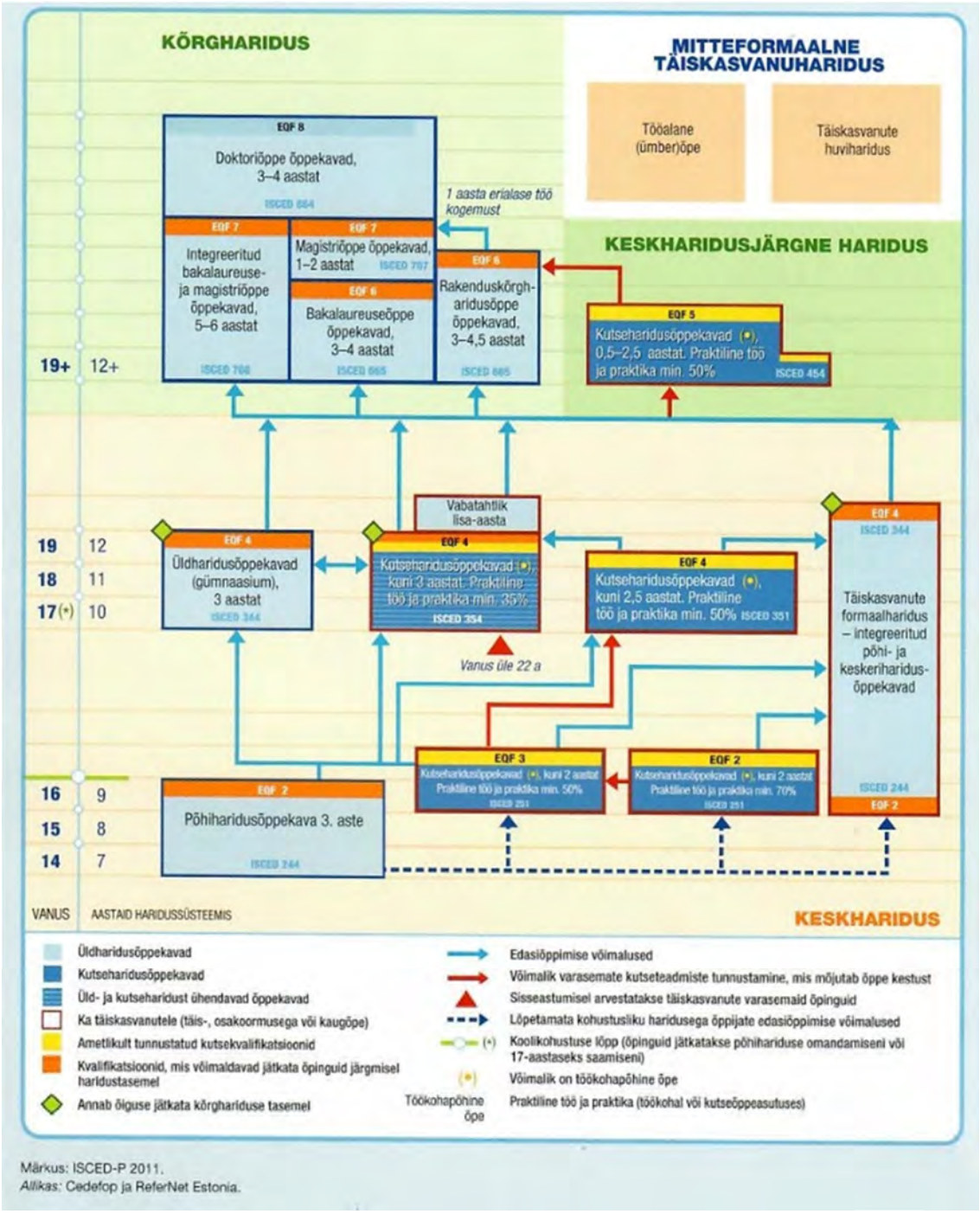

Märkus: ISCED-P 2011.
Allikas: Cedefop ja ReferNet Estonia.

aga jõudsalt on asunud riik looma riigigümnaasiumeid. Kvaliteetse gümnaasiumihariduse võimaldamise ja efektiivsema koolivõrgu tagamise eesmärgil on Haridus- ja Teadusministeerium algatanud riigigümnaasiumide loomise maakonna keskustesse, kus toimub õpe 10.–12. klassis.

Gümnaasiumite õppekavad on paindlikud, võimaldavad luua koolides mitmeid n-ö õpisuundi. Väikestes gümnaasiumites on see keeruline. 300 – 400 õppijaga gümnaasium annab õppijale võimaluse valmistada end ette toimimiseks loova, mitmekülgse, sotsiaalselt küpse ja usaldusväärse kodanikuna, kes on leidnud endale huvi- ja võimetekohase tegevusvaldkonna, millega siduda enda edasine haridustee. Aga ka siin peab kohalik omavalitsus õppekavade loomisel kaasa rääkima. Gümnaasiumi õppekavad on koht, kus anda õppijatele teada tulevikuvõimalustest linnas või vallas. Tegeleda koos ettevõtjatega kohaliku elu edendamiseks vajalikke spetsialiste, töötajaid. Edasiõppimiseks ja kohalikku ellu naasmiseks on võimalus nii kutsekoolis kui ka kõrghariduses.

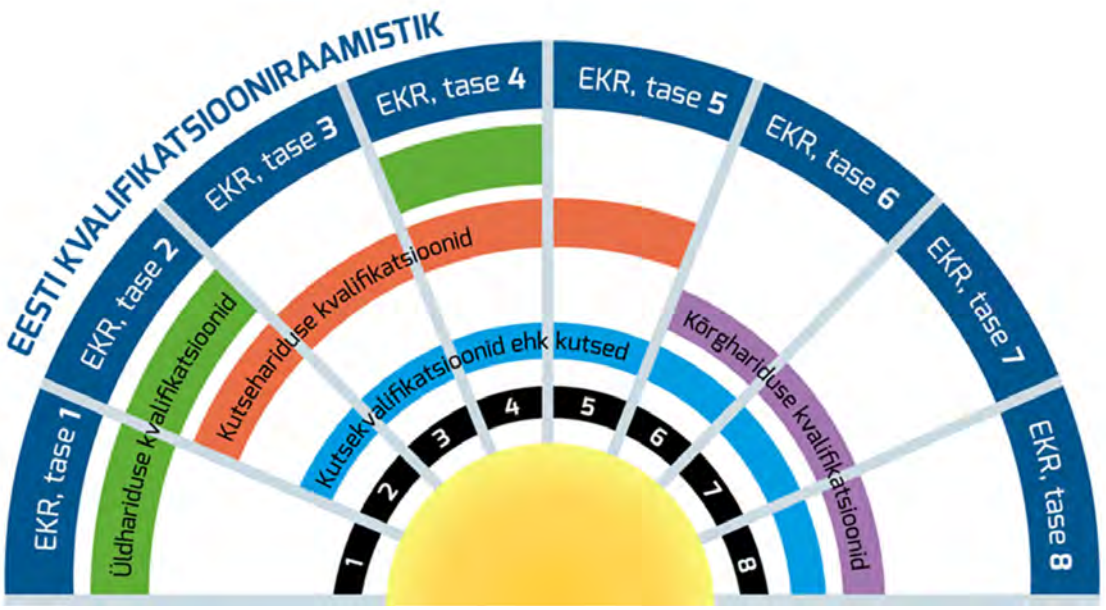

Õppimine kutseõppes kutsekoolis või rakenduskõrgkoolis võimaldab õppijal omandada teadmised, oskused ja hoiakud, vilumused ning sotsiaalne valmidus töötamiseks, ühiskonnaelus osalemiseks ja elukestvaks õppeks. Kutseharidust võivad asuda omandama kõik soovijad sõltumata nende varasemast hariduslikust taustast. Kõigil kutse- või gümnaasiumi lõpetanuil on võimalus jätkata õpinguid kõrghariduse omandamiseks.

Kutseharidus on siiani omavalitsustest üsna kaugel seisnud. Nendevaheline koostöö pole just tavaline, pigem erand. Küll on kutsekoolidel tihe side ettevõtjatega, sest need koolid on uute töötajate taimelava. Kutseõppeasutuste seadus annab teada, et igas maakonnas peab olema vähemalt üks kutseõppeasutus. Ja nii Eestis ka on. Riigi pidada on 26 kutsekooli *ca* 20 000 õppijaga. Erakoole on 13, õppijaid 450. Omavalitsuste pidada on 2 kooli, Tartu Kutsehariduskeskus 2800 õppijaga ja Kopli Ametikool 200 õppijaga Tallinnas.

Ometigi on maakondades olevad kutsekoolid tööjõu koolitamisel üliolulised. Kutsekoolis toimub ju lisaks kutsekeskhariduse õppele peale põhikooli ka õpe peale gümnaasiume. Lisaks mitmed tasuta ja tasulised täienduskoolitused täiskasvanutele. Neid koolitusi tehakse kohalike ettevõtete ja omavalitsuse asutuste töötajatele. Täna on kutsekoolides 40% õppijatest üle 25 aastased täiskasvanud.

Kohaliku elu edendamisel on tihti põhiküsimus tööjõu leidmine. Tihe koostöö kutsekoolidega võib selle probleemi lahendamisel abiks olla. Nii on näitena tuua Pärnu kutsekooli ja elektroonikafirma koostöös sündinud elektroonikaseadmete tehniku õppekava ja koolitus. Või Võrumaa KHK puidutöötlemise ja mööblitootmise kompetentsikeskus TSENTER, mille tegevus on suunatud puidu vääristusastme suurendamisele ning oskusteabe pakkumisele, et luua tingimused ettevõtete innovatsiooniks ja rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmiseks. Siit saavad abi ja teevad oma katsetusi mitmed puidufirmad üle Eesti. Samas on see oluline osa Võrumaa arengupotentsiaali tõstmisel.

Nagu näeme, võimalusi kutsehariduse ja kohaliku omavalitsuse koostööks on. Miks seda koostööd siis nii vähe on? Miks kohalikud omavalitsused pole siiani hariduse sisuga otsustavalt tegelenud? Volikogud kinnitavad koolide ja lasteasutuste arengukavad, aga sisulist tegevust õppekavadega ei toimu.

Peame tõdema, et omavalitsus pole kaasatud õppekavade loomesse, õppekavas kohaliku elu-olu õpetamiseks suurt võimalust pole, jääb vaid huvihariduse ja -tegevuse korraldamine. Omavalitsuse esindaja kooli hoolekogus või kutsekooli nõunike kogus on tihti vaid esindaja, kellel puudub pädevus ja kogemus õppekavaga midagi ette võtta. Loodetavasti olukord pärast haldusreformi on parem, huvi koolide sisulise töö vastu suurem.

Mida omavalitsustele soovitada. Esimene soovitus on palgata tööle spetsialist, kes omab pädevust lisaks kooli pidamisele ka õppekavaarenduses kaasa rääkida. Kaasarääkimiseks tuleb volikogudes esmalt omavalitsuse arengukavades hariduse sisuga tegelemine ette näha. Kooli eelarve ja laste arv on oluline, aga õpetuse sisu on olulisem. Sellega tuleb tegeleda.

Kui omavalitsuses on hariduse sisuline visioon paigas, saavad omavalitsuse esindajad hoolekogudes asuda seda ka ellu viima. Võin siin kinnitada, et näiteks gümnaasiumi õppekavades annab väga palju kohaliku elu huvides ära teha, õpetada. Üheks oluliseks õppeks on ettevõtlikkuse ja ettevõtluse õpe. Et ettevõtlus pole omavalitsuses erilises huviorbiidis, pole ka koolides toimiv ettevõtluse õpe tihti oluline. Kõik seisab ainult õpetaja initsiatiivil.

Kutsekoolides toimuvast pole omavalitsustel üldjuhul üldse aimu. Need on riigi koolid, järelikult on see riigi teema. Kui veel 15 aastat tagasi tuli kutsekoolis õpetatav kooskõlastada maavanema juures, siis täna ei arva maakonnas õpetatava kohta omavalitsused ega nende liidud midagi. Neilt ei küsitagi. Aga peaks olema teisiti. Viljandimaal lõpetab igal aastal kutsekooli *ca* 300 noort tööinimest, lisaks *ca* 200 täiskasvanut ja ligi 1000 täiendusõppes osalejat. Üle Eesti on lõpetajaid aastas 8000. Kuhu nad suunduvad, kuidas asuvad nad kohalikku elu toetama, peab olema omavalitsuse huvi.

Murekohaks on ka õppeasutuste omavaheline koostöö. Põhi- ja kutsekoolid ei tee koostööd, seda piirab põhikooli jäik õppekava. Gümnaasiumid ja kutsekoolid ei tee tihedat koostööd, sest mõlemal on oluline peade arv (pearaha), koolid on konkurendid. Kutseõppeasutused ei huvitu üldharidusest, pead (raha) on tähtsad! Maakonnatasandi koostöö erinevate koolitüüpide vahel pole kokku lepitud. See viitab ka asjaolule, et peale viimaseid reforme on kadunud maakonnatasandi juhtimine. Pole organit, mis erinevad osapooled kokku võtaks ja asuks koostööd koordineerima. Koostöö asi, mida tuleb kogu aeg uuendada, tegelikult ka sundida. Kui tahame, et see päriselt ka toimiks.

Toon ka mõned õnnestunud koostöönäited meie haridusmaastikult:

- Viljandi Riigigümnaasium, Olustvere TMK ja Viljandi Kutseõppekeskus teevad koostööd õpilaste vastuvõtul, kutsekoolid pakuvad gümnasistidele omi kursusi.
- Viljandimaa kutsekoolid, üldhariduskoolid, Viljandimaa Omavalitsuste Liit ja MTÜ Viljandi Haridusfond teevad koostööd õpetajate koolitamisel – 25. oktoobril on ühine hariduskonverents 400 õpetajale VIKKis.

- Maakonna erikoolid Ämmuste, Lahmuse ja Viljandi Kaare Kool teevad koostööd kutseõppeasutustega õpilaste karjäärinõustamisel, korraldavad harjutusi kutsekoolis toime tulekuks.
- OTMK ja VIKK korraldavad igal kevadel põhikooli lõpetajatele koolitutvustuspäevad, tuues ise kõik PK lõpetajad kusekoole vaatama, erialasid katsetama.
- Viljandimaa OVL koordineerib erinevaid maakonnatasandi haridustoimkondi ja sündmusi.
- Maakonna Arenduskeskus teeb koostööd VOLi ja kutsekoolidega tööjõuprobleemide lahendamisel, korraldab kokkusaamisi ettevõtjate ja koolitajate ning töötukassa inimestega.
- MTÜ Start Up Viljandi (Kait Lukka) tegeleb ettevõtlusõppega kutsekoolis, akadeemias ja gümnaasiumis.

Omavalitsusliidud võiks leida hariduskoostöö korraldamiseks julgust ja jõudu. Omavalitsusliit võiks teada, millist tööjõudu on ettevõtjatel maakonnas vaja ja olema suunajana sillaks üld- ja kutsehariduse ning ettevõtjate vahel. Nii võiks otsustada, et maakonnas on karjäärinõustamine ja karjääriõpe igas kohalikus koolis oluline ja seda tehakse koos ettevõtjatega. Kui igas koolis pole see võimalik, pole õpetajaid – ehk vajame siis koolide üleseid ettevõtlikkuse ja ettevõtluse õpetamise keskusi. Omavalitsusliidu eestvedamisel.

Kokkuvõtteks

Koostöö on edu alus! Kui omavalitsuse juhid, ettevõtjad, meie haridusasutuste juhid, vabatahtlikud hariduselu edendajad suudavad üheskoos kohaliku elu edendajatena toimida, koostöös uusi lahendusi pakkuda, võime loota kohaliku elu-olu paranemisele. Seda loodan ma ka meie hariduselu deklaratsiooni lugedes. Selles on palju häid viiteid parema tuleviku loomiseks. Vanaviisi edasi minnes läheb enamusel meist olukord halvemaks.

3.3.5 Garri Raagmaa: Millist haridust vajab ühiskond, kus pooled töökohad on teadmuspõhised?

Kutse- ja kõrgharidus on Eesti omavalitsusele TEGELIKULT olulisem, kui üldharidus. Miks? Esiteks sellepärast, et täna on selgelt ettevõtete suurim probleem heade spetsialistide nappus. Kui ettevõtetel ei ole töötajaid võtta, siis ei saa need uueneda ega kasvada. Kohalikud kõrg- ja kutsekoolid annavad võimaluse ameti omandada kohalikel noortel, aga ahvatlevad ka talente mujalt.

Et tootmine ja teenused muutuvad üha keerulisemaks ja teadmusmahukamaks, siis on selge konkurentsieelise saanud kõrgkoolidega regioonid. Uue tehnoloogia kiireks omandamiseks on vaja neid, kes oskavad maailma teadmusest vajaliku välja selekteerida ja selle ettevõtjaile ja administraatoritele lahti seletada. Sealjuures on väga väärtuslik ka kutsekoolide lähedus ja koostöö koolide vahel, et vajadusel oleks kaasatud ka tehniline ja teeninduskompetents.

Üldjuhul enam rahvusvahelistest kõrgkoolidest, õigemini nende personalist, on väga palju abi ka kohaliku arengu kavandamisel, kogukonna avamisel. Teadlikkus uusimatest trendidest ühiskonnas ja proaktiivne osalus kohalikus arengupoliitikas lubab kõrgkoolil toimida institutsionaalse ettevõtja ja sotsiaalse innovaatorina ehk siis oma piirkonna arenguagendina.

Eestis on aga hariduse 21. sajandisse viimisel ja uuendamisel mitmeid takistusi.

Torukoolide pärand

Täna pingutavad mitmed kohalikud omavalitsused (KOV) oma [4] toru-tüüpi gümnaasiumite säilitamise nimel. Et viimase kümne aastaga on suletud 60 kooli [5], siis ei paista see tegevus olema just eriti edukas. Kuigi elanikkonna hõivestruktuur ja paiknemine on drastiliselt muutunud, ei soovi kohalikud poliitikud seda arvestada, sest kooli sulgemine või degradeerimine on ülimalt ebapopulaarne.

Tulemuseks on ressursside raiskamise kõrval see, et noored pühivad kodutolmu jalgelt ja liiguvad edasi ülikoolilinnadesse. Kaks-kolm aastat võrgustamist ülikoolilinnas tähendab, et nad saavad tööpakkumise seal ja koju enam ei naase. Väheste ressurssidega väikegümnaasiumid ei ole atraktiivsed, mistõttu rahakamate vanemate noored hääletavad jalgadega ja valivad sageli oma maakonna asemel mõne suurlinna või hoopis välismaal õppimise. See omakorda põhjustab nõrgemaid riigieksamite tulemusi ning alandab veelgi laste ja vanemate huvi.

Kui Jaak Aaviksoo hakkas rajama riigigümnaasiume, siis oli sel kaks põhjust. Linnalegend räägib vajadusest leida rakendus ERMi rahale, mida Euroopa Komisjon ei lubanud kasutada. Tegelik põhjus oli aga pigem ikka selles, et KOVid ei suutnud maakondliku gümnaasiumihariduse korralduses kokku leppida ning riik ei saanud vaadata pealt, kuidas ressursse jätkuvalt pihustatakse ja maakondades haridustase langeb.

Kas uus süsteem sai parem? Täna on mitmes linnas kõrvuti kolme: era-, riigi- ja omavalitsuse hallatavad koolid. Vaevalt, et see hariduse terviklikule arengule nii nagu ka ressursside ratsionaalsele kasutusele hea on. Omavahel võistlevad gümnaasiumid tõmbavad enda manu vähegi õppimisvõimelised noored, mis jätab kutsekoolidele kehvema loomuse. Me soovime ju ka, et meie teenindustöötajad või tööstustehnikud oleks nutikad. Ja nii on hoolimata suurtest kutsehariduse investeeringutest kutsekoolide maine ikkagi kehvapoolne ja meil on vastavast tööjõust tõsine nappus. Praegu on aga nii, et minnakse gümnaasiumi, siis proovitakse kõrgkoolis, aga kui pea ei võta ja laiskus ei luba, siis minnakse „tootvale tööle“ (joonis 1). Ja alles siis tööandja nõudmisel kutsekooli.

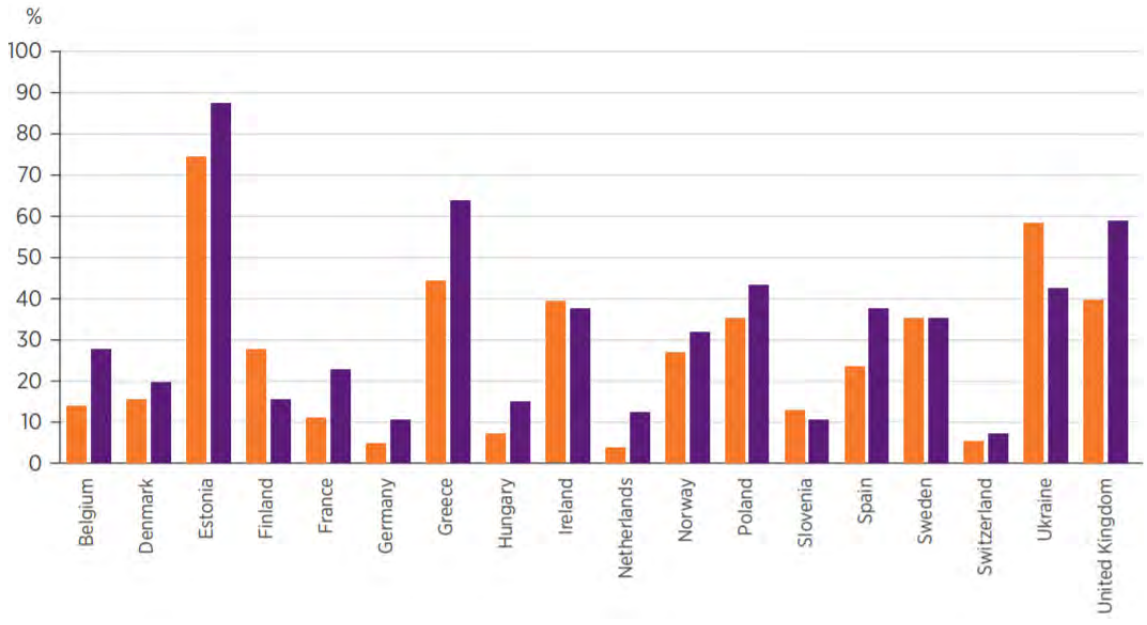

Joonis 1. Kõrgharidusega töötajad kõrgharidust mitte eeldavatel töökohtadel 2004 ja 2010. (Allikas: CIPD [7] ja Euroopa Sotsiaaluuring)

Laias laastus on kutse- ja kõrgkooliõppurite suhe Eestis praegu 1:2, võiks aga olla 1:1-le. Üld- ja kutsehariduses osalejate suhtarv on lausa 1:4. Šveitsis saab klassikalise gümnaasiumihariduse alla kolmandiku. Põhirõhk on pandud ametikoolidele, kust aga saab erialati edasi õppida ja kus on ka väga tugev töö kõrvalt õppimise ja praktikasüsteem. Šveitsis on ühed kõrgeimad palgad Euroopas ja nii tehnoloogiline kui ka teaduslik tase väga kõrge – kõige suurem doktorikraadiga elanike osakaal Euroopas [6].

Briti Chartered Institute of Personnel and Development (CIPD) Euroopa Sotsiaaluuringu analüüsi [7] põhjal suundus 2010. a Eestis lausa 87% kõrgkooli lõpetanutest mitteerialasele tööle, millega Eesti oli toona halvas mõttes Euroopa liider. Šveitsis hakkas erialal tööle aga 90% kõrgkooli lõpetanutest, mis oli Euroopas parim tulemus. Šveitsile järgnesid Saksamaa, Holland ja Sloveenia.

Olukord on kriisiajast alates ilmselt paranenud, kuid et kutseõppes on oluliselt suurenenud täiskasvanute, sh kõrgharidusega inimeste osakaal, siis see tähendab, et kõrghariduse poole kaldu haridussüsteem „toodab" tööturule sobimatuid inimesi. Eestis tähendab see omakorda seda, et noored lahkuvad kohtadelt. Osadele võimekatele on ülikool suurlinnas loomulik ja mõistlik haridustee jätk. Teiste, mitte nii töökate ja võimekate piiriks saab olema aga suurlinna lihttöölise staatus.

Julgeksin väita, et osaliselt peavad siin endale tuhka pähe raputama ka oma torukoolidest kinni hoidvad Eesti omavalitsused. Nii ehk naa kaotavad vaid gümnasistide koolitamisele keskendunud KOV potentsiaalsed töötajad, mis omakorda tähendab, et ka osad piirkonna ettevõtted lõpetavad töötajate puudusel tegevuse. Ja koolid pannaks lõpuks ikkagi kinni.

Seega on KOV arengu tagamiseks ainuvõimalik kujundada hariduspoliitikat regioonis laiemalt nii ruumiliselt kui ka senistest halduspädevusest kaugemale vaadates. Seda saab teha vaid koostöös ja soovitavalt suuremate linnaregioonide põhiselt.

Teadmusmajandusega kaasaminek

Mida aeg edasi, seda enam vajavad ettevõtted konkurentsis püsimiseks, aga ka avalikud ja mittetulundusorganisatsioonid innovatsiooni: uusi tooteid ja teenuseid, tegutsemismudeleid, turge või masinaid. Innovatsioonis ja eriti selle rakendamisel on üha määravam sotsiaal- ja inimkapital ning nende koostoime. See tähendab piirkonnas vastava valdkonna arenguks kriitilist arvu tegutsevaid ettevõtteid ja inimesi ning nendevahelist koostööd.

Asheimi ja Coeneni (2005) [8] järgi pööratakse globaliseeruvas majanduses rohkem tähelepanu just regioonisisese innovatsiooni ja konkurentsivõime loomisele ettevõtete ja ülikoolide koostöös. Ettevõtted ja organisatsioonid tegutsevad igapäevase suhtluse piirkonnas, linnaregioonis, kus toimub üksteiselt õppimine. Ainult kohapeal ja korduvalt vahetult kohtudes saab vahetada teatud sensitiivset teavet [9].

Kohalike ettevõtlusklastrite, haridusasutuste ja avalik-õiguslike organisatsioonide loodud usaldus ning jagavad teadmised loovad aluse koostööle ja võimaluse sellisest kasu saada. Etzkowitz ka Leydesdorff (2000) nimetasid seda kolmikheeliksiks, rõhutades ülikoolide kasvavat rolli regionaalses innovatsioonisüsteemis ja ettevõtliku ülikooli lähenemise [10] – s.o teadliku kohalikus elus osalemise vajalikkust. Kohalike ettevõtete, kõrgkoolide ja avaliku sektori koostöö võimaldab omakorda luua ja edendada ka uusi ettevõtteid ja terveid uusi majandusharusid. Kõrgkoolid ja teadmusasutused parandavad ka piirkondlike innovatsioonistrateegiate kvaliteeti ja innovaatilisust [11].

Teadmusmajanduses on kõige olulisemad inimressursid ehk ka inimkapital. Neid kasvatavad teadmusasutused, mis loovad suhtlemiseks ja teadmiste loomiseks vajaliku miljöö. Kohalike kõrgkoolide tähtsus piirkondlikus arengus kasvab pidevalt, põhinedes ametlikel

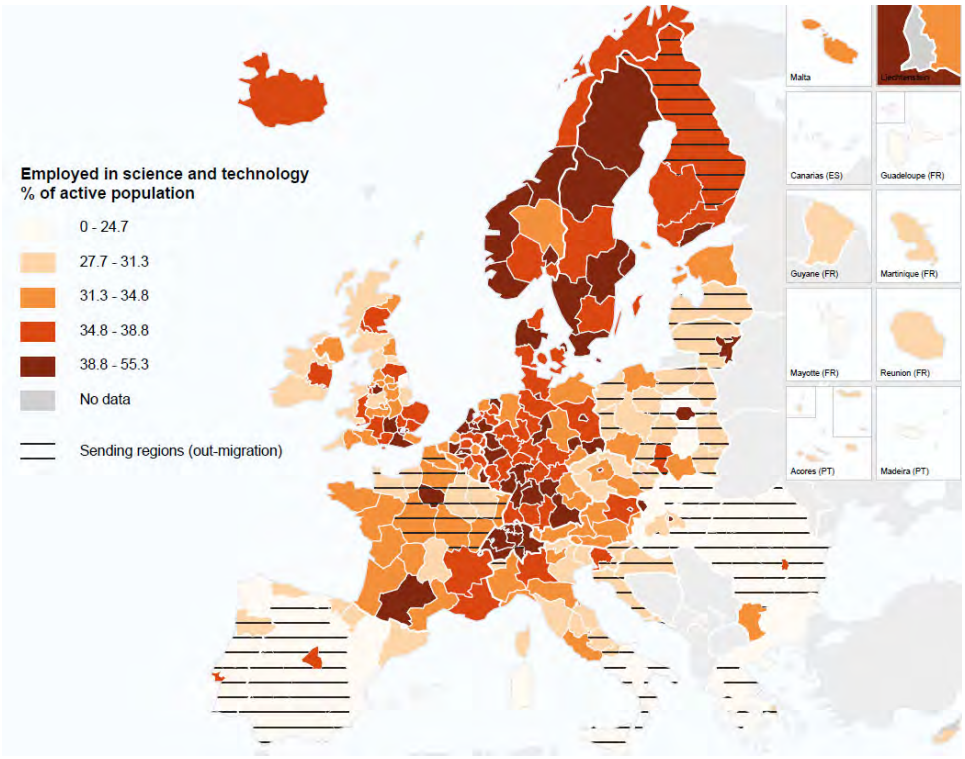

Joonis 2. Töötamine teadus- ja tehnoloogiasektoris ja ränne (NUTS 2) 2017. (Allikas: Espon, 2019 [13])

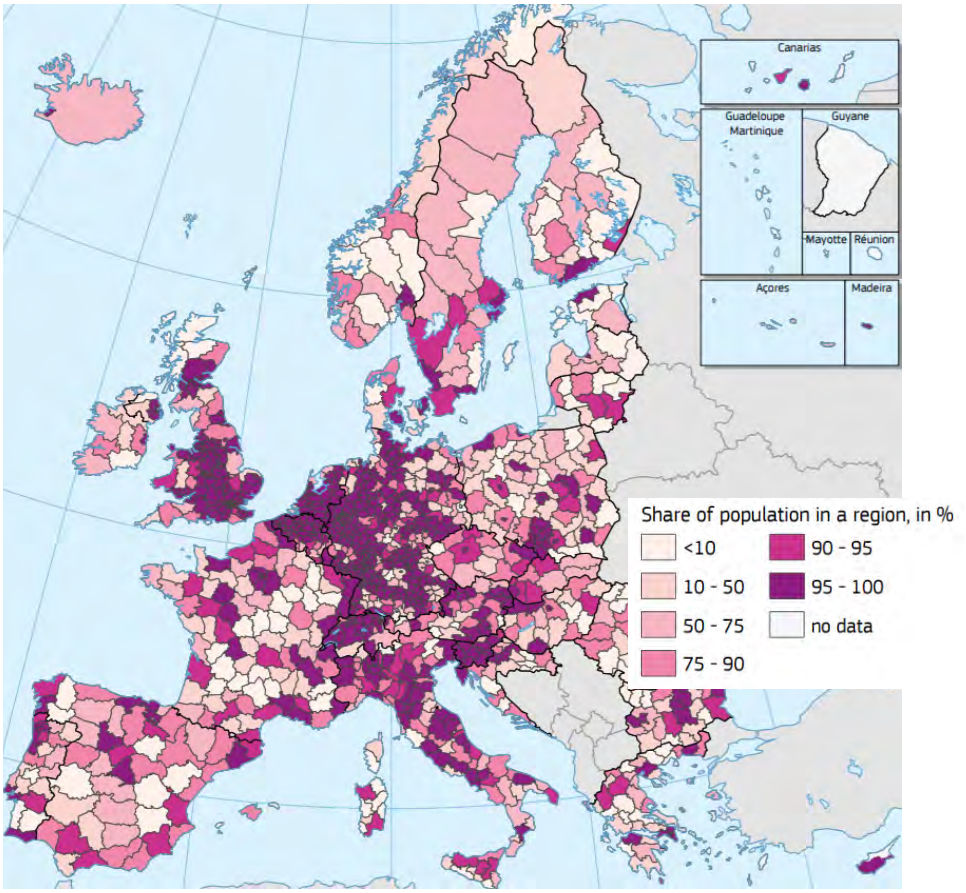

Joonis 3. Juurdepääs ülikoolide „pääkämpusele" 2015 (NUTS 3) protsentides regiooni elanikest. (Allikas: Poelman ja Dijksta, 2018 [15])

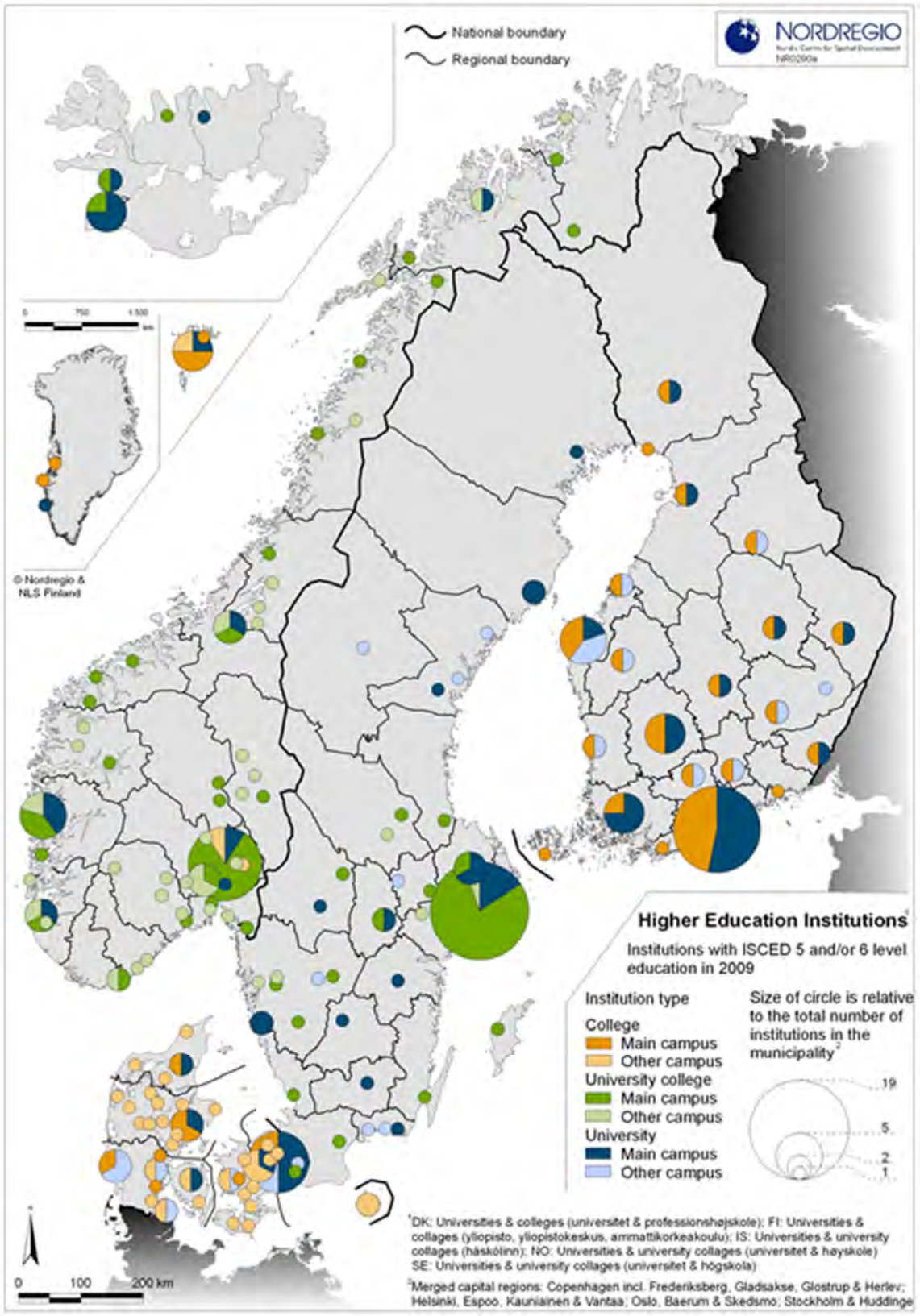

Joonis 4. Põhjamaade kõrgkoolid 2009. (Allikas: Nordregio 2009 [17])

ja mitteametlikel kohtumistel äriorganisatsioonide ning kõrgharidusasutuste osaliste vahel ja omakorda ahelvõrgustumisel. Kohalik ettevõtjaskond on üldjuhul huvitatud kõrgkooli tegevuse stimuleerimisest oma piirkonnas, et nood osaleks näiteks ettevõtlusinkubaatorite loomises, teadusparkide asutamises ning investeeriks haridusse ja teadusuuringutesse [12].

Inimkapitali ehk siis „õige" haridusega võimekate spetsialistude (talentide) hulk määrab ära regiooni nutikuse taseme. Rännet mõjutab ennekõike tööturg, st milliseid ja mis palgaga töökohti pakutakse. Ränne on selektiivne: liiguvad noored ja haritumad. Kvalifitseeritud inimesed liiguvad üha enam teadmusmajanduse piirkondadesse ja elanikke kaotavad need piirkonnad, kus teaduse ja tehnoloogia tööhõive on madalam (joonis 2). Omakorda koonduvad kõrgelt haritud sinna, kus juba ees on omasuguseid.

Kui ELi välised sisserändajad kipuvad koonduma valdavalt pealinnadesse (Diaz Ramirez et al., 2018), siis arendusspetsid koonduvad tarkade inimeste koondumis- ja nende ettevalmistamiskohtadesse – s.o ülikoolide lähedusse, mis võivad olla ka väiksemates linnades. Euroopa Komisjoni 2018 tellitud ülevaate [14] järgi ülikooliregioonid valdavalt kasvavad. Kui aga Euroopa keskel on ülikoole üsna tihedalt (joonis 3) ja nende mõju tehnoinnovatsioonile tuntav, siis Euroopa ääremaa hõredamalt asustatud piirkondades on see mõju märksa kesisem. 2/3 ülikoolideta regioone kahanevad [15].

Kõrgkoolidel on Euroopa kõrge kvalifikatsiooniga tööjõuga varustamisel ja talentide ahvatlemisel põhiroll. Et 14% Euroopa äärealade elanikke elab ülikoolide peakampustest enam kui 45 min kaugusel, siis on Põhja- ja Keldimaad, aga ka Eesti rajanud ülikoolide kolledžid ka väiksematesse linnadesse (joonised 4 ja 5), et neid piirkondi avada ja soodustada sealsete ettevõtete teadmiste kasvatamist ja innovatsiooni. Kõrgkoolid tagavad rahvusvahelise suhtluse ja ettevõtete edukuse ning on ka talentide hankimisel võtmerollis. Chattertoni ja Goddardi (2000) järgi panustavad kõrgharidusasutused ka asukoharegiooni sotsiaalsesse ja kultuurilisse arengusse [16].

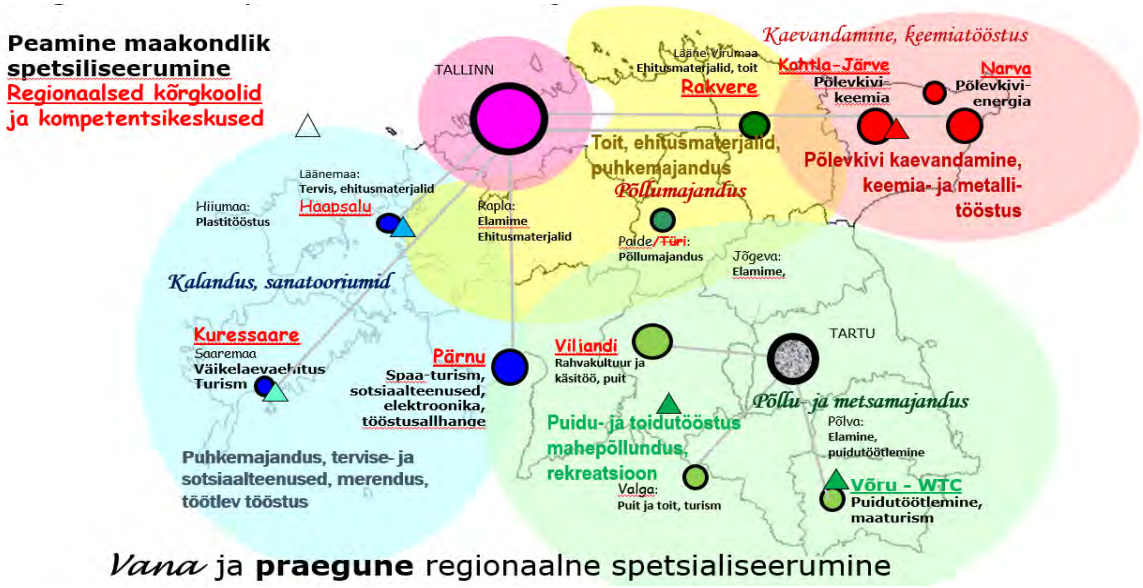

Joonis 5. Regionaalne spetsialiseerumine ja teadmusasutused Eestis.
(Allikas: autori koostatud)

Globaliseerumine ei tähenda töö kolimist Kuu peale, aga on senini tähendanud tööjaotuse süvenemist. Käsitöö läheb sinna, kus palju usinaid inimesi on nõus seda madala palga eest tegema, seni peamiselt Aasiasse: varem Hiina, nüüd näiteks Vietnami ja Bangladeshi. Globaalse tööjaotuse süvenemisega on Läänes tekkinud palju kahanevaid linnu ja terveid piirkondi [18]. Sagedane on muutus keskus-ääremaa joonel, kus erisused on kasvanud. Ääremaa ja paljude kahanevate tööstuspiirkondade elanikud on vaesunud, hakanud valima populistlikke poliitikuid ja see on oht demokraatlike struktuuride jätkumisele [19].

Uus tehnoloogia teeb üha enam inimtöö ära. Kriisid üldjuhul kiirendavad uue tehnoloogia kasutuselevõttu ja enamasti on sel mõju ka asustusele. Maailma majandus sukeldub Kondratjevi laineteooria [20, 21] järgi eelmise tehnoloogia ammendudes iga 50 aasta järel langusse, et siis uue sõiduvees taas kasvada. Kriisi ajal ettevõtete kasumlikkus langeb, osa vana majanduse ettevõtteid kaob, uued saavad võimaluse kasvuks.

Viimane viies IKT-põhine laine kasvatas kordades tootlikkust pankades ja teistes teadmismahukates teenustes, tekitas praeguse meedia- ja infouputuse ning toetas pikkade väärtusahelate, keskkonnamõrvarliku kaubavahetuse ja äärmusliku inim-mobiilsuseni viinud globaliseerumist. 2008–2010 finantskriis, hiljutised massilised kliimaprotestid, poliitiliste äärmusjõudude esile tõus ning viimaks pandeemia on märgid kliimat ja ühiskondi hävitava neoliberaalse majandusmudeli ning seda võimaldanud tehnoloogiate kasvuvõime ammendumisest.

2008. aasta finantskriis andis märku 20. sajandi teisel poolel mikroelektroonika ja lennundusega globaliseerinud maailmamajanduse haigestumisest ja Kondratjevi 5. laine lõpust. Enamasti tingib langusperioodi mitu järjestikust kriisi, millest teine on nüüd tervisepandeemia näol päral. 21. sajandi majanduse esimese poole uuteks vedajateks pakutaksegi enim keskkonna- ja tervisetehnoloogiaid. Rohepööre, ennekõike energiatootmises fossiilkütuste asendamine taastuvate allikatega.

Ilmselt saab toimuma ka arenduspoliitikate ümber vaatamine. Majanduse struktuurimuutusega kaasneb ennekõike energiatootmise ja eriti just taastuvatel ressurssidel põhineva biomajanduse lisandväärtuse kasv. Biomajandusel on aga vaja kordades enam ruumi, kui naftamajandusel. Eesmärk ei saa olla enam kasv iga hinna eest, vaid pigem globaalklimaatiline ja kohalike kogukondade jätkusuutlikkus. Vaja on ka paremaid ja rohelisemad planeerimis- ja veonduslahendusi: kiirrongid riikide sees ja riikide vahel, lennunduse ja autostumise ohjamine ning ühis- ja kergtranspordi rakendamine suurlinnades ning nende lähialadel.

Lääne kaubandussõda Hiinaga, suhete halvenemine Venemaa ja selle liitlastega ning 2020 lahvatanud koroonapandeemia on aga globaliseerumist muutmas. Pikad tarneahelad tekitavad tootjatele probleeme, mistõttu osa tootmist on toodud Europasse tagasi, millega just Eesti eksport on kasvanud. Samas paikneb tööstus Eestis juba 15 aastat Harju- ja Tartumaalt mujale Eestis, kus rendid ja töö hind on odavam. Harjumaa osakaal kaubaekspordis on juba veerandi võrra vähenenud.

Lisaks eelnevale toimub valdavas osas Eestis ettevõtjate põlvkonnavahetus: 1990ndatel erastanud firmajuhid realiseerivad täna oma elutöö või siis ei ole ettevõtte arengusse juba mõnda aega investeerinud, millega selle konkurentsivõime tasapisi alaneb. Pereliikmed ei soovi sageli ettevõtteid erinevatel põhjustel üle võtta.

Väikelinnades ja maapiirkondades on küll auto jätkuvalt hädavajalik ja seal on enne isesõidukite laialdast rakendumist vaja veel pakkuda nutikaid liikumisvõimalusi, kuid samas ei näi Aldous Huxley Hea-uue-ilma veondusutoopiad enam üldsegi utoopilised. Nii, nagu ka see, et Eesti ning teiste Euroopa perifeeriate väikelinna- ja kogukonnakeskustest saavad pandeemiajärgse maailma turvalised kohtumis-paigad.

Osad töökohad kaovad. Kunagised suurettevõtted Narva Kreenholm ja Pärnu Linavabrik [22] on juba üle 10 aasta kinni. Lihtsam töö on liikunud Aasiasse, kus töötunni saab veel kätte vähem kui euro eest. Lähitulevikus hinnatakse, et kuni pool ettevõtlusest ja hõivest kujuneb arenenud maades teadmuspõhiseks.

Omavalitsustele, kes vastutavad oma inimeste heaolu eest, tähendab see seni tundmatut maad. Senine kogemus ei aita. Struktuurimuutuse juhtimine tähendab ennekõike uute töökohtade loomist ja nende juures olulistes institutsioonides osalemist. Jätkusuutlikud lahendused pole üksiku KOVi ainuvõimuses. Vaja on koostööd teistega, ennekõike keskuslinnadega, et koondada kriitiline mass inimesi ja ressursse. Aga oluline on ka riiklike poliitikate tugi, lobby nende saamiseks, suhteid ettevõtete ja ülikoolidega.

Kuidagi on kohale vaja tuua kõrgemalt haritud seltskond ja veel parem – kõrgema taseme haridust ise pakkuda. Paratamatu struktuurimuutuses saab kohalik omavalistus (KOV) osaleda reaktiivselt, tagantjärgi tarkusega või pro-aktiivselt – protsesse ennetades. Väikelinnades ja maakohtades, kus oma ülikooli ei ole, on kolm valikut.

Esimene on muutust pealt vaadates rahvuspargistuda. See tähendab, et loomad ja võsa võtavad tasapisi ruumi üle. Tegeleda saab küll ka maaturismiga, ümmardada suvikuid ja osikuid, kuid see tegevus ei too kuigi palju püsitöökohti ega maksuraha, sest kodumajapidamised ja väikefirmad optimeerivad makse üsna edukalt. Variant on ka kaevandada või kasvatada tooret – seda me teeme Eestis praegu üsna mastaapselt! –, aga üha efektiivsem tehnoloogia ei jäta ka sinna kuigi palju töökohti ja ohustab omakorda keskkonda.

Teine variant on parandada juurdepääsu suurlinnadele, et saada nii juurde elanikke ja ettevõtteid. Näiteks Rail Baltic kombinatsioonis uuendatava lennuväljaga toob Pärnule eeldavalt suure muutuse.

Võimalus väikesel kohal edukalt globaliseeruda ja nutikalt spetsialiseeruda müümaks globaalselt nõutavat toodet-teenust, teha näiteks Davosit või Helsingborgi, töötab juhul, kui ajaloos läks hästi ja sinna kohta sattub tegutsema särasilmne võimekas visionäär ja organisaator, kes käivitab uued protsessid. Või kui sellel kohal on eeldused mõne ettevõtlusharu sünniks ja nagu kunagi Husqvarnal veejõud ja rootsi raud ning täna Kokkolal sadam ja liitiumivarud. Samas on maailmas tuhandeid kahanevaid linnu, mille juurest uus tehnoloogia ja majandusmuutus on varasema õitsengu ära viinud.

Kolmas variant ongi luua endale talendipump – kõrgkool või teadus-arenduskeskus, mis ahvatleks noori tulema ja jääma. Suurlinnades toimub välisrändega sageli ülekuhje, mistõttu kinnisvarahinnad aetakse (ka spekuleeritakse) üles. Põliselanikud lahkuvad, jättes linnad immigrantidele. Pendeldatakse üha kaugemalt, mis annab hoogu globaalsele energiadefitsiidile – suurlinnade energiatarve on 1/3 suurem, kui Pärnu-Tartu suurustel keskmistel ja väikelinnadel [23].

Suurlinnadesse ajakulukas pendeldamine halvendab autostumisega kaasnevalt ka sealset elukeskkonda ja surub pendeldajad üha enam ratastele. Kahaneb suhtlemine ja sotsiaalne kapital. Mitmed noored on selle lahti hammustanud ja tegutsevad nüüd väiksemates linnades (Kiil 1).

Väikelinnaliste ja maaliste piirkondade edukus on paljuski määratud ettevõtete võimega teha territoriaalset omavahelist koostööd, mis aitab uute tehnoloogiate leidmisel, arenevatele turgudele laienemisel, leida ainulaadse müügiargumendi ehk siis summa summaarium piirkonna jaoks sobiva nutika spetsialiseerumise. Kes seda koostööd aga korraldab, võimendab ja ettevõtetele töötajaid ette valmistab?

Seega tähendab omavalitsustele iga hinna eest gümnaasiumi pidamine oksa saagimist, millel ise istutakse. Majanduse korraldub paratamatult ümber teadmusmahukamaks ning

kui ettevõtted ei suuda enam palgata vajalikke töötajaid, siis lõpetatakse sageli tegevus. KOV hariduspoliitika tähelepanu tuleb senisest enam suunata kutse- ja kõrgharidusele. See ei tähenda otsest koolipidamist, ehkki ka see on variant, aga enam vahetut suhtlust ülikoolide ning Haridus- ja Teadusministeeriumi kutse- ja kõrghariduse osakondadega. Eesti omavalitsuste väiksuse juures ei ole enamikel KOV-idel ka muud valikut, kui teha seda koostöös teistega, et koondada hädavajalik ressurss ja läbirääkimisvõimekus.

3.3.6 Sulev Alajõe: Kuidas Eesti uus haridusstrateegia (perspektiiviga kuni 2035) jõukust looks?

Lääne-Eesti investorkonsultant

Uus haridusstrateegia on oluline dokument nii Eesti ühiskonna jaoks laiemalt kui ka majanduskeskkonna arendamiseks. Pärast tervikteksti heaks kiitmist algavate programmidokumentide koostamise juures on väga oluline kaasata ettevõtjaid ja neid esindavaid katusorganisatsioone. Nii tagame senisest märksa süsteemsema koostöö kujundamaks tuleviku tööturgu, kus teeme tarka tööd, mis pakub rõõmu ja eneseteostust, olles samas mootoriks nii tööandjale kui ka ühiskonnale.

1. Haridusest tervikuna: põhikoolist ülikoolini

Toetada saab haridusstrateegia raames loodud visioonidokumentides (Haridusministeerium) välja toodud lähenemist, et üha suuremal osal ühiskonnast oleks vähemalt keskharidus [25]. Arvestades tööjõuvajadusi ja majanduse suundumusi Euroopas, võib järgmistel kümnenditel prognoosida keskmise ja kõrgema kvalifikatsiooniga töötajate vajaduse kasvu, mis nõuab paremaid üldoskusi/võtmekompetentse ja ülekantavaid oskusi edukamaks kohanemiseks kaasaegses ühiskonnas. Selles suunas on ka praegu astutud olulisi samme, ent meil on pikk tee minna.

Kombineerides keskhariduse ja esmaste erialaste oskuste omandamist, aitame tööturule sisenejail(e) luua ja noortel täita targemaid töökohti. Seejuures on oluline, et haridussüsteemi ja tulemuste hindamine ei oleks vaid koolide lõpetajate arvu sisaldav või haridussüsteemikeskne, vaid hõlmaks ka laiemat pilti – sotsiaalmajanduslikku mõju, tööviljakust jms. Tehtud on ettepanekuid analüüsida senisest palju enam lõpetajate tegutsemist ja lisandväärtuse loomist tööturul mõned aastad pärast kooli lõpetamist, jälgides õpitud erialal püsimist.

Individuaalse õpitee toetamine, õppijat nõustades ja talle infot jagades, muutub aina tähtsamaks, sest nii saab õppuril aidata leida suunda karjäärivalikute tegemisel. Tutvustades õppureile õpingute ajal võimalikult paljusid karjääri- ja tegevusalade perspektiive, kodukoha ettevõtteid ning palga- ja tööturu-konkurentsi, aitame luua tööturust selgemat tervikpilti. Nii saame noori suunata üldharidussüsteemis tegema tuleviku tarvis otsuseid, mis aitavad neil olla konkurentsivõimelised ning tagada piisava tööjõu olemasolu majanduse võtmevaldkondades.

Erinevate majandusharude tutvustamisel ei tohi vastutus langeda vaid koolile – siin on oluline roll Innove Rajaleidja võrgustikul ja maakondlikel arenduskeskustel, mis saavad olla senisest rohkem õppuri jaoks nähtavad. Olulisele kohale jääb keeleõpe. Ettevõtjad on välja toonud nõrga keelelise ettevalmistuse (näiteks on koolis küll õpitud saksa keelt, kuid tegelikult seda kasutada ei osata). Puudust nähakse ennekõike Eesti peamiste sihtturgude ja majanduspartnerite keelte – soome, rootsi, saksa – B-võõrkeelena laialdasemast õppimisest/oskamisest.

Senisest laialdasema keskhariduse poole suundumise juures on oluline, et toimuks üldhariduse ja kutsehariduse senisest suurem lõimimine, et lõpetajatel oleks parem valmisolek tööturule sisenemiseks. Kutsehariduse maine parandamiseks tuleb tähtsustada praktiliste oskuste suurendamist [24]. Rakendamist vajab strateegiaprotsessis ekspertide poolt pakutud ja töörühmades toetust leidnud seisukoht keskhariduse mooduliteks jagamisest ja gümnasistidele võimaluse pakkumisest kutsealaseid teadmisi omandada. EASi välisinvesteeringute keskuse regionaalsed investorkonsultandid on ettevõtetega tuvastanud need võimalusena, kuidas gümnaasiumide lõpetajad ka tööstusse jõuaksid.

Kutseõppes tehtava ettevõttepraktika mahtu saab veelgi suurendada – ettepanek on korduvalt ettevõtjatelt toetust saanud. Sektorettevõtteid koondavatel liitudel võiks kutsehariduse õppekavade planeerimisel olla suurem roll. Tööandjad tunnevad ühtlasi muret õppurite läbivalt nappide (töö)ohutusalaste teadmiste pärast, mida praktilisemad õppemoodulid siluda aitaksid. Õppeasutuste ja tööandjate koostöömeetme hulka võiks töökohapõhise õppe ja praktika kõrvale täiendavalt viia stipendiumid, millest 50% rahastaks tööandja, et õpinguid kohe ettevõtte praktiliste vajadustega siduda. Selline meede soosiks rahvusvahelise konkurentsivõime jaoks ühtlasi meie väikeettevõtete ühinemist.

Põhikoolilõpetajad, kes mingil põhjusel ei soovi (või ei saa) õpinguid keskastmes jätkata, võiksid edukaks tööellu sisenemiseks õppida aasta õpipoisi formaadis, mis annaks meistri kõrval praktiliste oskuste omandamise kaudu hea erialalise ettevalmistuse.

Spetsiifiliste erialade puhul (nii kutse- kui ka kõrghariduses), mida Eestis ei õpetata, kuid mida vajavad Eestis tegutsevad majanduslikult ja regionaalselt olulised ettevõtted, oleks tarvilik disainida võimalikud abistamismehhanismid valitsuse ja ettevõtete koostöös, et tagada (tipp)spetsialistide järelkasv välismaal. Haridussüsteemis on auk – meistrite ettevalmistamine kutseõppe 5. tasemel (ehk ISCED 5). Tootlikkus ei kasva, kui tootmisettevõtted ei saa nn kutsekõrgharidusega spetsialiste juurde. See ei ole vaid regionaalne teema.

Suurendada tuleb teadus- ja arendustegevuste rahastust, kiirendamaks muuhulgas teadustööde tulemuste jõudmist igapäevaellu. Ülikoolide suurem panustamine rakendusuuringutesse aitab senisest sujuvamalt ja kiiremini ärimudeleid lihvida. Hariduslike ja majanduslike prioriteetide seadmisel tuleks arvestada, et väikeriik ei saa kõikides valdkondades kanda uue avastamise koormat. Rohkem siseriiklikke ressursse tuleks paigutada majandusarengut toetavatesse ettevõtmistesse ja aidata kaasa (fundamentaal)teadlaste võimekusele taotleda vahendeid rahvusvahelistest allikatest. Ettevõtjate ja teadusasutuste vahelise silla ehitajad saavad olla nii EAS kui ka maakondlikud arenduskeskused.

STEM (*Science, Technology, Engineering, Mathematics*) lõpetajate arvu suurendamine ning õppekavade populariseerimine noorte seas on kriitiliselt tähtis. Kõrgkoolidesse sisseastujate ja lõpetajate statistika põhjal näeme tehnoloogia arenedes inseneride puuduse suurenemist. Samuti näitab palgastatistika, et kuigi STEM-erialade lõpetajate arv on osalt olnud näitamas positiivset suunda, on inseneride ja tehnoloogiateadmistega oskustööliste jätkuv puudus töötasu nii kõrgeks ajanud, et osad ettevõtted loobuvad oma äri kasvatamisest, Eestis tegutsemisest või siia investeerimisest. Ka Riigikontroll on oma raportis (Riigikontroll) kitsaskohana välja toonud, et viimane kõrgharidusreform ei ole eesmärke täitnud ja eelistatud erialade lõpetajate arv ei ole suurenenud (v.a mõne erandiga, näiteks IT). Nii jääb tulevikus igal aastal puudu umbes 1000 tippspetsialisti just STEM-valdkondades. Siin on oluline pöörata tähelepanu ka õppekavade ja valdkondade sidususele: näiteks puidutööstus võtab täna tööle IT-valdkonna inimesi, pakkudes neile baaspuiduteavet ja neid seejärel tööle rakendades. Puidutööstus ei vaja enam niivõrd tislereid, kui laiemalt biotehnoloogia ja materjalitöötluse tundjaid.

Vajalik on parandada Eesti haridussüsteemi sisenemise sujuvust siin elavate välismaalaste ja tagasipöördunud rahvuskaaslaste jaoks. Eestis elavate välismaalaste puhul on oluline toetada lapsevanemaid ja kohalikke omavalitsusi, et siin elavate välispäritolu spetsialistide lapsed pääseksid võimalikult sujuvalt Eesti haridussüsteemi, saades kodulähedase lasteaia- ja koolikoha. Samamoodi tuleb meil senisest enam toetada Eestisse naasvaid kaasmaalasi, kel ei pruugi olla vaatamata eesti juurtele praktilisi kogemusi meie haridussüsteemiga. Seeläbi aitame kogu perel Eestis kiiremini kohaneda. Aitab tihe koostöö KOVi ja riigiasutuste vahel, tugiisikute võrgustiku laiendamine muukeelsetele peredele (nt Integratsiooni SA kaudu).

2. Piirkondlike eeliste võimendamine

Piirkondlike teadmuskeskuste rajamine ja kutsekõrgkoolivõrgu loomine kannaks eesmärki, et maakonniti kasutatakse senisest paremini loodus- ja majandusressursse, et Eesti ei oleks enam toorme eksportija, vaid liiguks väärtusahelates kõrgemale. Majandusstruktuur võiks ideaalis toimida haridussüsteemiga sümbioosis. KOVil tuleb kaasa mõelda, mis on integreeritud üld- ja kutsekooli (nn Rootsi gümnaasium) valikud, mis toetaksid kohaliku majanduse võtmevaldkondade arengut. Munitsipaalkoolide ülalpidamist võiks toetada maksureform või muu hüvitusmehhanism, mis on lisaraha allikaks ja paneks omavalitsused ettevõtteid oma piirkonda saamisest huvituma.

Riigistamine ja tsentraliseerimine ei ole kindlasti ainus ja kõiki osapooli rahuldav lahendus. Piirkondlikuks konkurentsivõimeks on vaja regioonile omaseid ja aja jooksul tugevuseks saanud kompetentse hoida. Eesmärgid: (noortel) erialaspetsialistidel on perspektiivi leida tasuvat ja väljakutseid pakkuvat tööd ka suurematest linnadest väljaspool; Harju- ja Tartumaa välised noored, kes sooviksid kodu rajada kodumaakonda, saavad keskvalitsuse toe enda teostamiseks kodukandis; piirkonna tugevustele rajatud spetsialistiõpe aitab piirkonda investoritele atraktiivsemaks muuta. Niimoodi saame liikuda tugevamate ja iseseisvamate kohalike omavalitsuste suunas.

Keskhariduse omandamise järgselt on võtmeküsimus riiklike kutsekõrgkoolide võrgu loomine, mis toimiksid ka valdkondade teadmuskeskuste-ärikiirenditena. Nominaalne õpiaeg kaks kuni kolm aastat, sõltuvalt õppesuunast, väljundiks oma kutseala praktilised tundjad ja uute tehnoloogiate rakendajad. Ülikoolide kolledžite tegevus vajaks reformimist, et kohalikud haridusasutused haakuksid piirkonna majanduse ja ressursside vajadusega, välistades dubleerimise kutsekõrgkoolidega. Oluline on senisest rohkem panustada tehnoloogiate arengusse ja biomajandusse ning suuremat lisandväärtust loovatesse sektoritesse. Hea näide säästlikust ja paindlikust õppest on Cleveroni Akadeemia.

Allpool edasiseks mõttearenduseks mõned regionaalse spetsialiseerumise näited:

- sinimajandus ja meretööstus Saaremaal;
- tervise-edendus ja rehabilitatsioon (terviseturism) Läänemaal;
- biomajandus Pärnumaal;
- põllumajandustehnika Järvamaal;
- kultuurimajandus Viljandimaal;
- energiamajandus Lääne-Virumaal;
- puidutöötlus Võrumaal;
- maavarade väärindamine Ida-Virumaal.

Kui samas valdkonnas oleksid maakonnas riigieelarvelised töökohad, elaksime peagi regionaalselt tasakaalustatud Eestis. Saab pakkuda regionaalselt kombineeritud e-õppe võimalusi ja praktikat/töötamist. Näitena: Valga noor võib omandada meretööstuse alaseid teoreetilisi teadmisi kodulinnas, sooritades praktika Saaremaal.

Oleme näinud, et meie haridussüsteem suudab toime tulla peaaegu kõigega, mis annab omakorda innustust ka 15 aasta perspektiivis omavalitsuspäeval suurelt mõelda ja kohalikul tasandil jõukust luua.

3.3.7 Kätlin Vanari, Tiia Õun: Ülikooli ja omavalitsuse koostöö tõenduspõhises kooliarenduses õppija õppimise toetamisel

Kätlin Vanari, Tallinna Ülikooli haridusinnovatsiooni keskuse juhataja
Tiia Õun, Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituudi direktor

Hariduse valdkonnaga seonduvad teemad on kohaliku omavalitsuse oluline vastutusala ja on olnud läbivaks teemaks ka üleriigilistel omavalitsuspäevadel. 2019. aastal toimunud IV omavalitsuspäeva teemaks oli „Haridus, teadus ning ettevõtlus – tee tulevikku" ning käesolevas artiklis arutame kohaliku omavalitsuse ja ülikooli koostöövõimaluste üle tõenduspõhises kooliarenduses.

Ühiskonnas toimuvate pidevate muudatuste kontekstis on üha olulisem haridusmuutus, mis oleks dialoogis haridussüsteemi väliste ootustega ning hõlmaks haridussüsteemi erinevaid tasemeid. Aastaid on kritiseeritud haridusuuringute ja hariduspraktika lõhet, mis väljendub kooli esindajate skeptilisuses, et ülikooli poolt tehtud haridusuuringutest selguks koolide töö jaoks midagi kasulikku, mis toetaks õpilaste õppimises vajalikku muutust [26, 27, 28]. Haridusuuringuid viivad enamasti läbi ülikoolid, mille puhul on üha olulisemad ühiskonnale suunatud tegevused ehk kolmanda missioonina ühiskonna teenimine [29, 30, 31, 32].

Ülikoolide tegevuse aluseks on kolm missiooni, mis üksteist täiendavad ja vastastikku üksteisele toetuvad. Ülikoolide kekseks tegevuseks on teadus, arendus- ja loometegevus, mille käigus ülikooli teadlased viivad läbi erinevaid uuringuprojekte. Uuringute tulemused on aluseks üliõpilastele õppimise ja arengu toetamisele, et nendest kujuneksid ühiskonnas erinevaid rolle edukalt täitvad isikud, kellel on ka kitsam erialasem ettevalmistus kõrgharidusastmetel. Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni arendamiseks on vajalik tugevdada teadmust vahendavate organisatsioonide, nagu ülikoolide või regionaalsete kompetentsikeskuste rolli innovatsioonis (TAIE arengukava 2021–2035). Ühiskondlike muutuste ja elukestva õppe kontekstis on pidev teadmiste ringlus üha olulisem. Ülikoolides on kujunemas üha mitmekesisemad võimalused uute teadmiste loomisel nii õppes, teadusuuringutes kui ka arendusprojektides, kus ühiskondlike organisatsioonide ja ettevõtete vajadustest kasvavad välja uued uuringud. Nii on Tallinna Ülikooli kui targa eluviisi eestvedaja jaoks oluline haridusuuenduse valdkonnas toetada nende missioonide järgimise võimekust. Tark eluviis tähendab elukestvat õppimist ja teadmistepõhist elukorraldust, tõenduspõhist ja kaalutletud otsustamist, ühiskonna ning riigi avatud kooskõlalist arendamist (Tallinna Ülikooli arengukava 2020–2022) [33]. Tulevaste ja praeguste haridustöötajate õpe toimub Tallinna Ülikoolis haridusteaduste instituudis, haridusteaduslikku uurimistööd koordineerib haridusuuenduse tippkeskus ning ühiskonnale suunatud tegevused toimuvad haridusinnovatsiooni keskuses. Järgnevalt esitame ülevaate üldistest suundumustest tõenduspõhises kooliarenduses ning praktilistest arendustegevustest Tallinna Ülikooli näitel.

Kui varasemalt on ülikoolide ühiskonna teenimist nähtud ühesuunalise tegevusena, kus ülikool pakub oma teadmist väljapoole, siis nüüd on lisandunud arusaam kahesuunalisusest ja partnerlusest ülikoolide ja ühiskonna sidusgruppide vahel [34]. Ka hariduse valdkonnas on kasvanud koolide ja koolipidajate huvi partnerluse vastu ülikoolidega, kuna

koolis rakendatavaid haridusuuenduslikke lähenemisviise pole piisavalt uuritud ning nende tulemuslikkuse ja mõju kohta pole usaldusväärseid andmeid. Nii tõdevad haridusuuendajad [35, 36, 37, 38], et üha olulisem on tõenduspõhine kooliarendus, kus teadustulemuste kõrval jälgib ka kool ise haridusuuenduste kohta kogutud andmeid. Kohalik omavalitsus on kolmas partnerluse osapool, kes haridusuuenduse alases partnerluses panustab eelkõige kogukonna vajaduste ja võimaluste vahendajana ning kohaliku haridusvõrgu toimimise tagajana. Innovatsiooni ühiskondlikku ja majanduslikku mõju saab kohalik omavalitsus toetada ka läbi teadus- ja arendustööde tellimise, uuenduste eestvedamise, sh innovatiivsete riigihangete kaudu (TAIE arengukava 2020–2015).

Selleks, et haridusuuenduse mõju toetaks iga õppija õppimise ja arengu võimalusi on ülikooli fookuses kolm haridusuuenduse kihti. Õppijate õppimisele ja arengule on kõige suurem mõju õpetajate professionaalsusel ning nii on esimeseks kihiks õpetajatele professionaalse arengu võimaluste pakkumine. Õppijad puutuvad oma õpingute jooksul kokku mitmete erinevate õpetajatega, mistõttu õpetajate mõtestatud tegevus ning vastastikune täiendamine võimendub õpetajate koosloomes. Nii loob ülikool õpetajate koostöiseks õppimiseks võimalusi teises kihis. Kolmandaks on oluline kõigi nende eelduste realiseerumisel toetav koolikultuur, mille muutumisele aitab ülikool kaasa läbi terviklike kooliarendusprogrammide. Need kolm haridusuuenduse valdkonda osutavad ka kooliarenduse aktuaalsetele väljakutsetele, millega saab koolipidajal arvestada ning oma piirkonna koole toetada.

Õpetajate ja haridustöötajate professionaalse arengu võimalused

Haridusuuenduse toetamine tähendab õpetajatele ja haridustöötajatele professionaalse arengu võimaluste pakkumist, mis oleksid paindlikud, kuid samas toetaksid tõhusalt professionaalset õppimist. Õpetaja professionaalset arengut saab vaadata tervikuna, mille aluseks on ülikoolis toimuv tasemeõpe ning millele lisandub pidev täienduskoolitus. Eestis on õpetaja professionaalsuse hindamisel toeks õpetaja kutsestandard, kus on esitatud õpetaja kompetentsusnõuded. Õpetaja on võtmeisik, läbi kelle toimub erinevate haridusuuenduste rakendamine klassiruumis.

Õppeasutuste ja koolipidajate valmisolek haridusuuendusteks on ebaühtlane (Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035) [43]. Õpetajate õppimist käsitlevate uuringute [39] põhjal saab välja tuua peamised tunnused, mis vastavaid koolitusi, arenguprogramme ja teisi formaate iseloomustavad.

- Pikaajalisus. Õpetajatel on vaja aega, et koguda uusi teadmisi, nendest õppida ning kellega oma kogemust jagada. Seega need tegevused peaksid kestma pikema aja vältel.
- Intensiivsus. Tegevused peaksid olema intensiivsed (nt toimuvad vähemalt kord kuus), mis võimaldab õpitut mõtestada ja seostada oma seniste õpetamispraktikatega ning saada tagasisidet kolleegidelt.
- Kontekstist lähtumine. Soovitatav on läheneda professionaalse arengu tegevustele koolispetsiifiliselt. See tähendab, et koolituse teema, mida õpitakse, oleks kooli kontekstiga tihedalt seotud, uusi teadmisi saadakse kohe koolis rakendada, neid koolikontekstile sobivaks kohandades ja mõju hinnates. Lisaks on uuringutes leitud, et koolisisesel õpetajate professionaalset arengut toetavatel tegevustel on oluline seos õpetaja teadmiste ja praktikaga. Seega peaks koolitused ja arenguprogrammid soodustama kooli kontekstis oluliste muutuste ettevalmistamist ja katsetamist.

- Koostöisus. Õpetajate enda hinnangul jäävad tavapärased täiendkoolitused liialt teoreetilisteks. Samas, kui ka täiendõppekursusel näitab praktik ette tegevused klassiruumis, jäävad need õpetajatele küll meelde, aga puudulike teoreetiliste teadmiste tõttu ei osata neid mõtestada ega võeta omaks. Seetõttu loetakse koostöist õppimist üheks tõhusaimaks professionaalse arengu tegevuseks. Seega on koolitustele oodatud õppeasutuste meeskonnad.

Eelnevast tulenevalt on traditsiooniliste koolituste kõrval kujunemas ka teenuspaketid, mis lähtuvad eelkirjeldatud põhimõtetest. Selliseks näiteks on õpilaste üldpädevuste arengut toetavad õpetajatele suunatud arenguprogrammid Tallinna Ülikoolis – lugemisoskuste arengut toetav programm „Me loeme", õpioskuste arengut toetav programm „Õpime mõttega" ning sotsiaal- ja emotsionaalse pädevuse arengut toetav programm „Meie maailm".

Kohalik omavalitsus saab õpetajate ja haridustöötajate professionaalse arengu toetamiseks luua haridusasutustes õpetajate tööaja- ja koormuse arvestuse süsteemi, kus eneseareng on osa töötaja tööajast, mitte lisatöö. Samuti võiks kaaluda võimalust kehtestada koolipidaja loodud karjäärimudel õpetajate professionaalsuse toetamiseks [43]. Õpetajate täienduskoolituse kavandamisel võiks kohalikul tasandil leida strateegilisemaid ja pikaajalisemaid koolitusprogramme, mis aitaksid kaasa omavalitsuse hariduse valdkonna eesmärkide saavutamisele laiemalt. Õpetajate töötingimuste kujundamisel on vajalik arvestada ka töömaailma muutustega, mis kajastuvad töövõtjate ootuses suurema paindlikkuse järele tööajas ja -korralduses, tähenduslikemate tööülesannete järele ning valmisolekus era- ja tööelu lõimumiseks [40].

Õpetajate koosloome toetamine

Maailmas on rohkelt efektiivseid õppemeetodeid, kuid nende koolidesse rakendamine vajab senisest tõhusamat, süsteemset lähenemist. Näiteks Tallinna Ülikooli EDULAB haridusuuenduse koosloome projektidega on liitunud juba üle 100 kooli, 300 õpetaja ning enam kui 3000 põhikooli õpilast. Konkreetseteks koosloome projektideks on:

- Robomatemaatika: Robotitega toetatud matemaatikaõpe põhikoolis, mõju õpilaste motivatsioonile ja haaratusele.
- Digimatemaatika: Uuenduslikud tunnistsenaariumid keskkooli matemaatika digiõppevara rakendamiseks.
- Tark koolimaja: Värkvõrgu võimaluste kasutamine õppetöös selleks, et äratada õpilastes huvi tehnika ja tehnoloogia vastu.
- Mobiilne õuesõpe: Õuesõppe stsenaariumid loodusainete õppimiseks sensorite, robootikaseadmete ning mobiilirakendustele loodud terviklahenduste abil [38].

Tegemist on haridusuuenduse inkubaatori-laadse kujunemislooga, kus konkreetsest õpetajate ja uurijate ühisest algatusest kasvab haridusuuendust jätkusuutlikult ja järjepidevalt edasi arendav praktikakogukond läbi 4 faasi (Joonis 1).

1. Loomise etapis kujuneb algatusrühm, kes soovib rakendada Eesti kooli jaoks uuenduslikku meetodit või lähenemist. Algatusrühma võivad kuuluda ülikooli teadlased, õpetajad, koolijuhid jt ning sisendiks on tavaliselt rahvusvahelise kogemuse ja valdkonna uurimistööde analüüs, mida soovitakse kohandada õpidisainiks või õppematerjaliks Eesti tingimustes.
2. Uurimise etapp toob õpetajad koos õpilastega ülikooli uuenduslikku meetodit proovima. Koos ülikooli teadlastega korraldab õpetaja uuendusliku meetodi kasutamisele üles ehitatud tunni või projektipäeva. Tundi vaatlevad teadlased, kes muuhulgas koguvad osalejatelt intervjuude ja lühiankeetidega vahetut tagasisidet.

Sellise tunni või projektipäeva kaudu saab õpetaja selge kogemuse ja arusaama uuendusliku meetodi või lähenemise klassis rakendamise võimalustest.

3. Laiendamise ja levitamise etapis tutvustatakse uuendust innovatsioonilabori raames õpetajate täienduskoolitustel. Nüüd kogutakse andmeid nii õpilastelt kui ka õpetajailt, et mõista meetodi või lähenemise mõju pikema aja jooksul. Nende koolituste eesmärgiks on kujundada uus praktika võimalikult sujuvaks ning laialdane kasutamine annab piisavat teavet, et luua järjepidev rakendusmudel.
4. Järjepidevuse tagamise etapis saab haridusuuendus kooli igapäevaseks praktikaks. Ülikooli teadlased ei uuri enam niivõrd klassis toimuvat, kuivõrd uuendust kasutavat õpetajat ja tegutsemise kontekstiks oleva (kooli) kultuuri. Õpetajate hulgas on kujunenud eestvedajad, kes korraldavad mitteformaalseid õpiringe oma kogemuste tutvustamiseks teistele õpetajatele.

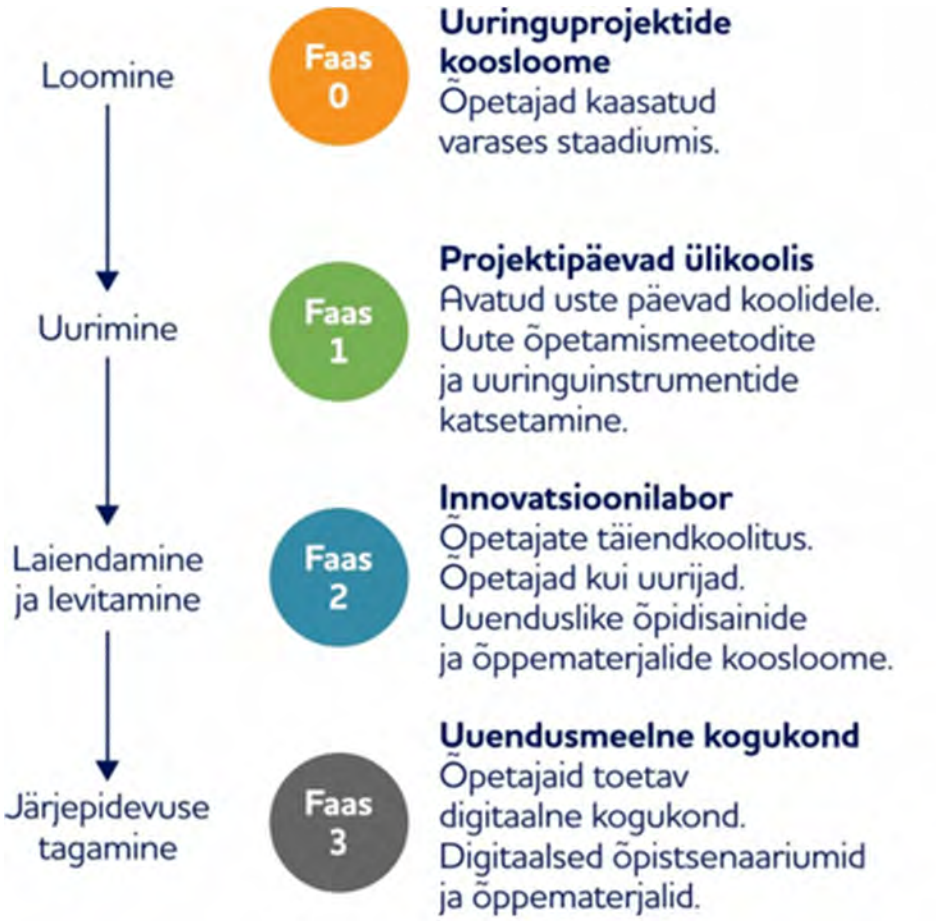

Joonis 1. Edulab mudeli faasid. (Allikas: autorite koostatud)

Innovatsioonilabori tüüpi koolitused on süsteemsed, toetades uuendusliku õpidisaini kõrval ka õpetajate hariduspsühholoogilisi teadmisi nii õppimisest ja arengust kui ka didaktilistest valikutest kombineerituna tehnoloogiaga tõhustamise võimalustega [38].

Õpetajate koostöö õpetamisel ning õppe arendamisel ei ole OECD õpetajate ja koolijuhtide uurimuse TALIS [41] andmetel Eesti õpetajatele tavapärane – ligi kolmandik õpetajatest ei ole koostöiselt õpetanud ega jälginud teise õpetaja läbiviidud õppetegevust ning seda tagasisidestanud. Sama uuring osutab, et enam kui pooled koolijuhid ei toeta õpetajate koostööd uute praktikate arendamiseks või teevad seda harva või vahetevahel [41]. Seega on väga oluline kooliväline toetus koostöiste praktikate kujunemisteks. Koha-

liku omavalitsuse tasandil on õpetajate koosloome ja koostöisuse kujunemise toetamiseks üheks võimaluseks õpetajate võrgustike toetamine, kus toimub haridusuuenduste katsetamine, disainimine ja praktilise kogemuse jagamine. Omavalitsuse poolt toetavate tegevuste osas on hea leida selge eesmärk ja seos koolis toimuvate arendustegevustega (nt õppekäigud, koolikülastused).

Terviklik lähenemine koolikultuuri muutusele

Ülikoolides, kus üha olulisemaks muutub ühiskonna teenimise ja ühiskonda panustamise funktsioon, pööratakse järjest enam tähelepanu erinevate kooliarendusprogrammide loomisele. Kooliarendusega taotletakse koolide suuremat valmisolekut rakendada nüüdisaegse õpikäsitusega kaasnevat tõenduspõhist muutust koolikultuuris.

Koolikultuuri muutust toetava kooliarendusprogrammina on Tallinna Ülikoolis välja töötatud ja alates 2018/2019 õppeaastast ka piloteeritud Tulevikukooli programmi, mille eesmärgiks on aidata koolidel luua õppija arengut toetav õppimis- ja õpetamiskultuur, toetades koolide tõenduspõhise ja koostöise muutuste juhtimise võimekust (Joonis 2). Programm on kujundatud lähtuvalt kolmest põhimõttest:

1. muutuste algatamine ja eestvedamine on kaasav, toetades nii osapoolte vahelist dialoogi, muutuse tähenduslikkust kui ka omanditunnet nende jaoks;
2. uusi õpetamis- ja juhtimispraktikaid luuakse partnerluses õpetajate ja ülikooliga;
3. muutuste valik ja nende hindamine on tõenduspõhine [42].

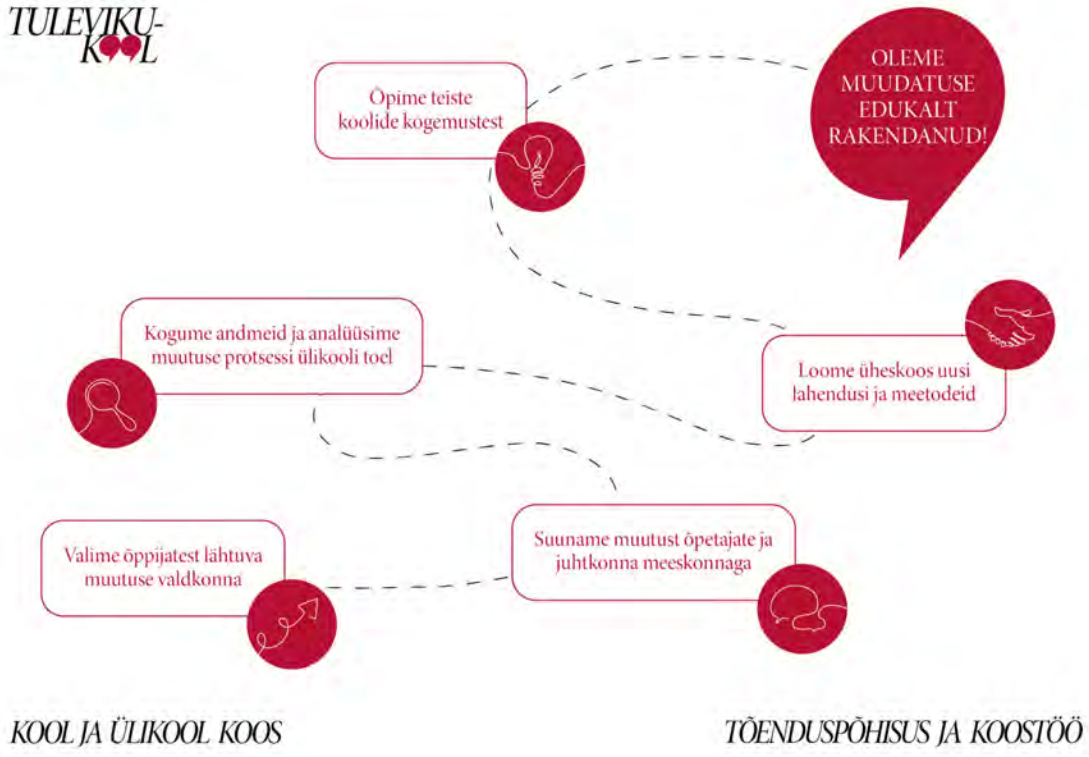

Joonis 2. Tulevikukooli arendusprogrammi protsess. (Allikas: autorite koostatud)

Programmi käigus planeerivad, viivad ellu ja hindavad kooli meeskonnad ühte konkreetset haridusuuenduslikku algatust oma koolis. Kooliarendusprogrammi iseloomustavad kooli ja ülikooli jaoks järgmised tunnused [42]:

- Koolisisese koostöö tugevdamiseks moodustavad koolid juhtmeeskonna, kuhu kuuluvad direktor, õppejuht ja vähemalt kolm õpetajat, kes veavad muutust eest

ning osalevad ülikooli läbiviidud seminaril. Koolidel on soovitav moodustada väiksemaid meeskondi, kes alaeesmärkide eest vastutuse võtavad ning võimaldavad nii õpetajatele eestvedamise kogemust.

- Koolidevahelist koostööd toetavad koolimeeskondade igakuised seminarid, kus jagatakse oma kogemusi, kavandatakse edasisi tegevusi ning ülikooli meeskonna poolt juhendatakse muutuste protsessi järgmisi etappe ning tõendite kasutamist.
- Ülikooli ja kooli partnerlust toetab eelkõige ülikoolipoolne kooliarenduse konsultant, kelle ülesanne on aidata koolil kavandada ja juhtida muutuste protsessi ning kes nõustab kooli ka tõendite kogumisel ja analüüsimisel.
- Ülikooli eksperdid aitavad õpetamise muutust mõtestada, pakkudes seminari-vormis arutelusid, soovitades valdkonna teaduskirjandust ja aidates kavandada muutusi õpetamises.

Programmis osalenud tulevikukoolides on teadlikult fookusesse võetud õppimise ja arengu olulised aspektid, nagu õpimotivatsioon, ennast juhtiva õppija areng, õpioskused, eneseanalüüs. Õppimise ja arengu tingimuste loomist mõtestades on leitud ka kõige sobivamad uuenduslikud viisid, nagu näiteks huvitundide sisseviimine, õpilaste mentorsüsteemi arendamine, klassivälise tegevuse käigus toimuva õppimise teadlik eesmärgistamine, kutseõppe toetamine õpilase eneseanalüüsi vahendite abil jne. Nimetatud uuendused on koolide jaoks põhjendatud nii oma tegevuste käigus kogutud andmete monitoorimise kui ka teoreetiliste lähtekohtade ning nendest lähtuvate hindamisvahendite kasutamisega.

Kohalikul omavalitsusel koolipidajana nähakse võtmerolli ka uues haridusvaldkonna arengukavas [43] koolijuhi valimisel ning tema tegevuse edasisel toetamisel ja tagasisidestamisel. Erinevate omavalitsuste praktika koolijuhiga koostööst on näidanud, et koolipidaja heast tahtest lähtuv erinevate algatuste, projektide ja koostööpartnerite soovitamine võib mõjuda survena osaleda võimalikult paljudes tegevustes. Samuti hägustab see kooli hetkeolukorrast tulenevatele arenguvajadustele ning konkreetsetele eesmärkidele keskendumist. Seega on olulised kokkulepped koolijuhtide ja koolipidaja esindajate vahel kooli arengu kavandamisel.

Ülikooli ja kooli koostööga taotletakse koolijuhi võimestamist õppimise eestvedaja rollis, mis on kooli põhitegevus ehk õppe- ja kasvatusprotsessi juhtimine. Õppimise eestvedamine tähendab, et juhid keskenduvad õppeprotsessi arendamisele ja õppijate arengule. Kõik arendustegevused lähtuvad õpilaste vajadustest, et leida võimalusi arengut toetava keskkonna loomiseks. Nii on loomulik, et koolijuhid vaatlevad õpetajate tunde ja teisi õpetamistegevusi, tunnustavad ja innustavad õpetajaid ning tegelevad õpetajate professionaalse arengu kavandamisega [40]. See omakorda mõjutab ka koolijuhi ja -pidaja aruteludes päevakorral olevaid küsimusi ja teemasid, mille puhul peaks tähelepanu nihkuma finants- ja halduskü simustelt õppimiseks ja arenguks soodsate tingimuste loomisele.

Koolikultuuri muutust toetava tõenduspõhisel otsustamisel on koolidele ja ka koolipidajatele abiks võrdlusanalüüsi kui lähenemisviisi rakendamine. Võrdlusanalüüs ehk *benchmarking* on juhtimisvahend, mis hõlmab organisatsiooni või üksikisiku tegevuse võrdlemist samal tegevusalal saavutatud taseme või parima tulemusega. Tegemist on süsteemse lähenemisega kooli enesehindamiseks ning kooli ja õpetajate õppimiseks.

Haridusasutuste võrdlusandmestiku kujunemisele on rõhku pööratud riiklikul tasanditel läbi viies rahuloluküsitlusi, arendades tasemetööde ja diagnostiliste testide süsteemi ning andmebaaside võimekust, nt HaridusSilm, Eksamite infosüsteem jne. Samas on koolipidajatel, juhtidel ja õpetajatel vähe oskusi andmete analüüsimiseks ja kasutamiseks ning oma töö tõenduspõhiseks ja tulemuslikuks juhtimiseks [43].

Täiendavaks võimaluseks oma asutuse olukorra hindamisel ning ka teistega võrdlemiseks pakub ka Tallinna Ülikooli läbiviidavate kooli- ja lasteaiauurimuste kaudu. Alates

2016. aastast toimuvate uuringute eesmärk on kaardistada Eesti üldhariduskoolide organisatsioonikultuuri ning õpetajate ja õpilaste vaateid koolielu olulistele teemadele ning tuleviku valikutele. 2020. aastast viiakse sarnast uuringut läbi ka lasteaiaõpetajate seas. Uuringutes osalemine on vabatahtlik. Iga osalenud kool ja lasteaed saavad nn tagasisideraamatu, mille abil tekib võimalus võrrelda ennast teiste uurimuses osalenud asutustega ning kasutada saadud tulemusi oma asutuse edasise arengu kavandamiseks. Tänaseks on uuringutes osalenud üle 150 kooli ja 70 lasteaia. Ülikooli õppejõud ja uurijad kasutavad saadud tulemusi oma teadustöös ning magistrantide ja doktorantide juhendamisel. Tänaseks on kooliuuringute andmete põhjal kaitstud üle 30 magistritöö ning avaldatud mitmeid artikleid nii teaduslikes kui ka meediaväljaannetes.

Tõenduspõhiste otsuste tegemiseks haridusasutuste töö korraldamisel, arendamisel ja muudatuste sisseviimisel vajavad asutuste juhid ja personal mitmekülgseid andmeid. Ühelt poolt saab haridusasutuse personal koguda ise andmeid oma tegevuse kohta, kuid olulised on pidajapoolsed laiemad võrdlusandmed, mis aitavad nii kohalike hariduspoliitiliste otsuste tegemisel kui ka pakuvad asutustele tagasisidet nende tegevusest.

Eesti haridusvaldkonna arengukavas aastani 2035 [44] on eesmärgiks seatud, et haridus on kättesaadav, õppimine on toetatud ning õpivõimalused vastavad õppijate võimetele, pakutav õpe õppijakeskne, valikurohke ning haridussüsteemi arendamine on tõenduspõhine. Tõenduspõhine haridussüsteemi arendamine hõlmab nii haridustöötajatele professionaalse arengu võimaluste pakkumist, õpetajate koosloome toetamist kui ka terviklikku lähenemist koolikultuuri muutusele. Kohaliku omavalitsuse tasandi otsused suunavad oluliselt haridusuuenduste rakendamist haridusasutustes ning aitavad ellu viia tõenduspõhist koolikultuuri arendamist Eestis tervikuna.

3.3.8 Neeme Rand: Haridus ja omavalitsuslik mõttelaad läbi kutsehariduse prisma

Kuressaare Ametikooli direktor alates 1.08.1991, Kuressaare Linnavolikogu liige 1993–2001, Vilsandi saarevanem alates 2008

Piirkondliku kutseõppeasutuse arendamine peaks olema tihedamalt seotud kohalike omavalitsustega.

Omavalitsuse kõige suuremaks rikkuseks on inimesed. Pole inimesi, pole tõenäoliselt ka omavalitsust. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus ei sätesta otsest kohustust kutseõppeasutuse pidamiseks, aga seab ülesande ühiselt kavandada maakonna arengut ja suunata selle elluviimist. Seega kaasa rääkimine inimressursi arengus saab olla oluline prioriteet.

Kuressaare raekoja sissepääsu kaunistaval ehisvormil on aastast 1670 pärinev tekst „Alati täidab ta oma kohust inimeste kasuks, selleks kodanikkonnalt nõu küsides". Väiksemas kogukonnas või saarel elavate inimeste „kasu" on kindlasti erinev suurema asustusüksuse elanike omast.

Pea 100 aastat tagasi, noore Eesti Vabariigi algusaastail, pidi kooli asutajate kava kohaselt Kuressaarde esialgu rajatama õige suurejooneline paljude osakondadega eriteaduste kool. Arvestades saarlaste tuntud osavust jäädi lõpuks peatuma koolitüübi juures, mis pidi ette valmistama õppinud jõude ehituse alal [44].

Saarlaste koolitee valikul on vesi vahel ja iga kodulähedane õppimisvõimalus kiiduväärt. Paarisaja õpilasega kool kasvas pea kaks korda, kui 70-ndate lõpul sai kutsekoolist kutsekeskkool. Õppijate arvult oli Ametikool suurim sajandivahetusel, kui õpilaste arv küündis pea 1100-ni.

2020/2021 õppeaastal on ametikoolil koolitusõigus 18 õppekavarühmas, mis on valikuvõimalustelt võrreldav Tartu Kutsehariduskeskusega, vaid õppijate arv on 4 korda väiksem. Eesti Hariduse Infosüsteemis on registreeritud 68 õppekava 3., 4. ja 5. tasemel. 01.11.2020 seisuga oli koolis 799 õpilast, kellest 300 õppisid kutsekeskharidusõppes.

90-ndate algusele tagasi vaadates oli Kuressaare Ametikooli ja omavalitsuse koostöö tihedam, kui on olnud ehk kunagi hiljem. 01.10.1990 omavalitsusõigused taastanud Kuressaare asus aktiivselt arendama välissuhteid. Toonane abilinnapea **Jaan Lember** kaasas ettevõtmistesse ka ametikooli. 1991. aastal oli võimalus koos linna delegatsiooniga külastada Ahvenamaad. Sealse hotelli- ja restoranikooli külastamisest sain kinnitust, et oleme kodumajanduse õppekava muudatustega õigel teel ja avasime juulis 1992 õpperestorani Kass, mis oli pikka aega ainus õpperestoran Eesti kutseõppeasutustes. 1989 oli koostöös kohaliku reisibürooga avatud 30-kohaline projekthotell Mardi Öömaja õpilaskodu III korrusel ja avati esimene keskhariduse järgne hotellimajanduse õppegrupp. Koostöös linnaga saatsime Mariehamni hotelli- ja restoranikooli aastaks õppima kaks noort.

Täna, 30 aasta tagusele ajale tagasi vaadates, võib tõdeda, et tegu oli pööraselt võimaluste rohke ajaga. Valdavalt põllumajanduserialasid õpetaval koolil oli valida, kas hääbuda koos töökohtade kadumisega sektoris (Saaremaal kadus põllumajandusest ligi 6000 töökohta) või leida uued valdkonnad.

Koolil olid tekkinud esimesed sidemed Soome ettevõtjatega ja õpilased saabusid suviselt praktikalt Ladaga, mille ostuluba oli nende õpetaja pidanud ootama ehk aastakümneid. Ilmselt oli naabritel ka oma roll, et J. Ellami nimelise Kutsekeskkooli nr 26 asemel võeti 1990. aastal Saare Maavolikogu otsusega kasutusele kooli tänane nimi.

Ahvenamaa merekooli külastamise järel oli mitu aastat arutlusel merekooli taasavamise võimalus Kuressaares. Kunagine merekooli hoone oli meie kasutuses ja koolitasime seal sõidukijuhte.

1991. aastal sõlmis linn sõprussuhted Rønne linnaga Bornholmi saarelt ja tänu abilinnapeale olime aktiivselt kaasatud. Esimesena meenub pea kaks aastat kestnud puitmaja renoveerimisprojekt Komandandi tänavas. Renoveerimistöödega paralleelselt toimus koolitus ning samasse gruppi olid esmakordselt kaasatud nii arhitektid kui ka eestöölised ja meie kutseõpetajad. Projekti kulgu korrigeerisid ka hüperinflatsioon ja rubla vahetumine krooniks. Taanlaste poolt kaasa toodud ehitusmaterjalid ja tehnoloogiad olid meie jaoks uudsed ning osa koolitusest toimus Taanis. Mäletan, et Rønne peaarhitektile oli meie santehnikute poolt kasutatavad materjalid vastuvõetamatud, millest kasvas välja 3-kuuline koolitusprojekt Taanis. Ametikooli rolliks oli kursuse komplekteerimine ja suhtlemine Bornholmi ametikooliga. Koostöös linnaga jõudis Kuressaarde ka santehnikute õppeklassi sisseseade ja üks koolituse läbinutest jätkas hiljem ka koolitajana.

Paralleelselt renoveerimisprojektiga avati raekojas ka Bornholmi infokeskus ja koostöös saadeti Taani õppima grupp turismitöötajaid.

Taasiseseisvunud riigi ülesehitamisel õppisime naabritelt palju. Kutsehariduses võeti üle mitmeid õppekavu või kohendati naabrite eeskujul oma protsesse.

90-ndate lõpul võeti üle osa kutsehariduse rahastusmudeli põhimõtetest ja kopeeriti erialakalliduse koefitsiente. Mul on siiralt kahju, et me ei muutnud naabrite eeskujul kutseõppeasutuste omandivormi. Väga paljudes riikides on kutseõppeasutused iseseisvad äriühingud või sihtasutused, kuuludes kaubanduskojale või kohalike omavalitsuste liitudele. Kutseõppe praktiline väljund ja tihe seos ettevõtlusega ei sobitu kahjuks parimal moel riigiasutuse raamidesse. Eelpool mainitud õpperestorani pidamine on vaid üks näide. Kutseõpe on oma praktilise väljundi tõttu kallis ja tundub loomulikuna, et õppetööna valmiv hõrk praad tuleb realiseerida, et homme uut retsepti proovida.

Naabrite juurest proovisime üle võtta ka ehituserialade õpetamisel kasutatavat oma maja projekti. Sealsed koolid ostavad arendustest kinnistu või kaks ja õppetöö raames ehitavad maja ning realiseerivad selle hiljem. Tean, et ka Viljandi Kutseõppekeskus proovis rakendada sarnast mudelit. Saaremaa ehitusettevõtjate asutatud MTÜ E-Umbrella oli pea lepingu sõlmimise faasis, aga kahjuks saabus masu.

Aktiivselt keskharidusejärgseid õppekavasid arendades jõudsime 90-ndate teises pooles ambitsioonika plaanini avada toitlustusteeninduse õpe kutsekõrghariduse tasemel. Õppekava arendamisel olid toeks muhulased Aino Kann ja Raivo Vokk Tallinna Tehnikaülikooli Toiduainete instituudist. Kuna kutseõppeasutuse seadus võimaldas õppetööd vaid kahel tasemel ja meil oli sees ka noorem aste, käisime kohalike poliitikutega „kosjas" nii EBS-i kui ka TTÜ rektoril. 1999. aastal asutati Kuressaare Kolledž, mis pikki aastaid tegutses Kohtu tn peahoone III korrusel ja kasutas meie õpetajaid ja õppebaase.

Täna piirkonnas tegutsevad kutseõppeasutused teevad suurt tööd õppekavade kaasajastamisel, lähtudes muudatustest kutsestandardites ja arendavad uusi. Koolid ei saa avada ühtegi õppekava, mis ei tugineks tööandjate ühenduste loodud kutsestandardile või konkreetse(te) ettevõtja(te) põhjendatud taotlusele. Lisaks toimib EKKA poolt koordineeritud kvaliteedihindamine, millesse on kaasatud ka tööandjad. Peensusteni reguleeritud protsess on ametnike otsustada ja kohaliku omavalitsuse kaasatus tagasihoidlik.

Eelmisel aastal oli Eestis 26 riiklikku, 2 munitsipaal ja 4 erakutseõppeasutust. 2019. aastal jätkas põhikooli lõpetanutest 26% õpinguid kutsehariduses ning 71% üldkeskhariduses. Samas oli EÕS-i sihttase 2018. aastaks 35/65. Kutseõppes jätkamisel on maakonniti õpilaste valikute vahel üsna suured erinevused. Kõige vähem oli 2019. aastal põhikoolijärgselt kutsekeskhariduses jätkajaid Harju- ja Saaremaal, kõige rohkem Ida-Viru, Valga- ja Raplamaal [45].

Meist palju edukama majandusega riikides erinevad haridusvalikud kardinaalselt. Soomes kandideerib kutseõppesse pea iga teine põhihariduse omandanu ja Šveitsis kolm õpilast neljast ning on kuidagi loogiline, et rakenduskõrgharidusse sisenetakse juba esmaste kutseoskustega.

Uueks perioodiks koostatavatest arengudokumentidest kumavad sagedasti läbi tsentraliseerimissoovid, sest suurema asustustihedusega riikides on nii kombeks. Unustatakse ära, et Torgust või Orissaarest on Kuressaarde kordades pikem maa, kui enamikest küladest maakonnakeskusesse mandril.

Vahet pole, mitmest uksest õpilased kooliastmesse sisenevad. Oluline, et tegeletakse nende võimete arendamisega parimal võimalikul moel ja kohalikul omavalitsusel võiks selles olla suurem roll.

3.3.9 Rivo Noorkõiv, Martin Klesment, Allan Puur: Rahvastikuregister ja elanikuks registreerimise kampaaniad

Täpsed andmed on üheks kvaliteetsete juhtimisotsuste eelduseks nii üleriigilisel kui ka piirkondlikul tasandil. Käesolev artikkel käsitleb elanike püsielukoha andmete tõesust rahvastikuregistris ja kohalike omavalitsuste (edaspidi KOV) poolt läbi viidud elanikuks registreerimise kampaaniate tulemuslikkust. Töös kasutati kolme üksteist täiendavat lähenemisviisi: 1) analüüsiti elukoha registreerimist puudutavat teavet KOV kodulehtedel; 2) viidi läbi e-küsitlus registritoimingute eest vastutavate KOV ametnikega ja 3) analüüsiti KOV rändeandmeid aastatel 2018 ja 2019 ning hinnati selle põhjal elanike registreerimise kampaaniate mõju. Töö läbiviimist rahastati RITA programmi projekti „Mobiilne eluviis, avalike teenuste tarbimine ja elukohaandmed riiklikes registrites" (RITAMOB) vahenditest.

Elukohaandmete kvaliteet rahvastikuregistris

Rahvastikuregister on üks riigi põhiregistritest, kuhu on koondatud teave kõigi Eesti elanike elukohtade kohta. See teave on aluseks mitmesuguste kohalikke omavalitsusi puudutavate otsuste tegemisel, sealhulgas KOV iga-aastasel maksutulude määramisel. Alates 2016. aastast kasutab rahvastikuregistris olevaid elukohaandmeid ka Statistikaamet KOV rahvaarvude ja paljude sellel põhinevate piirkondliku arengu näitajate arvutamisel [46].

Kuigi rahvastikuregistris olevate elukohaandmete täpsus on riigi ja KOV-ide jaoks tähtis, jätab nende andmete täpsus Eestis tugevasti soovida. RITAMOB projekti raames tehtud analüüsid näitasid, et viimase rahvaloenduse ajal ei langenud rahvastikuregistris registreeritud ja loendusel märgitud tegelik püsielukoht kokku 23%-l elanikest [47]. Võrdluseks, pikaajalise registrite kasutamise kogemusega Põhjamaades, kus andmetäpsuse analüüse on teostatud, jääb registreeritud ja tegeliku püsielukoha lahknevuse määr suurusjärku 2–5% [48]. Statistikaameti poolt 2015. ja 2020. aastal Tööjõu-uuringu elukohamooduli abil kogutud andmed näitavad, et ka viimasel kümnendil rahvastikuregistri elukohaandmete täpsuses paranemist toimunud ei ole, registreeritud ja tegeliku püsielukoha lahknevus on pigem veidi suurenenud [49]. Programmi „Kestlik Eesti ja tõhusad rahvastikutoimingud" alusel otsustades Siseministeerium olukorra märgatavat paranemist lähiaastatel ei prognoosi. 2018. aastal hindas ministeerium rahvastikuregistri elukohaandmete tegelikkusele vastavust 75%-le. Aastaks 2025 oodatakse täpsete elukohaandmete osakaalu 75%, kuid jäetakse täpsustamata, kui palju see lähtetaset ületab [50].

Elanikuks registreerimise teave omavalitsuste kodulehel

Elukoha andmete kandmiseks rahvastikuregistrisse tuleb elanikel esitada teade elukohajärgsele linna- või vallavalitsusele. Et elanikud teaksid, kuidas seda teha, peaks elukoha registreerimise teave olema kõigile kättesaadav ka KOV-ide kodulehtedel. Selle selgitamiseks viisime läbi elanike elukoha registreerimise kohta käiva teabe analüüsi kõigi 79 KOV kodulehtede põhjal. Vaadeldi nelja aspekti (vt tabel 1). Analüüs näitas, et teave on kõigis käsitletud aspektides kättesaadav ja vaid üksikud vallad peaksid elukoha registreerimise teabe kodulehel ajakohastama.

Elukoha registreerimise kohta üldise teabe olemasolu	Elukoha registreerimise vajaduse põhjenduste olemasolu (mitte ainult õigusaktid ja teenuse kirjeldus)	Elukoha registreerimise toimingu kohta juhendi ja vormide olemasolu	Vastutav töötaja ja tema kontaktandmed
76 (96, 2%)	58 (73, 4%)	78 (98, 7%)	75 (94, 9%)

Tabel 1. Elukoha registreerimise teave KOV kodulehtedel. (Allikas: autorite koostatud)

Ennekõike vajavad täiendamist elukoha registreerimise vajaduse põhjendused. Neis KOV-ides, kus elukoha registreerimise vajadust on elanikele selgitatud, võib põhjendused jaotada nelja rühma: a) õigus saada teenuseid, toetusi ja soodustusi; b) maksulaekumine kohalikule omavalitsusele; c) võimalus osaleda kohaliku omavalitsuse võimu teostamises kohalikel valimistel osalemise kaudu ja d) täpsemate andmete olemasolu kohaliku omavalitsuse arengu planeerimiseks. Elukoha registreerimise põhjendamisel on paljud KOV-id kasutanud võimalust ennast reklaamida, tuues välja olulised eelised, miks just selles linnas/vallas on hea elada.

KOV kodulehtedel kirjeldatud elukoha registreerimise võimalused on paindlikud. Elukohateadet on võimalik edastada e-rahvastikuregistris, riigiportaalis eesti.ee, digi-all-

kirjastatuna e-posti teel, linna- või vallavalitsuses kohapeal või saates avalduse postiga. Samuti leiab kodulehtedelt hõlpsasti vajalikud viited, juhendid ja täitmist vajavad vormid elukoha registreerimise toiminguks. Näidatud on rahvastikuregistrisse kande eest vastutajad KOV-ides. Rahvastikuregistriga seotud töötajate ametinimetuste loetelu on pikk, kokku on kasutusel 31 ametinimetust.

KOV kodulehtedelt leiab ka info elanike rahvastikuregistrisse registreerimise kampaaniate kohta. Nende läbiviimisel ei püstitata ühest eesmärki muuta elukohaandmed rahvastikuregistris tõesemaks, vaid ennekõike soovitakse meelitada KOV-i uusi elanikke. Kampaaniate auhinnafond on suhteliselt kirju. Toome mõned näited: loosi pannakse elamumaa (2145m^2) koos kommunikatsioonidega liitumisvalmidusega, kodu soetamise toetus (kuni 8000 eurot), IPhone X väärtusega 1100 eurot, rahalised auhinnad väärtuses 1000, 500, 400, 300, 250, 200 ja 100 eurot, Elroni sõidukrediit 300 eurot; Coop-i kinkekaart 100 eurot; Circle K kütusekaart 100 eurot; kolmepäevane puhkusepakett 2-le inimesele Leedus, töökorras traktor T-150K, jalgratas, külmkapp, televiisor, kümblustünn, autopesu, jõusaali ja ujula kasutamise pääsmed, õhtusöök jms. Lisaks veel juurviljad, mesi, liha- ja piimatooted.

Registripidajate küsitlus

E-küsimustik saadeti kõikide linnade ja valdade rahvastikuregistri toimingute eest vastutajatele veebruaris 2020. Tagasi saadi 73 täidetud ankeeti, mis teeb vastamismääraks 92,4%.

Vastanutest 8% oli arvamusel, et püsielanike arv KOV-is on oluliselt suurem, kui registris, veidi suuremaks pidas seda 32%. Vastupidisel arvamusel on 28% vastajatest. Veidi enam, kui viiendik (22%) vastajatest arvas, et püsielanike arv on enam-vähem sama, kui registris. Saadud vastuste põhjal võib tõdeda, et elukoha registreerimisega tegelevate töötajate hinnangul rahvastikuregistri elukohaandmete täpsus on suhteliselt madal. Kõrvutades küsitlusele vastanute arvamusi registris toimunud elanike arvu muutusega võib öelda, et registriandmete ja tegeliku püsielukoha lahknemine on tõsisem probleem kiiresti kasvava elanikkonnaga KOV-ides. Kuigi registreeritud ja tegeliku elukoha lahknevust endale teadvustatakse, polnud 61% vastanutest mitte kunagi viinud läbi elanike tegeliku püsielukoha kontrollimist. Selle põhjustena toodi kõige sagedamini välja, et kontrollimiseks pole olnud konkreetset vajadust, elukoha kontrollimiseks puudub õigus või et kontrollimine oleks väga töömahukas, selleks pole ressursse.

Püsielukoha ja rahvastikuregistris oleva elukoha lahknemist tunnetatakse vastajate poolt ennekõike nende rahvastikurühmade puhul, kellel on kinnistu/eluase mitmes omavalitsusüksuses (17%). Järgnesid õpilased/üliõpilased, kes ei ela vanematekodus (15%), välismaal tööl käijad (13%), suvilate kasutajad (12%) ja hoolekandeasutuste kliendid (10%). Kõige enam nõustusid vastajad, et tegelik püsielukoht ja registris märgitud elukoht erineb seepärast, et kasutatakse mitut eluaset ja konkreetne valik elukoha registreerimiseks tehakse tulenevalt soodustustest (väga oluline või oluline vastajate osakaal 97%). Väga oluliseks või oluliseks põhjuseks peeti ka seda, et ei olda teadlik elukoha registreerimise kohustuslikkusest (51%) ja püsielukoha registreerimist ei peeta üldse vajalikuks (49%). 36% vastajatest tõi väga olulise või olulise põhjusena välja elukoha registreerimisega soovi toetada mõnda konkreetset KOV-i.

Vastanutest 37% oli arvamusel, et püsielukoha ja rahvastikuregistris oleva elukoha kattuvus on viimastel aastatel paranenud ja 60%, et kattuvus on jäänud enam-vähem samaks. Vaid 3% on seisukohal, et kattuvus on halvenenud. Seega on elukoha registreerimisega tegelevate ametnike hulgas küllaltki palju neid, kes tajuvad elukohaandmete täpsuse paranemist oma piirkonnas. Vastajad, kelle hinnangul tegeliku ja registrijärgse elukoha kattu-

vus on paranenud, tõid välja järgmised paranemise põhjused: muutused seadusandluses (41% vastajatest arvas, et 2019. aastal lisandunud võimalused rahvastikuregistrisse märkida lisa-aadress ja ajutiselt eemal viibimine on aidanud täpsustada elukoha registreerimist), registri korrastamine (67% vastanutest arvas, et kohalike omavalitsuse täpsusega inimeste elukohtade kustutamine registris aitas kaasa registri täpsusele), teavitustegevuse paranemine (peamised teavitamise allikad on valla/linna ajaleht ja KOV koduleht) ning toetuste ja teenuste sidumine elukohaga. Täiendavate meetmete rakendamist tegeliku püsielukoha ja registreeritud elukoha kattuvuse suurendamiseks pidas väga vajalikuks või mõnevõrra vajalikuks 87% vastanutest. Vastajad olid täiesti nõus või pigem nõus ülekaalukalt selliste meetmete osas, nagu regulaarsed teavitamiskampaaniad (89%), rutiinse tegevusena elukoha täpsustamine teenuste osutamise käigus (86%), avalike teenuste osutamine ja soodustuste sidumine püsielukohaga (85%), elukoha registreerimise vajadusele tähelepanu pööramine kooliprogrammides (85%), inimeste teavitamine võimalusest märkida rahvastikuregistris oma viibimiskoht (79%). Enim kõhklusi tekitas vastajates võimalik trahvide karmistamine – 34% ei olnud sellega nõus. Ka KOV-i kohustamist teavitada ja algatada elukoha muutmise menetlus, kui on teada, et inimene elab tegelikult teises KOV-is – toetas vaid väike osa vastanutest (vastavalt 26% ja 19%). Samuti oldi sageli vastu ebaõiget elukoha registreerimist puudutava vihjetelefoni sisseseadmisele – seda ei pooldanud 34% vastanutest.

Elukoha registreerimise kampaaniad ja nende tulemuslikkus

Elanike saamiseks rahvastikuregistrisse korraldavad KOV-id kampaaniaid. Käesolevas töös loetakse kampaaniaks linna/vallavalitsuse üleskutset registreeruda KOV elanikuks määratud tähtaja jooksul, millega kaasneb võimalus osaleda auhindade loosimisel. Reeglina toimuvad kampaaniad detsembris. Kuna elanike registreerimise kampaaniate kohta täpset seiret KOV-ides läbi ei viida, parimal juhul piirdutakse kampaaniaperioodil sisse registreeritute arvu kokku lugemisega, siis on KOV-idel teadmine kampaaniate tegeliku mõju kohta seni puudunud. Kuigi KOV-id on elukoha registreerimise kampaaniaid korraldanud juba paarkümmend aastat, on käesolev töö esimene katse registripõhiseid andmeid ja statistilisi mudeleid kasutades kampaaniate mõju kvantitatiivselt hinnata.

Analüüsi aluseks on aastatel 2018 ja 2019 17-s KOV-üksuses (21, 5% KOV-ide koguarvust) korraldatud kampaaniad. Samuti kampaaniaid, mis toimusid ühel, mitte mõlemal analüüsi all oleval aastal. Kampaaniate läbiviijate hulgas on erineva suuruse ja asukohaga linnu ja valdu. Analüüsil rakendati kahte statistilist meetodit: lineaarset regressiooni ja fikseeritud efektidega paneelanalüüsi (FE) meetodit. Viimane võimaldab keskenduda ajas varieeruvate sõltumatute muutujate seosele ajas varieeruva sõltuvtunnusega, samas kui ajas püsivate muutujate mõju tulemusele on eeldatavalt konstantne ning seetõttu võimalik võrrandist eemaldada. Seda silmas pidades võime analüüsi tulemusi pidada asjakohaseks vaatamata sellele, et kasutatud andmetes ei olnud kõiki KOV-e üksteisest eristavaid olulisi karakteristikud, nagu näiteks valla asukoht või atraktiivsus elukohana. Seda siiski eeldusel, et analüüsitava perioodi jooksul on need mittevaadeldavad tunnused konstantsed. Sel eeldusel võib sõltuva tunnuse muutused seostada ajas muutuvate tunnustega järgmiselt:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + \mu_{it}$$

kus alaindeks $_i$ tähistab KOV-i ja alaindeks $_t$ tähistab vaatlusaastat. X tähistab sõltumatut tunnust vastavas KOV-is vastaval aastal ning me püüame hinnata selle seost sõltuvtunnusega y, väljendades seda koefitsiendiga β. KOV-i kohta hinnatud vabaliiget tähistab α ja vealiiget μ. Analüüsiandmestikus esinevad tunnused on kirjeldatud tabelis 2. KOV-e

kirjeldavad tunnused, nagu tulud, kulud ja toetused eurodes *per capita* on jäetud algsele kujule, st neid ei ole keskmestatud või transformeeritud.

Tulemused arvutati kahe alternatiivse meetodi abil: lihtne lineaarne regressioon (OLS) ja fikseeritud efektidega paneelregressioon, mis arvestab seda, et kõik vaatlused pole sõltumatud, st ühe ja sama KOV-i kohta on kaks vaatlust erinevatel aastatel. Lisaks on osades mudelites kõrvale jäetud suure sõltuvmuutuja väärtusega KOV-id ehk nn erindid.

Tunnus	N	Min	Max	Mediaan	Keskmine	SE. mean	Std. Dev.	CoV.
Sõltuvtunnus: Sisserände suhterinevus (detsember *versus* jaanuar-november keskmine)	158	-100.00	1000.00	29.71	54.38	9.67	121.53	2.24
Sõltuvtunnus: Kampaania (jah=1, ei=0)	158	0.00	1.00	0.00	0.26	0.03	0.44	1.69
Kontrolltunnused: Põhitegevuse tulud	158	1140.98	2723.42	1508.51	1547.13	18.99	238.70	0.15
Maksutulud	158	494.80	1461.18	807.77	852.33	14.37	180.58	0.21
Füüsilise isiku tulumaks	158	488.70	1335.72	765.62	807.33	13.56	170.42	0.21
Vaba aja kulud	158	68.30	575.16	193.71	198.46	6.34	79.65	0.40
Hariduskulud	158	409.53	1592.61	830.51	863.24	15.84	199.13	0.23
Sotsiaalkaitse kulud	158	32.51	411.87	131.88	139.66	4.76	59.89	0.43
Toimetulekutoetus	158	0.00	66.44	11.43	15.10	1.00	12.57	0.83
Töötuse määr	158	1.40	10.70	3.60	3.88	0.11	1.43	0.37
Koduomavalitsuse töötajad, %	158	14.80	84.10	41.20	43.77	1.22	15.30	0.35

Tabel 2. Tunnuste kirjeldus. (Allikas: autorite koostatud)

Tabelis 3 on toodud kolm mudelipaari – esimene paar kogu andmestikku kasutades, teine ja kolmas kasutavad vastavalt alavalimit sõltuvmuutuja maksimaalse väärtuse järgi erandlikke juhtumeid kõrvale jättes. Koefitsiendid reas 'Kampaania' tähistavad kordajat, mille võrra peaks sõltuvmuutuja suurenema või vähenema, kui KOV-is on läbi viidud elukoha registreerimise kampaania, võrreldes olukorraga, kus kampaaniat ei toimunud. See kordaja tähistab kampaania nn netoefekti, mis tähendab, et nii KOV-ide omavahelised erinevused kui ka ajas varieeruvate tunnuste erinevused on arvesse võetud ning selles kordajas enam ei kajastu.

Tunnus	Koguvalim		Alavalim eranditeta y<300		Alavalim eranditeta y<200	
	OLS	Paneel	OLS	Paneel	OLS	Paneel
Kampaania	62.022***	104.018**	61.526***	84.172***	34.549***	52.716**
Põhitegevuse tulud	0.007	-0.064	-0.108***	-0.208	-0.110***	-0.273**
Maksutulud	-0.286	8.567*	0.197	-0.365	0.360**	0.940
Füüsilise isiku tm	0.434	-9.146*	-0.139	0.321	-0.359**	-0.963
Vaba aja kulud	0.201	0.117	0.045	0.133	0.010	0.108
Hariduskulud	-0.144**	0.019	0.074**	0.029	0.085***	0.055

Sotsiaalkaitse kulud	-0.223	0.148	0.010	0.263*	-0.079	0.085
Toimetule-ku-toetus	0.210	-5.763	-0.205	5.367**	0.323	3.249
Töötuse määr	5.393	-10.078	3.055	-26.555	-4.283	-17.176
Koduo-mavalitsuses töötajad %	-1.798**		-1.056***		-0.887***	
Vabaliige	91.081		95.075*		162.500***	
N	158	158	153	153	148	148
N Kampaa-nia=1)	41	41	39	39	34	34
R2	0.164	0.179	0.355	0.407	0.348	0.334
Adjusted R2	0.107	-0.841	0.309	-0.365	0.300	-0.553
F Stat.	2.881*** (df = 10; 147)	1.696 (df = 9; 70)	7.808*** (df = 10; 142)	5.042*** (df = 9; 66)	7.313*** (df = 10; 137)	3.516*** (df = 9; 63)

*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Tabel 3. Lineaar- ja paneelregressiooni mudelid. (Allikas: autorite koostatud)

Koguvalimi ja alavalimite tulemusi võrreldes on selge, et erandlikult suure sõltuvmuutuja väärtusega juhtumite kaasamine või väljajätmine muudab sõltumatute tunnustega seotud hinnanguid oluliselt. Seetõttu on mõtet keskenduda peamiselt nendele tulemustele, mis põhinevad erandlikke juhtumeid välistaval alavalimil. Tabeli 3 kahes parempoolses veerus on toodud mudeli tulemused alavalimi kohta, kus on välja jäetud enam, kui kahekordse erinevusega sisserändemuutused. Sellisel juhul hindab tavaline lineaarregressioon, et kampaania toimumise perioodil suureneb sisseränne 34, 5 protsendipunkti võrra. Paneelregressiooni rakendamisel on kampaania mõju hinnanguks 52, 7 protsendipunkti suurem sisseränne. Kuigi lihtne lineaarregressioon annab tulemuseks väiksema kordaja (mida võib pidada konservatiivsemaks tulemuseks), tuleks tõepärasemaks lugeda paneelmudeli tulemust, kuna esimene ei sisalda KOVi ja aasta kontrolltunnuseid. Nii lihtsa regressiooni kui ka paneelmudeli puhul kirjeldavad tunnused umbes kolmandiku sõltuvtunnuse variatsioonist, mida võib sotsiaalteaduslikus analüüsis lugeda mudeli küllalt suureks kirjeldusmääraks.

Kontrolltunnuste kohta käivad tulemused näitavad nii paneel- kui ka tavalises lineaarmudelis vähem selget seost. Põhitegevuse tulud KOV-is *per capita* on negatiivselt seotud sisserände muutusega. Maksutulude suurus elaniku kohta on ainult OLS mudelis statistiliselt olulise seosega. Mõlema puhul võib olla küsitav, kas suurem sisseränne ise ei mõjuta neid tunnuseid või on ajaline distants kahe mõõdiku tegelikul vahel piisav. Koduomavalitsuses töötajate protsent on sisse jäänud ainult OLS mudelis, mis tähendab, et selle väärtus ei varieeru aastate vahel. Negatiivne märk selle koefitsiendi ees viitab, et suurem sisseränne toimub KOV-i, mille elanikud tavatsevad väljaspool koduomavalitsust töötada.

Analüüs näitas, et KOV-ide poolt läbi viidud elanikuks registreerimise kampaaniad omavad mõju elanike registrisse juurde saamisel. Samuti näitas analüüs, et see mõju on küllalt suur: paneelregressiooni kohaselt suureneb KOV-ides registreeritute arv kampaaniakuul rohkem, kui poole võrra (52, 7%) võrreldes kuudega, mil kampaaniaid ei korraldata.

Saadud tulemuse tõlgendamisel on tarvis silmas pidada kahte asjaolu. Esiteks, me ei tea, kui paljudel juhtudel on tegemist tõe poolest reaalse sisserändega ja kui paljudel juh-

tudel registris oleva elukoha muutmisega (inimene elas KOV-is juba varem, aga kampaania kallutas teda ka ametlikult elukohta registreerima). KOV-de jaoks nende olukordade eristamine võib-olla tähtis polegi, sest KOV-ide eelarvesse üksikisiku tulumaksu laekumisel on määrav registrisse kantud elanike arv. Kuid kampaaniate mõjust paremini arusaamiseks oleks nende kahe olukorra eristamine soovitav. Teiseks on võimalik, et inimesed „mängivad" registreerimise ajastusega. Nendes KOV-ides, kus kampaaniaid korraldatakse regulaarselt, võivad inimesed sättida enda registreerimise just kampaaniaperioodi, lootes niiviisi saada täiendavat hüve. Selle võrra võib teistel kuudel olla registreeritud elanike arv selle võrra väiksem ja kampaaniate mõju tegelikuga võrreldes ülehinnatud. Rändestatistikat analüüsides nendes asjaoludes rohkem selgust saada pole võimalik. Ainuke viis seda teha oleks inimeste küsitlemine, et selgitada nende motiivid elukoha registreerimisel. Sellise küsitlusuuringu valimi peaks moodustama end kampaaniaid korraldanud KOV-ides kampaania perioodil sisse registreeritud inimestest. See oleks käesoleva töö edasiarendamise võimalus. Seni me ei tea, kas elukohaandmed rahvastikuregistris muutuvad kampaaniate tulemusena täpsemaks või mitte. Kui riigis on seatud eesmärk, et elanike elukoha registreerimine oleks võimalikult tõene, siis tuleks sellele küsimusele vastuse saamiseks teostada jätkuanalüüs.

3.3.10 Aare Kruuser, Anet Oltsmann: Ülikooli ja kohaliku omavalitsuse koostööst avaliku halduse teoreetiliste ja praktiliste pädevuste arendamisel

Pärnus toimunud Eesti IV omavalitsuspäeva ettepanekud Riigikogule, Vabariigi Valitsusele ning Eesti Linnade ja Valdade Liidule hariduse ja teaduse valdkonnas olid kantud arvamusest, et meie tulevik sõltub haridusest ja sellest, kuidas haridussüsteem toimib. Haridust nimetati IV omavalitsuspäeva tulemusi kokkuvõtvas pöördumises kohaliku omavalitsuse arengu üheks võtme-eelduseks ning haridussüsteemi toimivuse ühe eeldusena tõdeti pöördumises vajadust teha igakülgset koostööd. Viimati nimetatuga, seega siis koostööga seonduvalt märgiti ühtlasi ära, et „(h)aridusvaldkonnas koostöö korraldamiseks vajame toimivat koostöömudelit, mis kaasab kõik osapooled". Just koostöö parendamise eesmärke silmas pidades sõnastati rida konkreetseid ettepanekuid nii hariduse kui ka ettevõtlusvaldkonda puudutavas osas. 2020. aasta oktoobrisse kavandatud viiendal omavalitsuspäeval Kuressaares pidanuks muu hulgas saama arutada, kuidas on õnnestunud nende ettepanekute realiseerimine. COVID-19 tõttu jäi see üritus aga toimumata ning piirduda tuli aruteludega väiksemas ringis. Saadud tagasiside võimaldab väita, et teema on endiselt aktuaalne ja lahendamist vajavaid probleeme jätkub. Seda vaatamata asjaolule, et ega midagi eriti uut nagu välja ei tulnud ning võimalikud lahendusedki on juba pikka aega arengu- ja tegevuskavadesse sisse võetud.

Mis seda väita võimaldab?
On ju teada, et viimaste aastakümnete iseloomuliku trendina on Eestis nagu teisteski Euroopa Liidu liikmesriikides välja toodud tõusev nõudlus harituma, kõrgema kvalifikatsiooniga tööjõu järele ning järjest kasvanud kõrgema haridustasemega tööjõu pakkumine tööturul. Seejuures on harituma tööjõu pakkumine suurenenud sageli kiiremini, kui nõudluse kasv vastava tööjõu järele, kuid tööandjad märgivad ikka lahendamist vajavate probleemide hulgas, et töötajate oskused ei vasta ootustele ja vajalike oskustega töötajaid on raske leida. Probleemi olemasolu kinnitavad erinevad uuringud, mille fookuses on hariduse ja oskuste vastavus tööturul nõutavaga, elukestev õpe, karjäärivõimalused jms.

Muu hulgas tuleb uuringutest näiteks välja, et enam kui poolte ELi töötajate oskused ei vastanud nende töökoha ootustele [51, 52[.

Seejuures on sama probleem praktiliselt kõigil tööandjatel, mis tähendab, et asi puudutab nii era- kui ka avalikku sektorit. Näiteid probleemi aktuaalsusest avalikus sektoris on toonud ka kohaliku omavalitsuse päeva üritustel osalenud omavalitsusjuhid, nagu ka omavalitsustes töötavad ametnikud ja kohaliku omavalitsuse üle järelevalve teostajad. Nii on ära märgitud raskus leida ametnikke, kes suudaksid nõuetekohaselt väärteomenetlust läbi viia. Samuti on laiema probleemina leitud, et raskusi on haldusmenetluse nõuete täitmisega. Seda näiteks nii sotsiaalvaldkonnas kui ka haridusasutustes. Seega siis ka tegevusvaldkondades, kus haldusmenetluse läbiviimine moodustab suure osa või siis vähemalt olulise osa igapäevatööst.

Olukorras, kus teadmiste põhises ühiskonnas muutub tööjõu kvalifikatsioon järjest olulisemaks, nõudmised töötajale teadmiste-oskuste osas üha konkreetsemaks ja intensiivsemaks ning mitteküllaldane kvalifikatsioon (*analüüsimist vajab, kas ka nõuete täitmiseks mitteküllaldane haridus*) muutub üheks peamiseks takistuseks tööturul osalemisel, on ilmselgelt vajalik eeltoodud probleemidega tegeleda ja välja pakkuda võimalikke lahendusi.

Teema olulisus tuuakse välja ka seletuskirjas Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 kinnitamine“ eelnõu juurde, kus on kirjas, et „(t)ööturu kiire muutumise tõttu peab haridussüsteem aastal 2035 toetama igas vanuses inimeste kiiret ümber- ja täiendusõpet ning pakkuma õpet, mis vastab tööturu vajadustele“ (Haridus- ja Teadusministeerium). Arengukava üldeesmärgiks on seatud, et „Eesti inimestel on teadmised, oskused ja hoiakud, mis võimaldavad teostada end isiklikus elus, töös ja ühiskonnas ning toetavad Eesti elu edendamist ja üleilmset säästvat arengut“. Selle saavutamiseks peavad õpivõimalused vastama ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele (samas).

Viimati nimetatud nn „kolmanda strateegilise eesmärgi saavutamiseks on planeeritud järgmised tegevussuunad:

- Arendatakse välja ja rakendatakse kõigi sihtrühmade vajadusi arvestav jätkusuutlik süsteem tööjõu ja oskuste vajaduse prognoosimiseks ja seireks ning tegevuse koordineerimiseks erinevate osaliste vahel, et toetada tööturu vajadustest lähtuvate oskuste omandamist ning sidustada paremini haridus- ja töömaailm.
- Soodustatakse suuremat lisandväärtust loovate oskuste arendamist ning laiendatakse täiendus- ja ümberõppevõimalusi, sh töökohapõhist õpet, et reageerida kiiresti töömaailma arenguvajadustele ning tagada kõigile Eesti inimestele tööturul vajalikud oskused ja teadmised.“ (Haridus- ja Teadusministeerium).

Eelnevalt välja toodud probleemidega seonduvalt tõusetuvad mitmed konkreetsed vastust või lahendust vajavad küsimused, kuid artikli eesmärke silmas pidades on olulisemad ehk just järgmised.

- Kas on selge, kelle ülesandeks on tagada töötajate tööturu vajadustele vastavate teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakutega tööjõud?
- Kas tegu on ületamist vajava tasemehariduse puudujäägiga, kui töötajal või teenistujal jääb puudu oskustest või peab selle lahendama täiendusõpe või hoopis ümberõpe?
- Kas ja kuidas saab ülikool aidata kaasa avalikus sektoris tegutsevate (avalikus teenistuses olevate) inimeste teenistus- ja tööülesannete täitmiseks vajalike pädevuste kujundamisele?

Mõistagi tuleb mõelda ka sellele, kas lahendustega kannatab oodata ja tuleb oodata kuni aastani 2035?

Hariduse kui institutsiooni funktsiooniks on sotsioloogias avaldatud seisukohtade järgi „indiviid ühiskondlikuks eluks ette valmistada ja ühiskondlikku ellu kaasata" [53]. Mõistagi on ühiskonna jaoks nii oluline valdkond õigusega reguleeritud. Haridussüsteemi õigusliku aluse loob suurel määral Eesti Vabariigi haridusseaduses (Haridusseadus) [54] ja kõrgharidusseaduses (Kõrgharidusseadus) [55] sätestatu. Iga haridustaseme sisu, eesmärgid ja väljundid on seaduses sätestatud. Igale haridustasemele kehtestatud nõuded, mida nimetatakse riigi haridusstandardiks, on esitatud Vabariigi Valitsuse kinnitatavates riiklikes õppekavades. Haridus-valdkonna õigusakte aluseks võttes saab öelda, et konkreetselt tööturule suunatud edukaks kutsetegevuseks vajalikku teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kujundamine on pandud eelkõige kutseõppeasutustele (Kutseõppeasutuste seadus) [55] ja kõrgkoolidele (Kõrgharidusseadus) [56], seega siis ka ülikoolidele. Avaliku halduse valdkonnas tegutsejate ettevalmistamisel on see ülesanne siis, arvesse võttes töötajalt eeldatavaid teadmisi ja oskusi, eelkõige kõrgkoolidel.

Kui kõrgkooli lõpetanul jääb õpitud erialal tööle asudes puudu konkreetsel töö- või ametikohal vajalikke tööturu vajadustega seonduvaid teadmisi või oskuseid, siis saab töökohal toimuva juhendamise kõrval üheks lahenduseks olla täiendusõppe läbimine. See on valdkond, kus partneriks saab olla kõrgkool ning koostöös tööandjatega leitakse lahendused, kuidas pakkuda tööturu vajadustele vastavat täiendusõpet. Praktika näitab, et sellised täiendusõppe kursused aitavad teadmisi ja oskusi arendada ning need on kirjeldatud olukorras efektiivseks lahenduseks. Samuti on see lahendus olukorras, kus töötajalt nõutavad teadmised ja oskused ning ehk ka eeldatavad hoiakud ja käitumisstandardid, muutuvad. Samas on oluline analüüsida ka seda aspekti, kas sellised teadmised ja oskused ning hoiakud, millest tööle ehk ametisse asumisel vajaka jäi, peaksid olema siiski juba tasemeõppes arendatavad ja saavutatavad õpiväljundid, ning vajadusel täiendada ka tasemeõppe vastavaid õppekavasid. Kui räägime elukestvast õppest, siis ei saa sellisest pidevast arendustegevusest üle ega ümber. Üksnes nii saab pakkuda ka õpet, mis vastab tööturu muutuvatele vajadustele.

Nagu juba eelpool märgitud, siis selleks on vaja „kõigi sihtrühmade vajadusi arvestavat süsteemi tööjõu ja oskuste vajaduse prognoosimiseks ja seireks ning tegevuse koordineerimiseks eri osaliste vahel, et toetada tööturu vajadustest lähtuvate oskuste omandamist ning sidustada paremini haridus ja töömaailm" [57].

Tööturu vajadustele vastava taseme- ja täiendusõppe süsteemi saavutamiseks on tööturu vajaduste tundmine ja arvesse võtmine õppekavade arendamisel hädavajalik. Sellise eesmärgi saavutamisele olid suunatud ka 19.–20. septembril 2019. a Pärnus toimunud Eesti IV omavalitsuspäeva ettepanekud ja nendega seonduvad selgitused. Konkreetsed ettepanekud olid muuhulgas järgmised.

„1.4. /.../ Sisustada riigi ja kohalike omavalitsuste ootus ülikoolide ja kõrgkoolide rollist regioonides ja nende panus regionaalarengusse ning pöörata suuremat tähelepanu maaeluga seotud hariduse ning teaduse arendamise tähtsusele.

1.5. Tugevdada ülikoolide, rakenduskõrgkoolide, kutseõppeasutuste ja gümnaasiumide koostööd õppekavade ühildamisel, mis võimaldaks lihtsustada õppijate liikumist gümnaasiumide, kutseõppe ja rakenduskõrgkoolide õppekavade vahel ning võimalusel nendelt ülikoolide õppekavadele.

/.../

Väärtustada ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõpe, karjääriõpe ja -nõustamine üldhariduskoolides (alustades alusharidusest ja põhikoolist), muuta see sisulisemaks ja süsteemsemaks ning siduda see

kohaliku majanduselu vajaduste ja praktika baasiga, kaasates ettevõtjaid haridusasutuste õppekavade koostamisse. Selleks tuleb muu hulgas kaasata erinevate ettevõtlusvaldkondade katus- ja esindusorganisatsioonid ning ettevõtjad haridusasutuste õppekavade koostamisse. Kaaluda noorte varasemaks tööle lubamiseks seadusandluse muutmist, sh tagada õpipoisiõppe laialdasem kasutuselevõtt, eriti mikro- ja väikeettevõtluses. Arendada kodanikuõpetuse ainet, sidustades seda paremini kohaliku omavalitsuse toimimisega. Kodaniku- ja ettevõtlusõppe kõrval pöörata suuremat tähelepanu ka sotsiaalse toimetuleku kujundamisele kõige laiemas plaanis.

1.9. Kaasata kohalikud omavalitsused, Eesti Linnade ja Valdade Liit ning maakondlikud liidud ja ülikoolid enam elanikkonna täiendus- ja ümberõppe planeerimisse, võimaldades neil enam tellida täienduskoolitusi ka kohalikelt koolitajatelt ja kohaliku omavalitsuse partneriteks olevatelt haridusasutustelt."

Ettepanekute tegemisel peeti silmas, et „(k)õrghariduse omandamine peab üliõpilasele looma eeldused tööturul konkurentsivõimelisuse tekkimiseks ja toimetulekuks. Tihe koostöö tööturu vajaduste ja kõrgharidusasutuste vahel annab võimaluse tööturule lisandväärtuse tekkimiseks. Kõrgkoolid peavad praktikat väärtustama ja kindlustama selle kvaliteedi. Praktika, üliõpilastööde ning teadus- ja rakendusuuringute sidumine piirkondlike väljakutsete ja ettevõtluse arenguga on peamine võimalus luua suurem teadussiire kõrgkoolide ja tööandjate vahel. Haridusasutuste koostöö tööandjatega parandab üliõpilaste võimalusi tööturule sisenemisel, tugevdab teadustöö rakenduslikku väärtust ning aitab kaasa arengukeskkonna kujunemisele kohalikes omavalitsustes."

Seega on vajalikud lahendusteed teada. Kohalikud omavalitsused saaksid selles vallas tõe poolest eeskuju näidata, oma vajadused kaardistada ja kõrgkoolidele lahendamiseks esitada ning õppekavade arenduses, praktika korraldamisel, uurimistööde teemade kavandamisel ja lõpetajate kompetentsuse hindamisel osaleda.

Vajalikud lahendusedki on olemas ning jalgratast siin leiutama ei pea. Lahenduseks on osapoolte koostöö ja tuntud kvaliteedijuhtimise põhimõtete – kavanda, juhi elluviimist, hinda toimivust, vajadusel korrigeeri – järgimine.

Peamised märksõnad oleksid seejuures järgmised.

Õppekava arendamisel on oluline teada tööturu vajadusi. Need saab ära kirjeldada tööturule suunatud edukaks kutsetegevuseks vajalike teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kogumina, mida nimetatakse kompetentsuseks. Samuti saab kehtestada reeglid, kuidas sellist kompetentsust hinnatakse (Kutseseadus).

Õppekava ja ainekursuste koostamisel ja õpiväljundite saavutamise hindamisel on kõrgkoolil, sh siis ka ülikoolidel, reeglina kohustus arvesse võtta kutsestandardit, mis kirjeldab konkreetset *kutsetegevust ning vastaval kutsel tegutsemiseks vajalikku kompetentsust ehk töö edukaks tegemiseks vajalike oskuste, teadmiste ja hoiakute kogumit. Seda siis juhul, kui selline standard meil ikka olemas on. Nagu öeldakse, et äkki selle kivi all see probleem peidus ongi, sest vastavat kutsestandardit ei pruugi olla. Mõistagi saab aluseks võtta ka juba nimetatud* kutsetegevuseks vajalike teadmiste, oskuste, kogemuste ja hoiakute kogumi kirjeldust, mida nimetatakse kompetentsuseks, isegi juhul, kui kutsestandardit ei ole kinnitatud. *Seda siis olukorras, kui õppekava arendamisel on sellised vajadused teatavaks tehtud ja teadmiseks võetud, ning selleks annabki võimaluse tööandjate ja töötajate kaasamine õppekavade arendamisesse ja hindamisse.*

Selliste eesmärkide saavutamiseks on Eestis juba mitukümmend aastat arendatud kutsesüsteemi (Kutsekoda), mida selle arendajad tutvustavad ise järgmiselt. „Kutsesüsteem (*ise*) on osa Eesti kvalifikatsioonisüsteemist, mis seob haridussüsteemi tööturuga ja aitab kaasa

elukestvale õppele ning tööalase kompetentsuse arendamisele, hindamisele, tunnustamisele ja võrdlemisele.

Kutsesüsteemi eesmärk on

- toetada Eesti töötajate konkurentsivõimet – töötajad on kompetentsed, neil on edukaks tegevuseks vajalikud teadmised, oskused, vilumused ja hoiakud;
- olla tugistruktuuriks haridussüsteemile – Kutsealasele tegevusele suunatud õppe sisu ja kvaliteet vastab tööturul nõutavale;
- aidata kaasa inimeste kompetentsuse hindamisele ja tunnustamisele olenemata, kus ja kuidas õppimine on toimunud;
- muuta kutsed riigisiseselt ja rahvusvaheliselt võrreldavaks.

Kutsesüsteemi osad:

- Kutsete klassifitseerimise ja kataloogimise süsteem, väljundiks kutsete kataloog.
- Kutsestandardite süsteem, väljundiks kutsestandardid.
- Kutse andmise süsteem, väljundiks kutsetunnistused.

Koolilõpetajate ja töötajate kompetentsuse vastavusse viimiseks tööturul nõutavaga selgitab kutsesüsteem välja kutsealal erinevates rollides edukaks töötamiseks vajaliku kompetentsuse ja igale neist koostatakse vastav kutsestandard. Kutsestandardite abil luuakse võimalused kompetentsuse hindamiseks, mida nimetatakse kutse andmiseks ning vastav välja-, täiend- ja ümberõppe süsteem. Kutse- ja haridussüsteemi oluline ühisosa on haridusstandardite süsteem, mille väljundiks on õppekavad."

Nagu eelnevalt märgitud, peaks kutsesüsteem olema „osa Eesti kvalifikatsiooni-süsteemist, mis seob haridussüsteemi tööturuga ja aitab kaasa elukestvale õppele ning tööalase kompetentsuse arendamisele, hindamisele, tunnustamisele ja võrdlemisele" (Kutsekoda). Saab prognoosida, et seda süsteemi laialdasemalt kasutamata on artikli alguses nimetatud probleeme raske lahendada. Aga tööturg vajab pädevaid töötajaid ning tööturule orienteeritud tudeng vajab tööturu vajadusi rahuldavat haridust. Viimati nimetatu ongi põhjus, miks teema ülikooli ja kohaliku omavalitsuse koostööst avaliku halduse teoreetiliste ja praktiliste pädevuste arendamisel eeltoodud mõtetele viis. Tööturu vajadustele vastava pädevate töötajate ettevalmistamine paistab hetkel võtmeküsimuseks kujunevat, millega tegelemisest ei saa üle ega ümber. See omakorda tähendab, et õppekava arendamise kõrval tuleb probleemi ka uurida ning koostöös arenevad kõigi osapoolte nii teoreetilised kui ka praktilised teadmised ja oskused.

Ja lahendust tuleks kohe otsima hakata. Aastani 2035 sellega ei kannata oodata. Alustada võiks sellest, et vaatame, kas ja kuidas õnnestub saavutada 1999. a Bologna kokkulepetega seatud eesmärk, mille järgi nii bakalaureuse- kui ka magistriõppe läbinul peab olema võimekus tööle asuda ja temalt oodatavaid ülesandeid täita. Täna ei ole selles küsimuses vajalikku selgust ja see võibki olla üheks oluliseks takistuseks seatud eesmärkide saavutamisel ning samas ka lahenduseks küsimusele, mida tuleb eesmärgi saavutamiseks teha. Vaatame, milliseid pädevusi tööturul vajatakse ja kuidas neid 3 + 2 õppekavadega ning täienduskoolituse süsteemiga kujundada.

Ilma osapoolte koostööta on selles valdkonnas selgust saada raske ning selle põhimõtte osas ei paista meil ka suuri vaidlusi kusagil olevat. Üldtunnustatud seisukoht paistab olevat, et õppekavad, nii taseme- kui ka täiendusõppes, saab toimivaks ikkagi ainult koostöös. Seega tuleks järgnevalt analüüsida, kas vastav koostöö on efektiivne. Kas see koostöö on piisavalt süstemaatiline ja pidev protsess, kuhu on kaasatud kõik osapooled, teiste hulgas

kohalikud omavalitsused ja valdkonna eksperdid. Kas sellise koostöö vähesus ongi ehk meie lahendust vajav „pudelikael"?

Tööturule orienteeritud süsteemse lähenemise vajadust toetavad ka tudengite ja äsja ülikooli lõpetanute mõtted, mida artikli eelnenud osas avaldatud seisukohtade hindamiseks küsiti. Eks noored ja nende seisukohadki on erinevad, kuid mõtlema ja lahendusi otsima paneb, kui vastus küsimusele, mida ootab tudeng õppekavalt ja kuidas tunneb end tööturul hiljuti kõrgkooli lõpetanu, on järgnev.

Koolist või ülikoolist tööle ülemineku protsess on tõepoolest üks tõsiseid noori puudutavaid probleeme. Viimase kümne aastaga oleme veel enam, kui varem tüürinud noortele orienteeritud ühiskonna suunas. See on protsess, mis eeldaks tähelepanu, kui saab väita, et mitmete teiste põletavate ühiskonnaprobleemide kõrval on noored oma probleemidega jäetud suuresti üksi. Seda ka tööturule sisenemise ja seal toime tuleku küsimustes. Puuduvad selged tugisüsteemid ja ka laialdasem ühtne arusaam, kas noori tuleks rohkem aidata ja neile selles protsessis vastu tulla või peaksid noored rohkem ohverdama ja suuremat süsteemi omalt poolt toetama.

Teoreetiliselt on haridussüsteem ja tööturg omavahel tihedalt seotud. Ülikooli lõpetanu peaks olema tööturu jaoks sobivalt ettevalmistatud ja samuti peaks ta sinna ka olema oodatud. Reaalsus aga kahjuks selline ei ole, paljud noored suunduvad tööle mitte oma eriala valdkonda. Tööle asudes peavad nad tegema suuri mööndusi oma ootustele ja soovidele. Laiemalt võib väita, et noorte ettevalmistus tööturule, õieti selle puudumine, algab juba keskkoolis. Vähe räägitakse keskkooli noortele seda, kuidas iseseisva elu rajamine käib. Kool võtab peamiseks eesmärgiks, et nende õpilased võimalikult heade tulemustega riigieksamid sooritaks ning ülikoolidesse saaksid – siis on kooli roll täidetud.

Ühest küljest võib Eesti väga suur haritud inimeste hulk olla selle probleemi üks tahke. Räägitakse laialdasest noorte majandusaktiivsuse langusest, mis on seotud pikale venivatest õpingutest. Kui kõik nutikad noored istuvad koolipingis, siis ei ole kedagi, kes samal ajal häid töökohti ja töövõimalusi loob. Pikale venivaid õpinguid saab seletada sellega, et kui noortel ei ole kindlaid ja sobivaid töövõimalusi, suundutakse õppima ja õpingute jätkamisele, seda lahendust riik omakorda tugevalt soosib. Valitsuse motiiv võib olla kasutada pikemat õppimise aega vahendina noorte kõrge tööpuuduse ja sellest tulenevate probleemide vähendamiseks. Raske on üheselt seletada, mis seda põhjustavad, aga Eesti inimeste haridustase on üks OECD kõrgemaid. 25–64-aastastest on 90% omandanud vähemalt keskhariduse, kusjuures OECD keskmine on 75% ja EL keskmine 77%. 25–64-aastaste kõrghariduse omandanud inimeste osakaal on Eestis 37%, samas kui OECD keskmine on aga 32%. Meie see näitaja on üks OECD riikide kõrgemaid [58]. Kõrghariduse omandanute puhul on oluline rõhutada, et 25–64-aastastest eestimaalastest on 42% omandanud kõrgema haridustaseme, kui nende vanemad. See näitaja on naiste puhul veelgi kõrgem (50%) [58]. Selle numbri suurus annab vajaduse rohkemgi veel tegeleda haridussüsteemi ja tööturu vaheliste seosete ning mõjurite hindamise ja seletamisega.

Üliõpilaselt oodatakse tööle asumisel tugevaid, spetsiifilisi ja väga praktilisi teadmisi. Tööandja vajab lahendusi probleemidele. Probleemilahendus nõuab töötajalt kogemusi. Selliseid kogemuspõhiseid teadmisi on aga koolis väga raske anda ja need tulevad pigem töötades. Isegi, kui näiteks sotsiaaltöötajatel on kindel õppeaine ühe kindla valdkonna seaduste ja õigusaktide tutvustamiseks, ei ole tudengil, kes valdkonna probleemidega kokku pole puutunud, oskusi fokusseerida just antud seaduse kõige olulisematele faktidele. Ülikoolides laialdaselt kasutusel olev moodulõppe süsteem seob erinevaid aineid ja teadmisi horisontaalselt, ehitades tugevaid baasteadmisi. Asjakohaste teadmiste kinnitamiseks ja mõistmiseks sobiksid paremini praktikaprogrammid, mis toetaks üliõpilase kogemust ja arengut. Teisest küljest ei ole arusaadavalt võimalik ülikoolil ka ilma laiema konteksti

ja baasteadmisteta õpetada üliõpilasele piltlikult omavahel mitteseotud fakte ja seadusi, mida õppejõule teadaolevalt antud eriala tudengitel kõige enam vaja võib minna. Seega tekivad siin mõned erisused, ülikoolid tutvustavad valdkonda ja asjakohaseid teemasid laiemalt ning arendavad seeläbi noore inimese mõtlemist üldisemalt. Tööandjad vajavad aga väga kindlate oskuste ja kogemustega inimesi, kes tegelevad enamasti ühe valdkonna kindlate probleemide ning tihti ka selgelt etteantud lahendustega.

Üliõpilased ootavad ülikoolilt kindlust ja garantiid oma tulevikule. Paljudes rahvusvahelistes ettevõtetes ja asutustes võimaldatakse tudengile praktiline tasustatud väljund juba enne ülikooli lõpetamist. Noori seotakse huvitavate programmide, projektide ja stipendiumitega selleks, et neid ette valmistada ettevõtte ootustele, kultuurile ja kindlatele ametikohtadele. Sellist kohustust ei saa panna eraettevõtetele – ootust, et nad peaksid töötama siduvas suhtes avalike ülikoolidega, aga sellised ootused oleksid mõistetavad avaliku sektori asutustele sidumaks oma praktikaprogrammid olemasolevate ja vabanevate töökohtadega. Ei ole mõistlik, et tudengeid kasutatakse puhkuseasendajatena ja abilistena ilma selge väljavaateta neid tulevikus asutuses ka tööle rakendada. Sisuliselt võib väita, et kui ülikool ei täida tudengite ja tööturu ootusi, siis on programm mingil määral nurjunud. Kindlasti on haridusel laiemalt hindamatud hüved ja märkimisväärne hulk õpilasi õpivad valitud erialadel missioonitundest, hilisemad raskused neid ei heiduta. Süsteem, kui selline peaks siiski toimima teistel põhimõtetel. Riikliku kõrghariduse eesmärk on tööturu vajadustest lähtuvalt ette valmistada kodanikke, kes panustaksid nii riigi arengusse, maksukassasse kui ka üldisesse heaolusse.

Turumajandus jõuab meie kõrgharidusse ka muul viisil, ülikoolid lähtuvad valikutes sageli sellest, kui tulus üks või teine valik neile on – teisisõnu kõrgharidus kaubastub ja seeläbi koolide konkurents kasvab. See trend on ühelt poolt tingitud kõrghariduse laialdasest levikust ja sellega seotud vajadusest. Sealjuures on eriti tulus suure hulga välistudengite vastuvõtmine, isegi kui selle hinnaks on emakeelsete loengute taandumine ingliskeelsete ees [59].

Kõrghariduse kaubastumine mõjutab osapoolte käitumismustreid, muutunud on üliõpilase ja õppejõu suhe. Keskmesse on kerkinud arusaam akadeemilisest õppeasutusest kui teenusepakkujast ja üliõpilasest kui kliendist. Sellises valemis on teised reeglid, üliõpilase kui kliendi nõudlikkuse tase on suurenenud. Tarbijakesksel lähenemisel teevad üliõpilased oma valikud pigem mugavuse kaalutlustest, kui realistlikest vajadustest lähtudes. Tarbimiskultuurile omaselt kaalub lühiajalises perspektiivis saadav nauding üles pikaajalised eesmärgid [62]. Näiteks Inglismaal läbi viidud uurimuses tähtsustasid üliõpilased loengute valikul peaasjalikult nende jaoks huvitavaid ja „kõnetavaid“ teemasid, jättes kõrvale raskematena tajutud ning tulevase karjääri suhtes ebavajalikuna näivad õppeained [60].

Situatsioonis, kus kõrgkoolid on tugeva konkurentsi ning majandusliku surve all, on mõistetav, et õppeprogrammide turundamisel ja kujundamisel on väga olulisel kohal meeldiv ja huvitav kogemus, jättes tagaplaanile raskemad ülesanded ja tudengi omapoolsed kohustused. See tähendab, et üliõpilane toetub oma valikute tegemisel emotsionaalsetele aspektidele ja informeeritud otsuse tegemine on raske [60]. Selles mõttemustrite muutuses omakorda peitub tööturu ja tudengite omavaheline lõhe.

Selline on siis äsja ülikooli lõpetanu vastus ülalpool nimetatud küsimustele. Mõnevõrra teises sõnastuses tulevad välja ikka samad asjad, mida kajastas artikli esimene pool. Seega saab järeldus olla, et probleemiga on vaja tegeleda ning lahenduse leidmiseks tuleb koostööd teha

Siinkohal tuleb ära märkida, et ka COVID-19 on selleks juba omapoolse tõuke andnud. Digiõppele üleminek on kaasa toonud vajaduse õppekavad ja õppemeetodid üle vaa-

data. See on protsess, mida saab ja tuleb kasutada kõigi osapoolte kaasamiseks. Tehkem sellest siis protsess, mis aitab probleemid lahendada.

Asja tõsiselt ette võtmine toob tõenäoliselt välja, et tegeleda tuleb haridus- ja kasvatusprotsessiga laiemalt. Muu hulgas küsimusega, kas ja kuivõrd on tööturu vajadusi arvesse võttev meie põhikoolis ja gümnaasiumis pakutav haridus? Sedagi on põhjust analüüsida, sest juba 2005. aastal kaitstud magistritöös jõuti järeldusele, et vähemalt põhikoolil ei olegi ehk seadusest tulenevat väljundit tööturule [61]. Väga selgelt ei leia selliseid väljundeid vähemalt esmapilgul ka gümnaasiumide puhul. Kas sellega saab olla rahul? Kas see on kooskõlas omavalitsuspäevadel avaldatud arvamuste ja ettepanekutega? Kas see on kooskõlas haridussüsteemile seatud eesmärkidega?

Need on küsimused, millele on samuti vaja vastuseid otsida, sest kutse- ja kõrgharidus sõltub olulisel määral kõigil eelnevatel haridustasemetel saavutatud tulemustest. Seega tööd jätkub.

3.4.1 Urmas Kruuse: Kodu maale – aitame kaasa, kui turg tõrgub

maaeluminister

Maale elama asumine ei ole luksus, nagu võib meile kõneleda mõni kunstlikult tekitatud takistus sel teel. Samuti pole maale elama asumine veidrus, mis padulinlast imestama paneb. Riigi kohus on tasakaalus Eesti nimel soodustada inimeste tagasipöördumist maapiirkondadesse, edendada noorte eneseteostuse võimalusi maal ja seda ta ka teeb.

Igaüks meist võib teha lihtsa katse. Küsige pangast, kui palju on nad nõus laenama maja ostuks selle maksumusest, kui maja asub linnas? Ja nüüd küsige sama küsimus maal asuva maja kohta. Käärid on suured, Tallinnas saab kodulaenu 10% omafinantseeringuga, samas kui maal võib see näitaja ulatuda 50%-ni. Mõnikord aga ei tahagi pangad eluaseme ostmiseks maal laenu anda. Eesti Pank on seda situatsiooni nimetanud ka turutõrkeks. Miks on see nii?

Maapiirkonnas on peamisteks probleemideks kinnisvara madal turuväärtus ja sellest tingitud täiendavate lisatagatiste nõuded, mistõttu on pangast piisava laenusumma saamine keeruline. Samuti tuleb arvestada asjaoluga, et mida kaugemal keskusest kinnisvara asub, seda keerulisemaks ka laenu saamine muutub. Suuremates linnades asuv kinnisvara on kordades väärtuslikum ja selle müük käib kiiresti.

Nii vaadates asub suurem osa Eesti territooriumist turutõrkepiirkonnas. Omal moel võimendab seda ka asjaolu, et arendajatel pole seal motivatsiooni pakkuda kaasaegseid eluasemeid või äri- kinnisvara ei üüriks ega müümiseks. Samuti on hoonete rekonstrueerimiseks antud toetust ja sooduslaenu peamiselt linnades. Ehk siis tahaks maale elama, aga ei saa kinnisvara ostuks finantseeringut või kinnisvara on nii kehvas seisus, et seda ei taha keegi finantseerida.

Isegi kui suuresti on tekkinud olukorra põhjustajaks Eestis eelmise sajandi 50ndail alanud linnastumine ning rahvastiku liikumine ja see kõik on olnud paratamatu suundumus, oleme alateadlikult ka ise sellele kaasa aidanud. Vahepeal tekkinud eemaldumine ja ka osavõtmatus nende väärtuste osas, mida pakkusid ja kehastasid maavanaemad ja maavanaisad, polnudki nii haruldane. Samas on paljude linnainimeste juured maal ning mingil eluperioodil muutub see teadmine taas oluliseks.

Kui maale elama kolimise huvi kasvu võib täheldada juba viimased viis-kuus aastat, siis pöördeliselt mõjutas seda suundumust koroonapandeemia algus. Meeldis see või mitte, aga paljud eesliinist kaugemal töötavad inimesed pidid liikuma kodukontoritesse, mis tihtipeale asusidki linnast väljas, maal. Seal, kus oli rahulikum ja turvalisem, kus ei mõjunud kuudepikkuselt ahistavalt neli seina, vaid sai päris vabalt väljas liikuda. Piltlikult öeldes – siis käiski krõks, maal elamine oli taas muutunud oluliseks. See oli hea keskkond elamiseks.

Vaadates, mis viib inimese maale elama ja hoiab teda maal, saame eristada kolme tähtsat tegurit – need on elukeskkond, elukoht ning töökoht. Transpordi-võimalused koos hooldatud teedega ning teenuste-võrk on ka kahtlemata sama olulised, kuid mitte nii määravad selle valiku tegemisel. Katus peab olema pea kohal, see on elementaarne. Kui on loodud kaugtöö võimalus või mis veelgi parem – oma ettevõte – ning soov maale asumiseks püsib, tuleb ostmiseks leida sobiv kinnisvara või ehituseks maalapp. Siin hakkabki turg tõrkuma, laenu võtmine selleks on keeruline.

Maaeluministeerium esitas valitsusele ettepanekud maale elama asumist soodustava programmi väljatöötamiseks ja elluviimiseks, mille kohaselt hakkaks Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) koostöös pankadega rakendama pilootprojekti raames kaaslaenu kahes Eesti piirkonnas: Kagu-Eestis ehk siis Põlva-, Võru- ja Valgamaal ning Ida-Virumaal. Sihtpiirkonnaks on kuni 1000 elanikuga asustusüksused, mis tagab pilootprojekti rakendamise eelkõige maapiirkonnas.

Pilootprojekti piirkonna leidmiseks analüüsiti rahvastikunäitajaid, majanduslikke näitajaid ning piirkonna kinnisvaraturu hinnastatistikat. Samuti arvestati asjaoluga, et piirkonnas peab olema nõudlus kodu soetamiseks, piisav kinnisvara turuaktiivsus ja ka arvestatav elanike hulk. Sihtpiirkonna piiritlemine annab võimaluse analüüsida ja hinnata pilootprojekti mõju ning tulevikus täiendada toetusmeedet paremini. Oluline ja tegelikult vältimatu on see, et erinevad ametkonnad ühiselt pilgu maale suunaks ja toetavaid meetmeid kõrvale pakuks, mis aitaks rajada kodu maale.

Pilootprojekti elluviimiseks on planeeritud MESi omakapitalist vahendid 5 miljoni euro ulatuses ning MES-il on valmisolek sellega alustada juba tänavu. Veel kord täpsustades – kui pank on haja-asustuse piirkonda valmis laenama 50% kinnisvara hinnast, siis on MES valmis juurde laenama veel 40% ja omafinantseeringuks jääks 10%. Loomulikult hindaks ka MES laenutaotleja laenukõlblikkust ja võtaks kinnisvarale teise järgu hüpoteegi, kuid sellega oleks koduhuvilisele loodud paindlik võimalus takistuste ületamiseks finantseerimise leidmisel.

Kodu ost või rajamine on iga pere jaoks tähtis ja kaalutletud otsus, mida võib-olla tehakse üks-kaks korda elu jooksul. Nii on ka kodu rajamisega maale. Raske uskuda, et pankade finantsstabiilsust mõjutaks maale kolimiseks antavate laenude mõningane kasv. Pigem tekiks rohkem tasakaalu ka siin vallas, kui kinnisvaramulli tekkimissurve linnades väheneks. Seni aga kuni praegune olukord püsib, peab paraku riik sellele turul tasakaalu otsima.

3.4.2 Janar Holm: Regionaalsed erinevused kui väljakutse

riigikontrolör

„Omavalitsuspäev on austusavaldus senistele Eesti kohalikku omavalitsust loonud ja arendanud põlvkondadele.“ Nii oli 2016. aastal kirjas I omavalitsuspäeva tutvustuses. Austust väärivad kohaliku elu eestvedajad ka praegu, sest omavalitsusmaastikul on toimunud suured muutused. Võrreldes viie aasta taguse ajaga on erinevus märkimisväärne – valdu ja linnu on ligi kolm korda vähem. Lisaks on möödunud aastal alanud koroonapandeemia pannud omavalitsused kui inimestele kõige lähema avaliku võimu tasandi sellise väljakutse ette, millega hakkamasaamiseks tuleb reageerida kiiresti, teha tööd rohkem ja nutikamalt ning köiel kõndija tasakaalutunnetusega.

Riigikogu konverentsisaalis 2016. aastal toimunud I omavalitsuspäeval võtsid Saare maakonna esindajatena sõna Kuressaare endine ja ametis olev linnapea, kes kõnelesid koduomavalitsuse taastamisest ja arengust ning seejärel Muhu vallavanem. Järjekorras V omavalitsuspäev oli aga samade omavalitsustega seotud seeläbi, et toimus 2020. aasta sügisel nii Muhu vallas kui ka juba uues omavalitsusüksuses, Saaremaa vallas.

Põlise kuressaarlasena olen Saaremaa valla sünni üle uhke, aga tunnistan, et omavalitsuste suurt pilti vaadates sama palju rõõmustavat pole. Tahaksin küsida, kas 2017. aasta territoriaalse reformi tulemusel omavalitsuste kolmekordne vähenemine on sama palju kahandanud ka lõhet omavalitsuste võimekuse vahel ning leevendanud nende toimimise

takistusi ja regionaalseid väljakutseid. Arutlen selles artiklis kohaliku omavalitsemise üle ja toon välja mõned väljakutsed, mis on 2021. aastal omavalitsuste jaoks olulised ja ootavad veel lahendamist.

Mis määrab valla ja linna olemuse?

Eesti omavalitsussüsteemi ametlik lühitutvustus koosneb kahest järgnevast lausest: „Eestis on 79 kohalikku omavalitsust, mis jagunevad 15 linnaks ja 64 vallaks, mis otsustavad ja korraldavad kohaliku elu küsimusi iseseisvalt. Suurusest olenemata peavad omavalitsused täitma kõikjal Eestis samu ülesandeid ning pakkuma elanikele ühesuguseid teenuseid". [63]

Ma ei kahtle hetkegi, et viimases lauses on viga. Ilmselt on tegemist näpuveaga, mis peegeldab samas aga üsna täpselt, et üldiselt ei tajuta omavalitsuse rolli õigesti. Eeldatakse, et omavalitsuste ülesanne on tagada üle Eesti ühesuguste avalike teenuste kättesaadavus. Jääb mulje, justkui oodataks, et kõikides valdades ja linnades on avalikud teenused ühesugused. Tõsi, omavalitsustele on seadusega pandud riiklikke ülesandeid, mida omavalitsused peavadki täitma ühel viisil. Aga omavalitsuse põhiolemuse kvintessents ei peitu mitte standardiseerimises, vaid õiguses teha otsuseid oma kogukonna soovide ja vajaduste järgi. Just erinevus määrabki kohaliku omavalitsuse olemuse.

Kohalike omavalitsuste ühinemine muutis omavalitsused suuremaks, inimeste oskustest ja rahast sündinud mastaabiefekt lõi eeldused täita omavalitsuslikke ülesandeid tulemuslikumalt. See ei tähenda, et haldusterritoriaalne reform oleks muutnud omavalitsused ühesuguseks. Sarnasem võib nüüd olla osas omavalitsustes elanike arv, kuid omavalitsustes elavate inimeste vajadused on jätkuvalt erinevad. Olgu põhjuseks elanike ea-rühmade osakaal, kaugus keskustest, tööturuvõimalused, traditsioonid, asustustihedus vms. Omavalitsused jäävad erinema ka tulevikus. Omavalitsuste eripära on väärtus, mida on vaja hoida, kuid sealjuures on sellega hakkama saamine ka väljakutse. Kordan, et omavalitsused saavad kohaliku elu küsimusi otsustada ja korraldada iseseisvalt ja inimeste vajadusi arvestavalt siis, kui neile tagatakse võimalus olla erinev.

Ilmekaim näide, mis neid erinevusi peegeldab, on minu kodumaakond, Saare maakond, mis koosneb kolmest vallast. Maakonna 33 574 elanikust elab Saaremaa valla ligi 3000 ruutkilomeetril 31 434 elanikku, külasid on 427 ja vallateid-tänavaid kokku 1550 km. See ei ole võrreldav ülejäänud kahe valla, Muhu ja Ruhnuga, kus on vastavalt 1974 ja 166 elanikku. [64] Muhu territoorium on Saaremaast ligi 13 korda väiksem ja umbes samas suurusjärgus on vähem ka kohalikke teid, külasid on 52. Olgugi kogu maakonna elu üks meretagune asi, ei oodata Ruhnu omavalitsuselt ilmselt kõike seda, mida valdav osa Saaremaa valla ja ka muude omavalitsuste puhul enesestmõistetavaks peetakse.

Milliseid eeldusi on vaja parandada, et toetada erinevustega hakkamasaamist?

Kuigi kohaliku omavalitsuse enesekorraldusõigus on esmatähtis, jääb selle realiseerimiseks vaid omavalitsuste laiast otsustuspädevusest väheks. Omavalitsuse autonoomia – olgu see poliitiline, administratiivne või finantsiline – ei ole võimalik, kui nad ei saa oma tulusid ise kujundada. Pikalt pole mõtet peatuda 1994. aastal vastu võetud kohalike maksude seadusel, sest see on ajast ja arust ega täida sisuliselt oma eesmärki. Kohalikke makse laekub omavalitsuste eelarvesse marginaalsel määral, nende maksude loetelugi on aastatega korduvalt kärbitud. Valdade ja linnade tegelik võimalus otsustada, kuidas korraldada hariduse, kultuuri, sotsiaalhoolekande, tervishoiu või muud kohalikku elu puudutavat valdkonda ning suunata omavalitsuse arengut, saab toimida samuti ainult tegeliku finantsautonoomia olukorras.

Autonoomia ulatuse küsimus ei seisne ainult riigi ja omavalitsuste vahel ülesannete ümberjagamises ning nende täitmiseks lisaraha andmises, vaid omavalitsuste jaoks motiveeriva rahastamissüsteemi loomises, et nad saaksid oluliselt enam oma arengut suunata. Näiteks puudub valdadel ja linnadel võimalus luua arenguks soodsaid tingimusi, et mõjutada erainvesteeringute tegemist.

2020. aastal auditeeris Riigikontroll omavalitsuste rolli ettevõtluse edendamisel ja tõi välja, et omavalitsused ei võta paljudel juhtudel suuremat vastutust ettevõtluskeskkonna arendamisel põhjusel, et seda ei motiveeri omavalitsuste rahastamissüsteem. [65] Omavalitsuse eelarvesse ei laeku olulisi ettevõtlusega seotud tasusid. Töötasudelt kinnipeetav tulumaks on põhiline ettevõtlusest lähtuv kasu, mis omavalitsuse tulubaasi mõjutab. Vähemal määral on selleks ka teised maksud ja keskkonnatasud, kuid enamik ettevõtlusega kaasnevatest maksudest laekub riigieelarvesse. Töökoha asukohal ei ole maksu jaotamisel tähtsust, mistõttu eelistavad omavalitsused korraldada teenuseid elukohapõhiselt, mitte töökohapõhiselt.

Haldusreformi eesmärkide saavutamisel tuleb astuda järgmine samm ning laiendada omavalitsuste otsustusõigust kohaliku elu korraldamisel ja võimaldada neil senisest enam otsustada oma tulude üle. Lahendused ei ole lihtsad ja huvipooli on palju, kuid haldusreformiga edasiminekuks on viimane aeg alustada arutelu, kuidas suurendada omavalitsuste finantsautonoomiat. Rahastamine on lõppkokkuvõttes poliitiliste valikute küsimus, selles arutelus ei tohi olla tabusid. Vabaduse kõrval oma tulusid paindlikumalt kujundada, tuleb arutada ka selle üle, kuidas muuta riigieelarvest omavalitsustele raha jagamise põhimõtteid. Variante, mida kaaluda ja kombineerida on mitmeid. Näiteks võiks jagada tulumaksu piirkonniti erinevalt või inimese töö- ja elukoha või mitme elukoha omavalitsuse vahel. Koos eelnevaga võiks kaaluda, kas omavalitsustele jagada osa dividenditulust, ettevõtte tulumaksust või käibemaksust.

Eelnevat arvestades võib küsida, kuidas aitavad need ettepanekud Ruhnut? Muidugi ei pea ma silmas mitte Ruhnu valda konkreetselt, vaid neid Eesti paiku, kus elamine erineb oluliselt Harju keskmisest. Omavalitsuste rahastamissüsteem peab sellistele omavalitsustele pakkuma olulist tuge, sest erinevus on ju väärtus, suur erinevus on suur väärtus. Mõtlen siin rahastamissüsteemi, mis tagab omavalitsuslike ülesannete täitmiseks piisava raha, arvestades valla ja linna elanike koosseisu ning asukoha eripära. Selleks peab riik rahastamissüsteemiga ühtlustama vähema sissetulekuga omavalitsuste võimalusi. Riigikontrolli 2017. aasta auditis selgus, et riigieelarve tasandusfond ei tee seda piisavalt. [66] Riigikontroll hoiatas, et kui pärast haldusterritoriaalset reformi jätkub omavalitsuste rahastamine samal moel, kui enne reformi, jääb omavalitsuste rahaliste võimaluste lõhe endiselt suureks ka uutes omavalitsustes. Paraku ei ole omavalitsuste rahastamissüsteemis seda probleemi siiani lahendatud.

Kas kohalike omavalitsuste rahale on vaja juurde silti?

Lisaks sellele, et omavalitsustel on väga väike võimalus mõjutada oma tulusid, on mitmete riigi rahastamisallikate puhul probleemiks see, et omavalitsus ei saa sageli ise valida, kuhu raha suunata. Kõige teravamalt puudutab see investeeringuteks eraldatud raha.

2016. aastal avaldatud omavalitsuste hoonestatud kinnisvara ja selle haldamist puudutavas aruandes tõi Riigikontroll välja, et hoonetesse investeeringute kavandamisel on omavalitsused tihti sunnitud lähtuma sellest, milliste hoonete jaoks on parasjagu võimalik taotleda investeeringutoetust. [67] Nii tehakse toetusraha eest korda ka hooneid, mille vajalikkus pikemas perspektiivis on küsitav. Samas võib olla objekte, mille ehitamine või korrastamine vastaks palju rohkem omavalitsuse elanike vajadustele, kuid kuhu raha suunata ei saa. Auditiaruandes soovitas Riigikontroll lähtuda haldusreformi käigus omavalit-

suste rahastamise üle vaatamisel põhimõttest, et riigi toetusraha peaks olema omavalitsuse enda investeeringuraha täienduseks ning eelkõige sellist tüüpi hoonete korrastamiseks, mille jätkusuutlikkuses on võimalik veenduda.

Sarnane probleem ilmnes ka 2017. aasta auditis omavalitsuste rahastamise kohta. [65] Auditi käigus selgus, et omavalitsused soovivad raha juurde eelkõige kohalike teede ja hariduse jaoks. Juhtumisi on need ka valdkonnad, mida riik on kõige enam toetanud. Kas see on sellisel juhul olukord, kus riigi pakutavad võimalused ja omavalitsuse vajadused võiksid kokku saada? Paraku see nii ei ole, sest riigi antav raha on paljudel juhtudel väga kindla kasutusotstarbega ning rahastamise tingimused sunnivad omavalitsust investeerima haridusasutustesse või teedesse, mis ei oleks nende esimene valik ega esmane vajadus.

Riigikontroll on korduvalt tauninud veel üht sorti sildiga raha. Suupäraselt nimetatakse seda katuserahaks. Selle andmise üle otsustab riigieelarve menetlemise käigus Riigikogu, ja kuigi need toetused moodustavad omavalitsuste rahast vaid pisku, on sellisel rahajagamisel mitu halba kõrval-mõju, mis puudutavad hoopis suuremat teemat – valitsemise ausust ja õiglust. Milleks pingutada, et sõeluda välja parimad projektid ja luua võrdsed võimalused näiteks ministeeriumide juhtumipõhiste toetuste jagamisel? Miks Riigikogu liikmete laialijagatav katuseraha hulk suureneb just valimisaastatel? Miks mõne vallavanema erakonnavahetus ja ootamatu eksklusiivtoetuse süllekukkumine satuvad samasse aastasse? Riigikontroll leidis 2013. aastal avaldatud auditis lisaks, et katuseraha jagatakse ka investeeringute tarvis, mida omavalitsus pole planeerinud ja mis katab üksnes väikese osa kogu objektile vajaminevast rahast. Ülejäänud osa tuleb omavalitsusel endal leida. [68]

Silt raha juures ei ole probleem ainult investeeringute puhul. Suurim hulk sildiga raha antakse omavalitsustele üldhariduskoolide ülalpidamiseks. Mille poolest erineb üldhariduskooli ülalpidamine muudest omavalitsuse ülesannetest? Näiteks lasteaia või huvikooli ülalpidamisest? Ei erinegi. Mõistlikku muudatust, rahastada omavalitsuse üldhariduskooli ülalpidamist samade põhimõtete järgi, kui lasteaia või huvikooli ülalpidamist, on aastaid ette valmistatud, kuid see on takerdunud poliitilise tahte ja omavalitsuste vastu usalduse puudumise taha.

Rääkides sildiga rahast, on eelnevast erinev lugu rahaga, millega tuleb hüvitada omavalitsustele riiklike ülesannete täitmise kulud. 2017. aastal avaldatud omavalitsuste rahastamist käsitlevas auditiaruandes viitas Riigikontroll, et jätkuvalt kannavad omavalitsused ise kulusid, mille riik neile kompenseerima peaks. [65] Samuti on tegemata omavalitsuste ülesannete analüüs, millega selgitada välja kõik omavalitsuste täidetavad riiklikud ülesanded.

Viimase paari aasta jooksul on riiklike ülesannete väljaselgitamisega edasi mindud ja olukord on paranenud, ent siiski on mõnede ülesannete suhtes veel ebaselgust. Kuigi ülesanded ja nende olemus võib ajas muutuda, peaks igal ajahetkel olema koht, kust võiks leida kehtiva jaotuse kohta selge vastuse. Lisaks sellele täidavad paljud omavalitsused vabatahtlikult riigi ülesandeid, mida riik ei suuda rahuldaval tasemel täita, kuid mida on vaja inimeste toimetulekuks. Kui riiklike ülesannete kulu omavalitsustele ei hüvitata, avaldab see mõju ka teiste ülesannete täitmisele, sest omavalitsustel tuleb riiklike ülesannete kulusid rahastada oma ülesannete täitmise ja inimeste teiste vajaduste arvelt.

Kohalike omavalitsuste ja riigi valitsusasutuste suurem koostöö ning usaldus on haldusreformi jätkamise suurim eeldus.

Kas omavalitsused said haldusreformiga suurema otsustusõiguse ja autonoomia? Kuidas edasi?

2017. aastal toimunud omavalitsuste ühendamine oli kauaoodatud esimene samm selleks, et omavalitsused suudaksid pareminini täita neile seadusega pandud ülesandeid, pakkuda paremaid avalikke teenuseid ning tagada piirkondade konkurentsivõime kasv. Võib nuri-

seda selle üle, et haldusterritoriaalne reform tõi kaasa ka sellise territooriumiga ja selliste piiridega omavalitsusi, mis ei ole kõige mõistlikumad. Oluline on aga see, et aastaid oodatud vajalikud otsused said tehtud. Ilmselt toob aeg võimaluse, et seal, kus vaja, saab tulemust korrigeerida. Territoriaalne reform oli ainult üks haldusreformi eesmärke. Eesti haldusreformi oluline eesmärk oli anda tekkivatele tugevamatele omavalitsustele ka suurem roll – sealhulgas suurem otsustusõigus ja finantsautonoomia – ja selleks vajalik raha. Paraku on see toimunud vaid vähesel määral.

Sulev Valner on 2019. aasta Lõuna-Eesti Postimehes avaldatud arvamusloos seisukohal, et ministeeriumid kasutasid omavalitsuste killustatust ja väikeste omavalitsuste nõrkust sageli hea ettekäände või ka tegeliku põhjusena, miks aina rohkemate otsuste tegemine riigis tsentraliseerida. Territoriaalse reformi tulemusena on omavalitsused tugevamad ning on aeg otsustusõigus detsentraliseerida. Paraku on jätkuvalt valdkondi, kus omavalitsusi usaldatakse vähe ning teisalt usaldavad omavalitsused vähe ja suure ettevaatlikkusega riigi pakkumist võtta vastu uusi ülesandeid.

Kindlasti võib tekkida olukordi, kus mõni omavalitsus võib oma ülesannete täitmisel ebaõnnestuda ning riik peab appi tulema. Aga enamik ei ebaõnnestu ning küllap õpivad ka need, kes alguses äparduvad. Suurem väärtus nende võimalike tõrgete ja probleemide kõrval on see, et otsustusõigus jõuab tasandile, kus info inimeste vajaduste ja ootuste kohta on kättesaadavam ja selgem. Keskvalitsus saab tegeleda nende küsimustega, mida on kõige parem lahendada riigi tasandil, ning omavalitsused nende küsimustega, mille lahendamise õige koht on kohalikul tasandil.

Eesti V omavalitsuspäeval 2020. aasta oktoobris Muhu ja Saaremaa vallas heakskiidetud deklaratsioonis peeti oluliseks, et riigiasutuste ning valdade ja linnade, samuti nende liitude konkurentsipõhised suhted teisenevad koostööpõhiseks – rohkem koostööd ja partnerlust olgu mitte ainult riigi ja omavalitsuste vahel, vaid ka omavalitsuste endi vahel. Kohalikud omavalitsused on jätkuvalt liiga väikesed selleks, et täita kõiki ülesandeid üksinda. Olgu selle näiteks omavalitsuspiiride ülene nõude- ja vajaduspõhine transpordikorraldus, koostöö ringmajanduse või jäätmemajanduse eesmärkide saavutamisel. On veel palju probleeme, mille mõistlik ja ka kuluefektiivne lahendus peitub samuti omavalitsuste koostöös. Näiteks erinevate tugiteenuste konsolideerimine – raamatupidamine, IT-tugiteenused või ka infoturbespetsialistide jagamine. Omavalitsuste koostöö on paljudel juhtudel hädavajalik mitte ainult raha mõistliku kasutamise aspektist, vaid ainuüksi seetõttu, et piirkonnas ei ole piisaval hulgal spetsialiste, koolides näiteks tugispetsialiste või lastekaitseametnikke. Tahan rõhutada, et küllap on omavalitsuste suurem koostöövalmidus hea eeskuju ka keskvalitsuse ja omavalitsuste usalduse tekitamiseks.

Haldusreformi puhkepaus on kujunenud pikaks. 2017. aastal kulmineerunud pingutus on jäänud seljataha. Sellele järgnenud pingelangusest on saamas loomulik olek ning avalikkus on jäämas minevikuotsuste lummusesse. Reformiprotsessi kulgemisse pandud koma on muutumas punktiks ning haldusreform on jäänud katki.

2009. aastal kirjutas riigikontrolör Mihkel Oviir kõigile Riigikogu ja valitsuse liikmetele ning põhiseaduslike institutsioonide juhtidele kirja, milles tutvustas oma arusaamu takerdunud haldusreformist. Minu eelkäija alustas oma kirja järgmiselt: „Haldusreformiga ei saa oodata viimsepäeva laupäevani ning on vaja moodustada sellise inimeste hulga ja kompetentsusega üksused, kel oleks eeldusi täita neid ülesandeid, mis omavalitsusel on".

Möödunud on 12 aastat ja asjakohane on jällegi öelda – haldusreformi jätkamisega ei saa oodata viimsepäeva laupäevani. Keskvalitsus peab astuma konkreetsed sammud, millega anda omavalitsustele suurem otsustusõigus ja finantsautonoomia, et nad saaksid iseseisvalt ja tõhusalt korraldada kohalikku elu ja pakkuda sobivaimaid lahendusi oma inimeste probleemidele.

3.4.2 Tiit Terik: Transpordialasest koostööst naaberomavalitsustega

Tallinna linnavolikogu esimees

Kui lennata lennukiga õhtuhämaruses üle mõne linna ja aknast välja vaadata, siis suure tõenäosusega pole linna administratiivpiirid tajutavad. Küll aga näitab tuledest valgustatud ala ära need piirid, kus inimesed reaalselt tihedamalt koos elavad. Reeglina ulatuvad need suuremate linnade puhul oluliselt kaugemale, kui tänaval linna piiri tähistava asula lõpusilt. Teisisõnu näitab see selgelt, et inimeste ja teenuste liikumine ei sõltu omavalitsuste piiridest. Seetõttu on valdkondi – näiteks transport ja liikuvus –, kus on vaja laiemat vaadet ning tihtipeale rohkem ka omavalitsuste omavahelist koostööd.

Koostööd soodustavaid formaate on mitmesuguseid, olgu need tingitud siis praktilistest vajadustest või laiemast visiooni kokkuleppimisest. Kohalik tasand esmatasandi otsuste tegemiseks koos piisavate vahendite olemasoluga on ainumõeldav toimiv lahendus. Omavalitsuspäeva tähistamine riikliku tähtpäevana annab julgust ja usku, et kohalikes omavalitsustes tehakse head tööd ning eesmärgiks on võetud sel päeval elanikele kõige lähemal asuvale institutsioonile rohkem tähelepanu pöörata.

2019. aastal valmis Harjumaa Omavalitsuste Liidu ja Tallinna Transpordiameti tellimusel Tallinna ja Harjumaa kergrööbastranspordi teostatavus- ja tasuvusanalüüs. Liikuvusuuring näitas, et suurema mahuga liikumised toimuvad Tallinna ning Viimsi, Rae, Harku ja Maardu vahel, kuhu praegu trammi- või rongiliine ei lähe. Analüüsis toodi välja, et üks olulisem seni katmata suund on Viimsi-Lasnamäe-Rae.

Siin aga tekibki küsimus, mis peaks olema Tallinna huvi trammitee rajamine Viimsisse? Tallinna abilinnapea Andrei Novikov esitas Delfi „Erisaates" (16.06.2020) õigustatud küsimuse, kas Tallinna maksumaksja huvides on panna raha sellesse projekti ning loetles üles kuluartikleid, mis lisaks rööbaste paigaldamisele trammiliiniga kaasneksid. Kui vaadata igal hommikul mööda Pirita teed kesklinna ja pärastlõunal tagasi looklevat autode rivi, siis selles osas oleks siiski pealinna huvi, kui Viimsi suunalt Tallinna vähem autosid sõidaks. Aga ehk suudaks Viimsi mõne koolimaja või lasteasutuse ehitamisega lahendada liikuvusprobleemi palju efektiivsemalt, kui ühe trammiga, nagu pakkus samas saates välja Andrei Novikov.

Viimsi puhul on sellele probleemile tähelepanu juhtinud ka Eesti Arhitektide Liidu esimees Andro Mänd Eesti Päevalehes (21.01.2021) ilmunud intervjuus: „Ei mingit mõnusat linnaruumi, kus on kohvikud, vaid lihtsalt surnud tsoon. See on kõigis rasvaringide (st Tallinna ümbritsevad vallad. – Tiit Teriku märkus) omavalitsustes: nad raiskavad ressurssi, kuigi saaksid tekitada korraliku linnakeskkonna."

2020. aasta novembris toimunud Tallinna visioonikonverentsil „Tark linn ei saa kunagi valmis" pidas ettekande Austria Linnade Liidu ja Viini linnaplaneerimise komisjoni direktor Thomas Madreiter, kes rääkis Viini näitel vajadusest muutuda „15 minuti linnaks". Viinis on samuti probleemiks see, et tugeva kesklinna kõrval puuduvad linnas väiksemad keskused. Sama on ka Tallinnas ning lähivaldades. „15 minuti linn" tähendab linna, kus on võimalik jõuda peamiste jaemüügi-, kultuuri- või töövaldkonna sihtpunktideni 15 minutiga. „Tervikliku lähenemise puhul on hädavajalik, et muudame väiksemad keskused tugevamaks. Samas on see ka oluline, et vähendada linnas autoga liikumist ja auto omamist," rääkis Madreiter visioonikonverentsil peetud ettekandes. Väiksed tugevad keskused peaksid tekkima sellesse alguses mainitud lennukiaknast paistvasse valgustatud alasse, et saaks lähtuda 15 minuti linna kontseptsioonist.

Aga vaataks veelgi laiemalt. Taristut puudutavates arengudokumentides on käsitletud Tallinna ringraudtee rajamise plaani üle paarikümne aasta. Kaubarongiliikluse väljavii-

mine Tallinna kesklinnast ja naabrite parem raudteeühendus pealinnaga tõstab nii turvalisust kui ka mõjutab keskkonda.

Sarnaselt Tallinna lähinaabrite keskustesse (Viimsi, Tabasalu, Maardu, Rae/Jüri) ulatuva trammiliiniga vähendaks parem reisirongiliiklus samuti autosid, ummikuid ja parandaks õhukvaliteeti. Seetõttu on oluline, et Tallinna ringraudtee rajamise plaanidega edasi mindaks ja pikemas perspektiivis raudtee kindlasti valmis ehitatakse. Tallinna ringraudtee vajab riigi eriplaneeringut, et omavalitsused saaksid oma üldplaneeringutes sellega juba arvestada ja trassile vajalikud alad reserveerida.

Mida ringraudtee valmimine Tallinnale ja tema naabritele tähendaks? Ilmselt me igapäevaselt sellele ei mõtle, aga läbi Tallinna vuravad kütusetsisternid või muud raudteel liikuvad ohtlikud veosed kujutavad tegelikult tõsist ohtu nii loodus- kui ka linnakeskkonnale laiemalt. Pealinna jaoks oleks projekt kindlasti olulise keskkonnaalase tähtsusega, sest Tallinna kesklinnast läheksid välja ohtlikud veosed. Aga see lubaks ka aastaid inimestele suletud alad muuta mõnusaks linnakeskkonnaks.

Ringraudtee valmimine võimaldaks tulevikus anda praeguseks Tallinna kesklinnapiirkonda sobimatutele Ülemiste ja Kopli kaubajaamadele uue funktsiooni. Samuti toetaks see Paldiski-suunalise kaubarongiliikluse väljaviimist Tallinna kesklinnast.

Kopli kaubajaam on saamas osaks putukaväilast, kiiresti arenev Ülemiste on aga muutumas oluliseks äri- ja elupiirkonnaks ning kujunemas Eesti väravaks, kuhu on kavandatud rahvusvaheline Rail Baltica reisiterminal. Samas on plaanina praegu töös näiteks Kristiine ühisterminal, kuhu jookseksid tulevikus kokku kõik linnarongiliinid. Kas ja millal see realiseeruks, on keeruline prognoosida, aga eskiisprojektide tasemel nende projektidega tegeletakse.

Aga teisalt parandaksid uued ühendused Harjumaa elanike liikumisvõimalusi. Kiired ja mugavad rongid meeldivad inimestele. Usun, et see toetaks ka isikliku sõiduauto kasutamise vähendamist. Naaberomavalitsustes elavad inimesed saaksid rongiga kiiresti ja mugavalt Tallinna tööle või kooli. Isikliku autokasutuse vähenemine pole aga mitte ainult ühe omavalitsuse, vaid laiem keskkonnaalane eesmärk. Tallinna vaates tähendaks vähem linna sõitvaid autosid vähem ummikuid ja ka õhk oleks puhtam.

Näiteks Paldiskist saaks tulevikus ilma ümberistumisteta rongiga Ülemistele, kas Rail Baltica terminali või lennujaama või hoopis Ülemiste linnakusse tööle. Või Haapsalust? See on aja küsimus, kui rong taas nn mudapealinna käima hakkab.

2021. aasta alguseks on erinevad arutelud ja asjaosaliste koostöö jõudnud etappi, kus võivad avaneda reaalsed võimalused alustada lähiajal raudtee rajamise võimalust tagava riigi eriplaneeringu koostamist. Juba varasemalt on andnud rida omavalitsusi ning ettevõtteid nõusoleku selle koostamisel osalemiseks aastatel 2022–2028.

Toodud näited ja teemadering jäid küll transpordivaldkonda, kuid toovad selgelt esile vajaduse omavalitsuste suuremaks koostööks ning näitavad, et on terve rida probleeme, mida ei saa lahendada pelgalt ühe omavalitsuse piirist lähtuvalt, vaid inimeste elukohti ja liikumisharjumusi arvestades.

3.4.4 Lauri Luur, Erik Reinhold: Arengud Pärnumaal ja „Kobara" saamise lugu

19.–20. septembril 2019 Pärnus toimunud omavalitsuspäev oli neljas omataoline ettevõtmine, mis keskendus haridusele, teadusele ja ettevõtlusele. Kaks päeva oli täis ühiseid arutelusid, töötube ja sõnavõtte. Üritus toimus esimesel oktoobril tähistatava värske riikliku tähtpäeva ehk omavalitsuspäeva raames. Pean siinkohal muidugi tunnistama, et noorele tähtpäevale kohaselt ei ole see oma täit hiilgust kindlasti veel saavutanud ning järjepideva

töö ja sihikindluse toel muutub antud päev tulevikus märksa olulisemaks nii omavalitsustega seotud inimestele kui ka laiemale üldsusele.

Kirjutise järgnevas osas keskendun 2017. aastal toimunud haldusreformile vahetult eelnenud ja selle järgsetele arengutele Pärnumaal. Omavalitsustegelastele oli üheselt selge, et koos maavalitsuste kaotamisega muutub kogu toimeloogika omavalitsuste koostöös ja maakondlike tegevuste korraldamisel. Pärnumaa Omavalitsuste Liidu eestvedamisel asuti 2016 sügisel otsima uuele olukorrale vastavat maakondliku koostöö- ja juhtimismudelit. Oma kogemuste pagasi ja erapooletu eksperdi pilguga aitas pärnakatel edasi jõuda Rivo Noorkõiv osaühingust Geomedia. Sisuline töö hakkas peale 2017 talveperioodil ning sügiseks olid võrdlevad mudelid välja pakutud.

Töö peamine eesmärk oli leida lahendus kehtivale, osaliselt pisut killustunud, omavalitsuste ja riigi koostöömudelile tagamaks Pärnumaa terviklik, tasakaalustatud ja jätkusuutlik areng haldus- ja riigireformi järgselt. 2017. aastal tegid Pärnumaa kohalikud omavalitsused koostööd läbi mitme koostööorganisatsiooni. Mitmetes tegevustes oli koostööpartneriks Pärnu maavalitsus. Peamiste koostööorganisatsioonidena tegutsesid toona Pärnumaa Ettevõtlus- ja Arenduskeskus (PEAK) ja SA Pärnumaa Turism (SAPT). Ühistranspordi parema korraldamise eesmärgil oli riigi ja omavalitsuste poolt käivitatud Pärnumaa Ühistranspordikeskus. Spordi valdkonnas olid eraldi maakonna spordiliit ja linna spordiliit ning lisaks linna- ja maakoolide spordiliidud. Kultuuritegevust korraldas osaliselt MTÜ Pärnumaa Rahvakultuuri Kekselts, kellele Pärnumaa Omavalitsuste Liit (POL) eraldas ka tegevustoetust. Samas oli kultuurikorraldamine ka POLi põhikirjaline tegevus ning maavalitsuses oli sel ajal tööl 0,2 kohaga kultuurinõunik. Hariduse, noorsootöö ja sotsiaalvaldkonnaga tegelesid üheaegselt nii POL kui MV ning vähesel määral ka PEAK.

Tööd alustades oli selge, et kogu ühistööd ei saa ühte organisatsiooni panna, kuna juba näiteks spordikorraldus sõltus suuresti paljudest teistest partneritest. Lisaks oli tööd alustades ebaselge maavalitsuse ülesannete edasine saatus ehk mis jääb riigile ja mida oodatakse omavalitsute koostööst. Pärnumaa Ühistranspordikeskuse tegevusega olid omavalitsuste esindajad rahul ning seetõttu oli seal kaalumisel ainult võimalik laienemine üle maakonna piiride. Kõige kaalukam ja enim vaidlusi põhjustav osa puudutas eelkõige POLi, PEAKi, SAPTi ja maavalitsuse osade ülesannete edasist saatust. Sellest lähtuvalt tuli lauda ühe võimaliku variandina eelpool nimetatud organisatsioonide ja ülesannete ühendamine üheks tervikuks.

Kuigi analüüsi algfaasis tundus loogiline kõik üheks tervikus siduda, siis töö edenedes ja detailide selginedes hakkas tunnetus muutuma. Määravaks said pigem bürokraatlikud või seadusandlikud takistused. Kui oli arutlusel, et kas võiks kõik ülesanded koondada maakondliku omavalitsusliidu alla, siis MKMi tagasiside selle välistas. Ministeeriumi hinnangul ei näinud nad võimalust nende haldusalasse jääva arenduskeskuse ülesannete liikumist maakondliku omavalitsusliidu koosseisu. Põhjuseks toodi vajadus jätta arendustegevused vähem poliitilise asutuse ehk sihtasutuse hallata. Teise variandina kaaluti omavalitsuste liidu tegevuste liigutamist arenduskeskuse koosseisu, kuid seegi ei leidnud erinevatel põhjustel otsustajate toetust. Peamine takistus seisnes selles, et sihtasutuse vorm on võrdlemisi jäik ning kõigile sobivat juhtimismudelit ei saanud kujundada. Seejuures oli määravaks asjaolu, et Pärnu linn soovis sihtasutuses 50% nõukogu kohtadest ning kuna viis mandri-omavalitsust soovisid samuti vähemalt kahte kohta, siis oleks nõukogu kasvanud kahekümne liikmeliseks. Erinevalt sihtasutusest oleks mittetulundusühingu puhul saanud määrata liikmetele häälte erinevad kaalud. Lõpuks jõuti kompromissini, kus arenduskeskus ja omavalitsuste liit viidi ühise juhtimise alla ning valdav osa sisulisest tegevusest koondati arenduskeskusesse. Lühidalt öeldes tekkis mudel, kus liidu roll on omavalistute kaasamine ja poliitiliste otsuste kujundamine ning sihtasutus muutus rakendusüksuseks, sh kogu

büroo on sisuliselt koondatud üheks tervikuks. Sihtasutuse tegevuste koosseisu liikus ka kogu turismiarendus. Hääleõigused jagunesid omakorda selliselt, et liidu üldkogus on igal liikmel kaks esindajat, kuid sihtasutuse nõukogus sai maakonnakeskus kolm kohta kuuest.

Kogu pakett lepiti sisuliselt kokku enne haldus- ja riigireformi jõustumist, kuid tuleb tunnistada, et täielikku konsensust selles küsimuses siiski ei saavutatud. Peamiselt jäi ülesse maakonnakeskuse juhtide soov koondada kogu tegevus ja otsustus siiski sihtasutusse. Sellest anti ka tugevalt märku, astudes kahel korral maakondlikust liidust välja. Esimesel korral astuti välja enne omavalitsuste ühinemist, mis automaatselt pöörati tagasi koos omavalitsuste ühinemisega, sest linnaga liitunud vallad olid liidu liikmed. Teisel korral tehti otsus 2020. aasta sügisel, mis omakorda lõplikult jõustus 2021. aasta juunis. Ühtlasi tehti teistele omavalitsustele ettepanek teha koostööd ning kujundada poliitilisi otsuseid arenduskeskuse nõukogu kaudu. Eks aeg näitab, kuhu see kõik välja viib.

Vaadeldes turismisihtkoha arendustegevusi, siis see on olnud eraldi väljakutse. Maakondliku koostöömudeli loomisel lepiti kokku, et kogu sisuline arendustegevus, sh turismialane ühistegevus, koondatakse arenduskeskuse koosseisu. Samas jätkas Pärnu linn, kui turismist enim huvitatud osapool, iseseisvat turismialast arendustööd. Seejuures lepiti maakondliku arenduskeskusega kokku vastutuse piirid, et vältida dubleerimist. Õige pea jõuti arusaamisele, et selliselt kaugele ei jõua, kuna suuremal või vähemal määral tekkis olukordi, kus vastutus oli osalejate jaoks ebaselge. Sellest lähtuvalt algatati 2020. aastal kogu turismialase arendustegevuse üleandmine koostööleppe alusel Pärnu linnale, kui kõige enam huvitatud osapoolele. Sellega loodi esimene haldusalane koostöö ühe konkreetse omavalitsuse koosseisus ehk väljaspool omavalitsuste ühist organisatsiooni. Kas see annab alust loota, et ka kõik teised ühistegevused delegeeritakse täitmiseks ühele omavalitsusele, on hetkel vähe tõenäoline, sest muudes valdkondades ei ole huvide ja rahalise panuse vahekord sarnane turismialase koostööga.

Püüdes hinnata asjade kulgu, siis on arusaadavalt mõistetav, et maakonna keskustel on veidi teistsugused huvid ja vajadused, kui teistel omavalitsustel. Sellele on viidanud erinevate ettekannete ja omavaheliste vestluste ajal nii Pärnu linna juhid kui ka paljude teiste keskuslinnade esindajad nii Eestist kui ka Soomest. Ehk siis mõningane eri-suunaline liikumine on siia juba sisse programmeeritud. Teine mõjutaja on kindlasti poliitiline mõõduvõtt erinevate parteide ja juhtivpoliitikute vahel, mis paratamatult mõjutab enam just keskuslinnasid, kui ümbritsevaid omavalitsusi. Kokkuvõttes võib see väga halva stsenaariumi korral pidurdada erinevate koostööprojektide arengut.

Millised oleks võimalikud leevendavad meetmed? Ühest valemit ei ole minu arvates võimalik välja pakkuda, sest Eesti on haldusjaotuselt väga eripalgeline. Mõnes maakonnas on ainult üks omavalitsus (Hiiumaa) või üks domineeriv omavalitsus (Saaremaa) ning mitmes teises maakonnas on jätkuvalt mitmed erinevad omavalitsused. Mõnel pool on keskuslinn domineerivam, kui teistel. Sellest lähtuvalt peab olema seadusandlikku paindlikkust juriidiliselt erinevate konstruktsioonidega koostöömudelite rakendamiseks. Samas peab säilima omavalitsuste huvi teha koostööd ning eelpool mainitud eripalgelisi huve saab kõige kindlamini sarnases suunas tööle rakendada, kui neid veidi rahaliselt motiveerida. Seetõttu peab jätkuma ja suurenema riigi poolt omavalitsustele ühiseks täitmiseks antavad ülesanded koos vajaliku eelarvega.

Projekt Kobar kui maakondliku koostöö edulugu

Käesoleva, 2021. esimese aasta kevadel valmisid Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži (TÜPK) hoones Pärnumaa Omavalitsuste Liidu, Pärnumaa Arenduskeskuse ja Ettevõtlusinkubaatori uued ruumid. Maakondlikud arendusüksused kolisid ühe katuse alla regionaalse

kõrgharidus- ja teaduskeskusega. Sellega loodi uut, nii vormilist kui ka sisulist potentsiaali kohaliku majanduse moderniseerumiseks, elavdamiseks, teadmispõhisemaks muutumisel.

Lugu ise algas juba palju varem – 25 aasta eest, kui Pärnus kolledž avati. Juba siis oli kohaliku elu edendajate, nii omavalitsusjuhtide kui ka ettevõtjate jaoks oluline, et kõrgharidus oleks kohapeal kättesaadav, et piirkonnas oleks teadus- ja arenduspotentsiaali tõmbekeskus ning tarkadel inimestel ja targal tööl oleks siinkandis omad uued võimalused. Samas on regionaalne kõrgharidus olnud pärast oma sündi tihtilugu majanduslike ja poliitiliste turbulentside raputada – muutunud on juhid nii riigi kui ka kõrgkoolide eesotsas ning ka nende mõtted ja hoiakud regionaalse kõrghariduse suhtes. Korduvalt on kõne all ja kaalumisel olnud kolledži sulgemine ning mõnel pool mujal Eestis oldi seda tehtudki.

Pärnumaa omavalitsustel on samas põhimõtteliselt toetav suhtumine ja mure kolledži alles jäämise ja arengu pärast ikka püsinud. Idee – viia ühte ruumilisse ja vaimsesse tervikusse kokku Pärnumaa ettevõtlusorganisatsioonid, ettevõtlust toetavad organisatsioonid ja inkubatsiooniteenused, oli inimeste peades ja vestlustes ja osalt praktilistes ettevõtmisteski ringelnud hulk aastaid. 2019. aastal vormistati see idee konkretiseeritud projektina koondnimetuse alla Kobar. Projekti nimevalik lähtub ühest küljest majandusteaduslikust teooriast, mis räägib eri ettevõtete loova koostoimimise viisist kobarana (*cluster*) ja teisalt koostoimivate osiste nimekombinatsioonist KOlledž – inkuBaator – ARrenduskeskus. Idee kanti ka ühe prioriteedina maakondliku arengustrateegia tegevuskavasse.

Projekti üheks fookuseks oli ühise tööruumi loomine ehk siis kinnisvara-investeeringu tegemine TÜPK hoonesse. Teiseks tuli kohe hakata tegelema sisutegevuste mõtestamise ja kujundamisega. Mõlemad tegevussuunad vajasid ka realistlike rahastus-võimaluste leidmist.

Projektis kirjeldasime potentsiaalsete kasusaajatena järgmisi asjaosalisi:

- alustavad ettevõtjad, kes saavad teenuseid, nõuannet, koolitust ja tööalast suhtluskeskkonda ühest kohast;
- tegutsevad ettevõtjad, kes saavad juurdepääsu SAPA MAK-võrgustikule, TÜ raamatukogu andmebaasidele ning akadeemilisele ja arenduspartnerite võrgustikule üle maailma, samuti võimaluse end turundada loodavas demokeskuses;
- kolledži tudengid ja täiendõppijad saavad võimaluse alustada ettevõtlusega ja juurdepääsu kogenud konsultantidele ja projektijuhtidele;
- kolledži õppejõud ja arendustöötajad saavad oma tööks vajalikke praktilisi uurimis- ja arendusteemasid ning täiendavaid koolitus- ja konsultatsioonitegevusi;
- kutse- ja gümnaasiumiõpilased saavad osaleda ettevõtlusõppes, tutvuda Pärnumaa ettevõtluse ja siin pakutavate töötamisvõimalustega, juurdepääsu TÜ raamatukogule ja andmebaasidele;
- Pärnumaa koolide õpetajad saavad juurdepääsu TÜ raamatukogu kirjandusele ja andmebaasidele, mis võimaldab üles ehitada märksa tõhusamat uurimis- ja arendustööd;
- Pärnumaa omavalitsused saavad otseselt võimaluse oma töötajate koolitamiseks ja poliitikanõustamiseks, kaudsemalt täiendavat maksutulu elavnevast ettevõtlusest, tööhõivest ja kasvavast elanikkonnast.

Kinnisvarainvesteeringuks taotleti vahendeid eraldi ettevõtlusinkubaatori ruumide väljaehitamiseks Piirkondliku konkurentsivõime tõstmise meetmest ning Arenduskeskuse, omavalitsusliidu ja kolledži ruumide ümberehituseks MATA meetmest. Hoonesse investeeriti kokku üle 850 tuhande euro. Omafinantseeringu panustasid Tartu Ülikool, SA Pärnumaa Arenduskeskus ja Pärnu linn. Rekonstrueerimistööde käigus uuendati nii TÜPK töötajate tööruume ning loodi täiesti uus ja kaasaegne töökeskkond Ettevõtlusinkubaatori ja Arenduskeskuse jaoks.

On tähelepanuväärne märkida, et MATA meetme puhul, kus projekti heakskiitmise otsustajaks on esimeses faasis maakondlik arendusorganisatsioon, ehk sel hetkel omavalitsusliit – toetasid selle üldkogu liikmed, 12 Pärnumaa omavalitsusjuhti, ühehäälselt kogu ühel aastal kasutada oleva projektisumma kasutamist Kobara projekti tarbeks. Siin sai aastatepikkune moraalne tugi kohapealsele kõrghariduse ja majanduse sünergia loomise ideele ka konkreetse materiaalse väljenduse.

Pärast kavandamis- ja rahastusotsuste tegemise perioodi algasid 2020. aasta septembris projekteerimis- ja ehitustööd, mis valmisid 2021. aasta aprilliks. Paralleelselt kavandas ja käivitas Pärnumaa Arenduskeskus koostöös kolledži ja teiste partneritega Kobara sisutegevusi. Algatati uus ettevõtlusinkubaatori sisuprogramm (rahastus PATEE meetmest), peeti erinevaid visiooniarutelusid ja koostöökohtumisi.

2021. aasta alguses algatati Pärnumaa ja Viljandimaa arenduskeskuse ning TÜPK ja Viljandi Kultuuriakadeemia koostöös ning konsultatsioonilettevõtte Cumulus Consulting teostusel tegevusuuring eesmärgiga selgitada välja Kobara kui „globaalse ettevõtlussegisti" toimemudel, parimad võimalused teadmussiirde, innovatsiooni ja hariduskoostöö edendamiseks maakondlikul tasandil – arendusorganisatsioonide ja regionaalsete kolledžite koostoimimise kaudu.

On selge, et Kobara sisuline areng saab toimuma samm-sammult. Esmalt on vajalik kõigi partnerite tänaste teenuste ja kompetentside võimalikult tõhus rakendamine, arenguvõimaluste tutvustamine erinevatele sihtrühmadele ja koostööõhkkonna loomine. Kui suudame kujundada TÜPK hoone avatud, sõbralikuks, uuendus-meelseks ja tarkust väärtustavaks kokkusaamiskohaks nii noortele kui ka kogenutele, loob see inspireerivaid võimalusi, motivatsiooni, kontakte ja ideid uuteks arenguteks.

3.4.5 Rivo Noorkõiv: Kohalike omavalitsuste motivatsiooni suurendamine ettevõtluskeskkonna arendamisel

Regionaalarenduse ekspert, Geomedia OÜ juhatuse esimees

Haldusreformi järgselt on Eestis aktiviseerunud arutelu kohalike omavalitsuste (edaspidi KOV) rolli üle ettevõtluskeskkonna arendamisel ja ettevõtluse toetamisel. Selleks on palju põhjuseid. Keskne nendest, et Eesti on liikunud pikki aastaid tsentraalse valitsemise suunas, mis on jätnud KOV-ide rolli riigi majanduskasvu loomises põhjendamatult tagaplaanile. Samas on viimastel aastakümnetel maailmas üha enam arengu aruteludesse kerkinud asukohapõhise lähenemise kontseptsioon [69]. Tegemist on alternatiiviga senisele sektoripõhistele ja „ülalt alla" juhitud asukohaneutraalsetel poliitikameetmetel põhinevale arengu käsitlusele, milles ignoreeriti „alt-üles" algatusi ja regionaalset mõõdet omavaid keerukamaid kombineeritud juhtimissüsteeme.

Kuna senine tsentraliseeritud lähenemine majandusarengus ei ole toonud soovitud edu, siis on asjakohane sellises olukorras otsida uusi sobivamaid lahendusi majanduspoliitika meetmete kujundamiseks. Eesmärk on luua majanduskasvu keskustest väljapool, seista vastu majandustegevuse koondumisele ja pakkuda kõigile võimalusi äritegevuseks ja iseseisvaks toimetulekuks sõltumata elukohast. Muutuste tegemiseks inspiratsiooni saamiseks võiksime vaadata naabrite poole Põhjamaades, kus on mõistetud, et ettevõtluse toetamise tsentraliseeritud lähenemine ei saa kunagi asendada kohalikke teadmisi ja mõistmist ettevõtluse vajadustest kohtadel. OECD uuringust [70] on selgunud, et riigi jõukuse ning fiskaalse ja administratiivse detsentraliseerituse vahel valitseb selge positiivne seos. See julgustab majandusarengus andma KOV-idele suuremat rolli, et osaleda

aktiivselt riigi majanduskasvu loomises, investeeringute ligimeelitamises ja tarkade töökohtade toetamises.

Regionaalsed arenguerinevused Eestis on ülejäänud Euroopa Liidu ja OECD riikidega võrreldes jätkuvalt suured [71]. Piirkondade arengutasemete vahel on suur lõhe asukoha, rahvastiku ja asustuse paiknemise, majandustegevuse iseloomu, avaliku halduse institutsionaalse suutlikkuse ja paljude teiste tegurite mõjul [72]. Analoogselt Ida-Euroopa riikidega on Euroopa Liidu struktuuritoetuste rakendamine suurendanud ka Eestis regionaalseid erinevusi, sest riikide vahelise konvergentsi huvides on ettevõtlus- ja innovatsioonitoetustest tuge saanud enamasti suuremate linnade ettevõtted [73]. Nii ongi sisemajanduse kogutoodang ja töökohad koondunud suurtesse keskustesse, ennekõike Tallinna ja Tartu linnapiirkondadesse. Ääremaalistes KOV-ides on väiksemad palgad, suurem töötus, tööturg suletum ja väiksem üksikisiku tulumaksu osakaal kohaliku omavalitsuse eelarves (joonised 1–4). Eelnev viitab Eesti ruumimustri kokku tõmbumisele ja ressursside koondumisele suurematesse linnapiirkondadesse. See omakorda põhjustab elanikkonna, eriti noorte maalt lahkumist, mille tulemusena halveneb demograafiline olukord, väheneb kohapeal turunõudlus toodetele ja teenustele ning tekkivad turutõrked suretavad kohalikku ettevõtlust ja suurendavad kohtadel elanike toetussõltuvust. Kohalike ettevõtjateta jääb tööjõud alakasutusse ja kohalikud ressursid väärindamata. Töö ja elukoha üksteisest kaugenemine, sellega seotud transpordi- ja ajakulude kasv vähendab kogukondade sotsiaalset sidusust. Töötamise registri põhjal elab ja töötab samas KOV-is 62, 95%, kusjuures näitaja varieeruvus linnade ja valdade lõikes on 18 kuni 100 protsenti (vastavalt Jõe-

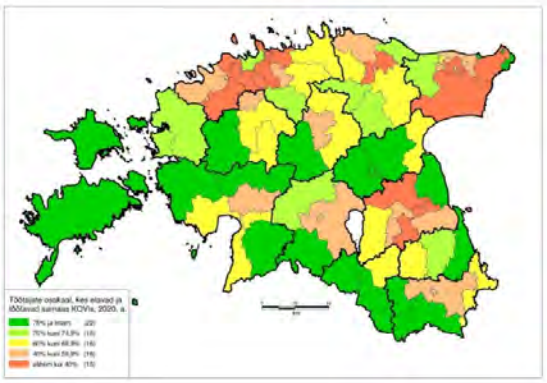

Joonis 1. Töötajate osakaal, kes elavad ja töötavad samas kohalikus omavalitsuses, 2020. (Allikas: Töötamise register)

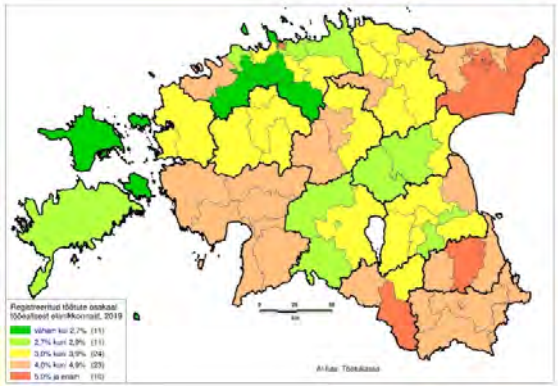

Joonis 2. Registreeritud töötute osakaal kohalikus omavalitsuses 2019. (Allikas: Statistikaamet)

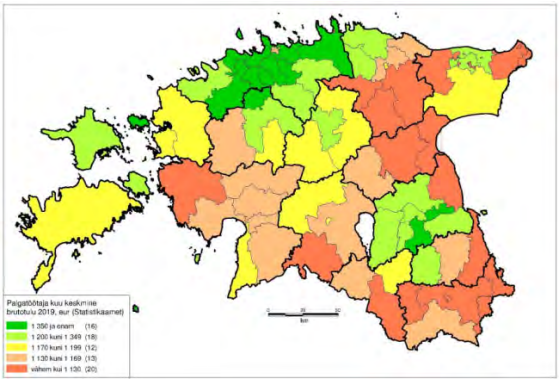

Joonis 3. Palgatöötaja kuu keskmine brutotulu, 2019. (Allikas: Statistikaamet)

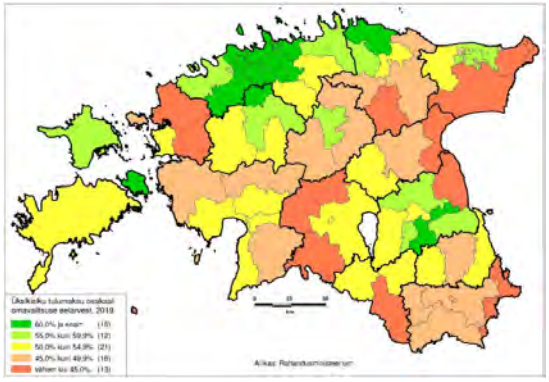

Joonis 4. Üksikisiku tulumaksu osakaal kohaliku omavalitsuse eelarves, 2019. (Allikas: Rahandusministeerium).

lähtme vald ja Ruhnu vald). Kokku töötab väljaspool koduomavalitsust 237 tuhat inimest. Olukord, kus keskuste majanduskasvust saadav kasu ei kandu nende tagamaale, kinnistab ääremaadel keskvalitsuse kohustusliku abi mentaliteeti ja KOV-ide toetussõltuvust.

Haldusreformi järgselt KOV-ide arv vähenes 213-lt 79-le. KOV-ide territoorium, ametnike spetsialiseerumine ja eelarve maht kasvasid. Vaja on realiseerida haldusreformi seaduses kirjapandud eesmärk „Toetada kohaliku omavalitsuse üksuste võimekuse kasvu kvaliteetsete avalike teenuste pakkumisel, piirkondade arengueelduste kasutamisel, konkurentsivõime suurendamisel ja ühtlasema piirkondliku arengu tagamisel" [74]. KOV ülesannete hulka kuulub ka ettevõtluskeskkonnaga tegelemine.

Täna ei ole KOV-idel ettevõtluskeskkonna edendamiseks tõhusat motivatsiooni-süsteemi [75]. Ettevõtluse toetusmeetmed kujundatakse üldjuhul tsentraalselt ja riigisiseste piirkondlike erisustega arvestatakse neis väga piiratult. Samas valdav enamus linnasid ja valdasid tegelevad kohaliku ettevõtluskeskkonna arendamisega ja ettevõtlusaktiivsuse suurendamisega [76, 77]. Investeeringute osas on paljud tegevused ettevõtluse osas rahanappuse tõttu KOV eelarves võimalikud vaid projektipõhiselt ja sedagi tänu Euroopa Liidu struktuuri-vahenditest saadud kaasrahastamisele.

Ettevõtluskeskkonnaga seotud probleemide ja lahenduste kaardistamiseks viis OÜ Geomedia 2020. aasta novembris läbi ettevõtlus- ja arenguspetsialistide e-küsitluse kõigis 79 KOV-is [78]. Tagasisidena laekus 68 vastust. Nendes tõdeti, et ettevõtluse arengut kõige enam takistavaks teguriks kohtadel on raskused tööjõuga (27% vastanutest). Üks viiendik märkis taristuga seotud probleeme, 17% elamispinna/majutuse probleeme ja 15% raskusi finantseerimisel. Ettevõtluskeskkonna arendamisel KOV-ides kasutatakse enim turismi-võrgustikus osalemist (jah, seda teeme 93%), järgnevad ettevõtjate tunnustamine (90%), taristu arendamine (88%) ja ettevõtlusalase teabe avaldamine valla/linna kodulehel (81%). Enam kui pooled vastajad märkisid veel ettevõtjate regulaarsete ümarlaudade korraldamist ja kohtumisi ettevõtjatega (61%), ühiste sündmuste korraldamist elanike ja ettevõtjatega (60%), lobbytööd ametnike ja poliitikutega (59%), tööstusala/-pargi arendamist (58%) ning mainekampaaniate läbiviimist (51%).

Vastustes küsimusele „Mida teie arvates tuleks teha kohalike omavalitsuste motiveerimiseks, et nad tegeleksid senisest enam ettevõtluskeskkonna arendamisega?" toodi enim välja vajadus lihtsustada riigimaade munitsipaliseerimist (66% jah, seda kindlast ja pigem jah 24%), jagada ettevõtete makstavatelt dividendidelt kinni peetavast tulumaksust osa KOV-ide eelarvesse (41% ja 31%), rakendada regionaalseid maksuerisusi (38% ja 32%), suurendada KOV rahastamist, lisades tulubaasi komponendi, mille suurus sõltub ettevõtluse seisu iseloomustavatest näitajatest KOV-is (36% ja 36%), tõsta ettevõtjate ja nende organisatsioonide teadlikkust koostöövõimalustest KOV-idega (35% ja 54%), suunata käibemaks osaliselt KOV eelarvesse (32% ja 40%) ja üksikisiku tulumaksu ümberjagamine KOV-ide vahel nii, et osa tulumaksust laekuks elukoha ja osa töökoha asukoha järgi (24% ja 31%). Kõige enam oldi vastu kohustada seadusega KOV-e tegelema ettevõtluskeskkonna arendamisega (24% vastas ei, seda kindlasti mitte ja pigem ei 35%). Ka ettevõtetele iga-aastase kasumi maksustamise kehtestamine ja sellest osa kandmine ettevõtte asukohajärgse KOV-i eelarvesse ei leidnud väga poolehoidu (12% ei, seda kindlasti mitte ja 34% pigem ei).

Vastanutest 32% arvas, et nende KOV on ettevõtjasõbralik ja 55% pigem ettevõtjasõbralik.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muutmise aruteludes on päevakorras küsimus, kas ettevõtluse arendamise ülesanne peaks olema kirjutatud seadusesse KOVi kohustusliku tuumülesandena või on õigusselguse huvides asjakohane pigem minimalistlik ja väärtuspõhine lähenemine [79]. KOV-id saavad oma tegevustes võtta enam arvesse koha-

likke olusid, et toetada kohtadel inimressursi arendamist, taristu väljaehitamist, ettevõtluse konkurentsivõime kasvu, paikkonna turundamist, ettevõtjate võrgustumist ja abistavate tugistruktuuride kaasamist ettevõtluse arendamisse. Ettevõtlus-keskkonnaga tegelemine on oma olemuselt omavalitsuslik ülesanne. Õiguskindluse suurendamiseks saab ülesanded vajadusel seada vastava valdkonnaga seotud riiklikes õigusaktides.

Täna, kui KOV-ide tulubaas on ülekaalukalt sõltuv riigi toetustest, mis takistab nende enesekorralduse õiguse ja kohustuse realiseerimist. Eesti eristub OECD riikidest, eelkõige Põhjamaadest, selle poolest, et KOV-ide põhilised tuluallikad on laekumised riiklikest maksudest (tulumaks ja maamaks) ning tasandus- ja toetusfondist. KOV kulude osakaal valitsussektori kuludes on Põhjamaade võrdleval taustal väike – 2019. aastal 25, 4%. Ka KOV-ide endi kontrollitavate tulude osa on väga väike. Kogutuludest teenivad KOV-id kohalike maksude, ettevõtluse ja tasuliste teenustega ise oma tuludesse veidi üle 3%. KOV-ide eelarve pole seotud tulumaksu laekumisega nende territooriumil paiknevatelt ettevõtetelt.

Olukorra muutmiseks, millega ei kaasne maksutõusu ettevõtjatele, on üleriigiliselt kogutava juriidilise isiku kasumilt makstava tulumaksu osaline suunamine KOV-i eelarvesse ettevõtluskeskkonnaga süstemaatiliseks tegelemiseks. Arvutuse aluseks võiks olla töökohtade arv konkreetses KOV-is. Sellisel juhul ei oma tähtsust, kuhu ettevõtte peakontor on registreeritud, vaid lähtutakse reaalsest väärtuse loomest konkreetsel kohal. Nii ei tekiks ka olukorda, kus KOV-is ei olda huvitatud töökohast põhjusel, et sellel töötab mujal elav inimene. Samas, et raha ei liiguks suurtesse keskustesse, kus on enamik töökohti ja süsteem toimiks üle-eestiliselt, tuleb raha jaotamisel rakendada regionaalseid koefitsiente. Ääremaalistes KOV-ides oleks koefitsient kõrgem, kui Tallinnas, kuna seal tuleb töökohtade hoidmise ja loomise nimel enam pingutada, võrreldes näiteks pealinna „kuldse ringiga", kus ettevõtluskeskkond on oluliselt ligitõmbavam.

Üks võimalus KOV-idele oma territooriumil ettevõtluse arengu toetamiseks raha anda, on palju räägitud üksikisiku tulumaksu jaotamine elu- ja töökoha KOV-i vahel. Eesmärk on siduda füüsilise isiku tulumaks töökohtade territoriaalse paiknemisega. Töötamise register annab selliseks arvutuseks võimaluse, kuna töötaja töökoha asukoht on teada. Ettevõtjad on pakkunud jagamise proportsiooniks 50:50, jättes põhjendamata, miks just selline valik. Küll võiks töökohapõhise jagamise aluseks olla tööl käiva inimese poolt avaliku taristu kasutamine ja muude hüvede tarbimine, mille korral jääks jaotus töökoha KOV-le alla 15%. Kuna töökohad on kontsentreerunud (ennekõike Tallinna linnaregioon), siis töökohtade järgne üksikisiku tulumaks võtab raha ära majanduslikult nõrgematelt KOV-idelt. Seetõttu tuleb nende toimetulekuks suurendada riiklikke toetusi, mis suurendab nende sõltuvust keskvalitsusest. Lisades siia, et töökohad on dünaamilised, siis ei soosi füüsilise isiku tulumaksu jagamine kaheks ka KOV-ide eelarve kujundamise stabiilsust.

KOV-ide ettevõtluskeskkonnaga tegelemise huvitatuse suurendamiseks võiks tasandusfondi viia muudatuse. KOV-ide investeerimisel kohalikku ettevõtluskeskkonda, mille tulemusena tekib KOV-i majandusolukorra paranemisest suurem maksutulu, ei peaks võtma karistusena, et vähendada tasandusfondist eraldisi. Seega võiksid ettevõtluskeskkonda tehtavad kulud olla KOV-i eelarves eraldi arvestuses. Kindlasti tuleks läbi vaadata KOV-ide õigus kehtestada kohalikke maksusid või määrata seaduse alusel oma territooriumil kogutavate riiklike maksude tasemeid, millel oleks oluline mõju ettevõtjate otsustele.

Kindlasti peaks KOV-ide motivatsioonikomplekti kuuluma neile riigimaa munitsipaliseerimise lihtsustamine ettevõtluse arendamiseks. Selleks oleks tarvis kujundada selge asjaajamise reglement, mis võimaldaks kiireid, läbipaistvaid ja e-keskkonnas põhinevaid lahendusi. Ka riigihangete seaduse tegemine paindlikumaks (näiteks hangete jagamine) on asjakohane, et vähendada turutõrkeid ja võimaldada kohalikel väikese ja keskmise suu-

rusega ettevõtetel enam konkureerida kohapeal teenuste ja toodete osutamisel. Riiklikku reguleerimist vajaks olukord, kuidas ettevõtte tegevusega kaasnevate häiringute (nt liikluskoormuse sagenemine kohalikul teel, lõhnahäiringud, muutunud keskkond) korral hüvitada kahju kogukonnale.

KOV teeb oma strateegilised valikud ettevõtluskeskkonna arendamiseks läbi arengu kavandamise ja planeerimise, mille töövahenditeks on arengukava, üldplaneering ja eelarvestrateegia. Nendes dokumentides määratletakse ka pikaajalised vajadused ja võimalused ettevõtluskeskkonna mõjutamiseks ning kujundatakse KOV-i maine. Portaali **Minuomavalitsus** võiks KOV-i poolt osutatavate teenuste nimistusse viia ettevõtlusvaldkonnaga seotud tegevuste mõõtmine ja töötada selle tarvis välja asjakohased kriteeriumid. KOV-ide ettevõtjasõbralikkuse ja poliitikakujundamise võimekuse suurendamiseks tuleks koolitada KOV ametnikke ja poliitikuid, aidata neid juhendmaterjalidega ja parimate praktikate ülevaadetega.

Samas peame tunnistama, et KOV-ide võimalused üksinda ettevõtluskeskkonda positiivselt mõjutada on piiratud. Seepärast on mõistlik ettevõtluse arendamist käsitleda üle KOV-i administratiivpiiride koostööna kas maakondlikul või regionaalsel juhtimistasandil. Regionaalse valitsemisena käsitletakse juhtimistasandit, mis paikneb kohaliku omavalitsuse ja riigi kesktasandi vahel. Analüüsis omab regioon ennekõike valitsemislikku/juhtimislikku tähendust. Seejuures arvestatakse Eesti valitsemis-korralduslikku konteksti (ühetasandiline omavalitsussüsteem) ning Eesti õigus- ja halduspraktikat, millest tulenevalt võib regionaalne valitsemine olla nii riiklik kui ka kohalik. Regionaalne valitsemine ei välista juhtimistasandi riiklikku ega omavalitsuslikku olemust ja eelistatakse selle kujundamist kesk- ja kohaliku tasandi partnerluses.

KOV-ide koostööd ettevõtluse ökosüsteemi kujundamisel võiks võimestada selliselt, et suunata selle tarvis riiklikud vahendid sihtsuunitlusega KOV-ide ühistegevuste finantseerimiseks. Koostöö elluviimiseks võiks moodustada koostöönõukogud, kuhu kuuluvad ettevõtjate, KOV-ide, ministeeriumide, erialaliitude, haridusasutuste ning arendus-, teadus- ja ettevõtluse tugistruktuuride esindajaid. Käivitada tuleks üleminek projektipõhiselt lähenemiselt programmipõhisele, mis toetub strateegilisele partnerlusleppele. Tegemist oleks keskvalitsuse ja KOV-ide vahelise koostööplatvormiga, et viia ellu riiklikest ja piirkondlikest ühishuvidest lähtuvat majanduskasvule suunatud poliitikat. Lähenemisviis toimiks asjakohastel valdkonnapõhistel ja riiklikel regionaalpoliitilistel eesmärkidel ning mõõdikutel, mida lepingupartnerid oma töös jälgivad. Samuti tuleks kooskõlastada erinevate juhtimistasemete poliitikameetmed ja nende elluviimise mitme-liigiline rahastamine ning tulemuste hindamise mehhanism. KOV-idel tekiks suurem võimalus võtta vastutust nii kohalike, riiklike kui ka Euroopa Liidu struktuurivahendite raha üksteist täiendava kasutamise eest. Uut lähenemist tuleks vaadelda ka võimalusena valdkonnapoliitikate kooskõlastamiseks ja organisatsioonide omavahelise koostöö suurendamiseks, mis arvestab enam kohalike eripäradega. Teemaga edasiliikumiseks on asjakohane moodustada Vabariigi Valitsuse ning Eesti Linnade ja Valdade Liidu vahel peetavateks läbirääkimisteks ettevõtluse ja ettevõtluskeskkonnaga tegelemise töörühm, kuhu oleksid kaasatud kindlasti ettevõtlusorganisatsioonid. Rühma ülesanne võiks olla riigireformi raames sõnastada ettepanekud KOV rolli kasvatamiseks, et kujundada riiklikku ja kohalikku maksupoliitikat, ettevõtluskeskkonda ja tööhõivet ning tasakaalustada regionaalset arengut.

Kirjeldatud ümberkorraldusi võiks katseprojektina alustada Kagu-Eestist. „Alt üles" põhimõttest välja kasvanud Kagu-Eesti regionaalne koostööplatvorm, mis sisaldab kohalike ja riiklike arenguliste huvide kooskõla ning strateegiliste valdkondade investeeringuprogrammi, võiks saada ettevõtlust ja tööhõivekasvu innustavaks ja oleks ühtlasi mandaadiks Euroopa Liidu struktuurivahendite regionaalsele jaotamisele.

Enamik aruande artikleid käsitleb või jõuab oma poliitikasoovitustes demokraatlike ruumisuhete küsimusteni. Aruande avab sõnumliku pealkirjaga peatükk „Eesti elukeskkondade mitmekesisus". Eesti demokraatia tervist ei saa mõõta ainult parteipoliitilistes kategooriates, vaid ka ruumilise muutuse, säästva arengu ja ühiskonna sidususe võtmes. Taasiseseisvumise kümnendid on olulisel määral ja üsnagi vastuoluliselt ning vastanduvalt Eestimaad muutnud. Kas Eesti elukeskkonnad on muutunud elukõlblikumaks, inimsõbralikumaks ja inim-mõõtmelisemaks, ka avatumaks? Eesti inimarengu aruande 2019/2020 katusmõisteks on ruum ja läbivaks ruumikasutuse motiiviks avalik ruum. Aruanne lahkab Eesti ruumilisi arenguid mitmetel tasanditel, üle-eestilistest protsessidest kohalike paikadeni, mis pälvivad avalikku huvi ja olulisemana veel – pakuvad ühiskondlikku hüve. Järgmises osas on täpsemalt vaatluse all avalikus ruumis toimuv [82]. Artiklites toodud juhtumianalüüsid süüvivad ruumikvaliteeti, taandudes enamasti ruumikorralduse, avaliku ning eraõigusliku huvi vastandustele. Olles maaressursi, kinnistute ning ruumikasutuse erastamise, kommertsialiseerimise ja kaubastamise protsessis, tuleb ka küsida retooriliselt, kui avalik on avalik ruum. See küsimus on teravalt kerkinud paljudes kohalikes omavalitsustes ruumiliste otsuste ja arengute vaagimisel, tootmisettevõtete, korterelamute, teede ning mitmesuguste taristurajatiste planeerimisel, nii seoses inimeste suureneva huviga looduses viibida kui ka metsade raadamisega asulate lähedal, aga ka kaugemates armastatud puhke-metsades [80]. Kolmas osa räägibki looduskeskkonnast kui avalikust hüvest.

Neljandas osas muutub ruumikäsitlus suuresti mitte-ruumiliseks, sest jutuks tuleb aruteluruum ja selle kvaliteet, milles kurdetakse nii diskussiooni sumbumist sotsiaalmeedia piiratud kõlakodadesse kui ka keerulisevõitu ekspertarvamuse võõrandumist rahvast [81].

Viiendas osas esitletakse tulevikustsenaariume, tunnistades kümnendite perspektiivis rahvastiku kahanemist ja vananemist, linnastumist ja kaugtööd, Eesti transpordiühendatust ja suurenevat pendeldamist, kliimamuutust, elukeskkonna terviseaspekte, tehnoloogilisi arenguid, põlvkondlikke muutusi, individuaalsust, seda kõike Eesti ruumilise arengu prismas vaatega ette 2050ni [83].

Kahtlemata on ruumil oluline roll ühiskondlike protsesside kujundamisel, mida võimendab Eestimaa väiksus. Anonüümseid, nimetuid paiku meil ju pole, ruumipärimus ja kodukoha armastus püsib sõltumata nõukogude perioodist tugev. Avaliku ruumi, sealhulgas eraõigusliku ruumi kasutamine ja kujundamine peegeldab seda, kuidas ühiskond toimib, milline on organiseeritus ja küpsus. Mida avatum ja demokraatlikum on ühiskond, seda paremad on kaasarääkimise võimalused ruumi kujundamisel ja läbipaistvamad ruumiotsused. Läbirääkimine viib parema ruumiloomeni.

Mida on mõneti postmodernsel ajal unustatud, ruum ise mõjutab inimeste olemist ja käitumist ning kujundab mõtteviisi nii kollektiivsel kui ka üksikisiku tasandil. Lisaks on avaliku ruumi olemus viimastel kümnenditel tugevasti muutunud. Suhtlemine on hoogustunud digi-platvormidel, kuid see ei ole võtnud ära füüsilist ruumi kohtumisteks nii tuttavate kui ka võõrastega. Digitaalne aruteluruum pigem täiendab linnaväljakut või külaplatsi. Avalik digitaalne ja füüsiline ruum on omavahel tihedalt läbi põimunud, tekitades aja ja ruumi tihenemise efekti – digitaalselt saame olla samal ajal mitmes ruumis korraga. See on samuti üks keskseid moodsa arengu-Eesti postulaate aruande autoritelt.

Linnastumine ja suurem tarbimine on kasvatanud keskkonnamõju ja muutnud keskkonnakäitumist ka maapiirkondades

Eesti piirkondi ja paiku, linnu ja külasid hinnatakse ennekõike nende elujärje ja elukeskkonna alusel. Siit on lihtne jõuda geograafilise determinismini, milles füüsiline elukeskkond mõjutab ühiskonda laiemalt ja sügavuti, aga ennekõike on ühiskonna ja keskkonna seosed komplekssed. Kahtlemata mängib kaalukat rolli ka maine ja esteetiline pool, milles tööstuslinnad, näiteks Narva ja Kiviõli, vastanduvad puhkefunktsioonidega suvituskülale, näiteks Käsmu. Elukeskkonna kvaliteet, seda mitte ainult avaliku ruumi ja heakorra osas, määratleb kahtlemata kõigi Eesti asulate tulevikku.

Ka linnakäsitlus muutub. Tänapäeva linn määratleb end halduspiire ületava sotsiaal-ruumilise jõuna [84]. Linn valgub maale. Eesti linn ei ole kaugeltki mitte enam traditsioonilise arusaama kohaselt ühe selgelt eristuva linnakeskusega tööstuslik tiheasula. Praegused 47 halduspiiridega linna moodustavad Eestis linnasüsteemi tinglikult, sest enam kui poolel neist napib 21. sajandi mõistes suurust ja linnalisi omadusi. Tegelikult ei ole otsustav ka haldusmääratlus, vaid linna- ja asutussüsteem tervikuna, mis peab üle Eesti pakkuma ja looma võrdseid võimalusi kõigile Eesti elanikele sõltumata nende elukohast. Eesti regionaalne tasakaal ei ole abstraktsioon, vaid järjest teravnev probleem.

Eesti inimarengu aruanne toobki mitmetahulise sõlmteemana välja Eesti jätkuvalt kiireneva suurlinnastumise, inimeste, majanduse ja teenuste koondumine Tallinna linnapiirkonda, seda mitmes põhjuslikus seoses ja olulisel määral ülejäänud Eesti arvel. Suurlinnastumine ei mõjuta üksnes mitte sotsiaalmajanduslikku arengut, vaid loob ka järjest erinevamat elukeskkonda selle tarbimise teljel. Ruumi- ja keskkonnakvaliteedi standardid muutuvad suurlinnas ja maal üha erinevamaks, mis omakorda tekitab probleeme regulatsioonides ja poliitikate elluviimises.

Ka elamufond on väljaspool suuri linnu vananemas. Kõigi mugavusteta eluruumides elab 13 % leibkondadest, olukord on halvem väikelinnades ja maapiirkondades, kus 20 % leibkondadest peab elamistingimusi kehvadeks. Väikelinnadesse ei ehitata ka uusi eluasemeid [85]. Kahanevates linnades on suur probleem eluasemete ülejääk. Seega elamistingimused on regionaalselt väga erinevad ning need süvendavad omakorda üldist ebavõrdust Eestis.

Samas sisuvõtmes suurlinnastumisega kujuneb ka eestlaste mitme-paiksus. Positiivses regionaalse sidususe pooles seob see Tallinna maakondadega ning postindustriaalseid linnu arhetüüpsete küladega. Teisalt on maakonnad kaugenenud Tallinnast nii ruumiliselt, majanduslikult, sotsiaalselt, elutingimuste poolest kui ka kultuuriliselt [85, 86]. Ka kahanevatel maakonnalinnadel on järjest vähem jõudu, et maakondi käima tõmmata. Maakondade ettevõtluskeskkond ja tööjõubaas on mitmekesiseks majandusarenguks üsna piiratud. Ääremaastumise nõiaringist on raske, tihti ka võimatu antud demograafilistes, teenuse- ja arengutingimustes väljuda.

Linnastumine tähendab ühtlasi linliku elulaadi, täiendavat, tihti ka ületarbimist ning kasvavat keskkonnamõju maal, mida linna-eluviis sinna kannab. Mitmes kohas elamine, mis on tingitud töörändest, maakodudest, perevõrgustikest, sõpruskondadest, õppimisest ja vaba aja veetmisest, on omane kogu Eestile, vähemal määral venekeelsele elanikkonnale. Linlik elulaad, elu- ja teenusekorraldus, ka linlik väärtus- ja suhtlusruum puudutab samavõrd väikelinnu ja maapiirkondi, ehkki seal tähtsustatakse ja rõhutatakse „maa“ ja maaelu alalhoidmist. Samuti muudab mitmes kohas elamine ja olemine kodu ja kodukoha mõistet. Kodulähedus ei tähenda enam füüsiliselt kodulinna või -küla ning on autoühiskonnas laienenud maakonnale ja linnapiirkonnale või isegi hübriidselt ühendab laiemat piirkonnalikkust, Põhja-Eesti vs Lõuna-Eesti. Tegevusruumide laienemine (ka haldusreform) on toonud kaasa ruumilise identiteedi lahjenemise.

Avalik ruum

Avaliku ruumi temaatika on tõusnud Eesti ühiskonnas järjest kesksemale kohale. Ometi on jätkuvalt autostuva ühiskonna probleemiks see, et kaalukas osa taristuinvesteeringutest läheb linnades tänavate remondile ja ka laiendamisele ning teenib põhiliselt autoinimesi. Pole kahtlust, et taristuliselt ja funktsionaalselt on elukeskkond paranenud autokasutaja vaates. Ehkki kasvanud on investeeringud kergliiklusteede rajamisse, ei saa veel rääkida terviklikust rattateede-võrgust, mis oleks ohutu ja sobilik ka lastele.

Mitmed autorid möönavad riiklike programmide ja rahastuse liigset „tõhusust" [87]. Elukeskkonna ja avaliku ruumi arendamisel ei saa tingimata ja ainult lähtuda kasulikkusest, suurtest tarbijamahtudest ja tõhususest. Kohaliku elu edendamisel esineb eurorahastamise massiivsetes voogudes n-ö võidurelvastumist kui ka ühesarnaseid koopiaprojekte, kus kergliiklustee, mänguväljak, külakeskus on kohalikku olustikku ja olukorda asetamata.

Ehkki keskväljakute programmi võib pidada avaliku ruumi läbimurdeliseks edulooks, võiks väljendada ka teatavat kriitikat avalikult kasutatava ruumi liigselt paraadlikus osas. Igal linnal on kohapatriotismi ja ambitsiooni luua kõige-kõige objekt, mis oleks kõige planeeritum, kõige ilusam, kõige arhitektuursem, kõige urbanistlikum, kõige kliimaneutraalsem jne. See kõik peaks siiski sobinduma tavalise linnaelu keskkonna, praktikate ja rütmidega.

Samas üksikute avalike esinduslike hoonete ja alade kõrval eravaldustes olev hoonestu amortiseerub, ehitatud keskkond näeb välja kole ja hooldamata. Selliselt vastandsuundades kujunevas elukeskkonnas võib tekkida ruumilises tervikus vastandumine elitaarsete näidis- ja pilootruumide ning rahvalike loomulike paikade vahel. Nende vahel ja keskel ei tarvitse tekkida loomulikku päris elu. Luuakse ühelt poolt liialt tehislik, üle korrastatud, normeeritud ja reeglistatud paigad ning teiselt poolt lagunev keskkond, kus kohalik rahvas elab ja põhiliselt on. Mida sellisel moel omaks võtta?

Hüperlokaalsusega, mis „kõik on meie külas, meie vallas ja meie linnas ülitoredat", võivad avalduda üldisemates ruumilistes tasandites ja omavalitsuses tervikuna tagasilöögid, sest igal pool ei saa olla ühevõrdselt täiuslik ja samaaegselt mitmekesine avalik taristu ja elukeskkond. Segregatsioon ei puuduta ainult suurlinnu. Kindlasti tuleb teha tundlikke ja täpseid asukohavalikuid uute ehitiste ja rajatiste puhul, mis kipub eelistama rohkemat kasutajaskonda ja juba kujunenud linnakeskkonda.

Veel üks valdkond tahab järele aitamist ja asjalikku arengukäsitlust. Ehituspärandid kultuuri osana tugevdavad Eesti inimeste suhet keskkonnaga ja kodukoha identiteeti. Mitmekesise elukeskkonna eeldus on säästva arengu põhimõtetest lähtuv ehituspärandi kaitse koos investeeringukavaga, mis tagab oluliste hoonete säilitamise, kasutuselevõtu ja haldamise. Eesti inimeste ökoloogiline teadlikkus on kiiretes ja järskudes muutustes, mis selgitab viimaste aastate ühiskondlikke vastasseise loodusalade kasutamisel. Ka loodusalade teadlik planeerimine aitab parandada linlaste tervist ning hoida sidet loodusega. See on avaldunud lainena, kuidas kogukonnad on tõusnud oma puhkemetsade kaitsele.

Avalik arutelu loob parema elukeskkonna

Teiseks inimarengu aruannet läbivaks teljeks on avalik arutelu ja kaasamine, mis puudutab otseselt kohalikke omavalitsusi [88]. Kohalikud otsused sünnivad ju demokraatlikes ja avalikes otsustusprotsessides. Protseduurid, mis puudutavad ruumilist planeerimist, arendamist ja ehitamist ning keskkonnamõjude hindamist, on muutunud järjest keerukamaks, kuid neisse on lisatud ka järjest täpsemaid kohustusi ja tingimusi, mis peaks võimude ja otsustajate ning kohaliku avaliku huvi väljendusi siduma parima võimaliku lahenduse väljatöötamisel elukeskkonna arendamisel ja parendamisel. Autorkond väidab, et avalik arutelu loob parema elukeskkonna. Samuti argumenteeritakse ühismeelsele jõudmise või-

malustest ka üsnagi konfliktsete objektide kavandamisel ja erihuvide avaldumisel. Aruteluks vajalike oskuste arendamine ei saa olla täiesti isetekkeline. Paljuski eeldatakse, et see käib loomuliku intelligentsi sisse. Tegelikult vajab ka avalik arutelu suunamist ja oskusi, mida ei ole seni eriti teadvustatud ega tähtsustatud. Ehkki kaasamine on muutunud seadusandlikult kohustuslikuks ja üsnagi massiliseks kaasamisprotsesside arvus, on see toonud kaasa formaalset ja pinnapealset suhtumist ametkondade poolt ning rahva hulgas tekitanud ka n-ö kaasamisväsimust. Osalusdemokraatia edendamiseks on vaja senisest enam toimivaid, läbipaistvaid ning tagasisidestamisel põhinevaid kodanikkonna kaasamisviise ja -tehnikaid. Kuigi võiks ka pakkuda, et see on kodanikuühiskonna edenemise ja rahva võimu küpsuse küsimus, eeldab kodanikupädevuse suurendamine paljude osalistega demokraatiat. Sellele aitavad kaasa nii digi-platvormid, analüütilisel argumentatsioonil põhinev meediaruum, asjatundlikud ametnikud kui ka usaldusväärsed eksperdid. See kõik tagab teadmiste vahetuse ning loob laiemat usaldust riigi ja tema kodanike vahel.

3.4.7 Andre Sepp: Kas kohaliku ja riigi tasandi vahel on Eestis kohta ka regionaalhaldusele?

Harjumaa Omavalitsuste Liidu esimees

Mõtteid regionaaltasandi arengu analüüsi järeldustest

Viimase haldusreformi (2017) tulemuste settimine pole veel lõppenud, kuid olukorra hindamiseks ja tulevikusihtide seadmiseks valmis 2020. aasta hilissügisel Eesti regionaaltasandi arengu analüüs [89]. Töö tellis Harjumaa Omavalitsuste Liit, kelle partneriteks olid Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit, Jõgevamaa Arendus- ja Ettevõtluskeskus, Järvamaa Omavalitsuste Liit, Lääne-Viru Omavalitsuste Liit, Tartumaa Omavalitsuste Liit ja Võrumaa Arenduskeskus. Abiks oli ka Euroopa Liidu toetus. Kokkuvõtlikult oli analüüsi tellimise ajendiks nõutus, segadus ja suunataju puudus.

Pärast 2017. aasta haldusreformi vähenes omavalitsuste arv enam kui kaks ja pool korda, 213 üksusest sai 79. Eesti administratiivkaarti vaadates on silm kolme aasta jooksul maakondade omavalitsusüksuste uute kontuuridega harjunud ning ka uued vallanimed on tavakasutuses omaks võetud vähemalt sama kiirelt, kui euro pärast viimast rahareformi. Reformitud haldusjaotuse piirid peegeldavad korraga haldusreformi võlu ja valu, piitsa ja präänikut ning paraku ka selles kontekstis ebaõiglasena mõjuda võivat maksiimi „kellel on, sellele antakse juurde".

Omavalitsust ja regionaalhaldust puudutavate otsuste tegemisel ei ole demograafia ja ökonoomika pelgalt võõrsõnalised terminid, vaid kaugelt laiemate protsesside käima tõmbajad. Haldusreform oli üheks sammuks kohandumisel paraku ka selle faktiga, et pole tarvis just palju käsi lugemaks sõrmedel üles kasvava rahvastiku, tulubaasi ja arengupotentsiaaliga, riigilt toetusi mitte saavaid omavalitsusüksusi.

Maakondades on haldusreformi järgsete omavalitsusüksuste arv ebaühtlane, kus 16 omavalitsusega Harjumaa ja üheainsa vallaga Hiiumaa vahel on pilt üsna kirju: kuues maakonnas (Läänemaa, Saaremaa, Valgamaa, Põlvamaa, Järvamaa, Jõgevamaa) on nüüd 3 omavalitsust, kolmes (Tartumaa, Ida-Virumaa, Lääne-Virumaa) 8 omavalitsust, kahes maakonnas (Raplamaa, Viljandimaa) on 4 ning lisaks veel Pärnumaa 7 ja Võrumaa 5 omavalitsusega. Need numbrid aga isegi ei vihja erisuste mastaabile omavalitsuste rahvaarvu, pindala ja mitme muu näitaja äärmistes otstes. Iga-aastased statistikanumbrid üksnes kinnitavad inimeste, teenuste ja majanduse kontsentreerumist paari-kolme keskuse ümber

ülejäänud piirkondade arvel. Rõõmustama ei pane prognoos poolte Eesti elanike koondumisest Harjumaale ning sellevõrra muude paikade tühjaksjooksmise kiirenemine.

Maakondade ja nende omavalitsuste ebaühtlus, et mitte öelda võrreldamatus oli eelduseks rõhuasetusele käsitada regionaalsust maakonnatasandist (maakondlikkusest) laiemalt. Õhus on küsimused, millist rolli suudavad tulevikus täita omavalitsuste liidud. Mõnes maakonnas on liitude asemele moodustatud uued sihtasutused või on ühiseks täitmiseks võetud ülesanded delegeeritud. Väljakutseks jääb võimaluste leidmine maakonnaidentiteedi säilitamiseks üheaegselt erineva suuruse ja kaaluga omavalitsusüksuste koostöö ja ühishuvide korraldamisega.

Eelduslikult on halduse regionaalne tasand vajalik, kuna tasakaalustab omavalitsuste ja riigi huve piirkonnas. Vastasel juhul näeksid omavalitused kitsalt oma rinnaesist ja riigi valitsemises jätkuks „silotornistumine" ning kus omavaheline koostöö oleks keeruline suure pildi puudumise pärast. Mida teha? Kas lahenduseks võiks olla maakondlikud omavalitsused? Kuhu paigutuksid selles kontekstis suuremad linnad?

Eeltoodu on vaid murdosa lähtekohtadest ja kaalutlustest, miks jõudsime vajaduseni tellida Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Võtsime eesmärgiks leida sobivad lahendused regionaaltasandi ülesannete täitmiseks, käsitleda regionaaltasandi tuleviku sotsiaalmajanduslikke ja rakenduslikke alternatiive ning samuti teha otsustajatele ettepanekuid sobivaima mudeli valikuks.

Sõnastasime ette võetud töö jaoks ka ambitsioonika eesmärgi: leida parim maakondliku või regionaalse tasandi juhtimis- ja toimemudel, mis tugevdaks kohalikke omavalitsusi ja regioone, arvestaks piirkondlikke eripärasid ning muudaks regionaaltasandi lihtsamaks ja läbipaistvamaks. Analüüsi tegemisel võtsid Tallinna Ülikooli, Tartu Ülikooli ja Osaühingu Geomedia püstitatud eesmärgi saavutamiseks endale mahuka ülesande:

- kaardistada haldusreformijärgne maakondlike arendusorganisatsioonide hetkeolukord ja arenguplaanid;
- analüüsida erinevaid võimalusi regionaaltasandi arenguks, tuua välja erinevate lahenduste mõjud;
- anda soovitusi regionaaltasandi arendusorganisatsioonide rollide ja ülesannete jaotuseks;
- pakkuda välja sobivaimad alternatiivid regionaalse tasandi jaotuse ning erinevate riigitasandi organisatsioonide regionaalse jaotuse ühtlustamiseks;
- valida välja üks või mitu regionaalse tasandi arengu eest vastutava organisatsiooni juhtimis- ja toimemudelit koos valiku põhjendustega;
- analüüsida regionaalse tasandi arendustegevuste eest vastutavate organisatsioonide ülesandeid ja rolle;
- leida sobivaimad alternatiivid regionaalse tasandi jaotuseks ja juhtimiseks;
- teha ettepanekud ülesannete ümberjaotamiseks regionaalsele tasandile.

Kas vajame üldse regionaalset juhtimist? Lühike vastus on jah. Vaatamata Eesti riigi territoriaalsele väiksusele vajame riigi ja omavalitsuste vahele regionaaltasandit, sest paljud klassikalised regionaalsed ülesanded on niisugused, mida ei ole otstarbekas täita omavalitsuse ega riigi kesktasandil.

Põhjapaneva postulaadina formuleerisid analüüsi teostajad kokkuvõtlikult Eesti regionaalarengu suundumused, mis tingivad regionaalse juhtimise vajaduse:

- rahvastiku vähenemine, vananemine ja koondumine linnapiirkondadesse;
- ääremaastumine; kasvavad regionaalsed sotsiaalmajanduslikud erisused piirkondade arengus;

- inimeste majandusliku ja sotsiaalse regionaalse ebavõrdsuse kasv (nt regionaalne palgalõhe, kinnisvara väärtuse regionaalne erinevus ning osalemisvõimaluste ebavõrdsus ühiskondlikus elus;
- valdkondlike ja territoriaalsete valitsemisstruktuuride töö koordineerimatus regionaalsel tasandil ja kesktasandi poliitika killustatus.

Mida võib analüüsist leida, millel järeldused ja ettepanekud põhinevad?

- Eesti regionaaltasandi olukorra kaardistust. Selle käigus kirjeldati maakondlikke ja regionaalseid arendusorganisatsioone, neile seatud ülesandeid ja nende poolt kasutatavaid ressursse.
- Regionaalse valitsemise alase akadeemilise kirjanduse analüüsi.
- Teiste riikide regionaalse juhtimise kogemust.
- Regionaalse valitsemise korralduse sisukomponentide kirjeldust ja nende võimalikke alternatiive.
- Eksperthinnangut regionaalse juhtimismudeli komponentide alternatiivsete lahenduste teostatavuse ja nende mõjude kohta.
- Poliitikaettepanekuid regionaalse valitsemise korraldamiseks Eestis.

Töö tellijatena esitasime töö tulemused Riigikogule, tehes ettepanekud

- algatada laiem arutelu uuringu üksikasjalikult põhjendatud ettepanekutest tulenevalt regionaalse valitsemise võimaliku korralduse kohta;
- kujundada analüüsi järelduste ja ettepanekute osas seisukoht ning leida optimaalsed teed valdkonna edasiseks arendamiseks;
- kutsuda kokku laiapõhjaline ning võimalikult paljusid huvitatud osapooli kaasavad arutelud ning leida osapooltele sobiv vorm Eesti regionaaltasandi arengu analüüsi järelduste ja ettepanekute pinnalt täpsemate poliitikasuundade ja õigusloomealaste ettepanekute tegemiseks.

Analüüsiga anti riigireformi arutelude ülevalhoidmiseks täiendav panus. Tuleviku kujundajate tööriistakasti lisati uusi eesmärke, argumente ja konkreetseid lahendusettepanekuid. Vaid poliitikud lahendavad küsimuse, kas vajame riigireformi raames ka haldusreformi teist peatükki.

Kokkuvõtteks, mida pidada analüüsi järelduste ja ettepanekute tuumaks, mis on valminud töö *crème de la crème*? Loomulikult ei ole selleks seadusandja templit ootav valmis eelnõu, vaid valiku tegemist valikut nõudvad stsenaariumid:

- **Kohalike omavalitsuste maakonna tasandi koostöö tugevdamine läbi maakondlike kohalike omavalitsuste liitude**. Muuta omavalitsusliitu kuulumise ja koostöös osalemise kohalikele omavalitsustele kohustuslikuks, kuid samal ajal andes koostöötasandile täiendavaid ülesandeid. Konsolideerida maakonna tasandi arendus- ja teenusasutused maakondlike omavalitsusliitude juhtimisele.
- **Regionaalarengu nõukogude moodustamine**. Sel oleks koordineeriv pädevus regionaalse valitsemise küsimustes ministeeriumite, riigiasustuste ja kohalike omavalitsuste suhtes ning mis teeb ettepanekuid regionaalpoliitika ja valitsemisalade regionaalsete sidusküsimuste poliitikate kohta ning annab sisendeid nende poliitikate kujundamiseks riiklikul ja regionaalsel tasandil. Selle stsenaariumi puhul luuakse regionaalsete ülesannete tugevam koordinatsioonivõimekus, kuid ei tehta struktuurseid muudatusi regionaalsete ülesannetega asutuste struktuuris.
- **Regionaalse valitsemise asutuste loomine**. Need oleksid regionaalsete ülesannetega tegelevad avalik-õiguslikud asustused, mille ülesanded hõlmavad regionaalse arengu kavandamist ja selleks vajalike meetmete rakendamist ning regionaalse

mõõtmega ülesannete korraldamist ja teenuste otsustamist. Selle stsenaariumi kohaselt tekkivate regionaalse valitsemise asutustega kujundatakse ümber tänaste regionaalsete ülesannetega seotud asutuste struktuur ning konsolideeritakse regionaalse valitsemise kompetentsid ja ülesanded ühtsesse organisatsiooni.

Regionaaltasandi selge määratlusega saavutame riigi ja omavalitsuste eesmärkide täitmise olulisemalt kaasatumalt ja efektiivsemalt. Sellega tuleb Riigikogul kiiremini asuda tegutsema!

3.4.8 Veiko Sepp, Sulev Lääne, Kersten Kattai, Rivo Noorkõiv, Georg Sootla: Regionaalse valitsemise mudelite kujundamise ettepanekud

Regionaalse arengu hetkeseisust ja eeldatavatest tulevikutrendidest

Eesti riigi territoriaalsele väiksusele vaatamata iseloomustavad Eestit suured regionaalse arengu erisused. Tallinn ja Tartu oma lähitagamaaga loovad üle kolme neljandiku Eesti sisemajanduse kogutoodangust [90]. Ka regionaalsed palgaerinevused – kuigi püsinud viimasel kümnendil suhteliselt stabiilsed – on märkimisväärsed. Madalaima brutopalga tasemega maakondades moodustab see 70–75% Eesti keskmisest, samas kui Harjumaal on jäänud 110% lähedusse. [91]

Majanduses loodud väärtuste/tulude ümberjagamine tagab, et regionaalsed erisused inimeste heaolus nii individuaalsete sissetulekute kui ka avalike teenuste osas ei ole niivõrd drastilised, kuid siiski piisavad riigisiseste rändesuundade kujundamisel, mis hõrendavad Eesti territooriumi rahvastikku väljaspool pealinnaregiooni. Hõredam asustus survestab omakorda isikuteenuste võrgustikke (kättesaadavus, kvaliteet, mitmekesisus), mida ei kompenseeri kogu heaolu loomisel ökosüsteemi teenuste, nagu näiteks loodusmaastike lähedus ja värske õhk maapiirkondades ja väikelinnades.

Elanike arv enamikes maakondades jätkab kahanemist. Peale rändepööret välisrändes toimib see olulisel määral Eesti-sisese rände arvelt, kus väikelinnade ja maapiirkondade elanikud asuvad elama Tallinna ja Tartu linnaregioonidesse. Paralleelselt rändeprotsessidega on tööturul hõivatute osas Harju- ja Tartumaa summaarne osakaal tõusnud 2004. aasta 54% kuni 61% 2019. aastal. [92] Rahvastiku vähenemist toetab ka juba välja kujunenud rahvastikustruktuur neis maakondades, kus vanemaealised moodustavad järjest suuremat osakaalu rahvastikust ning loomulikul iibel põhinevaks rahvastikutaasteks on ebasoodsad tingimused. Seda näitavad ka Statistikaameti rahvastikuprognoosid [93], mille põhistsenaariumi alusel kahaneb osades maakondades rahvaarv aastaks 2035 üle 20%. Rahvaarvu kasvu prognoositakse üksnes Harju- ja Tartumaale.

Struktuurne elukeskkonna terviklikku arengut pidurdav probleem on kinnisvara väärtuse suur ebavõrdsus regiooniti. Maa-ameti andmetel ületas 2019. aastal korterite müügihinna mediaanväärtus Harjumaal (1862 eurot m^2) enam kui kümnekordselt Valgamaa vastavat väärtust (130 eurot m^2) [90]. Üksikute asulate puhul on erinevused veelgi suuremad. See kõik tähendab, et eluhoonete – ja laiemalt kogu elukeskkonda – investeeringute tasuvus on piirkondlikult väga ebavõrdne ning jääb olulisel osal Eestist allapoole mõistliku tasuvuse piiri. Oma võimendav roll regionaalse tasakaalustamatuse suurendamisel on pankade laenupoliitikal.

Regionaalarengu suuri ja kohati ka kasvavaid erisusi on kajastatud paljudes uuringutes ja riiklikes poliitikadokumentides (vt nt [95, 92]). Ka Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 elluviimise 2018. aasta seirearuandes [92], jõutakse järeldusele, et (lk 3): „… tervikuna on regionaalsed erinevused Eesti väiksust arvestades endistviisi suured ja märgatavat nihet ühtlasema territoriaalse arengu suunas strateegia seiremõõdikuid jälgides

toimunud ei ole“. Perifeersete regioonide majandus- ja rahvastikustruktuuri alusel tehtavad prognoosid näitavad, et juhul, kui mõjusaid muudatusi regionaalpoliitikas ei õnnestu teha, siis regionaalne ebavõrdsus säilib ja tõenäoliselt ka süveneb.

Regioonide arengut takistavad riigikorralduslikud probleemid

Regioonide ebavõrdse arengu võimalike põhjuste ring on lai, ulatudes sotsiaal-majanduslike ressursside territoriaalse kontsentratsiooni ja hajutatuse mustritest kuni regionaalsete kogukondade kultuuriliste eripäradeni. Regionaalsed erisused nõuavad erinevat laadi (regionaal)poliitilisi sekkumisi arenguliste probleemide lahendamiseks või leevendamiseks. Regionaalarengu spetsiifiliseks teguriks, kus muudatuste elluviimine on kõige vahetumalt riigi kesktasandi poliitikakujundajate kontrolli all, on riigi valitsemis- ja haldussüsteemi enese sobivus tasakaalustatud regionaalarengu tagamiseks. Alljärgnevalt keskendumegi probleemidele Eesti regionaalses valitsemises ning pakume välja lahendused, mis looksid eeldusi regionaalse ebavõrdsuse vähenemisele ja regionaalsete huvipoolte enese juhtimises osalemise kaudu regionaalse võimekuse maksimeerimisele. Eestis ei ole viimasel kümnendil peetud laiapõhjalist debatti, milline on regionaalpoliitika siht ja selle saavutamist võimaldav institutsionaalne ruum [97]. Mudeli tasandil võib tuua kaks erinevat regionaalpoliitika ja selle rakendamise raamistikku. Kui vana regionaalpoliitika (vt Tabel 1) fookus on regionaalse ebavõrduse vähendamisel ressursside ümberjagamise teel ülalt-alla-põhimõttel, siis uue regionaalpoliitika fookus on mitmetasandilise valitsemise instrumentide rakendamise kaudu regioonide eripära arvestava arenguvõimekuse maksimaalne mobiliseerimine. Teisti öeldes – vana regionaalpoliitika keskendub ekstensiivse (ammendava) ressursi tõhusale kasutamisele, st kuidas sihitada regionaalarengusse suunatud toetused võimalikult tõhusalt. Uus regionaalpoliitika keskendub peamiselt intensiivse ressursi taastootmisele regionaalsete toimijate võimestamise ja integreerimise teel. Mõlemad regionaalpoliitika strateegiad eeldavad erinevaid valitsemiskorralduslikke lahendusi nii protsesside kujundamise kui ka juhtimismudelite osas.

	Klassikaline regionaalpoliitika	**Uus regionaalpoliitika**
Regionaalpoliitika kontseptuaalne raamistik	Tööstuste/ressursside **ruumilise paiknemise** teooriad; peamised arengut kujundavad muutujad on regiooniomased ressursid, nt tootmiskulud, tööjõu olemasolu jms.	**Õppivate** regioonide teooriad; peamised arengut kujundavad muutujad on regionaalsed võimekused, nt innovatsioonikeskkond, klastrid, võrgustikud.
Poliitika eesmärgid	Regioonide vahelise sotsiaalmajandusliku **ebavõrdsuse** tasandamine	Regionaalse **võimekuse** maksimeerimine.
Sekkumise loogika	Tekkinud **probleemidele reageerimine**, asukohapõhiste **konkurentsivõime lõtkude tasakaalustamine** (nt negatiivsetele arengutele reageerimine)	**Potentsiaali** realiseerimine, regionaalse **võimekuse stimuleerimine** strateegilise planeerimise teel (nt regioonispetsiifiline spetsialiseerumine)
Tegevuse ulatus	Kitsas regionaalpoliitika, sektoraalne fookus; iga **valitsemisala oma valdkondlikust vaatest**	Lai regionaalpoliitika, **poliitikavaldkondade vaheline integreeritud** regionaalarengu fookus
Millistele regioonidele keskendub?	Tähelepanu sotsiaalmajanduslikult **mahajäänud regioonidele olemasolevas administratiivse korralduse** ruumis	Tähelepanu kõikidele regioonidele võrdselt tulenevalt nende eripärast; **regioonid kui funktsionaalselt seotud majandusruumid**
Regionaalsed eripärad	Üks-sobib-kõigile-lähenemine, administratiivse korralduse keskne	Koha- ja kontekstipõhine-lähenemine, nn rätseplahendused

Poliitikainstrumendid ja nende rakendamise raamistik	Välised investeeringud ja toetused; **Konkureeritavate** taotluste põhised **ülalt-alla** korraldatud riiklikud **toetused** fookusega infrastruktuurile ja ettevõtete otsetoetustele	Sisemised võimekused ja teadmised; **alt-üles toimel põhinev programmipõhisus** fookusega nii inimkapitali kui ka taristu arendamise kombineerimisele (nt ettevõtluskeskkond, tööturuvõimekus, taristu)
Toimijate muster	**Valitsemistasandite-põhine**, keskvalitsuse ülalt-alla poliitika suund	**Mitmetasandilisus**, kollektiivne poliitikakujundamine valitsemistasandite ja regionaalsete huvipoolte koostoimes (avaliku, era- ja kolmanda sektori koostöö)
Poliitika sihtide hindamine	Järelhindamine, seatud **seiremõõdikute saavutamine** (tulemuste mõõtmine)	Arengute pidev monitoorimine, mõõdikute ümbersõnastamine, **agiilsus**

Tabel 1. Regionaalarengu poliitika mudelid. (Allikas: [98], autorite kohandustega)

Uue regionaalpoliitika strateegia rakendamise vaates on kõige olulisem probleem, et Eestis puudub selle rakendamiseks toimiv vertikaalsete valdkonnapoliitikate ja horisontaalse regionaalse poliitikavaate koordinatsiooni tagav valitsemissüsteem. Regionaalse koordinatsiooni puudusele ja vajadusele vastavad mehhanismid kujundada juhtis OECD uurimisrühm tähelepanu juba 2011. aasta riigivalitsemise raportis [99], millega soovitati Eestile luua uusi valitsemisstruktuure, et suurendada regionaalse valitsemise alast integreeritust. Seejuures sisaldas soovitus nendes struktuurides integreerida kohalikud ja regionaalsed huvipooled. Sellest soovitusest on möödas 10 aastat, kuid olulisi positiivseid muutusi regionaalse valitsemise korraldamises ei ole toimunud. Pigem on aset leidnud riigihalduse pidev tsentraliseerimine ja regionaalse tasandi nõrgestamine. Muuhulgas jõudis 2018. aastal koos maavalitsuste likvideerimisega lõpule maavalitsuste kui regioonide arengu eest vastutavate riigiasutuste järk-järgulise tasalülituse protsess (vt [94, 100]).

Riigi regionaalhaldus on tänasel päeval killustunud ja prevaleerib harukondlik juhtimine. Riigil puuduvad valitsemiskorralduslikud instrumendid, et valitsemisvaldkondade vahelisi regionaalse mõjuga tegevusi sidustada nii tegevuste elluviimise kui ka nende juhtimise tasandil. Igal valitsemisvaldkonnal on oma regionaalne loogika ning regionaalse mõjuga tegevused on vähe koordineeritud. On loomulik, et ministeeriumid kannavad vastutust oma vastutusvaldkondade plaanide ja nende elluviimise tulemuste eest. Küsimus on aga selles, kas ja mil määral valitsemisorganid võtavad vastutuse ka riigi tervikliku juhtimise ja regioonide tasakaalustatud arengu eest. Valdkonnapoliitikad, mis on olulise regionaalse mõjuga, peaksid olema seotud riigi regionaalse tasakaalustatuse ja selle saavutamise eesmärkidega ning regionaalarengu mõõdikutega.

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 elluviimise 2018. aasta seirearuande hinnangul [92] toimivad: „regionaalseid erisusi mittearvestavad valdkonnapoliitikad /.../ vastupidiselt regionaalpoliitika ja maaelupoliitika meetmete mõjule, kuna valdkonnapoliitikaid kujundatakse ja rakendatakse üle Eesti ühetaolisena, arvestamata piirkonnapõhiste fookuse ja eripäradega, mille tõttu mitmete regionaalpoliitiliste meetmete mõju koondub tegelikkuses juba kiiresti arenevatesse kasvukeskustesse“. Aruandes tuuakse välja [92], et: „…strateegia elluviimise horisontaalsel koordineerimisel esineb puudujääke. Tegemist on kriitilise puudusega, kuna ilma valdkonnapoliitikate piisava osaluseta ei ole riigi terviklike regionaalse arengu eesmärkide saavutamine realistlik. Regionaalpoliitika mõjus rakendamine eeldab eri ametkondade sihipärast koostööd. Valdkondlike poliitikameetmete

kujundamisel ei ole tekkinud head praktikat regionaalse mõju teadlikuks kavandamiseks poliitikakujundamise varajases faasis, mistõttu jääb ka mõju regionaalse arengu eesmärkidele ning piirkondlike erivajadustega arvestamine väheseks". Tänaseks on Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 kehtivusaeg lõppenud. Seda hakkab asendama regionaalarengu tegevuskava, mille täpne sisu on artikli kirjutamise ajal veel ebaselge.

Regionaalset koordinatsiooni takistab ka valitsemisalade halduspiirkondade erinev territoriaalne loogika. Paljudes valdkondades on tugevad objektiivsed argumendid ja põhjused, arvestades ametkondade vastutust oma põhitegevuse eest, miks asutuste regionaalhalduse piirkonnad on just sellised, nagu need on. Samas on keskvalitsuse roll luua mehhanism, mis tagab ka valdkonnapoliitika korralduses regionaalse vaate ja integratsiooni. Korrektne on avalikult välja öeldud positsioon, et regionaalpoliitika on horisontaalne ja kogu valitsuse poliitika. Selle praktikas realiseerimine eeldab vastavate valitsemiskorralduslike meetmete ja struktuuride olemasolu, mis suudaksid tasakaalustada ja ületada senist valdkonnakeskse poliitikakujundamise domineerimist. Valitsemis-süsteemis, kus puuduvad regionaalset koordinatsiooni tagavad valitsemise hoovad, on keerukas ühtlustada erinevate ametkondade enda kujundatud valdkonnapõhist regionaalse juhtimise struktuure, mida on kinnitanud ka Eesti Koostöökogu analüüsid [103]. Pigem on valitsusasutuste regionaalse juhtimise struktuurid aja jooksul enam teineteisest lahku kasvanud või sootuks kaotatud. Regioonide ühtlustamine asutuste juhtimisstruktuuris on vajalik, et tagada nii valdkonnapõhine kui ka valdkondade vaheline koordinatsioon ja integratsioon poliitikate rakendamisel regionaalses vaates.

Olulised positiivsed – kuid siiski ebapiisavad – muutused on toimunud Eesti kohaliku omavalitsuse süsteemis. 2017. aastal jõustus Eestis haldusterritoriaalne reform, mille tulemusel vähenes Eesti valdade ja linnade arv 213-lt 79-ni. Kohalike omavalitsuste elanike arvu mediaansuurus kasvas ligi neli korda. Territooriumilt ja elanike arvult suuremad omavalitsusüksused on üheks eelduseks kohaliku valitsemistasandi tugevdamiseks piirkondliku arengu kujundajana vähemalt kahest aspektist. Esiteks, ruumimastaabist tekkivad võimalused, kus suuremale piirkonnale on võimalik anda täitmiseks ülesandeid, kus nende täitmisel tekib mastaabivõimekus ja -sääst. Teiseks on paranenud kohalike omavalitsuste üldine haldusvõimekus, sh teha koostööd, kuna selle osapooltel on enam ressursse ja nende arv on väiksem.

Haldusreformi lähteprintsiibi kohaselt oli 2017. aasta reformis omavalitsuste piiride muudatused vaid üks meede reformide paketis Eesti omavalitsussüsteemi arendamiseks [101]. Üheks reformi keskseks eesmärgiks oli tasakaalustatum regionaalne areng ja selle saavutamist toetavad tegevused. Taktikalistest kaalutlustest lähtudes jaotati reform mitmeks etapiks. Omavalitsusüksuste ühinemine pidi olema eelduseks reformi järgmistele etappidele. Reformi teise etapina kavandati regionaalhalduse ümber korraldamist, kolmanda etapina muutusi omavalitsuste ülesannetes ja neljanda etapina muutusi omavalitsuste rahastamises. Osalt on neid sihte saavutatud, ennekõike maavalitsuste tegevuse lõpetamise järel osade maavalitsuste endiste ülesannete üleandmisega maakonna kohalike omavalitsuste koostöötasandile (nt maakondliku arendusstrateegia koostamine, tervise edendus, turvalisus), maakonnakeskuse omavalitsusüksusele (perekonnaseisutoimingud) ja keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste ühisele koostöötasandile (ühistransport). Siiski pole suuremat muutust, kus oluliselt kasvaks kohalike omavalitsuste roll regionaalse või ka piirkondliku mõõtmega ülesannete täitmisel, toimunud.

Kohalike omavalitsuste pehme (sh vabatahtlik) maakondlik koostöö ei võimalda tagada toimivat regionaalpoliitika kujundamist ja rakendamist ega regionaalarengu sihtide saavutamist olukorras, kus vastav poliitika kujundamine ja selle rakendamise vahendid on keskvalitsuse monopol. Koostöös täidetavate ülesannete korralduslikud formaadid on

killustatud – ülesannete delegeerimine maakondlikule omavalitsusliidule, arenduskeskusele, nende erinevate kombinatsioonide rakendamine maakondades (Saaremaa ja Hiiumaa eraldi mudel, kus rolli täidab kohalik omavalitsus). Osades maakondades on omavalitsuste liit kaotatud (nt Jõgevamaa) või pandud liidu tegevus „riiulisse" (Võrumaa, Läänemaa). Arendusorganisatsioonide killustumisega on raskendatud maakonna tervikliku arengu tagamiseks tarvilik poliitiline ja administratiivne koordinatsioon ning olemasoleva võimekuse maksimaalne ärakasutamine. Maakondlike arendusorganisatsioonide sihtasutuse vorm ja selle organid ei ole parim mudel, et tagada omavalitsuste vaheline poliitiline koordinatsioon, maakonna omavalitsuste esindamine ja maakondliku valitsemisruumi haldus.

Lahenduseks ei ole ka omavalitsusüksuste muutmine maakonna suurusteks. Tõsi on, et haldusreformi seadusega sätestatud elanike arvu miinimum-kriteeriumile (5000 elanikku) vastavad kohalikud omavalitsused ei ole piisavalt suured, et välja arendada ja tõhusalt osutada elanikele suuremat piirkonda eeldavaid teenuseid. Samuti ei ole kohalike omavalitsuste mastaap – ka haldusreformi seadusega sätestatud soovitusliku suuruse 11 000 elaniku juures – piisav, et tõhusalt täita üksinda kõiki regionaalarengu ja piirkondlike teenuste osutamise ülesandeid.

Maakonna suuruste omavalitsuste moodustamisega võib kaasneda negatiivne mõju valitsemise demokraatlikkusele ja subsidiaarsusele. Maakondliku suurusega omavalitsusüksused oleksid paljude esmatasandi omavalitsuslike ülesannete täitmiseks liiga suured ja võim elanikest kaugel. Ka võimalikud osavallad maakonna suuruste omavalitsuste sees ei suudaks nimetatud vajakajäämisi kompenseerida. Haldusreformi järgsed arengud suurte kohalike omavalitsuste sise-struktuuri ja juhtimise kujundamisel näitavad, et kuigi haldusreformi käigus loodi selleks nii õiguslikud alused kui ka soovituslikud juhised, ei ole detsentraliseeritud valitsemispraktikate kasutamine omavalitsuste siseselt juurdunud [102]. Linnade ja valdade territooriumide muutumisel veelgi suuremateks võimenduks omavalitsuse sisese tsentraliseerimisega seotud trendid (demokraatliku osaluse vähenemine, teenuste kaugenemine, ääremaastumine jt).

Teiselt poolt ei ole maakondlik tase osade regionaalsete ülesannete jaoks ikkagi piisavas mastaabis – säilib vajadus kohalike omavalitsuste ja riigi kesktasandi vahelise ühisruumi järele. Väga paljud n-ö klassikalised regionaalsed ülesanded on sellised, mida ei ole otstarbekas täita ei maakonna ega riigi kesktasandil. Igal juhul säilib kohaliku omavalitsuse ja riiklike huvide ja arenguvajaduste koordineerimise vajadus. Valitsemine lisaks valdkondlikele silotornidele, ka teineteisest lahutatud valitsemiskihtides, ei ole tõhus. Seega, esmatasandi omavalitsusüksuste ühinemine maakondliku suurusega kohalikeks omavalitsusteks ei kompenseeri regionaalse tasandi puudumist.

Mitmekihiline koostööl põhinev regionaalne valitsemismudel Eesti jaoks

Vähemalt alates Fabrizio Barca raporti avaldamisest aastal 2009 on EL regionaalpoliitika mõjusaimaks kontseptsiooniks kohapõhise regionaalse arengu poliitika. Selle alusel tugineb tõhus regionaalpoliitika regioonide endi võimekustel ning lähtub ühistest territoriaalsel tasandil väljenduvatest strateegilistest huvidest. Piirkondlikud huvid kujunevad riigivalitsemise struktuuride (esmajoones riigi regionaalpoliitilisest visioonist lähtudes), kohaliku omavalitsuse, piirkonna ettevõtete ning kodanikuühenduste kokkulepitud ühisosast. Regioonide kui arengu subjektide – ja mitte üksnes riigi regionaalpoliitika passiivsete objektide – toimimise keskseks institutsionaalseks eelduseks on asjakohased tugevad ja stabiilsed valitsemis- ja haldusmehhanismid [97], mis võimaldaksid neid strateegilisi huvisid ühiselt kujundada ning seatud eesmärkide täitmiseks ressursse mobiliseerida. See kõik on Eestis seni puudunud.

Arvestades ka riiklike ja kohalike poliitikate koordineerimise vajadusi leiame, et tasakaalustatud regionaalarengu suunas liikumiseks on vajalik regionaalsel tasandil välja arendada toimivad eesmärgipäraste ülesannete, õigusliku staatuse ja ressursibaasiga koostööstruktuurid. Terviklik ettepanek regionaalse valitsemise mudelite kujundamiseks sisaldub uuringus „Eesti regionaaltasandi arengu analüüs" [90]. Selles esitatud ettepanekud jagunevad kaheks: 1) kohalike omavalitsuste maakondliku tasandi koostöö tugevdamine piirkondliku ulatusega ülesannete täitmiseks läbi võimekuse konsolideerimise ning 2) regionaalse valitsemise struktuuride loomine. Ettepanekud 1 ja 2 täiendavad teineteist, kus omavalitsuslik-maakondlik lahendus on poliitikavalikult sama ning kaks alternatiivset poliitikavalikut on esitatud regionaalse valitsemise osas. Järgnevalt selgitame nende poliitikavalikute sisu ja toimemehhanisme.

1. Regionaalse valitsemise mudeli maakondlik komponent

Uurimisrühma ettepaneku keskne tuum on tugevdada kohalike omavalitsuste koostööd maakondlikul tasandil läbi maakondlike kohalike omavalitsuste liitude, muutes omavalitsusliitu kuulumise ja koostöös osalemise neile kohustuslikuks, kuid samal ajal andes koostöötasandile täiendavaid ülesandeid. Ülesanded võivad koostöötasandile tulla riigilt detsentraliseeritavate ülesannetega, aga ka alt-üles omavalitsustelt koostöötasandile delegeerimise teel. Valitsemismudeli täpsemat sisu kirjeldab allpool olev tabel 2.

Regionaalse valitsemise komponent	**Ettepanek ja selle lühiselgitus**
1. Territoriaalne ulatus	Maakond ajaloolise ja harjumuspärase toime- ja identiteediruumina. Alt-üles-põhimõttel võib olla suurem mitut maakonda või osa nendest hõlmav territoriaalselt ja sotsiaalselt (identiteet) sidus piirkond.
2. Valdkondlik ühtsus	Konsolideerida maakondlikud arendusorganisatsioonid (MAK, teenuskeskused ja -organisatsioonid jt) ühtsele maakondliku KOV liidu koordineerimisele. Samas võivad rakendusasutused jätkata nende senises tegutsemisvormis.
3. Otsustuskogu mandaat	Kaudne mandaat koostöö osapoolte organitest (tänane praktika).
4. Õiguslik vorm	Kohaliku omavalitsuse liitude seaduse alusel toimib eraõiguslik erivorm, kus seadus sätestab täpsemalt toime, ülesande, pädevuste jt põhimõtted.
5. Koostöö osapooled	Kohalikud omavalitsused liidu liikmetena, teised maakondlikus ruumis olulised toimijad (ettevõtjad, riigiasutused, kodanike ühendused jne) funktsionaalselt nendega seotud tegevuste raames (senine praktika).
6. Osalemise kohustuslikkus	Muuta kõikidele omavalitsustele maakondlikku omavalitsuste liitu kuulumine ja selle raames ülesannete täitmine kohustuslikus.
7. Otsustamise viis otsustuskogus	Igal omavalitsusel kui kogu liikmel üks hääl, lisaks täidavad hääled elanike arvust tuleneva suuruse järgi. Otsustatakse poolthäälte enamusega. Muid partnereid kaasavate organite otsustusmehhanism on liidu otsustada.
8. Koostöö-organisatsiooni tulude kujunemine	Valdavalt ei teki iseseisvat tulubaasi, st rahastatakse läbi omavalitsuste, kas liikmemaksude või konkreetse ülesande kulupõhisuse alusel või omavalitsuse poolsete sihtotstarbeliste eraldiste. Piiratud ulatuses võib kaaluda riigieelarvest otse laekuvaid sihtotstarbelisi toetusi ja/või omavalitsustele sihtotstarbeliselt ühis-ülesannete täitmiseks laekuvad vahendid.

Tabel 2. Maakondliku koostöö tugevdamise ettepaneku kokkuvõte regionaalse valitsemise komponentide lõikes. (Allikas: autori koostatud)

2. Regionaalse valitsemise mudeli regionaalne komponent

Mitmeid avaliku elu küsimusi, mis mõjutavad regioonide arengut, on otstarbekas lahendada keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste poolt ühiselt. Selliste ülesannete täitmiseks ja tõhusa koostöö tagamiseks jääb maakondliku tasandi mastaap väikseks ning liigselt killustunuks. See koostöö on otstarbekas maakondadest oluliselt suuremates regioonides. Kui maakonna tasandi koostöö tugevdamise ettepanek on seotud peamiselt kohalike omavalitsuste nn mastaabiteenuste ja maakonna arengu ülesannetega, siis regionaalse valitsemise korralduse mudelite valikud lähtuvad nende ülesannete täitmisest, mis on tüüpiliselt regionaalsed (võrdlevas praktikas võivad need küll olla rohkem või vähem riiklikud-omavalitsuslikud) ja kus on vajadus täita ülesandeid riiklike, omavalitsuslike ja teiste regionaalsete huvipoolte partnerluses.

Mudeli regionaalse komponendi osas esitame alternatiivsed lahendused. Esimene (a) neist keskendub suurema **regionaalse valitsemise koordinatsioonivõimekuse kujundamisele** ilma valitsemisasutusi ümber korraldamata. Teise ettepaneku (b) kohaselt luuakse uued **regionaalse valitsemisega tegelevad ja regionaalseid ülesandeid täitavad asutused**, mis eeldab olulisi struktuurseid ümberkorraldusi tänaste regionaalsete ülesannetega seotud asutuste tegevuses.

Variant 2.a: koordineerivad regionaalarengu nõukogud

Regionaalarengu nõukogud on koordineerivate pädevustega regionaalse valitsemise küsimustes ministeeriumite, riigiasustuste ja kohalike omavalitsuste suhtes. Nõukogud teevad ettepanekuid regionaalpoliitika ja valitsemisalade regionaalsete sidusküsimuste poliitikates ning annavad sisendeid nende poliitikate kujundamiseks. Regionaalarengu nõukogu koordinatsiooni ja otsustuspädevuste piirid on peamiselt poliitilise otsustuse koht ning neid võib-olla on vajalik tugevdada samm-sammult. Selle stsenaariumi puhul luuakse regionaalsete ülesannete tugevam koorinatsioonivõimekus, kuid ei tehta struktuurseid muudatusi regionaalsete ülesannetega asutuste struktuuris (tabel 3).

Regionaalse valitsemise komponent	**Ettepanek ja selle lühiselgitus**
1. Territoriaalne ulatus	Neli regionaalse tegevusulatusega nõukogu Tallinn, Pärnu, Tartu, Jõhvi/ Narva.
2. Valdkondlik ühtsus	Regionaalsed arengut koordineerivad funktsioonid oluliste valitsemisalade suhtes.
3. Otsustuskogu mandaat	Kaudne mandaat koostöö osapoolte organitest. Ministeeriumeid (nt RaM, MKM, KeM, HTM, SoM) esindab nõukogus kantsler/asekantsler, omavalitsuste esindajad nimetatud maakondlike omavalitsusliitude poolt. Ettevõtjate esindajad nimetatud nende esindusorganisatsiooni(de) poolt.
4. Õiguslik vorm	Seaduse alusel loodud koostööformaat. (Alternatiivina valitsuskomisjon).
5. Koostöö osapooled	Riik ja omavalitsused (ning muud regionaalsed toimijad) partnerluses jagatud pädevuses regionaalse arengu kavandamisel ja koordineerimisel.
6. Osalemise kohustuslikkus	Seaduse alusel toimiv, ei saa valitsemisest välja astuda.
7. Otsustamise viis otsustuskogus	Otsustatakse poolthääleenamusega. Igal esindajal üks hääl. Oluline esindajate (osapoolte) tasakaal.
8. Koostööorganisatsiooni tulude kujunemine	Olulisi tulusid ei ole. Koordineeriv ja strateegiline roll regionaalarenguks suunatud vahendite planeerimisel.

Tabel 3. Regionaalarengunõukogu regionaalse valitsemise komponentide lõikes. (Allikas: autori koostatud)

Variant 2.b: regionaalse valitsemise asutused

Uurimisrühma kolmandast ettepanekust tulenev poliitikavalik on luua regionaalse valitsemise korraldamise mudel, kus regionaalsete ülesannetega tegelevad avalik-õiguslikud organisatsioonid, mille ülesanded hõlmavad regionaalse arengu kavandamist ja selleks vajalike meetmete rakendamist ning regionaalse mõõtmega ülesannete korraldamist ja teenuste otsustamist. Selle poliitikavaliku kohaselt loodavate regionaalse valitsemise asutustega kujundatakse ümber tänaste regionaalsete ülesannetega seotud asutuste struktuur ja konsolideeritakse regionaalse valitsemise kompetentsid ja ülesanded ühtsesse organisatsiooni (tabel 4).

Regionaalse valitsemise komponent	Ettepanek ja selle lühiselgitus
1. Territoriaalne ulatus	Neli regiooni keskustega Tallinn, Pärnu, Tartu, Jõhvi/ Narva.
2. Valdkondlik ühtsus	Regionaalsed arengut kavandavad, korralduslikud, täitvad ülesanded maksimaalselt konsolideeritud ühte organisatsiooni: regionaalne ruumiplaneerimine, ühistransport (ja liikuvus laiemalt), gümnaasiumi- ja kutseharidus, regionaalsed investeeringud, regionaalarengu kavandamine, ettevõtluskeskkond, tööturuvõimekus, omavalitsuste nõustamine, sotsiaalvaldkonna keerukamate valdkondade korraldus ja järelevalve.
3. Otsustuskogu mandaat	Kaudne mandaat koostöö osapoolte organitest. Ministeeriume (nt RaM, MKM, KeM, HTM, SoM) esindab nõukogus kantsler/asekantsler, omavalitsuste esindajad nimetatud maakondlike omavalitsusliitude poolt. Ettevõtjate esindajad nimetatud nende esindusorganisatsiooni(de) poolt.
4. Õiguslik vorm	Avalik-õiguslikud juriidilised isikud.
5. Koostöö osapooled	Riik ja omavalitsused (ning muud regionaalsed toimijad) partnerluses jagatud pädevuses regionaalsete ülesannete korraldamises.
6. Osalemise kohustuslikkus	Seaduse alusel toimiv, ei saa valitsemisest välja astuda.
7. Otsustamise viis otsustuskogus	Otsustakse poolthääleenamusega. Igal esindajal üks hääl. Oluline esindajate (osapoolte) tasakaal.
8. Koostööorganisatsiooni tulude kujunemine	Toetused ja tegevuskulud riigieelarvest (vajadusel KOV eelarvetest).

Tabel 4. Regionaalse valitsemise asutuste ettepaneku kokkuvõte regionaalse valitsemise komponentide lõikes. (Allikas: autori koostatud)

Kokkuvõttes, tasakaalustatud regionaalarengu huvides on vajalik tugevdada regionaalse tasandi valitsemist koostööl põhineva mitmekihilise valitsemismudeli vormis. Subsidiaarsuse printsiibist lähtudes võiks regionaalne valitsemine Eestis aset leida kas maakondlikul või ka suurema mastaabiga regioonide tasandil. Maakonnatasandil on otstarbekas korraldada omavalitsuste ühistegevusega seotud põhiülesandeid ning regionaalsel tasandil koordineerida või korraldada suure regionaalse puutumusega riigi ja omavalitsuste sulandunud ülesandeid. Territoriaalse korralduse ruumilisest mastaabist veelgi olulisem on koostööpõhimõtete elluviimine, mis tagaksid otsuste kvaliteedi, tegevuste järjepidevuse jne. Vajalik on omavalitsuste koostöö kohustuslikkuse ja selgete otsustusmehhanismide sätestamine õiguslikult, et tagada elanike mandaadi õiglane esindatus ühisotsustes, mis võtaks arvesse linnade ja valdade autonoomiast tulenevaid õigusi, arvestaks erinevate osapoolte panust otsuste elluviimise rahastamisel. Rahastamismudelid on koostöömudelite oluliseks osaks.

Samas ei piira ettepanekutest lähtuvad regionaalse valitsemise korraldusmudelid kohalike omavalitsuste senist rolli ega autonoomia ulatust, sest ülesanded, mida silmas peetakse, ei ole ka täna omavalitsuste pädevuses. Ettepanekute realiseerumisel kasvaks kohaliku valitsemistasandi (kui kohalike ja regionaalsete eripärade tundja ning paljude poliitikate rakendaja) roll regionaalse ulatusega ülesannete täitmisel kaasa rääkimisel ja osalemises. Riigi keskvalitsuse vaates võimaldab pakutud mudeli(test) valiku realiseerimine vähendada valitsemisalade põhist (nn silotornid) ülesannete korraldust valdkondades, kus on tugev regionaalne puutumus, mis annab võimaluse seeläbi saavutada regionaalses valitsemises parem valdkondade vaheline sünergia ja regionaalne koordinatsioon. Seega peaksid mõlemad osapooled – nii keskvalitsus kui ka omavalitsusüksused – nägema nendes lahendustes võimalusi ja ühishuvi ning vähem tegelema nii valitsemistasandi sees kui ka nende vahel funktsioonide jaotamise kauplemisega. Valitsemistasanditel ei saa olla erinevat regionaalpoliitikat, sest poliitika lõppsiht peab olema sama, küll aga võivad olla erinevad nägemused poliitika realiseerimisest ja instrumentidest. Meie soovitused lähtuvad sellest, et sidustada maksimaalselt regionaalsete toimijate osalus regionaalse valitsemise küsimuste lahendamisel.

Regionaalse tasandi koostöö institutsionaalse tugevdamisega luuakse paremad eeldused kohapõhiseks regionaalarengu poliitikaks, kuid üksnes see ei ole samuti piisav. Regionaalsetel koostööstruktuuridel põhinev regionaalpoliitika on edukas kohapõhist arendustööd toetava riiklikul tasandil teostatava regionaalpoliitika kontekstis. Riikliku regionaalpoliitika ülesanne on suunata regionaalseid kohapõhiseid arengupoliitikaid ja katalüseerida sealseid arenguid. Sellise riiklikul tasandil teostatava regionaalpoliitika edasiarendamise vajadusi on kirjeldatud V omavalitsuspäeva deklaratsioonis [20] ning see sisaldab alljärgnevat:

1. jätkata regionaalarengusse suunatud toetusmeetmetega, suurendades nendes regionaalseid eripärasid ja -vajadusi arvestavat kohapõhisuse aspekti ja mõjusust, milles regionaalsetel huvipooltel on keskne otsustusõigus;
2. vähendada pealinnaregiooni suunatavate regionaalpoliitiliste vahendite (sh EL ühtekuuluvuspoliitika raames rakendatavate ERF vahendite) osakaalu ning suurendada selle arvelt teistesse Eesti regioonidesse tehtavaid investeeringuid;
3. jätkata regionaalarengu väljakutsete lahendamisele suunatud riigi katusstrateegiaga, mille sihtide rakendamist toetavad piirkondlikud strateegiad (nt Ida-Viru, Kagu-Eesti) tuleb kujundada kõigi Eesti piirkondade jaoks;
4. luua asjakohased õiguslikud, poliitilised, halduslikud ja majanduslikud alused ja instrumendid, mis võimaldavad regionaalse arengu tasakaalustatud eesmärke saavutada;
5. luua regionaalse ja strateegilise arengu poliitilise juhtimise ja koordinatsiooni organisatsioon nii parlamendi (nt arengukomisjon) kui ka valitsuste (valitsuskomisjon) tasandil;
6. kokku leppida ja luua regionaalse valitsemise eest vastutavad organisatsioonid (nt regionaalarengu nõukojad, planeerimisregioonid, regionaalse valitsemise asutused), mis parandavad eelduseid saada regioonide tagasisidet poliitika, sh regionaalpoliitika, kujundamisse, sihitada paremini regionaalarengule suunatud meetmete rakendamist ning tugevdada riigi kesktasandi, kohalike omavalitsuste ja teiste regionaalsete huvipoolte partnerlust regionaalse arengu väljakutsetega tegelemisel;
7. suurendada kohalike omavalitsuste, nende liitude, arenguorganisatsioonide ja regionaalsete huvipoolte rolli ja vastutust regionaalse arengu küsimustega tegelemisel.

3.4.9 Maido Nõlvak, Krista Habakukk, Marika Muru, Liia Sirel: Maal elamise päev

Maido Nõlvak, Rakvere Vallavanem

Krista Habakukk, Maal elamise päeva juhtrühma juht

Liia Sirel, Nõo Vallavalitsuse avalike suhete spetsialist

Marika Muru, Valga Vallavalitsus kogukonna- ja koostööprojektide spetsialist

Osalejad: 2019. a 35 omavalitsust, 2020. a 18 omavalitsust.
Külastusi mõlemal aastal *ca* 17 000.

Maal elamise päev toob omavalitsused inimestele lähemale

Eesti regionaalpoliitika väljatöötajad soovivad, et linna- ja maaelu oleks inimese jaoks võrreldava kvaliteediga. Omavalitsuste ülesanne maal on tagada avalikud teenused samadel alustel, kui linnas ja inimeste ootused selles osas on kõrged.

Tugeva omavalitsuse tunnuseks on omavalitsuse, kogukondade ja ettevõtjate koostöö ühise elukeskkonna kujundamisel. Just nii saavad nähtavaks maapiirkondade arengueeldused, suureneb elanike usaldus omavalitsuse vastu ja tekib soov ka ise ettevõtmistes kaasa lüüa.

2019. aastal panid Eesti Külaliikumine Kodukant eestvedamisel seljad kokku mitmed maaelu edendamisega tegelevad organisatsioonid – Maaelu Edendamise Sihtasutus, Põllumajandusuuringute Keskus, Eesti Leader Liit, Eestimaa Talupidajate Liit, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda ja Rakvere vald – ning viisid koos omavalitsustega läbi pilootsündmuse Maal elamise päev, mille keskmesse tõsteti just maapiirkonna elukeskkond ja kohalik omavalitsus, kui selle keskkonna peamine kujundaja ja korraldaja.

Maal elamise päeva aluspõhimõtete kujundamisel võeti aluseks senised kampaaniad, nagu „Tule maale“ ja „Maale elama“. Lisamõtteid saadi juurde ka partnerite poolt ellu viidud avalike kampaaniate „Avatud külaväravad“ ja „Avatud talude päev“ elluviimisest. Nende sündmuste analüüs näitas, et on olemas vajadus ka sellise päeva järele, kus tuuakse esile üldine elukeskkond koos avalike teenuste tutvustamisega.

Seega on päeva eesmärk:

- anda tõene ja vahetu arusaam sellest, kuidas maal elatakse, töötatakse ja toimetatakse;
- näidata, et maal on olemas ja kättesaadavad kõik elanikele vajalikud teenused;
- näidata, et maal on olemas ja kättesaadavad kõik võimalused mitmekülgseks tööalaseks eneseteostuseks;
- teadvustada, et maal tegutsemine on emotsionaalselt nauditav.

Sündmus nii kohalikule kui ka külalisele

Maal elamise päev on suunatud kahele sihtrühmale:

- Inimesed, kellel mõlgub mõttes soov vahetada elukohta linnast maale või ühest maapiirkonnast teise;
- Kohalikud kogukonnad, kelle eneseteadvust ja kogukonna tunnet päev tõstab.

Maaelu maine kandjateks on eelkõige maal elavad inimesed ise, kellele päev võimaldab näha oma elukeskkonda uue pilguga ning sellest edaspidi uhkusega rääkida.

Päeva läbiviimiseks valisime külastussündmuse formaadi, kus omavalitused koos kogukondade ja ettevõtjatega saavad vahetult ise näidata, et maal elamine ja töötamine on küll linnast erinev, kuid paljudele rahuldust pakkuv eluviis.

Senise kogemuse põhjal saame ütelda, et kui algselt olid omavalitsused keskendunud sellele, et päeva kaudu tuleks piirkonda kiirelt elama uusi inimesi ja eelkõige noori peresid, siis nüüd on jõutud tõdemuseni, et päev on andnud suurema kasuteguri just omavalitsuse ja kohapeal elavate inimeste usaldussuhtele ja läbi selle on kasvanud kaugemate külastajate huvi piirkonna vastu. Kuigi teisel aastal osales riigis valitseva covid-19 pandeemia tõttu väiksem arv omavalitsusi, siis külastajate koguarv sellest väiksemaks ei jäänud. Kahe aasta võrdluses näeme ka seda, et väljastpoolt tulijate hulk mõnevõrra suurenes. Kui esimesel aastal oli külalisi alla 10%, siis aasta hiljem juba üle 10 %. Omavalistuste tagasisides toodi välja külaliste suur huvi vabade elupindade, töökohtade ja ka võimaluste kohta piirkonnas ettevõtlusega alustada.

Eesti Külaliikumine Kodukant viis 2020. a sügisel läbi lihtsa küsitluse, et saada oma tegevuste tarvis rohkem sisendit just neilt inimestelt, kes on maale elama asunud viimase seitsme aasta jooksul. Selle küsitluse tulemused olid meile ühelt poolt üllatavad, kuid teisalt kinnitasid seoseid, mida oleme mõistnud ka Maal elamise päeva korraldamisel.

Tähtsad on taristu ja kogukond

Vastajate keskmine vanus oli 38 (mehed 40, naised 37). Võrdluseks: 2018 külaliikumise küsitlusele vastajate keskmine vanus oli 53.

Muu hulgas küsisime vastanute maale saabumise aastat. On huvitav tõdeda, et kiire tõus vastanute maale saabumise aastates langeb kokku Maale elama algatuse ja Maale elama messide toimumise ajaga. Viimaste aastate saabujaid on enam-vähem võrdselt. Arvestades, et 2020. aastast oli vastamise ajaks läbi 8-9 kuud, siis proportsionaalselt olnuks arv 21. Põnev oleks järgmistel aastatel näha, kas Maal elamise päevade traditsioon toob kaasa uue tõusu.

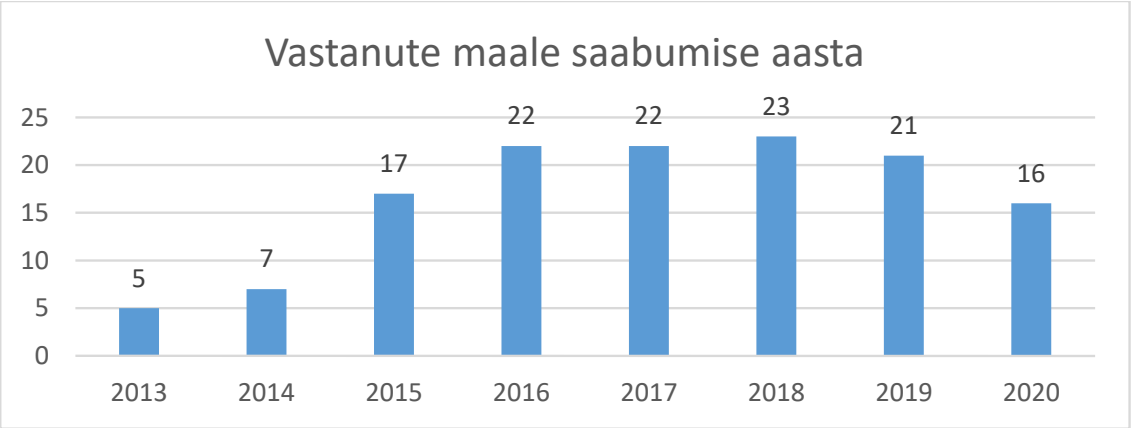

Tabel 1. Vastanute maale saabumise aasta. (Allikas: autorite koostatud)

Teiste küsimuste hulgas oli ka küsimus **„Millist tuge te vajate selleks, et paremini kohaneda maaeluga?“** Kõige sagedasem vastus oli, et vajatakse paremat taristut ehk investeeringuid teedesse, vee- ja kanalisatsioonisüsteemi ja kiiresse internetti. Teiseks toodi välja vajadus rahaliste vahendite järele nii oma kodu korda tegemiseks, ettevõtluse alustamiseks kui ka kogukondlikuks tegevuseks ja kolmandal kohal oli vajadus leida inimesi, kellega oleks mõnus koos tegutseda. Järgnesid parem transpordiühendus, võimalus saada infot ja

nõuannet, parem kaasamine valla poolt ning kodulähedased teenused. Ainult kaks inimest tõid välja abi töökoha leidmiseks.

Rakvere vald tõi tegevused ühte kohta kokku

Kui Maal elamise päeva algataja Krista Habakukk tegi mulle ettepaneku ürituse planeerimise meeskonda tulla, andsin kohe nõusoleku osalemiseks. Sain aru, et antud üritus on nii meie vallale kui ka kogu Eesti maapiirkondadele väga oluline. Omavalitsusel on kaks kõige strateegilisemat eesmärki: esiteks teha kõik selleks, et valla elanikud tunnevad ennast oma elukeskkonnas hästi. Kõik teenused on olemas ja kättesaadavad. Teine eesmärk on, et uued inimesed tuleksid valda elama. Maal elamise päev liidab kogukondi ning inimestel on hea võimalus oma elukeskkonda näidata ja külalistele tutvustada. Need, kes tunnevad rõõmu ja uhkust oma kodukandi tegevustest ja üheshingamisest, nakatavad ka külalisi siia tagasi tulema. Kas siis järgmistele üritustele või hoopis mõttega vahetada oma linnakorter maamaja vastu. Pole paremat und, kui jääda magama ööbikute laksutamisega ja ärgata kuke kiremise saatel.

Rakvere vald on üle-eestilisel Maal elamise päeval osalenud mõlemal aastal. Esimesel aastal keskendusime puhtalt valla teenuste tutvustamisele. Iga teenusepakkuja oli oma pesas ja ootas huvilisi kohapeale. Nii olid avatud koolid, lasteaiad, raamatukogud ja külakeskused. Ürituse kokkuvõtteid tehes selgus, et äärealadel oli külastajaid vähe ja inimesed tundsid, et on üksi jäetud. Samuti ei saanud nad näha, kuidas teised on ennast külaliste vastuvõtuks valmis seadnud ning kuidas oma teenuseid reklaamivad.

Sellepärast otsustasime teisel aastal kutsuda kõik teenusepakkujad vallakeskusesse kokku ja võimaldada neil ennast tutvustada ja ka ise teiste tegemistega tutvuda. Selline ühis-tegemine andis rohkem positiivseid emotsioone ning liitis omavahel valla haridusasutusi, noorte keskusi ning kogukondi. Külalised said tutvuda ühe telgi all kõigi valla viie kooli tegevustega ning kõrvalmajas näha, milliseid üritusi korraldavad valla kaheksa noorte keskust. Lisaks oli terve päev valla taidlejaid tutvustav kultuuriprogramm ning laadalt sai endale koju osta kõiksuguseid sügisande ja hoidiseid. Maal elamise päeva lõpetasime õhtul toimuva maakate tantsupeoga. Suurepärane perepäev oma inimestele ja rõõm näidata külalistele maal elamise ilu ja võlu.

Ja lõpetuseks, miks me seda teeme? Eestis on vaja ühtset regionaalpoliitikat. Oleme niigi väike riik. Hea elukeskkond ei saa jääda ainult linnadesse, vaid peame suutma seda tagada ka maapiirkondades. Kohaliku omavalitsuse arengu võtmeks on elanikke rahuldav tasakaal enesekorralduse ja osutatavate teenuste ning ühiskonna arengu vajaduste ja võimaluste vahel, sõltumata inimese elukohast.

Valga vald: päeva edukus sõltub kogukondade huvist

Valga vald on osalenud mõlemal Maal elamise päeval. Kuna kogukondade eestvedajad olid kohe valmis kaasa lööma, siis ei olnud pikalt mõtlemist. Vald üksi ei saa seda külastusüritust kuidagi korraldada. Peamise töö teevad ikka kogukonnad. Kogukondadega koostöö arendamine ja valla erinevate piirkondade tutvustamine on vallale igati kasulik ja vajalik. Valga vald on huvitatud, et meie valda tuleks elama uusi inimesi ja selleks on see päev igati sobilik. Huvilised saavad tutvuda valla poolt pakutavate teenuste ning kogukondlike ettevõtmistega. Samas on ka kohalikel inimestel võimalus sisse astuda kooli, lasteaeda või noorte keskustesse, kui varem pole sinna asja olnud.

Valga vald osales üritusel nelja piirkonnaga: Taheva, Karula, Tõlliste ja Õru. Igas piirkonnas oli omakorda eestvedaja, kes kogukonda kaasates pani paika piirkondlikud tegemised.

Mõlemal aastal on huvilistele lahti olnud peamiselt koolid, lasteaiad, raamatukogud, kultuurimajad ja noorte keskused. Oleme tutvustanud ka vaba aja veetmise võimalusi. Igas piirkonnas tuuakse välja oma eripära ja põnevad tegemised, mis võiksid huvi pakkuda nii oma valla inimestele kui ka kaugemalt tulijatele. On selleks siis näiteks mitmekülgsed sportimisvõimalused Lüllemäel või Hargla Kooli Gaia õppesuunaline klass.

Peale üritust on kogukonna poolt tulnud positiivset tagasisidet, et ammu ei oldud nii suure seltskonnaga midagi korraldatud ja kokku saadud. On ka mainitud, et ürituse korraldamine on tugevdanud kohapealseid suhteid ja pannud inimesi end tundma ühtse kogukonnana.

Tahaks loota, et Valga vald osaleb ka edaspidi selle sündmuse korraldamisel. Jätkuks ainult piirkondades aktiivseid ja hakkajaid inimesi.

Nõo vald haaras kaasa ka loomeinimesed

Kui me 2019. aasta kevadel esimest korda Maal elamise päevast kuulsime, siis saime kohe aru, et see on meie võimalus näidata, mis meil Nõos on head ja kuidas siinsed asutused, ettevõtjad, seltsid, loometegelased toimetavad.

Külastuspäeva kontseptsioon oli sedavõrd äge, et meiega tuli kaasa 19 asutust, mõned liitusid veel viimasel hetkelgi.

Üsna kiiresti sai selgeks, et see sündmus kõnetas paljusid ja võttis üha kasvavaid mõõtmeid. Mõtlesime välja põnevaid tegevusi, kuidas päev külastajatele meeldejäävaks muuta. Sama tegid kaasa asutused-ettevõtted, kes sel päeval enda juurde inimesi ootasid. Vedasime Tartu-Valga maantee äärde suure välireklaami, läksime reklaamiga ka Tartu linna digiekraanidele, et linnavurled maale meelitada. Ja nad tulidki!

Huvi tunti igas valdkonnas: kes otsis sobivat huviringi, kes imestas haridusasutustes pakutavate rohkete võimaluste üle, kellele pakkusid huvi valla sotsiaal- või keskkonnateenused jne. 2020. aastal ei saanud koroonaviiruse tõttu kõigi asutuste uksi avada. See-eest oli päevaga liitunud rohkem ettevõtjaid ja loomevaldkonna tegijaid. Neid me tutvustasime ka läbi kogemuslugude Maal elamise päeva kodulehel. Külastati meid üle Eesti. Isegi Kihnu saarelt oli üks pere, rääkimata Harjumaast ja heast naaberlinnast Tartust. Mõned tulid rongiga ja liikusid vallasiseselt punktide vahel tunnibussiga. Külla olid tulnud pere- ja sõpruskonnad; mõnel oli kodutöö hästi tehtud, teades kohe, kuhu soovib minna ja millest osa saada.

Meil on olnud külastuspäeval väljas ka kinnisvaramaakleri lett, mis on osutunud väga populaarseks. Nõo valda peetakse asukoha poolest kodu rajamiseks mõnusaks paigaks: logistiliselt hea asukoht Tartu ja Elva vahel ning pidevalt arenev infrastruktuur. Maal elamise päev on ka heaks eelreklaamiks Nõo vallas aasta lõpukuudel toimuvale elanike kampaaniale. 2020. aasta elanikuks registreerimise kampaania raames sai vald juurde 99 elanikku.

2019. aastal esitasid Nõo valla inimesed Maal elamise päeva ja selle vedaja, Nõo tervisemeeskonna, Aasta Tegija aunimetuse nominendiks, mille laureaadiks me ka saime.

Maal elamise päev on tulnud, et jääda

Valdade-poolne ettevalmistus ja kogukondade vajaduste kaardistamine Maal elamise päeva õnnestumiseks peab algama juba täna. See on võimalus valdadele (juhtidele) õppida paremini tundma igat kanti ja kantidele, et mõista: me oleme olemas, oleme olulised.

Sel päeval ei tohiks olla ääremaid, seepärast ongi oluline, et esmalt väärtustab ja toetab vald ise iga oma soppi ja kanti. Pärast haldusreformi on meie-tunde loomine, teenuste olemasolu ja kättesaadavuse tutvustamine eriti oluline.

Tänaseks on korraldajad saanud hulgaliselt kogemusi ja ka uusi ideid, tegemaks seda päeva veelgi sisukamaks ja nähtavamaks. Juhtrühmaga on liitunud Eesti Linnade ja Valdade Liit, Rahandusministeerium, Maaeluministeerium ja Siseministeerium. 19. mail 2021 toimus maaeluministeeriumi suures saalis Maal elamise päeva korraldamise koostöökokkuleppe allkirjastamine kolme ministri ja maaeluedendajate vahel.

„Maal elamise päevast on kujunemas suurim maaomavalitsusi tutvustav elamussündmus, mille keskpunktis on elukeskkond koos seal olevate teenuste, kogukondlike suhete ja ettevõtlusega," ütles Eesti Külaliikumine Kodukant juhatuse liige Krista Habakukk.

„Ligi kolmandik Eesti elanikkonnast ja ettevõtetest elavad ja tegutsevad maal, aidates nõnda hoida Eestit elavana ja hoolitseda selle eest, et toidulaud oleks kõigi jaoks igal ajal kaetud. Kaugtöö võimaluste paranemisega on kasvanud maale kodu rajada soovivate perede hulk. Maal elatakse päriselt, käsikäes loodusega ja üheskoos kogukondadega. Külaliikumine Kodukant on juba paaril aastal vedanud eest päris elu tutvustamist kõigile huvilistele, seega on viimane aeg ka riigina väärt algatusele õlg alla panna," leidis lepingule alla kirjutav maaeluminister Urmas Kruuse.

Maal elamise päev toimub alati septembrikuu viimasel nädalavahetusel, mis annab meile võimaluse tähtsustada antud sündmusega 1. oktoobril tähistatavat omavalitsuste päeva.

3.4.10 Tiiu Aro, Aarne Põlluäär: Omavalitsuspäev – ettevalmistus ja viirushaigus – Saaremaa valla poolne korraldusprotsess Eesti V Omavalitsuspäevade ettevalmistamisse

Tiiu Aro, Saaremaa Vallavolikogu esimees 2017–2021
Aarne Põlluäär, Saaremaa Vallavalitsuse kultuuri- ja spordiosakonna juhataja 2019–2021, Eesti V Omavalitsuspäeva projektijuht

Eesti omavalitsuspäeva programmikomitee otsustas, et Eesti V omavalitsuspäev toimub 21.–23.10.2020 Muhu ja Saaremaa vallas. Kahepäevase teemafoorumi „Maaelu- ja regionaalareng koostöös" asukohaks valiti Kuressaare. Eesti V omavalitsuspäev oli pühendatud Muhu vallale ning Kuressaare linnale kohaliku omavalitsuse staatuse omistamise 30. aastapäevale.

Omavalitsuspäeva ettevalmistamise eest vastutavaks määrati Saaremaa vallavolikogu esimees Tiiu Aro ja omavalitsuspäeva teemaks laiemalt otsustati seekord maaelu ja turism. Kavandatud omavalitsuspäeva külaliste arvuks arvestati hinnanguliselt 250 riigi- ja omavalitsustegelast üle Eesti, lisaks külalised naaberriikidest. Ürituse sisulise poole eest kandis hoolt omavalitsuspäeva programmikomitee, mille koosseisu kuulus riigikogu liikmeid, ministreid, rektoreid, õppejõude, omavalitsustegelasi. Saarlaste-muhulaste õlule jäi kohapealne korraldus, sh konverentsipaiga, hotellikohtade leidmine jmt.

Saaremaa vallavalitsuse korraldusega moodustati ürituse korraldamiseks projektimeeskond, mida juhtis Saaremaa valla kultuuri- ja spordiosakonna juhataja Aarne Põlluäär. Meeskonda kuulusid projektijuht – kultuuri- ja spordiosakonna juhataja, volikogu esimees, rahandusteenistuse juhataja, arendusosakonna juhataja, kommunikatsiooni peaspetsialist, IT juht, volikogu istungisekretär, Visit Saaremaa turismispetsialist ja Kuressaare Kultuurivara juhataja. Projektimeeskonna ülesandeks oli projekti aja- ja tegevuskava koostamine, projekti eesmärkide saavutamise tagamine, eelarve koostamine, regulaarne aruandlus, projekti dokumentatsiooni koostamine, tulemustest kokkuvõtte tegemine ning aruandlus.

Korralduskulude katteks taotles Saaremaa vald rahandusministeeriumilt 19 500 eurot toetust sarnaselt varasemate omavalitsuspäevade korraldajatele. Iga foorumil osaleja pidanuks maksma ise osavõtutasu, mis V omavalitsuspäevale eelneval aastal oli 65 eurot, ja ööbimiskulu.

Esimene omavalitsuspäev toimus 4. oktoobril 2016 riigikogu konverentsi-keskuses ning sellega tähistati 150 aasta möödumist Eesti avaliku halduse loomisest. Teine omavalitsuspäev toimus samuti Tallinnas, järgmised kaks aga Narvas ja Pärnus. Muhu ja Kuressaare valiti V Omavalitsuspäeva toimumiskohaks, kuna 2020. aastal täitus 30 aastat ajast, mil Muhu vald ja Kuressaare linn said 1990. aastal esimestena Eestis omavalitsusüksuse õigused.

Ürituse ladusaks korraldamiseks loodi koheselt V omavalitsuspäeva koduleht, mille kaudu jagati osalejatele infot kavandatavast üritusest. Samuti kujundati omavalitsuspäeva logo.

Esimesel päeval planeerisime kohtuda Muhu vallas, et kohaliku omavalitsuse üksuse staatuse 30. aastapäeva puhul avada tahvel ja istutada omavalitsuspuu koos nende toimingute juurde käivate sõnavõttude ja väikese piduliku kontserdiga.

Teine päev oli kavandatud juba Saaremaa vallas, milline pidanuks algama lipu heiskamisega, seekord Kuressaare linnale kohaliku omavalitsuse staatuse 30. aastapäeva puhul Kuressaare lipuväljakul ning samuti sarnaselt Muhule ka omavalitsuspuu istutamine koos sõnavõttude ja väikese piduliku muusikalise etteastega.

Edasised tegevused olid kavandatud Spaa Hotell Rüütlisse, kus toimus osalejate registreerimine, väike tervituskohv ja pidulik muusikaline etteaste. Osalejatele oli plaanis pakkuda kahe päeva jooksul vaid kohalikku, saaremaist toitu. Kava kohaselt jätkunuks peale kontsertosa juba Omavalitsuspäeva konverents, mille esimest osa modereerinuks Mihkel Juhkami, Rakvere Linnavolikogu esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse aseesimees ja Eve East, Toila vallavanem, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees.

Konverentsi esimese osa kavas olid järgmised sõnavõtud: avasõnad Riigikogu esimees Henn Põlluaas; Tallinna Linnavolikogu esimees ja ELVL juhatuse esimees Tiit Terik; riigikogu liige ja Pärnu linnavolikogu esimees Andrei Korobeinik, Pärnu linnapea ja Pärnumaa Omavalitsuste Liidu üldkogu esimees Romek Kosenkranius; Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro; Saaremaa vallavanem Mikk Tuisk; Muhu Vallavolikogu esimees Ain Saaremäel ja Muhu vallavanem Raido Liitmäe

Tervitustega pidid esinema Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool; Aivar Kokk, Jõgeva Vallavolikogu esimees, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees; Tiit Land, Tallinna Tehnikaülikooli rektor / Tallinna Ülikooli rektor (kuni 31.08.2020)

Kavandatud olid ettekanded Saaremaa vallavanem Mikk Tuisult, Rakvere vallavanem, Lääne-Viru Omavalitsuste Liidu juhatuse liige ja Maal Elamise päeva juhtrühma liige Maido Nõlvakult, Riigikogu maaelukomisjoni esimees Tarmo Tammelt, maaeluminister Arvo Allerilt, Läti põllumajandusminister Kaspars Gerhardsilt ning Valga abivallavanem MTÜ Valgamaa Partnerluskogu (Valgaleader) juhatuse liige Karl Kirdilt.

Päeva teise poole moderaatoritena oli kavandatud Anneli Ott, Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjoni esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse liige ning Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool.

Sõnavõttudest oli kavandatud Mait Klaassen, Eesti Maaülikooli rektor; Tarmo Loodus, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor, Eesti Kutseõppe Edendamise Ühingu esimees; Helir-Valdor Seeder, Riigikogu I aseesimees, Viljandi Linnavolikogu esimees; Jüri Ratas, peaminister.

Sõnavõttude järgselt oli kavas planeeritud Riigikogus esindatud erakondade juhtide paneeldiskussioon teemal „Avalik võim ja maaelu", moderaator Märt Treier, tele- ja raadioajakirjanik, koolitaja.

Konverentsipäeva esimese osa lõpp kulmineerunuks Omavalitsuspäeva vastuvõtuga, mille kava kohaselt saanuks sõna tervitusteks Ain Saaremäel, Muhu Vallavolikogu esimees; President Arnold Rüütel; Timo Kantola, Soome suursaadik; Raimonds Jansons, Läti suursaadik; Jan Trei, Eesti Linnade ja Valdade Liidu asedirektor. Kavandatud oli tunnustamine, kultuuriprogramm Ivo Linna ja Antti Kammistega ning üllatusesinejad.

Kolmanda päeva esimese osa teemaks oli kavandatud regionaalareng, moderaatoritena Kalle Laanet, Riigikogu riigikaitsekomisjoni aseesimees, Saaremaa Vallavolikogu liige ning Veikko Luhalaid, Eesti Linnade ja Valdade Liidu tegevdirektor.

Ettekannetena oli planeeritud esimeses osas Raido Liitmäe, Muhu vallavanem; Jaanus Karilaid, Riigikogu õiguskomisjoni esimees, Riigireformi toetusgrupi esimees, Haapsalu Linnavolikogu esimees; Jaak Aab, riigihalduse minister; Keit Kasemets, Euroopa Komisjoni Eesti esinduse juht; Helen Sooväli-Sepping, Tallinna Ülikooli jätkusuutliku arengu prorektor; Andre Sepp, Raasiku vallavanem, Harjumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees; Aivar Viidik, Hiiumaa Vallavolikogu esimees; Joona Räsänen, Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) juhatuse esimees.

Päeva teise osa moderaatoritena pidanuks üles astuma Heiki Hepner, Riigikogu maaelukomisjoni liige, Raplamaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees ning meie seast vara lahkunud Mikk Pikkmets (lahkunud 29.09.2020), Lääneranna vallavanem, Pärnumaa Omavalitsuste Liidu üldkogu aseesimees, SA Pärnumaa Arenduskeskuse nõukogu esimees.

Ettekannetena oli kavandatud Rain Sangernebo, Nõo vallavanem, Tartumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees; Aivar Kokk, Riigikogu rahanduskomisjoni esimees, Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees, Jõgeva Vallavolikogu esimees; Pipi-Liis Siemann, Türi vallavanem, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse aseesimees (töögrupp) ning eraldi osana lõpetanuks päeva teise poole paneeldiskussioon teemal „Avalik võim ja regionaalareng" moderaatoritena Raivo Vare, varasem minister, ettevõtja ning Garri Raagmaa, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži direktor.

Kava lõpetanuks Omavalitsuspäeva korraldamise õiguse üleandmine Tartu linnale ning erinevad kohtumised ettevõtetes ning õppeasutustes (vastavalt eelnevalt toimunud otseregistreerumisele). Kirja antud külastuskohad olnuks Kuressaare Ametikool, Püha Eelkäija Skiita klooster, Pihtla pruulikoda, Tihuse hoburismitalu, Muhu liha.

Seoses 12.03.2020 Valitsuse poolt välja kuulutatud eriolukorraga ja Maailma Terviseorganisatsiooni poolt kuulutatud koroonaviiruse leviku ülemaailmse pandeemiaga lasus V Omavalitsuspäevade korraldajatel peal tugev pinge olukorras, kus näitajad kord langesid ja taas tõusid. Oli vaja jooksvalt analüüsida võimalikke stsenaariume ja alati pidi olema valmisolek ka ürituse ära jätmiseks.

17.08.2020 toimus Saaremaal programmikomitee koosolek, millel osalesid mitmed kohalike omavalitsuste, Vabariigi Valitsuse ning Riigikogu esindajad, arutamaks Eesti kohalike omavalitsuste ning piirkondliku arengu üle. Arutelu keskmes oli aga Eesti V Omavalitsuspäeva korraldamine ja deklaratsioon. Kuna pandeemia oli tõusutrendis, oli arutelul mitmeid erinevaid stsenaariume ürituse korraldamiseks.

12.10.2020 toimus Riigikogus Eesti V Omavalitsuspäeva (OVP) programmi-komitee järjekordne koosolek, kus tõdeti, et huvi OVP vastu on olnud jätkuvalt väga suur. Kava kohaselt täpsustati Kuressaares 17. augustil OVP programmi-toimkonna poolt heaks kiidetud kava ning deklaratsiooni projekti. Samuti vaadati läbi Aasta Tegu konkursi tulemused. Nominentideks olid: IduEDU haridusfestivali korraldamine tõenduspõhise

haridusuuenduse toetamiseks haridusasutustes; Eesti esimese presidendi ja Toila valla esimese au kodaniku Konstantin Pätsi skulptuuri paigaldamine Toila Oru parki, presidendi suveresidentsi Oru lossi; Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Ülekaalukalt tunnistati hääletamisel parimaks Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Samas andis OVP korralduskomitee esimees, Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro edasi Saaremaa ning Muhu vallavanemate seisukoha seoses koroonaviiruse COVID-19 jätkuva levikuga, mille põhjal tunnistati, et on väga keeruline OVP planeeritud kujul, mahus ning kohal läbi viia. Samas arvestades, et kuna OVP deklaratsiooni projekt on erinevate institutsioonide suure koostöö tulemusel valmis, Aasta Tegu laureaat välja selgitatud ning ühtlasi on välja kujunenud teatud OVP traditsioonid – asuti seisukohale, et kaaluda võiks nende realiseerimiseks võimalusel väikeses ulatuses kohtumise korraldamist. Avaldati arvamust, et see võiks sarnaselt I OVP-ga toimuda Riigikogu Konverentsi-keskuses (sh kaaluda võimalust sobivusel sellest ülekande korraldamist).

21.10.2020, päeval, mil pidanuksid algama V Omavalitsuspäevad Muhu- ja Saaremaal, toimus programmikomitee ja Tallinna Ülikooli ühine kokkusaamine, et lõplikult paika panna väiksemas mahus konverentsi korraldamine Riigikogu konverentsisaalis veebruaris 2021, et ellu viia väiksemas mahus kavandatud V Omavalitsuspäeva tegevused. Samuti kiideti saabunud ettepanekuid arvestades heaks Omavalitsuspäeva deklaratsioon ning arutati ka kogumikuga seonduvat.

Saaremaa oli valmis V Omavalitsuspäevade võõrustamiseks. Loodame, et see võimalus naeratab Muhu ja Saaremaale taas, kui keerulised ajad on ajalooks saanud.

Kasutatud allikad

[1] Lember, A. (2019). Eesti V omavalitsuspäev tuleb Muhus ja Kuressaares, Postimees, 3. detsember 2019. Veebilehel https://saartehaal.postimees.ee/ 6840469/eesti-v-omavalitsuspaev-tuleb-muhus-ja-kuressaares (26.06.2021).

[2] Aro, T. ja Põlluäär, A. (2021). Omavalitsuspäev – ettevalmistus ja viirushaigus – Saaremaa valla poolne korraldusprotsess Eesti V Omavalitsuspäevade ettevalmistamisse. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[3] Haridus- ja Teadusministeerium (2020). Eesti elukestva õppe strateegia 2020. Veebilehel https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf (26.06.2021).

[4] Ginter, J. (2020). Jüri Ginter: väikekoolid ja hariduse regionaalpoliitika. Postimees, 8. september 2020. Veebilehel https://leht.postimees.ee/7057209/juri-ginter-vaikekoolid-ja-hariduse-regionaalpoliitika (26.06.2021).

[5] Saarniit, A. (2020). Kümme aastat koolide sulgemist – „Otsus kool sulgeda oli nagu vaikne alistumine". Postimees, 1. september 2020. Veebilehel https://leht.postimees.ee/7051590/kumme-aastat-koolide-sulgemist-otsus-kool-sulgeda-oli-nagu-vaikne-alistumine (26.06.2021).

[6] UWN (2020). SWITZERLAND: Second top with PhDs. Veebilehel https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20100219125931339 (26.06.2021).

[7] CIPD (2015). Policy report. August 2015: Over-qualification and skills mismatch in the graduate labour market. Veebilehel

https://www.cipd.co.uk/Images/over-qualification-and-skills-mismatch-graduate-labour-market_tcm18-10231.pdf (26.06.2021).

[8] Asheim, B. T. ja Coenen, L. (2005). Knowledge bases and regional innovation systems: Comparing Nordic clusters. Research policy, 34(8), lk 1173–1190.

[9] Bathelt, H., Malmberg, A. ja Maskell, P. (2004). Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. Progress in human geography, 28(1), lk 31–56.

[10] Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: from National Systems and „Mode 2" to a Triple Helix of university–industry–government relations. Research policy, 29(2), lk 109–123.

[11] Benneworth, P. ja Fitjar, R. D. (2019). Contextualizing the role of universities to regional development: introduction to the special issue. Regional Studies, Regional Science, 6, 2019.

[12] Hedin, S. (2009). Higher education institutions as drivers of regional development in the Nordic countries. Nordregio.

[13] ESPON (2019). Addressing labour migration challenges in Europe ESPON Policy Brief. Veebilehel https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/Session%20B1%20-%20Zintis%20Hermansons.pdf (26.06.2021).

[14] Euroopa Komisjon (2018). Access to universities in the EU: a regional and territorial analysis. Veebilehel https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2018_12_access_universities.pdf (26.06.2021).

[15] Poelman, H. ja Dijkstra. L. (2018) Access to universities in the EU: a regional and territorial analysis. Veebilehel https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2018_12_access_universities.pdf (26.06.2021).

[16] Chatterton, P. ja Goddard, J. (2000). The response of higher education institutions to regional needs. European Journal of Education, 35(4), lk 475–496.

[17] Nordregio (2009). Higher Education Institutions in the Nordic Countries (2009). Veebilehel https://archive.nordregio.se/en/Maps/04-Economy-trade-and-industry/Higher-Education-Institutions-in-the-Nordic-Countries-2009 (26.06.2021).

[18] Dicken, P. (2014) Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy. Sage.

[19] Rodríguez-Pose, A. ja Ketterer, T. (2020) Institutional change and the development of lagging regions in Europe 974-986 Regional Studies 54, 2020 – 7.

[20] Schumpeter, J. A. (2006) Business cycles: a theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process. Mansfield Centre, Connecticut: Martino, 2006.

[21] Perez, C. (2002) Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages. UK: Edward Elgar.

[22] Vilgats, K. (2018). Pärnu linavabriku lugu. Pärnu Postimees, 3. november 2018. Veebilehel https://parnu.postimees.ee/6444580/parnu-linavabriku-lugu (26.06.2021).

[23] Poom, Age (2017) Spatial aspects of the environmental load of consumption and mobility. (Doktoritöö, Tartu Ülikool). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. Veebilehel https://dspace.ut.ee/handle/10062/55404 (26.06.2021).

[24] Riigikontroll (2019). Riigikontroll: tasuta kõrgharidusele ülemineku reformi tulemused on lünklikud. Veebilehel https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/1179/View/Text/amid/557/language/et-EE/Default.aspx (26.06.2021).

[25] Haridus- ja Teadusministeerium (2019). Ekspertrühmade tulevikuvisioonid ja ettepanekud eesti haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021–2035. Veebilehel https://www.hm.ee/sites/default/files/tark_ja_tegus_kogumik_a4_veebi.pdf (26.06.2021).

[26] Biesta, G. (2007). Bridging the gap between educational research and educational practice: The need for critical distance. Educational Research and Evaluation, 13(3), lk 295–301.

[27] Broekkamp, H., & Hout-Wolters, B. van. (2007). The gap between educational research and practice: A literature review, symposium, and questionnaire. Educational Research and Evaluation, 13(3), lk 203–220.

[28] Snoek, M. (2014). Developing Teacher Leadership and its Impact in Schools. Amsterdam University Press. Hogeschool van Amsterdam, lk 68.

[29] Butcher, J., Bezzina, M., & Moran, W. (2011a). Transformational Partnerships: A New Agenda for Higher Education. Innovative Higher Education, 36(1), lk 29–40. https://doi.org/10.1007/s10755-010-9155-7

[30] Chantler, A. (2016). The Ivory Tower Revisited. Vol 26(No2), lk 215–229. https://doi.org/10.1080/01596306.2014.963517

[31] Etzkowitz, H., Webster, A., Gebhardt, C., & Terra, B. R. C. (2000). The future of the university and the university of the future: Evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm. Research Policy, 29(2), lk 313–330.

[32] Reichert, D. S. (2019). The Role of Universities in Regional Innovation Ecosystems. EUA Study. Veebilehel https://www.eua.eu/resources/publications/819:the-role-of-universities-in-regional-innovation-ecosystems.html (12.01.2021)

[33] Tallinna Ülikooli arengukava 2020-2022. Tallinna Ülikool. Veebilehel https://www.tlu.ee/sites/default/files/TUKO/Dokumendid/Tallinna_Ulikooli_arengukava_2020-2022.pdf (8.04.2021)

[34] Roper, C. D. (2004). Illuminating the mysterious and changing third mission of higher education. Purdue University. Veebilehel https://www.learntechlib.org/p/126301/ (1.04.2021)

[35] Earl, L., & Fullan, M. (2003). Using Data in Leadership for Learning. Cambridge Journal of Education, 3, 383.

[36] Fullan, M. (2006). Uudne arusaam haridusmuutustest. Tallinn: Atlex.

[37] Parr, J. M., & Timperley, H. S. (2008). Teachers, schools and using evidence: Considerations of preparedness. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 15(1), lk 57–71.

[38] Leoste, J., Tammets, K., Ley, T. (2020). Tehnoloogiliste uuenduste tee klassiruumi: kooli ja ülikooli koostöömudelid. Mati Heidmets (Toim.). Haridusmõte. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 484–506.

[39] Opfer, V. D., & Pedder, D. (2011). Conceptualizing teacher professional learning. Review of educational research, 81(3), lk 376-407.

[40] Eisenschmidt, E. (2017) Liikumine eestvedava koolijuhtimise suunas. Õpikäsitus: Teooriad, uurimused, mõõtmine. Analüütiline ülevaade. Heidmets, M. (Toim). Talinn, Tallinna Ülikool, Haridusteaduste Instituut, lk 89. Veebilehel https://www.hm.ee/sites/default/files/opikasitus_kirjanduse_ulevaade_tlu.pdf (12.01.2021)

[41] Übius, Ü., Kall, K., Loogma, K., Ümarik, M. (2014) Rahvusvaheline vaade õpetamisele ja õppimisele. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 tulemused. Haridus- ja Teadusministeerium. Tallinn, lk 12.

[42] Eisenschmidt, E., Vanari, K., & Tammets, K. (2020). Tulevikukool: Eesti kooliuuenduse praktikast. M. Heidmets (Toim.). Haridusmõte. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 508–536.

[43] Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035. 2020. Haridus- ja Teadusministeerium. Tallinn. Veebilehel https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2021-2035_10.07.2020.pdf (1.05.2021)

[44] Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035. (2020). Haridus- ja Teadusministeerium. Tallinn. Veebilehel https://www.hm.ee/sites/default/files/1_taie_arengukava_2035_eelnou_riigikogusse_29.10.2020.pdf (1.04.2021)

[44] Kuressaare Ehitusinstruktorite Koolist Ametikoolini 1922-1997, TormiKiri, Kuressaare 1997.

[45] Haridus- ja Teadusministeerium (2019). Kutsehariduse valdkonna ülevaade 2019. Veebilehel https://www.hm.ee/sites/default/files/kutseharidus_2019.pdf (19.11.2020).

[46] Tiit, E.-M., Maasing. E. (2016). Residentsuse indeks ning sellerakendamine loendusel ja rahvastikustatistikas. Eesti statistika kvartalikiri nr 3, lk 41–52.

[47] Herm, A., Puur, A. (2021). Elukoha registreerimise täpsust mõjutavad tegurid: 2011. aasta rahvaloenduse ja rahvastikuregistri aadressi erinevus. Aruanne. Tallinn: TLÜ Eesti demograafia keskus.

[48] Poulain, M. (2020). Monitoring the accuracy of administrative data on place of residence in countries with developed administrative register systems: evidence from six countries. Report. Tallinn: TLÜ Eesti demograafia keskus.

[49] Äär, H. (2017). Registripõhise ja tegeliku elukoha kattuvus. Eesti statistika kvartalikiri nr 1, lk 73–79.

[50] Programmi eelnõu „Kestlik Eesti ja tõhusad rahvastikutoimingud". 30.09.2020.

[51] ETF6479 „Inimkapitali väärtustamine Eesti tööturul: üleharitus ja hariduse mittevastavus töökoha nõuetele (1.01.2005–31.12.2008)", Kaia Philips, Tartu Ülikool, Majandusteaduskond. Veebilehel https://www.etis.ee/Portal/Projects/Display/647e3c19-7662-454a-87a3-070c090939d9 (26.06.2021).

[52] IET avatud seminar: „Oskuste alakasutamine tööturul, kutse- ja üldkeskhariduse omandanute kasutamata potentsiaal" Ühiskonnateaduste instituut. Veebilehel https://www.tlu.ee/yti/sundmused/iet-avatud-seminar-oskuste-alakasutamine-tooturul-kutse-ja-uldkeskhariduse-omandanute (26.06.2021).

[53] Aimre, I. (2013). Sotsioloogia. Neljas trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 214.

[54] EV haridusseadus. https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020003 jt seadused.

[56] Kõrgharidusseadus https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020009

[55] Kutseõppeasutuste seadus https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020007

Kõrgharidusseadus https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020009

[57] Haridus- ja Teadusministeerium (2020). Seletuskiri Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 kinnitamine" eelnõu juurde. Veebilehel https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2021-2035_seletuskiri_10.07.2020.pdf (26.06.2021).

[58] OECD (2014). OECD haridusindikaatorite iga-aastane kogumik – Eesti raport. Veebilehel https://www.oecd.org/estonia/Estonia-EAG2014-Country-Note-Estonian.pdf (26.06.2021).

[59] Brown, R. (2011). The March of the Market. In Molesworth, M., Scullion, R. & Nixon, E. (Eds), The Marketisation of Higher Education and the Student as Consumer (pp. 11-24). Routledge: Taylor & Francis Groups.

[60] Haywood, H., Jenkins, R. & Molesworth, M. (2011). A Degree Will Make All Your Dreams Come True: Higher Education as the Management of Consumer Desires.

[61] Holm, J. (2005). Haridusõiguse tagamine kohustusliku hariduse tasemel ja sellele järgnevatel tasemetel. Magistritöö. Tartu Ülikool. Veebilehel http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/1120/holm.pdf (20.05.2021).

[62] Maringe, F. (2011). The Student as Consumer: Affordances and Constraints in a Transforming Higher Education Environment. In Molesworth, M., Scullion, R. & Nixon, E. (Eds), The

Marketisation of Higher Education and the Student as Consumer (pp. 142- 154). Routledge: Taylor & Francis Groups.

[63] Rahandusministeerium (2021). Kohalikud omavalitsused. Veebilehel https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov (15.02.2021)

[64] Eesti Linnade ja Valdade Liit (2021). Elanike demograafiline jaotus KOV-de kaupa. Veebilehel https://www.elvl.ee/elanike-arv (25.02.2021)

[65] Riigikontroll (2020). Kohalike omavalitsuste roll ettevõtluse edendamisel. *Kas ja mil viisil saaksid omavalitsused senisest enam ettevõtluse arengusse panustada?* Veebilehel https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2498/OtherArea/1/language/et-EE/Default.aspx (15.02.2021)

[66] Riigikontroll (2017). Kohalike omavalitsuste rahastamine. *Kohalike omavalitsuste tulude ja kulude analüüs ja kokkuvõte omavalitsuste küsitluse tulemustest. Kas riigi määratud tulud jagunevad omavalitsuste vahel ühtlaselt?* Veebilehel https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2423/OtherArea/1/language/et-EE/Default.aspx (15.02.2021)

[67] Riigikontroll (2016). Ülevaade omavalitsuste hoonestatud kinnisvarast ja selle haldamisest. *Kui palju on omavalitsustel hooneid ja milliste probleemidega puutuvad nad kokku nende haldamisel?* Veebilehel

https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2413/OtherArea/1/language/et-EE/Default.aspx (15.02.2021)

[68] Riigikontroll, 2013. Järelaudit investeeringute kavandamise kohta valdades ja linnades. Kas vallad ja linnad kavandavad investeeringuid seaduse kohaselt ning viivad neid ellu kavandatuga vastavuses? Veebilehel

https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2308/OtherArea/1/language/et-EE/Default.aspx (15.02.2021)

[69] Barca, F., McCann, P., Rodríguez-Pose, A. (2012). The case for regional development intervention: Place-based versus place-neutral approaches. Journal of Regional Science, 52 (1), lk 134-152.

[70] OECD (2018). Regions at a Glance 2018. Veebilehel https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-2018_reg_cit_glance-2018-en#page1 (7.02.2021)

[71] Eurostat (2018). Eurostat Regional Yearbook, 2018; OECD Regions at a Glance, 2018. Veebilehel https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-2018_reg_cit_glance-2018-en#page1 (7.02.2021)

[72] Rahandusministeerium (2018). Eesti regionaalarengu strateegia seirearuanne 2018. Veebilehel https://www.rahandusministeerium.ee/et/regionaalareng-ja-poliitika (7.02.2021)

[73] Rahandusministeerium (2020). Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 ettevõtlus- ja innovatsioonitoetuste tulemuslikkuse hindamine. Lõpparuanne.

[74] Haldusreformi seadus. Riigi Teataja. https://www.riigiteataja.ee/akt/121062016001 (7.02.2021)

[75] Riigikontroll (2020). Kohalike omavalitsuste roll ettevõtluse edendamisel. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Veebilehel https://www.riigikontroll.ee/desktopmodules/digidetail/filedownloader.aspx?auditid=2498&fileid=14557 (7.02.2021)

[76] Noorkõiv, R., Orumaa, P. ja Loodla K. (2013). Kohalike omavalitsuste vabatahtlikud initsiatiivid ettevõtluskeskkonna arendamise ja ettevõtluse toetamise suunal. OÜ Geomedia. Veebilehel https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Kohalikud_omavalitsused/2013_kovindeks_ettevotluskeskkonna_analuus.pdf (7.02.2021)

[77] Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (2015). Kohaliku omavalitsuse roll ja koostöö ettevõtluse edendamisel. Veebilehel https://www.mkm.ee/sites/default/files/kokkuvotlik_versioon_-_ettevotluse_edendamine_kohalikes_omavalitsustes.pdf (7.02.2021)

[78] Noorkõiv, R., Grünvald, O., Johansson, U. ja Keskpaik, A. (2020). Omavalitsuse kasu

ettevõtlust ja ettevõtluskeskkonda arendavatest tegevustest. Lõpparuanne. OÜ Geomedia. Veebilehel https://www.rahandusministeerium.ee/et/uuringud-ja-analuusid (7.02.2021)

[79] Lõhmus, M., Kattai, K., Mäeltsemees, S., Sootla, G., Noorkõiv, R., Sepp, V. ja Olle, V. (2020). Akadeemiliste ekspertide arutelu KOV aluskorralduslike probleemide ja nende lahenduste üle.

[80] Lõhmus, A. (2020). Sissejuhatus. Looduskeskkond kui avalik hüve. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 148–156.

[81] Ibrus, I. (2020). Sissejuhatus. Eesti aruteluruum. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 204–210.

[82] Lankots, E. 2020 Sissejuhatus. Avalik linnaruum. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 98–104.

[83] Grišakov, K. (2020). Eesti elukeskkond aastal 2050. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 252–267.

[84] Brenner, N. (2019). New Urban Spaces: Urban Theory and the Scale Question. Oxford: Oxford University Press.

[85] Kährik, A. ja Väiko, A. (2020). Nüüdisaegsed elamistingimused – kelle privileeg? Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 70–83.

[86] Plüschke-Altof, B., Loewen, B., Leetmaa, K. (2020). Keskuse ja ääremaa lõhe Eestis. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 44–55.

[87] Paaver, T. ja Kiivet. E. (2020). Avalik ruum kui elukeskkonda siduv võrgustik. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 105–115.

[88] Kljavin, K, Pirrus, J., Kurik, K-L., Pastak, I. (2020). Aktivism avaliku ruumi koosloomes. Eesti inimarengu aruanne 2019/2020, lk 128–136.

[89] Harjumaa Omavalitsuste Liit (2020. Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Veebilehel https://hol.ee/index.php?id=eesti-regionaaltasandi-analuus-536 (26.06.2021)

[90] Kattai, K., Lääne, S., Sootla, G., Lepik, K.-L., Viks, A., Saar, I., Sepp, V. Mäeltsemees, S., Noorkõiv, R., Olle, V. jaLõhmus, M. (2020). Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Veebilehel https://www.hol.ee/docs/file/hol%20reganal%C3%BC%C3%BCs%20210x297mm%20web.pdf (11.01.2021)

[91] Rahandusministeerium (2018). Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020. Veebilehel https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/eesti_regionaalarengu_strateegia_2020_taiendatud_2018.pdf (11.01.2021).

[92] Rahandusministeerium (2019). Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020 elluviimise 2018. aasta seirearuanne, lk 3, 5. Veebilehel https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/files/document_files/REGO/eras_elluviimise_2018.a_seirearuanne_300719_aug.docx (11.01.2021).

[93] Statistikaamet (2019). Rahvastikuprognoos näitab rahvaarvu vähenemise aeglustumist. Veebilehel https://www.stat.ee/et/uudised/pressiteade-2019-077 (11.01.2021).

[94] Sootla, G., Kattai, K. (2020). Institutionalization of subnational governance in Estonia: European impacts and domestic adaptations, *Regional & Federal Studies*, 30(2), lk 283–301.

[95] Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M. (2019). Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengus.

Analüüsi lõpparuanne. Veebilehel https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/L%C3%B5ppraport_V%C3%A4ljakutsed-ja-soovitused-KOV-ja-regionaalarengus_31.01.2019.pdf (11.01.2021).

[96] Riigikogu Arenguseirekeskus (2019) Eesti regionaalse majanduse stsenaariumid 2035. Veebilehel https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Eesti-regionaalse-majanduse-stsenaariumid-2035.pdf (11.01.2021).

[97] *Rodríguez-Pose, A. (2014). The role of institutsions in regional developement. Kogumikus* Rakar, F., Tallberg, P. (toim) *Developing Regions for Regional Development. Towards a new Swedish model.* Reglab.

[98] Ties Vanthillo and Ann Verhetsel (2012) Paradigm change in regional policy: towards smart specialisation? Lessons from Flanders (Belgium), *Belgeo* [Online], 1-2.

[99] OECD (2011). Public Governance Reviews. Estonia Towards a Single Government Approach, lk 337. Veebilehel https://vv.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/oecd_public_governance_review_estonia_full_report.pdf (18.06.2021)

[100] Sootla, Georg; Laanes, Liia (2015). Sources of Institutional Integrity and Contradictions of County Governance: Analyzing the Estonian Experience. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 46E, 197–216.

[101] Kattai, K., Lääne, S., Sootla, G., Lepik, K.-L., Viks, A., Saar, I., Sepp, V. Mäeltsemees, S., Noorkõiv, R., Olle, V., Lõhmus, M. (viide 1)

[102] Lõhmus, M., Sootla, G., Noorkõiv, R., Kattai, K. (2018). Detsentraliseeritud valitsemis- ja juhtimiskorralduse mudelid kohaliku omavalitsuse üksustes – aasta pärast haldusreformi. Veebilehel https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/KOV_haldusref_maavalitsus/osavalla_ja_kogukonnakogude_ulevaade_12.2018.pdf (11.01.2021).

[103] Eesti Koostöö Kogu (2021). Seotud analüüsid. Veebilehel https://www.kogu.ee/riigipidamise-kava/seotud-analuusid (26.06.2021).

[104] Tallinna Ülikool (2020). Eesti V omavalitsuspäeva deklaratsioon (2020) Maaelu- ja regionaalareng koostöös. Eesti V Omavalitsuspäev Muhu ja Saaremaa vallas 21.-23.10.2020. Veebilehel https://www.tlu.ee/sites/default/files/3.12.2020%20EESTI%20V%20OMAVALITSUSPA%CC%88EVA%20DEKLARATSIOON.pdf (11.01.2021).

4. peatükk
TRADITSIOONI KINNISTAMINE ÜLERIIGILISELT JA OMAVALITSUSTES

Kogumiku neljas peatükk vaatab ühest küljest tulevikku, kuid teisalt käsitleb Omavalitsuspäeva kogemust kohalikes haldusüksustes, et selle kaudu ammutada uusi ideid ja vorme, kuidas kohaliku omavalitsuse toimimist ja olemust võimalikult paljudele inimestele lähedasemaks ning arusaadavamaks teha. Just viimasele keskenduvad oma artiklis Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi üliõpilased, kes aine kohalik valitsemine raames analüüsisid kohaliku omavalitsuse olemust ning OVP ideed ja selle arengut.

4.1 Sulev Lääne, Kersten Kattai, Raivo Vare, Sulev Mäeltsemees, Tanel Tammela, Sirje Ludvig, Hannes Nagel, Lemmit Kaplinski: Omavalitsuspäeva traditsiooni kinnistamisest

Maailma globaalsed probleemid jõuavad üha kiiremini ning suuremas mahus meie kõigi koduõuele. Üksikisik eraldi võetuna ei suuda nendega hakkama saada, aga koostöös on uutele väljakutsetele vastamine siiski võimalik. Olgu näitena toodud kasvõi kliima soojenemine ja koos sellega rohepöörde vajadus ja selle tunnetamine. Igaüks meist saab selles osas midagi ette võtta – üldised suunad aga peab seadma avalik võim ning seda nii valla-linna, maakonna, riigi, Euroopa kui ka lõpuks kogu maailma tasandil. Praktiliselt saab aga lahendama asuda midagi alles siis, kui oleme probleemi arusaadavalt sõnastanud. Eesti VI OVP teemaks ongi seetõttu valitud riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerlussuhted ning rohepööre kui ühine väljakutse. Demokraatlik riik üksi ei saa üha keerukamaks muutuvate probleemidega hakkama ning detsentraliseerimine koos subsidiaarsuse ja autonoomia põhimõtete praktilise rakendamisega loob eeldused, et ühiselt suudetakse olukorda reaalselt muutma asuda. Teisalt tuleb aga üha enam tähelepanu pöörata ning uues olukorras igaühel eraldi ning samuti institutsionaalselt sisustada juba aastaid tuntud loosungit: mõtle globaalselt – tegutse lokaalselt!

VI OVP praktiline ettevalmistus algas viirusele vaatamata uue kogemusega. Nimelt algatas 2021. aasta jaanuaris, seejuures vaatamata asjaolule, et V OVP kavandatud kujul ei toimunud, just eelmine korralduskomitee esimees Tiiu Aro protsessi pöördumisega Tartu linna juhtide poole. Sarnaselt võiks see jätkuda ka edaspidi, kuna varasem OVP korraldamise kogemus aitab järgnevatel osapooltel kindlasti palju paremini protsessi sisse elada.

Kavas oli korralduskomitee koosolek korraldada juba 12.01.2021 Tartus. Kiire vastus eelkõige Tartu linnapea Urmas Klaasi poolt andis kindluse, et vaatamata viiruse leviku kasvule saame OVP sisulist ning korraldusliku ettevalmistamise protsessi käivitada ka olukorras, kus vahetu suhtlus siiski ei osutu arvatavasti võimalikuks. Kaasasime ettevalmistusse Tartumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimehe Rain Sandernebo ning liidu tegevjuhi Sven Tobrelutsu. Zoomi koosolekul osales ka linnavolikogu esimees Lemmit Kaplinski ja Sulev Lääne ning selles otsustati operatiivselt OVP teema, üldine korraldus, tööjaotus jne. Linna poolt jäi koordinatsioon Lemmit Kaplinskile ja liidu poolt Sven Tobrelutsule. Ühiselt asutigi OVP ette valmistama ning 2021 OVP korralduse üks oluline erisus ongi selles, et suurem osa tööst on tehtud e-koosolekuid, e-dokumente jms kasutades. Algselt tundus uus olustik natuke võõras, aga peagi leidsime osapooltele sobivad töövormid ja -meetodid. Hiljem lülitus ettevalmistusprotsessi veel volikogu esimehe nõunik Eveliis Padar, samuti mitmed teised riigi ja kohaliku omavalitsuse ning nende liitude ja ülikoolide, eriti Tallinna Ülikooli esindajad.

Järgnev arutelu toimus juba 8.02.2021 ning sellel formuleeriti lõplikult OVP teema: *RIIGI JA OMAVALITSUSE KOOSTÖÖ ning ROHELEPE, KUI ÜHINE VÄLJAKUTSE.* Samuti jõuti ühisele seisukohale, et OVP oleks pühendatud Eesti Vabariigi taastamise 30. aastapäevale ning sellega märgitakse ära 155 aasta möödumine meie esimese avaliku halduse seaduse – *Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male* jõustumisest. Viimase osa esiletoomine tulenes asjaolust, et OVP kui riikliku tähtpäeva tähistamine tuleneb kahest olulisest 1. oktoobri sündmusest – 1866. aasta seaduse jõustumisest ning 1990. aastal Muhu vallale ning Kuressaare linnale esimestena kohaliku omavalitsuse staatuse andmisest. Diskussiooni kuupäeva osas jätkus, olgugi et eelmine kord oli kokku lepitud OVP seoses valimistega läbi viia 12.-13.08.2021. Vahepeal selgus, et ka nende kuupäevade osas on mitmeid takistusi ning uueks ajaks jäi 26.08-27.08.2021. OVP kava projekti ülesehituse osas olid arvamused erinevad ning ühelt poolt peeti vajalikuks arvestada seniseid kogemusi ja tavasid, teisalt aga Tartu kolleegide uusi ideid. Oluliseks peeti samuti vajadust tasakaalu hoida nii Tartu linna ja maakonna esiletoomist kui ka laiemalt teiste riigi ja kohalike omavalitsuste ning nende liitude, ülikoolide, kolmanda- ja erasektori esindatust. Seoses valimistega tuli kindlasti arvesse võtta ka poliitilisi arenguid, sealjuures presidendi valimistega seonduvalt. Kõigi ühine seisukoht oli, et ka seekord peaks OVP toimuma erakondade esimeeste debatt. Oluliseks peeti jätkuvalt ka Soome ja Läti suursaadikute ning Euroopa Komisjoni ja selle Eesti Esinduse jätkuvat kaasamist jms. Oluline kogemus oli samuti Tartu linna esindajate seisukoht, millega nad pidasid vajalikuks korralduslike küsimuste paremaks lahendamiseks kaasata ettevalmistusprotsessi ettevõte Velvet.

Töö jätkus erinevates formaatides ning OVP kava projekt hakkas üha enam ilmet võtma. OVP sisuline ning korralduslik protsess on looming ning sellega kaasnes Tartu poolt näiteks mitmed suurepärased ettepanekud. Osapooled nõustusid kiiresti seejuures mõttega, viia osa diskussioone töötubadesse, kultuuriprogrammi lülitada luule jms. Uudne võrreldes varasemaga oli OVP konteksti lülitada Tartu kui kultuuripealinna idee avamine ning samuti erinevad roheleppe teemalised esitlused. Samas oli selge, et kuna viiruse levik üha suurenes, siis ei olnud võimalik mitmete oluliste riigi ja kohaliku omavalitsuse, ülikoolide jt institutsioonide esindajate ajagraafikut kiiresti täpselt määratleda. Samuti oli vahepeal üldse väga keeruline seisukohta kujundada, milliseks kujunevad pandeemiast tulenevalt suuremate ürituste korraldamise võimaluste õiguslikud raamid. Eelnevat arvestades tuli OVP korralduskomitee kokkukutsumist mitmel korral edasi lükata. Siiski kasutati võimalusi kolleege ja ka kohalikke omavalitsusi kavandatavast teavitada ning seda nii e-kirjade kui ka teiste Zoomis toimuvate kohtumiste raames.

Näiteks toimus 8.03.2021 Zoomis (korraldaja Tallinna Ülikoolis) foorum *Kohalik omavalitsus Eesti riikluse taastamise ja arengu teel – 30 aastat* ning see oli pühendatud Eesti Vabariigi 103. aastapäevale ning ühtlasi märgiti ära Eerik-Juhan Truuväli 83. sünnipäev.

Foorumil esinesid Priit Reiska, Tallinna Ülikooli rektori kohusetäitja, Ülle Madise, õiguskantsler, Rait Maruste, Lääneranna Vallavolikogu esimees, varasem Riigikohtu esimees, Jaak Aab, riigihalduse minister, Kalle Laanet, kaitseminister, varasem Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees, Tiit Terik, Tallinna Linnavolikogu esimees, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees, president Arnold Rüütel, Sulev Mäeltsemees, Sulev Lääne, Raivo Vare, Vallo Olle, Sirje Ludvig ja teised valdkonna poliitikud ja eksperdid. Riigikogust esinesid veel Helir-Valdor Seeder ning Mart Võrklaev. Samuti tegi ettekande Lemmit Kaplinski, Tartu Linnavolikogu esimees teemal *Tartu linna ja teiste kohalike omavalistuste koostööst, kultuuripealinnast ning Eesti VI Omavalitsuspäeva ettevalmistamisest.* Kuna foorumil osales Zoomi vahendusel üle 100 inimese, sh riigi ja kohaliku omavalit-

suse, ülikoolide ja teiste institutsioonide esindajaid, samuti üliõpilasi, siis teave Tartu kui kultuuripealinnast ja ettevalmistatavast OVPst jõudis paljude inimesteni.

Paralleelselt käivitati ka OVP deklaratsiooni projekti ettevalmistamine ning ka siin tuli korduvatel aruteludel taas hakkama saada valdavalt e-lahenduste kaudu. Töögruppi oli kaasatud mitmed valdkonna juhtivad poliitikud, teadlased ja eksperdid. Deklaratsiooni projekt saadeti ka tutvumiseks Riigikogu, valitsuse, kohalike omavalitsuse ja nende liitude ning ülikoolide esindajatele. Aktiivselt osalesid protsessis ekspertidena näiteks Kersten Kattai, Sulev Lääne, Rivo Noorkõiv, Mikk Lõhmus, Eve East, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Andre Sepp, Madis Timpson, Jan Trei, Sirje Ludvig, Ott Kasuri, Tanel Tammemäe, Maido Nõlvak, Marika Saar, Uno Silberg, Georg Sootla, Sven Tobreluts, Jass Juuremaa ja mitmed teised. Töögrupi siseste aruteludega koos toimusid ka mitmed laiendatud deklaratsiooni projekti arutelud. Näiteks oli 16.03.2021 avatud deklaratsiooni projekti arutelu, millel võisid osaleda soovijad, kes teema vastu huvi tundsid. Taolisi avatud arutelusid kasutati OVP ettevalmistamisel laiemalt ning selles osas olid e-vormis toimuvad kohtumised isegi uut lisandväärtust toovad (näiteks avaldati eelnevalt asjakohane teave MTÜ Polis FB lehel). Kohtumise tulemusena täpsustati näiteks ka deklaratsiooni projekti struktuuri jne.

Dokumendi projekt esitati koos OVP kava eelnõuga ka OVP korralduskomitee koosolekule 04.05.2021, mis samuti arusaadavalt toimus valdavalt Zoomis. Koos korralduskomitee koosolekuga toimus ka president Arnold Rüütli tänamine läheneva sünnipäevaga seoses ning ühtlasi omistati temale MTÜ Polis auliikme tunnistus. Eelnev on seda olulisem, et sellel aastal möödub Eesti Vabariigi ja kohaliku omavalitsuse süsteemi taastamisest 30 aastat ning President Arnold Rüütel on olnud ka Eesti kohalike omavalitsuste arengu üks olulisemaid mõjutajaid, olles seejuures 90. aastate alguse omavalitsusliku staatuse esindusisik. Seoses Omavalitsuspäeva traditsiooni kujundamisega on tema roll olnud märkimisväärne, kusjuures ta on osalenud ja esinenud kõikidel Omavalitsuspäevadel.

Foorumil esinesid Riigikogu esimees Jüri Ratas, ministrid Kalle Laanet ja Jaak Aab. Tallinna Ülikooli esindasid äsja valitud rektor Tõnu Viik, samuti Katrin Niglas, Indrek Grauberg, Tiia Õun ning Sulev Lääne. Sõna võttis ka Tallinna Tehnikaülikooli rektor Tiit Land. Kohalikke omavalitsusi esindasid Tiit Terik, Eve East ja teised. Väga oluline oli OVP põhiliste dokumentide projektide tutvustamine ning arutamine. Sõnavõtjateks seejuures Lemmit Kaplinski, Sulev Lääne, Kersten Kattai, Rivo Noorkõiv ja teised. Aruteludes vaadeldi OVP kava ja edasisest korraldusest, sh töötubadega seonduvat; OVP deklaratsiooni projektist ja asjakohaseid ettepanekuid; eraldi peatuti käesoleva kogumiku ettevalmistamisega seonduval jne. Korralduskomitee nõustus eeltoodud projektidega. Samuti toetati Rae valla ettepanekut korraldada üleriigiline OVP 2023. aastal Rae vallas. Päevakorras oli ka teema võimalikest sammudest seoses OVP korraldamisega nii üleriigiliselt kui ka traditsiooni arendamisega laiemalt ning siin tegid ühisettekande TLÜ ühiskonnateaduste instituudi üliõpilased. Järgnevalt edastati OVP materjalid valdadele – linnadele, riigi institutsioonidele, ülikoolidele jne. Oluline on seejuures, et korralduskomiteel osalenud varasemate ning tulevaste OVP korraldajate esindajad oleksid ka edaspidi valmis protsessis kaasa lööma, kuna nii saab traditsioon uut jõudu ning samuti jätkub senise kogemuse edasiandmine.

Arusaadavalt OVP praktiline ettevalmistustöö jätkus ning koos sellega ka lootus, et vahepealne pandeemia kõrgperiood ei takista kavandatu elluviimist.

Kogumiku neljas peatükk kajastabki laiemalt Tartus toimuva OVP temaatikat. Seejuures on esile toodud kohalike omavalitsuste koostöö, samuti riigi ja kohaliku omavalitsuse suhete temaatika ning rohepöörde küsimused. Artiklites analüüsitakse samuti regionaalset koostööd ning seda eriti Tartu kui keskuse ja kultuuripealinna aspektist. Olulise

osa peatükist moodustavad ideed, mis seonduvad valdkonna teoreetilisema käsitlusega ja suundumusega tulevikku.

Tartu Linnavolikogu esimees ja SA Tartu 2024 nõukogu liike Lemmit Kaplinski kirjeldab oma artiklis „Euroopa Kultuuripealinn Tartu 2024 regionaalse koostöömudeli näidisena" regionaalarengu võimalusi kultuurivaldkonna näitel. Haldusreformi järgsed omavalitsused on algatanud mitmeid põnevaid regionaalseid koostööprojekte ning otsitakse aktiivselt võimalusi kavandada ühiselt tegevusi transpordist kutsehariduseni. Euroopa kultuuripealinna korraldusmudel pakub oma läbimõeldud ja mitmetasandilise juhtimis- ja kaasamisvõrgustikuga üht võimalikku lahendust ühishuvide paremaks korraldamiseks. Artiklist leiab kiire ülevaate senistest plaanidest ning kirjeldab ka koostöövõrgustiku arendamise peamisi tänaseks omandatud õpikogemusi.

Tartumaa Omavalitsuste Liidu tegevjuhi Sven Tobreluts kirjeldab liidu tööd ja ühistegevust nii maakonnas, aga ka laiemalt Lõuna-Eestis. „Tartumaa Omavalitsuste Liit peab väga oluliseks omavalitsuste vahelist koostööd erinevates valdkondades, selleks oleme käivitanud ametnike ja spetsialistide vahelised koostöökogud. Me peame väga tähtsaks koosloomelist mõtteviisi, kus arendusprotsessi on kaasatud erinevad osapooled ning mille aluseks on põhiväärtustena: koostöövalmidus, uuendusmeelsus, kompetentsus, usaldusväärsus ja lahendustele orienteeritus."

Tallinna linnapea Mihhail Kõlvarti artikkel *Tallinn – kohalike omavalitsuste rohepöörde mootor* on otseselt seotud OVP ühe olulise teema, see tähendab rohepöördega. Teemat analüüsitakse nii Euroopa Liidu kui ka Tallinna linna ja lähinaabrite kontekstis. Autor märgib:

"Tallinn 2035 visioon on saada roheliseks maailmalinnaks, see on järgmise 15 aasta arengu tuumik. Arengustrateegia seab läbivalt sihiks rohepöörde elluviimise, mis hõlmab kliimaneutraalsuse saavutamist, elurikast ja õitsvat linnaloodust ning ringmajandusele üleminekut, aga ka inimmõõtmelist 15-minuti linna ja säästvat liikuvust linnaregioonis. Rohepööre ei ole niisiis kõikidest teistest tegevustest eraldatud, vaid selge tulevikumajanduse visioon, mis näeb ette jätkusuutlikku kasvu ja vastutust tuleviku ees." Artiklis tuuakse esile Tallinna järgmise 15 aasta arengukeskmes olevad kuus sihti: „Loov maailmalinn", „Sõbralik linnaruum", „Terve Tallinn liigub", „Roheline pööre", „Heatahtlik kogukond" ja „Kodu, mis algab tänavast". Strateegiliste sihtide saavutamise nimel töötab kogu linnaorganisatsioon koostöös linlaste, kogukondade, ettevõtjate, linnaregiooni omavalitsuste, riigi ja rahvusvaheliste partneritega. Linnapea on seisukohal, et Omavalitsuspäev annab igale omavalitsusele hea võimaluse heita pilk minevikku, analüüsida hetkeolukorda ja seada sihte tulevikuks. Õppida iseenda ja teiste kogemustest. Artikkel lõpeb intrigeeriva tõdemusega: "Nii võiksime seada sihiks, et Omavalitsuspäeva 10. aastapäeval aastal 2025 tutvustavad juba enamus omavalitsusi oma rohepöörde käimasolevaid projekte ja uusi algatusi, mis käivad käsikäes piirkonna keskkonnahoidliku tegevuskavaga."

Veelgi laiema konteksti annab Leif Kalevi, Erik Terki, Ulf Johanssoni artikkel, mis kajastavad olukorda ja muudatusi seoses pandeemiaga teemal *„Pärast pandeemiat: arenguvõimalused ja valitsemisväljakutsed koroonakriisist väljuvas maailmas"*. Tegemist on teatud mõttes edasiarendusega samade autorite tööle 2018. aasta kogumikus Terk, E.; Johansson, U.; Kalev, L. Globaalsed trendid ja lokaalsed vastused: kohalike omavalitsuste arenduslikust rollist ja selle täitmise tingimustest (lk 332–336). Kogumikus Ludvig, S.; Lääne, S.; Mäeltsemees, S. (koost) Eesti kohalik omavalitsus ja liidud. Minevik, tänapäev ja tulevik. Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti Linnade ja Valdade Liit, MTÜ Polis.

Artikkel vaatleb, kuidas on koroonaviiruskriisi mõjul muutunud arengusuundumused, võimalused ja väljakutsed ning mida peab nendega tegelemisel arvestama avalik võim. Koroonakriis on osutunud sündmuseks, mis kannatuste ja murede kõrval on sundinud

inimesi, riike ja ühiskondi end kokku võtma ning üle hulga aja sihipäraselt ja süsteemselt pingutama. See on andnud võimaluse selgitada välja paremini ja halvemini töötavaid majanduse, poliitika ja valitsemise liine ning neid ümber korraldada, tugevdanud koostööoskusi ning sundinud tegema otsuseid ja valikuid, mis oleksid muidu võinud jääda pikalt venima. Sarnaselt mitmete teiste pikemate kriisidega on koroonakriisist väljumisel oodata energiapuhangut, küsimus on, kuidas see tööle panna.

Samas on kriis vaid osa laiemast pildist. Jätkub enamik varasemaid makrosuundumusi, nagu tagasilöögid looduskeskkonnas, raskused tööhõive ümberkorraldumisel ja keskklassi nõrgenevad positsioonid reas maades, eriaspektsed kultuurisõjad, populismi tõus, rea riikide pöördumine oma poliitikates majandusliku protektsionismi suunas, USA ja Hiina vahelise jämedates joontes positiivse geoökonoomilise kokkumängu asendumine terava geopoliitilise konfliktiga jm. Koroonakriisist väljumisel tuleb arvestada poliitika ja valitsemise nüüdispingetega. Tehnokraatlik uusliberalism muudab valitsemist jäigaks ja pimedaks, esindusdemokraatia kriis nõrgestab poliitiliste valikute tegemise ja elluviimise võimet ning julgeolekustamine vähendab arenguvõimet. Niisuguseid riske saab teadvustada ja maandada.

Koroonaajastu õppetund edasiste kriiside, aga ka tavapärase poliitikakujundamise ja valitsemise jaoks on, et tuleb paremini näha ning hallata juhtimislikku ja õigusriiklikku pinget. Kinnikirjutatud süsteem on ootamatuse tekkides kohmakas, isegi kui seda kenasti põhjendatakse õigusselguse, võrdse kohtlemise, korruptsiooni vältimise ja arvukate teiste argumentatsiooniliinidega. Selle hea näide oli ka Euroopa Liidu aeglane koroonakriisiga kohandumine, mis viis muuhulgas riikide omaalgatuslike piirisulgemisteni ja mahajäämuseni vaktsineerimises teiste arenenud riikidega võrreldes. Tähtsad on eesmärgistatud koostöö harjumused ja loogikad, mille alus ja kogemus peaks olema kujunenud juba tavaoludes. Samuti on oluline mitte unustada kogukonda, olgu vahetul, piirkonna või riigi tasandil.

Tegeleda tuleb nii majandusliku ja sotsiaalse arengu kui ka ebavõrdsuse, demokraatia kvaliteedi ja valitsemisvõimekusega. Kohaliku tasandi lisavõimaluseks on mitmeti väiksem distants poliitikute, ametnike ja elanike vahel, mis peaks võimaldama mitmeid riske paremini maandada ja soovi korral koroonajärgne taastumine ja areng kiiremini ning laiapindselt liikuma saada. Elastseid, ka võimalikes uutes kriisides hakkamasaavaid süsteeme pole võimalik luua ainuüksi parlamentide ja valitsuste poolt, see õnnestub vaid siis, kui sellega tegeldakse kõikidel tasanditel, ka kohaliku omavalitsuse tasandil ja mitte eri tasanditel igaühel eraldi, vaid koostöös.

Leif Kalevi artikkel *Poliitika kujundamisvõime riigi ja kohaliku omavalitsuse uuenemise* alusena on sissevaade poliitikasse ning selle kujundamisse. Artikkel käsitleb poliitika praktilist ja arengule suunatud mõõdet, keskendudes poliitikakujundamisvõimele ja poliitikadisainile. Poliitika sünnib siis, kui on mitu suhteliselt mõistlikku valikut, edasiliikumisvõimalust, mille üle saab arutada ja vaielda ning mille seast välja valitut saab interaktiivselt edasi arendada, nii et ta võimalikult hästi rakenduks. Nii erineb ta ühelt poolt looduslikust paratamatusest ning teiselt poolt dogmaatilisest või teadvustamatult ühe tõe kesksest mõtlemisest.

Kõik inimlik muutub ajas, nii on ka poliitika ja valitsemise uuendused paratamatud ning see vajadus jõuab ka kõige rohkem võimulpüsimisele suunatud juhtideni. Piirkonna atraktiivsus sõltub paljudest teguritest nagu elukvaliteet, haritud tööjõud, ettevõtlust ja töömoraali ja koostööd soodustav ühiskondlik kultuur jne, aga olulisel kohal on heakvaliteediline valitsemine.

Valitsemist saab vaadata nii korra tagamisele kui ka teadlikule uuendamisele suunatuna. Viimases vaates on tegu muutuse protsessi juhtimisega, asjade pideva uuendamise, innovatsiooni ja ka vanade vormide lagunemise ohjamise ja suunamisega. Selles vaates on

valitsemine avaliku poliitika kujundamise ja rakendamise protsess ehk teisisõnu avalike kokkulepete (näiteks programmide) kujundamise ja uuendamise protsess poliitilisel põhimõttel, tuginedes kokkulepetele ja legitiimsele võimule. See on ka avaliku võimu institutsioonide toimimise produktiivne, innovatsiooni aspekt.

Poliitikakujundamisvõime on siduv lüli poliitilise visiooni ja eestvedamise ning juhtimise ja korraldamise vahel, mis paneb need uut väärtust loovalt koos toimima. Piisava poliitikakujundamisvõimeta poliitika ei saa ka ilusate eesmärkide ja veenva jutu korral piisavalt välja arendatud ega rakendu. Piisava poliitikakujundamisvõimeta juhtimine ja korraldamine jääb olemasoleva pidetuks taastootmiseks. Eriti vajalik on poliitika kujundamise ja disaini võime poliitikutele, aga kohati ka ametnikele. See on üks võtmelõik, kuhu on arenguks vaja investeerida, nii otsustaja isikliku läbimõtlemise ja pingutusena kui ka ekspertide kasutamisena.

Poliitikakujundamisvõime käsitlust aitab praktiliselt sisustada poliitikadisaini vaatenurk. Poliitikadisain tähendab mõttetööd, et kujundada poliitikaeesmärkide saavutamiseks lahendused, mis annaksid tulemusi just selles ajas ja kohas. Poliitikadisainil seotakse kokku toimijad, probleemimääratlused ning poliitika eesmärgid, lahendusteed, ressursid ja vahendid, rakendamise struktuurid, mehhanismid ja praktikad. Poliitika disainimine võib olla rohkem või vähem teadlik, rohkem või vähem väljaarendatud ning varieeruda veel mitmes mõõtmes. See on ühelt poolt tulemustele suunatud, ent samas avatud ja pragmaatiline: tegutsetakse paindlikult, katsetatakse, vajaduse korral liigutakse samm-sammult, tehakse kogemustest järeldusi, katsetatakse mingil uuel viisil ning sõnastatakse eesmärke ja tegevusi ümber.

Jan Trei artikli teemaks on *Riigieelarve läbirääkimised läbi kohaliku omavalitsuse prisma.* Artikkel avab Eesti Linnade ja Valdade Liidu ja riigi keskvalitsuse vahelisi riigieelarve läbirääkimisi ning läbirääkimiste laual olevaid aktuaalseid teemasid, mille kohalikud omavalitsused on riigieelarve läbirääkimiste protsessis tõstatanud.

Peatükis on välja toodud ka kohalike omavalitsuste ettepanekud järgmise perioodi EL 2021–2027 finantsperioodi kohta. Samuti on peatükis esindatud Viljandi linn ja Rae vald ning Võru, kuna nende poolt on avaldatud soovi olla järgnevate OVP keskpunktiks ja korralduskomitee on vastavaid ettepanekuid ka toetanud.

Alar Karu, Viljandi vallavanem ja Viljandimaa Omavalitsuste Liidu esimees artiklis *Viljandimaa* annab autor edasi nii maakonna ajaloolise kui ka tänapäevase ja tulevikku vaatava pildi. Autor rõhutab: „On kaunist ja puutumatut loodust, on võimalus arendada mahepõllumajandust, samas on lähedal keskused Tartu ja Viljandi. Tundub, et Viljandimaa kohalike omavalitsuste peamiseks ülesandeks ongi saanud oma tugevuste väljaarendamine ja seeläbi aina konkurentsivõimelisemaks muutumine kasvõi Eesti linnade/valdade seas. Võib öelda, et Viljandimaal on tugevad omavalitsused, kes koostöös riigiga oma linna ja valdade kodanikele aina paremaid elutingimusi soovivad luua."

Artiklis antakse ülevaade nii Viljandimaast ja tema saavutustest kui ka kõigist maakonna haldusreformi järgsest kohalikest omavalitsustest.

Tõnis Kõiv, Rae vallavolikogu esimees tunnustab valla ajalugu ja samas seab pilgu tulevikku. Väga huvitav on artiklis toodud fakt, et 23. novembri 1866. aastal on kirjalikult fikseeritud esimene teadaolev Rae vallavolikogu istung ja seda kuupäeva peame me Rae valla sünnikuupäevaks. Seega saab Rae vald 2021. aasta sügisel 155 aastaseks.

Eelnev on seda olulisem, et teadaolevalt jõustuski Omavalitsuspäeva üheks aluseks olev meie avaliku halduse esimene seadus – *Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male* vahetult enne Rae vallas toimunut, 1. oktoobril 1866. Samuti võime nüüd ühiselt tähistada oluliste sündmuste 155. aasta juubelit.

Volikogu esimees rõhutab: „Rae vald on jätkuvalt kõige kiiremini kasvav omavalitsus kogu Eestis. Meile tuleb uusi elanikke juurde u 1000 inimest aastas. See tähendab, et Rae vallavolikogu ja vallavalitsus peavad igal päeval mõtlema ja arvestama üha suurema hulga inimestega, kellele teenuseid pakkuda, kelle jaoks elukeskkonda luua ja ka kelle küsimustele vastuseid anda. See on suur väljakutse ja sellele väljakutsele vastamiseks me anname oma parima päevast päeva, ehitades uusi lasteaedu ja koole, pakkudes teenuseid ja toetusi, innustades ja motiveerides, selgitades ja lahendades. Rae vald loob pidevalt uusi töökohti ja võtab tööle inimesi. Loodavad asutused vajavad uusi töötajaid ning ka olemasolevatesse tuleb töötajaid juurde võtta, et pakkuda tasemel teenust üha kasvavale elanikkonnale."

Rae abivallavanem Priit Põldmäe käsitleb artiklis valla taastamise keerukat perioodi ning sellele järgenud väga kiiret arengut. Autor tõdeb samas: „Kuna tänapäeva areng on olnud väga kiire ja pidevas muutuses, siis ei ole vald kaugeltki veel täna selline, nagu valla elanikud soovivad. Aga selge visioon ja selle pidev täpsustamine ning elluviimine aitavad meid soovitule lähemale.

Võru maakonna esindajad Tiit Toots, SA Võrumaa Arenduskeskus juhatuse liige, Võrumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees ning Aivar Nigol, SA Võrumaa Arenduskeskus arendusnõunik annavad ülevaate maakonna visioonist ning selle täitmisest. Autorid märgivad: „Üheks olulisemaks väljakutseks on maakonna elanike heaolu tõstmine, et Võru maakonna elu ja ettevõtluskeskkond oleks valmis olemasoleva elanikkonna vajaduste ja nõudluste rahuldamiseks ning inimeste tagasitulekuks, kelle juured on siin või kes leiavad, et Võru maakond on sobilik koht, kus elada, töötada ja pere luua. Meil on tugeva identiteediga kogukonnad, kes hoiavad ja kannavad edasi oma paikkonna keelt ja kultuurilist eripära. See on parim paik laste ja noorte füüsiliseks ja vaimseks kasvamiseks ja arenemiseks, siin on hästi toimetulevate inimeste kasvulava." Artiklis tuuakse esile, et Võrumaa inimene on ettevõtlik, sitke ja visa. Maakond elab ja areneb pidevalt. Siin toimub kogu aeg midagi – olgu need kas kultuurisündmused, festivalid, rahvusvahelised projektid või muud algatused.

Peatüki eraldi alaosa moodustavad praktilised näited valdadest ja linnadest ning ka Rapla maakonnast, kuna nende OVP korraldamise kogemus võiks olla abiks ideede edasiarendamisel Eestis laiemalt. Varasemates peatükkides vaadeldi valdavalt omavalitsuspäeva sündi ja üleriigiliste omavalitsuspäevade korraldamisega seonduvat ning kindlasti annab see lisateavet nii praktilise tegevuse kui ka valdkonna arengutega seonduva teoreetilise mõtte arengust. Kohapeal toimuvad kohtumised on samuti olulise tähtsusega, kuna OVP on mõeldud nii kohaliku omavalitsuse oluliste üleriigiliste teemade käsitlemiseks kui ka kogukondliku juhtimise idee iga inimeseni viimiseks. Olles alles suhteliselt uus tähtpäev lisab iga mõte ja algatus midagi meie kogemuste „varasalve".

Arusaadavalt ei ole selles peatükis toodud näited kõike hõlmavad, kuna seda ei võimalda ühelt poolt kogumiku maht ning samuti ei ole senini vastavat teavet ka süsteemselt kogutud. Heaks näiteks on seejuures ajalehes Vooremaa 2. oktoobril 2018. avadatud artikkel, kus küsitleti nii riigi kui ka Jõgeva maakonna omavalitsusjuhte seonduvalt omavalitsuspäeva kui esimest korda riikliku tähtpäeva äramärkimisega [44].

Riigi poolelt avaldas näiteks peaminister Jüri Ratas lootust, et omavalitsuspäev toob omavalitsuslikku mõtteviisi ja tegevust inimestele lähemale. Riigihalduse minister Janek Mäggi ütles ettevõtlusseminaril Valgas, et 1. oktoobrist võiks saada traditsioon, mil valitsuse liikmed külastavad omavalitsusi ja tutvuvad süvitsi nende vajadustega. „See parandaks mõlema poole koostöö- ja juhtimisvõimekust," märkis ta. Mustvee abivallavanem Enn Kurg sõnas, et vallas möödus tähtpäev töö tähe all. Küll aga arvas ta, et omavalitsuspäeva kui sellist on vaja. „Kohalikud omavalitsused toimivad ju iga päev, see pöörab tähelepanu sellele, milline omavalitsus on ja milliseid ülesandeid täidab." Jõgeva vallavolikogu esimees

Raivo Meituse sõnul toimus hommikusel koosolekul väike tähistamine. „Hommikul oli vallamajas koosolek. Vallavanem tervitas kõiki omavalitsuste päeva puhul ja ka muusikapäeva ning eakate päeva puhul – kolm tähtpäeva ühel päeval. Kõiki sai õnnitletud. Muidugi olid kommid laual," jagas muljeid vallavolikogu esimees. Põltsamaa vallavolikogu esimees Andres Vään oli seisukohal, et võiks omavalitsustepäeva kindlasti tähistada, kuid algul on see kõigi jaoks natukene võõras. „Igal riigil on oma päev, varsti ei jätku aastas päevagi," naljatles Andres Vään. „Ma arvan, et teatud inimesed saavad sel päeval ennast tunda parematena, kui muidu, ajada rinna ette ning oodata lilli ja komme," ütles ta. Seda, kas ja kuidas järgmisel aastal omavalitsustepäeva peetakse, Vään veel öelda ei osanud, kuid arvas, et sellele tuleks juba nüüd mõtlema hakata. „Mis see aasta puudu jääb, tuleb järgmisel aastal tasa teha," märkis ta, lisades, et ehk peab ikkagi kuidagi tähistama, mõne sellise ettevõtmisega, millest oleks volikogu liikmetele kasu, näiteks koos enesetäiendamise või aktiivse tegevusega.

Omavalitsuspäev, nii nagu kohalik omavalitsus ise, on ju inimete jaoks mõeldud ja koos sellega pidev looming ning just nii vast tulekski seda erinevates kohtades ning vormides ja mitmekesise sisuga ellu kutsuda. Kogumiku lõpus on teema kenasti kokku võtnud Tallinna Ülikooli üliõpilased, kes ise olles erinevate valdade ja linnade elanikud leiavad: „Ühtlasi võiks selle tähtpäeva üks läbivaid motiive olla, et kodukant võib igaühe jaoks olla parim koht, et ise edukaks saada, ühiskonnale kasulik olla, kommuuni elu paremaks muuta ja õnnelik olla ning et paremat elu ei peaks minema otsima tingimata laiast maailmast, vaid alustada tuleks kohalikust tasandist. Tekib ka nn võimendusefekt, kui iga meie riigi elanik teeb sel päeval midagi head, siis muutub Eesti veelgi paremaks tervikuna ja mitte ainult tihedamalt asustatud kohtades või suurtes linnades."

Kogumikus toodud nn kohalikud omavalitsuspäevad on toodud näidetena ning kui nendest tekib uusi ideid, siis on see ju suurepärane.

Tiit Terik, Tallinna Linnavolikogu esimees kirjutab teemal Omavalitsuspäev Tallinnas. Artikli kohaselt on Tallinnas kujunenud tavaks korraldada 1. oktoobril kui omavalitsuspäeval linnavolikogu avatud uste päev, seda juba alates 2018. aastast. Avatud uste päeval oli võimalus tutvuda Tallinna linnavolikogu istungite saali ja fraktsioonide tööruumidega, suhelda volinikega, osaleda maja ekskursioonidel, viktoriinis ning volikogu esimehe ja fraktsioonide esimeeste infotunnis. Päeva lõpetas Trio Comodo kontsert linnavolikogu hoone hoovis.

Väga oluline on noorte kaastamine kohaliku omavalitsuse tegevusse ning üldse omavalitsusliku mõttelaadi ja tunnetuse viimine kooli. Näiteks nii Harkus, Raasikul kui ka Rae vallas on OVP korraldamise väga oluliseks osaks just kohtumised koolide esindajatega.

Erik Sandla, Harku vallavanem märgib, et Omavalitsuspäev on märgilise tähendusega Harku valla ajaloos. Olgu selleks siis tõsiasi, et esmakordselt tähistati 1. oktoobril omavalitsuspäeva kui riiklikku tähtpäeva. Või see, et esimest korda märgiti omavalitsuspäeva siin, Harku vallas. 2018. aasta 1. oktoobril kogunesid Tabasalu Ühisgümnaasiumi aulasse õpilased, MTÜ Polis, ELVL, TLÜ ühiskonnateaduste instituudi, Eesti Noorteühenduste Liidu ning vallavolikogu ja -valitsuse esindajad, et ühiselt arutada omavalitsuse toimimist ja kohustusi. Tabasalu Ühisgümnaasiumi saalis toimunud kohtumist juhtisid Harku Vallvolikogu aseesimees Kaupo Rätsepp, MTÜ Polis asepresident Sulev Lääne ning Eesti Valdade ja Linnade Liidu (ELVL) asedirektor Jan Trei. Kuulajatena oli kohal Tabasalu Gümnaasiumi kümnes klass.

Vallavanem lisab, et tänavu tähistab Harku vald oma taasasutamise 30. aastapäeva. Olen kutsunud noori ülesse arutlema teemal „Harku valla tulevik 50 aasta pärast". Arutelu tulemused soovime avaldada septembris, vahetult enne omavalitsuspäeva.

Andre Sepp, Raasiku vallavanem, Harjumaa Omvalitsuste Liidu juhatuse esimees ning Tallinna Ülikooli üliõpilased Eingard Tops ja Jass Juuremaa toovad esile, et 1. oktoober 2020 oli päev, mil tähistasime Omavalitsuspäeva juba viiendat korda, sealhulgas riikliku tähtpäevana kolmandat korda. Raasiku vallamajja Arukülas olid kogunenud riigi- ja omavalitsustegelased, tippametnikud, õppeasutuste esindajad ja oma ala eksperdid, et üheskoos arutleda koostööd hariduse valdkonnas. Tulenevalt viirusega seotud olukorrast oli korraldustöö raskendatud. Valituks osutus Omavalitsuspäeva korraldamine hübriidmoel ehk nii veebi vahendusel kui ka kohapeal. Andre Sepp märkis, et Raasiku vald ning Harjumaa Omavalitsuste Liit peavad omavalitsuspäeva väga oluliseks võimaluseks koostööpartneritega ühiselt arutada valdkonna olulisemaid väljakutseid ning seepärast valitigi haridus kui üks keerukamaid teemasid Arukülas toimuva omavalitsuspäeva keskmesse. Sepp lisas, et eriti hea meel on tal selle üle, et omavalitsuspäeva idee sündis just Aruküla foorumil 2016. aasta suvel ning sellest on välja kasvanud riiklik tähtpäev, mida märgitakse ära nii oluliste teemadega suurte üleriigiliste foorumitega kui ka kohalikes omavalitsustes. Kuna Raasiku vallas toimuv omavalitsuspäev on maakonnas suuremas mastaabis peale Harku valda teine, siis võiks ka maakonna tasandil hakata omavalitsuspäeva tähistama.

Saaremaa valla omavalitsuspäeva kogemuse annavad edasi Tiiu Aro ja Aarne Põlluäär artiklis *Omavalitsuspäeva traditsioonide loomisest Saaremaa näitel – Omavalitsuspäeva idee vastuvõtmine ja kujunemine Saaremaal taasiseseisvumisest kuni V omavalitsuspäevani.*

Saaremaa roll omavalitsuspäeva kujunemises on olnud oluline, kuna valla keskus Kuressaare linn oli teatavasti koos Muhu vallaga esimesed, kes 01.10.1990 sai Eestis kohaliku omavalitsuse üksuse staatuse. Autorid kirjutavad: „Saaremaa vald alustas oma traditsioonide loomist omavalitsuspäeva tähistamiseks omavalitsuspäeval 1. oktoobril 2018. sümboolse üritusega. Vallavolikogu esimees Tiiu Aro ja vallavanem Madis Kallas kutsusid külalised ja Saaremaa valla elanikud Saaremaa vallamaja ette, Lossi tn 1 Kuressaares kohalike omavalitsuste päeva tähistamisele, mille raames paigaldati vallavalitsuse hoonele Saaremaa Vallavalitsuse nimetahvel ning kõrvale EV 100 kingitusena ajaloolise rüütelkonna hoone tähis. Tervituskõnedega esinesid praeguse omavalitsuse, Saaremaa valla juhid ja Kuressaare esimene linnapea Taivo Lõuk. Esines rahvusvahelise muusikapäeva puhul Kuressaare muusikakooli õpilaste ansambel TEMAMI Matis Männa juhatusel. Külalistele pakuti vallamaja saalis kohvi ning torti."

Toila valla kogemuse annab edasi vallavanem Eve East. Artiklis märgitakse, et pikkade aastakümnete jooksul on omavalitsuste roll muutunud. Täna võetakse omavalitsust enesemõistetavalt kui kohta, kuhu alati võib pöörduda, oma erinevad emotsioonid kõikvõimalikul moel välja elada. Ehk ongi õige sellise institutsiooni olemasolu, aga kindlasti ei tohiks omavalitsuse roll olla iseenesestmõistetav. Autor annab edasi ka Toila kogemuse omavalitsuspäevast: „Toila Vallavalitsuse istungil 29.09.2020 tekitasin vallavalitsuse liikmetega arutelu omavalitsuste õiguste, kohustuste ja vastutuse teemadel. Pidin tõdema, et meie, kes kohalikku elu korraldame ja otsuseid langetame, võtame ise ka omavalitsuse rolli tähtsust enesemõistetavalt. Tuleb enda tegemisi austada ja tunnustada rohkem.

Oma sõnavõtus rõhutasin: „Mul on omavalitsuse täitevorgani juhina hea meel, et 1. oktoobril saame tähistada kolme väga olulist tähtpäeva, mis üksteist toetavad. Samal kuupäeval on ka rahvusvaheline muusikapäev ning rahvusvaheline eakate päev. Ühe omavalitsuse jaoks on väga oluline meeles pidada ja tunnustada inimesi, kelleks on valla aukodanikud. Selle kõrge tiitliga on Toila vallas pärjatud: Inna Toovis, Laivi Voormansik, Ib Lamp, Jüri Gabriel, Niina Ots, Nikolaus von der Decken, Voldemar Merekülski, Aiki Margit Peets, Endel Sprengk, Maie Paumets, Erich Ristla, Milvi Palandile, Helgi Hein, Elke Nicken, Märt Mõtuste, Laine Laanemaale, Olav Vallimäe, Laine Toomsalu, Richard

Rooden, Aadu Kukk, Rein Mäe, Urve Kilk, Enn Käiss, Helve Voolas, Heinrich Kruup, Hilja Troon, Tõnis Kaasik, Maido Keskküla, Anne Saatman.“.

Rapla maakonnas on juba mitu aastat tähistatud omavalitsuspäeva maakonna üritusena. Silvi Ojamuru, Raplamaa Omavalitsuste Liidu tegevjuht peatub kõigepealt ajalool märkides, et Rapla maakonnas on omavalitsuste ajalugu pikem, kui kusagil mujal. Isegi palju pikem, kui Eesti Vabariigi ajalugu. Praeguse Märjamaa valla Vigala osavallas hakkas Vigala õigus kehtima siis, kui Ameerikas tuli esimest korda kokku USA Kongress ja valiti esimene president....

Silvi Ojamuru kirjutab: „Raplamaa Omavalitsuste Liidu juhatus otsustas 9. augustil hakata alates 2018. aastast tähistama Raplamaal Omavalitsuspäeva. 1. oktoobril 2018 toimus Omavalitsuspäev Märjamaa Rahvamajas teemakohaste ettekannetega ja parimate tunnustamisega. Oluline osa üritusest oli ka möödunud aegade meenutamine. Raplamaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees Heiki Hepner rõhutas Omavalitsuste päeva avasõnades, kui oluline on olnud kohalike omavalitsuste roll Eesti omariikluse ajaloos. Ettekannetega esinesid endine Loodna vallavanem Kaare Tammaru, endine Rapla maavalitsuse abimaavanem Jaak Herodes ja Rapla vallavanem Piret Minn. Omavalitsuste päev Märjamaal kandis ühte põhilist sõnumit – kohaliku omavalitsuse roll Eesti riikluse loomises ja arengus on olnud väga suur. Omavalitsuste päeval tunnustati tublisid omavalitsustöötajaid. Tiitel RAPLAMAA OMAVALITSUSTÖÖTAJA omistatakse iga Raplamaa vallavalitsuse kui ametiasutuse ühele ametnikule või töötajale oluliste teenete eest oma valla elu edendamisel. 2018. a pälvisid Raplamaa Hõbedase rinnamärgi ning tunnustuse Raplamaa omavalitsustöötaja Kohila valla sekretär-asjaajaja Piia Liht, Rapla vallasekretäri abi Ants Soodla, Märjamaa vallasekretär Maigi Linna ja Kehtna endine finantsnõunik Leida Uusallik.“.

Omavalitsuspäeva on Rapla maakonnas tähistatud edaspidi igal aastal ning seega on sellest kujunenud maakonnas oma traditsioon.

Sarnaselt Rapla maakonnaga on ka Harjumaal omavalitsuspäeva tähistamine kujunemas maakondlikuks ettevõtmiseks. Esimest korda kohtuti teadaolevalt 2018 Harku vallas, 2020 juba koostöös Harjumaa Omavalitsuste Liidu, MTÜ Polis ja teiste partneritega laiema ulatusega ettevõtmisena Raasiku vallas ning 2021. aastal on kavas juba ka nn ametlik, kogu maakonda hõlmav omavalitsuspäev Rae vallas.

Kogumiku artiklite osa lõpetab aga teatud mõttes eriline arikkel, kuna see ei räägi mitte konkreetsest omavalitsuspäevast, vaid selle kirjutasid Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste intituudi üliõpilased Mihhail Laurand, Jörgen Remmelkoor, Anne Wells ning Erle Neeme. Artikli pealkiri on lausa sümboolne “Omavalitsuspäev – kogu rahva tähtpäev” ning selles vaadeldakse kohaliku omavalitsuse olemust ning omavalitsuspäeva kui võimalust viia omavalitsuslik idee iga inimeseni.

Artiklis märgitakse, et selle lõpus välja pakutud ideed omavalitsuspäeva, kui riikliku tähtpäeva, tähistamiseks arenesid Tallinna Ülikooli haldus- ja ärikorralduse õppekava kohaliku valitsemise aine seminaritööd kirjutades. Õppetöö oli korraldatud nii, et rühmatööde ettekanded tehti ühisel Zoomi keskkonnas läbi viidud seminaridel, millest võtsid osa ka valdkonna poliitikud ja eksperdid, sh Riigikogu esindajad ja mitmed kohaliku tasandi juhid. Kahel seminaripäeval osalesid ekspertidena Jan Trei (ELVL), Urve Tiidus (Riigikogu) ja Helir-Valdor Seeder (Riigikogu), Aivar Kokk (Riigikogu), Raivo Vare (ettevõtja), Ott Kasuri (ELVL) ja Sirje Ludvig (ELVL), Tarmo Tammiste (MKM), Katrin Niglas (TLÜ), Indrek Grauberg (TLÜ), Kersten Kattai (TLÜ), Erle Neeme (TLÜ), Ants Liimets (varasem Narva linnasekretär ja üleriigilise seltsi peasekretär), Eveliis Padar (Tartu Linnavolikogu esimehe nõunik), Priit Põldmäe (Rae vald), Sulev Mäeltsemees (TTÜ), Tiiu Aro (Riigikogu), Andre Sepp (Raasiku vald, HOL).

Ettekanded olid huvitavad ja arutelud liikusid omavalitsuspäeva sihtgrupi teemale. Seetõttu tõstatus küsimus, et kelle jaoks on loodud uus riiklik tähtpäev. Kas kitsale ringile poliitikute, teadlaste ja kohalike omavalitsuste juhtide näol, või siiski kõikidele Eesti elanikele eesmärgiga tõsta nende teadlikkust kohaliku omavalitsuse tegevuse ja vastutuse osas, viia arusaam võimust ja selle rollist uuele tasandile ning tuua võim rahvale lähemale?

Autorid ütlevad: „Mõte oleks selles, et ükskõik millises Eesti piirkonnas inimesed saaksid ise valida, mida tol päeval ühiselt koos teha ning juhtida ühtlasi seeläbi tähelepanu, et saaksid tavakodanikud oma kohalikku elu kõik ise korraldada. Lisaks juba korraldatavale omavalitsuspäevale, koos paljude ettekannete ja pidulike vastuvõttudega, pakuvad autorid välja järgmised lahendused...".

Millised konkreetsed ettepanekud üliõpilased tegid – saab lugeda juba artiklist.

Kokkuvõtvalt: 4. peatüki artiklid, sarnaselt tervele kogumikule, ongi mõeldud seniste kogemuste ja uute mõtete ja ideede tutvustamiseks nii üleriigiliselt ning samuti koha peal – olgu see siis vallas, linnas, maakonnas, ülikoolis, külas või kus iganes enesekorralduslik mõte ja kohalik omavalitsemine oma juuri on loonud või pinnas nende tekkeks on olemas.

Ideede laegas on avatud – nüüd on vast aeg seda koos edasi täita!

Häid Omavalitsuspäevi!

4.1.1 Eesti VI Omavalitsuspäev Tartus

4.1.1.1 Lemmit Kaplinski: Euroopa Kultuuripealinn Tartu 2024 regionaalse koostöömudeli näidisena

Tartu Linnavolikogu esimees

Regioonid muutuste tuules

Maavalitsuste kui omavalitsusteülese koordineeriva ja korraldava tasandi kaotamine 2018. aastast, samuti sellele eelnenud omavalitsuste ühinemine haldusreformi käigus on loonud Eesti kohaliku juhtimise tasandil täiesti uue olukorra. Võib julgelt öelda, et ükski võrrandi muutuja pole enam endine ja uutel omavalitsustel on vaja lahendada täiesti uusi väljakutseid ilma harjumuspäraste väljakujunenud koostöövormideta.

Ka VI Omavalitsuspäeval otsime üheskoos võimalusi vallapiire ületavate väljakutsete lahendamiseks nii koostöös keskvalitsuse kui naaberomavalitsustega. See pole aga kaugeltki ainus initsiatiiv, mille raames parimaid koostöövorme katsetatakse ning huvitaval kombel on muutuste tuules hakanud kerkima esile seni tagaplaanil olnud regiooni mõiste ja mõõde. Peale PäA, PPA ja Kaitseväe ja NUTS III tasandi ei ole just palju detailseid definitsioone regiooni mõistele, kuid tunnetuslikult saame kõik aru, et kadakane Lääne-Eesti on olemuslikult erinev pealinna mõjusfääri jäävast Harjumaast, tööstusintensiivne Kirde-Eesti eristub aga omakorda selgelt neist mõlemast.

Tundes ja teades ennekõike Lõuna-Eestit, siis saan julgelt väita, et rääkides küll erinevaid keeli, mõistame me Seto- ja Võromaaga üksteist väga hästi. Tunneme ka igapäevaselt, et ajame ühist asja – olgu selleks Riia rongiühendus ja Tartu lennujaam kui Lõuna-Eesti värav või hoopis ühine töö turismiklastris külastusteenuste arendamisel ja turundamisel. Nii mõistangi mina regioonina mitmest toimepiirkonnast koosnevat tervikut, mida iseloomustab siiski töökohtade, kommunikatsiooni liikuvuse, hariduse ja kindlasti ka enesemääratluse mõistes suur ühisosa.

Regioonis on tihti mitu tõmbekeskust, kuid üks neist tõuseb vaieldamatult esile kui kogu regiooni koondava ja kujundava mõjuga omavalitsus. Lõuna-Eestis on selleks Tartu ja üheks huvitavaks koostöömudeliks, mida järgnevalt tutvustan ja analüüsin, on kujunenud Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024.

Kelle pealinn? Kultuuri pealinn!

Euroopa kultuuripealinna rändtiitlit antakse Euroopa linnade vahel edasi juba 1985. aastast. Tegemist ei ole mitte niivõrd tunnustusega mõne varasema saavutuse eest, vaid võimalusega ühenduse omanäolistel omavalitsustel näidata oma parimat külge ja soojendada seda aasta jooksul kogu Euroopa tähesäras ja tähelepanu tulipunktis. Tegelikkuses muidugi jagatakse tiitleid igal aastal mitu ja nii jagab 2024. aastal seda sära veel ka Bad Ischl Austriast ja Bodø Norrast. Eestis on varemalt, meenutame, seda tiitlit kandnud Tallinn 2011. aastal.

Päris ilma teeneteta siiski kultuuripealinnaks ei saa ning ka 2019. aasta sügisesele Euroopa Komisjoni otsusele Tartu nimetamisest eelnes, võiks öelda isegi et aastaid eeltööd. Veel viimase hetkeni olime tihedas konkurentsis Narvaga ja ainuüksi see võrdlus innustas usutavasti mõlemaid linnu analüüsima oma võimekust ja võimalusi. Usun näiteks, et Kreenholmi manufaktuuri arendamine on kindlasti üks tegevusi, millele kandideerimisprotsess täiendavat mõõdet andis.

Nii nagu tiitlivõit oli pika kandideerimisprotsessi tulemus, on tiitliaasta 2024 vaid üks teetähis pikal rajal, mis kannab Tartus ja partneromavalitsustes nime „Ellujäämise kunstid". Just selliselt on sõnastatud programmi tunnuslause ja ma annan selle paremaks seletamiseks sõna kandideerimisraamatu peatoimetajale Berk Vaherile, kes taasmõtestas koroonakriisi tipphetkel tunnuslauset järgnevalt:

„Käesolev kriis toob veelgi selgemalt esile meie poolt sõnastatud Ellujäämise kunstide prioriteedid. Sügavaid ökoloogilisi probleeme ignoreeritakse ohtlikult või nendega tegelemist lükatakse määramata tulevikku edasi; üksindus kõnnib käsikäes sotsiaalsest distantseeritusest tingitud kasvava digisõltuvusega; väiksemad linnad ja eemal seisvad regioonid on veelgi rohkem ära lõigatud, kuna turism, kultuurivahetus ja piirideülene hariduskoostöö on ootele pandud. Nende väljakutsetega tegelemine on oluline üle kogu Euroopa. Meie anname oma panuse läbi Tartu 2024 rahvusvahelise kultuuri- ja haridusprogrammi arendamise".

Nii näeme kultuuripealinna programmi kui kestlikke tegevusi, mis analüüsivad ja kujundavad nii elukeskkonda kui inimsuhteid, rakendades selleks just kultuuri ja kaunite kunstide tööriistakasti. Tegevustest mõned on juba täna alanud ja mitmed on planeeritud kestma ka peale 2024. aastat, millest kujuneb selliselt mitte ere kultuuriplahvatus, vaid paralleelselt kulgenud radade ristumishetk. Selle ruumilise metafooriga tahan rõhutada — kultuuripealinn Tartu 2024 on kogu Lõuna-Eesti projekt ja tema tee peab peab viima igasse omavalitsusse ning andma igale omavalitsusele võimaluse jõuda maailma.

Selline ambitsioon aga tähendab koosloome esikohale tõstmist kogu projekti elukaares ja korralduses. Kuidas püsib koos 20 omavalitsuse ühine projekt, mis on mastaabilt taasiseseisvumise järel suurim koostöökogemus Eesti Vabariigis?

Kultuuripealinn kui koostöömudel

Pealtnäha on ju tegemist lihtsa projektiga. Loodud on sihtasutus, sellel on nõukogu ja valitud juhatus, üüritud kontor ja võetud tööle inimesed. Omavalitsustega, kõigi 19 Lõuna-Eesti omavalitsustega on sõlmitud koostöölepingud ja töö käib Zoomi surisedes.

Tartu Raeplatsi äärses kabinetis ei sünni aga kultuurikogemus, mis toob Võromaa savusannahõngu või Peipsiveere vanausuliste loo Euroopa külastaja ette. Kultuuripealinna

korralduse vastutus on küll sihtasutusel, aga peale väikesemahulise omaprogrammi loovad ja arendavad iga sündmust kolmandad osapooled. Sellega on Tartu linn võtnud initsiatiivi koordineerida kultuurirahva tööd, aga andnud partneritele vastutuse tuua ühisele lauale oma parimad palad. Või kui soovite kultuurimetafoori, siis on eeslaulja, on koor, esitlus on aga ühine. Kui Võru vald peab oluliseks savusanna traditsioni, siis peab tema leidma oma kogukonnast kultuurikandjad, kes oskavad luua sellest loo ja esitleda seda veenvalt. Tegijail endil peab olema tahe, vald või linn pakkuma tuge, sihtasutus nõu ja nii see programm sünnibki.

Kuigi protsess on selliselt juhitud, ei sünni ega arene ka kultuuriprogramm vaid heast tahtest. Nii sai küll aastate eest sõlmitud tiitli taotlemisel ühiste kavatsuste kokkulepe, kuid nüüd on 19 allkirja all koostöölepingul, mis läheb vägagi konkreetseks. Juhtpartner Tartu toetab sihtasutust 2025. aastani kokku 10 miljoni euroga, regiooni omavalitsused aga kokku 1,5 miljoniga ja seda lisaks kohapealsetele kulutustele, mis võivad olla seotud taristu arendamisega. Iga omavalitsuse panus on proportsionaalne elanike arvuga ja kuigi summa pole kontimurdev, sunnib see kõiki kaasa mõtlema selle üle, kuidas sellega raha eest parimat tulemust saada.

Kaasa mõtlemise kohti on sihtasutuse ja programmi koostamisel aga sellises mahus, et tegelik otsustuspädevus ei ole enam juhtpartneri käes ning rajaneb ühisel vastutusel ja usaldusel. Alustades sihtasutuse nõukogust, kus linnavõimu esindab kaks liiget – linnapea ja volikogu esimees, kuid kolm kohta kuuluvad vastavalt omavalitsuste esindajale, Tartu kõrgkoolide esindajale ja Kultuuriministeeriumi esindajale. Omavalitsusfoorum koondab partnerite juhtkonda, spetsialistide tasemel aga on iga omavalitsus nimetanud nii kommunikatsioonikoordinaatori kui oma spetsialistist kultuurikorralduse kontaktisiku, kultuuriprojektide nõustamise ja hindamisega tegeleb laiapõhjaline loomenõukogu ja maakondlikud arendusorganisatsioonid või omavalitsusliidud on nimetanud oma esindaja regionaalsesse ekspertkomisjoni. Kõik need sihtasutuse koostöökogud kohtuvad regulaarselt ning lahendatavad oma eripärast tulevaid tegelikke ülesandeid.

Mida kaasa võtta?

Rõhutasin ennist, et kultuuripealinna tegevused on juba täna alanud ning nende mõju peab ulatuma ka üle 2024. aasta horisondi. Oma olemuslikult on kultuuripealinn kui projekt aga ajas ja ka ruumis piiratud ning välja töötatud koostöömudel on sobilik sellistes tingimustes. Mitte kõik omavalitsuste ees seisvad ülesanded ei sobitu paariaastasesse mudelisse ja mitte igat ülesannet ei saa lahendada nagu oleks see kultuuriprojekt. Kindlasti tasub aga võtta siit kaasa mõned rõhuasetused, mida peame Tartu vaates oluliseks igasuguse koostööprojekti õnnestumisel ja millele kultuuripealinn on andnud täiendava sisu:

• Koordinaatori ja partnerite selge nimetamine

Kui me räägime regionaalsest koostööst, siis üks keskne eestvedaja on see, kelle tegevus mõjutab igal juhul kõiki partnereid ning selle tõdemuse tunnistamine ei piira kellegi võimalusi. Tartu sai endale Lõuna-Eesti omavalitsuste toetuse tänu selgele sõnumile: meie juhime seda projekti, aga juhime seda viisil, mis tagab teie kõigi huvide esindatuse.

• Konkreetne panus rahas ja tööjõus

Kui oleksime pakkunud välja partneri statuudi ilma rahaliste kohustusteta, oleks meil kultuuripealinnas tänaseks ilmselt 79 osapoolt, sest mine tea – äkki on kuidagi kasulik. Kindlasti oleks iga partneri poolt leitud ka mõni ametnik poole koha või vähemalt poole silmaga koosolekutel osalema ja vaikivat panust andma. Kohe, kui tuleb aga volikogus kaitsta eelarverida, mis läheb otse ühele võõra omavalitsuse sihtasutusele, siis tekib ka motivatsioon midagi vastu saada. See omakorda paneb võtma tõsiselt neid mehhanisme, mis ette on nähtud – kõik eelnimetatud koostöökogud vallajuhtidest kultuuritöötajateni.

• Koosloome ja koordineerimine

Koostöömehhanismid peavad toetama kohaliku initsiatiivi võimustamist, mitte ülalt-alla lahenduste pealesurumist. Seega on koostöö esimene funktsioon koordineerida olemasolevaid võimalusi ja alles seejärel ise lahendusi looma hakata. Kultuuripealinna projektis oleme loonud mitu koostöötasandit. Kuigi need on kultuurikorralduse nägu, siis kas ei võiks samad põhimõtted toimida ka näiteks haridusvõrgustiku arendamisel?

Kuhu kaob tolm?

Kuna me nüüd juba teame, kust raha tuleb, siis jääb lõpuks veel mõelda sellest, mis saab siis, kui kultuuripealinna tegevused läbi on, milline on nende tegevuste mõju, mis jääb meile peale tühjade pihkude?

Loodan kindlasti, et Lõuna-Eesti on saanud turismivaldkonnas niivõrd võimsa kogemuse ja majandusliku tõuke, et sarnastel alustel toimiv koostöö jääb kestma. Kahtlemata on Tartu linn valmis ka seda protsessi jätkuvalt koordineerima näiteks Lõuna-Eesti turismiklastri kaudu.

Teist samapalju loodan ma, et meie kogemus saab sisendiks järgmise Eesti Euroopa kultuuripealinna tegevuste ettevalmistamisel. Sest ühel aastal see juhtub, et Narva, Pärnu või hoopis Kuressaare kannab taas seda tiitlit.

Kõige enam loodan ma aga, et positiivne koostöökogemus laieneb kultuurivaldkondadest väljapoole ning tänased ettevaatlikud arengud omavalitsuste üleste koostöökogude loomisel hoogustuvad ning võtavad reaalse kuju hariduse, transpordi, ruumilise arengu ja kõigis muudes valdkondades, kus omavalitsus üksi on lihtsalt liiga väike. Sest ka Tartu oleks kultuuripealinnaks liig väike, kui poleks Võrut ja Valgat ja...

4.1.1.2 Sven Tobreluts: Tartumaa omavalitsuste koostöö

Tartumaa Omavalitsuste Liidu tegevjuht

Tartumaa arengustrateegia 2040 visiooni kohaselt on Tartumaa Eesti kultuuri ja hariduse keskus. Teadmine Tartust kui rohelisest ülikoolilinnast levib üle Euroopa aastal 2024, mil Tartu on Euroopa kultuuripealinn. Tartumaa on koht, kus saab elada kaua ja tervelt, kasvatada lapsi turvalises ja puhtas keskkonnas, omandada head haridust, teha huvitavat ja tasuvat tööd ning osaleda aktiivsete kogukondade tegemistes. Maakonna ruumilise arengu visioonis on Tartumaa Eesti teine tõmbekeskus. Tartu linn kui haridus-, teadus-, meditsiini-, kultuuri-, majandus- ja halduskeskus on kogu Lõuna-Eesti ruumilise arengu vedur ja arengute suunaja, tasakaalustades Põhja-Eesti ja Harjumaa kasvu ning suurlinnastumist Tallinna pealinnaregioonis.

Tartumaa Omavalitsuste Liidu missioon on kaasa aidata maakonna arengule ja omavalitsuste vahelisele koostööle, olles kompetentseks maakonnaüleste teemade eestvedajaks, tasakaalustajaks ja väärikaks Tartumaa identiteedi hoidjaks ning partneriks pikaajalisel strateegilisel planeerimisel maakonnas. Me peame väga oluliseks koosloomelist mõtteviisi, kus arendusprotsessi on kaasatud erinevad osapooled ning mille aluseks on põhiväärtustena: koostöövalmidus, uuendusmeelsus, kompetentsus, usaldusväärsus ja lahendustele orienteeritus.

Tartumaa Omavalitsuste Liit seisab hea maakondliku arengustrateegia nelja valdkonna eest: arendus, haridus, heaolu ja kultuur. Algatasime kohalike omavalitsuste spetsialistide koostöökogud, kus saab vahetada erialast teavet ja jagada kogemusi, leida tuge ja mõttekaaslust. Ühisel jõul saab arengu kitsaskohtadest hõlpsamalt üle. Koostöökogude kohtumistele oleme kaasanud erinevaid oma ala eksperte, et ühiselt arutada omavalitsuste

valdkonnaspetsiifilistel teemadel. Koostöökogud tegutsevad seitsmes valdkonnas: kultuur, haridus, arendus, sotsiaal, õigus, finants ja maa/ehitus. Eesmärk on laiendada ka koostöökogusid teistesse valdkondadesse.

2019. aasta kevadel käivitasime Tartumaa kultuuristrateegia koostamise protsessi, mille eesmärk oli määratleda kultuurivaldkonna prioriteedid maakonnas ja leppida kokku kultuurikorralduse põhimõtetes. Kultuuristrateegia koostamise algatas Tartumaa Omavalitsuste Liit, sellesse panustasid kõik omavalitsused ja paljud kultuurijuhid, loomeettevõtjad, kultuuriasutuste esindajad ning kolmanda sektori esindajad. Arengukava suurim väärtus on selle koostamise protsess, mis on avatud, kaasav ja pidevas muutumises. Tartumaa elav ja mitmekülgne kultuurielu rikastab elukeskkonda. Kultuuris osalemise kaudu toetatakse inimeste loovust, mis omakorda toetab ühiskondlike ja ettevõtluse väljakutsete lahendamist.

Koos kultuuripoliitika mõttekojaga Creativity Lab kutsusime ellu Tartumaa kultuurijuhtide arendus- ja koolitusprogrammi Loov Tartumaa. Aprillist 2020 detsembrini 2021 kestvad tegevused on mõeldud maakonna kultuurijuhtidele, loomeettevõtjatele, ettevõtluse ja turismi arendajatele. Eesmärk on täiendada teadmisi ja oskusi kultuurikorralduse, ettevõtluse, planeerimise, projektijuhtimise, uute tehnoloogiate ja kommunikatsiooni teemadel. Tugevnev kultuurivõrgustik peab oma võimekust näitama Euroopa kultuuripealinna 2024 tiitliga kaasnevaid võimalusi ära kasutades. Kultuuris osalemise kaudu toetatakse inimeste loovust; kultuurielamuste nautimine on turistidele oluline põhjus Tartumaa külastamiseks.

Et loovusel ja koostööl oleks veelgi enam väge, käivitasime võrokeste Vunki Mano eeskujul Tartumaa Loometalgud – see on häkatoni stiilis nädalavahetus, kus igaüks saab panustada uudsete teenuste ja lahenduste käivitamisse. See on mõtteviis, et igaüks saab käivitada muutuseid, mida ühiselt ellu viia. Koosloome, kus probleemide lahendamisse on kaasatud kõik seotud osapooled, seal hulgas ka sihtgrupp, aitab jõuda paremini toimivate lahendusteni.

Toome loometalgutele kokku kodanike kogemuse, ettevõtjate realistlikkuse, ekspertide pädevuse ja ametnike vastutuse. Iga idee juures pöörame erilist tähelepanu sellele, et arvestatud oleks ka nende inimeste huvidega, kelle häält igapäevaelus ehk nii palju kuulda ei ole, näiteks erivajadustega inimesed, vähemused jne. Loometalgutel kohtub kodanike kogemus, ettevõtjate realistlikkus, ekspertide pädevus ja ametnike vastutus. Iga idee juures pöörame erilist tähelepanu sellele, et arvestatud oleks ka vähemusrühmade ja haavatavamate huvidega.

Tartumaa Omavalitsuste Liit veab eest Kammeri koostöökooli arendusprotsessi, milles valmistame ette erivajadustega õppijatele mõeldud Kammeri Kooli pidamise riigilt üle võtmist. Ühele omavalitsusele võib sellise kooli jätkusuutlik pidamine üle jõu käia, seepärast otsime mudelit, kus koolipidajaks oleks mitu omavalitsust ühiselt. Riigi haridspoliitika ühe keskse suuna – kaasava hariduse – rakendamine eeldab paljudes aspektides omavalitsuste vahelist koostööd. Kaasava hariduse peamine siht on selles, et kõik lapsed peavad saama õppida kodulähedases koolis. Vajadusel tuleb neile tagada tugiteenused, mis võimaldavad HEV õpilastel tavalises koolikeskkonnas hakkama saada. Siiski on ka tulevikus tuge vajavaid õpilasi, kes erivajaduse spetsiifika tõttu tavakoolis (ja -lasteaiarühmas) õppida ei saa. Nendele lastele on õppe ja teenuste tagamine optimaalne lahendada omavalitsuste koostöös maakonna ulatuses. Varasematest HEV riigikoolide omavalitsusele üleandmise näidetest nähtub, et sellise kooli jätkusuutlik pidamine võib ühe omavalitsuse jaoks olla suur väljakutse, ehk ka üle jõu käiv – seetõttu püüdleme ühiskoolipidamise mudeli suunas.

Heaolu ja terviseedenduse valdkonna poole pealt oleme eest vedamas Tartu maakonna tervist edendavate haridusasutuste nõukoda, mille eesmärk on kaasata tervist edendavate koolide ja lasteaedade võrgustiku liikmeid koostööle heaolu tegevuste kavandamisel ja elluviimisel maakonnas. Tervist edendavate haridusasutuste TEK, TEL nõukotta kuuluvad aktiivsete võrgustiku liikmete esindajad, kes on väljapaistvalt panustanud maakonnaüleste tervist ja turvalisust toetavate tegevuste elluviimisele. Nõukoja tegevuse eesmärgiks on koordineerida koostööpartnerite ja sihtgrupi ennetusalaste tegevuste kavandamist ning elluviimist. Samas tagada aastatepikkuse terviseedenduse ja ohutusalase koostöö käigus kujunenud traditsiooniliste tegevuste rakendamist, kaasajastamist ning efektiivset toimimist.

Olles küll maakondlik arendusorganisatsioon peame tähtsaks kogu regiooni terviklikku arengut. Tartumaa Omavalitsuste Liidu eestvedamisel ja koostöös Tartu linna, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakonnaga sõlmisime 2020. aasta jaanuaris Lõuna-Eesti koostöölepingu, mille eesmärk on sätestada poolte vahelise koostöö valdkonnad ja põhimõtted, et viia ellu Lõuna-Eesti piirkonda hõlmavaid ühiseid koostöö ja arendusprojekte. Koostöövaldkonnad, mida peame oluliseks ühiselt arendada on järgmised: taristu; haridus ja elukestev õpe; ettevõtlus; tervis ja heaolu ning kultuur ja turism. Lõuna-Eesti koostöö raames toimuvad igakuiselt kohtumised maakondade arendusorganisatsioonide juhtide, linna esindajate ja teiste koostööpartnerite vahel.

Ühises koostöös oleme koostanud pöördumisi ministeeriumitele viimase miili kiire interneti, kruusateede katendite, maakondliku noorsootöö arendamise jt teemadel. Tartu koos Lõuna-Eestiga on 2024. aastal Euroopa kultuuripealinn, mis on Lõuna-Eesti suur võimalus ja väljakutse. Euroopa kultuuripealinna edukas elluviimine toetab Tartu linna ning Lõuna-Eesti omavalitsuste arengu- ja kultuuristrateegiates nimetatud suurte väljakutsete lahendamist. Kavandatud pikaajaliste mõjude saavutamine aitab kaasa ka piirkonna oluliste institutsioonide – haridus- ja mäluasutuste, ettevõtete, ühingute jt eesmärkide täitumisele.

SA Tartumaa Turismi eestvedamisel käivitus 2021. aasta jaanuaris Lõuna-Eesti turismiklaster, mille eesmärk on arendada ühiselt Lõuna-Eesti turismisektorit. Turismiklaster on mõeldud Lõuna-Eesti turismiettevõtetele ja teenusepakkujatele; turismivaldkonna organisatsioonidele ja kohalikele omavalitsustele ning piirkondlikutele teemavõrgustikele. Novembrist 2020 kuni märtsini 2021 korraldasime koostöös Lõuna-Eesti maakondadega Lõuna-Eesti heaolufoorumi, kus kohtusid kuue maakonna tervise, turvalisuse, sotsiaali, spordi, hoolekande ja hariduse huvipooled. Kokku toimus viis teematuba: lapse heaolu; hariduse roll tervises ja heaolus; liikumine kui tervise võti; kultuur ja vaimne tervis ning turvalisuse edendamine. Teematubades kõlasid ettekanded ekspertidelt ning arutelude käigus sõnastati sõnumid riiklike poliitikadokumentide koostajatele.

4.1.1.3 Mihhail Kõlvart: Tallinn – kohalike omavalitsuste rohepöörde mootor

Tallinna linnapea

Euroopa Liidu liikmesriikide riigipead ja valitsusjuhid jõudsid 2020. aasta lõpus kokkuleppele, mille kohaselt vähendatakse 2030. aastaks ELi üleselt kasvuhoonegaaside heitkoguseid 55 protsendi võrra võrreldes aastaga 1990. See on märgiline teetähis Euroopa rohelises kokkuleppes seatud sihini jõudmisel – saada esimeseks kliimaneutraalseks maailmajaoks 2050. aastal.

Euroopa roheline kokkulepe on tegevuskava **ELi majanduse kestlikuks muutmiseks ja need eesmärgid on realistlikud üksnes siis,** kui muuta kliima- ja keskkonnaproblee-

mid kõikides poliitikavaldkondades võimalusteks ning üleminekul arvestada kõikidega ja inimesi kaasates.

Roheline kokkulepe on visioon sellest, kuidas leevendada kliimamuutusi, kasutada tõhusamalt olemasolevaid ressursse, pöörata tagasi elurikkuse kadu ja muuta majandus keskkonnasäästlikumaks. Tegevuskava kätkeb nii keskkonnakaitset, heite vähendamist, ringmajanduse soodustamist kui ka investeeringuid innovatsiooni ja teadusesse.

Ent selle suure eesmärgi saavutamine nõuab iga riigi, omavalitsusüksuse, ettevõtte ja inimesepanust.

Tallinn 2035: rohelise pealinna teekaart

Samaaegselt Euroopa Liidu riigipeade ja valitsusjuhtide 2020. aasta detsembris saavutatud kokkuleppele kasvuhoone heitgaaside vähendamises, võttis Tallinna Linnavolikogu vastu arengustrateegia „Tallinn 2035". 1. jaanuarist 2021 jõustunud oluline arengudokument määrab kindlaks Eesti pealinna visiooni, strateegilised sihid ning olulisemad tegevusvaldkonnad ja -suunad järgmiseks viieteistkümneks aastaks.

Tallinn 2035 visioon on saada roheliseks maailmalinnaks, see on järgmise 15 aasta arengu tuumik. Arengustrateegia seab läbivalt sihiks rohepöörde elluviimise, mis hõlmab kliimaneutraalsuse saavutamist, elurikast ja õitsvat linnaloodust ning ringmajandusele üleminekut, aga ka inimmõõtmelist 15-minuti linna ja säästvat liikuvust linnaregioonis. Rohepööre ei ole niisiis kõikidest teistest tegevustest eraldatud, vaid selge tulevikumajanduse visioon, mis näeb ette jätkusuutlikku kasvu ja vastutust tuleviku ees. Lisaks jätkusuutlikkusele saavutatakse sellise programmiga ka praegusest palju meeldivam linn.

Strateegia kohaselt rakendatakse Tallinnas keskkonnahoiu valdkonna eesmärkide saavutamiseks tegevusprogramme, mis käsitlevad mitmekesist ja rikast linnaloodust, linnamaastikke, puhast vett, puhast õhku, müra vähendamist, jäätmehooldust ja linlaste keskkonnateadlikkust. Needki on tihedalt seotud säästva ruumiplaneerimise ja liikuvusega.

Tegemist ei ole pelgalt visioonidokumendiga, vaid see on tööriistaks juhtidele igapäevaste otsuste tegemisel, millest lähtutakse nii iga-aastaste eelarvete kui ka arengudokumentide koostamisel. Linna kui jätkusuutlikku elukeskkonda ja selle arengut ei saa planeerida valimistsükleid silmas pidades, vaid sünergias oma valdkonna juhtidega ja linlastega loodud ühiskondliku kokkuleppega. Strateegia läheb sellest isegi sammu edasi: tulevikus on Tallinn linlaste ühisvara, mille tulevikku kujundatakse koos.

Tallinna järgmise 15 aasta arengukeskmes on kuus sihti: „Loov maailmalinn", „Sõbralik linnaruum", „Terve Tallinn liigub", „Roheline pööre", „Heatahtlik kogukond" ja „Kodu, mis algab tänavast". Strateegiliste sihtide saavutamise nimel töötab kogu linnaorganisatsioon koostöös linlaste, kogukondade, ettevõtjate, linnaregiooni omavalitsuste, riigi ja rahvusvaheliste partneritega.

Eelmainitud sihtide alameesmärgid hõlmavad inimsõbraliku linnakeskkonna kujundamist, rohevõrgustiku ühendamist, tarka majandust, õppimise väärtustamist, teadust ja innovatsiooni, kultuuri ja sündmusi, tervislike eluviiside toetamist, uuel tasemel linnaliikuvust, ringmajanduse arendamist, elurikka looduskeskkonna toetamist linnas, kultuuripärandi hoidmist ning turvalist ja sõbralikku keskkonda.

Ehkki need on strateegilised sihid 15 aastaks, siis strateegia rakendamise prioriteedid vaadatakse üle pärast kohaliku omavalitsuse volikogu valimisi ning täiendatakse ennekõike tegevusprogrammide ja tegevussuundade osa. Reeglina neid eesmärke ei muudeta enne 8–10 aasta möödumist, küll aga võib neid täpsustada või täiendada.

Arengustrateegia rakenduskava ja eelarvestrateegia koostatakse 4–5 aastaks ja need moodustavad terviku, mis kirjeldab strateegiliste sihtideni jõudmiseks vajalikke tegevusprogramme ja -suundi. Eelarvestrateegia on finantsplaan nende elluviimiseks.

Kõik eelmainitud eesmärgid ja valdkonnad täidavad nii ÜRO kestliku arengu eesmärke, Euroopa rohelepet, Eesti katusstrateegiat Eesti 2035 kui ka valdkondlikke strateegiaid ning Harjumaa Arengustrateegiat 2035+.

Tallinna keskkonnahoidlik tegevuskava lähiaastateks

Tallinna katusstrateegiast ehk Tallinn 2035 lähtuvalt kehtestas linnavolikogu 2021. aastal ka kliimakava, mille eesmärgiks on vähendada 2030. aastaks kasvuhoonegaase Tallinnas 40% (võrreldes 2007. aastaga). Kliimaneutraalsuse soovime saavutada sarnaselt teiste Euroopa riikide ja linnadega – 2050. aastaks. Tehes seda majandust ja linnakeskkonda mitmekesistaval, uuenduslikul ja majanduslikult arukal moel.

Säästva energiamajanduse ja kliimamuutustega kohanemise kavaga vähendame linnaelu ja majanduse mõju kliimale. Selleks, et käia ühes rütmis muu maailmaga ja toetada Euroopa roheleppe püüdlusi, peab iga omavalitsus juhinduma oma tegevuskavast, millest saab teekaart meie kõigi parema ja puhtama tuleviku poole. Selleni jõudmiseks peame oma tegevusi süstematiseerima ja erinevate valdkondade vahel sünergiat looma. Eesmärgini on võimalik jõuda üksnes siis, kui muutused erinevates valdkondades toimuvad samal ajal ja koostoimes.

Ka Tallinna kliimakava seob linna erinevad arengukavad ja tegevused ühtseks paketiks. Kui veel mõnikümmend aastat tagasi olid progress ja looduse säästmine pigem vastandlikud poolused, siis täna tähendab innovatsioon ja areng just jätkusuutlikkust ja rohelist mõtlemist.

Kliimaneutraalse Tallinna kava seab eesmärgi töötada välja kogukondlike taastuvenergiaühistute mudel, edendada rattaliiklust, parandada ühistranspordi ligipääsetavust ning toetada korterelamute terviklikku rekonstrueerimist energiatõhususe nõudeid arvestades.

Kuid neid eesmärke ei suuda me üksi saavutada. Näiteks koostöös erasektoriga kavandame kaugküttevõrgu laiendamist, kaugjahutusvõrgu arendamist ja ringmajanduse põhimõtete rakendamist energia tootmisel. Kliimakindlas linnas toetatakse elurikkust ja kasutatakse looduslikke ressursse ringselt võimalikult väheste kadudega.

Tallinna kliimakava jaotub kaheks suureks osaks: kliimamuutuste leevendamine ja muutustega kohanemine. Esimeste tegevustega vähendatakse otseselt mõju kliimale ehk vähendatakse kasvuhoonegaaside jõudmist atmosfääri. Teise puhul maandatakse äärmuslikest ilmastikuoludest tulenevaid riske, mida põhjustavad kuumalained, üleujutused ja elurikkuse vähenemine.

Kliimamuutuste leevendamine toimub peamiselt kolmes valdkonnas – hoonestuse energiatõhususe suurendamise kaudu; transpordisektori fossiilsete kütuste vähendamise ning jalgsikäimise, jalgrattasõidu ja ühistranspordi osakaalu suurendamise kaudu; ning energeetika, kus peamine rõhk on puhta energia suuremal tootmisel ja kasutamisel.

Hoonestusalaste tegevuste tulemusena muutuvad munitsipaalhooned ja korterelamud energiatõhusaks ja hea sisekliimaga hooneteks. Tarbijale ehk elanikele tähendab see majanduslikku kokkuhoidu – hoone kütte, sooja tarbevee, gaasi- ja elektrikuludes, rääkimata tervislikumast sisekliimast. Seega, hoonete energiatõhususe suurendamine vähendab keskkonnakoormust ja majanduskulusid.

Energiamajanduses soovime näha taastuvenergiaallikate mitmekesist kasutamist, seda nii kaugküttes kui ka kaugjahutusvõrgu arendamisel. Elektrikasutuse vähendamisel on kahtlemata oluliseks osaks välisvalgustuse juhtimine ja vajaduspõhisel liikumisanduritel baseeruval valgustusel.

Transpordi arengutegevuste kaudu muudame linnaruumi mitmekesiseks, ohutuks ja inimsõbralikuks. Terviklik rattateede põhivõrgustik peab olema kasutatav aastaringselt, mis loob ühes jalgteede arendamisega alternatiivi üha suurenevale autode kasutamisele.

Tallinn 2035 ja kliimakava näevadki ette autostumisele piiride panemist ning investeeringute suunamist aina suuremalt autotaristult säästvamatele liikumisviisidele.

Lisaks transpordile on läbiv teema ruumiline planeerimine ja maakasutus. Milliseid otsuseid teeme elamualade kavandamisel, nende sidumisel nii ühistranspordi kui kergliikluse võrgustikega, mil määral kavandame haljastust, kuidas lahendame sademevee küsimusi – need on suuresti maakasutusega lahendatavad. Tuleviku Tallinn on 15-minuti linn, mis tähendab, et peaaegu kõik elanikud saavad enamuse oma igapäevatoimetustest ära teha kuni 15-minutilise jalutuskäigu kaugusel oleval keskusalal.

Ent Tallinna kliimakava rakendamine eeldab laiapõhjalist teavitustegevust, linna julgust kasutada uusi lahendusi ja tehnoloogiaid, koostööd ettevõtjate, teadusasutuste, kogukonnaga ja teiste omavalitsustega, et tulla toime meie ümber toimuvate muutustega.

Arengustrateegia näeb muuhulgas ette ka kasvava jäätmetekke vähendamist ja jäätmete taaskasutust. Lähiaastatel panustab pealinn selle nimel, et jäätmete liigiti kogumine oleks tagatud igal pool, vähendades nii ladestavate segaolmejäätmete hulka. Tallinna eesmärgiks on aastaks 2035 enam kui 65% olmejäätmetest ringlusse võtta.

Sellega seonduvalt töötab linn välja uut jäätmekava, kus seame arengusuunad järgmiseks neljaks aastaks.

Samuti seab Tallinn eesmärgiks ringmajandusele ülemineku 2035 aastaks. Majandus ei saa piiramatult kasvada olukorras, kus loodusressursid on piiratud, ning ringmajanduse sisu ongi majanduskasvu lahti sidumine esmase toorme kasutamisest, luues võimalikult väikeste kadudega tootmis- ja tarbimissüsteemi.

Ringmajandusele üleminek on oluline kliimaneutraalsuse eesmärkide saavutamiseks. Globaalselt on arvutatud, et kui transpordi-, toidu- ja ehitussektor muutuks nn ringseks, siis vähendab see CO2 heitekoguseid 2030. aastaks 48% ning 2050. aastaks 85% (võrreldes 2012. a). Just linnadel on suur roll ringmajanduse toetamisel: 70% jäätmetest tekib linnades, 75% materjali ressursist ja 80% energiast tarbitakse linnades.

Seega on ringmajanduse täieliku potentsiaali saavutamiseks linnas vajalik luua süsteemne lähenemine, et jõuda tõeliste muutusteni tarbimises, tootmises, planeerimises, poliitikas ja väärtushinnangutes. Just seetõttu ühines Tallinn OECD programmiga „Ringmajandusele üleminek linnades ja regioonides". Projekti tegevused toimuvad kuni 2022. aasta septembrini. Programmi tulemusena valmib koostöös OECD ekspertidega Tallinna ringmajanduse teekaart, mis saab omakorda aluseks Tallinna ringmajanduse arengukava koostamiseks.

Kuna programmis osaleb ka mitmeid teisi linnu Euroopast ja mujalt, siis annab programm meile ka lisavõimaluse ringmajanduse koostööprojektide algatamiseks ja esitamiseks, seda nii teiste kohalike omavalitsustega kui ka Euroopa Liidu tasandil.

Tallinna võimalused ja võimekus olla Eesti omavalitsuste rohepöörde eestvedaja.

Kogemused ja praktika

Eesti majandus on olnud viimase kümne aasta vältel üha enam Tallinna ja Harjumaa poole kaldu. Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal Eesti sisemajanduse koguprodukt (SKP) jooksevhindades 28 miljardit eurot. Harjumaa moodustas sellest 18 miljardit eurot ehk üle 64 protsendi ning sellest omakorda 15 miljardit eurot tuli Tallinnast.

2020. aasta majanduskriis on jätnud küll oma jälje, kuid Eesti langus Euroopa Liidu liikmesriikide võrdluses on olnud üks väiksemaid – SKP on meil vähenenud 2,5 protsenti.

Jätkuvalt on Harjumaa, eesotsas Tallinna linnaga Eesti majandusmootoriks. Kandes sealjuures suurt ja vastutusrikast rolli ka roheleppe kliimaeesmärkide saavutamisel ning olles nii eeskujuks teistelegi omavalitsustele. On selge, et väiksemas üksuses, kogukonnas või omavalitsus on lihtsam muutusi läbi viia, kui suures. Ent sellest sõltumata tuleb esmalt

kaardistada hetkeseis ja leida mehhanismid pikemaks perspektiiviks, mis neid muutusi aitavad realiseerida.

Sellest on ka Tallinn kui riigi suurim omavalitsus alustanud ning võtnud vastu mitmeid olulisi ja eelpool kirjeldatud arengudokumente, mis on meile teekaardiks järgmisteks aastateks.

Kuid Tallinn on juba algatanud ja ellu viinud mitmeid suurprojekte ja tegevusi, mis toetavad jätkusuutlikku elu- ja linnakeskkonna arengut ning püüdlusi kliimaneutraalsuse saavutamiseks.

Näiteks üks viimaste aastate suurimaid keskkonnasõbralikke liikuvusinvesteeringuid oli 2020. aastal saja keskkonnasäästliku surugaasibussi linnaliiklusesse toomine. Lähiaastatel tuleb linnapilti veel 250 uut gaasibussi. Biometaanil ja maagaasil sõitvate busside kasutuselevõtmisega väheneb CO2 linnaõhku paiskamine *ca* 25 000 tonni võrra aastas, mis on hinnanguliselt võrreldav keskmiselt 7000 sisepõlemismootoriga sõiduauto aastase heitmekogusega. Lisaks keskkonnasäästlikkusele aitab diiselbusside asendamine vähendada ka kulusid ligi viis miljonit eurot aastas, mida saab omakorda suunata teiste rohepöörde projektide ellu viimiseks või algatamiseks.

Üheks ambitsioonikamaks rohepöörde projektiks Tallinnas on putukaväil, mis kulgeb ligi 13,5 km pikkusel trassil Telliskivi loomelinnakust Astanguni. Väil ühendab eriilmelisi looduslikke ja urbanistlikke keskkondi. Tegemist on rohelisi liikumisviise toetava ja mitmekülgsete vaba aja tegevusvõimalusi pakkuva perspektiivse lineaarpargi ja liikumisruumiga. Selle põhiideeks on loodusliku elurikkuse hoidmine, pakkudes samaaegselt nii mitmekesiseid tegevusvõimalusi kui ka keskkonnasõbralikke liikumisvõimalusi inimestele.

Putukaväila trassi defineerivad kunagine raudteetamm ja tänane kõrgepingeliinide koridor, just kõrgepingeliinide viimisega maakaablisse vabaneb lineaarpargi potentsiaal.

Planeeritav koridor ühendab erinevaid linnaosi, naabruskondi, erinevaid hoonestusalasid ning väärtuslikke rohealasid. Sellist suurprojekti ei vii suurim omavalitsus ellu siiski üksi, vaid rahastatakse Kesk-Läänemere programmist, mis toetab piiriülest koostööd. Putukaväil on esimene Tallinna rohekoridoridest – kavatseme neid tulevikus juurde teha.

Rohepööre hõlmab nii uusi algatusi kui ka projekte, mis ei pruugi ühele omavalitsusele – isegi kõige suuremale või jõukamale, võimalik ainult oma jõududega läbi viia – seepärast on oluline koostöö partneritega nii Eestis kui ka Euroopas.

Ka Lasnamäele rajatav unikaalne Tondiraba park ühendab endas looduslikku ja urbanistlikku linnaruumi. Nii on kujundatud Tallinna suurimas linnaosas asuvast ligi 27 hektari suurusest pargist ainulaadne rohe- ja puhkeala kogu linnas. Tondiraba alale ehitatud mitmikkasutusega park on osa nn Lasnamäe rohealast, mis kulgeb Pirita jõe äärest ja lõpeb Kadrioru pargiga. Pargialal on säilitatud maksimaalselt sealset elurikkust. Mets ja ka väike rabajärv on säilitatud selle nimel, et seal elutsevad loomad sinna edasi elama jääks ning taimekooslus ei hävineks.

Sellist praktikat ja lähenemist rakendatakse Tallinnas nüüd ja edaspidigi just selle nimel, et linna tuleks rohkem rohelisi puhkealasid, mis moodustaksid ühtse rohevõrgustiku. Tegemist on ühe olulise ja praktilise sammuga rohepöördes, mida saab iga omavalitsus rakendada, sest elurikkaid pargi- ja rohealasid leidub igas Eesti omavalitsuses.

Ent lisaks uutele ja ambitsioonikatele projektidele hoiame ja säilitame meile antud looduspärandit ning oleme sihipäraselt loonud maastikukaitsealasid, näiteks Aegna, Nõmme-Mustamäel ning taastanud rabaalasid. Kui 2013. aastal võeti kohaliku kaitse alla Tallinnas Pääsküla raba, siis Tallinna linnavolikogu määrusega võeti 2021. aastal kohaliku kaitse alla ka osa Harku metsast Nõmmel. Selleks, et kaitsta väärtuslikku maastikku, kaitsealuseid liike ja nende elupaiku ning säilitada ja parandada virgestusvõimalusi.

Kõike eelnevat kokku võttes, soovime toetada elurikkust linnakeskkonnas. Kestliku linnakeskkonna nimel on Tallinn liitunud pestitsiidivabade Euroopa linnade võrgustikuga.

Kui osad selle võrgustiku liikmed, nagu näiteks Kopenhaagen, Strasbourg, Rennes ja mitmed teised, on juba loobunud pestitsiidide kasutamisest avalikes kohtades, siis osad liiguvad mürkide minimeerimise poole. Tallinn on kaardistanud pestitsiidikasutuse ning töötame elusloodusele kahjulike tõrjevahendite kasutamise sihipärase vähendamise nimel. Nii oleme sõidutee äärsete betoonplaatide ja ohutussaarte umbrohuvaba hoidmiseks kuluva pestitsiidide kogust vähendanud 58% võrreldes aastaga 2017.

Omavalitsuspäeva roll rohelise linna ja valla jätkusuutlikkuse tagamisel

Omavalitsuspäev annab igale omavalitsusele hea võimaluse heita pilk minevikku, analüüsida hetkeolukorda ja seada sihte tulevikuks. Õppida iseenda ja teiste kogemustest.

Ka eelpool esile tõstetud eesmärgid ja kogemused on märgilised tähised Tallinna pikemal teekonnal – saada roheliseks maailmalinnaks. Kõik uued algatused ja projektid on liikuma panevaks jõuks, mis aitavad meid samm sammult eesmärgile lähemale. Kuid neid algatusi ja tegevusi ei ole võimalik läbi viia üksi, vaid koostöös.

Nii on iga omavalitsuse vastutuseks panustada keskkonnasõbraliku, tasakaalustatud ja kestliku elukeskkonna arengusse. Selle nimel, et aastaks 2050 saaks Euroopa kliimaneutraalseks. Ja selle nimel, et tulevased põlvkonnad saaksid osa vähemalt sellestki elurikkusest, mida meie täna ja praegu kogeme. Kuid nad võiksid saada osa palju enamast.

Nii võiksime seada sihiks, et Omavalitsuspäeva 10. aastapäeval aastal 2025 tutvustavad juba enamus omavalitsusi oma rohepöörde käimasolevaid projekte ja uusi algatusi, mis käivad käsikäes piirkonna keskkonnahoidliku tegevuskavaga.

4.1.1.4 Leif Kalev, Erik Terk, Ulf Johansson: Pärast pandeemiat: arenguvõimalused ja valitsemisväljakutsed koroonakriisist väljuvas maailmas

Kuigi COVID-19 viirus pole veel päris alistatud, on inimkond kahe aastaga leidnud piisavad tehnoloogiad ja valitsemislahendused, et hakata edasi liikuma kriisiaja piirangute ja eriolukordadega pikitud elukorraldusest. Osalt saame uuesti tegutseda harjumuspäraselt, aga suure tõenäosusega päris vanaviisi elu tagasi ei tule. Olgu selleks veebipõhine postikaubandus, taastugevnenud arusaam, et haigestumine pole üksnes inimese enda probleem või taju, mil määral riigiasutused saavad inimesi ja piire kontrollida: mitmetel valdkondadel on ka pärast pandeemiat uued jooned.

Muutustega peab arvestama ka riigi kesk-, piirkondliku ja kohaliku tasandi arengute kavandamisel, poliitikakujundamisel ja valitsemisel. Järgnevalt arutame, missugused võiksid olla arenguvõimalused ja valitsemisväljakutsed koroonakriisist väljuvas maailmas. Oleme varasemates kogumikes tutvustanud ülemaailmseid suundumusi, millega omavalitsused peavad arvestada oskama [10] ning arutanud, kuidas saaksid omavalitsused paremini täita kohalikku arengusse panustaja ja selle eestvedaja rolli [11]. Nüüd seome need kaks teksti kokku ja arendame edasi arengule suunatud ja kontekstiteadliku valitsemise võtmes koroonapandeemia järgsetes oludes.

Vaatleme järgnevalt, kuidas on kriisi mõjul muutunud arengusuundumused, võimalused ja väljakutsed ning mida peab nendega tegelemisel arvestama avalik võim. Käsitleme koroonaviiruse mõju senist avaldumist, kriisi õppetunde valitsemise jaoks, samuti arengusuundumuste muutumist seoses pandeemiaga ja järelmeid kriisist väljumise järgsele poliitikakujundamisele ja valitsemisele. Seejärel arutame, kuidas sellega suhestuvad viimastel kümnenditel avaliku poliitika kujundamisel ja valitsemisel esilekerkinud suundumused

ning missuguseid võimalusi ja riskikohti koroonapiirangute järgse avatuma ja demokraatlikuma valitsemise juurde tagasi pöördudes silmas pidada.

Keskendume eeskätt kohalikule vaatele, ent mõistagi on suundumused laiemad ja ka mitmed aruteluteemad puudutavad erinevaid valitsemistasandeid ja -viise. Samas on kohalikus vaates tugevamalt esil inimlikult hoomatav ruum, see tähendab praktiliste igapäevategevustega haakuv piirkond, samuti selle elanikkond või isegi kogukond, millel on ka teatud keskuspunkt. Niisugune suhteliselt esmase tasandi valitsemine peab olema rohkem inimesi arvestav ja interaktiivne. Samas on sellele lisaks vaja ka võimet ühistöös areng saavutada ja elu edasi viia.

Koroonapandeemia – must luik

„Pandeemiad on oma olemuselt üleilmsed, kuid nende mõju on kohalik. Järgmine pandeemia – ja see tuleb kindlasti – puudutab tõenäoliselt iga inimese, pere ja kogukonna elu.“ – Mike Leavitt, USA tervishoiu- ja sotsiaalteenuste minister (2006)

Struktuursed kriisid erinevad COVID-19 pandeemia tekitatud kriisist. Pandeemia leevendamiseks võetud meetmete tulemusel võivad aga nende ühiskondlikud mõjud olla mõneti sarnased. Oluline erinevus seisneb selles, et struktuursete kriiside korral juhtub „ootamatusi“, mis on tingitud riigi- ja/või maailmamajanduses või muus valdkonnas mitme aasta jooksul tekkinud tasakaalustamatusest. Pandeemiad seevastu on korduv nähtus ja ohustavad peamiselt rahvatervist, millest omakorda tulenevad pinged tervishoiusüsteemis.

Nagu näitab praegune pandeemia, võivad nakkuse leviku ja/või suure osa elanikkonna haigestumise vastu võitlemiseks tehtud jõupingutustel olla rasked sotsiaalmajanduslikud tagajärjed. COVID-19 ei ole midagi, mida me pole kunagi varem näinud, pidades silmas varem, ka viimasel sajandil, maailma tabanud pandeemiaid. Samas võib juba öelda, et kehtestatud meetmed nii nakkuse leviku tõkestamiseks kui ka nende mõju kõrvaldamiseks on tänapäeval täiesti enneolematud.

Peame vaatama varasemate pandeemiate pikaajalist ühiskondlikku mõju, kuna võrdlus struktuursete kriisidega, nagu suur majanduskriis 2007–2008 või finantskriis 1990–1994, ei ole täiesti asjakohane. Endiselt on aga suur oht, et COVID-19 vastase võitluse põhjustatud majanduslikud järelmid muutuvad sügavaks üleilmseks majanduskriisiks, millel on pikaajalised sotsiaalmajanduslikud mõjud. Kuigi need mõjutavad ka makrotasandit, on neil eeldatavalt kõige suurem tähtsus kohalikele kogukondadele. Samas on see mõju piirkonniti erinev, nagu näitlikustab joonis 1.

Pandeemia on selgelt kaasa aidanud poliitilise ja sotsiaalmajandusliku olukorra muutumisele Euroopas ja maailmas. See on suurendanud ka (aluseks olevate) poliitiliste ja struktuursete muutuste kiirust. Mõned mõjud on juba ilmnenud lühikeses ja keskpikas perspektiivis. Teised tulevad ilmsiks pikema perioodi jooksul. OECD hiljutine COVID-19 haldamise ülevaade teeb selgeks, kui mitmesuguseid ja erineva ajaraamiga poliitikaid tuleb kriisi haldamiseks ja selle mõjude ületamiseks lõimitult rakendada. Seda avab joonis 2.

Eestis on pandeemial väga selge territoriaalne mõju. Pandeemia peatamiseks võetud riiklike meetmete piirkondlik ja kohalik mõju varieerub vastavalt sotsiaalmajanduslikule kontekstile. Piirkondlikult kannatavad Tallinn, Harjumaa ja Ida-Virumaa rohkem, kui näiteks Tartu või Hiiumaa. Sotsiaalmajanduslikult saavad tõenäoliselt kõige rohkem kannatada kohaliku kogukonna kõige nõrgemad rühmad – nii lühi- kui pikaajaliselt. Kõige kehvem on olla vaene Tallinnas või Ida-Virumaal. Need territoriaalsed erinevused tähendavad, et Eesti piirkonnad ja kohalikud omavalitsused seisavad silmitsi erinevate lühikeste, keskpikkade ja pikaajaliste väljakutsetega, millega tuleb tegeleda erinevate poliitiliste meetmetega.

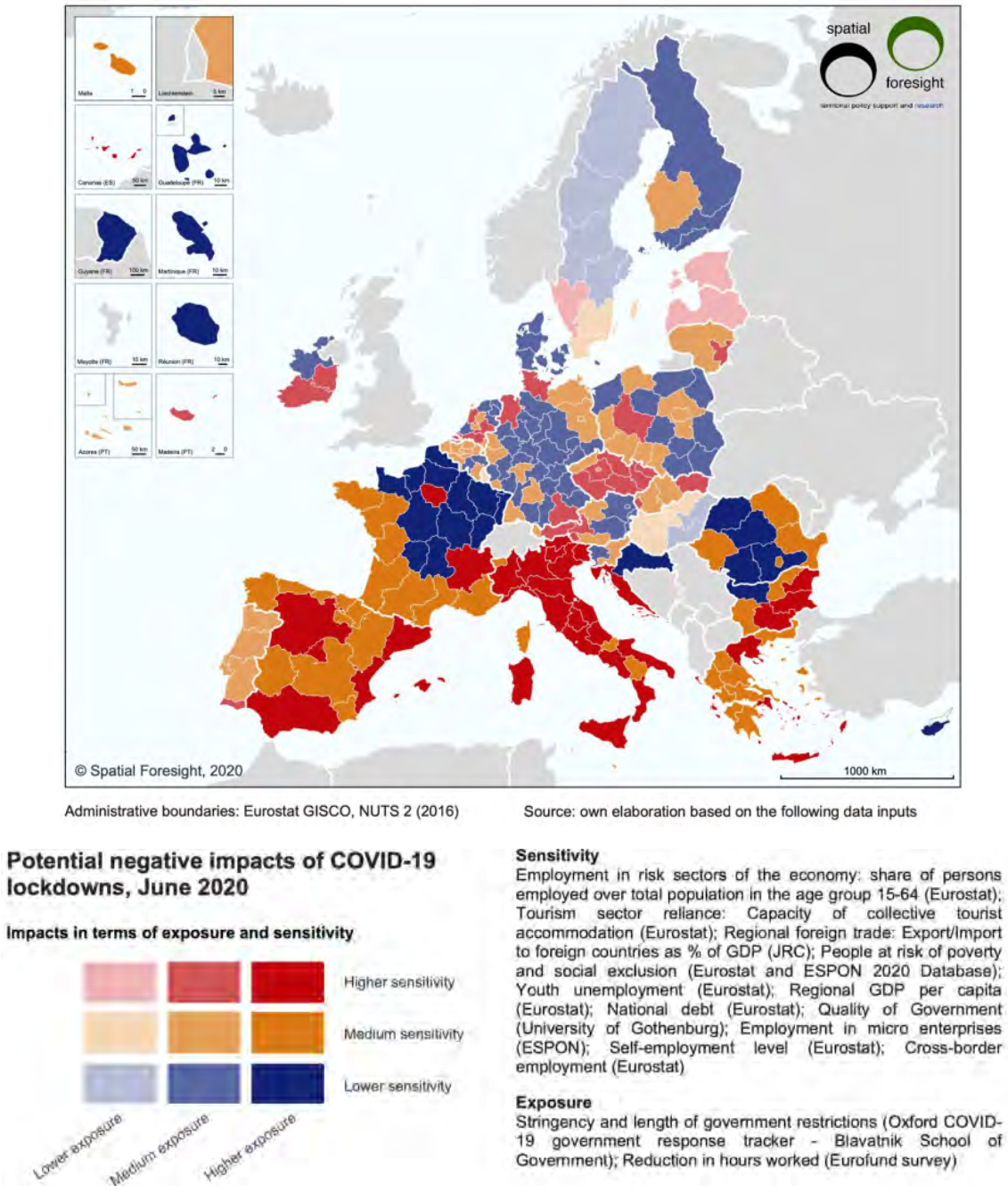

Joonis 1. Koroonakriisi võimalikud negatiivsed mõjud.
(Allikas: Spatial Foresight 2020 [12])

Tõlge:
COVID-19 piirangute võimalikud negatiivsed mõjud
Mõjud kokkupuute ja tundlikkuse osas
Tundlikkus
Tööhõive majanduse riskisektorites: tööga hõivatute osakaal kogu elanikkonnast vanuserühmas 15–64 (Eurostat); turismisektori olulisus: ühiste majutusvõimaluste maht (Eurostat); piirkondlik väliskaubandus: eksport / import välisriikidesse, % SKPst (JRC); vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse riskiga inimesed (Eurostat ja ESPON 2020 andmebaas); noorte tööhõive (Eurostat); piirkondlik SKT elaniku kohta (Eurostat); valitsemiskvaliteet (Göteborgi ülikool); tööhõive mikroettevõtetes (ESPON); füüsilisest isikust ettevõtjate tase (Eurostat); piiriülene tööhõive (Eurostat)
Kokkupuude
Valitsuse piirangute rangus ja pikkus (Oxfordi COVID-19 valitsuse meetmete jälgija – Blavatniku valitsemiskool); töötundide vähendamine (Eurofondi uuring)

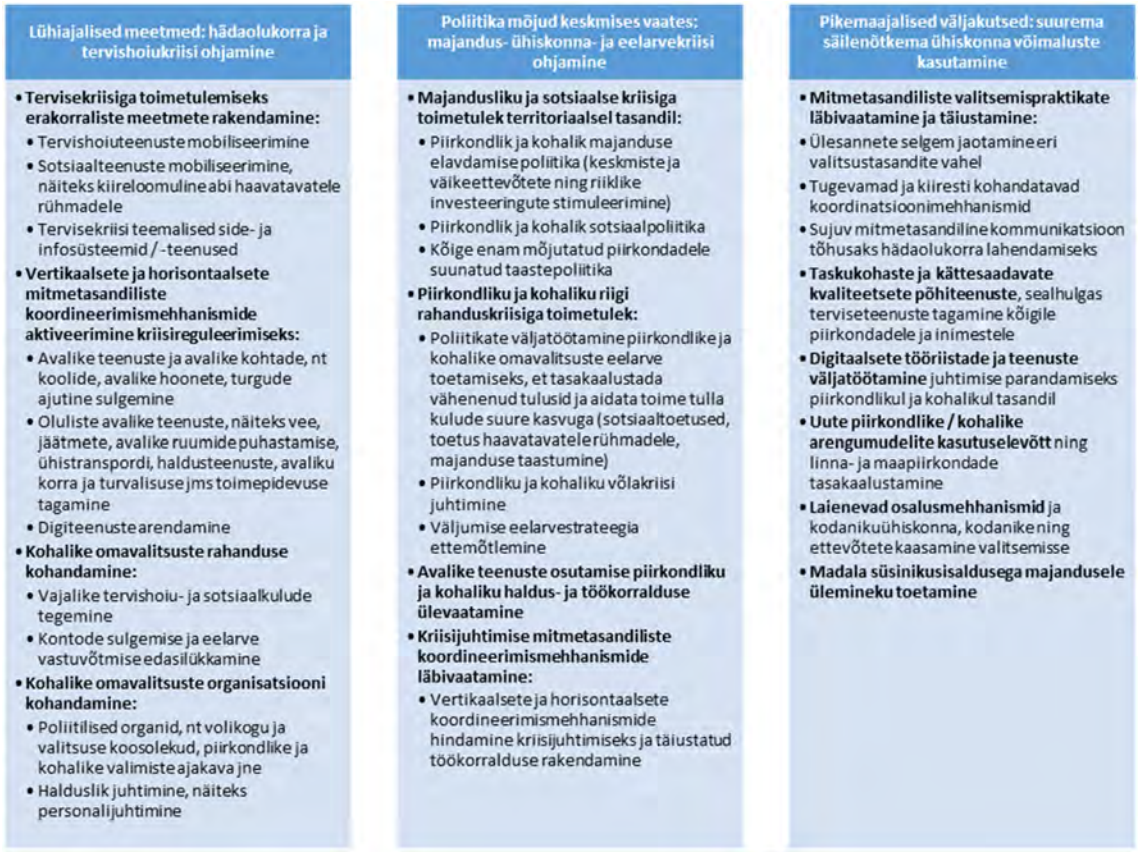

Joonis 2. COVID-19 haldamine riiklikul tasemel lühikeses, keskmises ja pikas vaates. (Allikas: OECD 2020a [13])

On selge, et Eesti kohalikel omavalitsustel tuleb nende tagajärgedega tegeleda veel palju aastaid. Samal ajal tuleb toime tulla ka muude probleemidega kui COVID-19. Need on samuti olulised. Struktuursetest muutustest põhjustatud eesseisvate vapustuste leevendamiseks ja kliimamuutustest tulenevate probleemidega toime tulemiseks tuleb poliitikaid kujundada ja rakendada kohalikul, piirkondlikul, riiklikul ja ELi tasandil kooskõlastatud viisil.

Väljakutsete olemus nõuab ka valdkondadeülest ja terviklikku lähenemist. Siin seisab Eesti silmitsi paljude väljakutsetega, sealhulgas piirkondliku tasandi puudumine, millel oleks pädevus täita lõhet riikliku poliitika ja kohaliku rakendamise vahel – paljud eesseisvad väljakutsed ületavad üksikute omavalitsuste halduspiire.

Lisaks tuleb tugevdada kohaliku tasandi võimekust (nii rahalist kui inimressurssi). Arvestades, et Eesti omavalitsustel on OECD-s ülekaalukalt kõige madalam otsene maksutulu ja suurim sõltuvus toetustest [14] ei sobi nad praegu enda ees seisvate suurte tulevaste ülesannetega tegelemiseks. Nii, nagu „üks suurus" ei sobi pandeemia juhtimisel kõigile, ei sobi see ka olukorras, kus Eestil on vaja leevendada kliimamuutuse mõjusid, tegelda suureneva sotsiaalse ebavõrdsusega või kujundada ümber energiasüsteem.

Kas Eesti omavalitsused ja keskvalitsus suudavad kooskõlastatult ja valdkondadeüleselt toime tulla COVID-19 pandeemiaga ja pandeemia leevendamiseks võetud riiklike meetmete negatiivsete mõjudega, on palju suuremate tulevaste väljakutsete proovikivi.

Arengusuundumused kriisist väljumisel

Käesoleva artikli kirjutamise ajal on avalikkuse ja otsustajate tähelepanukeskmes COVID-19 nakkuspuhang, sellega hakkamasaamine, väljumislootused ja prognoosid kipuvad muu suuresti varjutama. Teised suundumused ehk trendid ja nende kaudu tekkiv kontekst sellele võitlusele ei mahu nagu enam hästi ekraanile. Tegelikult siiski peaksid, sest praegune koroonaolukord pole midagi eraldiseisvat ja muudest arengutest eraldatut. Nii pandeemia vallandumise kui ka sellega hakkamasaamise ja selle järel nii meie majanduse kui ka üldise elukorralduse uuesti käimasaamise tingimused on küpsenud juba varem alanud arengute rüpes. Ja nn pandeemiajärgse perioodi põhiküsimus ei ole ainult see, kuidas vähendada tulevikus haigestumise riske, vaid kuidas saada hakkama kogu pikaajaliste trendide kimbuga. See trendide kimp võib olla varasemast natuke erinev, me võime teda ka tajuda natuke teisiti, aga suur osa väljakutsetest on seal samad, mis olid olemas juba pandeemia eelsel perioodil.

Trendidest, mida oleme kahel eelmisel konverentsil sarnastes ettekannetes käsitlenud, on osa sellised, mis on toiminud juba aastakümneid. Need trendid olid tugevamal või nõrgemal kujul olemas juba enne, kui Eesti taastas 1990ndate algul oma riikliku iseseisvuse. Siia kuuluvad jätkuv linnastumine, elanikkonna vananemine, tööhõive langus põllumajanduses, sündimuse vähenemine, haridustaseme tõus (kõrghariduse muutumine järk-järgult massiliseks), ühiskondade arenemisega paratamatult seostuv erinevuste suurenemine erinevate inimeste vajadustes, ka looduskeskkonnaga seotud mured, millest tasapisi on eriti esile tõusnud kliima soojenemise teema, püüd „rohelisema" elulaadi suunas. Omaette trendiks on valitsemises jätkuv või isegi tugevnev bürokratiseerumine, samuti poliitikast võõrdumine. Hästi laias mõttes ka tehnoloogilise progressi tugevnev mõju, mille erinevate osiste hulgas eriti tugevalt mõjutas meie elu infotehnoloogia areng ning inimeste rahvusvaheliste suhete ja sõltuvuste tõus (*international connectivity*), seda nii infovahetuse, inimeste suureneva liikumise, tihenevate kultuurikontaktide kui ka riikide majanduste vastastiksõltuvuse mõttes.

Oma eelmises artiklis [11] juhtisime tähelepanu mitmetele küllalt olulistele muutustele rahvusvahelistes trendides, mida võime praegu teatud lihtsustusega nimetada vii-

mase 5–6 aasta teemadeks. Siia kuuluvad tagasilöögid üleilmastumise küllalt lihtsustatud ja dogmaatilises, liigselt majanduskeskses käsitluses (liberaalne globalism). Ebaühtlased võimalused ja võimekus kohanduda üha rahvusvahelisemaks muutunud majanduseluga tekitasid tugevaid lõhesid nii erinevate inimrühmade vahel (erinevad ametialad traditsioonilistest väga modernsete ja globaalseteni) kui ka riigisiseste regioonide vahel (vanad tööstuslikud ja põllumajanduslikud regioonid versus kaasaegsema majandusega rahvusvahelisse majandusringesse edukalt lülitunud regioonid). Paljudes tugevnes mure oma rahvuskultuuri pärast. Seoses konkurentsiga teiste maade tööjõu poolt ja immigratsioonihirmudega tugevnes võõrakartus, soov jätkata oma elu ja majandust võimalikult segamatult ja vanamoodi. Tugevnesid majandusliku protektsionismi tungid: majanduslikud väärtusloomeahelad, mis teatud toodete puhul olid laienenud üle kogu maailma, hakkasid sõltuvuskartuse tõttu uuesti lühenema.

Tugevnesid kartused seoses tehnoloogilisest arengust tuleneva tööhõivekaoga. Kui varem oli uute tehnoloogiate rakendamine küll hävitanud palju traditsioonilisi töökohti, kuid aidanud luua ka uusi, siis käesoleval perioodil, kus automatiseerimine, robotiseerimine ja digiteerimine (kuni tehisintellekti rakendamiseni välja) võivad kaotada suhteliselt lühikesel perioodil väga palju töökohti nii tööstusest kui ka lihtsamat laadi teenindusest, pole selge, kui kiiresti tekivad nende arengutega seotud uued töökohad, mida need inimestelt eeldavad ja kes saaksid neile pretendeerida. Ka riikidesisest nn ääremaastumise probleemi pole tänapäeval võimalik lahendada ainult teatud tugirahastuse suurendamisega raskesse olukorda sattunud piirkondadesse. Positiivset nihet on siin võimalik saavutada vaid juhul, kui lisaks sellele, et elanikkonnas levivad laiemalt hõreasustuses elamist soodustavad väärtused, suudetakse neisse piirkondadesse luua ka märgatavas mahus uut laadi, suuresti juba uuel tehnoloogilisel baasil toimivat tööhõivet ning rakendada uusi tehnoloogiaid ka seal elavate inimeste tavaelu soodustamiseks [15].

Viimase perioodi üheks olulisemaks trendimuutuseks võib lugeda ka sellise, esialgu väga progressiivseks peetud nähtuse, nagu uutele infotehnoloogilistele lahendustele põhineva sotsiaalmeedia pöördumine ühiskonna ühist tegevusvõimet takistavale rajale. Selle kandjaks on niinimetatud kajakambriefekt, eri inimrühmade suletud tõemullide tekitamine, kus oma tõde vaid võimendatakse. Nii süvenevad vastuolud, tekkivad ja arenevad erisugused vandenõuteooriad ja muutub keerukaks laiem rühmadevaheline kommunikatsioon ühiskonnas kui tervikus. On rõhutatud, et võitlus covidi vastu pole mitte ainult võitlus pandeemia vastu, vaid võitlus pandeemia vastu 21. sajandi sotsiaalmeedia domineerimise tingimustes. Äärmiselt tulemuslikult on saanud võimendada näiteks maskikandmise vastaseid meeleolusid, arusaamu, et vaktsiinide kasutuselevõtt on üliohtlik või toimub vaid kellegi huvides jne. Sedasama suletud inforuumide, kajakambrite ja ainult oma ringkonna arvamuse usaldamist võis Eesti ühiskonnas täheldada oluliste probleemide lahendamisteede üle vaidlemisel ka koroonakriisile eelnevatel aastatel ja võib karta, et see jätkub ka pärast pandeemia lõppu.

Pole eriti selge, et COVID-19 nakkuspuhang oleks loonud mingeid uusi erilisi globaaltrende, pigem põimus juba varem käivitunutega, võimendas ja kiirendas see juba varasemaid trende. Koroonaajastust väljumine nii majanduses kui ka laiemalt peab uue keskkonnana mitte arvestama mitte mingit varasemat taastunud nn normaalsust. Seda normaalsust, kui selle all mõista suhteliselt selgelt väljakujunenud trendide kulgemist mingis suunas ilma suurte kvalitatiivsete muutusteta, ei olnud enam olemas enam ka koroonaeelsetel aastatel: tugevad tagasilöögid looduskeskkonnas, raskused tööhõive ümberkorraldumisel ja keskklassi nõrgenevad positsioonid reas maades, eriaspektsed nn kultuurisõjad, parempopulismi tõus, rea riikide pöördumine oma poliitikates majandusliku protektsionismi suunas, USA ja Hiina vahelise jämedates joontes positiivse geoökonoomilise

kokkumängu asendumine terava geopoliitilise konfliktiga jm. Periood, kus peame üritama väljuda pandeemiaperioodist ilma väga suure majandusliku languseta, tuleb läbida situatsioonis, mida võib iseloomustada kaunis keeruka kokteilina erinevatest vastuoludest, ohtudest, aga ka võimalustest.

Koroonakriisi võimalik pluss on aga see, et kiirendades teatud protsesse ühiskondades ei võimaldanud jääda olemasolevatel vastuoludel vinduma, vaid raputab ühiskondasid, sundides neid võtma vastu otsuseid ja tegema valikuid, mis oleksid muidu võinud jääda pikalt venima.

Keskse märksõnana on esile tõusnud elastsus ehk säilenõtkus (*resilience*), seda kõikidel tasanditel. Me ei otsi mitte ainult majandusarengu jätkumise võimalusi, me otsime selliste süsteemide ja lahenduste võimalusi, mis saaksid paindlikult areneda ja kohanduda, suudaks hoida riskid kontrolli all. Sellega tegeleb Euroopa Liit, selliseid võimalusi otsivad riigid, neid peavad paratamatult otsima ka linnad ja regioonid. Elastseid, ka võimalikes uutes kriisides hakkamasaavaid süsteeme pole võimalik luua vaid parlamentide ja valitsuste poolt, see õnnestub vaid siis, kui sellega tegeldakse kõikidel tasanditel, ka kohaliku omavalitsuse tasandil ja mitte eri tasanditel igaühel eraldi, vaid koostöös. Kriis ei küsi, kuidas on tasandite vahel ülesanded ja vastutus formaalselt jaotatud, ta lööb niikuinii staatilise pildi sassi. Ja ka uus toimiv süsteem tuleb luua koos. Vaja on rakendada mitmetasandilise valitsetuse (*multi-level governance*) lähenemist, mis läbiks ühiskonna ülalt alla ja alt üles välja.

Üha olulisemaks küsimuseks on saanud kriisi tingimustes suurte lõhede tekkimise vältimine eri inimeste ja inimgruppide hakkamasaamisvõimalustes. Nagu näitavad Arenguseire Keskuses hiljuti valminud stsenaariumid (Arenguseire Keskus, 2020), pole olukorrast võimalik välja tulla ainult jätkuvate toetuste jagamisega riigi poolt ega ka lihtsalt äri toetamise ja toimida laskmisega. Ühiskonnas on vaja toimivaid kokkuleppeid ja niinimetatud orkestreeritud initsiatiive. Ühelt poolt pingete hoidmine kontrolli all (*handling tensions*), teisalt muutustes ja määramatuses peituvate võimaluste kasutamine, uute ärimudelite ja tegevusmudelite käivitamine. Kriis ei too ainult ohtusid, kriis loob ka võimalusi. Kriiside hea külg on see, et nad raputavad jäätunud positsioonid lahti. Koroonakriisiga hakkama saamine on ühiskondadele oluliseks stiimuliks, mis sunnib katsetama jõulisemat enda kokkuvõtmist ja oma jõudude mobiliseerumist, mida võib hiljem rakendada ka COVID-i-järgse maailma kesksete probleemide lahendamisel. Mitmed eri maades töötanud ajutrustid on jõudnud suhteliselt sarnasele arusaamale, et keeruka olukorraga hakkamasaamine nõuab kahte asja.

Esiteks on eri toimijate rühmad riigis (huvirühmad, poliitilised erakonnad, kogukonnad jne) sunnitud taolises olukorras väljuma oma tavapäraste erahuvide ja pragmaatiliste lühiajaliste hoiakute (näiteks püüe jätkata oma tavapärast toimimist ja tarbimist vanal moel nii palju, kui vähegi annab) kammitsatest, muutuma suurema koostöövalmiduse ja kodanikuvaimsuse suunas. Teiseks tekib arusaam, et iga riik eraldi, eriti käib see väikeriikide kohta, ei saa taolise ülesandega eraldi hakkama, et vaja on rahvusvahelist koostööd (vt nt CIFS 2020 [8]). Eesti jaoks tähendab see koostööd nii Balti mullis, Põhjamaade tasandil kui ka Euroopa Liidu tasandil. Koroonakriisi puhkemisel käitusid Euroopa Liidu riigid kaunis egoistlikult, igaüks enda eest. Aasta lõpupoole oli juba tunda, et toimunust on õpitud, pandud tööle teatud koordinatsioonimehhanismid, asutud vastavate fondide loomisele jne.

Juba eelmine üleilmne majanduskriis ja selle ületamise käik näitas, kuidas kriiside tulemusena luuakse varasemast tunduvalt tugevamad koostöömehhanismid ja -vahendid. Praegu ei üritata Euroopa Liidus luua ainult pandeemiaga hakkamasaamise mängureegleid, vaid ülesannet nähakse selles, kuidas liikmesriigid saaksid pandeemiast väljuda selli-

selt, et jätkata kiirendatult liikumist kaasaegsesse, moderniseeritud, 21. sajandi reaalsustele vastavatesse majandusse, mis oleks sealjuures ka kvalitatiivselt keskkonnahoidlikum. Paljud selle majanduse lahendused on juba iseenesest sellised, mis aitavad vähendada pandeemia puhkemise ohtusid. Mobiliseerumiskogemus pandeemiavastaseks tegutsemiseks, nii selles saadud hea kui halva tagasisidega võib anda hea aluse ka pikemaajaliste ülesannete edukaks täitmiseks.

Nagu on näidanud oma stsenaariumides Arenguseire Keskus (2020) [1] on Eesti poliitikute ja laiemalt ühiskonna ees raske ülesanne: kuidas liikuda alalhoiumajanduse perioodilt, kus keskne oli hoidumine pöördumatute lagundatavate protsesside tekkimist majanduses ja inimeste tööhõives, uuele arenguperioodile, kus eesmärgiks on üheaegselt nii uue hoo andmine ettevõtlikkusele, seda võimalikult laial skaalal, majanduse keeramine digi- ja rohekursile, kokkuleppimine võitude ja kaotuste jaotamises eri elanikkonnakihtide vahel võimalikult vastuvõetaval ja õiglasel moel ja ka kokkulepete saavutamine muudes meie elukorraldust puudutavates olulistes valikutes. Seda olukorras, kus ka koroona ei ole lõplikult seljatatud. See on väga tõsine sotsiaalne ja poliitiline ülesanne, mis eeldab loovat riiki ja loovat ühiskonda, ka julgust loobuda lihtsatel aegadel järgitud dogmadest ja erakondade poolt sisse võetud betoneeritud positsioonidest, näiteks maksusüsteemi osas.

Kuna Euroopa Liit jätkab ka kriisi ajal oma rohelisuse, digitaliseerumise jm programme, siis on regioonidel ja omavalitsustel väga oluline suuta nendega haakuda. Kuidas kasutada otstarbekamalt näiteks Ida-Virumaale avanevaid toetusi, kuidas võita ökoloogilise suunitlusega projektidest energeetikas, transpordis ja mujal ilma lokaalse jonni ajamisega avanevaid võimalusi tuulde lasta. Siin on oluline roll just sellel, mis tehakse kohalikul tasandil ja kohalikul tasandil tegutsejate koostöövõimel nii horisontaalis kui vertikaalis.

Poliitika ja valitsemise väljakutsed

Koroonapandeemia andis uusi varjundeid ka poliitika ja valitsemise nüüdispingetele. Vaatleme kolme pingevälja, mis tulenevad vastavalt tehnokraatlikust uusliberalismist, esindusdemokraatia kriisist ja julgeolekustamisest, tuues välja ka võimalikke järelmeid kohalikule tasandile.

Tehnokraatlik uusliberalism väljendub uusklassikalise majandusteooria doktriinide kehtestamises valitsemises (vt Kalev ja Tammiste, 2018 [16], Sootla ja Kalev, 2020 [24], inglise keeles näiteks Hay 2007 [9], Crouch 2011 [5], Davies 2014 [6]). Kuigi selle algupära oli kolmveerand sajandit tagasi retoorilises apelleerimises turule ja nähtamatule käele, on nüüdispraktikas tegu eeskätt eri eluvaldkondi turusarnastavate reeglite kehtestamisega, millega kaasneb suuremahuline ülevalt alla bürokraatlik administreerimine. See tõi kaasa valitsemise killustumise ja poliitikakujundamisvõime nõrgenemise, mida on püütud tasakaalustada valitsustipu tugevdamise, riigiaparaadi koostoime ja poliitika koordineerimise võime parandamisega.

Siiski on esindusdemokraatia üha nõrgenenud ja poliitikud otsustanud loovutada üha uusi valdkondi tehnokraatlikule otsustamisele. Tulemuseks on seisak, mida katkestavad muutused eeskätt kriisidele reageerimisel jõulise ülalt alla kehtestamisega. Nagu teame muuhulgas 2007-08 suure majanduskriisi kogemusest, soosib see raha ja võimu juures olijaid ning vajadusel kannatavad kõik teised. See süvendab inimeste võõrandumist ja tekitab aeg-ajalt proteste, mis irratsionaalsena maha surutakse. Tekkiv frustratsioon annab pinnase uutele populistlikele jõududele, mis aga enamasti jäävad hätta oma ideede praktilise teostamisega, kui võimule pääsevad, sest reeglite järgi pole poliitiliseks tegevuseks suuremat ruumi. Võimulolijate ja vastasrinna pinge on igihaljas, ent eripärane on ühe ideologiseeritud valitsemisdoktriini kinnistamine mahukate reeglitega, mis oluliselt suurendab süsteemi inertsi ja vähendab muutusevõimalusi.

Kohalikul valitsemisel on koroonakriisist väljumise keskne küsimus sellel pingeväljal tsentraliseerimise ja detsentraliseerimise pinge ja ka hierarhilise valitsetuse suhe teiste valitsetusvormidega, nagu enese- ja koosvalitsetus. Harjumuspärasema hierarhilise valitsetuse kõrval tugineb valitsetus tervikvaates ka toimijate enesekorraldusvõimele ehk enesevalitsetusele ning koostööle ehk koosvalitsetusele (vt Kooiman 2003 [18]). Esmapilgul tugevdas koroonapandeemia selgelt hierarhilist valitsetust: ühised piirangud, meditsiinivarustuse ja vaktsiinide hanked, vaktsineerimiskorraldus jne. Samuti võib hierarhiat ja tsentraliseeritust soodustada infotehnoloogiavahenditele ning andmepankadele põhinev korraldamine.

Samas ei tasu jätta märkamata, et enamiku rakendatud meetmete edu sõltus inimeste valmidusest neid järgida, see tähendab enesevalitsetusest. Samuti kasutasid paljud suuremad riigid regionaalset ja kohalikku valitsemistasandit ja ka valitsusväliste osaliste panust küsimuste praktilisel korraldamisel, mis viitab koosvalitsetuse joontele.

Eriti poliitika rakendamine on suuresti kohalik ja kontekstuaalne. Isegi koroonavaktsiini süstid tuleb anda kohalike spetsialistide poolt otse inimestele, kes kas on või ei ole valmis vaktsiini saama ning paljusid tuleb otse veenda. Sama ja ehk isegi veel enam on majanduse ja laiemalt aktiivse elutegevuse taastumise osas, sest inimeste ettevõtlikkus algab tegevuskeskkonnast. Majandus võib olla riigi poolt motiveeritud ja võimendatud, ent lõpuks sõltub see sellest, et uut lisandväärtust loovad algatused peavad tegema inimesed ja inimesed kas teevad neid või mitte.

Seega toimuvad siin konkreetsemal tasandil erisuunalised arengud ning ehk võimaldab koroonakriis isegi paremini eristada, mis tasandil või küsimustes on otstarbekas tsentraalsus ja hierarhia ning missugustes detsentraliseerimine ja teised valitsetusviisid. Kesksel poliitikakujundamisel ja eestvedamisel on oma tugevused laiade arengusuundade ja –raamistike kujundamisel, nagu ka kriisijuhtimisel, samas sujub interaktiivne rakendamine ja ka poliitika kohandamine sageli kohapealse kogemuse toel paremini. Koroonakriis võib anda tõuke, liikumaks valitsetusviiside ning tsentraliseerimise ja detsentraliseerimise dünaamika läbimõeldud juhtimise suunas.

Koroonakriis ja selles toimimise kogemus on käsitletav testina Eesti avalikule sektorile nii võimuvertikaali toimimise kui ka horisontaalse koostöö osas. Igasugustele kriisidele on iseloomulik, et nad on ühtaegu nii lokaalsed kui ka üleriiklikud ja nõuavad mõlema tasandi kooskõlastatud tegutsemist. Taolise koostegutsemise muster ei ole ega saagi olla üksikasjades ettekavandatav. Iga kriis ja selle kulgemine on ainulaadne ning õigusruum võib olla kriisijuhtimise ja kriisi lahendamise vaatekohast hinnates halvem või parem, aga ta ei saa olla kunagi täiuslik.

Töötav koostöömuster tekkib reaalse tegevuse käigus, selle väljakujunemine võib olla kiirem või aeglasem ja valulisem. Kriisijuhtimine on eripärane selles mõttes, et ta eeldab tavapärasest erinevat käitumist, teistsuguselt toimivaid kommunikatsioonikanaleid, ajutisi struktuure, tihti ka inimeste kaasamist väljastpoolt valitsemisaparaati jne. Ta toimub ajasurve ja sageli tugeva stressi tingimustes ning eeldab seega institutsioonidelt ja üksikisikutelt head üksteisetaju ja usaldust.

Hannes Nagel (2021) näitab oma hiljutivalminud uurimuses ilmekalt, mislaadi pingete all peavad tegutsema kohaliku tasandi kriisiüksuste inimesed: tegutsemine vähese teabe tingimustes kriisi põhjustava põhiteguri, antud juhul haiguse ja nakatumise enda kohta on kriisijuhtimise paratamatu joon, aga pingeid tekitas tihti just ebamäärasus selle osas, kuidas hakkavad kriisi haldamisel käituma keskvalitsuse ja teised riigiorganid ja mida nad eeldavad kohaliku tasandi kriisiüksustelt ning millist kohalike kriisiüksuste käitumist nad eeldavad, peavad õigeks või valeks [19]. Signaalid võivad hilineda või olla vastuolulised. Samas tuleb teatud otsused paratamatult teha kohapeal kohe ja nn klikimaia mee-

dia pilgu all. Omavalitsuste tihedat kaasamist otsustamisse ajapuuduse tingimustes on keskvalitsusel raske korraldada, samas üks lahend töötab kõigile põhimõte ei tööta. Kus on siin kuldne kesktee?

Kriisijuhtimise spetsiifikat on püütud avada akronüümi VUCA all, esitähed ingliskeelsetest sõnadest heitlik (*volatile*), määramatu (*uncertain*), keerukas (*complex*), mitmetahuline (*ambiguous*). Piiri tõmbamine kriisijuhtimise kui VUCA tingimustes toimuva ja tavapärase valitsemise kui mitte-VUCA tingimustes toimuva vahel on vajalik, aga ka tinglik. Esiteks on kriisid mitte suur erand, aga midagi, millega peame harjuma. Neid tuleb kindlasti uusi ja teistsuguseid. Teiseks, valitsemine üldse, ka juhul, kui asi võib-olla väga teravate kriisideni ei lähe, on tänapäeva ja tuleviku raskelt prognoositavates tingimustes üha sarnasem valitsemisele ja tegutsemisele VUCA keskkonnas.

Meie tavapärased, stabiilses keskkonnas ettenähtud ülesannete täitmiseks mõeldud bürokraatlikud struktuurid ei pruugi olla parim lahend tulevikus hakkama saamiseks. Me peaksime võtma koroonaaegsest situatsioonist kaasa mitte ainult digilahendite kasutamise kogemuse, aga püüdma mõtestada ka koroonajuhtimise halduspraktikat, õppima nii selle negatiivsetest kui ka positiivsetest külgedest. See võimaldab minna bürokraatlikult valitsemismudelilt üle sellele, mis on paremini kooskõlas meid ümbritseva keskkonna muutustega. Aktiivselt ja holistlikult tegutsev, mitte vaid üksikuid eraldatud funktsioone täitev ja oma tegutsemisvaldkonna piire keskvõimuga piinlikult fikseerida püüdev kohalik omavalitsus võiks olla selle valitsemismudeli üheks oluliseks osaks.

Esindusdemokraatia kriisi keskmes on poliitika ja valitsemise muutumine, mida nüüdisajal mõjutab kasvav killustatus, mediatiseerumine ning ees- ja tagalavapoliitika lahknemine (vt nt Hay 2007 [9], Louw, 2010 [23], Blühdorn 2013 [3], Papadopoulos 2013 [20]). Kodanike eelistuste killustumine viib erakondade suhtekorralduslikumale ja manipulatiivsemale seosele liikmete ning valijatega. Seda võimendab mediatiseerumine ehk poliitikute kohanemine kommertsialiseerunud massimeedia värvikusejanuga ja sellega manipuleerimise võime kujunemine. Sidusus uusliberalismi killustatuses saavutatakse kohati valgustkartvate võtetega, mille avalikukstulekul mängitakse süümänge, et vastutus kellelegi teisele lükata või vähemalt mitte ise süüdi jääda. Samas on palju avalikuks tehtavat üksnes müüginumbreid kasvatav väänatud värvikus.

Vaatemängupoliitikale ja võimusuhetele spetsialiseeruvatel poliitikutel ei jää piisavalt aega sisuliseks poliitikakujundamiseks ega valitsemiseks, mistõttu lähevad nad kaasa tehnokratiseerivate algatustega, nagu agenturiseerimine, turusarnastamine, juridiseerimine ja kohtuvõimustamine, ning pädevuste loovutamisega nii siseriiklikele kui ka rahvusvahelistele tehnokraatlikele institutsioonidele. Tulemusena lahkneb häältele suunatud eeslavapoliitika valitsemisele suunatud tagalavapoliitikast ning kujuneb omalaadne topeltmäng, kus demokraatliku raamistiku sees toimitakse teisest loogikast lähtudes.

Kuigi need probleemid kajastuvad ka kohalikul tasandil, pole see tänu elanike praktilisemale kogemusele võimukandjate tegevuse viiside ja tulemuste osas nii terav, kui üleriigilisel tasandil. Siiski tõi suuremate üksuste tekkimine omavalitsusreformiga esindusdemokraatia selgemalt ka varem kogukondlikesse omavalitsustesse. Sellel on oma plussid pluralismi ning toimijate ja arvamuste mitmekesisuse osas, ent eeltoodud riske tasub arvestada ja võimalusel maandada. Koroonakriis on ees- ja tagalavapoliitika lõhet pigem suurendanud, sest poliitikute kokkupuuted valijatega on olnud paljus virtuaalsed ning praktiline poliitikakujundamine ja valitsemine on tavapärasest veelgi tehnokraatlikum. Siin on koroonapiirangutest väljumisel leevendav mõju, ent küsimustering tervikuna ja eriti poliitikute võimalused kohalikku elu juhtida, aga ka selle eest vastutada, vajab selgelt läbimõtlemist.

Juba viimased kaks kümnendit on külma sõja järgset üleilmastumisoptimismi varjutanud julgeolekustamine, see tähendab eri teemade käsitlemine turvalisuse võtmes, võimalike riskide kaudu. Seda võimendavad tehnika arenguga hüppeliselt paranevad arvepidamise, jälgimise ja pistelise sekkumise võimalused, mis suurendavad valitsuse domineerimisvõimalusi (vt nt Buzan jt 1998 [4], Nyers 2009 [21], Bigo jt 2019) [2], räägitakse isegi autoritaarsest liberalismist, eriolukordade kaudu valitsemisest (nt Dean 2007 [7]).

Ühelt poolt on maailm muutunud suletumaks, piirid rohkem kontrollituks ja raskemini läbitavaks ning vabakaubandus ja vaba liikumine vähenenud. Teisalt on küsimus vaba tegutsemise ja uue algatamise ruumis. Kuigi teatud ettevaatlikkus on kasuks, tasub mõelda, kuhumaani kõike turvata ja piirata, nii et säiliks ka arenguvõimalus ning energia sellega midagi peale hakata.

Koroonakriis on neid suundumusi võimendanud ning sellest väljumisel vajab turvalisuse, vabaduse ja ettevõtlikkuse suhe selgelt läbimõtlemist. Teatud turvatunne ilmselt soodustab tegutsemisjulgust, ent liiga paljude küsimuste ohuna käsitlemine omab vastupidist toimet. Samuti pidurdavad tegutsemisjulgust kõikvõimalikud reeglid, piirangud ja protseduurid, mida julgeolekustamiseks kehtestatakse.

Kohalikul tasandil tähendab see osalt ühesemat seotust keskvalitsuse kujundatud riigipiiri läbilaskvuse, liikuvuse ja kaubanduse lahendustega. Teisalt tasub mõelda ka sellele, kuidas suhtuda elamaasumishuviga inimestesse (ka sisserändajatesse), investeeringuvõimalustesse ning teistesse avatuse-turvalisuse pingevälja küsimustesse.

Pingeväljadel liikumisel on abivahendiks pingetelgede läbimõtlemine, samuti avaliku võimu poliitikakujundamise ja valitsemise võime tagamisele, sealhulgas teadmispõhisusele, eesmärgilisele ja osaluskesksele poliitikadisainile, tegevuste sisekorralduse sujuvusele ja valdkondadevahelisele koordinatsioonile, eri valitsemistasandite koostoimele, praktilisele rakendamisele valitsetuses (vt Kalev, 2021 [22] ning põhjalikumalt Kalev ja Sootla, 2021 [17]).

Koroonakriis on osutunud sündmuseks, mis kannatuste ja murede kõrval on sundinud inimesi, riike ja ühiskondi end kokku võtma ning üle hulga aja sihipäraselt ja süsteemselt pingutama. See on andnud võimaluse selgitada välja paremini ja halvemini töötavaid majanduse, poliitika ja valitsemise liine ning neid ümber korraldada, samuti tugevdanud koostööoskusi. Kriis on ühiskondi raputanud ja sundinud tegema otsuseid ja valikuid, mis oleksid muidu võinud jääda pikalt venima. Sarnaselt mitmete teiste pikemate kriisidega on koroonakriisist väljumisel oodata energiapuhangut, küsimus on, kuidas see tööle panna.

Teiselt poolt jätkuvad tagasilöögid looduskeskkonnas, raskused tööhõive ümberkorraldumisel ja keskklassi nõrgenevad positsioonid reas maades, eriaspektsed kultuurisõjad, populismi tõus, rea riikide pöördumine oma poliitikates majandusliku protektsionismi suunas, USA ja Hiina vahelise jämedates joontes positiivse geoökonoomilise kokkumängu asendumine terava geopoliitilise konfliktiga jm. Koroonakriisist väljumisel tuleb arvestada poliitika ja valitsemise nüüdispingetega. Tehnokraatlik uusliberalism muudab valitsemist jäigaks ja pimedaks, esindusdemokraatia kriis nõrgestab poliitiliste valikute tegemise ja elluviimise võimet ning julgeolekustamine vähendab arenguvõimet. Niisuguseid riske saab teadvustada ja maandada.

Koroonaajastu õppetund edasiste kriiside, aga ka tavapärase poliitikakujundamise ja valitsemise jaoks on, et tuleb paremini näha ning hallata juhtimisliku ja õigusriikliku pinget. Kinnikirjutatud süsteem on ootamatuse tekkides kohmakas, isegi kui seda kenasti põhjendatakse õigusselguse, võrdse kohtlemise, korruptsiooni vältimise ja arvukate teiste argumentatsiooniliinidega. Selle hea näide oli ka Euroopa Liidu aeglane koroonakriisiga kohandumine, mis viis muuhulgas riikide omaalgatuslike piirisulgemisteni ja mahajäämuseni vaktsineerimises teiste arenenud riikidega võrreldes. Juhtidele tuleb jätta ruum

oma paremast äranägemisest lähtuvaks otsustamiseks ja korraldamiseks ning piirata kõige pikkade protseduurireeglitega kinnikirjutamist. Kriisiajal peaks see ruum olema suurem, ent seda on ka tavaoludes vaja.

Väga tähtsad on eesmärgistatud koostöö harjumused ja loogikad, mille alus ja kogemus peaks olema kujunenud juba tavaoludes. See, et Haridus- ja Teadusministeerium või Terviseamet ning teiselt poolt Tallinn või Saaremaa teevad ühisteemadel koostööd, peaks olema igal ajal iseenesestmõistetav ning ka praktikas kasutatav. Just siit tuleb ka oluline osa praktilisest pinnasest kiireks tegutsemiseks kriisiajal. Jalgratas peaks olema juba enne hädavajaduse tekkimist leiutatud ja ka sõitma õpitud. Osa kriisivalmidusest on regulatsioonid ja varud, ent tunduvalt olulisem on praktiline tegutsemisvõimekus.

Samuti on oluline mitte unustada kogukonda, olgu vahetul, piirkonna või riigi tasandil. Kriisiaeg teeb selgeks, kuivõrd teabekogumist, mõtestamine, strateegiakujundus ja otsused on tõhusam korraldada keskselt. Nii võib tekkida tunne, et tsentraalsed lahendused on alati paremad. Samas toimub poliitika rakendamine kohapeal interaktiivselt ja siin on kogukonnatunde roll oluline, nagu eriti nägime kriisi varastes järkudes, kui polnud veel teada, mida täpselt on otstarbekas teha. Valitsemine ja valitsetus tuleb tasakaalus hoida: tehnokraatlike tööloogikate tasakaalustamine kogukonnatunde, sidususe ja identiteetide arvestamisega on vajalik nii kohalikul kui ka riigi tasandil.

Koroonakriisi järgse aja kesksеteks positiivseteks märksõnadeks võiksid olla uuenemisvõime, koostoime ja säilenõtkus ehk elastsus (*resilience*), seda kõikidel tasanditel. Me ei otsi mitte ainult majandusarengu jätkumise võimalusi, me otsime selliseid süsteeme ja lahendusi, mis saaksid paindlikult areneda ja kohanduda, suudaks hoida riskid kontrolli all. Sellega tegeleb Euroopa Liit, selliseid võimalusi otsivad riigid, neid peavad paratamatult otsima ka linnad ja regioonid.

Tegeleda tuleb nii majandusliku ja sotsiaalse arengu kui ka ebavõrdsuse, demokraatia kvaliteedi ja valitsemisvõimekusega. Abiks on nii Euroopa Liidu kui ka Eesti vahendid, ent vaja on ka osaliste sihipärast ja kontekstiteadlikku pingutust ning koostööd. Kohaliku tasandi lisavõimaluseks on mitmeti väiksem distants poliitikute, ametnike ja elanike vahel, mis peaks võimaldama mitmeid riske paremini maandada ja soovi korral koroonajärgne taastumine ja areng kiiremini ning laiapindselt liikuma saada.

Elastseid, ka võimalikes uutes kriisides hakkamasaavaid süsteeme pole võimalik luua ainuüksi parlamentide ja valitsuste poolt, see õnnestub vaid siis, kui sellega tegeldakse kõikidel tasanditel, ka kohaliku omavalitsuse tasandil ja mitte eri tasanditel igaühel eraldi, vaid koostöös. Kriis ei küsinud, kuidas on tasandite vahel formaalselt ülesanded ja vastutus jaotatud, ta lööb niikuinii staatilise pildi sassi. Ja ka uus toimiv süsteem tuleb luua ja käigus hoida koos.

4.1.1.5 Leif Kalev: Poliitika kujundamisvõime riigi ja kohaliku omavalitsuse uuenemise alusena

Tallinna Ülikooli professor

Poliitika ja uuenemine

Ühe tuntud jaotuse kohaselt on valitsemisel olulised kolm tahku: poliitika, õigus ja majandus. Kui kaks viimast on Eestis kaetud ulatuslike õppe- ja juhendmaterjalidega, on esimene varju jäänud. Nii kipub praktiline avalik juhtimine tunduma eeskätt linna või valla majandamise ja õigusreeglite järgmisena, samas kui poliitikaga haakub eeskätt häältekorjamine, kauplemine ning võimalikult ilusa jutu väljamõtlemine ja esitamine. Siiski on ka poliitikal oma praktiline ja arengule suunatud mõõde, mida järgnevalt lühidalt käsitlen.

Poliitika on mõistena mitmetähenduslik (nt Heywood, 2019 [25]; Hay, 2007 [9]), ent selle saab suhteliselt kompaktselt ja ammendavalt esitada kolme poliitilisuse mõõtme kaudu, millest igaüht väljendab eraldi ingliskeelne sõna. Kokkuvõtlikult on poliitika (nt Sørensen ja Torfing, 2017 [26]):

1. ühiseesmärkide teatud võtmes sõnastamine (*politics*),
2. teatud suunas tegutsemiseks (*policy*),
3. mõnes riigis või muus valitsemispiirkonnas, sh kohalikus omavalitsuses (*polity*).

Need kolm mõõdet võtavad, avavad poliitilisuse välja rajajooned. Kõige sagedamini räägime poliitikast (*politics*) kui võimuvõitlusest, kus oma erihuvide vaatenurgast püütakse sõnastada ühiseesmärke ehk avalikke huve ning saada oma võimupositsioonile piisavalt lai tugipind. Võimuvõitlusega kaasnev konkurents ja koostöö toimub ka ühiskonnas laiemalt, selles mõttes võib peaaegu iga teema saada poliitiliseks, nagu oleme ka Eestis ilmekalt näinud homoabielude või metsamajandamise küsimustes.

Võimuvõitluses on kasuks töötada toiduahelate ja erapoolikute väänatud, aga ilusate sõnumitega, ent sellest jätkusuutlikkuseks siiski ei piisa. Vaja on ka piisavalt kõnetavat sõnumit ja selle teatud tasemel praktilist väljaarendamist, eriti valitsuserakondadel. Veel enam on loogilist väljaarendatust ja toimimise võimalust vaja ametnikel, kelle õlgadele langeb enamasti poliitikaga praktiline töötamine – olgu nad siis juhid, eksperdid või rakendajad. Teatud suunas tegutsemise võime põimib eesmärke, tegevusloogikat, poliitikavahendeid ja rakenduspraktikat. Niisugune sisukeskne vaade on järgneva käsitluse keskmes.

Poliitika kolmas tahk on see, et ta toimib mingis piirkonnas või ruumis, mis annab talle nii füüsilised piirid kui ka olulised osad toimeloogikast. Just selles ruumis peab olema piisav tugipind poliitika kui võimuvõitluse (*politics*) mõttes ja just siin poliitika rakendatakse, saavutades paremad või halvemad tulemused ning positiivsemad või negatiivsemad hinnangud, mis on poliitika edasise rakendamise, parandamise või uuendamise oluliseks lähtekohaks. Kõige väljaarendatumaks poliitruumiks on nüüdisajal riik, ent teatud poliitikate lõikes on seda ka kohalikud omavalitsused. Sellel on mitmeid olulisi järelmeid, mida loodetavasti saab käsitleda mõni teine kord (laias vaates nt Jessop, 2016 [27]; Jones, 2007 [28]).

Ka uuenemine on mitmetahuline mõiste. Esmaselt võib silme alla tulla murranguline muutus või lausa revolutsioon, ent uuenemine võib olla ka järkjärguline, põhineda õppimisel ja kohandumisel või ka tekkida vähe teadvustatud pisiparandustest ja ümberhäälestamisest. Poliitikamuutuse põhjused võivad olla nii välised kui ka sisemised ning see võib olla nii reaktsioon raputustele (šokkidele) kui ka ise kujundatav, proaktiivne areng, nagu näitab järgmine tabel. Mõistagi on kriisijuhtimise rõhuasetused teistsugused, kui läbimõeldud poliitikakujundamisel ja -disainil. Üks uuenemise viis pole tingimata teisest parem, see sõltub kontekstist.

	Sisemised allikad	Välised allikad
Reaktiivne	Sisemised raputused (šokid)	Välised raputused (šokid)
Proaktiivne	Sihistatud õppimine ja kogemustest õppimine	Üleilmsed, riigitasandi ja kohalikud innovatsiooni- ja ülekandesuundumused

Tabel 1. Poliitikamuutuse levinud seletused. (Allikas: Cruz-Rubio, 2012 [29])

Poliitilises olemuses ongi uuenemine, inimliku muutmise võimalus ja areng. Poliitika sünnib siis, kui on mitu suhteliselt mõistlikku valikut, edasiliikumisvõimalust, mille üle

saab arutada ja vaielda ning mille seast välja valitut saab interaktiivselt edasi arendada, nii et ta võimalikult hästi rakenduks. Nii erineb ta ühelt poolt looduslikust paratamatusest ning teiselt poolt dogmaatilisest või teadvustamatult ühe tõe kesksest mõtlemisest (mitmed usundid, marksism-leninism, tehnokraatlik uusliberalism jt).

Poliitika keskmes on erinevad lähenemised, ratsionaalsused, neil põhinevad inimlikud arutelud ja valikud. Pole mitte üksnes ühte tõde, vaid eriti oluline on, et puudub ka üks ratsionaalsus, laual on kõik inimlikult tõsiseltvõetavana võimalik. Nii on poliitika sügavalt inimlik nähtus, poliitilisi arutelusid ja valikuid ei saa erinevalt tehnokraatlikest instrumentaliseerida ja robotiseerida. Seega saab poliitikat kasutada nii heaks kui ka halvaks ning normatiivselt võib talle soovi korral läheneda osana headuse ja õiguse kunstist nagu õiguselegi.

Valitsemist saab vaadata nii korra tagamisele kui ka teadlikule uuendamisele suunatuna. Viimases vaates on tegu muutuse protsessi juhtimisega, asjade pideva uuendamise, innovatsiooni ja ka vanade vormide lagunemise ohjamise ja suunamisega. Selles vaates on valitsemine avaliku poliitika kujundamise ja rakendamise protsess ehk teisisõnu avalike kokkulepete (näiteks programmide) kujundamise ja uuendamise protsess poliitilisel põhimõttel, tuginedes kokkulepetele ja legitiimsele võimule. See on ka avaliku võimu institutsioonide toimimise produktiivne, innovatsiooni aspekt.

Rahumeelse poliitikauuendamise keskmes on poliitikaõppimine (*policy learning*), see tähendab olemasolevate või esile kerkivate hoiakute, poliitikate ja institutsiooniliste korralduslahenduste (üle)vaatamine, (üle)hindamine ja (ümber)häälestamine. Õppimine toimub nii poliitika sõnastamisel ja väljaarendamisel kui ka rakendamisel ja hindamisel. Eri osalised õpivad nii poliitikat ja selle kujundamise protsessi mõistma kui ka koostööd tegema. Teadlikku ja proaktiivset poliitikauuendamist võime nimetada ka poliitikainnovatsiooniks. Oluliseks praktiliseks võtmeks on poliitikadisain. Poliitika uuendamise aluseid võib käsitleda poliitikakujundamisvõime kaudu. Käsitleme neid järgnevalt täpsemalt.

Poliitikakujundamisvõime ja poliitikadisain

Keskendume järgnevalt poliitika sisumõõtmele. Poliitika kui teatud suunas tegutsemine (*policy*) vajab selle suuna määratlemist rohkem kui märksõnadena: tuleb sõnastada eesmärgid eri tasanditel, valida sekkumisloogika ja vahendid, valmistada ette rakendamine ja tegevuskeskkonna tundlikult rakendada, vajadusel algseid lahendusi ümber või ka täpsemaks häälestades. Siin saab neid teemasid käsitleda kokkuvõtlikult, edasi saab huvi korral vaadata Sootla jt., (2021) [30] ning Kalev ja Sootla (2021) [17], mis on järgneva oluliseks allikaks.

Praktilise poliitikakujundamise võimekusi saab üldiselt iseloomustada poliitikakujundamisvõime (*policy capacity*) mõiste kaudu. See on võime sõnastada ja saavutada poliitikaeesmärke [31]. Poliitikakujundamisvõimet saab avada isiku, organisatsiooni ja süsteemi tasandi analüütiliste, tegevuslike ja poliitiliste pädevuste kaudu, nii nagu see on esitatud järgnevas tabelis. Ühelt poolt pole siin midagi väga ootamatut, teisalt on näha, et nagu teistegi valitsemise valdkondade puhul, ei põhine kvaliteetne poliitikakujundamine lihtsalt talupojatarkusel ja inspiratsioonil, vaid selleks on vaja küllalt mitmekesiseid teadmisi ja tööd.

Tasand	Pädevused		
	Analüütilised	**Tegevuslikud**	**Poliitilised**
Isiku	Individuaalne analüütiline võimekus: poliitika analüüsi ja hindamise teadmised ja oskused	Individuaalne tegevusvõimekus: planeerimise, mehitamise, eelarvestamise, delegeerimise, suunamise ja koordineerimise ekspertiis	Individuaalne poliitikavõimekus: teadmine poliitikaprotsessist ja osaliste positsioonidest, kommunikatsiooni-, läbirääkimis- ja konsensuse loomise oskused
Organisatsiooni	Organisatsiooniline analüütiline võimekus: analüüsivõimekusega inimeste olemasolu, andmete kogumise ja analüüsi protsessid, organisatsiooniline pühendumus tõenduspõhisele poliitikakujundamisele	Organisatsiooniline tegevusvõimekus: organisatsiooniline pühendumus eesmärkide saavutamisele, rahaliste ja personaliressursside olemasolu, siseprotsesside koordinatsioon, tulemusjuhtimine, haldusvastutavus	Organisatsiooniline poliitikavõimekus: poliitikaprotsessi legitiimsus, poliitikaosaliste kaasamise protsessid, ligipääs keksetele poliitikakujundajatele
Süsteemi	Süsteemne analüütiline võimekus: teabe kogumise ja levitamise süsteemid, ligipääs võistlevatele poliitikanõustamise süsteemidele, poliitiline toetus poliitika kvaliteetsele analüüsile ja hindamisele	Süsteemne tegevusvõimekus: valitsuste- ja ametkondadevaheline koordinatsioon, poliitikakogukondade ja -võrgustike sidusus, selgus ametkondade rollides ja vastutuses	Süsteemne poliitikavõimekus: poliitiline vastutavus poliitikate eest, valitsuse usaldatus, mitteriiklike toimijate osalus poliitikakujun-damisprotsessis, poliitikaettevõtjate kohalolek

Tabel 2. Poliitikakujundamisvõime.
(Allikas: Wu jt. 2018, lk 4, 7, 9, 12 [31], autori kohandatud)

Poliitikakujundamisvõime käsitlust aitab praktiliselt sisustada poliitikadisaini vaatenurk. Poliitikadisain tähendab mõttetööd, et kujundada poliitikaeesmärkide saavutamiseks lahendused, mis annaksid tulemusi just selles ajas ja kohas. Poliitikadisainil seotakse kokku toimijad, probleemimääratlused ning poliitika eesmärgid, lahendusteed, ressursid ja vahendid, rakendamise struktuurid, mehhanismid ja praktikad.

Poliitikaid disainides saab töötada nii eesmärgistamise, väljaarendamise kui ka rakendamisega ning eri üldistatustasanditel, nagu on esitatud järgmises tabelis. Nii eesmärke kui ka vahendeid saab kavandada üldsuunana, töötada välja ja kontekstiga häälestada, hea disaini puhul töötavad need kokku, sobivad konteksti ja annavad soovitud tulemusi. Mandri-Euroopa kontekstis on oluline ka õiguspõhisus ja seostatus süsteemse valitsemiskorraldusega, selleks kasutatakse poliitikaprogramme ja arendatakse välja poliitilis-administratiivsed korralduslahendused.

Poliitikatasand Poliitikaosis	Valitsetusviis: kõrge abstraktsioonitase	Avaliku poliitika režiim: programmitasandi operatsionaliseeritus	Programmi-seadistused: täpsed elulise rakendamise meetmed
Poliitikaeesmärgid	Üldised poliitikaeesmärgid: kõige üldisem valitsuse eesmärkide ja ambitsioonide sõnastamine kindlas poliitikavaldkonnas	Operatsionaliseeritavad poliitikaeesmärgid: kindlad mesotasandi väljad, mida poliitikaid eeldatakse adresseerivat, et saavutada poliitikaeesmärke	Täpsed poliitika sihtmärgid: poliitikaeesmärkide saavutamiseks vajalikud spetsiifilised elulised mikrotasandi tingimused
Poliitikavahendid	Üldised poliitika rakendamise eelistused: valitsuse pikaajalised eelistused poliitikaeesmärkide saavutamiseks kasutatavate korraldus-lahenduste tüüpide osas	Poliitikavahendite valikud: programmitasandi eesmärkide saavutamiseks kasutatavad kindlad valitsemisvahendite tüübid	Poliitikavahendite täpsed kalibreeringud: poliitikasihtmärkide saavutamiseks vajalikud poliitikavahendite seadistused

Tabel 3. Poliitika eesmärgid ja vahendid eri tasanditel.
(Allikas: Howlett, 2011, lk 17 [32], autori kohandatud)

Poliitika eesmärkide ja vahendite disainimine

Eesmärke võib olla eri üldistustasanditel. Ent ka kõige üldisemal, missiooni tasandil pole poliitikaeesmärgid lihtsalt väärtused, nagu vabadus või turvalisus, vaid haagivad väärtusi mingil viisil praktikaga, näiteks olla kõige turvalisem riik maailmas. Praktilisus suureneb üldeesmärkide tasandil, mis annavad teatud tegevussuunad, näiteks piirata turvalisuse nimel kogunemisvabadust, ning eriti alaeesmärkide ja tegevuste tasandil, näiteks sätestades seadusliku aluse ning rakendades politseid ja siseluuret. Seda saab omakorda hinnata tegevustulemuste (tulemuseesmärkide) ja väljundnäitajate kaudu, näiteks mitu patrulli ja jälitajat on rakendatud, mitu meeleavaldust laiali aetud, mitu korraldajat vahistatud jne.

Näide toob ilmekalt välja, et jäigal ühe väärtuse põhisel poliitikal on risk muutuda kiiresti repressiivseks ja kitsarinnaliseks, mis hakkab õõnestama väärtuse legitiimsust. Seetõttu ühiseesmärkide sõnastamisel praktikas väärtusi tasakaalustatakse ja põimitakse. Poliitikadisaini mõttes on aga vähemalt samavõrd oluline, et väärtusi rakendatakse, tuginedes eri valitsemis- või juhtimisstiilidele, mille aluseks on erinevad arusaamad otstarbekast praktilisest teostamisest. Neid võib nimetada ka valitsemis(stiili)väärtusteks ja Hoodi ja Jacksoni (1991) [33] alusel võib eristada kolme rühma.

- Sigma tüüpi väärtused rõhutavad kindlate tulemuste saavutamist ning säästlikkust nii protsessi kui kulude mõttes, sellest lähtudes ratsionaliseeritakse ja tõhustatakse poliitikat ja valitsemist.
- Teeta tüüpi väärtuste keskmes on poliitika võimalikult suur legitiimsus ja ladus toimimine, mida toetavad usaldus ja koostöö, õiglus, ausus ja vastastikkus. Poliitikat kohandatakse rohujuuretasandi sisendeid arvestades.
- Lambda tüüpi väärtused eeldavad valitsemise töökindlust keskkonna ebamäärasusele vaatamata ja selles mõttes usaldusväärsust, otsustavust sihtide jõustamisel ning samas paindlikkust ning kohandumisvõimelisust.

Seda arvestades on eesmärgiseade poliitikadisainis paratamatult mitmes mõõtmes tasakaalustamist arvestav. Samas on võimalik eesmärkide suunas liikumise loogika, alaeesmärgid ja tegevused välja arendada ja nende suunas tegutseda, lihtsalt tuleb olla tegevus-

keskkonnatundlik ning eesmärke rakendamist silmas pidades vajadusel teises võtmes sõnastada või ümber häälestada. Eesmärke ja nende saavutamist saab ka erinevalt hinnata (vt nt [34]), see vajab mahukamat käsitlust kui siin otstarbekas.

Sama kehtib ka poliitikavahendite kohta, mis on poliitikadisaini lähenemise üks keskseid rõhuasetusi. Ent kui eesmärgid jäävad suuresti poliitiliselt vaieldavaks, siis vahendid, nende mõju ja haakuvuse eeldusootused on selgepiirilisemad. Ka lühidaks vahendite käsitlemiseks on vaja rohkem ruumi, kui siinne artikkel. Seetõttu piirdume üldistatud vaatega vahendiliikidele.

Avaliku võimu teostaja saab tugineda kas oma korraldavale jõule (*organisation*), varale (*treasure*), mõju- ja õigusvõimule ehk ametivõimule (*authority*) või kesksest asendist tulenevale teabe saamise ja edastamise eelisele (*nodality*). Neid kõiki saab kasutada nii teabekogumiseks kui ka elluviimiseks ning nende kõigiga haakuvad erinevad eeldusootused poliitikaadressaatide osas, nagu on esitatud järgmises tabelis.

		Poliitikavahend			
		Sõlmsus (teave)	Õigusvõim	Vara	Korraldamine (organisatsioon)
Põhikasutus	Teabekogumisvahendid	Küsitlused	Litsentseerimine	Korravalve	Arvepidamine
	Rakendusvahendid (sisulised ja protseduurilised)	Avalikud teabekampaaniad	Regulatsioon	Subsiidiumid	Valitsusasutused
		Usaldus(väärsus): valmidus uskuda valitsuse teavet ja sellest lähtudes tegutseda	Legitiimsus: valmidus olla mõjutatud valitsuse kehtestatud ettekirjutustest ja karistustest	Saamahimu: valmidus olla mõjutatud valitsuse kehtestatud varalistest võitudest ja kaotustest	Pädevus: valmidus saada valitsuselt kaupu ja teenuseid ja sõlmida partnerluslepinguid
		Poliitikaadressaadi käitumise eeldusootus			

Tabel 4. Valitsemise vahendiliigid ja nende eeldusootused. (Allikas: autor Hood ja Margetts, 2007 [35], Howlett 2011, lk 47 [32] ja Howlett, 2019, lk 83 [36]alusel)

Poliitika disainimine võib olla rohkem või vähem teadlik, rohkem või vähem väljaarendatud ning varieeruda veel mitmes mõõtmes. See on ühelt poolt tulemustele suunatud, ent samas avatud ja pragmaatiline: tegutsetakse paindlikult, katsetatakse, vajaduse korral liigutakse samm-sammult, tehakse kogemustest järeldusi, katsetatakse mingil uuel viisil ning sõnastatakse eesmärke ja tegevusi ümber, kui selgub, et soovitud tulemust on mõnevõrra teises võtmes tõenäolisem saavutada.

Poliitikadisainide mitmekesisus

Poliitikadisaini arengus võib eristada klassikalist ehk vana ning uut poliitikadisaini, mille rõhuasetused on esitatud järgnevas tabelis. Uus poliitikadisain pole mõeldud mitte klassi-

kalist asendama, vaid arendab selle põhjal välja avarama käsitluse, mis põimib klassikalised tahud uute joonte ja mitmekesisema kontekstiga.

	Vana poliitikadisain	**Uus poliitikadisain**
Lähenemisviis	Soovitud tulemusest lähtuv optimaalse lahendustee kujundamine ja kehtestamine	Demokraatliku protsessi tulemusena tekkib konteksti sobiv poliitikasegu (põhiväärtuste tasakaal), mis rakendub sujuvamalt
Eeldus	Stabiilsus	Ebastabiilsus
Stiil	Kindel, fikseeritud	Ärgas (agiilne), kohanduv
Ajaraam	Lühivaade	Pikem vaade
Strateegia	Piiratud	Strateegiline ärksus
Laiem osalus	Teatud oludes lubatav	Tugevalt soovitatav, kui mitte kohustuslik
Kontekst	Paljus eeldatud	Otseselt läbi mõeldud

Tabel 5. Vana ja uus poliitikadisain. (Allikas: Peters, 2018, lk 114 [37], autori täiendatud)

Disainida võib mitmest eri lähtekohast [37]. Mõned neist lähtuvad ideelistest ja ideoloogilistest kaalutlustest. Sellised **ideoloogilised disainid** võivad olla erakondlikud või laiemalt poliitilised, aga ka ametkondades valitsevad ideed, mis poliitikalahendusi kujundavad. Ideoloogiline disain võib olla tegelikkuse suhtes pime ja ebaõnnestuda, nagu näiteks Mao Zedongi läbikukkunud suure hüppe majanduspoliitika Hiinas, ent võib samas aidata teha väga uuenduslikke, ehkki valulikke muutusi, nagu Hiina ühe lapse poliitika aastatel 1979–2015, mis toetas majandusarengut ja elatustaseme tõusu.

Poliitikapõhiseid disaine leiame riikidest, kus ei ole ainuideoloogiat, vaid mitme lähenemisviisi konkurents ja koostöö. Need on eri lähenemiste kompromissid piisavalt toetust leidva poliitikalahenduse kujundamiseks. Kohati tuleb ühildada küllalt vastandlikke lähenemisi, mis toob kaasa eklektilise või teatud tahkudes või sihtrühmadele erinevalt kohandatud programmi, mis võib olla kujundatud madalaimale ühisnimetajale tuginedes või olemasolevat minimaalselt muutes. Samas võib mitmekesisus olla ka tugevus, näiteks parandades konteksti sobivust ja rakendatavust. Ning poliitikakujundamise korduvusest tulenevalt arendatakse ja kohandatakse tekkinud lahendust niikuinii edasi.

Poliitika ülekande või **laenamise põhine disain** on nüüdseks küllalt laialt levinud, seda soodustab ka tõenduspõhise poliitikakujundamise käsitluse levik. Poliitikalahendust saab üle võtta kas teisest riigist või mõnest teisest poliitikavaldkonnast. Mõistagi tuleb seda oma kontekstile kohandada ja selle käigus võivad osutuda vajalikud niisuguses mahus muudatused, et lõpuks on tegu küllalt omanäolise ja suuresti ise tehtud poliitikaga.

Innovatsioonipõhine disain seostub ilmselt tavamõtlemises kõige rohkem poliitikadisaini mõistega. Siin kasutatakse olemasolevat teavet ja teadmust, töötatakse võimalused süsteemselt läbi ja kujundatakse uudne poliitika või poliitikalahendus. Sellega haakub ka nüüdseks üsna laialt levinud poliitikalaborite tegevus. Innovatsioonipõhise disaini õnnestumiseks on oluline läbimõeldud rakendamine ja poliitikaosaliste koostöö saavutamine, siin võib abiks olla piloteerimine.

Juhuslik ja eksperimentaalne disain võivad tunduda midagi kahtlast, ent nagu juba teame, ei mõelda iga poliitikalõigu peale pidevalt põhjalikult ja süsteemselt, osa lahendusi otsib oma probleemi ning on teisigi tegureid, mille mõjul võib poliitikalahendus tekkida

juhuslikult ning mõned neist võivad osutuda uuenduslikuks ja hästitöötavaks. Siiski juhtub sageli, et juhuslik lahendus kukub kehvasti välja.

See on ka aluseks ettevaatlikkusele puhteksperimentaalse disaini suhtes, kus käivitatakse teatud poliitika ja vaadatakse, mis juhtub, ning vastavalt sellele korrigeeritakse poliitikalahendust. Erinevalt innovatsioonipõhisest poliitikadisainist ei ole puhteksperimentaalne lahendus enne põhjalikult läbi töötatud, vaid pigem induktiivne ja avastuslik, mistõttu võib sellist piloteerimist kritiseerida inimkatse läbiviimisena. Seda kriitikat võib laiendada piloteerimisele, ent samas on ükskõik kui läbimõeldud poliitika rakendamine ikkagi katsetus ning tavaliselt on mõistlikum teha seda esialgu väiksema ja huvitatuma rühmaga.

Teatud mõttes on igasugune poliitikakujundamine lahendusele suunatud ja seda saab käsitleda disainina. Väljendit poliitikadisain kasutatakse tavaliselt siiski läbimõelduma ning tavaliselt ka sisu ja mõju mõttes ambitsioonikama poliitikalahenduse väljaarendamise kohta. Nii võime eristada poliitikaid alates mittemõtlemisest kuni täisdisainini. Täisdisain tähendab, et värske pilguga töötatakse läbi probleem, eesmärgid, lahendusloogikad ja -teed, rakendamise struktuur ja korraldus või oluline osa neist. Silmas peetakse valikuid kuni poliitika täieliku ümbertegemise või lõpetamiseni. Nii programmipõhine kui läbimõeldud asendamine tähendavad korralikult ettevalmistatud poliitika muutmist, esimese puhul poliitikaprogrammi uuendamist, teise puhul laiema pildi arvestamist ning vajadusel programmide ulatuse ja jaotuse muutmist. Laenamisel tuginetakse tavaliselt sellele, et poliitika on kuskil edukas olnud, ent omapoolne läbitöötamine pole alati liiga põhjalik. Juhusliku disaini puhul kaldutakse vastuseid otsima vastavalt probleemide esile kerkimisele ning kasutatakse parasjagu sobivana tunduvaid lahendusviise ja käepäraseid vahendeid. Mittedisain tähendab reageerivat olustiku haldamist, millel võib olla väga erinevaid kujusid.

Lõpetuseks

Nüüdseks peaksid olema selged sisust lähtuva, eesmärgile suunatud, aga ka paindliku, läbimõeldud, aga vajadusel pidevalt uut omandava poliitika kujundamise võimalikkus ning piirjooned selle tegemiseks. See ei tähenda iseenesest, et kõik poliitikud ja ametnikud oleksid huvitatud sisukeskselt poliitikat kujundama või et valijad seda kohe häältega premeeriksid, samas pole see ka kuidagi välistatud. Olulisem on aga, missugused võiksid olla sisust lähtuva poliitika järelmid riigi ja kohaliku tasandi valitsemisel, eriti uuenemisel.

Ühelt poolt survestavad elumuutused niikuinii uuendusi tegema, see vajadus jõuab ka kõige rohkem võimulpüsimisele suunatud juhtideni. Muidugi on poliitikamuutuse strateegiaid mitmeid, nagu teksti alguseski välja toodud, ent arusaadavalt on paremaid võimalusi, kui tegutseda hädaga, probleemidele reageerides ja otsekui tulekahjusid kustutades. Kui tahta tegutseda kvaliteetsemalt, tõusevad poliitikakujundamisvõime ja poliitikadisain kohe kesksele kohale.

Piirkonna atraktiivsus sõltub paljudest teguritest, nagu elukvaliteet, haritud tööjõud, ettevõtlust ja töömoraali ja koostööd soodustav ühiskondlik kultuur jne, aga olulisel kohal on heakvaliteediline valitsemine. Ilmekas nüüdisnäide on koroonapuhanguga toimetuleku erinevused riigiti, pikema arengu vaates aga kasvõi Soome areng Teisest maailmasõja järgsest NSVL-i vasalli taolisest staatusest ja suhteliselt vaesest ja kohalikust sõjareparatsioonide maksjast maailma üheks arenenud tippriigiks või siis vastupidi Ukraina allakäik Nõukogude aja järel.

Nii riigi kui piirkonna arenguks on vajalik mingisugune nägemus, visioon. Visioon aitab määratleda uuendamissuuna, ilma selleta on tegevused tühi rapsimine või inkrementalism ja heale õnnele lootmine. Samas on visiooni töölepanekuks vaja veel ühte kihti, mis

pole veel juhtimine. See ongi poliitikakujundamine, võime eesmärgid sobivas võtmes operatsionaliseerida ning sekkumisloogika ja vahendite valiku ja häälestamise kaudu tegevustena välja arendada. Eriti vajalik on see poliitikutele, aga kohati ka ametnikele. Seega on poliitikakujundamine üks koht, kuhu on arenguks vaja investeerida, nii otsustaja isikliku läbimõtlemise ja pingutusena kui ka ekspertide kasutamisena.

Poliitika väljaarendamisel heale õnnele või talupojamõistusele lootmine või lihtsalt julge pealehakkamine pole sugugi piisav, kasuks on oskuste ja ekspertiisi kaasamine, sh konsultatsioonina juba eesmärgistamise juures. Tõmmates rööpjooni aednikutööga, tunnevad ilmselt paljud huvilisi, kes hakkavad julgelt peale ja omandavad kogemuse korduvatest taimehävingutest õppides. Enamik siiski räägib enne teistega, tutvub heade ja halbade praktikatega ning suudab toimida sujuvamalt. Julge pealehakkamine on ka parimal juhul ainult pool võitu, mõistlik eneseharimine ja teistega suhestumine on nii aedniku kui ka poliitika rakendaja oluline edutegur. Küll võiks eksperimentaalsest ja piloteerivast poliitika väljaarendamisest abi olla keerulist majanduslikku ja sotsiaalset restruktureerumist üleelavas piirkonnas, nagu seda on Kirde-Eesti [38].

Kuigi poliitikadisain on kontekstuaalne ja keskkond muutlik, on avaliku poliitika kujundamise võimaluste ja vahendite varasalve tundmine oluline. On suur vahe, kas sobiva poliitika väljaarendamist alustatakse jalgratta iga kord uuesti leiutamisest või kõrgemalt teadmustasemelt. Lisaks teadmistele väljendub see ka oskustes ja hoiakutes, millega tegutsema asutakse.

4.1.1.6 Jan Trei: Riigieelarve läbirääkimised läbi kohaliku omavalitsuse prisma

Eesti Linnade ja Valdade Liidu asedirektor

Eesti Linnade ja Valdade Liit (ELVL) on üleriigiline omavalitsusliit, mille eesmärgiks on kohaliku omavalitsuse üksuste (KOV) ühistegevuse kaudu kohaliku omavalitsuse üldisele arengule kaasaaitamine, oma liikmete (77 kohaliku omavalitsuse üksust) esindamine ja nende ühiste huvide kaitsmine. Samuti esindada ja kaitsta liikmete huve nii riigisisesel kui ka rahvusvahelisel tasandil. Tegevusvaldkond hõlmab kohaliku omavalitsuse korraldust, alates rahandusest, õigusloome kujundamisest ja kaasa rääkimisest (kooskõlastused ja arvamused õigusaktidele ja seaduseelnõudele) ning lõpetades välissuhtlusega. Liidu esindajad osalevad erinevate ministeeriumite juhtrühmade (54 erinevate valdkondade juhtrühmad) ja Riigikogu töökomisjonide töös, kus kaitseme liidu huve ja kujundame seisukohti.

ELVL partnerina riigieelarve läbirääkimistel

Üheks peamiseks ja unikaalseks ELVL tegevusvaldkonnaks on kohaliku omavalituse üksuste esindamine riigi eelarveläbirääkimistel. Riigieelarve läbirääkimiste eesmärk on, et kohalikele omavalitsustele oleks tagatud stabiilne tulubaas ja finantsautonoomia, et põhiseaduses sätestatud kohalike omavalitsuse laialdane enesekorraldamise õigus saaks ka maksunduse vallas tugevama sisu. Läbi riigieelarve läbirääkimistel osalemise saame kujundada omavalitsuspoliitikaid ning kaitsta omavalitsuste huvisid riigi tasandil.

Riigieelarve läbirääkimiste poolteks on Vabariigi Valitsuse poolt moodustatud valitsuskomisjon ja Eesti Linnade ja Valdade Liidu poolne töörühm, mille koosseisus on liidu juhatuse liikmed ja ELVL büroo juhtkond. ELVL ja valitsuskomisjon juhinduvad oma tegevuses Euroopa kohaliku omavalitsuse harta põhimõtetest, põhiseaduse paragrahvidest 154 ja 157, Eesti Vabariigi seadustest, poolte poolt kinnitatud läbirääkimiste töökorrast, riigi eelarvestrateegia läbirääkimistel arutatust ja läbirääkimiste käigus vastu võetud otsustest.

ELVL ja valitsuskomisjoni läbirääkimiste põhieesmärk on kohalikele omavalitsustele stabiilse, seadustele ning Euroopa kohaliku omavalitsuse hartale põhineva tulubaasi kindlustamine, mis tagaks kohalikule omavalitsusele seadustega ja seaduste alusel pandud ülesannete täitmiseks vajaliku tulubaasi ning võimaldaks kohalikuks arenguks vajalikud investeeringud ja omavalitsuste jätkusuutliku arengu. Riigieelarve läbirääkimised toimuvad Valitsuskomisjoni koosolekutena ja valdkondlikes töörühmades.

Riik on moodustanud valdkondlikud läbirääkimiste töörühmad, kuhu kuuluvad nii ELVLi ja KOVde esindajad kui ka valdkondlike ministeeriumite esindajad. Läbirääkimiste korraldamise eest vastutab riigihalduse minister, kes on ühtlasi Valitsuskomisjoni juht. Riigieelarve läbirääkimistel lepitakse kokku läbirääkimiste tulemuste kajastamises riigieelarve strateegias ja vastava aasta riigieelarve eelnõus (läbirääkimiste lõpp-protokoll). Eelarveläbirääkimiste protokoll ehk tulemused esitatakse iga-aastaselt koos riigieelarve eelnõuga ja selle juurde kuuluva seletuskirjaga Riigikogule.

Omavalitsuste tulubaas ja finantsautonoomia – suur väljakutse ja probleemkoht omavalitsustele

Euroopas Liidus mõõdetakse kohaliku omavalitsuse autonoomiat indeksiga. Kohaliku autonoomia indeksi järgi asetub Eesti 17 kohal Euroopas (2018 andmetel). Kõige suurema kohaliku omavalitsuse autonoomiaga riigid Euroopas on Šveits ja Soome. Nimetatud näitajate üle-Euroopalises võrdluses on järeldatud, et Eestis on nõrk finantsautonoomia kohalikel omavalitsustel.

Suureks probleemiks ja väljakutseks omavalitsustele on tulubaasi ja finantsautonoomia küsimused. Tänases õigusruumis puuduvad omavalitsustel arvestatavad võimalused iseseisva tulu kogumiseks. Kohalikud omavalitsused on väga suures sõltuvuses riigieelarvest. ELVL on seisnud ja seisab selle eest, et suureneks omavalitsuste finants- ja maksuautonoomia.

Riigieelarve läbirääkimistel oleme teinud ettepanekuid kohalike maksude süsteemi kaasajastamiseks, eesmärgiga laiendada omavalitsuste võimalusi tulu kogumiseks. Näiteks ettepanek kehtestada seaduse tasemel omavalitsustele võimalus turismimaksu kogumiseks, mis on väga laialdaselt levinud Euroopa riikides ja omavalitsustes, kaaluda müügimaksu taastamist juriidiliselt korrektses maksuvaidlusi välistavas sõnastuses.

Samuti on ka Vabariigi President välja toonud mõtte vajadusest jaotada maksutulu rohkem kohalike omavalitsuste kasuks.

Maksutulu temaatika sõltub paljuski kohaliku omavalitsuse finantsautonoomiast ning kui palju seda riigi poolt omavalitsustele tegelikkuses on tagatud. Kohalik omavalitsemine ja selle autonoomia on alus demokraatliku ühiskonnakorralduse toimeks, mille üheks oluliseks aluseks on vajalike finantsressursside piisav olemasolu.

Eestis on kokku 79 kohalikku omavalitsust, kelle korraldada on lasteaiad ja koolid, teed, kultuuri- ja sporditegevus, sotsiaalkaitse, huvitegevus ja teised avalikud teenused. KOVi tuludest 61% laekub maksudest, 24% tasandus- ja toetusfondist ning 15% muudest allikatest. Riigieelarvest eraldatud riiklike maksutulude (tulumaks ja maamaks) ning tasandus- ja toetusfondi ühtne eesmärk on tagada kohalikele omavalitsustele piisavad vahendid kohalike elu küsimuste üle iseseisvalt seaduste alusel otsustamiseks.

Üle poole kohalike omavalitsuste kogusissetulekutest moodustab nende elanike makstud brutotöötasult arvestatud **füüsilise isiku tulumaks** (2019. a 11,93%), mida laekus kokku 2019. aastal 1215 mln eurot. **Maamaks** laekub kogu ulatuses KOVi eelarvetesse, 2019. aastal laekus kokku 59,1 mln eurot. Riiklike maksude kõrval võib omavalitsus kehtestada oma territooriumil ka kohalikke makse (nt reklaamimaks, parkimistasu), aga nende osakaal kohalikus eelarves on väga väike. **Tasandusfond** (2020. aasta riigieelarvest eraldati

107,15 mln eurot) on mõeldud valdade ja linnade eelarveliste võimaluste ühtlustamiseks. **Toetusfond** (2020. aasta riigieelarvest eraldati 621,7 mln eurot) koosneb valdkondlikest toetusliikidest, võimaldades katta õpetajate tööjõukulusid, tagada koolilõunat, maksta toimetulekutoetusi ja hooldada kohalikke teid.

Riigieelarve läbirääkimised

Läbirääkimistel üheks kandvamaks valdkonnaks on rahandus- ja maksupoliitika töörühm, kelle üheks olulisemaks eesmärgiks on KOVi tulubaasi taastamine ja üksikisiku tulumaksu arvestamise protsendi tõstmine riigieelarves 2008. a majanduskriisi eelsele ajale (riik kärpis omavalitsuste üksikisiku tulumaksu osa 11,9 protsendilt 11,4 protsendile). Tänaseks on riigieelarve läbirääkimiste tulemusena lepitud kokku 2021. a üksikisiku tulumaksu protsendi suuruseks 11,96%. Lähiaastate eesmärk on jõuda riigiga kokkuleppeni 12,18%. Kohalike omavalitsuste tulubaasi taastamise protsess vajab jätkamist. Lisaks on läbirääkimiste käigus tehtud mitmeid ettepanekuid (netovõlakoormuse piirmäära muutmine, mitteresidendist füüsiliste isikute, dividendide ja pensionidelt maksatava tulu pealt tulumaksu ning käibemaksu osaliseks eraldamiseks kohalikele omavalitsustele, KOVi poolt tehtud investeeringutelt käibemaksu osa tagastamine). ELVL ettepanekul lisati riigi koalitsioonileppesse maamaksu ja maade erakorralise hindamise temaatika. Sellest tulenevalt on riik alustanud uue maamaksu mudeli ja maade erakorralise hindamise temaatika analüüsi.

Jätkuvalt on läbirääkimiste laual kohalike teede hoiu valemipõhine toetus (sooviti 2021. aastaks 43,50 mln, eelarve eelnõus 29,3 mln eurot), mille osa jäi ELVL eriarvamusele. Samas riigi poolt suurenes projektipõhine (KOVi läbiv transiittee ja ettevõtlusega seotud teed) toetusteede korrastamiseks (sooviti 2021. aastaks 10 mln, eelarve eelnõus 20 mln eurot).

Lisaks on läbirääkimiste käigus tehtud mitmeid ettepanekuid (netovõlakoormuse piirmäära muutmine, mitteresidendist füüsiliste isikute, dividendide ja pensionidelt maksatava tulu pealt tulumaksu ning käibemaksu osaliseks eraldamiseks kohalikele omavalitsustele, KOVi poolt tehtud investeeringutelt käibemaksu osa tagastamine). ELVL ettepanekul lisati riigi koalitsioonileppesse maamaksu ja maade erakorralise hindamise temaatika. Sellest tulenevalt on riik alustanud uue maamaksu mudeli ja maade erakorralise hindamise temaatika analüüsi.

Eriolukorra ajal eraldas riik KOVle 130 mln euro ulatuses COVID-19 erimeetmeid (tulubaasi stabiliseerimiseks, investeeringuteks põhivarasse ja teede taristusse). Riik ja ELVL tegid koostööd erimeetmete sisu kujundamisel ja meetme määruste koostamisel.

Läbirääkimiste põletavamad teemad ja küsimused

Hariduse ja noorsoovaldkond – Õpilaste arvu üldine langus (mõju haridusvõrgule). Õpetajate järelkasv ja hariduse kvaliteet. Õpetajate keskmine vanus on tõusuteel ning mõnede ainete õpetajaid ei jätku, mis võib mõjutada ka hariduse kvaliteeti. Kaasava hariduse kontseptsiooni rakendamine nii lasteaias kui koolis. Tugispetsialistide puudus nii lasteaedades kui üldhariduskoolides. KOVde soov on jätkata Põhikoolide taristu meetmega ka järgmisel EL finantsperioodil 2021–2027 samas mahus. Haridusvaldkonna arengukava aastateks 2021-2035. KOVde ootus huvihariduse ja huvitegevuse täiendava riikliku toetuse jätkumiseks. Suurendada kohalike omavalitsuste võimekust väärtustada kvalifitseeritud huvihariduse õpetaja ja huvitegevuse juhendaja töötasu.

Töö, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkond – Probleemid töö, sotsiaal ja tervishoiuvaldkonnas seostuvad vananeva rahvastiku ja sellest tulenevalt survega sotsiaalkaitse teenustele omavalitsustes. Esmatasandi arstiabi (perearstiteenus) kättesaadavuse tagamine riigi poolt võrdsetel alustel üle Eesti nii kodus kui hooldekodus. Hoolekandekeskuste ja teiste pika-

ajalise hoolduse teenuskohtade (uute või olemasolevate) taristute rajamine, korrastamine (eriti dementsuse sündroomiga isikutele). Sotsiaalmajade/korterite ehitamine või olemasolevate renoveerimine, kus oleks garanteeritud ka esmane abistamisteenus. Kogukonnapõhiste teenusmajade loomine vanemaealiste või erivajadustega inimeste sihtrühmale (vaheetapp kodus elamise ja hooldekodu vahel).Tagada erihoolekandeteenuste, sh igapäevaelu toetamise, kogukonnas elamise ja ööpäevaringse erihooldusteenuse kättesaadavus ja piisav rahastamine, sh leida vahendid kohalikele omavalitsustele vastavate teenuste tagamisega seotud kulutuste kompenseerimiseks. Leida riigil täiendavaid eelarvelisi võimalusi toetamaks kohalikke omavalitsusi EL Sotsiaalfondi vahendite abil välja arendatud ja osutatud teenusmahtude hoidmiseks. Tallinna ja Eesti riigi koostöös rajada Tallinna Haigla. Rahastada üldhooldusteenust osaliselt riigieelarvest. Üldhooldusteenuse koha maksumus käib Eesti pensionärile üle jõu. Suurendada asendus- ja järelhooldusteenuse korraldamise kulude katteks eraldatavaid vahendeid. Ligipääsetavuse temaatika (erivajadustega inimeste eluruumide kohandamine; ligipääsetavus avalikesse asutustesse ja ühistransporti). Kodus elamise toetamine kodude kohandamisega (eriti maapiirkondades).

Transpordi ja teede valdkond – Teede ehituse, sh kergliiklusteede rajamiseks oleks KOVdel vaja lisaraha riigieelarvest ja EL struktuurivahenditest. Viimaste osas teevad ELVLi kuuluvad kohalikud omavalitsused aeg-ajalt edukalt ka piiriülest koostööd näiteks Eesti-Läti suunal, mille tagamaid ja saavutusi on käesolevas kogumikus kirjeldanud Hannes Nagel [45]. Samas vajavad omavalitsused investeeringuid järjest enam keskkonnasäästlikku ühistransporti. Seetõttu tuleks alustada riigieelarveliste toetuste eraldamisega investeeringuteks ühistransporti, mis aitab leevendada ka ligipääsetavuse problemaatikat – ühistranspordipeatused oleks vaja muuta ligipääsetavaks (sh pimedatele ja kurtidele). Suuremate õiguste andmine KOVidele automaatse liiklusjärelevalve teostamisel (trahvirahad KOV-le). Rail Baltica peatuse taristu väljaehitamine ja selle sidumine regionaalsete transpordisüsteemidega.

Kultuuri- ja spordivaldkond – Tagada riigipoolne tegevustoetus KOVdele laulu- ja tantsupeotraditsiooni säilimise ja jätkusuutlikkuse osas. Suurendada vahendeid ujumise algõpetuse läbiviimiseks, täpsemalt transpordikulude katmiseks. Kahekordistada vahendeid rahvaraamatukogude teavikute soetamiseks ja raamatukogusüsteemi arendamiseks, samuti toetuse eraldamist teavikute transpordiks. KOV-de omandis olevate muinsuskaitse all olevate kultuuriväärtuste säilimine. Eraldada vahendeid KOV omanduses olevate, kuid sisuliselt üleriigiliste kultuuri- ja spordiobjektide arendamiseks (nt Tallinna Lauluväljak, Tallinna Linnateater). Jätkata maakondade spordikeskuste programmist regionaalsete tervisespordikeskuste toetamist riigieelarvest (RES-s 2019–2022 kavandatud mahus, s.o 2,9 mln eurot). Toetada jätkuvalt regionaalseid tervisespordikeskusi, mille kaudu paraneb tervisesporditeenuse kättesaadavus ja kvaliteet (nt rajatud riigigümnaasiumite meede ei sisalda spordisaalide rajamist).

Lõimumise valdkond – Keeleõppevõimaluste laiendamine KOV-des. Leida võimalus toetada keeleõppevõimalusi kohalikes omavalitsustes Ida-Virumaal ja muudes kohtades, vastavalt vajadusele. Lõimumise teenuskaardi koostamine (kaasates teisi lõimumise valdkonnaga puudet omavad ministeeriumid) ja liidu, et kaardistada koostöökohad lõimumise valdkonnas. Soodustada vähemusrahvuste kultuuriseltside loomist ja tegutsemist, läbi projektikonkursside kaasates neid lõimumisprotsessi ja aidata neil säilitada oma kultuuriruumi (rahastamine riigieelarvest).

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdkond – Omavalitsuste infotehnoloogia arendamine. KOV IKT strateegia 2021 ja tegevuskava selle elluviimiseks**.** Liit hakkab haldama ja arendama KOV infosüsteeme: KOVMEN; KOVTP; VOLIS; Anna Teada. Töötame välja KOV-le töökoha haldusmudelit. Kiire internet maapiirkondadesse.

Keskkonna-ja maaküsimuste valdkond – Rohepööre ja jäätmete taaskasutuse suurendamine. Planeerida riigieelarves ette vahendid maamaksu vähenemise kompenseerimiseks kohalikele omavalitsustele, mis tuleneb riigi poolt kaitsealadele, loodusreservaatidele ja sihtkaitsevööndite ning püsielupaikade sihtkaitse vööndite kehtestatud maksusoodustustest; Arvestada CO_2 kvootide müügitehingutest laekuvate vahendite suunamisel võimalustega omavalitsustaristu heakorra tagamiseks. Kaaluda võimalusi tulevaste perioodide CO_2 kvootide müügitehingutest laekuvaid vahendeid: suunata KOV välisvalgustuse alaste kokkuhoiumeetmete rakendamiseks, sealhulgas amortiseerunud valgustite koos kande- ja liinielementide uuendamisega, mitmeastmelist juhtimist võimaldavate juhtimissüsteemide ja selleks sobivate valgustussüsteemide soetamiseks.

Vaatame optimistlikult tulevikku

Omavalitsuste jaoks on kindlasti väga oluline saada osa ka järgmise perioodi EL 2021–2027 struktuurimeetmetest, millega omavalitsused saaksid panustada vajalikesse investeeringutesse ja avalike teenuste arendamisesse. Ka siinkohal plaanime liidu poolt esitada ettepanekuid riigile, et koos riigiga kujundada kohalikele omavalitsustele vajalikke toetusmeetmeid, mis arvestaks omavalitsuste tegelike vajaduste ja valdkondadega.

Eesti Linnade ja Valdade Liidu ja riigieelarve läbirääkimiste tulemusena on tänane Valitsus võtnud suuna omavalitsuste rolli tugevdamisele ning tulubaasi tõstmisele. Selle väljenduseks on viimase *kahe aasta* jooksul riigieelarve läbirääkimistel sõlmitud lõpp-protokoll.

Kohalikud omavalitused on tugevad ja võimekad sellisel juhul, kui neile on tagatud piisav tulumaas ja maksutulud. Ikka selle ülla eesmärgi nimel, et pakkuda kvaliteetseid kodulähedasi avalikke teenuseid ja investeeringuid.

4.1.2 Alar Karu: Viljandimaa

Viljandimaa Omavalitsuste Liidu esimees, Viljandi vallavanem

Viljandimaa

Viljandimaa on ajalooliselt rikas kant, seda nii oma ajaloo, looduse kui ka inimeste töökuse tulemusel loodud väärtuste näol. Aja kulg on korduvalt muutnud Viljandimaa rolli nii Eesti kui ka kogu maailma suhtes. Kui aga XXI sajandil on Tallinnast ja Tartust väljapoole jäävad alad liikunud pigem ääremaastumise suunas, siis just ehk viimased aastad ja ka koroona epideemia on pigem keskmesse toonud nii kvaliteetse elu- kui ka looduskeskkonna ja Viljandimaale annab siin võrdset otsida. On kaunist ja puutumatut loodust, on võimalus arendada mahepõllumajandust, samas on lähedal keskused Tartu ja Viljandi. Tundub, et Viljandimaa kohalike omavalitsuste peamiseks ülesandeks ongi saanud oma tugevuste väljaarendamine ja seeläbi aina konkurentsivõimelisemaks muutumine kasvõi Eesti linnade/valdade seas.

Võib öelda, et Viljandimaal on tugevad omavalitsused, kes koostöös riigiga oma linna ja valdade kodanikele aina paremaid elutingimusi soovivad luua. Tänavune, Eesti VI Omavalitsuspäev toimub 26.–27. augustil Tartus. Ja arutamegi seal kõik koos riigi ja omavalitsuste koostööd, mis ongi üks olulisimaid mõjutegureid kohalike omavalitsuste arengus ja arendamises. Hea koostöö näiteks riigiga on ka 1. oktoobril tähistatav Omavalitsuspäev, mille seaduse Riigikogu võttis vastu 29. mail 2018. aastal.

Nüüd aga Viljandimaast ja tema saavutustest lähemalt.

Viljandimaa majandus

Lõuna-Eestile omaselt ilmestab Viljandimaa majanduselu põllu-, metsamajandus- ja kalandusettevõtete rohkus, mis moodustavad maakonna ettevõtete käibest pea neljandiku. Võrreldes teiste Eesti piirkondadega paistab Viljandimaa silma ühtlaselt üle maakonna jaotunud töötleva tööstusega. Eriti edukalt toimetatakse puidu, mööbli, tekstiili ning metalli- ja masinatööstuse klastris. 2021. aastal teostatud metalli- ja masinatööstuse sektorianalüüs näitas, et metalli- ja masinatööstus on maakonna võtmesektoriks, kus toodetakse keskmisest kõrgema lisandväärtusega keerukamaid tooteid ja masinaid. Samuti tegutsevad maakonnas rahvusvaheliselt tuntud ja tunnustatud tehnoloogia ja tarkvara ettevõtted nagu Cleveron, Eziil ja paljud teised.

Maakonna lähiaastate arengustrateegia ettevõtluse ja tööhõive edendamisel on suunatud kolme tööstusalasse, need on Mäeltküla-, Suure-Jaani- ja Kase tööstusala Karksi-Nuias. Neis kõigis kolmes on esimesed ettevõtted juba tegevust alustanud. Nimetatud tööstusalade arengupotentsiaal võimaldab 45 kuni 50 ettevõttel luua ligi poolsada töökohta. Samaaegselt ei jäeta tähelepanuta ka elukeskkonna arendamist, ilma milleta on ettevõtluse arendamine mõeldamatu.

Koroonaajastu on toonud piirkonda ka positiivseid suundumusi. Viimase aasta jooksul on järjest enam aktiivseid ettevõtlikke inimesi leidnud tee tagasi kodukanti, toonud siia toimivaid ettevõtteid või alustanud uusi ärisid.

Suure arengupotentsiaaliga on Viljandimaal turismiettevõtlus. Maakonnas tegutseb ligi 200 rohkemal või vähemal määral end turismivaldkonnaga sidunud ettevõtet. Peamiselt on tegu väikeettevõtetega, tihti ka pereettevõtetega.

Maakonna muudab puhkemajanduse seisukohast unikaalseks paikkonna eriilmelisus. Maakonna keskel asetseva Viljandi linna ümbruses on neli omanäolist piirkonda – Mulgimaa, Soomaa, Võrtsjärv ja Sakalamaa. Igas piirkonnas tegeletakse aktiivselt eripäraste teenuste arendamisega ning lähiaastate arengueesmärgiks on turismiettevõtete võrgustamine, mis võimaldab väikestel tegijatel pakkuda kliendile mitmekülgsemat ja terviklikumat teenust. Koostööd tehakse üle maakonna piiri Põltsamaa ja Tõrva vallaga ning Järva maakonnaga. Mittekoosseisulise partnerina osaletakse ka Lõuna-Eesti turismiklastri tegevustes ning koostöös Pärnumaa turismiarendajatega planeeritakse ja viiakse ellu Soomaa piirkonna arendustegevusi.

Eriti tugev on viimastel aastatel olnud Mulgimaa kohaidentiteedi kasv, millele annavad lisatõuke Mulgi elamuskeskuse rajamine Sooglemäele Tõrva vallas ning Abja-Paluoja ja Mulgimaa kui terviku Soome-Ugri kultuuripealinna tiitli kandmine 2021. aastal.

Viljandi linn

Viljandi on kahtlemata üks ilusamaid ja omapärasemaid pika ajalooga Eesti linnu, olles tänapäeval arenenud tööstuse kui ka kultuuriga. Kuigi Viljandi sai linnaõigused juba 1283. aastal, on ta samas ikkagi noor ja arenev linn. Linna elanike arv on aegade jooksul sõdadest tingituna langenud mõnesajani, kuid jõudnud 1989. aastaks 24 000 ligi. Viljandi arengus on seega olnud tõuse ja mõõnasid, kiire oli areng Eesti Vabariigi ajal aastail 1918–1940, mil linn laienes mitmeid kordi ja muutus roheliseks suvituslinnaks, kus oli palju väiketööstust. Nõukogude ja saksa okupatsiooni ajal (1940–1991) kadus nii otsustamise kui rahalises mõttes linna iseseisvus, kuid elanike arv kasvas ja ehitati palju erinevaid hooneid ning laienes suurtööstus. Õnneks säilis aga linnaehituses seejuures varasem põhimõte: hea linn on inimeste jaoks selline, kus töö-, puhke- ja elutsoon paiknevad üksteisest võimalikult eraldi. Ka õnnestus sel ajal peaaegu vältida suurte plokkmajade ehitamist vanalinna.

Linna areng sai uue hoo 1991. aastal, mil Viljandi sai omavalitsusliku staatuse ja iseseisva eelarve. Juba 1989. aastal oli üle pika aja taas demokraatlikult valitud volikogu.

Sellest ajast kuni tänaseni on Viljandi palju muutunud. Lossimägede ja kauni järve kõrval on Viljandis nüüd moodne staadion, jalgpalliväljakud, kultuuriakadeemia, renoveeritud teater, spordihoone, tenniseväljakud ja -hallid, moodsad kaubanduskeskused, uus lauluväljak, Park-Hotel, uus gümnaasium ja renoveeritud koolimajad, renoveeritud muusikakool, kunstikool, spordikool ja uus spordihoone ja muud sellist. Lisaks on kerkinud palju uusi tööstushooneid, renoveeritud on turg ja paljud tänavad. Kõige selle juures on oluline osa olnud nii Viljandil endal kui ka riigil, Euroopa Liidul ja ettevõtjail. Euroopa Liidu abi on olnud oluline infrastruktuuride ja hoonete moderniseerimisel.

Aegade jooksul on Viljandis sündinud rida traditsioone, millest enamik on pikaaegsed: ümber järve jooks, folk, vanamuusika päevad, laulu- ja tantsupeod, hansapäevad, vana-muusika päevad ja palju teisi traditsioone. Lähematel aastatel peaks Viljandi saama moodsa spaa järve äärde, uue haigla kesklinna, renoveeritud mõisahoone, hoo on sisse saanud ka Viljandi Järveotsa elamurajoon, kust on kadunud inetud vene sõjaväest maha jäänud garaažid.

Praeguse Viljandi kohta võib öelda, et tegemist on arenenud majandusega kultuuri- ja spordilinnaga, millel on oma kindel koht Eesti linnade seas. Kui õnnestub senisest enam pidurdada elanike arvu vähenemist ja pöörata see kasvule, ootab Viljandit ees stabiilne areng, kus on hea nii töötada kui puhata ja meelt lahutada. Ja viimast mitte ainult viljandlastel kui ka turistidel.

Viljandi vald

Viljandi vald on rõngasvald, mis ümbritseb täielikult Viljandi maakonna suurimat tõmbekeskust Viljandi linna.

Viljandi vallal oleks justkui kaks sünnipäeva. Viljandi vald moodustati 5. novembril 2013 nelja valla – Paistu, Pärsti, Saarepeedi ja Viiratsi ühinemise tulemusena.

25. oktoobril 2017. aastal aga liitusid Viljandi vallaga Tarvastu ja Kolga-Jaani vallad. Viljandi vald piirneb Mulgi, Põhja-Sakala, Tõrva, Elva ja Põltsamaa valdadega.

Viljandi valla ida- ja kirdepiir jookseb mööda Eesti suurima siseveekogu, Võrtsjärve kallast. Osa Viljandi vallast – Paistu, Pärsti ja Tarvastu piirkond, asub aga mulgi keele ja kultuuripiirkonnas.

Viljandi vald on pindalalt Viljandimaa suurim ja rahvaarvult Viljandi linna järel maakonna teine omavalitsusüksus. Viljandi vallas elab ligi 14 000 elanikku. Valla pindala on 1371,64 km^2 ning vallas on 126 küla ja neli alevikku – Ramsi, Viiratsi, Mustla ja Kolga-Jaani.

Viljandi valla peamiseks prioriteediks on noored ja haridus. 9 kooli ja 11 lasteaeda, Just alustatakse Tarvastu Gümnaasiumi staadioni ning Kolga-Jaani lasteaia renoveerimist, laiendatakse Viiratsi lasteaeda. Äsja just lõpetati aga Pärsti mõisas asuva lasteaia renoveerimine, millest on saanud üks Eesti uhkemaid ja originaalseima sisekujundusega lasteasutusi Eestis.

Viljandi valla ettevõtjad tegutsevad mitmesugustes valdkondades – puidutöötlemine, põllumajanduslik tootmine, sealhulgas seakasvatus ja piimakarjakasvatus, lihatöötlemine, kaubandus, teenindus, kalandus, turism. Ettevõtete arv vallas on olnud pidevalt tõusuteel. Viljandi vallas on ka Mäeltküla tööstuspark, mis on küll oma teekonna alguses, aga suurt perspektiivi tundub tal olevat.

Võrtsjärve piirkonnas on heal järjel kalandus, mida häirib küll perioodiliselt esinev madal veeseis. Kalandusega tegeletakse kõige aktiivsemalt vahetult Võrtsjärve ääres asuvates Valma, Oiu ja Kivilõppe külades. Viljandi vallas on kõik eeldused turismiettevõtluse arendamiseks. Võrtsjärvel on võimalik nautida kalesõitu koos kohaliku toidu (kalatoidud) pakkumisega, on Pärsti, Loodi, Vana-võidu, Kärstna ja Suislepa mõisad, Loodi loodus-

park, Kullamäe maastikukaitseala, Tarvastu ordulinnuse varemed, sportimisvõimalused – näiteks Holstre-Polli spordi- ja puhkekeskuses, Valma seikluspark jpm.

Vaatamisväärsustest tõuseb ilmselt taas esiplaanile Ennuksemäe metsavendade punker, kui see pärast renoveerimist augusti lõpus taas rahvale avatakse.

Viljandi vallas on head võimalused jahiturismi arendamiseks. Suured metsamassiivid arvuka ja liigirohke loomastikuga ning Võrtsjärve lähedus loovad selleks sobivad eeldused. Väärtus on huvitavate elulugudega inimesed ja ajaloolised persoonid Johan Laidoner, Jaan Tõnisson, kohad, mitmekesine loodus ja ajalugu.

Viljandi vallas tegutseb 4 rahvaraamatukogu, koos haruraamatukogudega aga kokku 22 raamatukogu. Sõltuvalt piirkonnast asub mõnes valla punktis kohaliku kultuurielu tuiksoon just raamatukogus. Lisaks valla poolt hallatavatele rahva- ja kultuurimajadele toimuvad vaba aja tegevused koolides-lasteaedades, külatubades, raamatukogudes ja noortetubades.

Olulist rolli valla kultuurielus mängivad ka kohalikud muuseumid. Viljandi valla territooriumil asub kokku neli muuseumi. Heimtali muuseumis saab tutvuda rahvusliku käsitöö näidiste koguga, näha vanu majapidamistarbeid ja saja aasta tagust klassitoa sisustust. Laste mängutoas ootab terve hulk kindamustris kootud põrsaid, kasse jm. koduloomi. Veski talu korraldab iga aasta maikuu viimasel pühapäeval kogukonna poolt väga oodatud Käsitöö- ja vanavarapäeva, kus kaubeldakse traditsiooniliste laadakaupadega, saab näha eksootilisi kodulinde ja tutvuda vanatehnikaga. Veski talu magasiaidas on aga ka püsinäitus. Tarvastu muuseumi ekspositsiooniks on „Tarvastu kihelkonna varasem ajalugu“. Tarvastu Käsitöökoda korraldab aga erinevaid näituseid ja on kohalike käsitööliste eestvedajaks. Oluline on eesti keele ja kultuuri hoidmine, edasiandmine tulevastele põlvedele ning seetõttu tuleb kultuurielu ja –traditsioone hoida ja toetada.

Viljandi valla territooriumil asuvad mitmed kaitsealad/pargid: Loodi looduspark, Kullamäe maastikukaitseala, Järveküla looduskaitseala, Alam-Pedja looduskaitseala, Varesemägede maastikukaitseala, Kärstna mõisa park, Tarvastu metsapark, Parika raba. Osaliselt valla maadel asuvad Rubina ja Muti maastikukaitsealad. Loodi looduspark on suurim maastikukaitseala Viljandi maakonnas ja on vastavalt majandustegevuse piiramise astmele jagatud 10 sihtkaitsevööndiks ja kaheks piiranguvööndiks. Väga rikas suurepäraste profiilide poolest on Tarvastu jõe org endise ordulinnuse kohal.

Valla tuntumad loodusobjektid on Viiralti tamm, Siniallikas, Loodi põrguoru paljand, Loodi lehispuistu, Vooru tamm, Kloostrimetsa kask, Köösi künnapuu, Kuressaare tamm, Säga (Lõhmuse) pärn, Suislepa paljand, Väluste rändrahn Kärstna allikas jne. Mitmed huvitavad matkarajad, sh ümber Viljandi järve kulgev rada, pakuvad suvel lusti matkajatele ja talvel suusasõpradele.

Viljandi valla pikaajaline eesmärk on hoida ja kasutada valla territooriumil asuvaid loodusressursse ning maastiku iseärasusi valla elanike ja turistide huvides, järgides säästliku arengu põhimõtteid ning propageerida säästlikku loodusressursside kasutamist.

Mulgi vald

Väärika ja põneva ajalooga Mulgi vald hõlmab Abja, Halliste, Karksi ja Mõisaküla piirkondi, mis on ikka silma paistnud ettevõtlikkuse, rikkaliku kultuuri, hariduse ja terava taibu poolest. Vallas on ainulaadne looduskeskkond, mille keskmes laiub ürgorg, külluslik ajaloopärand ja pikaajaliselt välja kujunenud traditsioonid. Siitmailt on pärit hulk silmapaistvaid riigimehi, kultuuriinimesi, teadlasi, sportlasi ja ettevõtjaid.

Mulgi vald moodustati aastal 2017 Viljandi maakonda jäävate Mõisaküla linna ning Karksi, Abja ja Halliste valla ühinemisel. Vald on küll noor, kuid juba Henriku Liivimaa kroonikas mainitakse kohta nimega Aliste ehk Alistekunde. Selle alla kuulusid Halliste kihelkond, Karksi alad ja keskuseks oli Karksi muinaslinnus, kuhu sakslased rajasid

13. sajandil ordulinnuse. Aastasadade jooksul on Halliste-Karksi kihelkonna ala olnud korduvalt sõdade ja rüüsteretkede tallermaa, kuid mulkide hakkaja vaim on aidanud alati taas jalule tõusta ja veelgi parema elu luua. Silmapaistev jõukus, mis mulkidele kuulsust on toonud, sai hoo sisse linakasvatusest, mis siinkandis tänu soodsatele kasvutingimustele eriti hästi edenes. Ka hariduse oluliseks pidamine ja näiteks esimeste hulgas tütarlastele hariduse pakkuma asumine tõi Mulgimaa eluolule hindamatut kasu.

Tänapäevase Mulgi valla keskus on väärtusliku miljööga Mulgimaa pealinn Abja-Paluoja. Asula tekkis 1895. aastal Mõisaküla-Viljandi kitsarööpmelisele raudteele rajatud jaama juurde, saades nime Abja mõisa ja Pärnu-Valga maantee ääres asunud Paluoja kõrtsi järgi. Linnas elab 1040 elanikku. 2021. aastal kannab Abja-Paluoja väärikat soome-ugri kultuuripealinna tiitlit. Teised valla piirkonnakeskused on valla vanim asustus Halliste, Eesti väikseim linn Mõisaküla ja edumeelne meepealinn Karksi-Nuia. Kogu vallas elab kokku veidi üle 7400 inimese. Piirkonnakeskuste ümber on hajaliasustusega talud, metsad, põllud ja järvesilmad. Kogu vallale on omane rahulik ja turvaline elukeskkond.

Tänapäeval on Mulgi valla elanikel lisaks väekale kultuurile ning viljakale pinnale olemas hästi arenenud haridusvõrk alus- ja põhihariduse ning kahe gümnaasiumiga, samuti suurepärased sportimisvõimalused ja kultuuriasutused, raamatukogud, muuseumid, pargid, mänguväljakud, matkarajad. Silmapaistvaimad asutused on Abja Spordikeskus ja Karksi-Nuia Spordikompleks koos staadionite, kaasaegsete saunade ja ujulatega, samuti Karksi-Nuia Kultuurikeskus, kus leiavad aset kontserdid, etendused, näitused ja laadad. Toimivad mitmekülgne huviharidus, sealhulgas meedia- ja tehnoloogiaõppe suunal ning noortekeskused, tegeletakse rahvatantsu, kergejõustiku ja motospordiga. Mulgi kultuuri edendavad jõudsalt Mulgi Kultuuri Instituut ja Mulgimaa Arenduskoda, lisaks hulk teisi tegusate inimeste poolt veetavaid asutusi. Hea ülevaate leiab mulgimaa.ee kodulehelt. Traditsiooniliselt toimuvatest sündmustest suurimad on Meefestival, Mulgimaa Pealinna Akordionfest, Urissaare Kantri, samuti laadad, suve- ja kodukandipäevad, ümberjärvejooksud ja mitmed teised spordisündmused. Ettevõtluses on hästi arenenud metalli-, tekstiili- ja puidutööstus, palju põnevat tehakse käsitöö ja toitlustuse vallas. Kohalike väikeettevõtjate arengule aitab kaasa Mulgi Väiketootjate Liit.

Hiljuti on valminud Abja-Paluoja esmatasandi tervisekeskus ning valmimas on Mõisaküla Hoolekandekeskus. Põhjaliku uuenduse on saanud mõlema gümnaasiumi täismõõtmetes kergejõustiku staadionid ja valmimas on 12 korteriga elumaja Karksi-Nuias, kõikjale üle valla ehitatakse uusi mängu- ja jõulinnakuid.

Toetudes väärikale ajaloole vaatab Mulgi vald tulevikku, keskendudes jätkuvale arengule ja heaolu kasvule. Valla visioon on olla tuntud kui elujõuline, jätkusuutliku arenguga omavalitsus, kus on kiiresti arenev majanduskeskkond ja atraktiivne elu- ning puhkekeskkond. Prioriteedid on piirkonna majandusliku konkurentsivõime suurendamine, kvaliteetse hariduse pakkumine ja atraktiivse elukeskkonna kujundamine. Tähtis on paikkonnale ainuomaste maastike ja asulate ajaloolis-kultuurilise miljöö säilimine ning üksteist toetava hästi funktsioneeriva asulatevõrgu jätkuv arenemine. Kaunis ja oskuslikult kujundatud ümbrus loob positiivseid emotsioone, kutsub valda juurde uusi elanikke ning pakub elamusi turistidele.

Põhja-Sakala vald

21. oktoobril 2017 said üheks Põhja-Sakala vallaks neli eriilmelist omavalitsust: Suure-Jaani vald, Võhma linn, Kõo vald ja Kõpu vald. 1153 km^2 asub kaks linna, kaks alevikku ning 70 küla, sh 173 km^2 Eesti suurima pindalaga küla Sandra küla.

Juhan Liiv on öelnud: „Kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta“. Põhja-Sakala vald on pikkade kultuuritraditsioonidega kaunis ja turvaline paik elamiseks ning au ja uhku-

sega väärtustame oma minevikku. Üle valla veavad kultuurivankrit valla hallatavad kultuuriasutused, kuid hindamatu panuse annavad kohalikud külaseltsid. Huviringe ja erinevaid sündmusi jagub igasse valla kanti. Esindusürituseks on kujunenud Suure-Jaani muusikafestival – kummardus omakandi heliloojatele: Artur, Villem ja Eugen Kapile ning Mart Saarele. Festivali üks menukaimaid kontserte toimub aasta lühimail ööl, päiksetõusu ajal Hüpassaare rabasaarel. Kandes edasi maailma vaimset kultuuripärandit, laulu- ja tantsupidude traditsiooni, jätkates Suure-Jaani piirkonna tava, korraldatakse Põhja-Sakala valla laulu- ja tantsupidu. Jätku on saanud Võhma Linna Päevad, Kõpu Pizzafest, Olustvere Lossipäev, erinevad laadad ning hulgaliselt väiksemaid piirkondlikke sündmusi.

Meie tugevus on meie inimesed. Kuigi Põhja-Sakala vallas on kokku saanud neli omanäolist ja eriilmelist piirkonda, siis igas kandis on hulgaliselt särainimesi ja tegusaid külaseltse, kes viivad meie elu edasi. Heade näidetena külateatrite festivali korraldaja ja kogukonna edendaja MTÜ Kuhjavere Küla Selts, aktiivne kogukonna eestvedaja MTÜ Kildu Külade Ühendus, menuka külalaada korraldaja ja kogukonna siduja Sürgavere Külaselts ja palju teisi kogukonnaühendusi, kes on igati toeks uutele tulijate ja kohapeal olijatele.

Meie valda iseloomustab suurepärane looduskeskkond, heas korras taristu, tugevad kogukonnad ning head tingimused vaba aja veetmiseks. Vallas on väga hea sportimisvõimaluste kättesaadavus. Suure-Jaanis on valgustusega kunstmuruväljak ning kohe valmimas kaasaaegne staadion. Mitmetes paikades on välijõusaalid. Kõpust Kõoni leiab sportimisvõimalusi nii noor kui vana, sh mänguväljakuid kõige pisematele.

Oleme uhked, et meil on oma spaa. 2019. aasta algul valmis vallakeskuses Suure-Jaanis Tervisekoda, kus on lisaks esmatasandi tervisekeskusele, politseile, kiirabile, apteegile, kohvikule, jõusaalile ja muule on võimalik nautida veekeskuse mõnusid.

Oleme vallas uhked oma ettevõtjate üle. Meie suurimad tööandajad on OÜ Eesti Höövelliist, Combimill Sakala OÜ, VinCom OÜ, Sihtasutus Lõhavere Ravi- ja Hooldekeskus, OÜ Mangen PM ja OÜ Kõpu PM. Et luua ettevõtluseks soodsaid tingimusi, on kohalik omavalitsus Euroopa Regionaalarengu Fondi toel viinud ellu projekti „Suure-Jaani tööstuspargi arendamine". Tööstuspargi loomise eesmärgiks on suurendada ettevõtlusaktiivsust ja töökohtade arvu Põhja-Sakala vallas ning Viljandimaal laiemalt. Meie eeliseks on logistiline asukoht, kus on tihe transpordiühendus keskuste ja elamupiirkondadega, heas korras tugiteede võrgustik ning vahetu lähedus suurematele maanteedele.

Suuresti Põhja-Sakala valla territooriumil asetseb Soomaa rahvuspark, mille erinevate loodus- ja kultuuriväärtustega tutvumiseks ning matkamiseks on rajatud üheksa õpperada, 11 lõkke- ja telkimiskohta, neli metsaonni, metsavahi metsamaja ja neli vaatetorni.

Põhja-Sakala vallas on imeline looduskeskkond elamiseks, heas korras taristu, tugevad kogukonnad, pikad kultuuritraditsioonid ning hulgaliselt eriilmelisi võimalusi vaba aja veetmiseks. Kohalik omavalitus käsikäes kogukondadega hoiab ja väärtustab minevikku, elab olevikus ning töötab ühise tuleviku nimel.

Viljandimaa tervitab kõiki kohalikke omavalitsusi kuumalt juba 2022. aastal, kui ise korraldab Eesti VII Omavalitsuspäeva Viljandis. Tere tulemast!

4.1.3 Tõnis Kõiv: Rae seab pilgu tulevikku

Rae vallavolikogu esimees

23. novembri 1866. aastal on kirjalikult fikseeritud esimene teadaolev Rae vallavolikogu istung (vt. artikli lõpus olevaid arhiivimaterjale) ja seda kuupäeva peame me Rae valla sünnikuupäevaks. Seega saab Rae vald 2021. aasta sügisel 155 aastaseks. Algusaja volikogu

töötas mõisnikest koosneva kihelkonnakohtu järelevalve all. Tänapäeval töötab vald kohtu järelevalve all ja õnneks teame teiste omavalitsuste kogemusest, et kohus võib volikogu otsuse ka kehtetuks tunnistada.

Rae vald on jätkuvalt kõige kiiremini kasvav omavalitsus kogu Eestis. Meile tuleb uusi elanikke juurde u 1000 inimest aastas. See tähendab, et Rae vallavolikogu ja vallavalitsus peavad igal päeval mõtlema ja arvestama üha suurema hulga inimestega, kellele teenuseid pakkuda, kelle jaoks elukeskkonda luua ja ka kelle küsimustele vastuseid anda. See on suur väljakutse ja sellele väljakutsele vastamiseks me anname oma parima päevast päeva, ehitades uusi lasteaedu ja koole, pakkudes teenuseid ja toetusi, innustades ja motiveerides, selgitades ja lahendades. Rae vald loob pidevalt uusi töökohti ja võtab tööle inimesi. Loodavad asutused vajavad uusi töötajaid ning ka olemasolevatesse tuleb töötajaid juurde võtta, et pakkuda tasemel teenust üha kasvavale elanikkonnale.

Rae vallavolikokku kuulub 2021. aastal 25 liiget ja võimuvastutust kannab Reformierakonna juhitud koalitsioon. Võib öelda, et aastakümneid tagasi on Rae valda iseloomustanud ka tihedalt vahetuv võim, kuid viimastel aastatel on märksõnaks pigem stabiilne poliitiline juhtimine. Loomulikult võivad valimised kõike muuta ja seetõttu tuleb oma tööd teha iga päev parimal võimalikul moel ning püsida tagasihoidlik ning näoga inimeste poole. Tammsaare kohaselt – tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb ka (valijate) armastus (toetus).

Rae vallavolikogu võib pidada ka poliitiliseks kasvulavaks, sest me oleme saatnud Vabariigi Valitsusse ministri ja Toompeale Riigikogu liikme. Samal ajal on meil ka väga staažikaid volikogu liikmeid, kes on osalenud otsuste langetamisel juba mitu koosseisu.

On üks teema, mis on Rae vallas püsinud esirinnas juba algusest peale. Nimelt kui Rae valla territooriumil aastal 1891 loodi Lagedi, Rae, Aruküla, Vaida, Arovalla, Kautjala ja Jüri kirikuvalla alusel üks omavalitsus, siis oli üheks omavalitsuse prioriteediks hariduse andmine. Ehitati koolimaju, kuigi maksumaksjaid oli hingekirjas vaid 1105.

Aastal 2021 on Rae vallas elanikke üle 21 000 ja haridus on jätkuvalt prioriteediks. Nii alusharidus kui põhiharidus. Aastal 2016 avasime uue Järveküla kooli ja viis aastat hiljem, aastal 2021 Kindluse kooli. Viie aasta jooksul ehitada kaks täiesti uut põhikooli, see on erakordne saavutus. 2021. aastal uuendasime riigiga sõlmitud kokkulepet, mille kohaselt ehitab riik Rae valda Rae riigigümnaasiumi, kus on 540 õppekohta.

Seega me võime öelda, et ajad küll muutuvad, aga teadmine, et hea haridus tagab ka keskmisest parema elujärje, ei ole muutunud ega tohikski muutuda.

4.1.3.1 Priit Põldmäe: Selge arenguvisioon ja hea ruumiline planeerimine tagavad valla kiire arengu!

Rae abivallavanem

Eesti taasiseseisvumise järgselt loodud kohalikel omavalitsustel tuli alustada kohaliku elu korraldamise ja suunamisega, milleks paljudel omavalitsustel kogemustest ja teadmistest vajaka jäi. Nõukogude ajal välja kujunenud parema mainega piirkondadel oli võib-olla alguses isegi lihtsam, kuna populaarsemaid piirkondi oli võimalik samas taktis edasi arendada. Kuid paljudel vastloodud omavalitsustel tuli asuda oma kohta ja võimalusi uues võtmes otsima!

Kuigi Rae vald asub vahetult pealinna lähedal ja on täna üks kiiremini arenev vald, siis mõnikümmend aastat tagasi koosnes vald vaid põhiliselt kehvas seisukorras põllumajanduslikust tootmisest ja kohe linna piiri ääres laiusid suured põllumaad. Linnalähedus aga meelitas otsima rahulikke ja rohelisemaid elupaiku neile, kes soovisid lisaks rohelusele ka säilitada linnas asuva taristu läheduse! Nii said alguse esimesed planeeringud, millega

Koopia õige
23.09.02.a.

Ajalooarhiiv

ARHIIVITEATIS

Tartu 23.02.2001 nr 182

Arhiiviteatis on välja antud Kaja Kalmerile vastuseks 23.02.2001 saabunud avaldusele Rae valla asutamise aja kohta.

1816. a Eestimaa kubermangu talurahvaseadusega moodustati iga mõisa piirkonnas talurahva kogukond ehk vald. Vastavalt 1866. a maakogukonna seadusele valiti kõigis Eestimaa kubermangu (Põhja-Eesti) valdades uue esindusorganina vallavolikogud ja moodustati vallakohtud. Seda silmas pidades võiks suurem osa omaaegse Eestimaa kubermangu valdasid tähistada 2001. aastal vallavolikogude valimise 135. aastapäeva. Uus Rae vald, milles ühendati mitu väiksemat valda, rajati 7. veebruaril 1891. aastal (Estljandskie gubernskie vedomosti. 1891. Nr 6. Lk 29).
Saadame Teile koopia Rae valla volikogu valimise protokollist 2. detsembrist 1866. aastast.

ALUS: EAA. Fondi nr 2639 eessõna;
Estljandskie gubernskie vedomosti. 1891. Nr 6. Lk 29;
Ene Hiio. Vallakohtute asutamisest Eestimaa kubermangus. // Ajalooline Ajakiri. 1998. 3 (102). Lk 77-92;
Rae valla volikogu protokolliraamat 1866-1871. EAA. 2639-1-117.

Lugupidamisega

Lea Leppik
Arhivaar
Tel. 27 421 337
Lea.Leppik@ra.ee
J. Liivi 4, 50409 Tartu

Riigilõiv 50.- krooni (alus: Riigilõivuseadus §186²)
Koopia(d) - krooni (alus: Riigiarhivaari.käskkiri 3/1-2 28. veebruarist 1999. a.)

Rahvusarhiiv
Ajalooarhiivi osakond
J. Liivi 4 , 50409 Tartu
E-post ajalooarhiiv@ra.ee
WWW http://www.eha.ee
Tel. (07) 421 337
(07) 422 336
Faks (07) 421 482

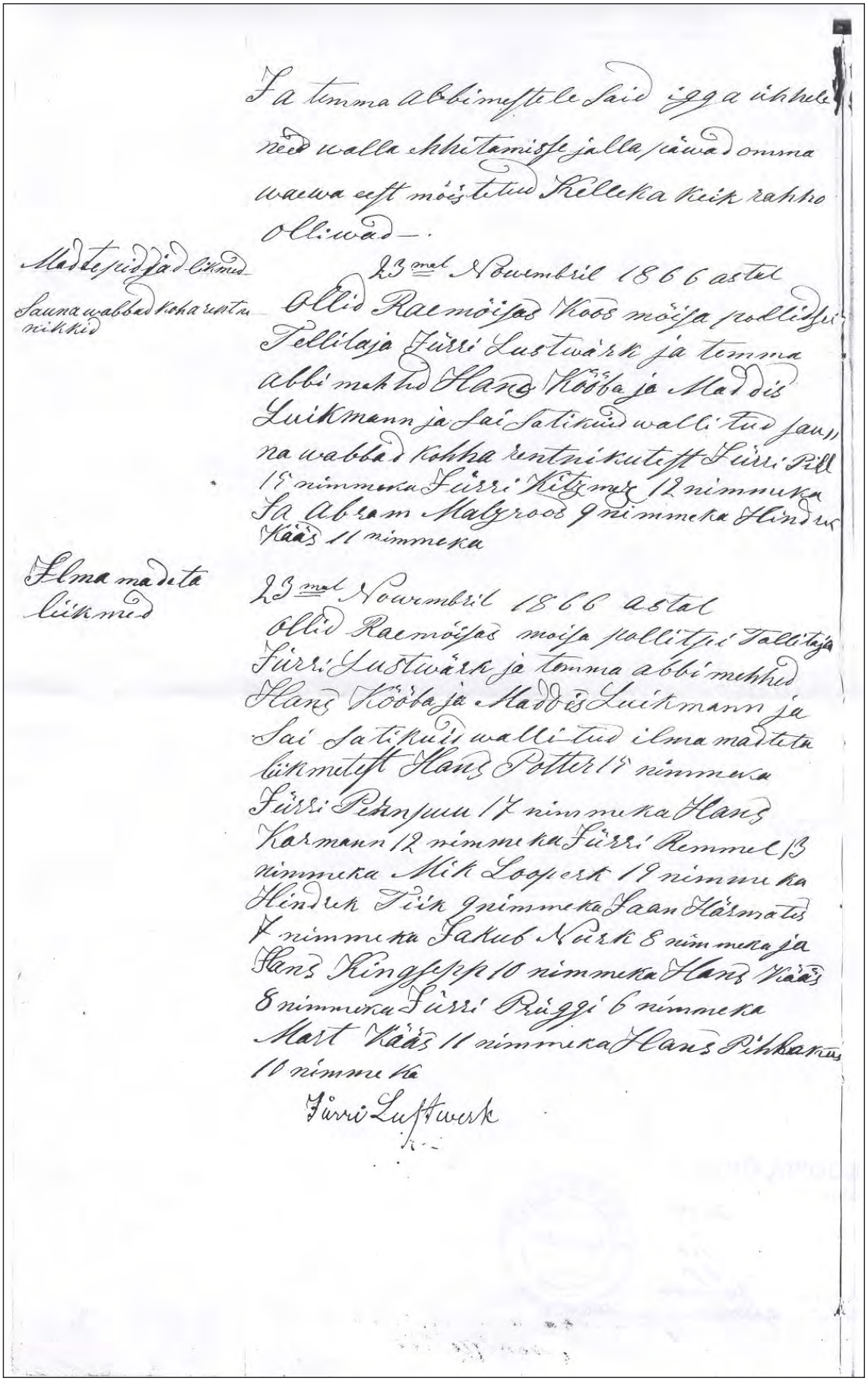

Ja temma abbimestele said igga ühhele
need walla ehhitamisse jalla päwad omma
waewa eest möistetud Kelleka keik rahho
olliwad —.

Madtepiddjad liikmed

Sauna wabbad kohha rentnikkid

23mal Nowembril 1866 astal
Ollid Raemöisas Koos möisa pollidsei
Tellitaja Jürri Lustwärk ja temma
abbimehhed Hans Kööba ja Maddis
Luikmann ja sai satikuid wallitud sau-
na wabbad kohha rentnikutest Jürri Pill
15 nimmeka Jürri Kitzmer 12 nimmeka
Ja Abram Malzroos 9 nimmeka Hindrek
Kääs 11 nimmeka

Ilma madeta liikmed

23mal Nowembril 1866 astal
Ollid Raemöisas moisa pollitsei Tallitaja
Jürri Lustwärk ja temma abbimehhed
Hans Kööba ja Maddis Luikmann ja
sai satikuid wallitud ilma madteta
liikmetest Hans Potter 15 nimmeka
Jürri Pennpuu 17 nimmeka Hans
Karmann 12 nimmeka Jürri Remmel 13
nimmeka Mik Looperk 19 nimmeka
Hindrek Tiik 9 nimmeka Jaan Härmatis
7 nimmeka Jakub Nurk 8 nimmeka ja
Hans Kingsepp 10 nimmeka Hans Kääs
8 nimmeka Jürri Prüggi 6 nimmeka
Mart Kääs 11 nimmeka Hans Pihkakus
10 nimmeka

Jürri Lustwerk

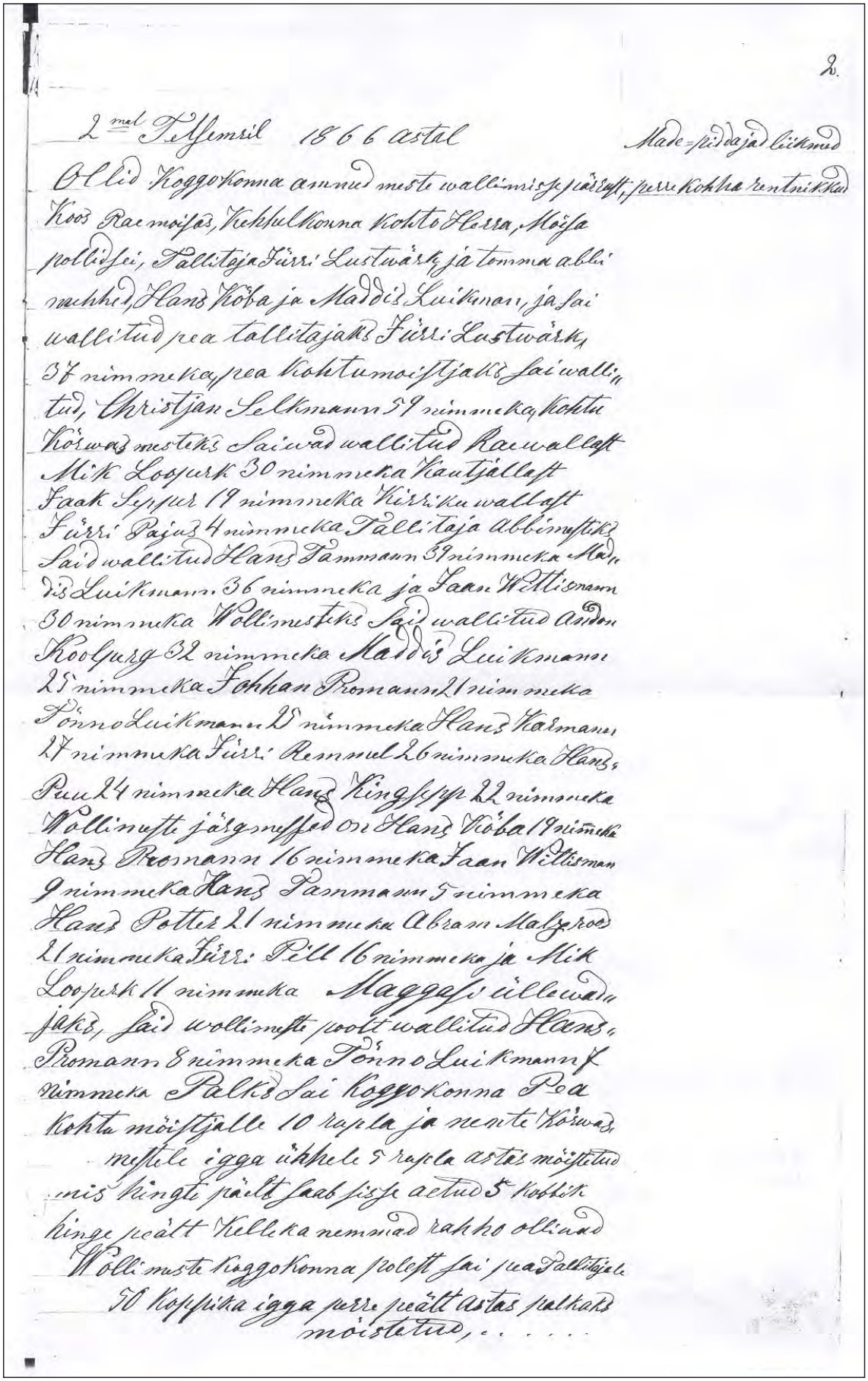

2.

2mal Jelljemisl 1866 astal Made-pidajad Leikmud
Olid Koggokonna annud meste wallimisje pääsetl, perre kohha rentnikkud
Koos Raemoijas, Kehtelkonna kohtu Herra, Moija
polidsei, Tallitaja Jürri Lustwärk ja tomma abli
mehhed, Hans Hõba ja Maddis Luikmann, ja sai
wallitud pea tallitajaks Jürri Lustwärk,
37 nimmeka, pea kohtumoijatjaks sai walli
tud, Christjan Selikmann 39 nimmeka, kohtu
hõrwas mesteks Saiwad wallitud Raewallast
Mik Loopurk 30 nimmeka Kautjallast
Jaak Seppet 19 nimmeka Kirrikku wallast
Jürri Paju 24 nimmeka Tallitaja abbimeestiks
Said wallitud Hans Tammann 39 nimmeka Mad
dis Luikmann 36 nimmeka ja Jaan Wilismann
30 nimmeka Wollimestiks Said wallitud Andon
Koolgurg 32 nimmeka Maddis Luikmann
27 nimmeka Jahhan Promann 21 nimmeka
Tõnno Luikmann 29 nimmeka Hans Kalmann
27 nimmeka Jürri Remmel 26 nimmeka Hans,
Puu 24 nimmeka Hans Kingsepp 22 nimmeka
Wollimeste järgmessed on Hans Hõba 19 nimmeka
Hans Promann 16 nimmeka Jaan Wilismann
9 nimmeka Hans Tammann 5 nimmeka
Hans Potter 21 nimmeka Abram Maljgroos
21 nimmeka Jürri Pell 16 nimmeka ja Mik
Loopurk 11 nimmeka Maggasi üllewaa
jaks, Said wollimeste poolt wallitud Hans,
Promann 8 nimmeka Tõnno Luikmann 4
nimmeka Palks Sai Koggokonna Pea
kohta möistjalle 10 rapla ja nende Hõiwas
mestele igga ühhele 5 rapla astes möistetud
mis hinge pealt saab sisse aetud 5 kohtist
hinge pealt Kellelka nemmad rahho olliwad
Wollimeste koggokonna poolest sai pea Tallitajale
30 kopsika igga perre pealt astes palkaks
möistetud, ...

asuti rajama uut elukeskkonda otse põllule! Õige pea aga oli aru saada, et elukeskkond ei koosne ainult põllu äärde rajatud elamutest ja vaja on ka teenuseid sotsiaalse taristu näol, mis kahjuks valla elanike kasvades puudulikuks jäid. Samuti oli esialgselt olemas vaba ressurssi nõukogude ajast pärit tehnilisel taristul, kuid ka see ammendus ajapikku. Kõik see sundis valda tegutsema ja tekkinud olukorrale lahendust otsima.

Pikkade arutelude ja mõttetubade käigus leidis vald, et kesklinna piirile valla põhjaosas, kus valglinnastumine suurim, on mõistlik elamuarendust juba suuremalt planeerida. Lisaks leiti, et valla eelis võrreldes teiste omavalitsustega on hea logistiline asukoht, kus on olemas väga head ühendused kõikide Eesti põhimaanteedega ringtee näol ja ka sadamad ja lennujaam ei jää kuigi kaugele! Nii sündiski valla arengukava, mis toetas nii elukeskkonna arengut põhjaosas kui ka logistikakeskuste arengut ringtee piirkonnas. Nimetatud visiooni kasutati ka valla ruumilise arengu kujundamisel ja arengukavast saadud sisendid planeeriti ruumiliselt valla üldplaneeringuks.

Kuna kogemused sellise arengu suunamiseks ja kujundamiseks vallal puudusid, siis oli väga oluline, et hoonete ja rajatiste kerkimisel kontrollida, kas kavad ja planeeringud on andnud arengule soovitud tulemi või on selle elluviimisel vaja veel millegile olulisele rõhku panna või midagi muuta. Seetõttu on vaja läbi viia uuringuid realiseerunule ja valla arengukava tuleb täiendada pidevalt. See toob omakorda kaasa ruumilise arengu täpsustamise vajaduse ning üldplaneeringut on vald täpsustanud jooksvalt piirkondade kaupa.

Kuna tänapäeva areng on olnud väga kiire ja pidevas muutuses, siis ei ole vald kaugeltki veel täna selline, nagu valla elanikud soovivad. Aga selge visioon ja selle pidev täpsustamine ning elluviimine aitavad meid soovitule lähemale.

4.1.4 Tiit Toots, Aivar Nigol: Võru maakond annab Vunki Mano

Tiit Toots SA Võrumaa Arenduskeskus juhatuse liige
Aivar Nigol SA Võrumaa Arenduskeskus arendusnõunik

Võru maakonna visioon sõnastab, et meie maakond on õnnelike ja tegusate inimeste, rohkete võimalustega ning mitme kultuuriruumiga maa.

Üheks olulisemaks väljakutseks on maakonna elanike heaolu tõstmine, et Võru maakonna elu ja ettevõtluskeskkond oleks valmis olemasoleva elanikkonna vajaduste ja nõudluste rahuldamiseks ning inimeste tagasitulekuks, kelle juured on siin või kes leiavad, et Võru maakond on sobilik koht, kus elada, töötada ja pere luua. Meil on tugeva identiteediga kogukonnad, kes hoiavad ja kannavad edasi oma paikkonna keelt ja kultuurilist eripära. See on parim paik laste ja noorte füüsiliseks ja vaimseks kasvamiseks ja arenemiseks, siin on hästi toimetulevate inimeste kasvulava.

Meie ettevõtjad kasutavad innovatiivseid lahendusi, on paindlikud ja kohalikku ressurssi enam väärindavad. Ettevõtjad ja avalik sektor teevad tõhusalt koostööd ühiste eesmärkide saavutamiseks. Võru maakonna ettevõtluskeskkond ja noored kannavad edasi maakonnale omaseid väärtusi.

Maakonna puhul tuleb silmas pidada, et oleme uutes piirides, meil on erinevad kultuuriruumid – võro ja seto. Kultuuriruumide, traditsioonide ja eripära arendamine ja hoidmine aitab kaasa maakonna tugevuste esiletoomisele. Meil on üheskoos võimalik rohkem silma jääda, meie võimekus on suurem ja areng kiirem.

Sihipärane turismiarendamine on üks osa väljakutsetest. Siin on hämmastavalt mitmekesine ja puutumatult ürgne loodus. Matkarajad, kus on võimalik pigem kohata lõunast jalutuskäiku tegevat reinuvaderit kui teist inimest. Arvukad turismitalud, ujumine,

paadisõit, matkad, ratsutamine, laadad, saunad, suusarajad, võro ja seto keeled – need on märksõnad, mis iseloomustavad Võrumaad.

Eesti lõunapoolseim Võru maakond üllatab teid Eestimaa looduse tippmarkidega. Siin laiub Eestimaa mägisemaid paiku – Haanja kõrgustik. Siin kõrgub Eestimaa kõrgeim tipp – Suur Munamägi (318 m merepinnast). Mäel asuvast vaatetornist avaneb suurepärane vaade Lõuna-Eesti mitmekesisele loodusele.

Võrumaa inimene on ettevõtlik, sitke ja visa. Maakond elab ja areneb pidevalt. Siin toimub kogu aeg midagi – olgu need kas kultuurisündmused, festivalid, rahvusvahelised projektid või muud algatused. Võru maakond on Vunki Mano Loometalgute toimumiskoht. Oleme sõlminud mahekokkuleppe, et meie lapsed saaksid süüa kohalikku tervislikku ja mahedat toitu. Puidu- ja toiduvaldkonnad esindavad ettevõtlust parimal moel. Kupland- kaugtöökeskused annavad töötajatele suurema paindlikkuse elukoha valikul ja mitmekülgsemaks eneseteostuseks meie maakonnas. Koos Tartuga oleme üks osa Euroopa Kultuuripealinnast 2024. aastal.

Olete oodatud Võrumaale Eesti Omavalitsuspäevale.

4.2 Omavalituspäevad valdades, linnades ja maakondades

4.2.1 Tiit Terik: Omavalitsuspäev Tallinnas

Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees, Tallinna Linnavolikogu esimees

Tallinnas on kujunenud tavaks korraldada 1. oktoobril kui omavalitsuspäeval linnavolikogu avatud uste päevi, seda juba alates 2018. aastast. Avatud uste päeval oli võimalus tutvuda Tallinna linnavolikogu istungite saali ja fraktsioonide tööruumidega, suhelda volinikega, osaleda maja ekskursioonidel, viktoriinis ning volikogu esimehe ja fraktsioonide esimeeste infotunnis. Päeva lõpetas Trio Comodo kontsert linnavolikogu hoone hoovis.

Vana-Viru 12 ajaloolises hoones on peetud Tallinna Linnavolikogu istungeid natuke rohkem kui veerand sajandit. Algselt ehitati see hoone eramuks, 1879. aastal projekteeris maja Aleksander Holmbergi tellimusel linnaarhitekt Nikolai Thamm. Villa on nii väliskui ka sisekujunduse poolest Tallinna tolle ajastu üks stiilsemaid hooneid. 1911. aastast kuulus hoone parun Girard de Soucantoni perekonnale. Mis on tähelepanuväärne, sest Johann Karl Etienne Girard de Soucanton valiti Tallinna esimeseks linnavolikogu esimeheks aastal 1892 [39].

Linna esinduskogu koguneb Vana-Viru 12 aadressil alles 1990. aastast, mil hoone omanikuks saab Tallinna Linnavolikogu kantselei. Maja teise korruse saal oli volikogu koosolekute saaliks 64 volikogu liikmele. 1997. aastal ehitati põhjalikult ümber maja katusekorrus, kuhu loodi uus istungitesaal. 2006. aastal hoone remonditi, hoone restaureerimisprojekti autor Leila Pärtelpoeg. Eesti NSV ajal asus hoones Tallinna Linnakomitee, 1947. aastast ning hiljem Eesti NSV Rahvakontrolli Komitee, 1974. aastast [39].

Avatud uste päeva kava (2018)

14.00 Tallinna Linnavolikogu avatud uste päeva avamine. Külalisi tervitab Tallinna Linnavolikogu esimees Mihhail Kõlvart. Kohapeal saab registreeruda ekskursioonidele, loengule ja viktoriinile.
14.05 Ekskursioon Jüri Kuuskemaaga vene keeles. Ringkäik tutvustab Tallinna Linnavolikogu hoonet, selle ajalugu.
14.15 Kohtumised fraktsioonide saadikutega.
15.00 Volikogu liikme Jaak Juske loeng Tallinna Linnavolikogu hoonest ja ajaloost, eesti keeles.
16.00 Volikogu esimehe ja fraktsioonide esimeeste infotund.
16.30 Volikogu liikme Priidu Pärna tasuta õigusabi konsultatsioonid.
17.00 Viktoriin. Võimalus osaleda viktoriinis koos saadikutega.
17.00 Ekskursioonid eesti ja vene keeles.
18.00 Kontsert: Trio Comodo ja külalisesinejad – volikogu liige Helle-Moonika Helme ja volikogu liige Eduard Toman.

2019. aastal tähistati Omavalitsuspäeva linnarahvale korraldatud ekskurssioonidega Tallinna linnavolikogus, mille raames sai kohtuda volinikega ja tutvuda linnavolikogu fraktsioonide tööga. Kell 9 hommikul ootasid volikogu liikmed linlasi volikogu hoovi hommikukohvile. Kell 12 toimus linnavolikogu avatud uste päeva avamine, külalisi tervitas volikogu esimees Tiit Terik. Avamisele järgnes fraktsioonide esimeeste debatt teemal „Kas Tallinn peaks meelelahutusasutustes öist alkoholimüüki piirama?“. Maja sai uudis-

tada terve päeva jooksul ka omal käel, kuid linnarahvale toimusid kaks ekskursiooni, kus tutvustasid volikogu hoonet ja ajalugu. Kell 13.15 algas eestikeelne ekskursioon Jaak Juske juhtimisel, kell 15 tegi venekeelse ekskursiooni Jüri Kuuskemaa [40].

Lisaks võimaldas mitu volikogu liiget tasuta konsultatsioone: õigusnõu Helve Särgava, jäätmemajanduse küsimustes Argo Luude ja samuti õigusnõu Priidu Pärna. Kogu päeva jooksul olid avatud linnavolikogu fraktsioonide ruumid ja oli võimalik tutvuda fraktsioonide tööga.

Avatud uste päeva kava (2019)
9.00 Hommikukohv linnavolinikega;
9.30–11.30 ekskursioonid koolidele (registreerimine on lõppenud, vabu aegu enam ei ole);
12.00 Tallinna Linnavolikogu avatud uste päeva avamine. Külalisi tervitab linnavolikogu esimees Tiit Terik;
12.15 Linnavolikogu fraktsioonide debatt teemal „Kas Tallinn peaks meelelahutusasutustes öist alkoholimüüki piirama?";
13.15 Ekskursioon, giidiks Jaak Juske (eesti keeles);
15.00 Ekskursioon, giidiks Jüri Kuuskemaa (vene keeles).

Volikogu liikmetest ekspertide konsultatsioonid:
14.00–15.30 Helve Särgava (SDE) – õigusnõustamine
14.00–15.00 Argo Luude (EKRE) – jäätmemajandus
15.30–17.00 Priidu Pärna (Isamaa) – õigusnõustamine

Kogu päeva jooksul oli võimalik tutvuda linnavolikogus esindatud fraktsioonide tööga. Traditsioonilisel kujul koroonaviiruse tõttu Omavalitsuspäeva tähistada polnud võimalik. Sel puhul oli Raadio Kuku saade „Linnatund" pühendatud Tallinna linnavolikogu töö ja tegemiste tutvustamisele. Saatejuht Rein Pärnal käisid külas linnavolikogu esimees Tiit Terik ja aseesimees Mart Luik.

4.2.2 Erik Sandla: Omavalitsuspäev Harku vallas

Harku vallavanem

Tänane Harku vald on kasvav ja arenev omavalitsus. Harku valla omavalitsuslik staatus taastati taasiseseisvunud Eestis 21. novembril 1991. aastal. See oli ajal, mil vallas elas vähem kui 5000 elanikku. Aastate lõikes on valla elanike arv olnud stabiilselt kasvav. Täna elab Harku vallas üle 16 tuhande inimese. Viimase viie aastaga on elanikkond kasvanud enam kui 10%, seejuures on oluline mainida, et kasv on hoogustunud just eelkõige viimasel kolmel aastal.

Tulles aga omavalitsuspäeva juurde, siis Riigikogu võttis 29. mail 2016 vastu seaduse, millega nimetati esimene oktoober riiklikuks tähtpäevaks – omavalitsuspäevaks. On teada, et esimesel oktoobril 1866 jõustus Eesti esimene avaliku halduse seadus „Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele Ria- Tallinna- ja Kura-male". Taasiseseisvunud Eestis omistati omavalitsuslik staatus oktoobri esimesel päeval 1990 Muhu vallale ja Kuressaare linnale.

Omavalitsuspäev on märgilise tähendusega Harku valla ajaloos

Olgu selleks siis tõsiasi, et esmakordselt tähistati 1. oktoobril omavalitsuspäeva kui riiklikku tähtpäeva. Või see, et esimest korda märgiti omavalitsuspäeva siin, Harku vallas. 2018. aasta 1. oktoobril kogunesid Tabasalu Ühisgümnaasiumi aulasse õpilased, MTÜ Polis, ELVL, TLÜ ühiskonnateaduste instituudi, Eesti Noorteühenduste Liidu ning vallavolikogu ja -valitsuse esindajad, et ühiselt arutada omavalitsuse toimimist ja kohustusi. Tabasalu Ühisgümnaasiumis saalis toimunud kohtumist juhtisid Harku Vallvolikogu aseesimees Kaupo Rätsepp, MTÜ Polis asepresident Sulev Lääne ning Eesti Valdade ja Linnade Liidu (ELVL) asedirektor Jan Trei. Kuulajatena oli kohal Tabasalu Gümnaasiumi kümnes klass.

Kui Harku Vallavolikogu esimees ja Riigikogu liige Kalle Palling ning Sulev Lääne olid avasõnad öelnud, said tervitussõnu öelda president Arnold Rüütel, koolidirektor Martin Öövel, Riigikogu I aseesimees Enn Eesmaa, Tallinna Ülikooli rektor Tiit Land ning ELVL Vanematekogu esimees Sulev Mäeltsemees. Ettekannetega astusid publiku ette ELVL arendusjuht, Harku vallavolikogu haridus- ja kultuurikomisjoni esimees Ott Kasuri, Eesti Noorteühenduse Liidu „Noored otsustajad" projektijuht Karl Andreas Sprenk, Martin Öövel ja vallavanem Erik Sandla.

Pärast kõnesid toimus paneeldiskussioon, kus käsitleti kohaliku omavalituse ja omavalitsuspäeva olulisimaid teemasid ning räägiti arengutest Harku vallas, sealhulgas hariduse valdkonnas. Külalisteks paneelidiskussioonis olid president Arnold Rüütel, Tiit Land, Sulev Lääne, Jaak Aab, Jan Trei, Sulev Mäeltsemees, Karl Andreas Sprenk. Mõttevahetus jätkus Harku Vallavalituse hoones, arutelu teemaks oli kohalik omavalitsus Eestis ja omavalitsuspäev – tänapäev ja arengud, sealhulgas Harku vallas. Järgmine üleriigiline omavalitsuspäev toimus 2019. aastal Pärnus.

Tänavu tähistab Harku vald oma taasasutamise 30. aastapäeva. Olen kutsunud noori ülesse arutlema teemal „Harku valla tulevik 50 aasta pärast". Arutelu tulemused soovime avaldada septembris, vahetult enne omavalitsuspäeva.

4.2.3 Andre Sepp, Eingard Tops, Jass Juuremaa: Omavalitsuspäev Raasiku vallas

Andre Sepp, Raasiku vallavanem
Eingard Tops, Tallinna Ülikool halduse- ja ärikorralduse bakalaureuse üliõpilane
Jass Juuremaa, Tallinna Ülikooli riigiteaduste üliõpilane

1. oktoober 2020 oli päev, mil tähistasime Omavalitsuspäeva juba viiendat korda, sealhulgas riikliku tähtpäevana kolmandat korda. Raasiku vallamajja Arukülas olid kogunenud riigi- ja omavalitsustegelased, tippametnikud, õppeasutuste esindajad ja oma ala eksperdid, et üheskoos arutleda koostööd hariduse valdkonnas. Sündmuse eest vastutas omavalitsuspäeva programmikomitee, mille koosseisu kuulus riigikogu liikmeid, ministeeriumide esindajaid, rektoreid, õppejõude, omavalitsustegelasi – kokkuvõtvalt MTÜ Polis ning Raasiku vald ja koostööpartnerid (kava lisatud). Tulenevalt viirusega seotud olukorrast oli korraldustöö raskendatud. Valituks osutus Omavalitsuspäeva korraldamine hübriidmoel ehk nii veebi vahendusel kui ka kohapeal.

Sissejuhatus ja tervitussõnad

Avasõnad ütlesid Andre Sepp, Raasiku vallavanem, HOLi juhatuse esimees ja Sulev Lääne MTÜ Polis President, Tallinna Ülikoolist. Sulev Lääne avaldas heameelt, et viis aastat tagasi just Arukülas toimunud MTÜ Polis ning partnerite suveseminaril esitatud

idee muuta 1. oktoober Omavalitsuspäevaks, riiklikuks tähtpäevaks, ongi koostöövõrgustiku ühise tegevuse tulemusena realiseerunud ning koos sellega saanud üha laiema kandepinna. Samuti pidas ta väga oluliseks, et vaatamata viirusega seotud probleemidele leidsid erinevate institutsioonide esindajad võimaluse kohale tulla või veebi vahendusel omavalitsuspäeval osaleda. Arukülas kiideti heaks ka vastav pöördumine ning märgiti, et Omavalitsuspäev on kujunenud erinevate aktuaalsete teemade käsitlemiseks üha populaarsemaks kohaks ning seda nii üleriigiliselt tähistatuna kui aina enam ka valdades, linnades, maakondades ja mujal, kus avaliku võimu ning rahvale olulised teemad korda lähevad.

Andre Sepp märkis, et Raasiku vald ning Harjumaa Omavalitsuste Liit peavad omavalitsuspäeva väga oluliseks võimaluseks koostööpartneritega ühiselt arutada valdkonna olulisemaid väljakutseid ning seepärast valitigi haridus kui üks keerukamaid teemasid Arukülas toimuva omavalitsuspäeva keskmesse. Sepp lisas, et eriti hea meel on tal selle üle, et omavalitsuspäeva idee sündis just Aruküla foorumil 2016. aasta suvel ning sellest on välja kasvanud riiklik tähtpäev, mida märgitakse ära nii oluliste teemadega suurte üleriigiliste foorumitega kui ka kohalikes omavalitsustes. Kuna Raasiku vallas toimuv omavalitsuspäev on maakonnas suuremas mastaabis peale Harku valda teine, siis võiks ka maakonna tasandil hakata omavalitsuspäeva tähistama.

Arvestades koroona situatsiooni riigis ja samal ajal toimuvat Vabariigi Valitsuse istungit olid mitmed tervitused ja sõnavõtud hoopis veebis. Oma mõtted edastas ka president Arnold Rüütel. Veebi vahendusel tervitasid kohalolijaid Riigikogu I aseesimees Helir-Valdor Seeder, peaminister Jüri Ratas, riigihalduse minister Jaak Aab, Läti suursaadik Raimonds Jansons, Saaremaa Vallavolikogu esimees Tiiu Aro ning Harku vallavanem Erik Sandla. Veebi vahendusel osalesid Omavalitsuspäeval ka ettevõtja ning riigitegelane Raivo Vare, Tallinna Ülikooli tudengid jt.

Koostöö haridusvaldkonnas on paranenud, kuid arengukohti veel on

Omavalitsuspäeva tähistamine jätkus hariduse valdkonna väljakutseid kajastavate ettekannetega. Esimesena võttis sõna OÜ Geomedia juhatuse esimees Rivo Noorkõiv, kes jagas oma mõtteid hariduse ja omavalitsuse arengu teemadel. Aruteluks tuli ka kaasava hariduse küsimus ning samuti miks selle mõiste tegelik tähendus pole endiselt päris selge. Esineja seisukohalt võiksid riigi ja kohaliku omavalitsuse läbirääkimised olla paremini sihistatud ning enam suunatud strateegiliste eesmärkide saavutamisele.

Riigi ja kohalike omavalitsuste läbirääkimisest protsessist ning selle aasta tulemustest kõneles Eesti Linnade ja Valdade Liidu tegevdirektor Veikko Luhalaid. Tema ettekandes olid välja toodud riigiga läbirääkimiste tulemusena saavutatud kompromissid eelarve osas, sealhulgas ka eraldatud summad haridusele. Rivo Noorkõiv märkis, et keeruline on hinnata läbirääkimiste edukust ilma täpsemat tausta avamata. Tekkis küsimus, kas vastavad rahalised vahendid on ka praktiliselt piisavad, et iga antud sektor suudaks oma ülesandeid parimal viisil täita.

Ettekande tegi ka Andre Sepp, Raasiku vallavanem, kes rääkis kohalolijatele valla haridusasutustest ning kohaliku omavalitsuse tuumikfunktsioonist nii praegu kui ka tulevikus. Rõhutati tasakaalu ja õpilasekeskuse vajadust, sealhulgas nn väikeste ja suurte koolide osas. Riigikogu kultuurikomisjoni esimees Aadu Must tõi esile hariduse ja kohaliku omavalitsuse koostöö ning seda eriti riigi tasandi vaatest.

Oma ettekandes arutles Marika Saar, Elva abivallavanem, kuidas toimub kohalike omavalitsuste koostöö ja läbirääkimised riigiga. Esineja oli selles osas üsna kriitiline, rõhutades, et ebapiisav on seejuures kohalike omavalitsuste endi vaheline koostöö ja üleriigilise liidu roll peaks siin olema suurem. Viljandi Kutseõppekeskuse direktor Tarmo Loodus kõneles haridusvaldkonnas väga olulisel teemal – nimelt kutse- ja keskhariduse seosest.

Samuti tõi ta esile probleemid, mis tõusetuvad tulevikus, seda eriti olukorras, kus õpilaste arv, eriti väljaspool Tallinna ning Harju maakonda, drastiliselt väheneb. Priit Reiska, Tallinna Ülikooli rektori kohusetäitja ettekanne teemal õpetajaharidus kui tuleviku arengu võti tekitas suure arutelu. Ettekandes räägiti õpetaja õpetamisest ning sellega kaasnevatest väljakutsetest. Üheskoos mõeldi näiteks, kuidas muuta õpetajaks olemine noortele atraktiivsemaks ja põnevamaks jms.

Ministeeriumide vaade

Haridus- ja teadusministeeriumi kantsler Mart Laidmets märkis, et oleme parimad kooli korraldajad Euroopas, kusjuures koolipidajad on ikkagi valdavalt kohalikud omavalitsused. Koos koolivõrguga on jätkuvalt aktuaalsed huvihariduse kättesaadavus ja selle rahastamine. Siin on arusaadavalt näiteks rõngasvalla ja selle keskuse huvid paljuski erinevad. Läbi on vaja rääkida, mis saab edasi gümnaasiumi ning kutseharidusest ning seda nii sisu kui ka paiknemise aspektist. Regionaalsed erinevused suurenevad ning teema vajab tõsist analüüsi ja edasisi tegevusi nii õigusruumi, rahastamise, sh palkade kui ka korralduse aspektist.

Rahandusministeeriumi regionaalhalduse poliitika osakonna juhataja Mart Uusjärve ning Rahandusministeeriumi riigihalduse ja avaliku teenistuse osakonna juhataja Raido Roopi teemaks oli peamiselt riigi ning kohaliku omavalitsuse arengu, eriti hariduse, uuendamine. Mart Uusjärv tõi näite, et ligi pooled omavalitsused soovivad, et uues kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses oleks reeglistik pigem üldisem. See annaks KOVidele vabamad käed ning võimaluse enda tööd autonoomselt korraldada. Samas teine pool omavalitsustest soovib just vastupidist. Pigem konkreetset reeglistiku, mille alusel peaksid omavalitsused oma tööd tegema. Siin tekibki dilemma, kumb tee valida. Suur teema on riigi ning kohaliku omavalitsuse usaldus, mida võiks oluliselt rohkem olla.

Raido Roop märkis, et valdkonnaga haakub otseselt ka riigireformi teema. Näiteks on avaldatud arvamust, et avaliku sektori kulusid peaks tunduvalt vähendama. Kuidas peaks seda tegema, kui riigisektoris töötab 53 000 ning kohaliku omavalitsuse süsteemis 62 000 inimest? Inimeste õigused ja vabadused vajavad jätkuvalt kaitsmist, kuid samas on ka liigset bürokraatiat.

Ümarlaua arutelu

Peale ettekandeid toimus ümarlaud, aruteluks riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerluse teema, moderaatoriteks Tarmo Loodus Viljandi Kutseõppekeskusest ja Tiia Õun ning Kersten Kattai Tallinna Ülikoolist.

Peame tõdema, et osalejatel oli päeva jooksul haridusvaldkond juba südame lähedaseks saanud ning ka eelnevatel teemadel arutleti edasi. Arusaadavalt kõikidele probleemidele lahendusi ei leitud, kuid see polnud ka omavalitsuspäeva tähistamise eesmärgiks. Oluliseks peeti valdkonnas tähtsamate väljakutsete esile toomist, erinevate seisukohtade markeerimist ning koos sellega võimalike puutepunktide fikseerimist – seejuures leiti ka mitmes osas ühiseid võimalikke arenguteid. Näiteks rõhutati, et keerukatele küsimustele ei ole lihtsaid lahendeid ning üheks arengut tagavaks teeks olekski riigi ja kohalike omavalitsuste, ülikoolide ning teiste õppeasutuste senisest aktiivsem ning sisukam koostöö.

Tõdeti, et isikukesksete teenuste – hariduse valdkonnas näiteks personaalsed õpirajad ja õmblusteta hariduskorraldus – arendamine eeldab ka valitsemiskorralduses uusi lahendusi, kus jäik haldusruumide ja ülesannete piiritlemine ei võimalda enam selliste ühiskonna väljakutsetega toime tulla. Samuti peeti vajalikuks leida uusi õiguslikke, korralduslikke ning rahalisi vahendeid regionaalses koostöös, kus peaks tekkima riigi ja omavalitsuste vahetu kokkupuutepunkt, ning selle arendamises.

Kokkuvõtvalt oli ühine seisukoht, et omavalitsuspäev ongi kujunenud väga heaks platvormiks nii eeltoodud teemade kui ka teiste riigi ning kohaliku omavalitsuse arengu väljakutsete markeerimiseks ning koostöös ühiste võimalike lahendusteede leidmiseks.

4.2.4 Tiiu Aro, Aarne Põlluäär: Omavalitsuspäev Saaremaa vallas

Tiiu Aro, Saaremaa Vallavolikogu esimees 2017–2021
Aarne Põlluäär, Saaremaa Vallavalitsuse kultuuri- ja spordiosakonna juhataja 2019–2021

29. mail, 2018 otsustas riigikogu seadustada riikliku tähtpäevana 1. oktoobril omavalitsuspäeva. Seaduse eesmärk oli luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel, taastamisel ja arendamisel. Omavalitsuspäeva tähistamine loob võimaluse paremini tutvustada omavalitsuste olemust, probleeme ja tegevust ning tulemuslikumalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse. Riigikogu kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühm jäi omavalitsuspäeva riikliku tähtpäevana välja kuulutades seisukohale, et omavalitsuspäeva muutmine riiklikuks tähtpäevaks on oluline võimalus omavalitsuste rolli tõstmiseks ühiskonnas. Sageli on just kohalikud omavalitsused teenäitajateks riigile. Läbi riikliku tähtpäeva tähistamise on meil võimalus väärtustada veelgi enam kohalikke omavalitsusi ja kogukondi.

Kohalikel omavalitsustel on olnud hindamatu roll nii Eesti omariikluse saavutamisel kui ka selle taastamisel. Narva linnapea Tarmo Tammiste märkis 2018 aasta III omavalitsuspäeva avakõnes: „Omavalitsuspäev on selge seisukohavõtt, et eelnevad, praegused ja tulevased põlvkonnad tunnetavad omavalitsuste ajaloolist tähendust ja samuti suurt rolli ühiskonna tuleviku kujundamisel. Omavalitsuspäev on austusavaldus senistele Eesti kohalikku omavalitsust loonud ja arendanud põlvkondadele. Uut tähtpäeva saavad tähistada Eesti külad, alevikud, alevid ja maakonnad ning kõik teised, kelle jaoks omavalitsus ja tema areng on olulised."

Koostöös kõikide omavalitsustega oleme asunud muutma uut tähtpäeva tõeliseks traditsiooniks. On oluline ja tähtis, et omavalitsuse mõte jõuaks kõikide inimesteni omavalitsustes, poliitikuteni ja ka ametnikeni. Saame kõik anda oma panuse, et sajandeid kestnud Eesti halduse kogemus jätkuks ja areneks.

Saaremaa vald alustas oma traditsioonide loomist omavalitsuspäeva tähistamiseks omavalitsuspäeval 01. oktoobril 2018. sümboolse üritusega. Vallavolikogu esimees Tiiu Aro ja vallavanem Madis Kallas kutsusid külalised ja Saaremaa valla elanikud Saaremaa vallamaja ette, Lossi tn 1 Kuressaares kohalike omavalitsuste päeva tähistamisele, mille raames paigaldati vallavalitsuse hoonele Saaremaa Vallavalitsuse nimetahvel ning kõrvale EV 100 kingitusena ajaloolise rüütelkonna hoone tähis. Tervituskõnedega esinesid praeguse omavalitsuse, Saaremaa valla juhid ja Kuressaare esimene linnapea Taivo Lõuk. Esines rahvusvahelise muusikapäeva puhul Kuressaare muusikakooli õpilaste ansambel TEMAMI Matis Männa juhatusel. Külalistele pakuti vallamaja saalis kohvi ning torti.

Samal päeval tähistas kogu Eesti riik esmakordselt kohalike omavalitsuste päeva, mille kujunemisel on tähtis roll Kuressaare linnal ja Muhu vallal, kes said 1990. aastal esimestena Eestis omavalitsusüksuse õigused.

Esimese linnana Eestis jõudis Kuressaare ette valmistada ja esitada Ülemnõukogu Presiidiumile omavalitsuse staatuse saamiseks vajalikud dokumendid ning 28 aastat tagasi 1. oktoobril 1990. aastal jõustus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus Kuressaare linna omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta.

Samal päeval andis toonane ülemnõukogu presiidiumi esimees Arnold Rüütel Kuressaares linnavolikogule üle omavalitsusüksuse taastamist tähistava tunnistuse ja pani linnapea Taivo Lõugule kaela ametiketi.

Saaremaa vald jääb seda sündmust tähistama, kui Kuressaare linna õigusjärglane ja on uhke, et oli esimesena Eestis saamaks omavalitsusliku staatuse koos naabersaarel asuva Muhu vallaga.

Tänaseks tähistatakse omavalitsuspäeva Saaremaa kõikides piirkondades kõnede, kontsertaktuste ja tordisöömisega.

Esimeste aastate traditsioonide kinnistamiseks andnuks punkti 2020 korraldatav V Omavalitsuspäev Muhus ja Saaremaal, mis aga puhkenud pandeemia tõttu kahjuks pidamata jäi.

4.2.5 Eve East: Omavalitsuspäev Toila vallas

Toila vallavanem, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees

Toila valla tunnuslause – aasta läbi avatud – annab kõigile inimestele valikuteks võimalusi meie omavalitsusega end siduda – elades paikselt või lühiajaliselt puhates, sportides, kultuuri viljeledes, kunsti luues või lihtsalt mõnusalt nautides. Imeline paik igas vanuses ja igale maitsele. Omavalitsusele kui institutsioonile avaneb suurem ruum arenguteks, mille läbi teha elukeskkond sedavõrd atraktiivseks, mugavaks, võimaluste rohkeks nii lastele kui täiskasvanutele, vahet tegemata kas olla valla elanike registris või tulemise-minemise teekonnal.

Toila vallal on omavalitsusena oma lugu, millega oleme eriti silmapaistvad ja erilised. Toilal on oma President, kogu Eesti esimene President Konstantin Päts ja tema lugu võib vaadelda kui Eesti riigi lugu, mis on läbi põimunud lootuse ja lootusetusega, kannatuse ja selle ületamisega, mõistmise ja mõistmatusega. „Oma riigi eest vastutame kõik koos ja igaüks eraldi", on öelnud Eesti President Lennart Meri ühe oma kuulsatest lausetest.

Nii ka valla tasandil – oma valla eest vastutame kõik koos ja igaüks eraldi. Tahan rõhutada, et me mitte ainult ei vastuta, vaid ennekõike me loome väärtusi ning hoiame neid. Siit tulem meie ühised õigused, kohustused ja vastutus. Meie tegevuse tagajärjeks aga ongi see meie OMA VALITSUS.

Riigikogu võttis 29. mail 2018 vastu seaduse, millega 1. oktoober nimetati riiklikuks tähtpäevaks, omavalitsuspäevaks. Tegemist on ühe lühema Eesti seadusega, kuid samas hõlmab omavalitsuspäev mõistena Eesti kogukondliku halduse sajandite pikkuse ajaloo. Seaduse eelnõu seletuskiri annab selgituse, et õiguslik alus on luua omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel ning taastamisel ja arendamisel. Omavalitsuspäev on tunnustuseks omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele ning annab võimaluse omavalitsuse olemust, probleeme ja tegevust paremini tutvustada, et efektiivsemalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse. See päev on aastakümnete jooksul tehtu tunnustamine.

Pikkade aastakümnete jooksul on omavalitsuste roll muutunud. Täna võetakse omavalitsust enesemõistetavalt kui kohta, kuhu alati võib pöörduda, oma erinevad emotsioonid kõikvõimalikul moel välja elada. Ehk ongi õige sellise institutsiooni olemasolu, aga kindlasti ei tohiks omavalitsuse roll olla iseenesestmõistetav.

Toila vallas on kogukonnakesksed ja omanäolised kolm lasteaeda, üks gümnaasium, üks põhikool, kolm rahvamaja, üks seltsimaja, üks spordihoone, kaks muuseumi, piirkondades on toimunud suured arengud vee- ja kanalisatsioonitrassidega, elukeskkond on

kolemajade/hoonete lammutamisega muutunud inimsõbralikumaks, lastele on rajatud erilisi mänguväljakuid ja pumptrakid jne.

Samuti on olemas uuendatud hea ja kiire internetiühendus ja elektrivarustus, rääkimata hooldatud sõiduteedest ning ehitatud ja ehitamisel olevatest kergteedest. Meie omavalitsustes toimuvad aktiivsed tegevused haridus-, spordi-, kultuurielu kaasajastamiseks jne. Kõik see on korda saadetud tänu meie valla inimeste, ettevõtete, külaseltside, ka riigi kaasabile. Siinkohal on kohane tänuavaldus vallavalitsuse töötajatele, kelle kannatlikus ning vastupidavusvõime on saavutuste põhialuseks. Mina olen nende inimeste üle väga uhke ja kinnitan, et nendega võib luuresse minna kartmata reetmist.

Väärtustamaks rohkem kohalikul tasandil toimuvat ning teadvustamaks omavalitsuse suureneud rolli ja kaasnevat vastutust, tutvustasin vallavalitsuses ja vallavolikogus Pühade ja tähtpäevade seaduse muudatust, milles sätestati 1. oktoober riikliku tähtpäevana – omavalitsuspäevana.

Toila Vallavalitsuse istungil 29.09.2020 tekitasin vallavalitsuse liikmetega arutelu omavalitsuste õiguste, kohustuste ja vastutuse teemadel. Pidin tõdema, et meie, kes kohalikku elu korraldame ja otsuseid langetame, võtame ise ka omavalitsuse rolli tähtsust enesestmõistetavalt. Tuleb enda tegemisi austada ja tunnustada rohkem.

Oma sõnavõtus rõhutasin: „Mul on omavalitsuse täitevorgani juhina hea meel, et 1. oktoobril saame tähistada kolme väga olulist tähtpäeva, mis üksteist toetavad. Samal kuupäeval on ka rahvusvaheline muusikapäev ning rahvusvaheline eakate päev. Ühe omavalitsuse jaoks on väga oluline meeles pidada ja tunnustada inimesi, kelleks on valla aukodanikud. Selle kõrge tiitliga on Toila vallas pärjatud: Inna Toovis, Laivi Voormansik, Ib Lamp, Jüri Gabriel, Niina Ots, Nikolaus von der Decken, Voldemar Merekülski, Aiki Margit Peets, Endel Sprengk, Maie Paumets, Erich Ristla, Milvi Palandile, Helgi Hein, Elke Nicken, Märt Mõtuste, Laine Laanemaale, Olav Vallimäe, Laine Toomsalu, Richard Rooden, Aadu Kukk, Rein Mäe, Urve Kilk, Enn Käiss, Helve Voolas, Heinrich Kruup, Hilja Troon, Tõnis Kaasik, Maido Keskküla, Anne Saatman.

Ka Toila Vallavolikogu 33. istungil, mis toimus 30. septembril 2020. a Kukruse mõisas, pühendasin vallavanema informatsioonislistes küsimustes Omavalitsuspäeva äramärkimisele. Rõhutades volikogu osatähtsust omavalitsuse õigusruumis ning kogukonna eestkõnelejana. Vallavolikogu liikmed andsid oma positiivse hinnangu seadusemuudatusele, millega sätestati omavalitsuspäev riikliku tähtpäevana. Lõpetan ka Lennart Meri sõnadega: „Meist igaühest sõltub Eesti püsimine."

4.2.6 Silvi Ojamuru: Omavalitsuspäev Rapla maakonnas

Raplamaa Omavalitsuste Liidu tegevjuht

Rapla maakonnas on omavalitsuste ajalugu pikem, kui kusagil mujal. Isegi palju pikem, kui Eesti Vabariigi ajalugu. Praeguse Märjamaa valla Vigala osavallas hakkas Vigala õigus kehtima siis, kui Ameerikas tuli esimest korda kokku USA Kongress ja valiti esimene president. Kuidas siis nii?

14. juulil 1789. aastal (v.k.j.) kehtestas Vigala mõisnik Berend Johann Uexküll Vigala õiguse. See õigus käsitles avalikku võimu (mis jääb mõisnikule, mis vallaomavalitsusele), kohalikku kohtukorda ja hoolekannet, käitumist tulekahjude korral, vallakassa kasutamise jm reegleid. Seaduse väljakuulutamisest kirjutab Mihkel Aitsam: *„kord heinaajal käsutatud kõik valla rahvas, esmajoones peremehed ja popsid Vana-Vigala mõisa – rahvast olnud kogu mõisaõu täis. Uus majoraathärra ilmunud kogu mõisa härraskonna ja külalistega rohelisega*

ilustatud mõisarõdule ja lugenud ette mingi kirja – arvatavasti olnud see Vigala õiguse ette asetatud nn. „Kulutaminne". Hiljemini järgnenud pidutsemine." Ühtlasi valitud ka Vigala õiguses ettenähtud kohtumehed jt organid. **Kas seda kuupäeva – 14. juuli 1789. a võiks pidada esimeseks omavalitsuse päevaks Eestis?** Seda päeva tuleks tähistada kui Vigala valla päeva, nii nagu Prantsusmaa tähistab Bastille' vallutamist. Tuleb harjuda tõsiasjaga, et Vigala vald on üle kahe korra vanem, kui Eesti Vabariik. Igal juhul on selge, et Vigalast algab kohalike omavalitsuste ajalugu.

Ilmselt on siin, Eestimaa põhja-, lääne- ja keskosa vahel asuvas maakonnas ikka isepäiselt toimetatud. Ajaloost võtta nii Jüriöö ülestõusu (1343) alustamine, Mahtra sõja (1858) toimumine või Velise vabariigi (1905) väljakuulutamine. Omavalitsuste päeva tähistamiseks on Raplamaal kogunetud ka mitu aastat varem, kui see tähtpäev seadusandja poolt välja kuulutati.

Leidsin lähiaja kroonikast kutse koguneda **3. detsembril 2009. Raplamaa omavalitsuspäevale**. *Õnnitleme Teid eduka valimistulemuse puhul! Töö kohaliku omavalitsuse volikogus ja valitsuses on nii au, kohustus kui vastutus. Omavalitsuse otsuste tegemiseks on oluline olla hästi kursis – nii oma küla, valla, maakonna kui kogu riigi eluga. Püüeldes saavutada kohalike volikogude ja vallavalitsuste head informeeritust ning tulemuslikku koostööd maakonna tasandil, otsustas Raplamaa Omavalitsuste Liit koostöös Rapla maavalitsusega kutsuda kõik vastvalitud vallavolinikud ühisele omavalitsuspäevale.*

Sel päeval räägiti maakondlikust ühistegevusest, tutvuti ja tutvustati nii maavalitsuse kui ka omavalitsuste liidu ja arenduskeskuse tegemistest. Päevakorras oli ka koolitus. Emeriitprofessor Ülo Vooglaidi koolitus kandis pealkirja *„ Valla volikogu kui võrrand suure hulga tundmatutega".*

Raplamaa Omavalitsuste Liidu juhatus otsustas 9. augustil hakata alates 2018. aastast tähistama Raplamaal Omavalitsuspäeva. **1. oktoobril 2018 toimus Omavalitsuspäev** Märjamaa Rahvamajas teemakohaste ettekannetega ja parimate tunnustamisega. Oluline osa üritusest oli ka möödunud aegade meenutamine. Raplamaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees Heiki Hepner rõhutas Omavalitsuste päeva avasõnades kui oluline on olnud kohalike omavalitsuste roll Eesti omariikluse ajaloos. Ettekannetega esinesid endine Loodna vallavanem Kaare Tammaru, endine Rapla maavalitsuse abimaavanem Jaak Herodes ja Rapla vallavanem Piret Minn. Omavalitsuste päev Märjamaal kandis ühte põhilist sõnumit – kohaliku omavalitsuse roll Eesti riikluse loomises ja arengus on olnud väga suur. Omavalitsuste päeval tunnustati tublisid omavalitsustöötajaid. Tiitel RAPLAMAA OMAVALITSUSTÖÖTAJA omistatakse iga Raplamaa vallavalitsuse kui ametiasutuse ühele ametnikule või töötajale oluliste teenete eest oma valla elu edendamisel. 2018. a pälvisid Raplamaa Hõbedase rinnamärgi ning tunnustuse Raplamaa omavalitsustöötaja Kohila valla sekretär-asjaajaja Piia Liht, Rapla vallasekretäri abi Ants Soodla, Märjamaa vallasekretär Maigi Linna ja Kehtna endine finantsnõunik Leida Uusallik.

4. oktoobril 2019. a tähistati Raplamaal jälle omavalitsuspäeva. Seekord koguneti Rapla kultuurikeskuses. Päeva üheks esinejaks oli kutsutud juhtimiskoolitaja Ruti Einpalu, kelle ettekanne ***„Mida on töös inimestega kasulik teada neuropsühholoogiast"*** oli huvitav ja kasulik igale omavalitsuses töötajale. Ka seekord tunnustati parimaid omavalitsustöötajaid. RAPLAMAA OMAVALITSUSTÖÖTAJA 2019 tiitli ja Raplamaa Hõbedase rinnamärgi said Kohila valla finantsnõunik Piret Puun, Kehtna valla maakorraldusspetsialist Ene Sulg, Rapla valla sotsiaaltöö spetsialist Maarika Leenurm ja Märjamaa valla raamatupidaja Enna Ots.

2020. a tähistati Raplamaal omavalitsuspäeva reedel, 2. oktoobril Järvakandi kultuurihallis. Seekord oli Omavalitsuspäeva kavas väga huvitav loeng-koolitus Tiina Saar-Veelmaalt ***„Tööönne võimalikkusest muutuste ajal"***. RAPLAMAA OMAVALIT-

SUSTÖÖTAJA 2020 tiitel ja Raplamaa Hõbedase rinnamärgi said ka sel aastal nelja omavalitsuse neli töötajat. Rapla vallavalitsuse raamatupidaja Ene Fuchs, Kehtna vallasekretäri abi Kairi Kütt, Kohila valla haridusnõunik Meeri Ehandi ja Märjamaa vallavolikogu sekretär Janika Liländer. Tunnustused andis üle Raplamaa Omavalitsuste Liidu esimees Heiki Hepner. Kõik tunnustuse pälvinud said rinnamärgi, tänukirja ja lillebuketi.

2021. aastal on kavas tähistada Raplamaa omavalitsuste päeva reedel, 1. oktoobril. Seekord on põhjust vaadata ka tagasi Raplamaa Omavalitsuste Liidu kolme aastakümne tegemistele. 30 aastat tagasi otsustasid Rapla maakonna omavalitsuste esindajad esimestena Eestis asutada maakondliku omavalitsuste liidu – Rapla maakonna alevi- ja vallavolikogude liidu. Ühine otsus liidu asutamiseks tehti 6. septembril. Liidu asutamine veel eksisteeriva maavolikogu kõrvale ei kulgenud kergelt – peeti mitu asutamiskoosolekut. Liidu asutamise kinnitas Rapla maakonnavalitsus 22. oktoobril 1991. aastal oma otsusega. Kolmekümne aasta jooksul on maakonna omavalitsuste arv vähenenud – neljateistkümnest omavalitsusüksusest on erinevate ühinemiste järel alles jäänud neli. Koostöötahe on jätkuvalt hea ja uusi koos tegemise mõtteid on palju.

4.2.7 Mihhail Laurand, Jörgen Remmelkoor, Anne Wells, Erle Neeme: Omavalitsuspäev – kogu rahva tähtpäev

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi üliõpilased

Omavalitsusliku elukorralduse traditsioonid Eestis on üks Euroopa pikimaid. Riigikogu võttis 29. mail 2018 vastu seaduse, millega 1. oktoober nimetati riiklikuks tähtpäevaks – omavalitsuspäevaks [39]. Omavalitsusliku elukorralduse traditsioonid Eestis on üks Euroopa pikimaid. Riigikogu võttis 29. mail 2018 vastu seaduse, millega 1. oktoober nimetati riiklikuks tähtpäevaks – omavalitsuspäevaks. Vastavalt eelnõu seletuskirjale, oli pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seaduse peamiseks eesmärgiks luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel, taastamisel ja arendamisel. Omavalitsuspäev pidi ühelt poolt saama tunnustuseks omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele. Teisalt oli eesmärgiks anda võimalus tutvustada paremini omavalitsuse olemust, probleeme ja tegevust, et efektiivsemalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse. [40].

Omavalitsused hõlmavad endas paljuski Eesti kogukondliku halduse sajandite pikkust ajalugu, mistõttu omistatakse sellele nüüdsest suuremat rolli ja pööratakse rohkem tähelepanu. Selle riikliku tähtpäeva lisamine sümboliseerib kohalike omavalitsuste arengus uue etapi algust. Kohalike omavalitsuste koostöö on jõudnud uuele tasemele ja oluliste küsimuste arutelusse on kaasatud üha rohkem osapooli. Mitmete aastate vältel on korraldatud erinevaid üritusi tähistamaks omavalitsuspäeva riikliku tähtpäevana. Praeguses etapis omab omavalitsuspäev sügavamat tähendust pigem kitsama ringi inimeste jaoks, kelleks on peamiselt poliitikud, ametnikud, ühiskonnateadlased ja kohalike omavalitsuste esindajad. Erinevatel foorumitel ja konverentsidel arutatakse olulisi küsimusi, nagu KOV-ide koostöö arendamine, riigi ja KOV-ide suhete korraldamine „alt-üles“ skeemi järgi, omavalitsuste otsustusõiguste ja tulubaasi laiendamine. Kõik need teemad on kahtlemata olulised Eesti riigi arengu jaoks, kuid mitte vähem oluline on ka omavalitsuspäeva populariseerimine tavakodanike seas. Omavalitsuspäeva arengu järgmine etapp võiks olla arutelu selle üle, kuidas selle riikliku tähtpäeva mõte viia iga inimeseni ja seeläbi kaasata võimalikult palju aktiivseid inimesi kohalikul tasandil demokraatia arengusse. Oleks suurepärane, kui omavalitsuspäeva tähistamisse oleks samuti kaasatud rohkem riigiasutusi, koole ja üli-

koole. Omavalitsustes toimuv kaasamine peab muutuma rohkem sisuliseks kaasamiseks. „Alt-üles" valitsemise põhimõtte rakendamine muudab kohalikul tasandil ka inimesed poliitiliselt aktiivsemaks.

Käesoleva artikli lõpus välja pakutud ideed omavalitsuspäeva, kui riikliku tähtpäeva, tähistamiseks arenesid Tallinna Ülikooli haldus- ja ärikorralduse õppekava kohaliku valitsemise aine seminaritööd kirjutades. Seminaritööks oli rühmatööna lahti mõtestada omavalitsuspäeva, selle mõtet ja sünnilugu. Kohaliku valitsemise aines oli õppejõud Sulev Lääne poolt tudengite rühmade vahel ära jaotatud kõik seni tähistatud omavalitsuspäevad. Artikli autorite ülesandeks oli lisaks Narvas toimunud Eesti III Omavalitsuspäeva kirjeldamise ja kava tutvustamisele ka omavalitsuspäeva kui riikliku tähtpäeva mõtte, sisu ja sünniloo kirjeldamine. Lisaks tuli rühmatöö tulemusena välja pakkuda omapoolseid ettepanekud ja ideed tähtpäeva tähistamiseks. Õppetöö oli korraldatud nii, et rühmatööde ettekanded tehti ühisel Zoomi keskkonnas läbi viidud seminaridel, millest võtsid osa ka valdkonna poliitikud ja eksperdid, sh Riigikogu esindajad ja mitmed kohaliku tasandi juhid. Kahel seminaripäeval osalesid ekspertidena Jan Trei (ELVL), Urve Tiidus (Riigikogu) ja Helir-Valdor Seeder (Riigikogu), Aivar Kokk (Riigikogu), Raivo Vare (ettevõtja), Ott Kasuri (ELVL) ja Sirje Ludvig (ELVL), Tarmo Tammiste (MKM), Katrin Niglas (TLÜ), Indrek Grauberg (TLÜ), Kersten Kattai (TLÜ), Erle Neeme (TLÜ), Ants Liimets (varasem Narva linnasekretär ja üleriigilise seltsi peasekretär), Eveliis Padar (Tartu Linnavolikogu esimehe nõunik), Priit Põldmäe (Rae vald), Sulev Mäeltsemees (TTÜ), Tiiu Aro (Riigikogu), Andre Sepp (Raasiku vald, HOL).

Ettekanded olid huvitavad ja arutelud liikusid omavalitsuspäeva sihtgrupi teemale. Seetõttu tõstatus küsimus, et kelle jaoks on loodud uus riiklik tähtpäev. Kas kitsale ringile poliitikute, teadlaste ja kohalike omavalitsuste juhtide näol, või siiski kõikidele Eesti elanikele eesmärgiga tõsta nende teadlikkust kohaliku omavalitsuse tegevuse ja vastutuse osas, viia arusaam võimust ja selle rollist uuele tasandile ning tuua võim rahvale lähemale? Küsimusele vastuste leidmiseks tekkis artikli autoril, Mihhail Laurandil, plaan kirjutada sellel teemal bakalaureuse lõputöö ning ta viis läbi prooviuuringu oma lapse gümnaasiumi klassikaaslaste hulgas. Õpilastelt küsiti, mida nad teavad riigi valitsemisest ja kohalikust omavalitsusest. Vastused olid üllatavad. Enamik vastajad oskasid vastata küsimustele Riigikogu, EV valitsuse ja Eesti Vabariigi presidendi kohta, kuid ei osanud vastata küsimustele kohaliku omavalitsuse kohta. Kuna prooviuuring viidi läbi Tallinnas, siis võib fookus õpilaste teadlikkuse osas olla põhjustatud nende elukohast ja pealinna õpilased on paremini kursis kesktasandi võimuesindajate tegemistega. Autorid loodavad, et väiksemates kogukondades on kohaliku omavalitsuse ja elanike vaheline seos tihedam ning seeläbi inimesed kohaliku omavalitsuse tegevustest paremini informeeritud.

Seminaritöö kirjutamise ajal jagasid osalejad oma kogemusi kokkupuutest kohaliku omavalitsusega ja tõdesid, et teatud valdkondades pole piirkonna omavalitsusega dialoogi pidamine üldse lihtne. Seetõttu tekkis idee populariseerida omavalitsuspäeva kõigi Eesti elanike seas, et kõigil oleks teadmine, et tegelikult võib riigivõim olla inimestele väga lähedal kohaliku omavalitsuse näol ja sellest, kui olulist rolli mängib kohalik omavalitsus demokraatia arengus. Inimesed, kellel sellist infot ei ole, *a priori* ei saa oma riigi arengus piisavalt osaleda. Põhjalikumalt kajastas seminaril arutatud teemasid haldus- ja ärikorralduse eriala tudeng Jörgen Remmelkoor oma blogis, mis avaldati Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi Meediaväravas.[41] Oluline on siinjuures ära märkida, et riigiteaduste tudengid käsitlesid sarnaste seminaride vormis ning ühise arutelu käigus koostööd erinevate võimutasandite ja kodanike vahel koos mitmete omavalitsusvaldkonna spetsialistide, praktikute ja otsustajatega veel mitmel korral. Omapoolse nägemuse seminaride praktilisest aspektist

ning saavutatud õpiväljundist andsid blogi vormis riigiteaduste tudengid Rynaldo Puusep [42] ja Mark Andre Udikas [43].

Omavalitsuspäev igal aastal 1. oktoobril on hea võimalus korraldada erinevaid üritusi valdades, linnades, maakondades ja kogu riigis ning samuti koolides ja külades – igal pool, kus ollakse omavalitsuste tegevusega seotud ning valdkonda kaasatud. Ühtlasi, senise praktika ja ettepanekute kohaselt, on kavas omavalitsuspäeva raames korraldada üleriigiline omavalitsuspäev iga kord erinevas Eesti vallas või linnas. Tegemist peaks olema varem kokku lepitud teema käsitlemisega, ettevalmistusse oleks kaasatud ka asjakohaste riigi institutsioonide ja teiste huvitatud osapoolte esindajad. Samuti võiks üleriigiline omavalitsuspäev olla seotud mõne olulise sündmusega riigi või omavalitsuse valdkonnas, mis tõstaks selle tähendust ja mõju. Iga vald, linn või seotud osapool saab ise koostöös partneritega valida, millise teemaga oma omavalitsuspäeva tähistada. Antud seaduse jõustumine tagab kohaliku omavalitsuse rolli ja sidususe kasvu ühiskonnas, samuti tõusevad teadmised valdkonnast ja selle arengust. Omavalitsuspäev suurendab avalikkuse teadlikkust valdkonnast ning koos kõigi osapoolte tähelepanu tõusuga, sh meedia vahendusel, aitab see kaasa demokraatlikuma valitsemise, efektiivsema teenuste osutamise, suurema kaasatuse, avaliku halduse hea tava ja muude oluliste omavalitsuse toimimise põhimõtete tundmisele ja realiseerimisele. [40]

Vaatamata sellele, et omavalitsuspäeva on nüüdseks riikliku tähtpäevana tähistatud kolm aastat, siis rahva teadvusse pole ta tähtpäevana endiselt veel jõudnud. Omavalitsuspäeva riikliku tähtpäevana tähistamise tähtsust ja põhjuseid vaatlesime eespool, kuid kuidas on võimalik populariseerida iga-aastast sündmust laiema üldsuse silmis ning eriti noorte hulgas? Mõte oleks selles, et ükskõik millises Eesti piirkonnas inimesed saaksid ise valida, mida tol päeval ühiselt koos teha ning juhtida ühtlasi seeläbi tähelepanu, et saaksid tavakodanikud oma kohalikku elu kõik ise korraldada. Lisaks juba korraldatavale omavalitsuspäevale, koos paljude ettekannete ja pidulike vastuvõttudega, pakuvad autorid välja järgmised lahendused:

- Teadvustada tähtpäeva läbi kohaliku eluga seotud ühistegevuste korraldamise üle Eesti igas maakonnas 1. oktoobril ning kas sellel eelneval või järgneval nädalavahetusel.
- Korraldada omavalitsuse haldusalas elanikele ühisüritusi, et võimalikult paljud inimesed oleksid kaasatud heakorratöödele, näiteks korraldaksid ja osaleksid ühistel talgutel (ümbruskonna, tänavate, teede, parkide koristamine, sise- ja välisruumi korrastamine või muud elukeskkonna korrastustööd), heategevuslikel üritustel (kontserdid, laadad), spordi- ja huvitegevusega seotud turniiridel ja võistlustel. Ühisüritused ja heakorratööde talgud toetavad kogukondliku ühtekuuluvuse tunde tekkimist ja parandavad elanike omavahelist suhtlemist. Suhtlemine perest ja tutvusringkonnast väljaspool olevate inimestega, aitab inimestel tundma õppida oma naabreid ja kogukonna liikmeid, toetavad kogukondlikku integratsiooni ning suurendavad tolerantsust.
- Organiseerida omavalitsuse siseselt erinevaid konkursse, näiteks „Kõige initsiatiivikam kodanik", „Aasta tegija", „Aasta idee", jne. Nomineerida saaks end ka kodanik ise, põhjendades, miks just tema vääriks seda tiitlit. Lisaks võiksid kodanikud tunnustada ka kohalikku kogukonda enam panustanud kohalikke ettevõtjaid „Aasta parima kohaliku ettevõtte" tiitliga.
- Korraldada omavalitsuspäeva tähistamise raames kohalike omavalitsuste arvamusfestivale, kus saaksid oma sõnavõtu eelnevalt registreerinud kodanikud oma mõtteid ja arvamusi avaldada. Sellises formaadis korraldatud „vaba lava" annaks

kohalikele elanikele võimaluse arvamust avaldada, algatada kollektiivset diskussiooni ja koos pakkuda välja lahendusi.

- Ajakirjanduslike võistluste korraldamine motiveerimaks inimesi oma mõtteid kirja panema kohaliku elu parendamise teemal. Parimad, humoorikamad, kasulikumad ideed ja tekstid saaksid avaldatud ka ajalehtedes ja ajakirjades ning nende online-keskkondades
- Kohalike omavalitsuste poolt initsieeritud ja elanike kaasamise abil heategevuslike projektide ja ürituste korraldamine ressursside ümberjagamiseks ning nõrgemate ühiskonnaliikmete huvikaitse tagamiseks, sh näiteks psühholoogilise nõustamise töötoad ja kogukonna aedade loomine.

Ühtlasi võiks selle tähtpäeva üks läbivaid motiive olla, et kodukant võib igaühe jaoks olla parim koht, et ise edukaks saada, ühiskonnale kasulik olla, kommuuni elu paremaks muuta ja õnnelik olla ning et paremat elu ei peaks minema otsima tingimata laiast maailmast, vaid alustada tuleks kohalikust tasandist. Tekib ka nn võimendusefekt, kui iga meie riigi elanik teeb sel päeval midagi head, siis muutub Eesti veelgi paremaks tervikuna ja mitte ainult tihedamalt asustatud kohtades või suurtes linnades.

Kasutatud allikad:

[1] Arenguseire Keskus (2020). Viiruskriisi mõju Eesti majandusele. Stsenaariumid aastani 2030.

[2] Bigo, D., Isin, E. F., Ruppert, E. (2019, toim). Data Politics: Worlds, Subjects, Rights. Abingon, New York: Routledge.

[3] Blühdorn, I. (2013). Simulative Demokratie. Neue Politik nach der Postdemokratischen Wende. Berlin: Suhrkampf Verlag.

[4] Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. (1998). Security: A new framework for analysis. Boulder, CO: Lynne Rienner.

[5] Crouch, C. (2011). The Strange Non-Death of Neoliberalism. Cambridge, Malden: Polity Press.

[6] Davies, W. (2014). The Limits of Neoliberalism. London: Sage Publications.

[7] Dean, M. (2007). Governing Societies: Political Perspectives On Domestic and International Rule. Maidenhead, New York: Open University Press.

[8] CIFS (2021). Going viral. Scenarios for Post-pandemic World. Copenhagen: *Copenhagen Institute for Futures Studies*. Veebilehel https://scenario.wpengine.com/wp-content/uploads/2020/10/Going-viral.pdf (26.06.2021).

[9] Hay, C. (2007). Why We Hate Politics? Cambridge, Malden: Polity Press.

[10] Johansson, U., Terk, E. ja Kalev, L. (2017). Eesti tulevik – kas Eesti omavalitsused suudavad kohaneda ülemaailmsete suundumustega? (lk 375–382). Kogumikus Ludvig, S., Lääne, S. Ja Mäeltsemees, S. (koost.) Eesti kohalik omavalitsus ja liidud – taastamine ning areng 1989-2017. Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti Maaomavalitsuste Liit ja MTÜ Polis.

[11] Terk, E.; Johansson, U.; Kalev, L. (2018). Globaalsed trendid ja lokaalsed vastused: kohalike omavalitsuste arenduslikust rollist ja selle täitmise tingimustest (lk 332–336). Kogumikus Ludvig, S.; Lääne, S.; Mäeltsemees, S. (koost.) Eesti kohalik omavalitsus ja liidud. Minevik, tänapäev ja tulevik. Tallinn: Tallinna Ülikool, Eesti Linnade ja Valdade Liit, MTÜ Polis.

[12] Spatial foresight (2020). The European Committee of the Regions. Potential impacts of COVID-19 on regions and cities of the EU. Spatial Foresight 2020. Veebilehel https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/IMPACTS-COVID-19.pdf (26.06.2021).

[13] OECD (2020a). The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government. Veebilehel https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128287-5agkkojaaa&title=The-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government

[14] OECD (2020b). OECD Subnational governments in OECD countries: Key Data – 2020 edition.

[15] Varblane, U. (2020). Eesti elanike liikuvusprofiilid globaalsete trendide taustal. *Riigikogu Toimetised*, 42.

[17] Kalev, L. ja Sootla, G. (2021). Avaliku poliitika väljaarendamine ja elluviimine. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.

[16] Kalev, L. ja Tammiste, G. (2018). Kuidas ületada uusliberalism valitsemises? *Vikerkaar*, 3, 84–95. Veebilehel https://www.vikerkaar.ee/archives/22921 (26.06.2021).

[18] Kooiman, J. (2003). Governing as Governance. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

[19] Nagel, H. (2021). Kohaliku omavalitsuse kriisiüksustes otsustamist mõjutanud tegurid COVID-19 kriisis – juhtumiuuring Tallinna linna ja Saaremaa valla näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[20] Papadopoulos, Y. (2013). Democracy in Crisis? Politics, Governance and Policy. Houndmills, New York: Palgrave Macmillan.

[21] Nyers, P. (2009, toim). Securitizations of Citizenship. London, New York: Routledge.

[22] Kalev, L. (2021). Poliitikakujundamisvõime riigi ja kohaliku omavalitsuse uuenemise alusena. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[23] Louw, E. (2010). The Media and Political Process. Second Edition. Los Angeles, New York, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications.

[24] Sootla, G.; Kalev, L. (2020). Demokraatlikud riigid uue valitsemisdoktriini otsingul. *Acta Politica Estica*, 11, 10–45.

[25] Heywood, A. (2019). Politics. Fifth Edition. London: Macmillan/Red Globe Press.

[26] Sørensen, Eva; Torfing, Jacob 2017. The Janus Face of Governance Theory. Depoliticizing or Repoliticizing Public Governance? Lk 28–28 kogumikus Fawcett, Paul; Flinders, Matthew; Hay, Colin; Wood, Matthew (toim). Anti-Politics, Depoliticization, and Governance. Oxford: Oxford University Press.

[27] Jessop, B. (2016). The State: Past, Present, Future. Cambridge, Malden: Polity Press.

[28] Jones, R. (2011). People/States/Territories: The Political Geographies of British State Transformation. Wiley Blackwell: Oxford.

[29] Cruz-Rubio, C. N. (2012). Legitimation and Policy Dynamics Approach for the Study of Policy Change: A Proposal. – Paper for delivery at the XXII World Congress of Political Science. IPSA-AISP Madrid, Spain. 8 to 12 July, 2012.

[30] Sootla, G., Kalev, L. ja Kattai, K. (2021). Avaliku poliitika kujundamise protsess. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.

[31] Wu, X., W, Howlett, M. ja Ramesh, M. (eds.) 2018. Policy Capacity and Governance: Assessing Governmental Competences and Capabilities in Theory and Practice. Cham: Palgrave Macmillan, Springer.

[32] Howlett, M. (2011). Designing Public Policies: Principles and Instruments. London, New York: Routledge.

[33] Hood, C. ja Jackson, M. W. (1991). Administrative Argument. Aldershot: Dartmouth.

[34] Vedung, E. (1997). Public Policy and Program Evaluation. Abingdon, New York: Routledge.

[35] Hood, C. ja Margetts, H. (2007). The Tools of Government in the Digital Age. Basingstoke, Houndmills: Palgrave Macmillan.

[36] Howlett, M. (2019). Designing Public Policies: Principles and Instruments. 2nd ed. London, New York: Routledge.

[37] Peters, Brainard Guy 2018. Policy Problems and Policy Design. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar 2018.

[38] Vare, R. (2021). III Kohalike Omavalitsuste Päev Narvas 28.09.2018. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

[39] MTÜ Polis (2021). Omavalitsuspäeva kujunemine. Veebilehel https://polismtu.ee/foorumid/omavalitsuspaevad/omavalitsuspaeva-kujunemine (26.06.2021).

[40] Riigikogu (2018). Pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seadus 591 SE. Veebilehel https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/911bd7ba-18a1-4598-954a-cf4028a4403c/P%C3%BChade%20ja%20t%C3%A4htp%C3%A4evade%20seaduse%20muutmise%20seadus (23.06.2021).

[41] Remmelkoor, J. (2021).Tallinna Ülikooli üliõpilaste seminar ja omavalitsuspäev. *Tallinna Ülikool.* Veebilehel https://www.tlu.ee/yti/meediavarav/blogid/tallinna-ulikooli-uliopilaste-seminar-ja-omavalitsuspaev-17042021 (26.06.2021).

[42] Puusep, R. (2021). Tallinna Ülikooli kohaliku valitsemise kursus tõi kokku valdkonna eksperdid ja üliõpilased. *Tallinna Ülikool.* Veebilehel https://www.tlu.ee/yti/meediavarav/blogid/tallinna-ulikooli-kohaliku-valitsemise-kursus-toi-kokku-valdkonna-eksperdid (26.06.2021).

[43] Udikas, M. A. (2021). Riigiteaduste tudengid arutasid seminaris valdkonna spetsialistidega võimalikke lahendusi kohaliku valitsemise murekohtadele. *Tallinna Ülikool.* Veebilehel https://www.tlu.ee/yti/meediavarav/blogid/riigiteaduste-tudengid-arutasid-seminaris-valdkonna-spetsialistidega (26.06.2021).

[44] Kirna, A., Suiste, D. ja Vanamb, K-K. (2018). Esimene riiklik omavalitsuspäev möödus maakonnas ilma suurema tähistamiseta. Vooremaa, 2. oktoober 2018. Veebilehel https://www.vooremaa.ee/esimene-riiklik-omavalitsuspaev-moodus-maakonnas-ilma-suurema-tahistamiseta (27.06.2021).

[45] Nagel, H. (2021). Piiriülesest koostööst Eesti ja Läti piiriala omavalitsuste näitel. Kogumik: Eesti Omavalitsuspäev. Ajaloost sündinud – teel tulevikku. Tallinn: Tallinna Ülikool.

4.3 IV peatükiga seonduvad lisad

4.3.1 KAVA: Omavalitsuspäev Harku vallas 2018

Kohaliku omavalitsuse areng ning haridus kui tee tulevikku

Omavalitsuspäeva* tähistamine Harku vallas 1. oktoobril 2018
Omavalitsuspäev on pühendatud Eesti 100. juubelile

**Riigikogu võttis 29. mail 2018 vastu seaduse, millega 1. oktoober nimetati riiklikuks tähtpäevaks, omavalitsuspäevaks. Teadaolevalt jõustus 1. oktoobril 1866. aastal Eesti esimene avaliku halduse seadus „Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male". Esimestena taasiseseisvunud Eestis omistati Muhu vallale ning Kuressaare linnale omavalitsuslik staatus. 1. oktoobril 1990. aastal.*

AJAKAVA:

12.45 kogunemine Harku valla Tabasalu Ühisgümnaasiumis (Kooli 1, Tabasalu)
13.00 kohtumine Tabasalu Ühisgümnaasiumi õpetajate ja õpilastega
Moderaatorid:
Kaupo Rätsepp, Hku Vallavolikogu aseesimees
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident
Jan Trei, ELVL asedirektor
13.00 Avasõnad:
Kalle Palling, Harku Vallavolikogu esimees, Riigikogu liige
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident
13.10 Tervitused:
Martin Öövel, Tabasalu Ühisgümnaasiumi direktor
President Arnold Rüütel
Enn Eesmaa, Riigikogu I aseesimees
Tiit Land, Tallinna Ülikooli rektor
Sulev Mäeltsemees, ELVL Vanematekogu esimees
13.30 Sõnavõtud:
Erik Sandla, Harku vallavanem
Harku vallas olnust, tänasest päevast ja tulevikust
Indrek Grauberg, TLÜ Ühiskonnateaduste Instituudi direktor
Riik, kohalik omavalitsus ja kool vajavad arenguks koostööd teadlastega
Karl Andreas Sprenk, Eesti Noorteühenduse Liidu esindaja, projekti „Noored Otsustajad" projektijuht
Noorte otsustajate omavaheline koostöö täna ja homme
Martin Öövel, Tabasalu Ühisgümnaasiumi direktor
Tabasalu Ühisgümnaasium kui noorte arengukeskkond ning tee tulevikku
14.10 Paneeldiskussioon teemal:
Kohalik omavalitsus ja Omavalitsuspäev ning arengutest Harku vallas, sh hariduse valdkonnas

Moderaatorid:
Kaupo Rätsepp, Harku Vallavolikogu aseesimees
Sulev Lääne, MTÜ Polis asepresident
Jan Trei, ELVL asedirektor
Osalevad:
President Arnold Rüütel
Tiit Land, Tallinna Ülikooli rektor
Jaak Aab, vasasem riigihalduse minister
Indrek Grauberg, TLÜ Ühiskonnateaduste Instituudi direktor
Sulev Mäeltsemees, ELVL Vanematekogu esimees
Karl Andreas Sprenk, Eesti Noorteühenduse Liidu esindaja
Kalle Palling, Harku Vallavolikogu esimees, Riigikogu liige
Erik Sandla, Harku vallavanem
Ott Kasuri, ELVL arendusjuht, Harku vallavolikogu haridus- ja kultuurikomisjoni esimees
Maris Viisileht, Harku abivallavanem

Küsimused/vastused

15.00 kohtumise lõpetamine

15.10 Mõttevahetus Harku Vallavalitsuses (Tabasalu, Kallaste 12)
Kohalik omavalitsus Eestis ja Omavalitsuspäev – tänapäev ja arengud, sh Harku vallas
Valla esindajad: Kalle Palling, Erik Sandla, Ott Kasuri, Vello Viiburg, Maris Viisileht, Tabasalu Ühisgümnaasiumi esindajad jt.
Tabasalu Ühisgümnaasiumis kohtumisel osalenud külalised: President Arnold Rüütel Tiit Land, Sulev Lääne, Jaak Aab, Indrek Grauberg, Jan Trei, Sulev Mäeltsemees, Karl Andreas Sprenk

Arutelu teemad:
Harku valla arengust

- Kohaliku omavalitsuse väljakutsetest ja võimalikest lahendusteedest
- Muud esile kerkinud teemad

16.30 kohtumise lõpetamine

Omavalitsuspäev Raasiku vallas

Kohalik omavalitsus ja haridus koostöös

Pühendatud Omavalitsuspäeva 5. aastapäevale ning kohaliku omavalitsuse staatuse omistamise alguse 30. aastapäevale

AEG: 01.10.2020

KOHT: Raasiku vallamaja, Aruküla (Tallinna mnt 24, Aruküla, Harju maakond)

AJAKAVA:
11.30 registreerimine, kohv
12.00 Moderaatorid:
Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool
Eve East, Toila vallavanem, Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
Joel Jesse, Harjumaa Omavalitsuste Liidu tegevdirektor
Avasõnad:
Andre Sepp, Raasiku vallavanem, Harjumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool
Tervitused ja mõtted omavalitsuspäevast:
President Arnold Rüütel
Helir-Valdor Seeder, Riigikogu I aseesimees (veebis)
Peaminister Jüri Ratas (videotervitus)
Jaak Aab, riigihalduse minister (videotervitus)
Raimonds Jansons, Läti suursaadik
Tiiu Aro, Saaremaa Vallavolikogu esimees (veebis)
Erik Sandla, Harku vallavanem
Sulev Lääne, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Kersten Kattai
Omavalitsuspäev ning Aruküla Rahvamaja 25. august 2016 – uus etapp Eesti kohaliku omavalitsuse staatuse arengus
Ettekanded:
12.45 Rivo Noorkõiv, OÜ Geomedia juhatuse esimees
Haridus ja kohalik omavalitsus läbi analüüsi prisma
13.00 Veikko Luhalaid, Eesti Linnade ja Valdade Liidu tegevdirektor
Riigi ja kohalike omavalitsuste läbirääkimistest, sealhulgas hariduse valdkonnas
13.15 Andre Sepp, Raasiku vallavanem
Haridus – kohaliku omavalitsuse tuumikfunktsioon täna ja homme
13.30 Aadu Must, Riigikogu kultuurikomisjoni esimees
Haridus ja kohalik omavalitsus – Riigikogu vaade
13.45 Mart Laidmets, Haridus- ja teadusministeeriumi kantsler
Haridus ja kohalik omavalitsus – Haridus- ja teadusministeeriumi vaade

14.00 Mart Uusjärv, Rahandusministeeriumi regionaalhalduse poliitika osakonna juhataja
Raido Roop, Rahandusministeeriumi riigihalduse ja avaliku teenistuse osakonna juhataja
Riigi ja kohalike omavalitsuste suhetest, sealhulgas läbirääkimistest

14.15 Triin Varek, Rakvere linnapea
Marika Saar, Elva abivallavanem
Kohalike omavalitsuste koostööst ja läbirääkimistest riigiga, sealhulgas hariduse valdkonnas

14.30 Tarmo Loodus, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor
Kutse- ja keskhariduse seostest – puutumus avaliku võimuga

14.45 Priit Reiska, Tallinna Ülikooli rektori kohusetäitja
Õpetajaharidus kui tuleviku arengu võti

15.00 kohvipaus

15.20 ümarlaud teemal "Haridus – riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerlus"
Moderaatorid:
Tiia Õun, Tallinna Ülikooli Haridusteaduste Instituudi direktor
Tarmo Loodus, Viljandi Kutseõppekeskuse direktor
Sven Tobreluts, Tartumaa Omavalitsuste Liidu tegevjuht

16.30 kokkuvõtted ja omavalitsuspäeva lõpetamine

EESTI VI OMAVALITSUSPÄEV TARTUS

NELJAPÄEV – 26.08.2021

9.00–10.45 | TSEREMOONIAD

Lipu heiskamine aadressil Tammistu küla raamatukogu, Tartumaa (https://tmk.tartuvald.ee/?p=296)

Omavalitsuspuu istutamine aadressil Muuseumi tee 5T, Tartu (haljasala Muuseumi tee ja Roosi tänava nurgal, parkimine ERMi A parklas)

10.45–11.30 | REGISTREERIMINE V SPA KONVERENTSIKESKUSES

Konverentsil osalejate registreerimine V Spa konverentsikeskuses (Riia 2, Tartu). Kohv ja suupisted.

11.30–12.25 | AVASÕNAD, OMAVALITSUSPÄEVA SÜMBOLI ÜLEANDMINE, TERVITUSED, KOGUMIKU ESITLUS

AVASÕNAD

Urmas Klaas, Tartu linnapea

Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool

OMAVALITSUSPÄEVA SÜMBOLI ÜLEANDMINE

Jaanus Tamkivi, Saaremaa Vallavolikogu esimees

Ain Saaremäel, Muhu Vallavolikogu esimees

Raido Liitmäe, Muhu vallavanem

Mikk Tuisk, Saaremaa vallavanem

Lemmit Kaplinski, Tartu Linnavolikogu esimees

Urmas Klaas, Tartu linnapea

Rain Sangernebo, Nõo vallavanem, Tartumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees;

Sven Tobreluts, Tartumaa Omavalitsuste Liidu tegevjuht

TERVITUSED

Jüri Ratas, Riigikogu esimees (video)

Aivar Kokk, Riigikogu rahanduskomisjoni aseesimees, kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees

Tõnu Viik, Tallinna Ülikooli rektor

Tiit Land, Tallinna Tehnikaülikooli rektor

Keit Kasemets, Euroopa Komisjoni Eesti Esinduse juht

KOGUMIKU ESITLUS

Toimetuskolleegiumi esindajad Sulev Lääne, Tiiu Aro, Sulev Mäeltsemees, Raivo Vare, Katrin Niglas, Sirje Ludvig

12.25–13.30 | ETTEKANDED

Toomas Asser, Tartu Ülikooli rektor

Jaak Aab, riigihalduse minister (video)

Tiit Terik, Eesti Linnade ja Valdade Liidu juhatuse esimees, Tallinna Linnavolikogu esimees

13.30–14.30 | LÕUNA
V Spa konverentsikeskuses ja restoranis Joyce
14.30–15.45 | TÖÖTOAD (Töötubade osalejate arv on piiratud. Palun märkige registreerimisel enda eelistused)

Kultuuripealinn kui regionaalse koostöö mudel – Annela Laaneots
Euroopa 2024. aasta kultuuripealinna programmi viib ellu Tartu linn koos 19 Lõuna-Eesti omavalitsustega. Omavahel on sõlmitud koostööleping, mis lisaks suursündmuse edukale elluviimisele toetab ka pikaajaliste positiivsete mõjude saavutamist Lõuna-Eesti kultuuris ja majanduselus. Millised on soovid, eesmärgid ja õppetunnid?

Hea linna loomine – Alina Nurmist, Aksel Part
Linnaplaneerimine on seotud mitmete valdkonnaüleste otsustega, mis on tavapäraselt kil-lustunud erinevate osakondade ja isegi omavalitsuste vahel. Tartu linn asutas käesoleval aastal linna ruumilist arengut koondava ja suunava ruumiloome osakonna. Vaatame selle otsuse sisse ja otsime koos vastust küsimusele, milline on parim koostöömudel teadmispõ-hise, tasakaalustatud ja 21. sajandi väljakutsetele vastava ruumi planeerimiseks.

Quo Vadis: Omavalitsuspäeva deklaratsioon – Sulev Lääne, Jan Trei
Traditsiooniliselt kiidavad OVP osalejad igal aastal heaks ühiste seisukohtadega pöördu-mise Riigikogule, Vabariigi Valitsusele, Eesti Linnade ja Valdade Liidule, teistele avaliku võimu institutsioonidele ja ülikoolidele. Töötoas toimub dokumendi projekti esitlus ja arutelu.

Ühised väljakutsed Lõuna-Eesti taristu arendamisel – Sven Tobreluts
Taristu areng toetab ettevõtlust ja tööhõivet ning toob maailma Lõuna-Eestile lähemale. Kuidas toetada kohalikku tööstust ja ettevõtlust läbi taristuprobleemide lahendamise? Millised on Eestis selle parimad praktikad? Mida KOV saab paremini teha?

Maksureform Eestis: kohaliku omavalitsuse finantsautonoomia – Angelika Kallak-maa-Kapsta
Kohaliku omavalitsuse üksuse reaalse autonoomia üheks oluliseks aluseks on ülesannete täitmiseks vajalike finantsressursside piisav olemasolu. Valdav osa maksutuludest laekub kohalikku eelarvesse riiklike maksude, nagu füüsilise isiku tulumaksu ja maamaksu näol. Millist maksupoliitikat vajavad kohalikud omavalitsused, et tagada kaasaegsete teenuste kättesaadavus?

15.45–16.15 | KOHVIPAUS
16.15–16.50 | VÄLKETTEKANDED
16.50–18.05 | PRESIDENDIKANDIDAATIDE DEBATT
Moderaator Taavi Eilat
19.00–23.00 | PIDULIK VASTUVÕTT
AVASÕNA
Lemmit Kaplinski, Tartu Linnavolikogu esimees
TERVITUSED
President Arnold Rüütel
Timo Kantola, Soome suursaadik
Raimonds Jansons, Läti suursaadik
Jussi-Pekka Alanen, varasem Soome Omavalitsusliidu (Kuntaliitto) peadirektor
„Aasta tegu“ auhinna üleandmine. Curly Strings'i kontsert

REEDE – 27.08.2021
8.30–9.00 | HOMMIKUKOHV V SPA KONVERENTSIKESKUSES
9.00–10.15 TÖÖTOAD

(Töötubade osalejate arv on piiratud. Palun märkige registreerimisel enda eelistused)

Kas keskkonnasõbralik kultuurikorraldus on võimalik? Euroopa
Kultuuripealinn Tartu 2024 ja KOV koostöö – Triin Pikk
Mida saab kultuurivaldkond ära teha, et takistada kliimakriisi süvenemist, ökosüsteemide kadu ning sellega kaasnevat elurikkuse vähenemist nii linnas kui ka maal? Millised keskkonnahoidlikud praktikad on teenäitajaks?

Kuidas koostada energia ja kliimakava – Kaspar Alev
Energia- ja kliimakava, mis keskendub kliimamõjude leevendamisele, on mitmete omavalitsuste oluline dokument. Kuidas koostada kava, mis võtab kokku erinevate valdkondade tegevused: valitsemine, energiajuhtimine, hoonete haldus, energia tarbimine, elamumajandus, soojusenergia tootmine ja jaotamine, taastuvenergia tootmine. Kuidas tõsta elanike teadlikkust, kaasata kodanikke, avalikku- ja erasektorit?

Soovid, vajadused ja väljakutsed mitmekülgse avaliku ruumi disainimisel – Aveliina Helm
Kuidas käib rohelisem linnaplaneerimine? Millised peaksid olema kaasaegsed pargi- ja rohealad? Mis iseloomustab mitmekülgset avalikku ruumi ja mis meil Eestis sellest puudu jääb? Kuidas muuta liikumiskeskkond avalikus ruumis ohutumaks nii lastele ja eakatele kui ka siilidele ja putukatele?

Rohepöörde inimmõõde – Anneli Ott
Kas samal ajal on võimalik kaitsta keskkonda ja säilitada mugavad elustandardid? Millised on suurimad kliima- ja keskkonnariskid maailmas? Aga Eestis? Kuidas need mõjutavad lõuna-eestlaste elu- ja heaolu? Kas kliimaneutraalsus saab olla ka majanduslikult tulus? Kuidas teadus ja innovatsioon aitavad saavutada kliimaneutraalsust? Kuidas saab KOV suunata kodanike rohelisemaid eluvalikuid?

Kestlikkus on arengu võtmesõna - kuidas pidurdada ääremaastumist ja suurlinnastumist? – Helen Sooväli-Sepping, Eve East
Eesti jätkusuutliku arengu võtmeküsimusi, uusi väljakutseid ning võimalikke lahendusteid on analüüsinud mitmed Eesti inimarengu aruanded. 2019/2020 aruanne toob mitmetahulise sõlmteemana välja Eesti jätkuvalt kiireneva suurlinnastumise, millega paralleelselt toimub ülejäänud Eesti kahanemine. Ruumi- ja keskkonnakvaliteedi standardid muutuvad suurlinnas ja maal üha erinevamaks, mis omakorda tekitab probleeme elukeskkonnas. Regionaalpoliitika erinevate valdkondade lõimimine ning ühiskonna avatud dialoog on vajalik seatud kliimaeesmärkide ning jätkusuutliku arengu eesmärkide poole liikumiseks.

10.15–10.45 | KOHVIPAUS
10.45–12.30 | ETTEKANDED

Kadri Simson, Euroopa Komisjoni energeetikavolinik
Kaja Kallas, peaminister

11.20–12.30 ERAKONDADE ESIMEESTE DEBATT

Liisa Past, moderaator
Indrek Saar
Kristina Kallas
Jüri Ratas
Helir-Valdor Seeder
Kaja Kallas
Martin Helme
Kaspar Kurve

12.30–13.30 | LÕUNA
V Spa konverentsikeskuses ja restoranis Joyce
13.30–15.00 | TULEVIKUVAATED
Euroopa rohepööre – Lahti linnapea Pekka Timonen.
Rohepööre ettevõtluses – Andres Veske, Rohetiiger, ettevõtlussektori suund
Riigikogu Keskkonnakomisjoni ettekanne, Yoko Alender (video)
14.20–14.35 | OVP DEKLARATSIOONI ESITUS
Madis Timpson, Viljandi linnapea, töögrupp
14.35–15.05 | ÕIGUSTE ÜLEANDMINE VILJANDILE
Lemmit Kaplinski, Tartu Linnavolikogu esimees
Urmas Klaas, Tartu linnapea
Rain Sangernebo, Nõo vallavanem, Tartumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees;
Sven Tobreluts, Tartumaa Omavalitsuste Liidu tegevjuht
Helir-Valdor Seeder, Viljandi Linnavolikogu esimees, Riigikogu liige
Madis Timpson, Viljandi linnapea
Viljandimaa Omavalitsuste Liidu esimees Alar Karu

OMAVALITSUSPÄEVA LÕPUSÕNAD
Lemmit Kaplinski, Tartu Linnavolikogu esimees
Sulev Lääne, MTÜ Polis president, Tallinna Ülikool
Aivar Kokk, Riigikogu rahanduskomisjoni aseesimees, kohaliku omavalitsuse ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
15.05–15.30 | VAHEPAUS, KOGUNEMINE EKSKURSIOONI TRANSPORDIKS
15.30–17.00 | EKSKURSIOON TARTU ETTEVÕTETESSE JA KULTUURIASUTUSTESSE

5. peatükk
TOIMETUSKOLLEEGIUM JA TÄNUSÕNAD

5.1 Toimetuskolleegium

Tiiu Aro
Eve East
Indrek Grauberg
Lemmit Kaplinski
Kersten Kattai
Aivar Kokk
Sirje Ludvig
Sulev Lääne
Sulev Mäeltsemees
Hannes Nagel
Erle Neeme
Katrin Niglas
Tanel Tammela
Raivo Vare

Tiiu Aro
Riigikogu liige 2021–…
2017–2021 Saaremaa vallavolikogu esimees
1999–2017 Tervisekaitseinspektsiooni/Terviseameti peadirektor
1996–1999 Sotsiaalminister Tiit Vähi ja Mart Siimanni valitsustes
1986–1996 Tartu Ülikooli Kliinikumi Naistekliiniku peaarst
1978–1986 Tartu Ülikooli Kliinikumi Onkoloogia-hematoloogia kliiniku arst, osakonna juhataja
1977–1978 Viljandi Keskhaigla naistearst

Eve East
MTÜ POLIS asepresident
2018–... Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu juhatuse esimees
2017–... Toila vallavanem
2012–… Ida-Viru maavanema kohusetäitja
2002–2017 Ida-Viru Maavalitsus, maasekretär
2000–2002 Narva-Jõesuu Linnavalitsus, linnasekretär
1991–2000 Iisaku Vallavalitsus, vallasekretär
1988–1991 Iisaku RSN Täitevkomitee sekretär

Indrek Grauberg
01.09.2020–... Tallinna Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut, Direktor
2015–2020 Tallinna Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut, Direktor
2010–30.08.2015 Tallinna Ülikool, Õigusakadeemia, Lektor
2010–30.08.2015 Tallinna Ülikool, Õigusakadeemia, Asepresident
2009–2010 Akadeemia Nord, Lektor
2005–2010 Akadeemia Nord, Administratiivtöötaja (1, 00)
2000–2005 Akadeemia Nord, Dotsent
01.01.1999–31.12.2005 Akadeemia Nord, haldusprorektor
01.01.1998–31.12.1999 Eesti Vabariigi Majandusministeeriumi Ettevõtluse Krediteerimise Sihtasutus, jurist
01.01.1995–31.12.1999 Akadeemia Nord, arvutiklassi juhataja

Kersten Kattai
2017–2021 Rahandusministeeriumi regionaalhalduspoliitika osakonna kohaliku omavalitsuse poliitika nõunik

2012–2017 Siseministeeriumi/ Rahandusministeeriumi kohaliku omavalitsuse reformi ekspert ja konsultant
Alates 2009 Tallinna Ülikooli avaliku halduse lektor
Alates 2005 Võhma linnavolikogu ja -valitsuse, alates 2017. a Põhja-Sakala vallavolikogu liige
Alates 2017 MTÜ Polis juhatuse liige
Euroopa Nõukogu Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongressi (CLRAE) Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ekspertide rühma Eesti asendusliige
Elulugu on leitav: https://www.etis.ee/CV/Kersten_Kattai/est

Aivar Kokk
Tööga omavalitsuses on seotud omavalitsusliku staatuse taastamisajast alates. 10. detsembril 1989 valiti Jõgeva Küla Rahvasaadikute Nõukogu 20. koosseisu liikmeks
Parlamendis on seisnud maapiirkondade edenemise eest, olles ühtaegu erinevate komisjonide esimees ning kohalike omavalitsuste ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees ja riigireformi probleemkomisjoni liige
XIV Riigikogu (rahanduskomisjoni esimees 2019–2021, aseesimees 2021–
XIII Riigikogu (sotsiaalkomisjoni esimees 2015–2016, majanduskomisjoni esimees 2016–2017, maaelukomisjoni esimees 2017–2019), ning kohalike omavalitsuste ja regionaalpoliitika toetusrühma esimees
2017. aasta veebruarist riigireformi probleemkomisjoni liige
XII Riigikogu (2011–2015 maaelukomisjoni aseesimees)
2. august 2004 – 1. august **2009** Jõgeva maavanem
Jõgeva Vallavolikogu liige 1989–1999, valiti ka 2013, 2017–, 4. novembrist 1992 volikogu aseesimees, esimees 1999–2000, 2002–2004, 2009–2011, 2020–2021

Lemmit Kaplinski

2021–... Kaitseliidu Tartu akadeemilise malevkonna pealik
2020–... Tartu Linnavolikogu esimees
2013–... Tartu Linnavolikogu liige
2010–2020 Eesti Trüki- ja Paberimuuseumi direktor

Sirje Ludvig
2018– … Eesti Linnade ja Valdade Liidu nõunik
2004–2018 Eesti Maaomavalitsuste Liidu nõunik
2001–2004 Eesti Omavalitsusliitude Ühenduse tegevdirektori kt
1990–2001 Eesti Linnade Liidu vanemspetsialist
Omavalitsusliitude Vanematekogu liige
MTÜ Polis juhatuse liige

Sulev Lääne
MTÜ Polis president, Tallinna Ülikooli õppejõud
Kaastegev kohaliku omavalitsuse, nende liitude ning haldusreformi valdkonnas, sh vastavate õigusaktide väljatöötamisel, asjaomaste komisjonide, töögruppide jm juht ja/või liige, ekspert alates 1988. aastast;
Eesti Linnade Liidu (ELL) taastamise Algatava Kogu juhatuse liige, vastutav sekretär (1989–1990); ELL juhatuse liige, peasekretär/teadussekretär (1990–1998);

Eesti Maaomavalitsuste Liidu Algatava Kogu juhatuse liige (1990);
Vabariigi Valitsuse nõunik, Vabariigi Valitsuse Haldusreformi Komitee aseesimees 1990–1992;
Ülemnõukogu Presiidiumi/Vabariigi Valitsuse haldusreformi ekspertkomisjoni aseesimees;
Põhiseaduse Assamblee ekspert;
Eesti Riigikaitse/Sisekaitse Akadeemia nõukogu liige, riigiehituse õppetooli juhataja ja dotsent aastani 2000; mitmete Eesti ülikoolide õppejõud, sh TLÜ Senati arenduskomisjoni liige, TLÜ Riigiteaduste Instituudi arendusjuht; koostanud valdkonna kogumikke; avaldanud artikleid nii Eestis kui ka välismaal;
Paljude rahvusvaheliste ja riigisiseste foorumite, konverentside, jms korralduskomitee esimees/liige, samuti esinenud nendel paljudel ettekannetega; osalenud mitmetes valdkonna projektides;
Haldusjuristide Ühenduse juhatuse aseesimees, varasemalt esimees ja EJL volikogu liige;
Üleriigiliste Omavalitsusliitude Vanemate Kogu aseesimees

Sulev Mäeltsemees
Tallinna Tehnikaülikooli emeriitprofessor on pikka aega tegelenud kohaliku omavalitsuse õppe-, teadus- ja arendustegevusega. Ta oli Tallinna Linnavolikogu liige 1989–1996 (sh linnavolikogu esimees 1992–1993) ja Kesklinna Halduskogu liige 1993–1999 (sh halduskogu esimees 1993–1996). Oli Põhiseaduse Assamblee kohaliku omavalitsuse ekspert 1992.–93. aastal.
Osales Eesti kohaliku omavalitsuse taastamisel (sh vabariikliku haldusreformi ekspertkomisjoni esimehena).
On andnud panuse kohaliku omavalitsuse üksuste liitude tegevuse taastamisele ja arendamisele. On osalenud kohaliku omavalitsuse seadusandluse väljatöötamise mitmetes töögruppides. On andnud ekspertarvamusi kohaliku omavalitsuse ja regionaalhalduse arendamise küsimustes Riigikogu Kantseleile, Tallinna Linnavolikogule, teistele Eesti kohaliku omavalitsuse üksustele ja nende liitudele. On viinud läbi arvukalt täienduskoolitusi meie kohaliku omavalitsuse poliitikutele ja ametnikele. On Euroopa Nõukogu Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongressi (CLRAE) Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ekspertide grupi liige alates 1998. aastast.
On Omavalitusliitude Vanematekogu esimees.

Hannes Nagel
Regionaal- ja väliskoostöö ekspert, Nagel Consulting OÜ
2020–... Eesti ja Läti valitsustevahelise komisjoni (IGC) piiriala piiriüleste riigimaanteede korrastamise töörühma algataja liige
2019 Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuuri eksperthindaja
2016–... Piiriüleste takistuste innovatiivsete lahenduste töörühma liige, Transfrontier Operational Mission (Prantsusmaa)
2015–... Rahandusministeeriumi esindaja Eesti-Läti valitsuskomisjonis piiriülese regionaalarengu ja väliskoostöö küsimustes
2014–... Nagel Consulting OÜ, partner ja juhatuse liige
2013–... Eesti Vabariigi esindaja ja Eesti delegatsioonijuht Eesti-Läti piiriülese koostöö programmis, Siseministeerium/Rahandusministeerium
2009–2013 ELi sotsiaalkindlustuse koordinatsioonireeglite spetsialist, Eesti Töötukassa

Erle Neeme
Alates 2021–… MTÜ Polis liige
Alates 2021, 2016–2018 Tallinna Ülikooli Üliõpilaskonna Volikogu liige
Alates 2020–… Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi juhiabi
2019–2020 Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi üliõpilasnõukogu Civitas juht, liige alates 2015
2019–2021 Tallinna Ülikooli Üliõpilaskonna klubi Rahvusvaheline Klubi / Erasmus Student Network Tallinn University International Club president
Alates 2019–… Tallinna Ülikooli sotsioloogia õppekava magistrant
Alates 2017–… Kvaliteedijuhtimise juhtaudiitor, siseaudiitor alates 2015

Katrin Niglas
15.05.2011–... Tallinna Ülikool, teadusprorektor
01.09.2010–14.05.2011 Tallinna Ülikool, Informaatika Instituut, Professor
01.09.2009–31.08.2010 Tallinna Ülikool, Informaatika Instituut, Professor
2007–2009 Tallinna Ülikool, Informaatika Instituut, Dotsent
2004–2007 Tallinna Ülikool, Matemaatika ja Loodusteaduste Instituut, Informaatika osakond, Dotsent
01.01.1994–31.12.2004 Tallinna Pedagoogikaülikool, informaatika õppetool, assistent/lektor.
01.01.1994–31.12.1995 Eesti Riigikaitse Akadeemia, tunnitasuline arvutiõpetuse õpetaja.
01.01.1989–31.12.1990 Tallinna Okt. raj. Laste ja Noorte Spordikool, treener-õpetaja

Tanel Tammela
Rae valla abivallavanem ja ettevõtja
2021–... MTÜ Polis liige
2020–... Rae valla abivallavanem, arendus- ja haldusamet
2013–2020 Rae vallavolikogu majandus- ja eelarvekomisjoni liige
2012–2014 Tallinna Tehnikaülikool, magistriõpe, Ettevõtte- ja ekspordijuhtimine
2007–... turvaettevõtte Holdfast OÜ/HF Turvatehnika, juhatuse liige
2002–2006 Tallinna Tehnikaülikool, Rahvusvaheline majandus- ja ettevõtlus

Raivo Vare
Riigitegelane ja ettevõtja
1999–… erinevate riigi osalusega ja eraettevõtete juhtorganite liige, tegelenud jätkuvalt KOV ja riigireformiga seotud analüüside ja ettepanekutega.
1996–1999 Transpordi- ja kommunikatsiooniminister, Valitsuse haldusreformi ettepanekute töörühma liige
1996–… kolme mehe ettepaneku kaasautor (riigiorganisatsiooni tõhustamise ettepanekud)
1992–1996 Tallinna Panga direktor, juhatuse liige
1992–1994 kaastööline erinevate haldus- ja riigireformiga seotud seaduste väljatöötamisel
1991–1992 Valitsuse Haldusreformi komitee esimees
1990–1992 Riigiminister
1989–1992 Ülemnõukogu Presiidiumi Haldusreformi ekspertkomisjoni liige, aseesimees
1988–1989 Ülemnõukogu Presiidiumi osakonna juhataja asetäitja, vastutas haldus- ja riigireformiga seotud organisatsiooniliste küsimuste ja vastava seadusandluse eest.

5.2 Tänusõnad

Kogumiku toimetuskolleegiumi tänusõnad kuuluvad kõigile, kes on aidanud kaasa omavalitsuspäevade idee sünnile ja arengule kuni selle riiklikuks tähtpäevaks seadustamiseni. Loomulikult oleme südamest õnnelikud, et omavalitsuspäevad, sealjuures riikliku tähtpäevana, on toimunud kokku juba kuuel üleriigilisel omavalitsuspäeval ning paljudes erinevates vormides ja mitmekesise sisuga erinevates omavalitsustes. Kõik see ei oleks olnud võimalik, kui kohalikul omavalitsusel ei oleks väga olulist kohta Eesti ajaloos ning samuti tänapäevaste üha keerukamatele väljakutsetele vastamises. Samuti on määrava tähtsusega koostöövõrgustiku olemasolu ning aktiivne toimimine ühiselt riigi ja kohaliku omavalitsuse ning nende liitude, ülikoolide, MTÜ Polis ja paljude teiste partnerite ühisloominguna. Väga tähtis on paljude inimeste isiklik panus ja seda nii omavalitsuspäevade ideede kavandamisel, ettevalmistamisel, läbiviimisel, jätkutegevuse korraldamisel ja paljus muus, mis seondub demokraatia ja kohaliku omavalitsuse autonoomia, tervikuna enesekorralduse idee ning kogukondliku mõtte ja koostöö kõrge hindamise ning austamisega nii ajaloo vaatest kui ka tänapäeval. Meil ei ole siin võimalik kõiki personaalselt tänada, aga mõtetes oleme teie kõigiga – suur ja südamlik tänu!

Omavalitsuspäevadega koos on valminud ka neli kogumikku ning nendest on kujunenud väga oluline osa Eesti kohaliku omavalitsuse, nende liitude ning kogu valdkonna tegevuse analüüsimisel ning seda nii ajaloo, tänapäeva kui ka tuleviku aspektist:

1. „25 aastat Eesti kohaliku omavalitsuse süsteemi ja üleriigiliste liitude taastamisest“. Väljaandja POLIS MTÜ koostöös Eesti Maaomavalitsuste Liidu ja Eesti Linnade Liiduga Tallinn 2015
2. „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud – taastamine ning areng 1989–2017“. Väljaandja Eesti Maaomavalitsuste Liit koostöös POLIS MTÜ Tallinn 2017
3. „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Omavalitsustegelased.“ Eesti Maaomavalitsuste Liit, POLIS MTÜ Tallinn 2018
4. „Eesti kohalik omavalitsus ja liidud 100. Minevik, tänapäev ja tulevik.“ Tallinna Ülikool, Eesti Linnade ja Valdade Liit, POLIS MTÜ Tallinn 2018

Kogumike koostamine ei ole eraldi eesmärk – selleks on oluliste teemade analüüs ning nende erinevatest lähtekohtadest lahti mõtestamine ning lugejaskonnale kättesaadavaks tegemine. Hea meel on märkida, et kogumikest on kujunenud paljudele omamoodi käsiraamatud, õppematerjalid ja osaliselt ka teatmeteosed, kuna Eestis kahjuks ei ole senini just mitte palju teemaga seonduvat kirjandust. Kogumikud aga ei sünni samuti mitte ise – siinjuures soovime avaldada suurt tunnustust kõigile autoritele, korraldajatele, toetajatele ja kõigile, kes on aidanud neid koostada. Tänapäeval on õnneks võimalik materjale kättesaadavaks teha ka elektroonsete kanalite kaudu ning üheks teeks oli siin ka sellel aastal loodud MTÜ Polis veebileht, kus nii omavalitsuspäevade kui ka eeltoodud kogumike materjalid on leitavad. Hea näide on ka üliõpilaste seminaritööd, mis osalt ka kogumikus kajastamist leiavad – suur osa materjale on just viidatud veebilehelt analüüsiks võetud. Kõike ei ole veel arusaadavalt õnnestunud koguda, süstematiseerida ja üles laadida, aga veebist oli suur kasu ka käesoleva kogumiku koostamisel. Siinjuures ka üleskutse lugejatele – kui on materjale või ideid, mis seonduvad omavalitsuspäevaga ja laiemalt kohaliku omavalitsuse arenguga, siis on ettepanek need MTÜ Polis veebi infole saata. Eesti kohalik omavalitsus oli, on ja loodame, et ka jääb meie inimestele kõige lähedasemaks ning paremini toimivamaks avaliku võimu osaks. Vaid koos saame seda edasi arendada – õnne, jaksu

ja erksat meelt meile kõigile, et väärikalt 155. aastat tagasi alustatud omavalitsusteed auga jätkata...

Käesoleva kogumiku ettevalmistamisse ja trükkimisse on erinevates vormides panustanud paljud institutsioonid ja isikud, sealjuures mitmed ka rahaliselt.

Meie tänusõnad:

Tallinna Ülikool, ülikooli ühiskonnateaduste instituut ja ülikooli haridusteaduste instituut
Maaeluministeerium
Rahandusministeerium
Eesti Linnade ja Valdade Liit
Eesti Kutseõppe Edendamise Ühing
Harjumaa Omavalitsuste Liit
Harku vald
Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit
Rae vald
Saaremaa vald
Tartumaa Omavalitsuste Liit
Viimsi vald

6. peatükk
LISAD

6.1 1866. aasta seadus

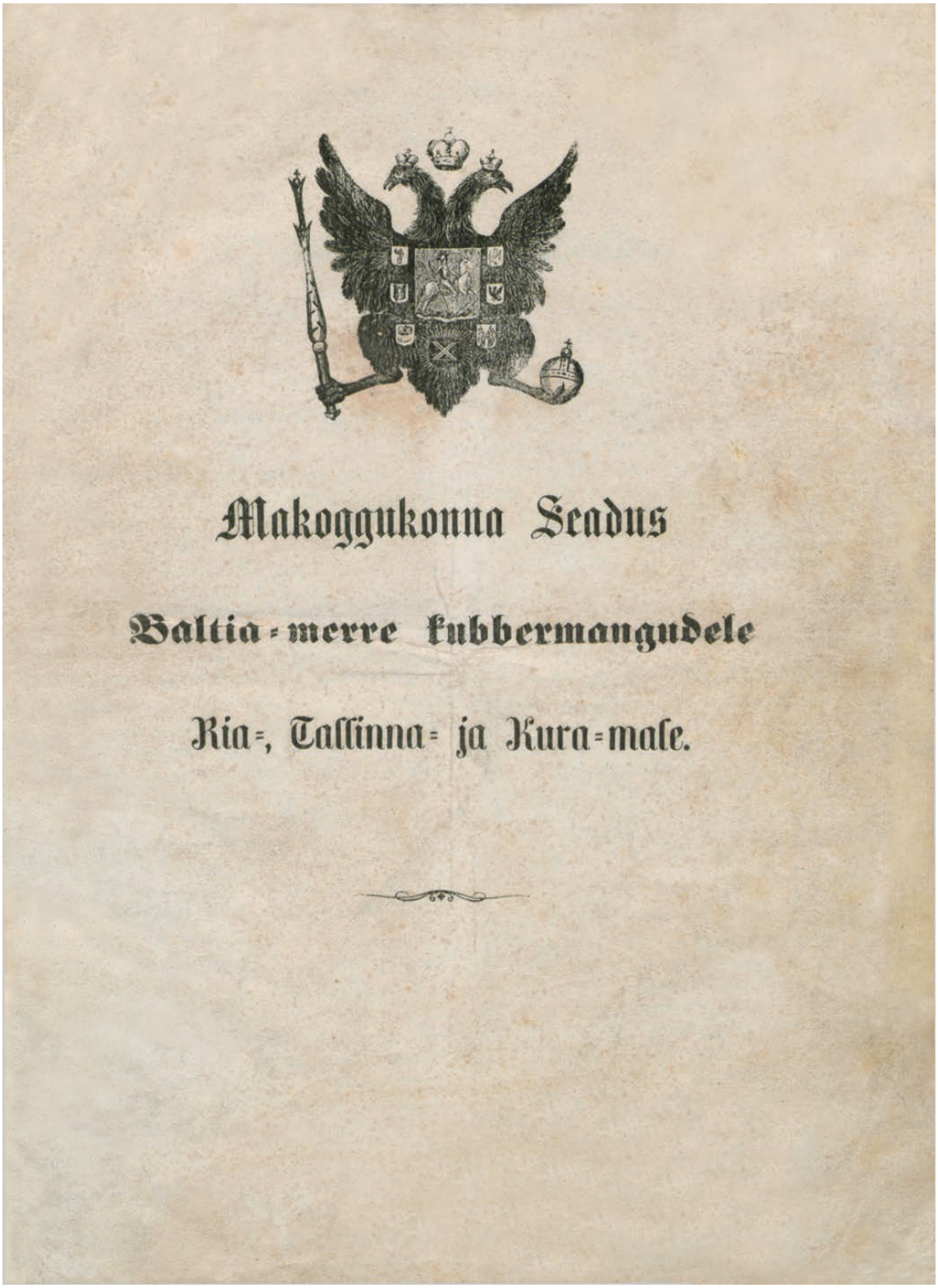

Makoggukonna Seadus

Baltia-merre kubbermangudele

Ria-, Tallinna- ja Kura-male.

Selle seadusse original-kirja peale on **Suur Keisri Herra** omma käega kirjutanud: „Tulleb nönda korda sata!“
Peterburis, 19mal Küündla-kuu p. aastal 1866.

Makoggukonna Seadus

Baltia-merre kubbermangudele: Ria-, Tallinna- ja Kura-male.

Esſimenne peatük.

Makoggukondade ſeadmiſeſt.

§ 1.

Makoggukonnaks nimmetakſe ſe rahwa hulk, mis ühhe määratud ma-krundi peal ellab; mis Rigi-wallitſusſe kinnitamisſe läbbi ſuremaks kogguks ühhendatud on; ja kellele kässu-ſeadus wastastikud öigusſed annud ja peale pannud, mis neude kohhus täita.

Makoggukonna liikmed on need innimesſed, kes ſelleſamma möisa, kirriku möisa ehk pri möisa (Widme) järrel on ja kes ſeal rewiſioni kirjades ja ümberkirjotamisſe lehtedes üllespandud on; nöndaſammoti ka need innimesſed, kes omma endiſe ſeiſusſe öigustega tükkis makoggukonna hulka on ülleswõetud.

Lisſa. Innimesſed, kes weel ei olle koggukonna hulka wastu wõetud, jäwad ommeti isſeenneſeſt ſealt koggukonna liikmeks, kelle jäuſt nemmad endile tallu-kohte pärriſeks ostawad ehk rendiwad ja nemmad ſawad ſiis ühtlaſſe köik öigusſed kätte ja wõttawad enneſte peale, köik kohhut täita, mis ſeſſinnatſes ſeadusſes kinnitud on.

§ 2.

Need makoggukonnad, kelle liikmete arru ei olle üle 200 hinge (§ 1) ſawad Üllewataja-kohtude (§ 32) juhhatamiſt möda teiſte koggukondadega ſiis ühte ſeatud, kui nemmad isſeſeskis ei wõi wolli-mehhi ja muid koggukonna ammetmehhi wallida, ſeſt et neil enneſtel ei olle küllalt mehhi, kes ſünnikſid koggukonna ammet-mehhiks, egga neid kes ammetmehhi wõikſid wallida, ehk et neil ep olle jõndu, koggukonna wallitſuſt üllespiddada. Kui koggukondaſi nönda on ühte ſeatud, annab Üllewataja-kohhus ſedda kubbernerile ja Kameralhow-kohtule tarwiliku ſeadmiſte pärraſt teada. Agga iggaühhel teiſtega ühte ſeatud koggukonnal, kui ta ſeſt ühte ſeadmiſſeſt arwab kahju ſama, on öigus ja üks aasta aega, kubberneri ette ſellepärraſt kaebduſt wia, kes tallurahwa-asjade kommiſſioni holeks annab, ſedda asja järrel kulata ja wimiſt otſuſt tehha.

Lisſa 1. Et makoggukonnad, olgu nemmad ni ſured kui tahhes, omma enneſte leppimiſſe järrel ja Üllewataja-kohtu (§ 32) kinnituſt möda ühte heidawad, on allati lubbatud.

Lisſa 2. Peale ſeddaſinnaſt koggukondade ühte ſeadmiſt, mis ſiin § 2 nimmetati, on lubba, et mitmed nabri koggukonnad, ilma et neid täieſte ühte ſeatakſe, omma tahtmisſega ja Üllewataja-kohtu (§ 32) kinnitamiſt möda enneſtele ühhe ainſa ühhendatud koggukonna-kohtu aſſutawad, ehk kus ſedda jubba on, eddeſpiddi ka üllespeawad. Siis märab Üllewataja-kohhus, mittu kohtumeeſt iggaüks koggukond ſelle ühhe koggukonna-kohtu liikmeks peab wallima.

§ 3.

Kui makoggukondaſi ühteſeatakſe, ſiis möiſapolitſei öigus ja kohhus, palju ſedda köikide ühteſeatud koggukondade krundis on toimetada (wata § 37, kirjatähhed d. e ja f), jääb ühhe ainſa ühteſeatud möiſade wannema kätte, kedda köik need möiſa-wannemad kokkuleppimiſt möda walliwad, ehk kedda Üllewataja-kohhus (§ 32) ſeks nimmetab, kui nende nõu ſelle jures kokku ei ſünni. Agga ſe möiſawannem, kes ühteſeatud koggukonnas möiſa-politſei toimetab, peab teiſte koggukonna möiſade wannematele köik koggukonna täie koggu ja wollimeeſte-koggu nõu-otſuſed teada andma (wata § 8, lisſa 1 ja § 12 ja § 27), mis koggukonna tallitaja temmale üllesannab.

Teine peatük.

Koggukonna wallitsusest.

§ 4.

Koggukonda (ehk kogguwalda) wallitsewad:
1) Koggukonna täis koggu ja wollimeeste-koggu;
2) Koggukonna-tallitaja ja abbimehhed (eestseisjad);
3) Koggukonna-kohhus.

Lissa. Koggukonna-tallitajal ja abbimeestel on lubba, sedda möda kuida tarwitus näitab ja wollimehhed sedda kinnitawad, mönne seestpiddise koggukonna üllewatamisse tarwis ammet-mehhi seada, nönda kui: wälja-wahtisi, haige-majade ja mu assutuste üllemaid, politsei-sullasid ja muid teisi weel.

§ 5.

Koggukonna täis koggu ni hästi, kui wollimehhed tullewad kokku koggukonna-majas ja sealgi peab koggukonna-kohhus omma kohtupäwad. Kus selle tarwis parrajat tubba ei olle ehk möisa-wannema polest seks täieste ja kindlaste ei anta, seal peab koggukond nisugust koggukonna-maja omma kulluga ehhitama ja üllespiddama. Kui möisa-wannema polest koggukonna-maja tarwis ehhitus-platsi ei anta, siis on Ria-, Tallinna- ja Sare-maal koggukondadel nöndasammuti öigus orjusse-maast ehk tallu-numa-maast selle tarwis ma-krunti nönda, nagu köigekörgemalt kinnitud Östse-komite otsus 4mal Juli-kun p. aastal 1865 Ria-ma koggukondadele öigust andis, orjusse-maast koli-majade assutamisseks tükkisi ärrajäutada. Agga Kuramaal saab tarwilinne tubba möisawannema poolt koggukonna-wallitsusse kätte juhhatatud. Tahhab seal möisawannem sest lahti lüa, siis peab ta koggukonna-maja tarwis ehhitus-platsi andma ja nöndasammuti ehhitus-punb ni palju, kui kiwwi-honele puwärgi jure tarbe pund ärrakullub. Issenneseest on teada, et möisa-wannemal ka siis tarwis ei olle rohkemalt ehhitus-punb anda, kui koggukond ei peaks ommale kiwwi-honet tahtma ehhitada.

Essimenne jäggu.

Koggukonna-seltsis nönpiddamised: Koggukonna täis koggu ja wollimeeste-koggu.

§ 6.

Täie koggu liikmed on esmalt: köik selle koggukonna järrel täieealissed ja omma käe peale assunud pärris-kohha piddajad ja need rentnikud, kellel nisuggused kohhad käes, kust kohtu-maksusi maksawad ja mis möisniku ehk kronu, linnade ehk mönnesuguste assutuste pärralt on; teiseks: mu koggukonna sadikud, kedda seatud aastade peale igga kümne täieealisse mehhe pealt üks sadik wallitakse. Neid walliwad täie koggu liikmeks enneste seast koggukonna möisa-sullased, tallu-sullased ja ka need mehhed, kes koggukonnas omma käe peal agga ilma madeta ennast ellatawad, se on: ilma et neil koggukonnas omma pärrismaid ehk rentkohta olleks.

Lissa. Need, kes nisuggusse sü ehk eksitusse pärrast, mis nende omma ehk nende seisusse öigust ja au ärrakautab, kohtu-kulamisse ehk trahwi al on, ja need, kelle üle koggukond kohtu-käsku järrel peab walwama ja wimaks need, kes koggukonna käest waeste abbi sawad, — ei tohhi täie koggu nöupiddamisseest osta wötta. Nöndasammoti wöib koggukonna-kohhus neile meestele, kes ühhe aasta ajal polle täitnud, mis koggukonna liikme kohhus on, sedda trahwi möista, et neil tükkiks ajaks ei pea öigust ollema, täie koggu hulka tulla.

§ 7.

Koggukonna tallitaja on täie koggu nöupiddamisse jures peawannemaks ja temma walwab, et seal köik seadusse korra pärrast sünnib (§ 21). Täis koggu möistab igga asja jures sedda möda otsust, kuida köik kokku tulnud liikmed ühhel meel arwawad, ehk kui arrud kokku ei leppi, nönda kuida surem liikmete ossa tahhab; ommeti on selle koggu otsussed siis agga kindlad, kui tallitaja ja köige wähhemast pool ossa neist seal jures on, kes üllepea täie koggu liikmete arrus seisawad.

§ 8.

Koggukonna täit koggu kutsub tallitaja ükskord aastas kokku, et koggukonna ammetmehhed, se on: et tallitaja, et abbimehhed (ehk eestseisjad) ja koggukonna-kohtu liikmed, — ja ka wollimehhed seal saaksid wallitud (§ 9). On selle aasta wahhe-ajal ammetmeeste wallimisse pärrast tarwis, täit koggu kutsuda, siis peab tallitaja iggakord selle tarwis Üllewataja-kohtu käest (§ 32) isseärraniſt lubba wäljatoma. Wimaks tulleb sedda möda, kuida Reiks-rati-kohtu köigekörgemalt kinnitud, 1sel Juni-kun p. aastal 1865 wäljaantud käsk

öppetab, täis koggu kutſuda, kui ſelle üle peab nõu petama, kas üht kurja elluga koggukonna-liget üllema wallitſusſe kätte tulleb wäljaheita.

Koggukonna-liikmed, kes ſiis kui tallitaja neid kutſunud, ei tulle täie koggusſe, ilma et neil olleks tõsſiſt wabbanduſt, peawad 1 rubla trahwi maksma koggukonna waeste heaks.

Lisſa 1. Kui täis koggu möiſtnud, et üht kurja elluga koggukonna-liget üllema wallitſusſe kätte tulleb wäljaheita, ſiis tallitaja annab ſedda möiſa-politſeile teada.

Lisſa 2. Se käſk, — et täis koggu mitte muidu ei pea kokkukutſutud ſama, kui agga koggukonna ammet-meeste ja wollimeeste wallimisſe, ehk ka ſellepärraſt, et tahheta kurja elluga liikmid wäljaheita, — ſe käſk ei putu mitte ſelle külge, kui üksiasſed koggukonna jäus-ligid kokku tullewad, nõnda kui: a) pärris-kohha piddajate liik, b) kohha-rentnikude liik, c) möiſa-ſullaste liik, d) perremeeste-ſullaste liik, e) nende liik, kes omma käe peal ilma madeta ellawad. Need koggukonna ligid wõiwad tallitaja lubbaga kokku tulla üksnes ſelle tarwis, et igga liik omma iſſe tarwituste ja kaſſude pärraſt nõu peab; agga neid kõiki ühhel hobil kokko kutſuda, on kelatud.

§ 8.

Wollimeeste-koggu liikmed on: tallitaja ja täie koggu poolt wallitud wollimehhed (§ 8). Koggukonna-abbimehhed (eeſtſeisjad) on liggi, kui wollimeeste koggu nõu peab, agga nemmad polle ſeal mitte otſuſt teggemas, waid agga nõu andmas. Mittu wollimeeſt tarwis lähhäb, ſedda määratakſe koggukonna-liikmete hulga järrel. On koggukonnas 200 kuni 500 liget (§ 1), ſiis üllewataja-kohhus (§ 32) nimmetab, kas wollimehhi peab 8 ehk 10 ehk 12 ollema; koggukondades, kus 501 kuni 1000 liget, on neid 14 meeſt; kus 1001 kuni 2000 liget, ſeal 16; kus 2001 kuni 3000 liget, ſeal 20; wimaks koggukondades, kus ennam kui 3000 liget, ſeal on neid 24 wollimeeſt.

Wollimeeste teine pool oſſa peab pärrismade piddajate ja rentnikude liikideſt, teine pool ſullaste ja nende ligiſt ollema, kes omma käe peal ilma madeta ellawad. Wollimeeste ammeti-aeg on kolm aastat, agga ſelle ſeadusſega, et igga aasta kolmas oſſa neiſt korra pärraſt wäljaastub ja ſeſtſammaſt ligiſt, kuſt wäljaminniad ollid, ned wollimehhed nende aſſemele wallitakſe. Kes kõige eſſimesſed peawad wäljaastuma, ſelle üle heidetakſe liisku; neid, kes on wäljaastunud, ſünnib ueste wallida.

Lisſa 1. Koggukondades, kellel on kuni 200 hinge, ſünnib, kui nemmad endile ſowiwad iſſe koggukonna-wallitſusſe ja tunnistawad, et neil ſelle üllespiddamisſeks küllalt jõudu on, 4 ehk 6 wollimeeſt ſeada.

Lisſa 2. Kui wollimeeste ſumma-luggu ei anna jaggada kolme ühhe ſuruſe jäusſe, ſiis antakſe tallu-rahwa asjade kommiſſioni holeks, nimmetada, mittu wollimeeſt igga aasta uueſt tulleb ſeada.

§ 10.

Wollimeeste-koggu kutſutakſe kokku, ſeddamõda kuida tarwis on, agga kõige wähhemaſt üks kord aastas. Kokku kutſub ſedda ehk tallitaja ehk üllewataja kohhus (§ 32) agga ikka antakſe ſedda wollimeeſtele kõige wähhemaſt kolm päwa enne kokku tullemisſe aega teada.

§ 11.

Wollimeeste-koggu toimetada on:

a. Et üllewõtſe kõikide koggukonna tallupiddamisſe asjade pärraſt nõu-otſuſt annab.

b. Et nõu-otſuſt teeb made pärraſt, mis koggukonna pärris-omma ehk koggukonna käes on prukida.

c. Et nõu-otſuſt teeb koggukonna rahhade ja mu koggukonna warra pärraſt, nõndaſammuti ka kõikide aſſutuste pärraſt, mis koggukonna kulluga aſſutati ja üllespetakſe, kuhhu kolidki tullewad arwata. Kui wollimeeste koggu nende aſſutuste pärraſt nõu peab, ſiis peab tähhele pannema neid ſeadusſi, mis ehk nende üle on tehtud, ja kus aſſutamisſe-põhja kirjad ees on, ſedda täitma, mis need käſſiwad.

d. Et nõu peab ja otſuſt teeb koggukonna ſowimiſte ja tarwituſte pärraſt.

e. Et koggukonna asjus kaebamisſi üleswõttab ja palwe-kirjad wälja ſadab meeſte läbbi, kedda ſelle tarwis wallib.

f. Et üllesarwab, palju koggukonna makſudeſt igga liikme jäuks langeb, ja et käſſib, mis wiſi need makſud ajada; nõnda et, kui hingede järrel arwatakſe, makſud tõikide koggukonna liikmete (§ 1) peale ühhetaſſa ärrajaggatakſe.

g. Et märab koggukonna ammet-meeste (§ 26) palka.

h. Et rehnungite arruandmist wasta wõtab koggukonna tallitaja ja abbimeeste käest, ja et nende peale tõstetud kaebamisi, mis politsei-asjadesse ei putu, läbbikatsub ja, mis tühjad kaebamised ei olle, üllewataja-kohtu (§ 32) ette annab.

i. Et nimmetab neid mehhi, kes kohtu ees koggukonna eest asju peawad tallitama, olgu siis, et wollimeeste-koggu sedda tallitust ei panne tallitaja ja abbimeeste peale.

k. Wimaks, et otsust teeb nende asjade polest, kelle jure rigiseaduse ehk tallurahwaseaduste ehk isseärralistе kronu-käskude järrel, kõige koggukonna lubba ehk nõu-otsust tarwis lähhäb.

§ 12.

Wollimeeste koggus teeb üldse surema kokko tulnud liikmete ossa tahtminne otsust, ja kui möllemad liikmete asjad ühhesurused on, agga teistel on teine nõu, siis peawannema nõu ja tahtminne teeb otsust. Agga nende asjade jures, mis § 11, b ja c tähtede al nimmetati, peab kõige wähhemast kaks kolmandiku kokku tulnud meeste hulgast otsusse poolt seisma, muidu se otsus polle kindel. Peawannemaks on wollimeeste koggus tallitaja (§ 21). Üllepea makſawad wollimeeste-koggu nõu-otsused siis agga seadusse ees, kui ses koggus koggukonna-tallitaja, ehk neude asjade jures, mis § 21 nimmetakse, kõige wannem abbimees ehk ka koggukonna-kohtu peawannem ja mitte wähhem, kui kaks kolmandiku wollimeestest nõu-piddamisse jures olnud ja kui need otsused misugguste asjade üle on tehtud, mis wollimeeste koggu alla langewad. Neil otsusel, mis selleſinnatse juhhatamisse järrel wollimeeste-koggus on tehtud, on seadusse põhja ja nad sawad siis täidetud. Ommeti peab tallitaja neid seddamaid ja kõige hiljemalt kolme päwaga möisa-politseile teada andma, kellel lubba on, kui neid arwab seaduste wastu ehk koggukonnale kahjuks ehk möisa-wannema õiguste üle ollema, neid üllewataja-kohtu (§ 32) ette anda.

§ 13.

Kõik nõu-piddamisse otsused, mis koggukonna täis koggu ehk wollimeeste-koggu tewad, tullewad ühte isse protokolli-nöörramatusse kirja panna.

§ 14.

Tahhab kegi koggukonna täie koggu ja wollimeeste-koggu otsuste üle kaebdust tõsta, se peab sedda kahhe näddalaga üllewataja-kohtu (§ 32) ees teggema.

Teine jäggu.

Koggukonna tallitajast ja abbimeestest.

§ 15.

Igga möisal ja igga kirriku möisal ja primöisal (Widme) kus nõnda kui § 1 õppetab makoggukonda asſutatud on, peab koggukonnale üks tallitaja § 8 juhhatamist möda wallutud ollema. Temma abbiks wallib koggukonna täis koggu sedda möda, kuida tarwis on ja kuida üllewataja-kohhus arwab (§ 32), kuni nelli abbimeest (eestseisjat).

§ 16.

Tallitaja ammeti-wõimus koggukonna asjade polest (§ 20) ullatab koggukonna krundi rajades kõik de innimeste peale, kes sellesamma koggukonna järrel on, kus tallitaja omma ammeti peale walliti. Se koggukonna krunt on: Ria-maal otjusse-ma, Tallinna- ja Sare-maal tallu-numa-ma, Kura-maal tallu-perre kohhad. Selle polest, et tallitaja politsei-seadust peab hoidma, seisawad temma ammeti-wõimusse ja käsju al kõik pea-rahha maksjad innimesed koggukonna krundi rajades ja pealegi need wäetemistusseſt lahtilastud ehk mõnneks ajaks lahti lubbatud soldatid, kes seal ellamas on, ja nende perred.

Lissa 1. Kohtumõistmisse wolli politseiasjus seisab koggukonna kohtu käes ni laialt, kui seadus k nnitab (§ 25).

Lissa 2. Nende innimeste kohta, kes sellesamma koggukonna järrel on, seal möisamade peal agga koggukonna krundist wäljas ellawad, ei sa enne nimmetud seaduste läbbi tallitaja politsei-wõimus mitte ärrakelatud, agga temma ei pea sedda wõimust möisa-made peal nimmetud innimeste kohta mitte muidu prukima, kui agga selgeste tundes, et wiwitusseſt kahju tulleb ehk kui möisa-wannem tedda wälja kutsub.

§ 17.

Koggukonna politsei on tallitaja holeks antud; abbimehhed peawad temma käsfud täitma. Agga kreis-politsei-kohhus wõib omma arru järrel koggukondasi sedda möda, kus pool nende krunt on, kui laialt se käib ja palju rahwast peal ellab, politsei-tallitusse polest isseärralistе politsei-jäggudesse ärrajäutada ja need jänd tallitaja ja abbimeeste hole alla anda, et igga-

ühhel omma jäggu on, ehk wõib ka sedda seadust tehha, et politsei-wallitsus nende wahhel korra pärrast ümberkäib. Olgu nüüd se ehk teine seadus tehtud, ikka tulleb abbimehhe kätte selle politsei-jäu sees, mis temma pole alla anti, täis tallitaja wõimus. Agga tallitajale ennesele jääb sellegi pärrast õigus ja kohhus, seal kõik asjad tarwitust möda jälle öiendada, kus kuleb abbimeeste käsfud mitte täielikud egga õiged ollema.

§ 18.

Tallitajale ja abbimeestele kokku antakse lubba, et nemmad, mõisa- ja kreis-politsei teades, seal mõisa-waldades, kus näitab tarwis ollema, igga 8 kuni 15 pärris-kohhapiddaja ehk rentnikde, nende suggusetisi, teenijate ja ka nende kohtade järrel watama, et rahhu ja auus ellu üllespetakse; ta peab tallitaja ja abbimeeste ammeti-wahhet surema kohtudega tallitama ja üllenüdse nende käsfud täitma. Kauaks ajaks külla-kubjad ammetisse jäwad, se jääb tallitajale abbimeestega seltsis arwata; ni palju agga peawad tähhele pannema, et külla-kubjaste kohhus ei olle, ennam kui pool aastat sedda ammetit piddada.

§ 19.

Politsei-wallitsusse asjus on tallitaja ja abbimeeste kord ja kohhus:

a. Rigi-wallitsusse käsfud ja seadused koggukonna-krundis kulutada, kreis-politseikohtu ja üllewataja-kohtu (§ 32) seadmised täita ja selle üle walwata, et koggukonnas kohtu-seadused ei sa wallega ärraseggatud egga tühjad ja rahhurikkujad juttud tõstetud.

b. Koggukonna krundis kõik tarwilisi murret selle eest piddada: et awwalik seadusse kord saaks üllespetud ehk kus sedda rikkuti, jälle saaks öiendatud; et innimessed ja nende warra saaksid rahhul hoitud; et metsa-põllemisse ja metsa-wargussed ei sünniks; et põllud ja heinamaad ei saaks häwwitatud; agga kui seddasuggust asja juhtub, siis tallitaja ja abbimehhed peawad kohhe läbbiwatama, palju kahju on tehtud.

c. Nende kohhus on, tullekahjude, weeuppetuste, külge hakkawa tõbbede, lojuste haigustе ja mu awwaliku hädda-nuhtlusse jures koggukonna krundis abbi sata, ja sedda ni kui kõik muud isiärralikud juhtumised mõisa-politseile teada anda.

d. Nende kohhus on, kui koggukonna krundis kurja tehti, kohhe järrel kulata, süallusid kinni panna ja hoolt piddada, et kurja tö jälgemärgid sawad hoitud, kuni läbbikulaja kohhus senna tulleb.

e. Nende kohhus on, neid innimessi tähhele panna, kelle ellu-wiis ei näita öige ollema, kõik hulkujad ja jookfikud soldatid kinni wõtta ja mõisa-politsei kätte anda, et se neid nõnda, nui siit sadik seadus olli, senna sadab, kust nemmad pärrit on.

f. Nende kohhus on, koggukonna krundis wadata, et latadel, kõrtsides, te-rahwa õmajades ja trahterides, nisammuti ka podides ja mu müma-paikades öiged mõedud ja kalumisse wihhid prugitakse ja et seal rahhu ja öige seadus üllespetakse. Nende kohus on weel:

g. Hoolt kanda, et koggukonnas rõuged pannakse ja et rõugesse pandud lapsed sawad üleskirjutatud nõõr-ramatusse, kelle alla üllewataja-kohhus (§ 32) omma pitseri panneb.

h. Tähhele panna, et kolid, haige-majad ja muud koggukonna asjutused, kui neid koggukonna kulluga üllespetakse, sawad ausa korra peal hoitud.

i. Koggukonna holeks antud teed, sillad, tammid, pramid ja muud awwalikud ehhitused tähhele panna, et nemmad terwed ja head seisawad.

k. Järrel wadata, et ma-kruntide ja tallurent kohtade rajad ja raja-märgid paigal petakse.

l. Hoolt piddada, et rewisioni kirjad õigel ajal sawad walmistatud ja kohtu kätte widud.

m. Mõisa-politseile siis, kui selle seadusse sees § 40 nimmetatud luggud kätte tullewad abbiks ja nõunks olla.

§ 20.

Koggukonna asjus tulleb tallitajal — temma ammeti-wõimust möda — toimetada:

a. Et temma koggukonna täit koggu, jäuligid (wata § 8 lisa 2), ja wollimeeste koggu sadab kokku tullema ja jälle lahkuma ja et ta nõupiddamisse jures seadust ja õigust üllespeab.

b. Et temma wollimeeste koggule neid asju, mis koggukonna kasfuks ehk kahjuks on, nõu-piddamisse tarwis nimmetab.

c. Et ta wollimeeste koggus tehtud nõuotlusсed täidab ja neid mõisa-politseile teada annab (§ 12); weel

d. et ta nende asjade pärraſt, kus wollimeeste koggu poleſt otſuſt tarwis ei olle, isse koggukonna eeſt kostab ja pallub.

e. Et ta koggukonna magaskite, koggukonna rahha-laegaste ja mu koggukonna warrandusse ülle nönda wallitſeb, kuida nende ſeadus ſedda käſſib.

f. Et ta Ria-, Tallinna- ja Sare-maal walwab, et orjusse-ma (ehk tallu-numa-ma) ülleppea ei ſa wähheudatud ja et Ria- ja Sare-maal raud-warrandus terwe ſeiſab.

g. Et ta ſelle ülle wallitſeb, kuida waeste ja haigete eeſt hoolt petakſe, kes koggukonnaſt armu ſawad.

h. Et ta neid koggukonna liikmid, kes laiskusse pärraſt ennam ei jöua täita, mis nende kohhus on, ſedda möda, kuida ſeadusſed juhhatawad, töſe ſunnib.

i. Et ta ſelle ülle walwab, et koggukond köik, mis temma peale pandud, täieste teeb, ni kui ſedda: et teſid ſillutab, ſoldatid korteri wöttab, küdis käib ja muud ſelleſarnaſt.

k. Et ta (koggukonna nimme-juhhataja) köik koggukonna liikmete (§ 1) nimmed kirjas peab. Selle nimme-juhhataja järrel wallitakſe ammet-mehhi ja aetakſe koggukonna maksuſi, ja koggukonna liikmed wöiwad ſedda iggal ajal, kui tahhawad, läbbiwadata.

l. Et ta nönda, kui 9mal Juli-k. p. aastal 1863 kinnitud paſſi- ja ümberkirjutusse-ſeadus öppetab, paſſiſi, tunnistus-tähteſi, wastu wötmisse- ja wäljaminnemisse-ſeddeliſi wäljaannab ja ümberkirjutamisse-lehti ſenna, kuhhu neid tarwis on, ärratoimetab. Wimaks

m. et ta kronu-maksude ajamisse ja rekrutiwötmisse jures köik ſedda toimetab, mis tännini ſeaduſt möda walla-politſei holeks olli.

§ 21.

Koggukonna täies koggus, jäu-likides ja wollimeeste-koggus on tallitaja peawannemaks. Agga teine luggu on

1) kui tallitaja haigusse pärraſt ehk mu nisugguſe asja pärraſt, mis ſeadusse ees wabbandusſets makſab, ei wöi ſenna nönpiddamisse liggi tulla. Siis on köige wannem abbimees ſeal peawannemaks. — Ehk

2) kui wollimehhed ſellepärraſt kokku tulewad, et tahhawad tallitaja ja abbimeeste käeſt arruandmiſt wastuwötta — ja

3) kui wollimehhed tahhawad neid kaebbuſſi järrelkulata, mis tallitaja ja abbimeeste peale on töstetud. Siis on (nende asjade jures, mis 2. ja 3. nimmetati) koggukonna kohtu-wannem ſealgi peawannemaks.

§ 22.

Tallitajal on öigus, köikide innimeste käeſt, kes koggukonna kruudis ellawad agga koggukonna liikmed ei olle, pärrida, et nemmad omma üllespiddamisse-paſſi peawad ette näitama; nöndaſammuti on temmal öigus, iggaüht, kes koggukonnas ellab, enneſe ette kutſuda. Agga neid koggukonna liikmid, kes ellawad möiſa-made kruudis, ei tohhi temma mitte muidu, kui möiſa-politſei läbbi (wata § 16 liſſa 2) ette kutſuda.

§ 23.

Koggukonna abbimehhed on tallitajale toeks ja abbiks körwa antud. Temma wöib neile ennestele koggukonna wallitſuſſeſt mönda oſſa toimetada anda, nönda kui magaski, waestemaja ehk koggukonna rahha-laegaſt; agga ka ſiis weel peab temma isse nende asjade eeſt wastama. Neid asju, kelle jure koggukonna rahha ſaab kullutatud ehk muud koggukonna warra müdud, ja neid tallitusſi, kus koggukonna makſuſi liikmete peale ärrajaggatakſe, ei pea tallitaja mille muidu, kui abbimeestega ühheskoos ja nönda toimetama, et ſurem oſſa neiſt temmaga ühhes nöus on, ehk kus agga kaks abbimeeſt on ollemas, nönda et köige wähhemaſt teine temma nöus on; kus weel tulleb tähhele panna, kas ehk peale ſelle ka ſurema kohtu lubba tarwis ei lähhä.

§ 24.

Tallitajal on öigus, neid innimesſi, kes temma käſſu al ſeiſawad, kui nemmad politſei-ſeadusse käskuſi ei kule ehk wastu pannewad, omma arwamisse järrel kuni kahheks päwaks wangi panna ehk neile kuni 1 rubla trahwi-rahha möista. Need innimesſi, kes nimmetud trahwirahha ei jöua maksta, wöib temma ühheks ehk kahheks päwaks panna koggukonna-tööd teggema, ilma et ſedda wimiſt trahwi neile ſaaks möistetud, kes ſeadusse järrel niſugguſe nuhtlusse alt on lahti peastetud. Kes arwab ilma ſüta trahwitud ollema, wöib ſelle ülle neis kohtudes, mis § 32 nimmetatakſe, kaebduſt tösta ja tehku ſedda kahhe näddalaſe ajaga.

Kolmas jäggu.

Koggukonna kohtuſt.

§ 25.

Ni kaua, kuni Baltiamerre-kubbermangudes ned Justits-kohtud ſeatakſe, jääb koggukonna-

kohtu seisus ja wõimus endise põhja peale ni hästi waidlemata kohtu-asjade poleſt, kui ka tſiwil-waidlemiste, politſei-süde ja mu asjade poleſt, kus kohtu otsust sowitakse.

Koggukonna kohhus wõttab asju, kelle külles politſei-süüd on, selletada: 1) kui se kaebab, kellele kahju tehti, ehk kui temma eest, et isse waja-ealinne on, temma wannemad ehk wõörmündrid kohtusse kaebawad; 2) kui mõisa-politſei, kui tallitaja ehk abbimehhed kohtu otsust pärriwad; 3) kui need, kes kurja tõ näggiad ollid, sedda ülles annawad. Selle peale kulab kohhus asja järrel ja mõistab omma otsust nõnda, kuida trahw-politſei käsſud tallu-rahwa seadusſes õppetawad; kohhus isse täidab siis ka, mis ta mõistnud.

Lisſa. Tallinna-ma kubermangus peawad sedda mõda, kui siin numbri al ja enne § 2 lisſa 2 üllespandud on, koggukonna-kohtud assutatud sama. Kuni uus Justits-seadus ei olle tehtud, sawad koggukonna-kohtu liikmed nõnda kokkuseatud, kuida 13mal Nowembri-kuu p. aastal 1860 kinnitatud Ria-ma Tallurahwa-seadus § 325, § 328 ja § 337 käsſib. Tallurahwa-asjade kommissioni holeks kindralkubberneri juhhatamisse al jääb weel, kinnitada, kangele nende kohtude wõimus tſiwil-waidlemiste ja politſei-kohtumõistmisse jures peab ullatama.

Kolmas peatük.

Seadus, kuida koggukonna-ammetmehhi seatakse ja lahtilastakse; mis nende õigusſed on ja kuida ammetist arru tewad.

Esſimenne jäggu.

Kuida koggukonna ammet-mehhi seatakse ja lahti lastakse.

§ 26.

Tallitaja ja abbimehhed sawad täiest kogguſt (§ 8) wallitud; üllewataja kohhus (§ 32) nimmetab, mittu abbimeest tarwis lähhäb. Magaski üllewatajat wallib wollimeeste koggu. Koggukonna ammet-meeste kirjaſid walmistada, niſammuti täies koggus, wollimeeste-koggus ja koggukonna-kohtus protokolli walmistada, selle tarwis wallib wollimeeste-koggu koggukonnale kirjutajat ehk palkab seks meest. Kus ſuremad koggukonnad ja ka seal, kus mittu koggukonda ühhe ainſa koggukonna-kohtu al seisawad (§ 2 lisſa 2), seal wõib koggukonna-kohhus ommale üllewataja-kohtu (§ 32) lubbaga isse kirjutajat wõtta.

Koggukonna tallitaja, abbimehhed ja kirjutaja peawad koggukonna käest palka sama.

Kui wollimeeste-koggu ühhe ku aja sees ei peaks koggukonnale kirjutajat seadma, siis üllewataja kohhus panneb kirjutajat ammetisse ja kinnitab ka, palju ta palka peab sama. Kõik koggukonna ammet-mehhed, ka kohtu-liikmed, sawad kolme aasta peale wallitud.

§ 27.

Iggakord, kui keddagi on ammeti peale wallitud, peab koggukonna-tallitaja sedda mõisa-politſeile teada andma ja üllewataja-kohtule (§ 32) andma kinnitada. Kinnitud koggukonna ammet-mehhed peawad siis ameti-wannet wanduma.

Ammet-meeste kinnitaminne wõib siis agga ärrakelatud sada, kui wallimisse-seadus ei sanud täieste petud ehk kui tnakse kinnitada mehhi, kedda seadus ei lubba ammetisse wallida (§ 28).

§ 28.

Koggukonna ammetite peale ei sünni wallida neid, kes kohtu-mõistmisse läbbi nuhtlusse al olnud ehk kellele kohhus mõistnud, et nende sü kahhe wahhele jänud; weel ei sünni wallida neid, kes kohtu-kulamisse al ehk muidu kohtu al on ehk kes mittu korda kurja elluwisi pärrast poltſei-nuhtlust sanud. Muidu sünnib kõik koggukonna pärralt mehhi, kes täieste 25 aastat wannad ja ristiusku on, koggukonna ammetite peale wallida. Agga koggukonna-tallitaja, abbimehhed ja koggukonna-kohtu peawannem peawad ikka pärris-madepiddajate ehk rentnikude ligist wallitud sama.

Kes koggukonna tallitajaks ja kes koggukonna-kohtu peawannemaks on, ei tohhi selsammal ajal mitte koggumiste muud ammetit ennese peale wõtta. Kas muidu üks ja sesamma mees mittu teist ammetit korraga wõib piddada, se jääb koggukonna holeks arwata.

Lisſa. Ria-ma 13mal Nowembri-kuu p. aastal 1860 kinnitatud tallu-rahwa seadusſe § 326 jääb täieste seisma.

§ 29.

Üks mees, kedda koggukonna täis koggu on wollimehheks ehk koggukonna ammet-mehheks wallinud, wõib sest ammetist ehk wollimehhe-seisussest ennast peasta, kui temma wannus peale 60 aastat on, kui ta täit ammeti-aega jubba enne kord on teninud, kui temmal rasket haigust külles on, kui temma

waja-ealiste lastele wöörmündriks on ja peab neile tallu-kohta üllespiddama ja on issegi kohha-rentnik ehk pärris-made-piddaja, wimaks kui temma nisugguses seisusses ehk sedda wärki ennast ellatab, et ta ei wöi allati koggukonnas paigal olla.

Lissa. Saab üks koggukonna-lige, kes koggukonna-ammetis täit ammeti-aega wälja-teninud, jälle ammetisse wallitud, siis ta ei tohhi, kui jubba kolm aastat wahheaega olnud, ennast sest uest ammetist mitte peasta.

§ 30.

Kui koggukonna ammet-mehhed, nönda ka wollimehhed, omma ammetis pahha teinud ehk sedda, mis neude kohhus on, mahhajätnud, ja kui nemmad ülleüldse süüd teinud ehk ülle seadusse käinud, nönda et kohtu alla langewad, siis wöib üllewataja-kohhus (§ 32) neile nende ammeti-tallitust tükkiks ajaks kelata ja neid kohtude kätte anda, et sawad nuhheldud ehk ka üsna ammetist ärralükkatud. Nöndasammuti wöib üllewataja-kohhus koggukonna-kirjutaja pärrast, kui tedda selgeste tunneb ammeti tarwis kölwatuma ollema, käsku anda, et ta saab lahtilastud.

Teine jäggu.

Koggukonna ammet-meeste öigused ja au-tähhed.

§ 31.

Koggukonna-tallitajal ja abbimeestel on rekrudi-lisu-wötmisse poleſt needsammad öigused, mis koggukonna-kohtu liikmetele on antud. Neil on ka öigus, üht isse ammeti-tähte kanda, mis Baltia-merre kubbermangude kindral-kubberneer kinnitab. Wimaks sünnib neid ja ka wollimehhi, kui nemmad kaks ammeti-aega truwiste teninud, üllema tohtule nimmetada, et sacksid rind-rahhasid au-tähheks kanda. Ka koggukonna-kirjutaja, kui ta kaksteistkümmend aastat truwiste teninud, wöib seddasamma au-tähte sada.

Kolmas jäggu.

Kelle üllewatamisse al koggukonna ammet-mehhed seisawad ja kellele arru annawad.

§ 32.

Koggukonna-tallitaja ja abbimehhed on Ria-, Tallinna- ja Sare-maal koggukonna wallitsusse-asjade poleſt kihhelkonna-kohtu ja Kura-maal kreis-kohtu üllewatamisse al. Kes tahhab koggukonna ammet-meeste seadmiste ülle kaebdust tösta, peab sedda kahhe-näddalase aja sees nimmetud kohtude ees teggema. Agga kes jälle rahhul ei olle sellega, mis need kohtud möistnud, se wigu omma kaebamist sellesamma aja sees kubberneri ette. Se lubbatud aeg tulleb seſt päwast arwata, millal kaebaja sedda otsust, mis tedda ajab kaebama, teada sai.

Lissa 1. Politsei-asjade poleſt seisawad koggukonna-tallitaja ja abbimehhed kreis-politsei-kohtude üllewatamisse al.

Lissa 2. Se sesſinnatses seadusses nimmetud üllewatamisse-kord ja kohhus pannakse Ria-, Tallinna- ja Sare-maal kihhelkonna-kohtude ja Kura-maal kreis-kohtude peale seks ajaks, kuni Baltia-merre kubbermangudes ned justits-kohtud sawad seatud.

§ 33.

Kihhelkonna-kohtud Ria- ja Tallinna- ja Sare-maal ja nisammuti kreis-kohtud Kura-maal katsuwad igga aasta koggukonna-wallitsust köikides koggukondades, mis nende al on, läbbi.

§ 34.

Üllewataja kohhus (§ 32) wöib wähhemate ammeti-süde pärrast tallitajale, abbimeestele ja mu koggukonna ammet-meestele trahwiks möista: et sawad nomitud, köwwaste söideldud, ehk et peawad kuni 5 rubla trahwi maksma, ehk et neid kuni 7 päwa peale pannakse kinni. Raskema sü ja üllekohtu pärrast kelatakse neid ammetit tallitamast ja antakse neid seadust mäda sure kohtu alla (§ 30).

Neljas peatük.

Möisa-politseist.

§ 35.

Igga möisa, kirriku-möisa ja pri-möisa (Widme) rajade sees jääb, sedda möda kuida sesinnane seadus juhhatab, möisa-politsei-ammet ja wöimus möisa-wannemale, kirriku-möisa- ehk pri-möisa-wallitsejale toimetada, agga kronu-möisades selle mehhe ehk selle kohtu holeks, kedda kronu-möisade Domäni-wallitsus seks arwab. Agga siin tulleb möisa-politsei kohta möisa-rajadest koggukonna krunt mahha arwata; se on: Kura-maal need tallu-kohhad, mis koggukonna liikmete käes on kas nende pärris-ommaks ehk rendi peal; Ria-maal talluorjusse-ma ja Tallinna- ja Sare-maal tallunuma-ma. Koggukonna krundis seisab politsei-wallitsus tallitaja ja abbimeeste käes ühheskoos (koggukonna-politsei, wata

§ 19), agga politsei-kohtu asjad langewad koggukonna-kohtu alla (wata § 25).

§ 36.

Mõisa-wannemal ja nõndasammuti ka kiriku-mõisa- ehk pri-mõisa-wallitsejal on õigus, mõisa-politsei tallitust, sedda mõda kui § 35 ja § 37 juhhatawad, omma tahtmist mõda teiste innimeste kätte anda; siis tulleb agga sedda tähhele panna, et wibimata nisuggust seadmist peawad kihhelkonna-kohtule ja Kuramaal kreis-kohtule andma kinnitada, agga kronu-mõisades sedda asja Domäni-wallitsusele kinnitamisseks peawad üllesandma ja selle ülle kihhelkonna-kohtule ehk Kura-maal kreis-kohtule teadust wima. Mõisa-wannem, kiriku-mõisa- ehk pri-mõisa-wallitseja peawad wastama selle eest, mis need politsei-abbilissed tewad, kes nende asemel mõisa-politsei toimetawad; ommeti nende wastaminne ei kesta ni kaugele, et nemmad kõik kahju peaksid tassuma, mis nende politsei-abbilissed teistele üllekohtu läbbi teinud, kui nemmad isse sest teadmata ollid, mis need teggid; agga nende kohhus on selle eest seista, et isse neid trahwirahhasid wäljamaksawad, mis kohtu polest nende politsei-abbilistele mõistetakse, kui need isse omma käest ei jõua maksta; agga ka siis on mõisa-wannemal, kes politsei-abbilist wõttis, se õigus, omma kullu tassumist abbilisse käest taggaajada. On luggu nõnda, et mõisa-wannem, kiriku-mõisa- ehk pri-mõisa-wallitseja mõistetakse mõisa-politsei ammetist lahti, ehk nõnda, et ta ei tahha mõisa-politsei tallitust isse piddada egga anna sedda ka enne nimmetud wisil teise innimesse (politsei-abbilisse kätte, ehk wimaks kui kronu-mõisades luggu nõnda on, et Domäni-wallitsus ei te selget seadust, kes mõisa-politsei ammetit peab piddama, — siis jäwad need toimetamissed, mis § 37, a., b., c. ja d. tähtede al nimmetatakse, ülle kõige mõisa-ma krundi koggukonna tallitaja holeks.

Lissa. Kui mõisa-politsei antakse tallitaja holeks, siis polle mõisa-wannemal mingisuggust wastamist tallitaja teggude eest; ka siis mitte, kui mõisa-wannem sedda ammetit omma sowimist mõda ärra andis.

§ 37.

Mõisa-politsei kohhus ja õigus on se:

a. Temma peab rigi-wallitsusse käsud ja seadusséd mõisa-krundi rajades kulutama.

b. Temma peab mõisa-krundis ja kui wiwitusseś on kahju arwata ehk kui tallitaja ei olle liggi, ka koggukonna krundis murret piddama, et awwalik seadusse-kord ja rahhu saab üllespetud ja pahhandusséd ärrakelatud; peab walwama, et latadel, kõrtsides ja trahterites kõik ausa wisi pärrast on; peab hulkujaid ja kurjateggiaid kinni wõtma, et seadust mõda ma-politsei kätte saaksid widud; peab tullekahjude, we-upputuste ja mu awwaliku häddanuhtlusse ajal kõik tarwilist nõu ja käsku andma ja üldse sedda toimetama, mis igga kord politsei kohhus on.

c. Mõisa-politsei peab seal, kus laewad hukka lähhäwad, politsei tallitust kätte wõtma otse nõnda, kuida kauplemisse-seadusses 1147ma tükki lissa õppetab (luggeda Seadusse-Swoddis XI ramatus).

d. Mõisa-politsei peab kõikide isseärralikn asjade üle, mis mõisa rajades juhtuwad sündima, ja nende asjade üle, mis kubbermangu Statistiku-komitele tarwis teada, kreis-politseile sõnnumid andma. Koggukonna krundist annab tallitaja neid asju mõisa-politseile ülles.

e. Mõisa-politsei peab järrel-watama, et tallitaja ja abbimehhed kõik § 19 nimmetatud politsei-asjad ja nõndasammuti kõik § 20 i., l. ja m. tähtede al nimmetatud, rigi-kassusse putuwad asjad seadusse järrel õiete toimetawad ja kui mõisa-politsei sealt näeb wigga ehk üllekohhut, siis peab, kuida essi tarwitab, kas kreis-politseile ehk üllewataja-kohtule (§ 32) üllesandma, et süallune saaks karristatud. Nende seadmiste polest, mis koggukonna omma polest on antud (wata § 11 ja § 20, a., b., c., d., e., f., g., h. ja k.) ei olle mõisa-politseil koggukonna-wallitsussega mitte suremat teggemist, kui agga ni palju, kui § 8, lissa 1 ja § 12 § 27 ja siin allamal f. ja g. tähtede al kinnitatud on.

f. Kui koggukond moistnud, et kahju-teggiad ehk kurja elluga liikmed peawad koggukonnast wäljaheidetud sama, siis mõisa-politsei wõib omma arwamist selle asja pärrast üllema kohtu ette wia ja saab seks kaks nädalat aega.

g. Mõisa-politsei wõib koggukonna palwe peale ja temma nimmel palwe-kirjasi ja muid kirjasi kohtudesse anda, ilma et senna kõrwa isse lubbaandmist waja olleks.

§ 38.

Mõisa-politseil on peale selle weel õigus, iggaühhe innimesse käest, kes koggukonna lige

ei olle, agga möisa-krundis ellab, pärrida et seatud passi peab ette näitama; ja ka se öigus, köik innimessi ülleüldse, kes möisa-krundis ellawad, ennese ette kutsuda. On need asjad toimetada, kus selleſinnatse seadusse läbbi möisa-politseile üllewatamisse-öigus koggukonna wallitsusse ülle on antud, ja ka siis, kui möisa-politsei need luggud ja isseärralikud juhtumissed tahhab järrelkulata, mis ta koggukonna krundist Statistiku-komitele peab teada andma, siis pärrib möisa-politsei tallitaja käest teadust ja on möisa-wannemal siis öigus, koggukonna tallitajat ja abbimehhi ennese ette kutsuda.

§ 39.

On möisa-krundis kurjad tööd ehk rasked süüd tehtud, siis peab möisa-politsei süallusid, nagu üleüldse seadus on, kreis-politsei kätte andma; agga kui kegi wähhemat süüd teinud ehk sönnakuulmata olnud, siis annab möisa-politsei süallusid karristusse tarwis, kuida asi näitab, kas tallitaja holeks, kui temma ammeti-wöimus senna ullatab, ehk koggukonna-kohtu ehk ka kreis-politsei kohtu kätte. Kui tallitaja sedda, mis möisa-politsei täie öigussega pärrib, tähhele ei panne, ehk kui koggukonna-kohhus ei möista öigust, — siis möisa-politsei annab omma kaebamist üllewataja kohtu (§ 32) ette.

§ 40.

Möisa-politseil on öigus, koggukonna-politsei käest mitte üksi sedda pärrida, et ta köikidele, kes möisa-krundis ellawad, kermeste abbi ja kaitsemist sadab, kui honid on pöllema sütud, kui röwimissed, wargussed, wäe kaupa sissetungimissed ja muud nisuggused asjad juhtuwad; waid möisa-politsei wöib omma krundis ka hädda wasta abbi nöuda köiksugguse willetsusse ajal, ni kui tullekahjude, metsa-pölemisse, we-upputusse, tõbbede ja lojuste haiguste ajal. Kui seddasugust asja sünnib, on koggukonna-politsei kohhus, wibimata aidata, ilma et weel otaks, kunni appi kutsutakse.

§ 41.

Möisa-politseil on omma isse pitser, mis kreis-politsei polest kinnitatakse, ja omma ammeti-kirjade jure ei olle temmal tarwis tempelpabberid prukida. Endiste seaduste järrel wöib ta allati omma ammeti-kirjad postiga sata. Need innimessed, kelle käes möisa-politsei ammeti-wöimus seisab, on seks ajaks, kui se ammet neil on, ihhunuhtlusseſt peastetud, kui nemmad muidu omma seisust möda selle al peakſid ollema.

§ 42.

Möisa-politsei on üllemal nimmetatud asjades, sedda möda, kuida need asjad näitawad, kas nende üllewataja-kohtude alla, mis § 32 nimmetati, ehk ka kreis-politsei alla seatud. Se wiimne wöib möisa-politseile, kui se temma käskusi ei täida, kuni 3 rubla trahwi-maksu peale panna. Kaebamisse möisa-politsei ülle, kui se teinud, mis ammeti polest lubba ei olle tehha, wiakse kahhe näddala ajal kreis-politsei kohtu ette, kui need asjad politseisse putuwad; mu asjade pärrast tulleb neid kaebamisse Kuramaal kreis-kohtusse, agga Ria-, Tallinna- ja Sare-maal kihhelkonna kohtusse anda; need kohtud pannewad omma arwamissed senna körwa ja annawad asja kreis-kohtu holeks, et seal otsust möistetakse. Kreis-kohtudel on öigus, süallusid sedda kahju, mis nad teinud, ärratassuma ja trahwi kuni 25 rublani maksma panna ja ka weel käskida, et nemmad tükkiks ajaks möisa-politsei ei tohhi piddada. Nöndasammuti on ka kubberneril ja kindral-kubberneril öigus, möisa-politsei ammetist tükkiks ajaks lahti möista. Kas möisa-politsei ammet süalluste käest üsna tulleb ärrawötta, sedda otsust möistab Ria-maal se hoow-kohtu Departemang, mis talurahwa asju toimetab, Tallinna-maal Landstoakohhus, Kura-maal Ober-Hoow-kohhus.

Wies pealük.

Selleſinnatse seaduse assutamisseſt.

§ 43.

Needsinnatsed seadmissed laiemalt ärraselletada, nende körwa juhhatajaid käskusi ülespanna, ue seadusse korra iggal pool assutada ja Baltia-merre-kubbermangudes endisid seadussi, mis ennam ühte ei sünni, ue seadusse wastu ümberwahhetada, — köik sedda antakse Tallu-rahwa-asjade kommissionide holeks kindral-kubberneri juhhatamisse al.

Järreltullew „**Juhhatus**, kuida Baltia-merre kubbermangude 19mal Küündla-k. p. 1866 tehtud makoggukonna seadust tulleb assutada" saab nimmetatud seadusse § 43 järrel selle läbbi kinnitatud ja 1se selle aasta Oktobri-k. päwaga wõimussesse ja wäesse tõstetud.

Ria-linnas, 29mal Juni-k. p. 1866.

Baltia-merre kubbermangude kindral-kubberneer:
Kindral-adjutant Krahw Baranoff.

Juhhatus,

kuida 19mal Küündla-k. p. 1866 kõigekõrgemalt kinnitatud Baltia-merre kubbermangude makoggukonna-seadust tulleb assutada.

I.

Kuida wallad sawad koggukonnaks ühte seatud.

§ 1.

Üllewatajad kohtud (Ria- ja Tallinna-maal kihhelkonna-kohtud, Kura-maal kreis-kohtud) peawad kohhe pärrast selle aasta 1. Oktobri-k. päwa neis walla-koggudustes, kus wähhem on, kui 200 liget, mõisa-politseile käsku andma, et se walla-kohtu liikmed ja eestseisjad (Tallinna-maal walla tallitajat, temma abbimehhed ja eestseisjad) sadab kokku tullema ja nende käest otsust pärrib, kas neil nende wallas on küllalt mehhi, kes wõiwad teisi ametisse wallida, ja neid, kes wõiwad wallitud sada, nenda et nende seast ni hästi wollimeeste-koggu (wata makoggukonna-seadus § 9) wäljatulleks kui ka koggukonna ammet-mehhi (makoggukonna-seadus § 15, 25, 26) ja kas neil on sedda jõudu, koggukonna-wallitsust ülles piddada. Kui nemmad nende küssimiste peale wastawad: jah, siis mõisa-politsei annab sedda üllewataja-kohtule teada.

§ 2.

Kui nemmad nende küssimiste peale (§ 1) kostawad, et neil polle küllalt mehhi egga jõudu ollemas, siis mõisa-politsei kutsub kõik walla-koggudust kokku (Ria-ma tallurahwaseadus § 297; Kura-ma tallur.-sead. § 46; Eesti-ma ehk Tallinna-ma tallur.-sead. § 408, 415), ja se peab siis ütlema ja nimmetama, mis naabri-wallaga ta sowiks ühte koggukonda kokkuheita. Sedda otsust, mis antakse, sadab mõisa-politsei üllewataja-kohtu kätte ja annab ühtlase laiemalt ülles neid asju, mispärrast sedda nõnda sowitakse.

§ 3.

Siis katsub üllewataja-kohhus mõllemad walla-koggudused, teist mis isse sowib ja teist, kelle külge sowitakse jäda (§ 2) leppitamisse kombel ühhendada; ja kutsub selle tarwis mõllemalt poolt mõisa-politsei ja walla ammet-mehhed nõu piddama, agga on isse seal juhhatamas. Kui nende wahhel seal leppiminne on korda sadetud ja sedda leppimist on protokolli kirja pandud, kui siis weel kumbki walla-koggudus kokku tulnud ja sedda, mis protokollis seisab, heaks kiitnud, siis teeb üllewataja-kohhus selle leppitud ühhendamisse ülle kohtu-otsust ja polle siis selle wastu ennam seadusse ees räkimist.

§ 4.

Kui leppitaminne (§ 3) korda ei lähhä, siis üllewataja-kohhus isse, ni kui kõigekõrgemalt kinnitud makoggukonna-seadus § 2 näitab, annab käsku, et wallad sawad koggukonnaks ühhendatud ja teeb ühtlasse ka selgemat otsust, missuggune nende wahhe peab ollema; ja teeb selle otsusse järrel.

Lissa. Kui kohtu-käsu peale waldasi koggukonnaks ühte seatakse, siis üllewataja-kohtul polle tarwis, nende waldade

(§ 2) omma sowimissed kulata, waid kohhus isse möistab omma arwamist möda, missugguse koggukonna körwa wähhemad wallad sawad seatud.

§ 5.

Olgu nüüd koggukonna-ühhendaminne leppitud ehk kästud (§ 3 ja 4), kui selle ülle agga kohtu-otsus on tehtud, siis peab üllewataja-kohhus makoggukonna-seadusse § 2 järrel sedda kubbernerile ja kameralhow-kohtule üllesandma ja pärrast sedda ootama, kuni kubberneri käest ja kameralhow-kohtust waldade ühhendamisse pärrast tarwilissed seadmissed wäljatulnud ja seddamöda täieste koggukond on ühte seatud; siis wast wöttab üllewataja-kohhus kätte, uut koggukonna-wallitsust ühhendatud koggukonna-krundis (wata siin allamal § 9—20) ja ka möisa-politsei ammetit nönda kui makogguk.-seadus § 3 öppetab, assutada.

Lissa. Kui essimest korda koggukonna nimme-juhhatajat walmistatakse (§ 6—8) ja kui essimessed koggukonna-koggud tullewad ammet-mehhi wallima (§ 9—17), siis üllewataja-kohhus nimmetab ühte-seatud waldadest, Ria- ja Kura-maal walla-kohtu peawannemate hulgast ühhe, Tallinna-maal tallitajate hulgast ühhe, kes seal pea-mehheks peab ollema.

II.

Kuida koggukonna nimme-juhhatajat essimest korda tulleb walmistada.

§ 6.

Neis waldades, kedda teistega ühte ei seata, ni kui ülleüldse neis waldades, kellel on peale 200 liget, tulleb kohhe pärrast selle aasta 1. Oktobri-k. päwa hakkata, uut koggukonna-seadust assutama; ja selle asja hakkatus peab iggalpool se ollema, et walla- (koggukonna-) kohhus ja eestseisjad (Tallinna-maal tallitaja, temma abbi-mehhed ja eestseisjad) koggukonna nimme-juhhatajat (makoggukonna-seadus § 20, täht k) walmistawad, kus nad selle muustri mis siin tagga otsas lissaks üllespandud on, holega peawad märgiks wötma.

Kus waldasi koggukonnaks ühhendatakse (§ 5), seal tulleb seddamöda, kuida se ühhendaminne walmis jöudnud, wibimata ja selsammal kombel nimme-juhhatajat walmistama hakkata.

§ 7.

Selle jures, kui essimest korda nimme-juhhatajat walmistatakse ja ka siis, kui ue koggukonna-wallitsusse assutamisseks muud toimetamissed käsfil on, peab möisa-politsei-piddaja isse ehk teine, kedda ta omma assemele sadab (Ria-ma tallurahwa-seadus aastast 1860 § 16; Kura-ma tallur.-sead. § 254; Eesti-ma tallur.-sead. aastast 1856 § 661) seal liggi ollema; ta panneb seal tähhele, et makoggukonna-seadusse ja sellesinnatse juhhatusse käsfud sawad täieste petud, ja kirjutab köikide nöu-otsuste, tunnistus-kirjade ja kohtu-kirjade alla, mis seal üllespannakse, ka omma nimme.

§ 8.

On koggukonna nimme-juhhataja walmis, siis peawad walla- (koggukonna-) kohhus, eestseisjad (Tallinna-maal: tallitaja, temma abbimehhed ja eestseisjad) ja möisa-politsei sedda, — kui nad tunnistust alla pannud, et on öige, — üllewataja-kohtu kätte saatma. Se kohhus watab sedda läbbi, parrandab ka, kust wigga leiab, ja sadab sedda siis wibimata walla- (koggukonna-) wallitsusse kätte taggasi, et ue wallitsusse tarwis hakkab mehhi wallima. Pärrast sedda, ni mittu korda kui koggukonna ammet-mehhi, wolli-mehhi, ja sadikuid ilma-madeta meeste likidest tulleb wallida, peab koggukonna-tallitaja iggakord nimme-juhhatajat läbbi watama, kas koggukonna-liikmete arruga ja nende ollemissega ühte sünnib; ta pead sedda, mis teiseks läinud, ümberkirjutama, agga mis jure tulnud ka nimme juhhatajasse lissama; üllewataja-kohhus peab igga aasta, kui koggukonna-wallitsust läbbikatsub (makogguk.-seadus § 33) isseärranis tähhele pannema, kas sedda on tehtud.

III.

Kuida sadikuid ilma-madeta meeste likidest, kuida wollimehhi ja koggukonna ammet-mehhi wallitakse.

§ 9.

Üllewataja-kohhus märab siis neile koggukondadele, kus wähhem kui 200 liget on, ja neile, kus 200 kuni 500 liget, mittu wollimeest neil tulleb wallida (makogguk.-sead. § 9 ja selle § lissa); ja siis annab kohhus köikidele koggukondadele käsku, et ilma-madeta meeste

likideſt, kes tallu-kohha piddajad ei olle, hakkatakſe ſadikuid wallima. (makoggук. ſead. § 6.)

§ 10.

Esſimeſt korda wallitakſe neid ſadikuid nönda, et ilma-madeta meeste ligid möiſa-politſei käſſu peale ja walla- (koggukonna-) kohtu peawannema (Tallinna-maal tallitaja) juhhatamisſe al kokko tullewad ja igga kümne täie-ealisſe liikme peale igga liik omma hulgaſt ühhe ſadiku täie-koggu liikmeks walliwad. Kuida makoggukonna ſeadus § 6 ja § 8 liſſas käſſib, tullewad need ligid üks hawal kokko, ſe on: möiſa-ſullaſed issepäinis, perremeeste ſullaſed issepäinis ja weel need mehhed, kes omma käe peal ellawad ilma et tallu-kohte peawad — kelle jure ka wabbadikkud arwatakſe — jälle issepäinis.

§ 11.

Et nüüd neiſt likideſt mitte üks ainus, kui ſedda agga koggukonnas on, ei tohhi täieſt koguſt, mis ammet-mehhi wallib, lahti jäda, ſellepärraſt peab, kui ühhelgi ei peaks kümme täie-ealiſt liget ollema, ommeti ſeſt ligiſt üks ſadik wallitud ſama; agga kui ühhes ligis täie-ealisſed liikmed kokku arwatakſe ja on üle täie kümnete weel liikmid, kelleſt agga kümme ennam täis ei ſa, ſiis nende üksikute kohta, mis peale kümne, kahhekümne ehk mis peale ſuremaid kümnid on, ei ſa ennam ſadikut wallitud. Neid, kes ſadikuks on wallitud, käſſib walla- (koggukonna) kohtu peawannem (Tallinna-maal tallitaja) nimme-juhhatajaſſe üllesmärkida.

§ 12.

Kui esſimeste kolme aasta pärraſt ja ſellesamma aja takka ikka jälle tarwis on, neid ſadikuid, kes ilma-madeta meeste likideſt tullewad, neste wallida, ſiis peab ſe ka üllewal nimmetud korra järrel ſündima ja täieste ſedda möda, kuida makoggukonna ſeadus § 8 liſſa 2 öppetab; agga koggukonna tallitaja annab ſiis omma poolt ſelle tarwis käsku ja on isſe ſeal juhhatamas.

§ 13.

Kui ſadikud ilma-madeta meeste likideſt on wallitud, peab wibimata esſimenne täis koggu kokko kutſutud ſama, tarwilisſi koggukonna-wallitſuſſe mehhi wallima.

§ 14.

Sedda wallimisſe-koggu kutſub möiſa-politſei koggukonna nimme-juhhataja järrel ja ſedda möda kokku, kuida makoggukonna-ſeadus § 6 ſelle koggule liikmid nimmetab. Möiſa-politſei üllewatamisſe al on walla- (koggukonna-) kohtu peawannem (Tallinna-maal tallitaja) ſeal juhhatajaks. Kuspool ja millal kokku tullakſe, ſedda käſſib möiſa-politſei, agga mis wiſi tulleb wallida, ſedda ütleb üllewataja-kohhus.

Et agga mönni tagga järrel ei hakkaks wallimisſeſt wigga otſima, ſellepärraſt peab möiſa-politſei ſeal tähhele pannema, et neil kes walliwad, ſelle üle et ſeks kölbawad, ja neil, kedda wallitakſe, ſelle üle et ſünniwad wallida, ſelget tunnistuſt, ja üleüldſe, et igga asjal ſelget ſeadusſe-pöhja on.

§ 15.

Kõige ſelle üle, mis wallimisſe jures ſünnib, tulleb üht isſe protokolli üllespanna, kus kõikide nimmed, kes walliſid, ja kõikide nimmed, kedda walliti, kirjas ſeiſawad. Seſt protokolliſt wõetakſe teiſt kirja ja ſedda wiakſe möiſa-politſei läbbi üllewataja kohtu kätte, kui wallitud meeste kinnitamiſt ſealt minnakſe palluma.

§ 16.

Kui koggukonnas esſimeſt korda mehhi wallitakſe, tulleb Tallinna-maal kõik koggukonna ammet-mehhi (ka koggukonna-kohtu liikmid), — Ria- ja Kura-maal koggukonna tallitajat ja abimehhi (eeſtſeisjaid) ja peale ſedda kõikides kolmes kubbermangus weel wollimehhi wallida. Agga Ria- ja Kura-maal polle tarwis koggukonna- (walla-) kohtu liikmid ueste wallida, enne kui nende ammeti-aastad, mis weel jookſewad, täis ſawad. Agga kui neis kahhes kubbermangus luggu nönda on, et monni koggu- (walla-) kohtu lige koggukonna tallitajaks ſaab wallitud, ſiis tulleb temma aſſemele teine koggukonna-kohtu liikmeks wallida.

§ 17.

Kui esſimeſt korda muiſt wollimehhi peab wälja astuma, et uſi aſſemele ſaaks wallitud (makoggук. ſead. § 9), ſiis tulleb koggukonna tallitaja juhhatamisſe al ja ſedda möda, kuida heidetud liiſt näitab, ſedda järge kinnitada, mis järrel wollimehhed jäu-kaupa wäljaastuwad, ja ſeſt asjaſt kõik mis tarwis näitab, ühte isſe protokolli üllespanna.

Agga tallitajatele neiſt koggukondadeſt, kus wollimeeste ſumma-luggu, olgo ſe kohtu poolt määratud ehk kohhe ſeadusſes kinnitatud, ei

anna jaggada kolme ühhe surusse jäggusse, peab üllewataja-kohhus wibimata käsku andma, mittu wollimeest igga aasta neste tulleb seada, — ni pea, kui tallurahwa-asjade kommission (ehk seadusse-kohhus) makoggukonnaseadusse § 9, 2se lissa järrel selle asja üle otsust teinud ja kindral-kubberneer sedda kinnitanud.

§ 18.

Agga tagga järrel, kui seatud korra pärast, ehk ka sellepärrast, et mönni mees ammetist lahkunud, tarwis lähhäb, wollimehhi (makoggук.-seadus § 9), koggukonna ammetmehhi (wata sealsammas § 8) ja sadikuid ilma-madeta meeste likidest (selsammas § 6) wallida, siis tulleb sedda tehha selsammal aastal, millal meeste ammeti-aeg otsa löppeb, ehk millal wollimehhi tulleb wahhetada, ehk millal kegi ammetist lahkus, Oktobri ehk Nowembri-k. sees tallitaja omma seadmist möda ja temma juhhatamisse al (makoggук.-seadus § 8 ja § 20, täht a). Siiski wöttawad wallitud mehhed ikka wast järreltullewa ue aasta hakkatusses, kui nad jo kinnitatud on ja ammeti wannet wandunud, omma ammeti-tallitust kätte.

Seddamöda peawad ka köik koggukonnarehknungid eddespiddi igga aasta 31se Tetsembri-k. päwaga löppetatud sama ja peab nende üle järreltullewa aasta 6 esimesse näddala sees seatud wisil arru antama (makoggук.-seadus § 11, täht h); mis isse protokolli-kirja panna ja koggukonna protokollinöörramatusse kirjutada tulleb.

IV.

Kuida ued koggukonna-wallitsejad ammetisse seatakse ja ammeti-tallitust kätte wöttawad; ja koggukonna-majast.

§ 19.

Kui wollimehhed on wallitud ja kui tallitaja ja koggukonna abbimehhed on üllewataja-kohtu poolt kinnitatud, siis se kohhus panneb wollimehhi ja pärrast sedda, kui koggukonna ammet-mehhed on wandunud (makoggук.-sead. § 27), ka neid ammetisse ja annab ammetmeeste kätte nende ammeti-märki (makoggук.-seadus § 31). Selle järrel peab wollimeeste koggu wibimata koggukonna-kirjutajat ammetisse seadma ja selle jures makoggук.-seadust § 26, kus kolmas tük sest asjast rägib, holega tähhele pannema.

§ 20.

Ammeti-märkisi (makoggук.-seadus § 31) sadab kindral-kubberneer ni mittu, kui tarwis lähhäb üllewataja-kohtu kätte ja annab ühtlasse teada sedda hinda, mis koggukonnad nende märkide eest peawad maksma. Enne peab üllewataja-kohhus märkisi sealt wälja palluma.

§ 21.

Selle järrel tulleb Ria- ja Kura-maal koggukonna-rahha, magasi-wallitsust ja muid koggukonna-asju, mis siit sadik walla-kohtu al ollid, ue koggukonna wallitsusse kätte anda; sedda tulleb ka tehha köikide kirjadega, kellesse tännini walla-kohtu wallitsusse- ja politseiasjad üllespandi. Möisa-politsei peab seal jures ollema ja üllewatama, kui sedda köik kätte antakse; agga köik pannakse ülles isse protokolli, kellest teist kirja tehhakse ja üllewataja-kohtu kätte sadetakse. Tallinna-maal peawad, kui koggukonna-kohtu liikmed on wallitud (wata selle juhhatusse § 16) ja kui nemmad sanud kinnitatud ja wandunud ammeti-wannet (makoggук.-seadus § 27), kohhe koggukonna-kohtud assutatud sama sedda möda, kuida makoggukonna-seadus § 25, lissas ütleb; ja sedda kohtu-seadust mis seal nimmetatakse peab neile tallurahwa-asjade kommissioni (seadusse-kohtu) käest kindral-kubberneri kinnitussega antama.

§ 22.

Üllewataja-kohhus peab murret kandma, et koggukonnad, kus sedda enne ei olle, koggukonna-pitseri ja protokolli nöör-ramatu (makoggук.-seadus § 13) omma kulluga sawad. Pitseril peab rahwa omma kele ümberkirjaks ehk pealkirjaks ollema koggukonna-nimmi: „N. N. koggukond", ehk „N. N. koggowald."

§ 23.

Risuggustes koggukondades, kellel isse koggukonna maja ei olle, peab koggukonna-tallitaja, sedda möda kui wollimeeste-koggu arwab, koggukonna-wallitsusele (makoggук.-seadus § 4) kas koggukonna-krundis parrajat tubba hürima ehk, kui möisa-wannemaga nöusse saab, möisas parrajat paika murretsema.

Kura-maal peab ka siis, kui mõisa-wannem nõus ei tahhaks olla, uel koggukonna-wallitsussel ommeti õigus ollema, endist walla- (koggukonna-) kohtu tubba weel kaks aastat prukida.

§ 24.

Et koggukonna-wallitsus mõisa-korterisse jääb ei lubbata ommeti kuskil kauemaks, kui kahheks aastaks. Selle ajaga peab ehk koggukonna-maja ehhitatud sama, ehk koggukonna omma krundis wallitsussele parrajat ja jädawat kohta leitama.

V.

Ue koggukonna-wallitsuse wahhe üllewataja-kohtu ja politsei-kohtudega.

§ 25.

Koggukonna-tallitajad pannewad köik ammeti-kirjad, mis üllewataja-kohtude kätte lähhäwad, otse rahwa omma kele ülles. Pärrast, kui seadus jubba saab allustatud, sawad weel tisse seadmisséd wäljatullema ammeti-kirjade pärrast üldse, ja ka sellepärrast, kuida kreis-politsei-kohtu wahhet kirjade läbbi tulleb toimetada.

VI.

Mõisa-politseist.

§ 26.

Köik need, kelle käes mõisa politsei on, jäwad seddasama tärk ja seatud ammeti-wõimust prukima ni kauaks weel, kuni ued koggukonna-wallitsejad sanud wallitud, kinnitatud, ammetisse seatud ja kuni nemmad ka haikanud ammetid toimetama (wata siin üllemal § 9—22). Kui se on sündinud, siis üllewatajad-kohtud peawad sedda igga mõisa-politseile ammeti-kirjade läbbi teada andma.

§ 27.

Kui nüüd kegi mõisa-wannem mõisa-politsei tallitust nõnda, kuida se nes koggukonna-seadusses kinnitatud on, ei tahha piddada, waid heidab sedda ennese pealt üsna ärra, agga ei anna sedda ka mitte kellegi politsei-abbilisse kätte, ja kui siis need politsei asjad, mis makoggukonna-seadusses § 37, a, b, c, ja d tähtede al nimmetatakse, mõisa-krundiski tallitaja holeks jäwad, siis peab sesamma mõisa-wannem tallitajale ja koggukonna kirjutajale ommast käest palka maksma. Se palgamaks arwatakse ülles sedda möda, kui suur se mõisa-krunt on, mis politsei-asjade poleš siis koggukonna-krundi körwa jääb. Üllewataja-kohhus peab sedda makiu kinnitama, ja enne kui se sündinud, ei sa mõisa-wannem mitte mõisa-politsei tallitusseš lahti lastud.

VII.

Kuida selle järrel wadetakse, et makoggukonna-seadus saab asutatud.

§ 28.

Üllewatajad-kohtud peawad igga kuus selle üle, kuida makoggukonna-seadusse asutamine eddaši saab, tallurahwa asjade kommissionile teadust andma. Se kommission annab omma poolt ka igga ku takka kindral-kubbernerile ülle köige kubbermangu laiemat teadust.

§ 29.

Ommeti peab kolme kuga, se on 1867ma aasta 1se Januari-k. päwani, nus seadusse-kord iggal pool täieste asutatud ollema; ja et se nõnda sünnib, selle eest peawad üllewatajad-kohtud seadust möda (Ria-ma tallurahwa-seadus § 1120; Eestima tallur.-seadus § 1291; Kura-ma tallur.-seadus lisa IV, § 21) tallurahwa-asjade kommissionile wastama.

— 6 —

Munster. Selle „Juhhatusse, kuida makoggukonna seadust asfutada" § 6 lisfaks.

Koggukonna nimme-juhhataja

NN möisa (kirriku-möisa n. t.) ülle, mis NN kreisis ja NN kihhelkonnas, NN ma kubbermangus on.

I. Made-piddajad liikmed.

A. Pärris-kohha piddajad.

1858ma aasta rewisioni järrel. Perekohha №	1858ma aasta rewisioni järrel. Talupoja №	Ümberkirjutamisse läbbi jure tulnud.	Koggukonna liikmeks ülles wõetud.	Risti-nimmi ja liig-nimmi.	Millal sündinud	Mis usku.	Missugust kohta peab.	Mis muidu tähhele panna.
XIII	20			Hans Kusik . .	1. Sept. 1820	Lutte-russe.	NN perrekoht on temma pärris.	Surri 5. April 1865.
				naene An . . .	20. Aug. 1824	ka.		Teisel mehhel, wata C tähte.
				tüttar Marri .	1. Tetf. 1848	ka.		On woormündri al; wata täht B.
XII	103			Jaan Ljew . .	5. Junil. 1812	Wenne.	NN perrekoht on temma pärris.	Koggukonna-kohtu lige aastast 18.. sadik.
		NN kirriku-möisast ümberkirjutud. 6. Juli-ku päwa aastast 1865 ümberkirjutusse lehhega.		Mikael Keppi .	27. Martf. 1830	ka.	NN wabbatkoht on temma pärris.	Kaela-kohtu al
				naene Sehwia	8. Sept. 1835	Lutte-russe.		
				poeg Peter . .	15. Jan. 1857	Wenne.		
				poeg Jürri . .	16. Sept. 1859	ka.		
			Sai 8. Junil 1864 kihhelkonna-(kreis-)kohtu ees ülleswõetud Rialiñna koddaniku õigustega tükkis.	Pridik Rohrbach	27. Okt. 1820	Lutte-russe	NN perrekoht on temma pärris.	Ei ella koggukonna kruudis.

Alla pannewad walla-(koggukonna-)kohhus (Talliñna-maal tallitaja, eestseisjad) ja möisa-politsei omma nimmed.

mal Oktobri-ku päwal 1866.

— 7 —

B. Kohha-rentnikud.

1866ma aasta rewisioni järrel. Perre-kohha №	1866ma aasta rewisioni järrel. Suguseltsi №	Ümberkirjutamisse läbbi jure tulnud.	Koggukonna liikmeks ülles wõetud.	Risti-nimmi ja liig-nimmi.	Millal sündinud.	Mis usku.	Missugust kohta peab.	Mis muidu tähhele panna.
XI	35			Käsper Niidlik	5. April 1829	Lutte-russe.	NN perre-kohha rent-nik.	Koggukonna-kohhus möistnud 5. Nowembril 18.., et ta üks aasta täie koggu nõuwiddamisse jures omma sõnna ei pea ütlema.
				naene Lisu . .	27. Okt. 1834	ka.		
				poeg Käsper .	17. Sept. 1854	ka.		
				tüttar Ewa . .	5. Jan. 1856	ka.		
XIII	20			Adu Kusik . .	16. Now. 1844	Lutte-russe.	NN wabbat-kohha rent-nik (wata üllemal A sugguseltsi number 20)	On koggukonna abbi-mees aastast 18..
		Sali möisast ümberkirjuta-tud; wata ümberkirju-tus-leht 4. Juni-ku päwal 1862.		Jakob Tannen-baum . . .	25. Tetf. 1818	Lutte-russe.	NN perre-kohha rentnik.	On waja-calisse perre-kohha-pärria Marri Kusiku wöörmünder, wata üllemal täht A.
				naene Lena . .	4. Junil 1823	ka.		
				poeg Tawet . .	25. Aug. 1846	ka.		
				poeg Mihkel .	20. Okt. 1847	ka.		
				poeg Paul . .	13. Jan. 1860	ka.		
			Sai 5. Augustil 1864 kihhelkonna-(kreis-)kohtu ees ülleswõetud möisniku öigustega tükkis.	Alekfander von Müller . . .	7. Juli 1836	Lutte-russe.	NN perre-kohha rentnik.	
			Sai 17. Januaril 18.. kihhelkonna-(kreis)-kohtu ees ülleswõetud wõra-ma mehhe öigus-tega tükkis.	Heinrich Rind-fleisch	15. April. 1834	Kalwi-ni.	NN perre-kohha rentnik.	

Alla pannud walla-(koggukonna-)kohhus (Tallinna-maal tallitaja, e:stf. isjad) ja möisa-politsei omma nimmed.

mal Oktobri-kuu päwal, aastal 1866.

— 8 —

II. Ilma-madeta liikmed.

C. Möisa sullased.

Suggu-seltsi number rewisioni järrel aastal 1858.	Ümberkirjutamisse läbi jure tulnud.	Koggukonna liikmeks ülles wöetud.	Risti-nimmi ja liig-nimmi.	Millal sündinud.	Mis usku.	Hantwerk ehk tö-ammet.	Mis muidu tähhele panna.
31			Andres Kustoson	4. Mai 1835	Lutterusse.	Möisa kärner.	Ei ella koggukonna krundis.
			naene Trinu .	28. Aug. 1837	ka.		
			poeg Jakob . .	20. Now. 1857	ka.		
			poeg Karel . .	5. Tetsem. 1858	ka.		
			tüttar Lena . .	27. Now. 1859	ka.		
	Wändra möisast ümberkirjutatud; 5. Juli-ku päwa aastast 18.. ümberkirjutus-lehhega .		Mart Weltmann	1830	Wenne.	Kutsar.	Nöndasammuti.
			naene An. Kusiku lesk (wata üllemal täht A)	20. Aug. 1824	Lutterusse.		

Alla pannewad walla-(koggukonna-)kohhus (Tallinna maal tallitaja, eestseisjad) ja möisa-politsei omma nimmed.

mal Oktobril 1866.

D. Perremeeste sullased.

1858ma aasta rewisioni järel. Perre-kohha №	Suggu-seltsi №	Ümberkirjutamisse läbbi jure tulnud.	Koggukonna liikmeks ülles wöetud.	Risti-nimmi ja liig-nimmi.	Millal sündinud.	Mis usku.	Hantwärk ehk tö-ammet.	Mis muidu tähhele panna.
LXX	113			Tönnis Ennok	7. Webr 1820	Lutterusse.	NN perres sullaseks.	Kohtu poolt koggukonna üllewatamisse alla pandud.
				naene Lisu . .	15. Juli 1824	ka.		
				poeg Peter . .	25. April 1859	ka.		
				tüttar Ewa . .	7. Now. 1860	ka.		
		Sai 3 Tetsembril 18. tihel konna-(kreis-)kohtu ees ülleswöetud Lemsali linna okladisti öigustega tükkis.		Pridik Jürgensohn	25. Tets. 1847	Lutterusse.	NN perres sullaseks.	
		Welmara möisast ümberkirjutatud; wata ümberkirjutus-lehht 7. Mai-ku päwa 18..		Hinrik Krants	25. April 1831	Wenne.	NN perres sullaseks.	On ülleannetuma lakkumisse pärrast kolm korda politsei-nuhtlust sanud.

Alla pannewad walla-(koggukonna-)kohhus (Tallinna-maal tallitaja, eestseisjad) ja möisa-politsei omma nimmed.

mal Oktobril 1866.

— 9 —

E. Liikmed, kes omma käe peal, ilma maadeta ellawad.

Suggufeltfi number 1858 aasta rewifioni järrel.	Ümberkirjutamiefe läbi jure tulnud.	Koggukonna liikmeks ülles wõetud.	Risti-nimmi ja liig-nimmi.	Millal fündinud.	Mis uskn.	Hantwärk ehk tö-ammet.	Mis muidu tähhele panna.
213			Jaan Keppi . .	2. Martfil 1837	Lutte-rusfe.	On NN per-red rentnikn käeft jälle rendinud. (wata täht B).	On aastaft 18.. mag-gafi üllewataja.
			naene Kadrina	15. Juli 1839	ka.		
			poeg Hans . .	17. Mai 1859	ka.		
			poeg Peter . .	27. Jan 1862	ka.		
41			Käsper Nömmi	25. Mai 1826	Lutte-rusfe.	On fep.	
	Heitali möi-faft ümber-kirjutatud; wata ümber-kirjutus-lebt 24. Juli-ku päwal 18..		Mart Reio . .	25. Webr 1810	Lutte-rusfe.	On körtsmik NN förtfis.	
			naene Tiu . .	30. Jan. 1815	ka.		
			poeg Hinrik . .	8. April 1846	ka.		
			poeg Adu . . .	18. Mai 1848	ka.		
			tüttar Lifu . .	25. Sept. 1849	ka.		
			tüttar Marri .	4. Jan. 1852	ka.		
	Ruia möifaft ümberkirju-tatud; wata ümberkirju-tus-lebt 27. Juni-ku päwal 18..		Hans Kalnin .	25. Juni 1835	Wenne.	On kangur	Saab waeste-armu.
			naene Tfibe . .	17. Jan. 1839	ka.		
			tüttar Marri .	1. Jan. 1860	ka.		
			tüttar An. . .	2. Juni 1862	ka.		
		Sai 6. Tet-fembri-ku päwal 18.. fih-helkonna-(kreis-)kohtu ees ülleswõe-tud Tukumi linna meiftfa-nini õigus-tega tükkis.	Taniel Meier .	5. Juni 1837	Juda-usku.	On poe-kaupmees.	

Alla pannewad walla-(koggukonna-)kohhus (Tallinna-maal tallitaja. eeftfeisjad) ja möifa-politfei omma nimmed.

mal Oktobril 1866.

Original-kirja peale on Suur Keisri Herra omma käega kirjutanud: „Tulleb nõnda korda sata."
Selo-Iljinskoje, 11. Juni-k. p. aastal 1866.

Käsfud,

nende asjade pärraft, mis Baltia-merre kubbermangude makoggukondades rahwa heaks ja kasfuks seatud.

A. Wilja-hoidmisfe maggafitest.

§ 1.

Iggaühhel makoggukonnal peab kõige wähhemaft üks maggafi-aida hone ollema aina selle tarwis, et seal sedda wilja hoitakse, mis koggukonna heaks on korjatud. Maggafi-ait peab ni suur ollema, et käskudes seatud wilja-warrandus (wata siin allamal § 2 ja lisfa) sesina fisse mahhub; ja se tulleb nenda ehhitada, et tulle wasta peab, ja nifugguse kohta, kus tulle kartuft ep olle. Sellepärraft ei olle ennam lubba, kus uft maggafi-honid tarwis lähhäb, neid puust ja nifugguse kattukfega, mis tuld kardab, üllesehhitada.

Lisfa. Kura-ma kubbermangus, kus maggafi-honed ennamiste möisa-wannema käeft antakse, peab se möisa-wannem, kes endist maggafi-honet ennam koggukonna kätte ei tahha jätta, ne hone tarwis ühhe ehhitus-platfi ja ni palju ehhitus-puud andma, kui senna puwärgi jure tarwis lähhäb.

§ 2.

Maggafi wilja-arru on fiis täis, kui ni palju wilja on fisse pandud, et üks tfetwert talw-wilja ja pool tfetwerti fui-wilja tulleb iggaühhe meesterahwa hingejauks wiimse rewifioni järrel ja ka iggaühhe liikme jauks, kedda endise seisusse õigustega tükkis koggukonda ülleswõeti. (Wata makoggukonna seadus § 1 ja lisfa.)

Lisfa 1. Kui maggafi wilja-warrandus selle läbbi, et fiit sadik maggafi-arru furem olli, nüüd ülle selle arru käib, mis sesfinnatses §-numbris seatakse, fiis ei pea se willi, mis ulle arru on, mitte koggukonna liikmetele ärrajaggatud sama, waid wollimeeste-koggu peab käsku andma, et se saab ärramüdud ja lunnastud hind jääb fiis koggukonna abbirahhade külge.

Lisfa 2. Kubberneer wõib seal, kus se töeste näitab tarwis ollema, wollimeeste-koggu otsust möda ja üllewataja-kohtu (makogguk.-sead. § 32) kirja peale, lubba anda, et üks osfa maggafi-wilja, agga mitte ennam kui pool maggafi-wilja warrandusfest, saab ärramüdud ja lunnastud hind ka koggukonna abbirahhade jure pandud.

§ 3.

Seal koggukondades, kus maggafi-wilja arru weel ei olle täis egga olle ka selle wõrra rahha (wata § 2, lisfa 2), seal peab igga meesterahwa hinge-kohta rewifioni järrel ja iggaühhe kohta, kes omma endise seisusse õigustega tükkis koggukonna liikmeks on wastu wõetud, igga aasta pool tfetwerik rukkid ehk nisfu ja pool karnits fui-wilja maggafisse makfetud sama, kunni maggafi-wilja warrandus täie seatud arru peale (§ 2) sanud.

§ 4.

Kes koggukonnast wäljaminnes temma liikmeks ennam ei jä, sellel ei olle õigus maggafi-wiljast ei kõige-wähhemat osfagi ommale pärrida. — Agga fiis, kui wallad koggukonnaks ühte seatakse (makogguk.-seadus § 2), saab ka sedda möda nende waldade-maggafi-willi kokku pandud.

Ommeti selle käsfu läbbi sedda ei kelata, et ühhes ja sesfammas koggukonnas kaks ehk ennam maggafi-honet on; siin kinnitatakse agga sedda, et wilja warrandusfed kõikide maggafite sees peawad kokku seatud koggukonna pärralt üllepea ollema.

§ 5.

Kui nüüd § 4 möda kokkuseatud koggukonna willi kõik ühte maggasisse kokku pannakse ja kui siis luggu nõnda on, et kõik kokku pandud willi sedda arru täis ei te, mis koggukonna hingete järrel üllepea seal peaks ollema, siis peawad need wallad, kedda kokkuseati, igga aasta wilja sissemaksma, kuni maggasis täis wilja-arru sees on. Agga siis tulleb ka arwata, palju iggaühhel wallal enne kokku seadmist olli rewisioni hingesid ja palju olli wilja maggasis; sest ni palju kui enne kokkuseadmist walla omma maggasi-arrust ärrapudus, ni palju agga peab igga wald pärrastki sure koggawalla (koggukonna) maggasi külge wilja jure maksma.

Selle seadusse järrel ei olle neil waldadel, kellel siis jubba maggasi-arru täis olli, kui neid koggawallaks ehk koggukonnaks kokku seati, mitte ennam tarwis, kokkupandud maggasisse wilja jure maksta.

§ 6.

Kes koggukondade maggasi-aitadest wilja laenuks wõtnud, selle ennese käest pärrastse selle wilja tassumist; agga kui temma isse koggunieste ei jõua tassuda, siis peab kõik koggukond sedda teggema. Sest kõik koggukond ühheskoos wastab selle eest, et nimmetud laenu-willi ja ka aastased wilja-maksud sawad maggasisse tassutud. Agga koggukond ühheskoos ei wasta mitte mu, kui agga kahhe wiimse aasta maggasi wõlgade eest. Maggasi wõlgade eest, mis pikkemast ajast korjatud, peawad, kui wõlglased isse koggunieste ei jõua maksta, need koggukonna ammet-mehhed, kes neid wõlgu jätnud siisse ajamata, omma warraga seisma. Wollimeeste koggu, kui temmast süüd leitakse, et ta selge holetussega maggasi-wilja laenuks annud, — ja ka üllewataja kohhus, kui se mitte järrel ei wata, et maggasi seadust õiete üllespetakse, — peawad nõnda, kui seadus on, selle eest wastama.

§ 7.

Wollimeeste-koggu wõib maggasi-aidast wilja laenuks wälja lubbada, agga peab siis need käsud tähhele pannema, mis siin järrel tullewad:

a) Laenu-wilja seemne ja sõma tarwis peab agga neile koggukonna-liikmetele antama, kellel sedda tõeste tarwis lähhäb; ja mitte ennam, kui just tarwis on; ja mitte muido, kui selle kanbaga, et nemmad selle laenu eest peawad kassu (intressid) maksma. Kui suur se kassu peab ollema, sedda kinnitab wollimeeste-koggu, agga peale 6 % (kuus protsenti saa pealt) se ei tohhi olla.

b) Maggasist tulleb siis agga wilja wäljaanda, kui wollimeeste-koggu selle üle otsust teinud ja nimmetanud, kellele ja kui palju tulleb laenuks anda. Koggukonna tallitaja ja abbimehhed peawad täieste sedda otsust möda teggema.

c) Sedda wilja, mis kegi maggasist laenanud, peab ta esimesse leikusse järrel ärratassuma; siis agga, kui se koggunu wõimalik ei näita ollema, wõib se wõlg teise järrel tullewa leikusseni tassumata jäda.

d) Kui koggukonna wallitsus lubba annab, enne nimmetud tarwitusseks wilja ärralaenata, siis peab ta ommeti tähhele pannema, et kolm werandiku maggasi-wilja warrandusest peab terwe ja putumata seisma. Kui ennam wilja tahhetatse maggasist anda, siis peab koggukonna wollimeeste koggu selle tarwis üllewataja-kohtu käest isseärranis lubba palluma.

§ 8.

Üllewatajad-kohtud peawad igga aasta pärrast leikust maggasi aidad läbbi watama, holega tähhele pannes, kas maggasi-seadusse on täieste üllespetud.

Maggasi-wallitsejad on: koggukonna-tallitaja ehk koggukonna-abbimehhed ja isseärranis weel maggasi-mehhed. Nende wahhe on seadust möda se: Maggasi-mehhed wõttawad maggasi-wilja wastu ja annawad sedda wälja tallitaja ehk abbimeeste käsku möda, kellele ka ülles annawad, et käsku on täidetud. Maggasi-mehhed wastawad selle eest agga, et maggasi-willi täis tulleb ja et se uks hea willi on; — tallitaja ehk abbimehhed wastawad selle eest, et maggasi-wiljaga sedda tehhakse, mis wollimeeste-koggu arwab ja kinnitab.

§ 9.

Koggukonna-tallitaja ja abbimehhed, nõndasammoti ka maggasi-mehhed tewad igga aasta woll meeste-koggule sest arru, kuida nad maggasi wallitsenud. — Makoggukonna-seadusse § 43 möda jääb se weel Tallurahwa-asjade kommissioni de (seadusse-kohtude) holeks, üllewataja-kohtule ja koggukonna-wallitsusele kõik tarwilisjed juhhatused ja käsud anda selle

ülle: mis seadus maggasi-lahtiteggemisse jures peab ollema; kuida wahhete wahhel maggasi-wilja wahhetada; kuida sedda läbbi möeta; kuida maggasi-wõllad ja aastased maksud ajada; kuida maggasi-kirjad ja rehkunngid walmistada; kuida maggasi arru-kirjad üllewataja-kohtu kätte wia ja kuida weel muud toimetada, mis maggasi-wallitsussesse putud.

B. Koggukonna-kassadest ehk laegastest.

§ 10.

Igga koggukonnal on omma kassa (laegas); selle sees seisab se warra, mis kõige koggukonna pärralt on, kas selge rahha, ehk rahhapabberid ehk wõlla-kirjad.

Lissa 1. Koggukonna abbi-rahha (wata § 2, lissa 1 ja 2) ja Ria- ja Tallinna-ma waeste-laekad (Ria-ma tallurahwa-seadus aastast 1860, § 540; Eesti-ma tallur.-seadus aastast 1856, § 608) seisawad kui isse jaud koggukonna-kassa (laeka) külles ja nende wallitsus ja üllewataminne on üks ja sesamma.

Lissa 2. Kui kohtu käsu peale wallad koggukonnaks kokku seatakse (makogguk.-seadus § 2), seal se jääb esiste waldade omma holeks, omma leppimist möda arwata, kuida ja mis kaubaga walla-laekad ühheks koggukonna-kassaks (laekaks) peawad kokku pandud sama. Kui nemmad issekeskis leppides korda ei sa, siis teeb üllewataja-kohhus neile sedda möda, kuida igga kord tarwis näitab, omma poolt otsust.

§ 11.

Koggukonna-kassa (laeka) külge langewad ja selle pärralt on:

a) Pärrandussed, kus polle leida, kes seadusse järrel nende pärria olleks.

b) Köik trahwi-rahhad, mis seadus ei käsi majale maksta.

c) Köik warra, mis kegi enne surma omma wiimse seadusse läbbi koggukonnale jättab.

d) Need maksud, mis passide ja üllespidamisse seddelite eest wõetakse, nagu 9mal Juliku p. 1863 kõigekõrgemalt kinnitatud passiseadus õppetab.

e) Üllepea weel köik mu warra, mis koggukonna ommaks saab.

§ 12.

Tallitaja ja abbimehhed wallitsewad koggukonna kassa (laeka) üle nõnda, kuida wollimeeste-koggu otsussed juhhatawad; nemmad tewad igga aasta kassa-wallitsussest wollimeeste-koggule arru ja wastawad kõige kahju eest, mis nemmad melega ehk holetusse läbbi kassale teinud. Peale sedda saab koggukonna kassa igga aasta üllewataja-kohtu poolt läbbi katsutud (makogguk.-seadus § 32.)

§ 13.

Koggukonna kassa (laegas) saab kindlas paigas lahhe lukku tagga petud. Wõtmed seisawad teine tallitaja ja teine ühhe koggukonna abbimehhe käes. Rahha-warra, mis kassas (laekas) hoitakse, tulleb panna intressid kandma; sellepärrast sedda kas antakse rigi- ehk muu rent-kassadesse ja tulleb siis nende pilletid ikka koggukonna nimme peale üllespanna, — ehk ostetakse sellega kronu-wekslid ehk omma ma kredit-kassa pabberid, mis aasta peale kassu kannawad.

§ 14.

Koggukonna kassa (laegas) prugitakse koggukonna tarwitusseks ehk ka seks, et koggukonna liikmetele, kel abbi tarwis, rahha laenatakse. Nisugguse laenu jures jääb wollimeeste-koggule mõista, kas tulleb intressid maksta wõi mitte. Agga kui wäljaandmiste jure kassa intressidest ei pisa, waid peab pea-kapitalist ka middagi wõetama; ja nõndasammuti kui kassa (laeka) peale tahhetakse wõlgu tehha — siis peab peale wollimeeste-koggu lubbamist ka weel üllewataja-kohtu käest lubba küsitama. On sealt lubba antud, üht rahha-summa ärraprukida, siis polle pärrast, kui sedda tarwitust möda wäljaantakse, muud eunam tarwis, kui käsku wollimeeste-koggu poolt.

§ 15.

Makoggukonna seadusse § 43 möda jääb se weel tallurahwa-asjade kommissionide holeks, üllewataja-kohtule ja koggukonna wallitsussele köik tarwilissed juhhatussed ja käsud anda selle üle, kuida koggukonna-kassa (laeka) kirjad ja rehkunngid walmistada ja kuida muud toimetada, mis selle kassa wallitsussesse putub.

C. Kuida waeste ja haigete eest hoolt kanda, ja kuida holetumaid koggukonna liikmid töle sundida.

§ 16.

Igga koggukonna kohhus on, hoolt kanda waeste laste, leitud laste, waja-ealiste laste eest, kes weel ei suda tööd tehha, ja ka köikide omma liikmete eest, kes wannusse ehk haigusse pärast isse ei wöi omma pead toita ja kellel polle wannematte egga laste polest nisugust suggulasst, kelle kohhus ja kellel jöudu on, neid toita. Nöndasammuti peab koggukond omma haigete eest, kes waesed on, murret piddama, et sawad üllespiddamist ja arstimist. Wimaks on koggukonna kohhus, nende liikmete eest hoolt kanda, kes rummalad peast, ja neile paika murretseda, kus nende järrel walwatakse. Koggukonnal on öigus, kui se ülle temma jöu on, üllewataja-kohtu läbbi kubberneri käest otsust palluda, kas need rummalad koggukonna-liikmed saaksid, maksu eest ehk ilma maksuta, Pri-hospidalisse wöetud.

Lissa. Rekruti-naestele, kes waesed, ja waja-ealiste wöimatumate rekruti-lastele tulleb koggukonna poolt peale korterit ja ahju-kütti weel köigewähhemast igga rekruti-naesele ku peale 7 karnitsat rukkid ja igga lapsele ku peale pool karnitsat rukkid anda. Peale sedda peab koggukonna-politsei selle eest hoolt kandma, et rekruti-lapsi ilma maksuta koggukonnakoli wöetakse ja et nende emmadele nende sowimist möda ausad käemehhed seatakse.

§ 17.

Koggukonna-politsei panneb igga aasta neid waesid ja haigid koggukonna-liikmid kirja, kellel abbi tarwis on, ja nimmetab seal sedda möda, kuida nende luggu näitab ollema, palju abbi iggaühhel tulleks anda. Sedda waeste-kirja antakse siis wollimeeste koggule läbbiwadata ja kinnitada. Agga kui pärast tahhetakse abbi-andisi teistwisi jaggada, kui waeste-kirjas kinnitatud on, siis tulleb selle tarwis iggakord wollimeeste-koggu käest isseärranis lubba palluda.

§ 18.

Need asjad, mis siin käskudes § 16 koggukonnale peale pannakse, tarwitawad mönda kullu. Selle kullu jure prugitakse köigeennamiste need rahhad, mis siin nimmetatakse: waeste-laeka rahhad, kus neid on; nende made kassu, mis koggukond selle tarwis ostnust ehk rendinud; köik, mis heast süddamest waeste heaks antakse; need kassud, mis laenuwilja pealt maggasisse korjatakse (wata § 7, täht a); need annid, mis wollimeeste-koggust selle tarwis nimmetatud mehhed igga aasta pühhapäwal enne Mihkli-päwa (29. Septembriku p.) ülle koggukonna korjawad; wimaks se köik, mis koggukonna-kassast (laekast) isseärranis selle tarwis antakse.

§ 19.

Köik koggukonna-liikmed, kes kül jönawad tööd tehha, agga ommeti mitmel korral koggukonna käest piddid armu sama, nöndasammuti need, kes kahhe aasta sees ei olle täitnud, mis koggukonna-liikmete kohhus on, sawad koggukonna-politsei sundimisse alla pandud.

Koggukonna-politsei annab neid koggukonnakohtu holeks ja se panneb neid omma nöu ja otsust möda kas mönneks ajaks tenima, ehk ka koggukonnas wöi majal kronu- ehk koggukonna-tööd teggema, et tö palgaga need maksud, mis nad wölgu jätnud, saaksid ärratassutud.

D. Mis tulleb tehha tullekahjude ja metsapöllemiste jures, külgehakkawa többede ja lojuste-haiguste jures ja ka siis, kui keddagi surnuks arwatakse, kes ei olle täieste surnud.

§ 20.

Köik need käsud, mis nisugguste asjade pärast igga ma tallurahwa-seadusses üllespandud on, jäwad omma wanna öigusse sisse sedda möda, kuida ne makoggukonna-seadussega ühte sünniwad.

Tunnistusseks: A. Miaskowsky.

6.2 Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus Saare maakonna Kuressaare linna omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU PRESIIDIUMI SEADLUS

Saare maakonna Kuressaare linna omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta

Lähtudes Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi haldusreformi küsimuste ekspertkomisjoni otsusest Saare maakonna Kuressare Linna Rahvasaadikute Nõukogu valmisoleku kohta minna üle omavalitsusele, otsustab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium:

Kinnitada Saare maakonna Kuressaare linna omavalitsuslik staatus ja kehtestada see 1990. a 1. oktoobrist.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees A. Rüütel

Tallinn, 25. septembril 1990

6.3 Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus Saare maakonna Muhu valla omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU PRESIIDIUMI

S E A D L U S

Saare maakonna Muhu valla omavalitsusliku staatuse kinnitamise kohta

Lähtudes Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi halduse-reformi küsimuste ekspertkomisjoni otsusest Saare maakonna Muhu Küla Rahvasaadikute Nõukogu valmisoleku kohta minna üle omavalitsusele, otsustab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium:

Kinnitada Saare maakonna Muhu valla omavalitsuslik staatus ja kehtestada see 1990.a. 1.oktoobrist.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu
esimees A.Rüütel

Tallinn, 25. septembril 1990

6.4 2018. aasta seadus

Pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seadus

Pühade ja tähtpäevade seaduse § 3 punkti 4^4 tekst loetakse punktiks 4^5 ning paragrahvi täiendatakse punktiga 4^4 järgmises sõnastuses:

”4^4) 1. oktoober – omavalitsuspäev;”.

Eiki Nestor
Riigikogu esimees

Tallinn, 29. mai 2018

6.5 Seaduse seletuskiri (seletuskiri kattub Eesti II Omavalitsuspäeva ettepanekutes toodud seaduse eelnõu seletuskirja tekstiga)

Pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri

I Sissejuhatus

Käesoleva eelnõuga täiendatakse pühade ja tähtpäevade seadust punktiga, mis sätestab riikliku tähtpäevana 1. oktoobri omavalitsuspäevana.

Seaduse vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu lihthäälteenamus.

II Seaduse eesmärk ja eelnõu sisu

Eelnõuga täiendatakse pühade ja tähtpäevade seadust järgnevalt:

Pühade ja tähtpäevade seaduse (RT I 1998, 13, 162) § 3 punkti 4^4 senine tekst loetakse punktiks 4^5 ning paragrahvi täiendatakse punktiga 4^4 järgmises sõnastuses:

”4^4) 1. oktoober – omavalitsuspäev;”.

Seaduse eesmärk on luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel ning taastamisel ja arendamisel. Omavalitsuspäev oleks ühelt poolt tunnustuseks omavalitsuste senisele ajaloole ja tegevusele. Teisalt oleks see võimaluseks omavalitsuse olemust, probleeme ja tegevust paremini tutvustada, et efektiivsemalt kaasata kogu ühiskonda nii praeguste kui tulevaste väljakutsete lahendamisse. Omavalitsuspäev oleks hea võimalus korraldada erinevaid üritusi valdades, linnades, maakondades ja kogu riigis ning samuti koolis ja külas – kõikjal, kus ollakse omavalitsuste tegevusega seotud ning valdkonda kaasatud. Arvestades senist praktikat ja ettepanekuid on kavas omavalitsuspäeva raames korraldada üleriigiline omavalitsuspäev iga kord erinevas vallas või linnas. Tegemist oleks varem kokku lepitud teema käsitlemisega, kusjuures ettevalmistustöösse oleks kaasatud ka asjakohaste riigi institutsioonide ja teiste huvitatud osapoolte esindajad. Samuti oleks asjakohane, kui üleriigiline omavalitsuspäev oleks seotud mõne olulise sündmusega riigi või omavalitsuse valdkonnas, mis veelgi tõs-

taks selle tähendust ja mõju. Järgnevate omavalitsuspäevade sisu osas on praegu erinevaid ettepanekuid, kuid ideed on seni olnud seotud näiteks Narva kui Ida ja Lääne vahelise silla olemuse ja võimaluste avamisele nii Eestis kui ka välismaal. Tartu linnajuhid on valmis kaaluma Eesti IV Omavalitsuspäeva korraldamist ning selle üldiseks teemaks võiks olla näiteks haridusvaldkonna arengud. Pärnu linn näeks ühe võimalusena võtta üldiseks teemaks omavalitsuste ja turismi seosed, Harku valla juhid käsitleks omavalitsuste koostööd jne. Arusaadavalt saaks iga vald ja linn või seotud osapool ise koostöös partneritega valida, millise teemaga oma omavalitsuspäeva tähistada. Loomulik oleks, et nii omavalitsuspoliitikud ja -ametnikud, aga miks mitte ka riigi ja ülikoolide esindajad ning teised huvitatud osapooled leiaks omavalitsuspäeval tee oma kodukohta, külastada mõnda teist sobivat omavalitsust või korraldaks ise ettevõtmisi, mille keskmes omavalitsused ja nende tegevusega seonduv.

Arusaadavalt tõuseks eelnevaga kogu ühiskonna ja ka meedia tähelepanu, mis omakorda aitaks paremini mõista omavalitsuse olemust ning probleeme, samuti nende lahendusteid. Oluline on tõsta ka ühiskonna teadmisi valdkonnast tervikuna ja koos sellega võimalusi olla kaasatud demokraatlikult toimiva kohaliku võimu tegevusse.

Eelnev on väga oluline osa põhiseaduse ja Euroopa kohaliku omavalitsuse harta põhimõtete paremast realiseerimisest ning kehtiva õiguskorra eesmärgipärasemast toimimisest. Omavalitsuspäev on selge seisukohavõtt, et eelnevad, praegused ja tulevased põlvkonnad tunnetavad omavalitsuste ajaloolist tähendust ja samuti suurt rolli ühiskonna tuleviku kujundamisel. Seega oleks järjepidevuse alusel järgitud professor Jüri Uluotsa 1933. aastal ajakirjas Maaomavalitsus ilmunud artiklis *„Omavalitsuste tähtsus Eesti ajaloolisest seisukohast"* toodud põhimõtet: *"Üks inglise kuulus jurist ütles, et ei ole vägevamat asutust, mis võiks võistelda oma vanaduse, tähtsuse ja mõjukuse poolest sellega, mida esitab endas Inglise parlament. Seda ütlust võib kohandada ka Eestile. Ei ole õiguslikku põhimõtet, mis võiks Eestis võistelda omavalitsuse ideega, vanuselt, pidevuselt ja kasvatuslikult. Eesti omavalitsus on olnud nurgakiviks, millele praegune aeg tugineb."*.

Kohaliku omavalitsuse roll Eesti riikluse loomises ja arengus on olnud väga suur. Kohaliku omavalitsuse kohta meie omariikluse saavutamisel ja taastamises on märgitud Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes järgnevat: *„Eesti riikluse tekkes, selle taastamises ja arengus on kohalikul omavalitsusel olnud ja on täita väga oluline roll... Eesti rahvas saavutas omariikluse 1918. aastal suuresti tänu väljakujunenud omavalitsustraditsioonidele. Seega sai riik toimiva kohaliku omavalitsuse näol juba iseseisvuse kehtestamisest alates endale tõhusa toe ühiskonnaelu demokraatlikul korraldamisel... 1980. aastate lõpus alanud kohaliku omavalitsuse taasloomine andis olulise panuse taastatava Eesti omariikluse demokraatliku aluse kujundamisse. Ülemnõukogu 8. augusti 1989. a otsuse kohaselt nähti ette haldusreformi läbiviimine ajavahemikus 1990–1994."*.

1.10.1866. a jõustus meie avaliku halduse esimene seadus – *Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male*. Seega möödus 1.10.2016. a 150 aastat ajast, kus eestlastel ja lätlastel tekkis üle sajandite võimalus ise hakata oma elu korraldama ja koos sellega looma oma avalikku haldust. See oli hindamatu kool, mis võimaldas luua Eesti Vabariigi ning samuti taastada iseseisvuse. Alates 1.10.1990. a asuti omavalitsusliku staatuse mõttes taastama Eestis omavalitsussüsteemi – esimestena said ametlikult omavalitsusliku staatuse Muhu vald ning Kuressaare linn. Eelnevat arvestades toimuski 4. oktoobril 2016 Riigikogus Eesti I Omavalitsuspäev. Omavalitsuspäeval märgiti, et Eesti kogukondlik haldus ja hilisem kohalik omavalitsus on olnud vundamendiks, mille kaudu saadi teadmisi ja kogemusi avaliku võimu teostamiseks ja hiljem omariikluse loomiseks ning selle taastamiseks.

Kohaliku omavalitsuse põhimõtet on käsitlenud mitmed tuntud kultuuritegelased, riigimehed, omavalitsusjuhid ja teadlased. Omavalitsuse tähtsusest on rääkinud ka meie ärkamisaja juhid ning seda eriti seonduvalt 1866. aasta kogukonnaseadusega – *Makoggukonna Seadus Baltia merre kubermangudele Ria, Tallinna ja Kuramale*. Teadaolevalt oli tegemist esimese õigusaktiga, mis andis võimaluse eestlastel ja lätlastel ise oma avalikku elu korraldada. Märgiti, et professor Wolfgang Drechsler on 2003. aastal ilmunud Eessõnas professor P. Schöberi raamatule „Kohalik omavalitsus" väitnud: „*Eesti riik on ajalooliselt välja kasvanud kohalikest omavalitsustest ja eestlased on elanud kogukondlikus iseorganiseerimises kui ühiselu struktuuris sajandeid kauem peaaegu kõigist Euroopa rahvastest.*"

Eesti I Omavalitsuspäeval osalejad võtsid vastu pöördumise Riigikogu poole, millele kirjutasid alla ka Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse mitmed esindajad, rääkimata omavalitsustegelastest ja

valdkonna teadlastest ning resolutsiooni Vabariigi Presidendi, Riigikogu esimehe, peaministri ja omavalitsusjuhtide poole.

Samuti valmistati ette Eesti II Omavalitsuspäev, mis toimus 26.09.2017. Omavalitsuspäev oli pühendatud Eesti Vabariigi 100. aastapäevale ning sellega märgiti ära Eesti kohaliku omavalitsuse ja liitude taastamine ning areng perioodil 1989–2017. Ette valmistati ka asjakohane kogumik, kus kajastati omavalitsuste taastamist, tegevust ja arengut ning samuti Omavalitsuspäevaga seonduvat. Kogumiku autoriteks olid nii riigi- ja omavalitsustegelased kui teadlased.

Tänapäeval on omavalitsuste vastutusala kasvamas ning seoses haldusreformiga on ees ootamas uued väljakutsed. Vajalikud on veel mitmed olulised omavalitsusvaldkonna muudatused, mis peaksid tagama ühiskonna demokraatlikuma toimimise ja efektiivsema teenuste kättesaamise. Eelnev vajab eriti suurt koostöötahet nii avaliku võimu erinevate lülide kui ka era- ning kolmanda sektori esindajatega. Eraldi valdkonnaks, kus omavalitsuste roll vajab täpsustamist, on regionaalhaldus ja -areng. Täiesti uus väljakutse on volikogude valimistele 16-aastaste kaasamine.

Eeltoodut iseloomustab ka 23. septembril 2010 Riigikogus olulise tähtsusega riikliku küsimuse *Riigi ja kohalike omavalitsuste partnerlusest* Eesti teadlaste ja üleriigiliste kohaliku omavalitsuse liitude ühises ettekandes öeldu: „1990. aastate alguses töötati Eestis välja ja viidi poliitikute koostöö ja rahva aktiivse toetuse tulemusena ellu Ida- ja Kesk-Euroopa ühe autonoomsema ja edukama omavalitsussüsteemi poliitika …".

Arvestades eelnevat vajab kohalik omavalitsus senisest veelgi suuremat ühiskonna tähelepanu ning kasvava vastutusega koos peaks käima ka tunnustamine ning võimalus kasutada kõiki teid ühiskondliku dialoogi ja teadmiste arendamiseks. Omavalitsuspäeva muutmine riiklikuks tähtpäevaks oleks oluline võimalus omavalitsuste rolli tõstmiseks ühiskonnas ning koos sellega saaks paremini sidustada valdkonna koostööd ja arengut.

Eesti omavalitsused väärivad oma riiklikku tähtpäeva.

III Eelnõu terminoloogia

Eelnõu ei sisalda uusi termineid.

IV Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole vastuolus Euroopa Liidu õigusega.

V Seaduse mõjud

Seaduse jõustumine tagab kohaliku omavalitsuse rolli ja sidususe kasvu ühiskonnas. Samuti tõusevad teadmised valdkonnast ja selle arengust. Omavalitsuspäevaga suurendatakse avalikkuse teadlikkust valdkonnast ning koos kõigi osapoolte tähelepanu tõusuga, sh meedia vahendusel, aitab see kaasa demokraatlikuma valitsemise, efektiivsema teenuste osutamise, suurema kaasatuse, avaliku halduse hea tava ja muude oluliste omavalitsuse toimimise põhimõtete tundmisele ja realiseerimisele. Eesti eeskuju võib omada ka positiivset rahvusvahelist mõju. Näiteks on vastavat teemat käsitletud Lätis. Koostöösse kaasatud erinevad avaliku võimu, era- ja kolmanda sektori, koolide ja külade ja kõigi teiste osapoolte tähelepanu muudab suhtumise valdkonda positiivsemaks ja ühiskonnas eksisteerivate erinevate arvamuste realiseerimise konstruktiivsemaks.

VI Seaduse rakendamiseks vajalikud kulutused ja seaduse rakendamise eeldatavad tulud

Käesoleva eelnõu vastuvõtmine ei too kaasa täiendavaid riigieelarvelisi kulutusi. Eelnõu rakendamine ei too riigieelarvesse ega kohalike omavalitsuste eelarvetesse tulusid. Konkreetsete ettevõtmiste võimalikud kulud on arvestatavalt tagasihoidlikud ning tulevad kasuks kogu süsteemi demokraatlikuma ja efektiivsema toimimise tagamisel.

VII Eelnõu kooskõlastamine

Pühade ja tähtpäevade seaduse täiendamise seaduse eelnõu saadetakse vajadusel arvamuse ja ettepanekute saamiseks asjaomastele institutsioonidele.

VIII Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldises korras.

Eiki Nestor
Riigikogu esimees

Tallinn, 2018

6.6 Pöördumised ja deklaratsioonid

6.6.1 I OVP pöördumine ja resolutsioon

Eesti I Omavalitsuspäeva pöördumine Riigikogu poole

Austatud Riigikogu esimees Eiki Nestor

Lugupeetud Riigikogu liikmed

Meie, 4. oktoobril 2016 Riigikogu Konverentsikeskuses toimuval Eesti I Omavalitsuspäeval osalejad, arvestades meie kohaliku omavalitsuse pikaajalist traditsiooni ja suurt panust Eesti Vabariigi loomisse, taastamisse ning arendamisse pöördume Teie poole ettepanekuga:

nimetada 1. oktoober riiklikuks tähtpäevaks – Omavalitsuspäevaks.

Peame 1. oktoobrit väga oluliseks ajalooliseks tähtpäevaks, kuna 1.10.1866. aastal, ehk seega 150 aastat tagasi, jõustus meie esimene avaliku halduse seadus "Makoggukonna Seadus Baltia-merrekubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male". Vallakogukonna seaduse tõlkis eesti keelde Fr. R. Kreutzwald.

Kaasaegse Eesti kohaliku omavalitsuse taastamise üheks väga oluliseks sündmuseks oli samuti 1. oktoober 1990. aastal, kui omistati omavalitsuslik staatus esimestena Muhu vallale ning Kuressaare linnale.

Eesti kohaliku omavalitsuse pikaajalist traditsiooni ja tähtsust ning suurt panust Eesti Vabariigi loomisse, taastamisse ja arendamisse ilmestavad ka paljud Eesti riigimeeste, kultuuritegelaste, kohaliku omavalitsuse ja teadlaste esindajate seisukohad (lühiülevaade lisatud)

Palume Riigikogu, arvestades eeltoodut, meie ettepanekuga nõustuda - koos saaksime luua Eestis uue traditsiooni, mis oleks tunnustuseks meie avaliku võimu loonud ja arendanud varasematele põlvkondedele ja uueks võimaluseks keskvõimu ning kohaliku omavalitsuse partnerlussuhete arendamisse.

Eesti I Omavalitsuspäeval osalejad:

JAAN ALVER KELLA VALLAVANEM
SULEV LÄÄNE MTÜ Palin esindaja
AIVAR KOKK Riigikogu liige
VELLO TAMM HOL
Arnold Rüütel
JÜRI KANN
Sulev Mäeltsemees MTÜ
Taivo Lõuk

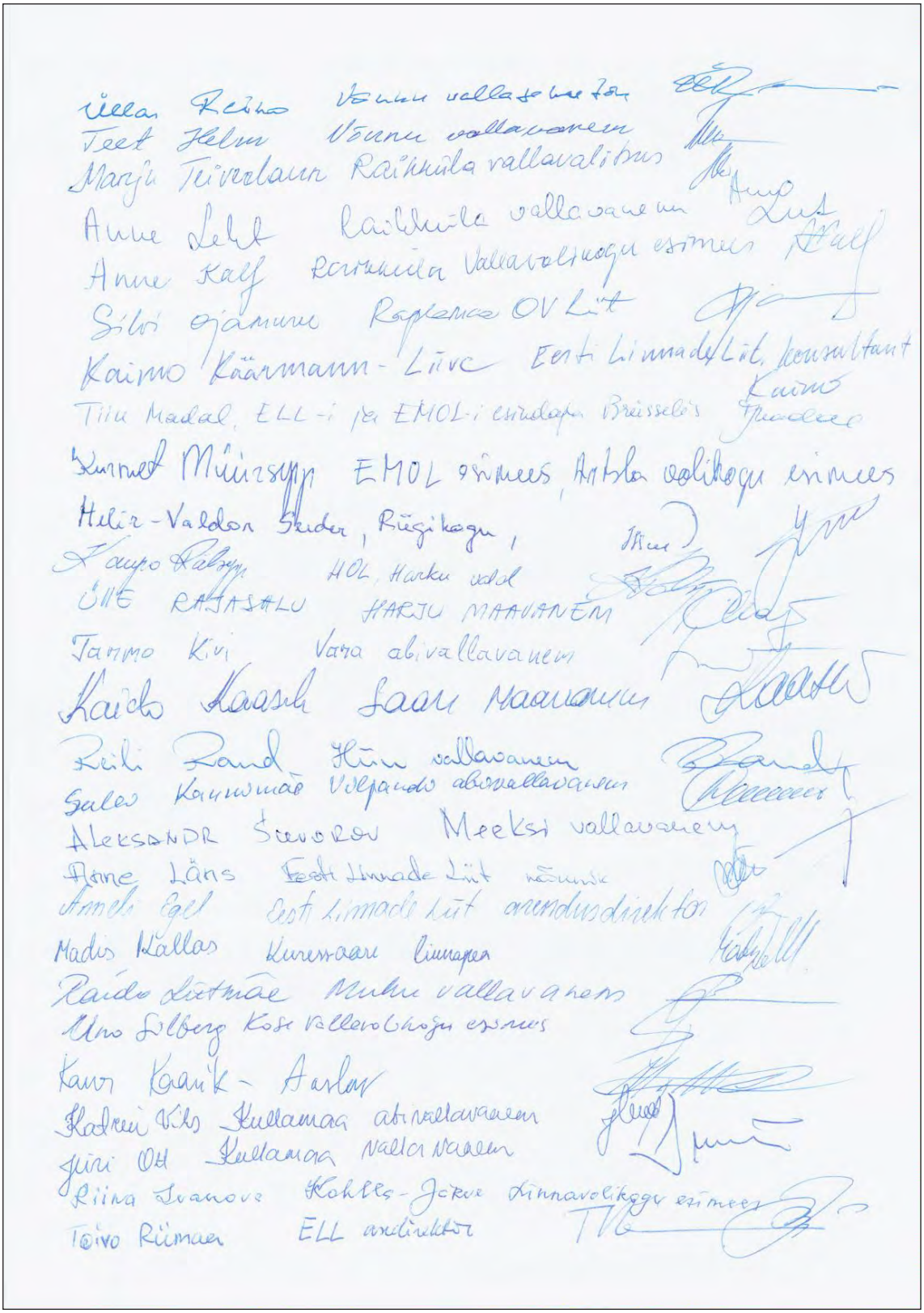

Üllar Reino Võnnu vallasekretär
Teet Helm Võnnu vallavanem
Marju Teiverlaur Raikküla vallavalitsus
Anne Lehl Raikküla vallavanem
Anne Kalf Raikküla Vallavolikogu esimees
Silvi Ojamuru Raplamaa OV Lüt
Kaimo Käärmann-Lüve Eesti Linnade Lüt, konsultant
Tiiu Madal, ELL-i ja EMOL-i esindaja Brüsselis
Kurmet Müürsepp EMOL esimees, Antsla volikogu esimees
Helir-Valdor Seider, Rügikogu,
Kaupo Rahsepp HOL, Harku vald
ÜHE RAJASALU HARJU MAAVANEM
Tammo Kivi Vara abivallavanem
Kaido Kaasik Saare Maavanem
Reili Rand Hüu vallavanem
Sulev Kannimäe Viljandi abivallavanem
ALEKSANDR ŠUVOROV Meeksi vallavanem
Anne Läns Eesti Linnade Lüt nõunik
Anneli Egel Eesti Linnade Lüt arendusdirektor
Madis Kallas Kuressaare linnapea
Raido Lüetmäe Muhu vallavanem
Uno Silberg Kose vallavolikogu esimees
Kaur Kaarik-Aarlar
Katrin Vils Kullamaa abivallavanem
Jüri Ott Kullamaa vallavanem
Riina Ivanova Kohtla-Järve linnavolikogu esimees
Toivo Rümaa ELL asedirektor

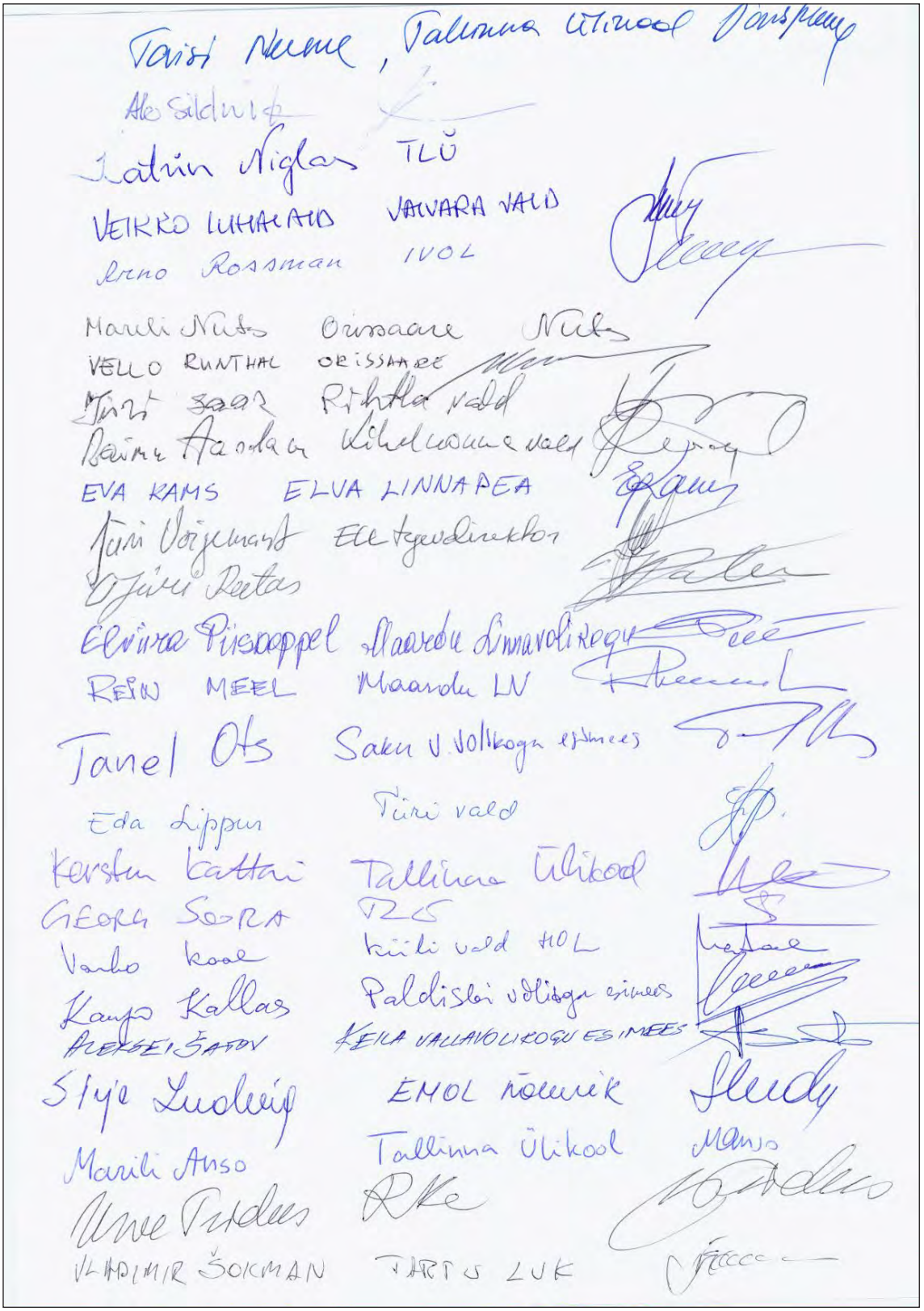

Taisi Nurme, Tallinna Ülikool Tarsprung

Ale Sildnik

Latrin Niglas TLÜ

VEIKKO LUHALAID VALVARA VALD

Arno Rossman IVOL

Marili Nuts Orissaare Nuts

VELLO RUNTHAL ORISSAARE

Jüri Saar Rihtla vald

Raimu Aasdam Kihelkonna vald

EVA KAMS ELVA LINNAPEA

Jüri Voigemant ELL tegevdirektor

Jüri Reitas

Elvira Püsoeppel Maardu Linnavolikogu

REIN MEEL Maardu LV

Tanel Ots Saku v. volikogu esimees

Eda Lippus Türi vald

Kersten Kattai Tallinna Ülikool

GEORG SOORA TLÜ

Vanko Kool Kiili vald HOL

Kaupo Kallas Paldiski volikogu esimees

ALEKSEI ŠATOV KEILA VALLAVOLIKOGU ESIMEES

Siye Ludwig EMOL nõunik

Marili Anso Tallinna Ülikool

Uwe Tridus RKe

VLADIMIR ŠOKMAN TARTU LUK

Eesti I Omavalitsuspäeva resolutsioon

Toomas Hendrik Ilves, Vabariigi President

Kersti Kaljulaid, Vabariigi President

Eiki Nestor, Riigikogu esimees

Taavi Rõivas, peaminister

Omavalitsusjuhid

Austatud Eesti Vabariigi President, Riigikogu esimees, peaminister ja omavalitsusjuhid

Meie, 4. oktoobril 2016 Riigikogu Konverentsikeskuses toimuval Eesti I Omavalitsuspäeval osalejad, arvestades meie kohaliku omavalitsuse pikaajalist traditsiooni ja suurt panust Eesti Vabariigi loomisse, taastamisse ning arengusse, võttes vastu käesoleva resolutsiooni, teeme ettepaneku:

Kokku kutsuda Eesti II Omavalitsuspäev 2017. aasta sügisel enne volikogude valimisi.

Arvestades Riigikogule tehtud ettepanekut muuta 1. oktoober riiklikuks tähtpäevaks, Omavalitsuspäevaks ning lähtudes asjaolust, et haldusreformi seaduse vastuvõtmise ja selle realiseerimisega muutub Eesti kohaliku omavalitsuse struktuur oluliselt peale 2017. aasta volikogude valimisi, peame vajalikuks analüüsida Eesti taastatud kohaliku omavalitsuse süsteemi arenguid perioodil 1989–2017 ning seada täpsemad sihid edaspidiseks.

Ettepanek on II Omavalitsuspäev korraldada 1924. aasta I omavalitsuskongressi eeskujul. Sellega jätkaksime 1924. aasta traditsiooni, kuna ka siis osalesid ühises arutelus nii riigi- kui ka kohaliku omavalitsuse juhid.

Peame vajalikuks koostöö süvendamist ning ühiselt lahenduste leidmist nii Eesti omavalitsuse ajaloo, arengu analüüsi ja jäädvustamise aspektist kui ka kohaliku omavalitsuse tulevikuga seonduvalt.

Parimate soovidega,
Eesti I Omavalitsuspäeval osalejad

Omavalitsuspäev

EESTI VABARIIK 18

Hr Eiki Nestor
Riigikogu esimees

Ettepanek Riigikogule 26. september 2017

Austatud Riigikogu esimees Eiki Nestor

Käesolevaga meie Eesti II Omavalitsuspäevast osavõtjad teeme ettepaneku algatada pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise seadus, millega muudetakse 1. oktoober omavalitsuspäevana riiklikuks tähtpäevaks.

Ettepanek tuleneb 4. oktoobri 2016 Eesti I Omavalitsuspäeva pöördumisest Riigikogu poole. Nii toonase pöördumise kui käesoleva ettepaneku eesmärgiks on luua õiguslik alus omavalitsuse kui põhiseadusliku institutsiooni väärikaks märkimiseks Eesti riigi loomisel ning taastamisel ja arendamisel.

Ettepanekule on lisatud asjakohane seaduse eelnõu koos seletuskirjaga.

Eesti II Omavalitsuspäeval osalejad

EESTI II OMAVALITSUSPÄEVA ETTEPANEK RIIGIKOGULE

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	ALLKIRI
Eiki Nestor	Riigikogu	esimees	
Jüri Ratas	Riigikogu	peaminister	
Jaak Aab	Riigikantselei	riigihalduse minister	
Harald Rüütel			
JÜRI KÄLIN	Presidendi Kantselei	nõunik	
Hanno Kätsov	Harjuma Omavalitsuslidu	esimees	
Mart Võrklaev	Pärnu vallavalitsus	vallavanem	
Ove East	Ida-Viru MVavalitsus	maavanema ülesannetes	
Aivo Lümb	Narva LV	linnasekretär	
Helju Kingsep	Ülenõmme Vallavalitsus	esimees	
AIVAR SAARELA	Avinurme VV	vallavanem	
Arno Rossman	Kohtla Vallavalitsus	esimees	
Vello Kuurma	Mõgeltmaa vald	endi volikogu liige, vapravõitja	
Hannes Koosaar	Rakvere - Aliku volikogu	aseesimees	
Jüri Ollram	Ämaveere vallavalitsus	vallavanem	
Raivo Raja	Paide Vallavolikogu	esimees	
Hardi Nõlvak	Peipsi Kalda volikogu	esimees	
Jüri Tubli	Paide linn	Volikogu esimees	
Andres Teppan	Kose vallavalitsus	vallavanem	
Aivo Aleo	Rakvere-Aliku VV	abivallavanem	
Erik Sandla	Haaku VV	abivallavanem	
Ene Soodla	Harjumaa VV	volikogu liige	
Esta Tamm	Kanepi vald	end. vallavanem	
Riina-Heile Kaarats	Kanepi vald	komisjoni liige	
LIINA TAMM	Kanepi VV	asetäitmees	
Mare-Sharet Kirmi	Kanepi vald	komisjoni liige	
Aleksandr Kallemaa	Riigikogu, Viljandi valdkonna		
Kaie Kuivjõgi	Rahvastiku [illegible]	nõunik	
Kaie Shasina	RK riigireformi komisjon	konsultant	
Toomas Vaarsalu	Riigikogu	Riigikogu liige	
Raivo Vare	KOV Sekretariaat	ettekandja	
Raivo Aeg	Riigikogu	liige	
Enn Veiss	[illegible]	[illegible]	
Olli Jakola	HARKO VKÜ	[illegible]	
Peeter Grangaard	KL	[illegible]	
Jüri Alaküla	ELL	[illegible]	
Kristi Narinen	Soome saatkond	Suursaadik	
Sirpa Pantsu	Kuntaliitto Suomi	puheenjohtaja	
Jaan-Peeter Alaru	ex Kuntaliitto	erinõunik-juhtaja	
Heikki Talaiivi	KUNTALIITTO SOOME	JOHTAJA	
Helin-Valdor Seeder	Riigikogu	liige	
Sulev Lääne	MTÜ Pärnu Tee	esimees	
J. OSSINOVSKI	Sotsiaalkindlustusamet	direktor	

EESTI II OMAVALITSUSPÄEVA ETTEPANEK RIIGIKOGULE

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	ALLKIRI
Väino Linnamäe	Vana Vallavalitsus	Vallavanem	
Pille Eatassepp	Tartumaa Omavalitsuste Liit		
Maano Kogmets	Rannu vallavalitsus	vallavanem	
Jaan Pöör	VIII-IV Riigikogu	liige	
Marko Saar			
Jaan Tungmus	Tartu LV	abilinnapea	
Villen Kaber	Mõdjamaa vallavol.	vallavanem	
Ülle Eeste-Pärn	Juuru Vallavalitsus	vallasekretär	Eeste-Pärn
Liia Riisalu	Juuru Valla Sekretär	(endine)	
Mart Järvik	Järvakandi vallavalitsus	vallavanem	
Eevi Plamus	Märjamaa VV	ex vallavanem	
Hannes Vald	Juuru Vallavolikogu	liige	
Marina Kumno	Juuru Vallavolikogu	esimees	
John Kuruo	Juuru vald	arendusjuht vallavanem	
Margus Ilbe	Märjamaa vald	vol. liige	
Darja Leldsalee	Märjamaa vald	volikogu liige	
Lüüvi Mül	Märjamaa vald	volikogu liige	
Ilja Anisti	Märjamaa vald	volikogu liige	
Kaido Kõppus	Märjamaa vald	volikogu liige	
KOIDU ROBIN	Märjamaa vald	end. V/vanem	
Veiko Vaarma	Märjamaa vald	endine Riigikogu vallavanem	
Raile Tiskeri	Märjamaa vald	kooli. tiskeri õpetaja	
Aigi Kaarchit	Märjamaa vald	end. vallavolikogu	
Silvi Kasik	Märjamaa vald	end. liige	
Kaare Tammaru	end Koeru valla		
	Tallatanu, Lõ Ciiroga	vallavanem	
	Ristiku, Märjamaa	volikogu liige	
	Kalle Kolkaga		
Silvi Olamaru	Rapla ov	tegevjuht	
Väino Sassi	Rapla vald	volikogu liige	
Garmo Lukk	Rapla volikogu	volikogu esimees	
Erlen Taammemaa	Rapla Volikogu	liige	
Aivo Soodla	Rapla vald	vallavanem	
Kalle Toomet	Rapla vald	vallavanem	
Tõnis Blaua	Rapla Maavalitsus	maavanem	
VEIKKO LUHALAID	VAIVARA VV	vallavanem	
Evald Teffer	Vaivara VV	Volik. liige	
Kullo Mürk	IV Jõhvi linn	Volik liige	
Jõgisoo Ülo	Vaivara vald	end. vallavanem	
Vjatšeslav Stepanov	Vaivara vald	vallavanem	
Ermil Ungan	Narva vald	vallavanem	
Elviira Pustjapee	Maardu linn	Volikogu esimees	
Galina Pogrebo	Maardu linn	Volikogu liige	
Hans Vinkmann	Maardu linn		

EESTI II OMAVALITSUSPÄEVA ETTEPANEK RIIGIKOGULE

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	ALLKIRI
Aivar Kokk	Riigikogu liige	raadamavic.omavs	
Anna Jänes	Eesti Linnade Liit	nõunik	
Kaimo Käärmann-Liive	Eesti Linnade Liit	konsultant	
Martin Rattau	Eesti Linnade Liit	nõunik	
Külle Jõves	ELL	nõunik	
Marelin Kalpulo	EMOL		
Tiina Liksvärgar	EMOL	nõunik	
Mart Nael	EMOL	nõunik	
Liis Tiri	Tallinna Ülikool	lõpetaja	
Silje Ludely	EMOL	nõunik	
Mari Kalmipuu	Eesti Juristide Liit	president	
Raivo Vallimäe			
Kersten Kajutti	Pärnu	Linnapea	
Vass Laas	Odiga NLV	linnasekretär	
Kaja Aus	Narva Maavalitsus	avalike suhete juht	
Margus Lepik	Valga Maavalitsus	maavanem	
Mailis Kogar	Võrumaa OL	juhatuse esimees	
Johan Tõkke	Tallinn		
Jüri Aguraid	Saare maavalitsus	juhataja asem	
Ain Niinas	Lääne-Viru	elanik	
Rauno Võmo	Viimsi Vallavalitsus	vallavanem	
Aare Jõbamägi	Halgla vald	nõunik	
Ervins Veibers			
Peeter Sedwin	Harju Maavalitsus	maavanema	
Jaan Lenzenbergs	Saare Maavalitsus	maasekr.	
Erko Randlo	Sõtaskonnajõe	kalleesinaja	
Hannes Mäeots	Harku Vallavalitsus	KSK juhataja	
Ivo Ojaveer	Kuusalu vallavalitsus	sekretär, juht	
Jaanus Männik	Saarjärvi vald	vallavanem	
Kristel Eerits	Pärnumaa Omavalitsuste Liit	Liidu direktor	
Igor Jaabat	Jõgeva Vallavalitsus	vallavanem	
Lauri Luur	Pärnumaa Omavalitsuste Liit	Liit Esimees	
Ville Kukk	Pärnu LV	abilinnap	
Mikk Eskmets	Koonga Vallavalitsus	vallavanem	
Kuno Eskmann	Paikuse VV	vallavanem	
Eero Rämpla	Paikuse VV	eelarve planeerimise osakonna juhataja	
Mart Talvoja	Paikuse VV	volikogu esimees	
Tiiu Lindsalu	Tõrma VV	volikogu liige	
Liina Kuul	Tõrma VV	volikogu liige	
Kaj Kriisa	Jõgeva L. vv. Liit	volikogu liige	
Mati Storm-eby	Tõrma VV.	eks. vallv. esimees	
Meeri Ottenson	Tõrma Vald	volikogu liige	
Calle Saadla	Tõrma vald	maaomanik	

EESTI II OMAVALITSUSPÄEVA ETTEPANEK RIIGIKOGULE

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	ALLKIRI
Ülo Vuicik	Lääne-Eesti HK	Kalalaevajuht	
Georg Tiideberg	Lääne-Eesti HK	arendusjuht	
Jaanus Raidal	ÄTEPÄÄ VALD	Volikogu	
Ülje Korn	Palupera vald	vallavanem	
Aadu Korn	Taebla VV	vallavanem	
Siim Avi	KÄPU VV	Vallavanem	
Ivan Petrov	Kiigaudo vald	volikogu liige	
Leonard Liba	Vaike-Kuuste vald	vallavanem	
Moll Lõoke	Vaike-Kuuste vald	volikogu liige	
Inge Kalle	Vaike-Kuuste vald	volikogu esimees	
Kaljo Peil	Vaike-Kuuste vald	volikogu liige	
Mikk Jõgi	Rannu vald	vallavanem	
Heikki Kuusk	Vaike-Kuuste V.	volikogu liige	
Ene Neumann	Põlvamaa OL	tugeraldustöötaja	
Ülje Tõõsalus	Laheda vald	vallavanem	
Kalvi Langre	Laheda vald	vallasekretär	
Rein Lauba	Viljandi linna	linnavol liige	
Evelin Jaanberg	Viljandi linna	linnavol liige	
Juhan Aniksaar	Viljandi vald	Pensionär	
Anneli Sõmusaar	Põhma LV	linnapea	
Raimond Lupp	Tõapnalu LV	volikogu liige	
Mele Leek-Aben	Lõkkemaa OVL	tegevjuht	
Tiit Luik	Noarootsi VV	vallavanem	
Jüri Kiisk	MTÜ POLIS	liige	
Arno Klemm	L-Nõmme vald	volikogu liige	
Tiit Moor	HARPSALU LV	volikogu liige	
Georg Pilisaar	Põlva VV	vallavanem	
Kärt Ernits	Põlva VV	VV liige	
Jaanika Uiboupin	Rõuge VV	abivallavanem	
Maksim Ossipov	Narva-Jõesuu LV	linnapea	
Inge Mudõnina	Narva-Jõesuu LV	volikogu liige	
Toomas Välikõiae	UBF I	ateedvundra	
Ruth Jürisalu	Harjumaa Omavalitsuste Liit	kultuurinõunik	
Vello Vaas	Türi vald	volikogu liige	
Ala Ercke		vanderaldvanem	
MARIA MAGAR	HOL	noorsoo spetsialist	
ANNE TAKLAJA		üldosakonna juhataja	
Ülo Silberg	Kose vald	volikogu esimees	
Mulle Punab	Kose vald	vallavanem	
Meelis Metstein	Jõelähtme vald	vallavolikogu liige	
Taimi Saarma	Jõelähtme vald	planeerija	
Silvi Valdmaa	Kuusalu vald	vallavolikogu liige	
Aeka Rea	HARK. VALD	vallavolikogu liige	

EESTI II OMAVALITSUSPÄEVA ETTEPANEK RIIGIKOGULE

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	ALLKIRI
Mereli Tubin	Torma vald	volikogu liige	[illegible]
Tüt Kaarik	Pihtla Valla volikogu esimees		[illegible]
Raimu Aardam	Kihelkonna Vallavolikogu	vallavanem	[illegible]
Kairit Lindmäe	Kuressaare LV	rots. osak. juhataja	[illegible]
MARILI NIITS	ORISSAARE VOLIKOGU	ESIMEES	[illegible]
Annepi Meistersoon	Kuressaare linn	volikogu liige	[illegible]
VELLO RUNTHAL	ORISSAARE VV	VALLAVANEM	[illegible]
Taivo Lõlle	Kuressaare	I linnaja	[illegible]
Tüt Rettan	Pihtla VV	abivallavanem	[illegible]
Aimi Daimel	Rakke VV	vallasekretär	[illegible]
Andrus Blok	Rakke VV	vallavanem	[illegible]
Leo Aadel	Halgala VV	vallavanem	[illegible]
Rainer Miltop.	Kaarere LV	abilinnapea	[illegible]
Prüt Kõrsme	Vigala VV	vallavanem	[illegible]
Jaan Vina	Vigala	pensionär	[illegible]
Heli Lints	Vigala VV	volikogu liige	[illegible]
Helja Kaarits	Vigala VV	vallasekretär	[illegible]
Meelis Tälis	Vigala VV	volikogu esimees	[illegible]
Eno Saar	Vigala V/V	vallavanem	[illegible]
ENN KUUB	MAARD V/V	pensionär	[illegible]

1

EESTI II OMAVALITSUSPÄEVA ETTEPANEK RIIGIKOGULE

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	ALLKIRI
Kalrek Gramberg	TLÜ	ÜTI direktor	[illegible]
Tiit Land	TLÜ	TLÜ rektor	[illegible]
Ülo Paets	Eesti Reformierand arendusjt.		[illegible]
[illegible]	TLÜ	professor	[illegible]
Mart Helme	Riigikogu / EKRE		[illegible]
Martin Helme	RK EKRE	RK saadik	[illegible]
Urmas Espenberg	EKRE juh. liige	Fraktsnõunik	[illegible]
Raivo Uukkivi	Raasiku vallavanem	vallavanem	[illegible]
GUNNAR NUUMA	Raasiku vallavalitsus	vallasekretär	[illegible]

1

EESTI II OMAVALITSUSPÄEVA ETTEPANEK RIIGIKOGULE

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	ALLKIRI
IVARI PADAR	RK	[illegible]	[illegible]
Sulev Mäeltsemees	TTÜ	emeritprof	[illegible]
VLADIMIR SOKMAN	TLVK	esimees	[illegible]
TOIVO RUMAN	ELL	Asedirektor	[illegible]
Katrin Niglas	TLÜ	Teaduprorektor	[illegible]
[illegible]	RK	RK liige	[illegible]
Jüri Vaiguast	ELL	[illegible]	[illegible]
Enn Fesman	RK	RK/aseesimees	[illegible]
Artur Talvik	RK	Liige	[illegible]
Kurmet Muurisepp	EMOL	esimees	[illegible]
Tarmo Tamm[illegible]	NaaVaLV	linnapea	[illegible]
Kai-Lis Ludwig	TTÜ	üliopilaste	[illegible]
Ott [illegible]	EMOL	[illegible]	[illegible]
Tõnis Kõiv	RAE VK	kon. esimees	[illegible]

1

AVALIK PÖÖRDUMINE

TÄHISTAGEM OMAVALITSUSPÄEVA
KUI RIIKLIKKU TÄHTPÄEVA

Käesoleva aasta 29. mail otsustas Riigikogu seadustada riikliku tähtpäevana 1. oktoobri Omavalitsuspäevana. Kuupäeva valikut mõjutasid oluliselt kaks ajaloolist daatumit. 1866. aasta 1. oktoobril jõustus *Makoggukonna Seadus Baltia-merre kubbermangudele. Ria-, Tallinna- ja Kura-male*, millega koos tekkis eestlastel ja lätlastel üle sajandite võimalus ise hakata oma elu korraldama ja koos sellega looma avalikku haldust. Teiseks sündmus lähiajaloost, kui me peale poolesajandilist sundpausi hakkasime taastama kohalikku omavalitsust ning esimestena said 1. oktoobril 1990. aastal omavalitsusliku staatuse Kuressaare linn ja Muhu vald.

Hea meel on märkida, et 1. oktoobril saame tähistada kolme väga olulist tähtpäeva ja seda üksteist toetavalt – koos Omavalitsuspäevaga ka rahvusvahelist Muusikapäeva ning Eakate Päeva.

Muudame ühiselt uue tähtpäeva tõeliseks traditsiooniks. Selle heaks näiteks on juba kolmandate üleriigiliste omavalitsuspäevade tähistamine, seekord 28.09.2018. a Narvas. Narva Omavalitsuspäeva sisu ka korraldus näitab, et Eesti omavalitsustel ja nende liitudel koostöös riigi ning kolmanda sektori ja ülikoolide esindajatega on hea koostöövõrgustik ning soov ühistegevust jätkata. Selle heaks näiteks on ka Omavalitsuspäeva korraldustoimitee poolt Pärnus 06.08.2018 tehtud pöördumisele järgnenud positiivne reaktsioon.

Teeme ettepaneku valdade ja linnade, koolide ning teiste omavalitsusasutuste juhtidele ja esindajatele kasutada Omavalitsuspäeva kohaliku omavalitsuse olemuse ja eesmärkide tutvustamiseks. On ju kohalikul omavalitsusel olnud hindamatu roll nii Eesti omariikluse saavutamisel sada aastat tagasi kui ka selle taastamisel 1990. aastate algul ja tänapäeval. Oleks suurepärane kui ka riigiasutused, ülikoolid ja teised institutsioonid leiaksid võimaluse omavalitsuspäeva ära märkimiseks. Loomulikult saaksid uut tähtpäeva tähistada meie külad, alevikud, alevid ja maakonnad, ka kõik teised, kelle jaoks omavalitsus ja tema areng on olulised.

Parimate soovidega ja edukaid Omavalitsuspäevi kõikjal Eestis!

Eesti III Omavalitsuspäeval osalejad

28. septembril 2018

Narvas

Riigikogu juhatus
Riigikogu
Lossi plats 1a
15165 Tallinn

EESTI IV OMAVALITSUSPÄEV PÄRNUS

HARIDUS, TEADUS JA ETTEVÕTLUS – TEE TULEVIKKU

ETTEPANEKUD

1. Hariduse ja teaduse valdkonnas:

Kohaliku omavalitsuse jaoks on oluline haridussüsteemi ning teaduse ja ettevõtluse toimivus. Edu tagamiseks on oluline kohalikke omavalitsuste, omavalitsusüksuste liitude ja haridusasutuste ning eriti kõrgkoolide aktiivne kaasamine haridusstrateegia 2035 ning teadus ja ettevõtlusstrateegia ettevalmistamisesse. Tulevik sõltub haridusest ja sellest, kuidas haridussüsteem toimib. Haridusstrateegia 2035 ettevalmistamise käigus on vaja üle vaadata, milline peaks olema kohaliku omavalitsuse roll meie haridussüsteemis ning haridussüsteemi roll kohaliku omavalitsuse ja riigi tasandil. Vajame eesmärgipärast ja toimivat ning omavahel integreeritud hariduse, teaduse ja ettevõtluse süsteemi.

1.1. Haridusvaldkonnas koostöö korraldamiseks vajame toimivat koostöömudelit, mis kaasab kõik osapooled, sh ettevõtjad. Koostöö saab korraldada maakondlike omavalitsusliitude arenduskeskuste baasil, seades nende üheks prioriteetseks ülesandeks kohalike omavalitsuste, kohalike omavalitsusüksuste maakondliku liidu, maakondlike arenduskeskuste, riigi kesktasandi ja erasektori ning eri õppetasandi haridusasutuste piirkondlike koostöövõrgustike ja -organisatsioonide kujundamise. Vaja on ette mõelda ja kavandada protsesse üle valimistsükli.

1.2. Haridusvõrgu arendamisel tuleb arvestada regionaalse ettevõtluskeskkonna arenguvõimaluste ja innovatsiooniga ning kujundada võtmesektori(te)s tootearendustugi. Üheks esmaülesandeks peab igas maakonnakeskuses olema ettevõtlusõppe ja ettevõtluse õppimiseks ühiste koolitusvõrgustike töös hoidmine, kus on võimalus ka algavale ettevõtjale ettevõtte inkubatsiooniks.

1.3. Haridus- ja teadusvaldkonna rahastamine peab olema jätkusuutlik. Õpetajate, õppejõudude ja teadlaste töötasud ning üliõpilaste ja kutseõppeasutuste õpilastele ettenähtud sotsiaalsed garantiid peavad tagama nende majandusliku toimetuleku ja motivatsiooni tegutseda oma kutsealal. Õpilaste ja üliõpilaste toetused ja õppelaenud peavad katma minimaalsed õppimis- ja elamiskulud. Riiklik finantseerimine peab olema piisav vajalike spetsialistide ettevalmistamiseks ja kutsekindluse tagamiseks.

1.4. Määratleda täpsemalt riigi vajadused kõrghariduse ja teaduse arendamiseks arvestades, et ülikoolidel ja kõrgkoolidel on valmisolek oma kompetentsiressursiga aidata kaasa teadmiste ja teaduspõhise ühiskonna arendamisele nii riiklikul, regionaalsel kui kohalikul tasandil. Sisustada riigi ja kohalike omavalitsuste ootus ülikoolide ja kõrgkoolide rollist regioonides ja nende panus regionaalarengusse ning pöörata suuremat tähelepanu maaeluga seotud hariduse ning teaduse arendamise tähtsusele.

1.5. Tugevdada ülikoolide, rakenduskõrgkoolide, kutseõppeasutuste ja gümnaasiumide koostööd õppekavade ühildamisel, mis võimaldaks lihtsustada õppijate liikumist gümnaasiumide, kutseõppe ja rakenduskõrgkoolide õppekavade vahel ning võimalusel nendelt ülikoolide õppekavadele.

1.6. Tagada riikliku meetme arendamine ja toimivus, mille kaudu saavad üldhariduskoolid ja kutseõppeasutused tellida ülikoolide laboratooriumite kasutamise aegu, vahendeid ja juhendajaid õppetöö läbiviimiseks, mis võimaldaks noortel teha varem otsuseid valitava eriala osas. Riiklik toetusprogramm on vajalik, et ka Tallinnast ja Tartust kaugemate gümnaasiumite ja kutseõppeasutuste õpilased saaksid kasutada ülikoolide laboreid ja kaasata õppejõude. Soodustada piirkondades asuvate võimaluste kasutamist õppe- ja teadustöö läbiviimiseks, seal hulgas kaugtöökeskuste kasutamist.

1.7. Eesti regionaalset arengut tuleb vaadata kompleksselt, et toimiks koostöö ning üks tasand toetaks teist. Regionaalarengu ja omavalitsuste strateegiate planeerimisel kaasame ülikoolid, rakenduskõrgkoolid, kutseõppeasutused ja hariduse kompetentsikeskused. Haridusasutuste strateegiates ja arengukavades tuleb omakorda paremini arvesse võtta regionaalse hariduse arendamise pikaajalisi sihte ja vajadusi. Eesmärgiks tuleks seada, et igas regioonis on välja kujundatud kohalikust potentsiaalist lähtuv ning jätkusuutlik haridus- ja kompetentsipädevus. Samuti edendada spetsialiseerumist kutsehariduses ning selles valdkonnas konsortsiumite loomist.

1.8. Väärtustada ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõpe, karjääriõpe ja -nõustamine üldhariduskoolides (alustades alusharidusest ja põhikoolist), muuta see sisulisemaks ja süsteemsemaks ning siduda see kohaliku majanduselu vajaduste ja praktika baasiga, kaasates ettevõtjaid haridusasutuste õppekavade koostamisse. Selleks tuleb muu hulgas kaasata erinevate ettevõtlusvaldkondade katus- ja esindusorganisatsioonid ning ettevõtjad haridusasutuste õpekavade koostamisse. Kaaluda noorte varasemaks tööle lubamiseks seadusandluse muutmist, sh tagada õpipoisiõppe laialdasem kasutuselevõtt, eriti mikro- ja väikeettevõtluses. Arendada kodanikuõpetuse ainet sidustades seda paremini kohaliku omavalitsuse toimimisega. Kodaniku- ja ettevõtlusõppe kõrval pöörata suuremat tähelepanu ka sotsiaalse toimetuleku kujundamisele kõige laiemas plaanis.

1.9. Kaasata kohalikud omavalitsused, Eesti Linnade ja Valdade Liit ning maakondlikud liidud ja ülikoolid enam elanikkonna täiendus- ja ümberõppe planeerimisse, võimaldades neil enam tellida täienduskoolitusi ka kohalikelt koolitajatelt ja kohaliku omavalitsuse partneriteks olevatelt haridusasutustelt.

1.10. Laiendada kooli rolli kujundades sellest kogukonna- ja elukestva õppe keskused. Integreerida üldharidus, huviharidus ja -tegevus ning noorsootöö üheks tervikuks luues nn kogupäeva kool ja elukestva õppe keskus. Toetada ühistranspordi võimekust keskusest kaugemates piirkondades hariduse kättesaadavuse parandamiseks.

1.11. Riigi ja kohalike omavalitsuste koostöös jätkata regionaalpoliitiliste meetmetega, mis soodustavad noorte (sh noorte perede) elama ja tööle asumist maapiirkondades, et tagada maaelu järjepidevus. Kaasata noored, sh noorte volikogud, laiemalt kogu kohaliku omavalitsuse tegevusse, andmaks sisendeid arengukavade, kaasava eelarve koostamisse ja huvitegevuse sisukamaks muutmisel ja rahastamisel.

1.12. Soodustada enam noorte, sh õpilaste, üliõpilaste, õpetajate ja õppejõudude ning teadlaste riigisisest ja rahvusvahelist mobiilsust ning Euroopa eakaaslaste kogemustest õppimist.

1.13. Pakkuda mitteõppivatele ja mittetöötavatele noortele (edaspidi NEET-noorte) senisest enam võimalusi koolitustel ja huvitegevuses osalemiseks, tõstmaks nende motivatsiooni ja tagasisuundumist haridusse või tööjõuturule. Toetada senisest enam ja laialda-

semalt NEET-noorte perekondi ja sotsiaalseid võrgustikke, et suurendada nende oskust ja suutlikkust NEET-noori toetada.

2. Ettevõtluse valdkonnas:

2.1 Juhinduda tegevuste kavandamisel põhimõttest, mille kohaselt ettevõtlus ja innovatsioon on lahendus ning võimalus, mis toimivad hariduse, teaduse ja ettevõtluse koostöös. Ettevõtluse toetamiseks kavandatavad ja rakendatavad lahendused peavad olema terviklikud ning nende väljatöötamisel peavad osalema kõik tööturu osapooled. Siseriiklikke, samuti järgmise perioodi Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste toetusprogrammide vahendeid tuleb enam kasutada hariduse, teaduse ja ettevõtluse valdkondades ning neid toetava keskkonna arendamiseks ning innovaatiliste lahenduste väljatöötamiseks ja rakendamiseks.

2.2 Rakendada süsteemselt proaktiivseid meetmeid investeeringute meelitamiseks Eestisse viies ettevõtluse toetamise regionaalsel tasandil ühtse koordineerimise ja vastutuse alla. Kaaluda taotlejapoolse projekti omafinantseerimise määra diferentseerimist sõltuvalt maakonna arengueelduste tasemest.

2.3 Püstitada eesmärgid ja kavandada meetmed, mis tagavad väärika elu- ja ettevõtluskeskkonna kõikjal Eestis. Rakendada meetmeid, mis motiveerivad kohalikke omavalitsusi aktiivselt tegelema ettevõtluseks soodsa keskkonna kujundamisega, samuti tegema koostööd ettevõtjate ja ettevõtetega piirkondliku arengu võimestamiseks. Madalama tulumääradega piirkondades kaaluda maksupoliitiliste erisuste sisseviimist, mis soodustaksid ettevõtlust ääremaade kohalikes omavalitsustes ja piirkondade tasakaalustatud arengut.

2.4 Seada prioriteediks suuremal hulgal inimeste kaasamist tööturul läbi avaliku-, era- ja kolmanda sektori koostöö. Tagada puuetega inimestele ligipääs haridusele ja töökohtadele, sh toetada paremini kohandatud töökohtade loomist. Muuta toetusmeetmetest taotlemise paindlikuks ja vähem bürokraatlikuks.

2.5 Diferentseerida taotlejapoolse omafinantseerimise määra sõltuvalt asukoha arengutasemest ja turutõrgete olemasolust. Kaotada piirangud erinevate toetuste koos taotlemiseks ja kasutamiseks ning soodustada katseprojekte.

2.6 Viia lasteaedade ja koolide õppekavadesse kohustuslikuna ettevõtlikkuse õpe. Suurendada kõrgkoolide, sh kolledžite, üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste, noorsootöö asutuste ja ettevõtete koostööd noorte tööturule sisenemiseks ja seal püsimiseks ning vajalike tööalaste oskuste arendamiseks. Arendada ja toetada meetmeid, mis tagavad kutse- ja karjäärinõustamise kõigile kättesaadavuse, sh paremini ära kasutada teadmisi ja kaasaegseid digilahendusi ning panustada veelgi enam kvalifikatsiooni tõstmisse ja ümberõppesse.

2.7 Soodustada haridus- ja noorsootöö asutuste, ettevõtete ning kohalike omavalitsuse vahelist koostööd, mille eesmärgiks on toetada elanike, eriti noorte, tööoskuste ja ettevõtliku hoiaku kujunemist ning tööle asumist ja ettevõtlusega tegelemist.

2.8 Integreerida põhikooli ja gümnaasiumi õppekava ettevõtluse õppe ja kutseõppega, et kõik põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajad saaksid võimaluse omandada töösuhtesse astumiseks ettevõtlikkuse ning ettevõtlusega tegelemiseks vajalikud teadmised ja oskused. Samuti võimaluse omandada ettevõtlusega seotud teadmisi juba põhikoolis ja gümnaasiumis. Kohalikes omavalitsustes luua koostöös partneritega õppeasutuste baasil targa töö- ja loomekeskused, mis soodustavad kohalikes omavalitsustes ettevõtjate ja ettevõtete ning kodanikualgatuste koostööd ning loovad võimalusi kõrge kvalifikatsiooniga kaugtöö tegemiseks.

2.9 Vähendada alaealiste töötamisel kehtivaid piiranguid, andes noortele võimaluse töökogemuse saamiseks ja kutseõppes osalemiseks ning vaadates üle alaealiste töö regulatsiooni ning muuta noorte tööhõive soodustamiseks töölepingu seadust.

2.10 Määratleda kehtivas õiguskorras kohalike omavalitsuste ülesandeks ettevõtluskeskkonna ja ettevõtlikkuse motiveeritud arendamine. Vaadata üle riigi ja kohalike omavalitsusüksuste ülesannete jaotus ning regionaalpoliitika järgnevateks aastateks.

2.11 Lihtsustada riigimaade munitsipaliseerimist ettevõtluse edendamise ning muu regionaalse ja kohaliku arengu tagamise eesmärgil, sh uute eluasemekohtade loomiseks ja pikaajalisse maa kasutusse andmiseks koos hilisema väljaostuõigusega.

2.12 Töökohtade kättesaadavaks tegemiseks ja ettevõtluse toetamiseks arendada uudseid, paindlikke ning nõudluspõhiseid hõreasustusse sobivaid transpordilahendusi ja toetusi. Samuti toetada teede sõidetavuse aastaringsuse tagamist ja hea raudteeühenduse arendamist kompleksselt, mis arvestab elu- ja töökoha pendelrände vajadusi.

2.13 Viia lõpuni kaasaegsetel lahendustel põhinev kiire lairiba internetiühenduse ehitamine maapiirkondades.

2.14 Jätkata ja laiendada meetmeid, mis toetavad elamispindade renoveerimist turutõrke piirkondades üürituru tekke soodustamiseks ja tööjõu mobiilsuse vajaduste lahendamiseks.

2.15 Luua ettevõtjatele sooduslaenude ja -tagatiste paketid regionaalseid erisusi ning vajadusi arvestades. Kasutada terviklikult, paindlikult ja senisest efektiivsemalt töökohtade loomisel ning ettevõtluse arendamisel EL erinevate struktuurifondide, riigieelarve ja kohalike omavalitsuste rahalisi vahendeid, sh lahendusi noorte perede maapiirkondadesse elama ja tööle asumise ning tagasirände soodustamise eesmärgil.

DEKLARATSIOON*

MAAELU- JA REGIONAALARENG KOOSTÖÖS

EESTI V OMAVALITSUSPÄEV MUHU JA SAAREMAA VALLAS

21.-23.10.2020, Muhu vald, Saaremaa vald/Kuressaare

Pühendatud Muhu vallale ning Kuressaare linnale kohaliku omavalitsuse staatuse omistamise 30. aastapäevale.

**Tulenevalt Omavalitsuspäeva programmikomitee otsusest 12.10.2020 saata deklaratsiooni projekt kõigile Omavalitsuspäevale registreerunutele ettepanekuga anda tagasisidet hiljemalt 20.10.2020, vaadati saabunud ettepanekud 22.10.2020 Kuressaare Raekojas toimunud kohtumisel läbi ning tehti sellesse ka asjakohased täpsustused.*

I ETTEPANEKUD

Eesti V Omavalitsuspäevale registreerunud teevad ettepaneku Riigikogule, Vabariigi Valitsusele, Eesti Linnade ja Valdade Liidule, teistele asjaomastele avaliku võimu institutsioonidele, ülikoolidele, erasektori ning kodanikuühiskonna esindajatele maaelu ning regionaalse tasakaalu valdkonnas:

1. Seada riigi ja kohaliku omavalitsuse institutsioonide tegevuse eesmärgiks Eesti jätkusuutlik areng, kus kesksel kohal on riigi regionaalne tasakaalustatud areng ja kestlik maaelu, mis tagab kvaliteetse elukeskkonna kõigile elanikele sõltumata elukohast ja toimimiskeskkonna institutsioonidele vaatamata nende asukohast. Selleks töötada välja süsteemsed õiguslikud, finantsilised, institutsionaalsed ja muud mehhanismid vajalike muudatuste ettevalmistamiseks ja terviklikuks realiseerimiseks, mille tulemusena järgitaks järjepidevalt lähimuse põhimõtet ja pidurduks ääremaastumine. Oluline on maapiirkondade sotsiaalse ja materiaalse heaolu tagamine ja ühtlustamine linnapiirkonna tasemega ning teenuste kättesaadavuse parandamine. Kaaluda maaelu ja regionaalvaldkonna arengu tagamiseks ühiskondliku kokkuleppe ettevalmistamist ning selle realiseerimise ja monitooringu põhimõtete osas kokku leppimist.

2. Luua strateegilise arengu, sh regionaalse tasakaalu, poliitilise juhtimise ja koordinatsiooni organisatsioon nii parlamendi (nt arengukomisjon) kui valitsuste (valitsuskomisjon) tasandil. Stimuleerida ülikoolide võimalusi vastavas protsessis ja koostöös osalemiseks ning suurendada kohalike omavalitsuste, nende liitude, arendusorganisatsioonide ja regionaalsete huvipoolte rolli ja vastutust maaelu ning regionaalse arengu küsimustega tegelemisel. Tugevdada Riigikogu otsuse eelnõud "Riigireformi elluviimisest" (181 OE)

maaelu- ja regionaalarengu strateegiliste suundade sätetega. Võimalusel arvestada selles käesolevas deklaratsioonis tehtud ettepanekutega.

3. Tagada riigi strateegiliste otsustuste ja asjaomaste poliitika dokumentide koostamisel ja elluviimisel, et kõik valdkonna avaliku võimu institutsioonid, eelkõige ministeeriumid, peavad arvestama arengusuundade kavandamisel, tegevuste korraldamisel ja tulemuste monitoorimisel mõju maaelule ja regionaalarengule tervikuna. Selleks:

    1) jätkata regionaalarengu ja regionaalse tasakaalu sihte seadva ja meetmeid kavandava üleriigilise strateegiadokumendi praktikat;

    2) keskvalitsuse otsustusprotsessis peab regionaalset ja maaelu arengut mõjutavate otsuste kooskõlastamisel olema nn põhistatud vetoõigus valdkonna eest vastutavatel ministritel;

    3) määratleda maaelu- ja regionaalarengu sihid täpsemalt strateegias “Eesti 2035”.

4. Määratleda täpsemalt turutõrke piirkondade ja maaelu arengu toimemehhanismide arendamise vajadused ning võimalused kui olulised instrumendid maaelu paremaks korraldamiseks ja regionaalse tasakaalu tagamiseks. Võimendada olemasolevaid piiratud ressursse maaelu kestliku arengu ja regionaalse tasakaalu tagamiseks, kaasates teisi ressursse, sh Euroopa Liidu vahendeid. Võtta kasutusele täiendavaid meetmeid väljaspool suurlinnu vajaliku taristu, sh teede võrgu ja kiire interneti arendamiseks, kavandada piirkondlike eripära arvestamiseks ning arengu tasakaalustamiseks vajalikke maksuerisusi ja teisi meetmeid. Jätkata regionaalarengusse suunatud toetusmeetmetega suurendades nendes regionaalseid eripärasid ja –vajadusi arvestavat kohapõhisuse aspekti ja mõjusust, milles regionaalsetel huvipooltel oleks keskne otsustusõigus.

5. Luua tõhus regioonide põhine regionaalarengu eest vastutav haldusmudel, millel oleks kohustus ja kasutatavad instrumendid (õiguslikud, rahalised, korralduslikud jms) regionaalse arengu ja elukeskkonna vajaduspõhiseks tagamiseks. Luua regionaalse valitsemise eest vastutavad organisatsioonid (nt regionaalarengu nõukojad, planeerimisregioonid, regionaalse valitsemise asutused), mis parandavad eelduseid saada maaelu ja regioonide tagasisidet poliitika, sh regionaalpoliitika, kujundamisse, sihistada paremini regionaalarengule suunatud meetmete rakendamist ning tugevdada riigi kesktasandi, kohalike omavalitsuste ja teiste regionaalsete huvipoolte partnerlust regionaalse arengu väljakutsetega tegelemisel.

6. Mõjusate tulemuste saavutamiseks on vajalik kokku leppida regionaalse (regiooni/maakonna) koostoimiva arengu institutsioon(-id) koos eeltoodud osapoolte sihipärase ja kooskõlastatud tegutsemisega; parandada maapiirkonna ja teise tasandi keskuste koostööd vähendades sellega maapiirkondade ääremaastumise riski. Regionaalse valitsemise organisatsioonid kujundaksid ja kohandaksid kohapõhiseid regionaalarengu ja –poliitika meetmeid, arvestaksid riigi ja valdade/linnade ja teiste regionaalsete huvipoolte koostöös regionaalseid eripärasid ja –vajadusi; nende loomine aitaks lahendada nii regionaalse arengu suunamise lähimuse, pideva tagasiside mehhanismi kui ka regionaalsest vaatest vajaliku valitsemisalade vahelise koordinatsiooni probleemi.

7. Peame väga oluliseks riigi institutsioonide ja kohaliku omavalitsuste üksuste ja nende liitude suhete teisenemist konkurentsipõhistest koostööpõhisteks ning vastavate tingimuste loomist koos ülikoolidega ning kodanikuühendustega ja ettevõtluse esindajatega ühistegevuse tugevdamise kaudu. Peame väga oluliseks riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerluse ja nii horisontaalse kui ka vertikaalse koostöö süsteemi väljaarendamist. Senisest enam soodustada ühistegevust, sealhulgas teenuste osutamisel, kaasates enam elanike ja huvitatud osapoolte algatust ning kohalikku kogukonda.

II ÜLDISED SEISUKOHAD

Eesti on väike ja hõredalt asustatud riik, kus maalises elukeskkonnas elab kolmandik Eesti elanikest aga ka Eesti linnad on tihedalt põimunud nende loomuliku tagamaaga. Samas piirkondlikud arenguerinevused kasvavad ning koos jätkuva maapiirkondade rahvaarvu vähenemisega ning elanike ja ettevõtluse koondumisega Tallinna, Harjumaale ja osalt Tartu linna, arenguerinevused võimenduvad veelgi. Seega regionaal- ja maaelu areng, olles vastastikus suhtes ning sõltudes vahetult teineteisest, muutuvad üha olulisemaks.

Omavalitsuspäeval osalejad peavad tähtsaks soodsate tingimuste loomist kõigile inimestele, eelkõige noortele ja perekondadele, maale elama asumiseks ning seda toetava maaelu- ja regionaalpoliitika kujundamist. Selle juures tuleb väärtustada elukeskkonna arengut nii maal kui linnades, mis peab tagama kvaliteetse elu- ja looduskeskkonna, eluks vajaliku tootmise hajutamise julgeoleku (sh toidujulgeoleku) eesmärgil ning esile tõstma piirkondade eripärasid rohujuure tasandilt, sealhulgas eriliselt hoidma ja arvestama saarelisusest tulenevat eripära.

Vältimatu on täpsemalt määratleda turutõrked (ehk turu konkurentsi tavapärase olukorra puudumine/hõresus, kus objektiivne konkurents ei toimi, sealhulgas ka järgmistes valdkondades: esmaste teenuste ja kaupade osas, kinnisvara, tööjõuturg, infrastruktuur, jne) maapiirkondades, mis vajavad spetsiaalseid meetmeid hea elukeskkonna hoidmiseks ja arendamiseks. Ilma ettevõtluseta ei ole piirkondlik areng elujõuline. Mitmekesise ettevõtluse ja töökohtade tagamiseks tuleks turutõrkepiirkondades kaaluda erisuste seadmist väikeettevõtlusele ja maksusüsteemile, spetsiaalselt tunnustada ja väärtustada töökohtade loomist ja hoidmist endale läbi ettevõtlikkuse stimuleerimine ja teistele ettevõtluse arendamise kaudu, maksimaalselt rakendada tänapäevaseid infotehnoloogilisi vahendeid, et soodustada nii Eesti sisest kui rahvusvahelist kaugtööd.

Hea elukeskkond eeldab toimivaid, kvaliteetseid ja kättesaadavaid avalikke teenuseid. Hariduse andmisel tuleb esikohale seada elukohalähedane maaelu ja ettevõtlikkust edendav alg- ja põhiharidus ning kvaliteetne ja kättesaadav kesk- ja kutseharidus. Oluline on praktika ja praktiliste eluks vajalike ja ettevõtlikkust soosivate oskuste saavutamine. Kõigiti tuleb soosida elukestvat õpet, laiendades seejuures kaugõppe võimalusi. Nii elukeskkonna kui haridusega on tihedalt seotud vaba aja, kultuuri ja sporditegevuse võimaluste tagamine. Elukoha lähedal peavad olema kättesaadavad kvaliteetsed sotsiaalteenused ja arstiabi, seejuures tuleb edasi arendada e-arstiabi, et tagada paremini tervisenõustamise kättesaadavus. Oluline on pöörata tähelepanu ka teiste riiklike ja kogukondlike, sh eluaseme teenuste kättesaadavusele.

Regionaalse tasakaalustatud arengu ja maaelu arendamise korraldamiseks on vajalik demokraatia ja subsidiaarsuse põhimõtete rakendamine, riigi ja kohaliku omavalitsuse ning ülikoolide ja teiste haridusasutuste koostöö arendamine valdkonnas. Oluline on kujundada sobilikud poliitilised, õiguslikud, halduslikud ning rahalised meetmed, sh institutsionaalsed mehhanismid maaelu ja riigi regionaalse tasakaalustatud arengu tagamiseks. Samuti tuleb välja arendada ja rakendada regionaal- ja maaelu arengu monitoorimise süsteem ning järjepidev tulemuste saavutamise hindamine.

III MAAELU VALDKOND

Vajalik on rõhutada, et hea maaelu tähendab seda, et maal on võimalik teha hästi tasustatud ja mitmekesist tööd, siin on atraktiivne elu- ja ettevõtluskeskkond ning aktiivsed ja ühtehoidvad kohalikud kogukonnad. Toetudes sealhulgas strateegilistele suundadele, mis on kirjeldatud Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukavas aastani 2030 (edaspidi PõKa). Eesmärgiks on tagada elukeskkond, kuhu soovitakse rajada nii oma kodu kui ka ettevõte. Kõige keskmesse paigutub maal elav inimene ja pere, kes on teadlik tootja ja tarbija, kes teeb nutikat, hästi tasustatud ja motiveerivat tööd, hoiab elukeskkonda ning toimetab õnnelikult puhtas ja turvalises keskkonnas.

Peamised väljakutsed:

1. maapiirkonna mõjude hindamise õigusraamistiku puudulikkus – riigi strateegiliste dokumentide koostamisel tuleb arvestada ning teadlikumalt analüüsida ja suunata elluviidavate ja kavandatavate tegevuste mõju erinevatele piirkondadele, sh maapiirkondadele;
2. hästi tasustatud töökohtade vähesus – toetada maapiirkondade majanduslikku arengut ja elujõudu üha enam maapiirkonna ettevõtluse mitmekesisuse suurendamisele, sh hästi tasustatud töökohtade kättesaadavuse parandamisele ning tugevatele ja toimivatele kohalikele kogukondadele;
3. teenuste kättesaadavus – maapiirkonna elanikele tagada juurdepääsud avalikele ja tervishoiuteenustele, heale interneti- ja sideteenusele, uute oskuste arendamist võimaldavatele programmidele, eriti IT-sektoris, ning kvaliteetsele ja vajaduspõhisele alus-, üld-, huvi- ja kutseharidusele, kultuurisündmustele ja taristule.

Selleks, et elu- ja ettevõtluskeskkond maal oleks atraktiivne, peavad oma panuse andma nii haridus-, põllumajandus-, kalandus-, metsandus- kui ka teised poliitikad ja tegevussuunad. Siin oluline ka kõigi ministeeriumide ja valdkonnapoliitikate roll (nt transport, tervishoid, haridus, kultuur, ettevõtlus, taristu). Kõiki võimalusi tuleb maa- ja rannaelu taaselustamiseks ja edendamiseks ära kasutada – lähtuda tuleb piirkonna vajadustest ja perspektiividest.

Valdkondlike poliitikadokumentide koostamisel ja elluviimisel peavad kõik ministeeriumid arvestama oma tegevuste mõju maaelule ja regionaalarengule tervikuna kui horisontaalsele mõjuvaldkonnale.

1. Selleks tuleb tagada, et mõju maapiirkondadele ja maaelu arengu poliitika eesmärkidele oleks läbivalt vajaliku põhjalikkusega hinnatud ja kaalutletud nii õigusaktides kui arengukavades.
2. Maaelu tuleb kõigis temaga puutumust omavates arengukavades käsitleda horisontaalse teemana ning Maaeluministeerium hindab ka teiste riigiasutuste

algatatud arengukavade ja õigusaktide eelnõude kooskõlastamisel, kas seal on piisavalt arvestatud maaeluga seotud mõjudega.
3. Eesmärk on võimendada olemasolevaid piiratud ressursse maaelu kestliku arengu tagamiseks, kaasates teisi tulemusvaldkondi ja fonde.

Olemasolevate töökohtade säilitamine ning uute sobivate ja atraktiivsete töökohtade loomine saab toimuda kõrgema lisandväärtusega majandustegevuse edendamise toel.

1. Selleks on oluline tagada maapiirkonna ettevõtluse mitmekesisus ning edendada suuremat lisandväärtust loovaid tegevusi ja valdkondi (nt biomajandust, taastuvaid loodusressursse, ringmajandust, ökoturismi, innovaatilisi tootmisviise, väärindatud toodete eksporti jne).
2. Elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamisel tuleb kasutada senisest efektiivsemalt, terviklikumalt ja veel enam paindlikumalt Euroopa Liidu struktuurifondide, riigieelarve ja kohalike omavalitsuste rahalisi vahendeid.
3. Lisaks tuleb seada prioriteediks elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamine nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil ning luua regionaalseid erisusi ettevõtluse arendamiseks vastavalt tegevusvaldkonna ja piirkonna eripärasid arvestades.
4. Finantsilised, õiguslikud ja muud instrumendid väikeettevõtluse arendamiseks maapiirkondades.

Oluline on sotsiaalse ja materiaalse heaolu tagamine ja ühtlustamine linnapiirkonna tasemega ning teenuste kättesaadavuse parandamine maapiirkonnas.

1. Selleks tuleb tugevdada kodanikuühenduste, ettevõtete ja kohalike omavalitsuste koostööd ja nende tegevuste koosmõju.
2. Võimalusel tuleks rakendada alt-üles ehk rohujuure tasandi lähenemise põhimõtet, kus arvesse võetakse kõiki kohaliku elu iseärasusi ja vajadusi.
3. Senisest enam tuleb teenuste osutamisel ära kasutada toetuste abil korda tehtud küla- ja seltsimajade infrastruktuuri ning kaasata sellesse kohalikku kogukonda.

IV REGIONAALARENGU VALDKOND

Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020 lõpeb käesoleva aastaga. Regionaalse arengu väljakutseid on käsitletud muuhulgas teistes riiklikes arengukavades (nt Eesti 2035[1], tegevuspõhise riigieelarve Regionaalpoliitika programm[2]), nende ja arvukate uuringute kohaselt on Eesti regionaalse arengu peamised väljakutsed järgmised:

1. Piirkondlikud arenguerinevused, kus jätkuva maapiirkondade rahvaarvu vähenemisega ning elanike ja ettevõtluse koondumisega Tallinna, Harjumaale ja osalt Tartu linna arenguerinevused veelgi võimenduvad. Ulatuslikud regionaalarengusse suunatud

[1] https://www.riigikantselei.ee/et/valitsuse-toetamine/strateegia-eesti-2035/materjalid
[2] https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/regionaalpoliitika_programm_2020-2023_31.12.2019.pdf?download=1

toetusmeetmed on aidanud kaasa piirkondade arengule, kuid ei ole vähendanud regionaalseid arenguerisusi. Samalaadsete arengute jätkumisel nõrgenevad veelgi teise tasandi keskused ja suureneb nendega seotud maapiirkondade ääremaastumise risk.

2. Prevaleerib valdkonnapoliitikate ühetaolisus regionaalsete eripärade ja regionaalarengu mõjude saavutamise ees. Ministeeriumite ja valdkondlike asutuste vaade poliitikate kujundamisel ja tegevuste korraldamisel on oma vastutusala keskne, mistõttu regionaalarengu eesmärgid ning piirkondlikud eripärad ja –vajadused jäävad tahaplaanile. Regionaalsete mõjude arvestamine ja regionaalarengu koordinatsioon valdkondlikes, sh horisontaalsetes, arengukavades ei ole andnud soovitud tulemusi.

3. Harukondlike poliitikate domineerimisel regionaalarengu positiivsete mõjude eest ja samal ajal halduse järkjärguline tsentraliseerimine võimendavad teineteist veelgi ja jätavad regionaalse arengu väljakutsed tahaplaanile. Rahvusvahelises võrdluses on Eesti avaliku halduse detsentraliseeritus madal. Arenenud riikide kogemused näitavad, et riigi jõukuse ja detsentraliseeritusse määra vahel on positiivne seos. Väga olulised mehhanismid on riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerluse ja nii horisontaalse ja vertikaalse koostöö süsteemi väljaarendamine.

4. Eestis puuduvad regioonide põhised regionaalarengu eest vastutavad asutused, kellel oleks kohustus ja kasutatavad instrumendid regionaalse arengu ja elukeskkonna vajaduspõhiseks tagamiseks. Mõjusate tulemuste saavutamiseks on vajalik kokku leppida piirkondlike koostoimiva arengu institutsioon ja kõikide eeltoodud osapoolte sihipärane ja kooskõlastatud tegutsemine. Nende moodustamise vajadust ei nähta ette ka pikaajaliste strateegiatega. Nende loomine võib aidata lahendada nii regionaalse arengu suunamise subsidiaarsuse, pideva tagasiside mehhanismi kui ka regionaalsest vaatest vajaliku valitsemisalade vahelise koordinatsiooni probleemi. Tunnustame, et nimetatud küsimusega on sihipäraselt ja teaduslikult tegeletud ning vastavad võimalikud tegevussuunad välja pakutud nii uuringutes[3] kui arvukatel foorumitel ja seminaridel[4].

[3] a) Kattai, K., Lääne, S., Sootla, G., Lepik, K,-L., Viks, A., Saar, I., Sepp, V., Mäeltsemees, S., Noorkõiv, R., Olle, V., Lõhmus, M. (2020) Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. Regionaalse valitsemise mudelite kujundamise ettepanekud. Lõpparuanne. Harjumaa Omavalitsuste Liit. https://www.hol.ee/eesti-regionaaltasandi-analuus-536
b) Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M (2019) Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengus. Analüüsi lõpparuanne 31.01.2019. https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/L%C3%B5ppraport_V%C3%A4ljakutsed-ja-soovitused-KOV-ja-regionaalarengus_31.01.2019.pdf
c) Eesti regionaalse majanduse stsenaariumid 2035, Riigikogu Arenguseire Keskus, 2019. https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Eesti-regionaalse-majanduse-stsenaariumid-2035.pdf
c) Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 elluviimise 2018. aasta seirearuanne. Rahandusministeerium, 2019. https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/files/document_files/REGO/eras_elluviimise_2018.a_seirearuanne_300719_aug.docx

[4] Vt nt:
a) OTRK: „Elu võimalikkusest maal“ https://www.riigikogu.ee/tegevus/parlamentaarne-kontroll/olulise-tahtsusega-riiklikud-kusimused-ja-raportid/olulise-tahtsusega-riiklike-kusimuste-ja-raportite-arutelu-detailvaade/OTRK:%20Elu%20v%C3%B5imalikkusest%20maal/b849af76-e5f5-41d5-9c10-96024e6fcb5d
b)https://www.tlu.ee/yti/uudised/omavalitsuste-foorum-riigikogus-eesti-regionaalne-tasand
c)https://www.tlu.ee/yti/meediavarav/blogid/kollokvium-riigikogus-eesti-regionaalse-arengu-valjakutsed-ning-voimalikud

Seniste strateegiate ja nende rakendamise toetusmeetmete tasandil on regionaalse arengu tagamise sihid seatud. Lahendusi vajavaks probleemiks on, et hoolimata panustatust ei ole saavutatud regionaalsete arengueristuste vähendamise eesmärke. Selle üheks põhjuseks on, et kesisemalt arenenud regioonidesse tehtud investeeringute suhteline maht ei ole piisav kompenseerimaks arenenumatesse regioonidesse – eelkõige pealinnaregiooni – suunatud regionaalpoliitiliste vahendite koosmõju nende varasemalt kujunenud ja kujundatud konkurentsieelistega.

Lisaks juba tehtavale tuleks eelneva saavutamiseks panustada täiendavalt järgmistesse tegevustesse:

1. jätkata regionaalarengusse suunatud toetusmeetmetega suurendades nendes regionaalseid eripärasid ja –vajadusi arvestavat kohapõhisuse aspekti ja mõjusust, milles regionaalsetel huvipooltel on keskne otsustusõigus;
2. vähendada pealinnaregiooni suunatavate regionaalpoliitiliste vahendite (sh EL ühtekuuluvuspoliitika raames rakendatavate ERF vahendite) osakaalu ning suurendada selle arvelt teistesse Eesti regioonidesse tehtavaid investeeringuid;
3. arvestada Euroopa Liidu regionaalpoliitika võimalusi ning tagada vastavate strateegiate ja dokumentide ning riigi poolt koostatava katusstrateegiaga ja piirkondlike ja maakondlike kooskõlastatud kujundamine ja toimimine;
4. luua asjakohased õiguslikud, poliitilised, halduslikud ja majanduslikud alused ja instrumendid, mis võimaldavad regionaalse arengu tasakaalustatud eesmärke saavutada;
5. luua regionaalse ja strateegilise arengu poliitilise juhtimise ja koordinatsiooni organisatsioon nii parlamendi (nt arengukomisjon) kui valitsuste (valitsuskomisjon) tasandil;
6. kokku leppida ja luua regionaalse valitsemise eest vastutavad organisatsioonid (nt regionaalarengu nõukojad, planeerimisregioonid, regionaalse valitsemise asutused), mis parandavad eelduseid saada regioonide tagasisidet poliitika, sh regionaalpoliitika, kujundamisse, sihistada paremini regionaalarengule suunatud meetmete rakendamist ning tugevdada riigi kesktasandi, kohalike omavalitsuste ja teiste regionaalsete huvipoolte partnerlust regionaalse arengu väljakutsetega tegelemisel;
7. suurendada kohalike omavalitsuste, nende liitude, arenguorganisatsioonide ja regionaalsete huvipoolte rolli ja vastutust regionaalse arengu küsimustega tegelemisel.

Riigi ja kohaliku omavalitsuse partnerlus

Omavalitsuspäeva deklaratsioon

I

Eesti VI Omavalitsuspäeva osalejad esitavad Omavalitsuspäeva deklaratsiooni Riigikogule, Vabariigi Valitsusele, Eesti Linnade ja Valdade Liidule, teistele asjaomastele avaliku võimu institutsioonidele, ülikoolidele, erasektori ning kodanikuühiskonna esindajatele eesmärgiga algatada arutelu ja teha ettepanekuid nüüdisaegse valitsemiskorralduse muutmiseks, kus kesksele kohale tõuseb demokraatiast lähtuv partnerlus ja koosloome. Selle õnnestumiseks on oluline riigi ja kohaliku omavalitsuse vaheline sisuline koostöö, usaldus ja vastastikune kohustuste täitmine ning mõtteviisi muutus ministeeriumides ja valitsusasutustes. Sama oluline on ka üleriigiline kohalike omavalitsuste liidu edasi arendamine tugeva analüüsivõimekusega strateegiliseks partneriks riigile ja kohalikele omavalitsustele. Aeg on luua riigi ja kohalike omavalitsuste vahel konkreetseid partnerluskanaleid ning neid ka piloteerida läbi innovaatiliste lahenduste. Pööret vajab piirkondliku arengu planeerimine, et tasakaalustada riigisiseseid regionaalseid erisusi, selleks on vaja anda suurem vastutus ja konkreetsem roll kohalikele omavalitsusele ning nende piirkondlikule koostööle. Eeltoodust tulenevalt teeme ettepanekud:

tugevdada riigi kesktasandi ja kohalike omavalitsuste vastastikust tasakaalustatud rollijaotust ülesannete täitmisel lähtudes subsidiaarsuse põhimõttest;

arendada edasi olemasolevad ja luua uusi riigi keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste partnerlust võimaldavaid kanaleid;

anda piirkondlikule arengule ja selle strateegilisele planeerimisele uus arengutõuge.

Toodud ettepanekute taust ja võimalikud arengusuunad on toodud deklaratsiooni järgnevates temaatilistes osades.

II Riigi ja kohaliku omavalitsuste suhete arengu taustsüsteem

Koos iseseisvuse taastamisega oli kohaliku omavalitsuse kui demokraatliku võimuinstitutsiooni loomine üks iseesisva Eesti ja selle riikluse garante. Olulisel kohal oli kohaliku tasandi autonoomia kindlustamine ning omavalitsuse ja riigi kesktasandi suhete ja ülesannete piiritlemine. Nii on omavalitsuskorralduse raamistik põhiseaduse XIV peatükis tugevalt kantud Euroopa kohaliku omavalitsuse harta printsiipidest. Need on kohaliku omavalitsuse olemuse põhiväärtused, mida tuleb hoida ja edasi arendada.

Võimutasandite autonoomia tagamine, pädevuste piiritlemine ning haldusruumis õiguste, kohustuste, ülesannete ja ressursside piiritlemine on klassikalise avaliku halduse vundamendiks. Heaoluriigi väljakutsetele vastamiseks lisandusid nendele uue avaliku juhtimine mudelist kantud konkurentsi edendavad ja majanduslikku tõhusust taotlevad valitsemiskorralduslikud suundumused. Käesoleval sajandil on üha enam võimendunud vajadus partnerluspõhisele, koosloomelisele ja interaktiivsele valitsemisele1.

1 Sootla, G.. Kalev, L. (2020) Demokraatlikud riigid uue valitsemisdoktriini otsinguid. *Acta Politica Estica,* Nr 11, lk 10-45. http://publications.tlu.ee/index.php/actapoliticaestica/article/view/956

Kohalike omavalitsuse ja riigi keskvalitsuse suhete haldus- ja õigusruum ei ole seni suutnud nendele nüüdisaegsete valitsemiskorralduse väljakutsetega kaasas käia, domineerivaks on muutunud administratiivhierarhia ja valdkonnapoliitikate keskne lähenemine. Kohalike omavalitsuste finantsautonoomia ja võimalused kesktasandi poliitika kujundamise otsustes osaleda on üks nõrgemaid Euroopa riikide hulgas2. Sellises tegevusraamistikus kujundatakse ka avaliku poliitika kõikide probleemide lahendussuundi. Avaliku poliitika probleeme aga iseloomustab poliitikaosaliste mitmekesisus, valdkondade ülene ja vaheline mitmetasandilisus ning erinevate osapoolte ühiste huvide ja eesmärkide ühistamise praktiline vajadus. Seetõttu on riigi kesktasandi, kohalike omavalitsuste ja regionaalsete toimijate suhetes vajalik otsida lahendusi, mis võimaldavad ühiste eesmärkide suunas liikuda ja probleeme lahendada partnerluse põhimõttel ja teinetest vastastikku võimestades. Kohalik omavalitsus ei saa selles kontekstis jääda e-Eesti arendamisel tagaplaanile, vaid ka e-omavalitsust (nii juhtimise, kaasamise, asjaajamise kui ka teenuste osutamise aspektist) tuleb samaväärselt riigi kesktasandiga arendada.

III Ülesannete täitmisel riigi ja KOV vastastikune tasakaalustatud rollijaotus

Eesti on Euroopa kohaliku omavalitsuse harta[3] ratifitseerimisega võtnud omaks euroopaliku põhimõtte, et kohalik omavalitsus tähendab kohalike võimuorganite õigust ja võimet seaduse piires ja kohalike elanike huvides korraldada ja juhtida valdavat osa nende vastutusalasse kuuluvast ühiskonnaelust. Antud põhimõtet rikastab harta artiklis 4.3 sätestatud subsidiaarsusprintsiip, mille kohaselt avalikke kohustusi täidavad üldjuhul eelistavalt kodanikule kõige lähemal seisvad võimuorganid. Kohustuste määramisel mõnele teisele võimuorganile peaks kaaluma ülesande ulatust ja iseloomu ning efektiivsuse ja majanduslikkuse nõudeid.

2017. aastal läbiviidud haldusreformi eesmärgiks oli kujundada omavalitsused, kes suudavad pakkuda inimestele paremaid avalikke teenuseid, tagada piirkondade konkurentsivõime kasvu ning täita iseseisvalt neile seadusega pandud ülesandeid. Kohaliku omavalitsuse suuremat rolli ühiskonnaelu korraldamisel nähti:

- võimena, otsustusõigusena ja vastutusena iseseisvalt ja tõhusalt korraldada kohalikku elu;
- suurema finantsautonoomia ja eelarveliste vahendite osakaaluna;
- kasvanud juhtimise strateegilisuse ja võimekusena kohalike arengueelduste kasutuselevõtuks ning regionaalarengu tasakaalustamiseks riigis;
- samuti suutlikkusena osaleda üleilmastuvas konkurentsis ja koostöö protsessides.

Kuigi haldusreformi esimene etapp on läbi viidud, siis kohaliku omavalitsuse rolli suurenemise osas on küll esimesed sammud astutud, kuid pikk tee veel minna. Näeme jätkuvalt seda olulisena eesmärgina ja leiame, et kohaliku omavalitsuse rolli suurenemine saab toimuda eeskätt riigi ja kohaliku omavalitsuse kahepoolse partnerlussuhte raamides – linn või vald saab täiendavad ülesanded koos nende täitmiseks vajaliku tulubaasiga, teiselt poolt tasakaalustab seda riigi nõustav ja suunav roll ülesande täitmisel. Ülesannete ulatuse ja iseloomu piiritlemine eeldab riigi ja kohaliku omavalitsuse vahel sisulist koostööd ja mõtteviisi muutumist valdkondlikes ministeeriumides ja valitsusasutustes.

Kohaliku omavalitsuse rolli suurenemine eeldab ka kohaliku omavalitsuse üksuste ühiseid huve esindava üleriigilise omavalitsusliidu tugevdamist. Üleriigiline kohalike omavalitsuste liit peab olema tugeva analüüsivõimekusega konkurentsivõimeline strateegi-

2 Ladner, A., Keuffer, N., Baldersheim, H., Hlepas, N., Swianiewicz, P., Steyvers, K., & Navarro, C. (2019). Patterns of local autonomy in Europe. Palgrave Macmillan

3 https://www.riigiteataja.ee/akt/13104622

line partner ministeeriumitele ja teistele valitsusasutustele. Kahepoolsete läbirääkimiste rõhuasetus peab lisaks eelarvelistele küsimustele keskenduma ka erinevate poliitikavaldkondade sisulise arendamise osas ühiste strateegiliste kokkulepete saavutamisele. Liidu rolli suurenemine eeldab ka liikmete poolset täiendavate ühistegevuste usaldamist liidule ning vastavat rahalist panust.

Ettepanekud:

1. Jätkata kohaliku omavalitsuse rolli suurendamist ühiskonnaelus ja anda kohaliku omavalitsuse üksusele täiendavad ülesanded koos nende täitmiseks vajaliku tulubaasiga tasakaalustades ja rikastades seda riigi suunava ja nõustava rolliga ülesande täitmisel.
2. Arendada edasi minuomavalitsus.ee ja teisi kohalike omavalitsuste tegevuste ülevaate platvorme muutes neid andmete kuvamisel operatiivsemaks ning suurendades kohalike omavalitsuste poolt interaktiivselt andmete parandamise ja tagasisidestamise võimalusi. Luua teenuste seire-ülevaadet ka riigi kesktasandi poolt osutatavatele teenustele.
3. Tugevdada üleriigilist kohalike omavalitsuste liitu, kujundades temast strateegilise analüüsivõimekusega partner riigi ja kohalike omavalitsuste suhetes.

IV Riigi keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste partnerlust võimaldavate kanalite arendamine

Mitmetasandilise valitsemise kasvu tingimusis on üha enam poliitikavaldkondi, kus nii poliitika kujundamine, rakendusviiside disainimine kui poliitikaeesmärkide saavutamine eeldab riigi keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste partnerlust ja koostoimes panustamist. Paljusid riigivalitsemise ja avalike teenuste tagamise ülesandeid on nüüdisajal tõhusam lahendada riigi ja omavalitsuste jagatud pädevuses.[4] Riigihalduses ei ole seni olnud piisvaid mehhanisme, mis riigi ja omavalitsuste ühistegevusi võimaldavad tõhusalt lahendada. Kohalikke omavalitsusi ning Eest Linnade ja Valdade Liitu kaasatakse küll poliitikate (nt seaduseelnõude, arengukavade jt dokumentide) kooskõlastamisse, kuid koosloomelise poliitika kujundamiseks, rakendamiseks ja eesmärkide saavutamiseks jääb sellest tihti väheks. Selle tõttu on vajalik luua ja arendada neid partnerluskanaleid (sh e-kanaleid), mis võimaldavad riigi keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste koosloomelist toimimist ühiste avaliku poliitika eesmärkide saavutamiseks.

Riigikeskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste partnerluse suurendamiseks ja mitmetasandilise valitsemise rakendamiseks vajalikke organisatsioonilisi vorme ja protsesse tuleb kujundada paindlikult ja vajaduspõhiselt. Võrdlev valitsemispraktika tunneb paljusid sellised riigi kesktasandi ja kohalike omavalitsuste partnerluskanaleid, mida tuleks Eesti esmalt mõtestada ning seejärel vajaduspõhiselt ja paindlikult kohendada ning rakendada. Need võivad olla (nende selektsioon oleks esimene tegevus), näiteks:

- Vabariigi Valitsuste ja kohalike omavalitsuste **eelarveläbirääkimiste formaadi laiendamine ka poliitikate sisuküsimuste** ja eesmärkide saavutamise kokkuleppimiseks ning omavalitsuste kaasamine poliitika kujundamise võimalikult varajases staadiumis.
- Riigi kekstasandi ja kohalike omavalitsuste partnerluse tagamine läbi **strateegiste kokkulepete formaadi**, näiteks: arengu ja tegevuskavade sidususe tagamine, regio-

4 Dougherty, S., Phillips, L. (2019) The spending power of subnational decision makers across five policy sectors. OECD working papers on fiscal föderalism. OECD.

naalsete partnerluskokkulepete (lepingute) formaadi rakendamine, arengufoorumid, regionaalsete arengunõukogude loomine jt.

- Valdkondlike **nõukogude ja ekspertkogude loomine** riigi ja KOV jagatud pädevuses poliitika ja suhte arendamiseks. Näiteks: vastav valitsuskomisjon, Riigikogu avaliku halduse komisjon, *ad hoc* komisjonid väljakutsetele vastamiseks, ekspertkogud/ rakkerühmad innovaatiliste lahenduste disainimiseks, riigiasutuste regionaalsete huvipoolt nõukogud regionaalse tegevusmõõtmega valitsusasutuste (nt Transpordiameti, Haridus- ja Noorteamet, Sotsiaalkindlustusamet, Töötukassa jt) juures.
- **Riigi ja omavalitsuste ühisasutuste** loomine, näiteks: ühised sihtasutused, ühised avaliku võimu asutused, avalikud teenusasutused (hallatavad asutused) ja nende juhtimises osalemine (nt riigigümnaasiumid, kutsekoolid, HEV koolid jt).
- Riigi asutustes teenuste ja protsesside kujundamine mitte riik-omavalitsus ülesannete jaotusepõhiselt, vaid riiki ja omavalitsust vertikaalselt läbivate (so sulandunud) teenuste/ ülesannete põhiselt. Aga ka riigi ja kohalike omavalitsuse ametnike ühised koolitused ja spetsialistide võrgustike loomine.

Selliste partnerluskanalite praktika puudumise tõttu võivad need esialgu tunduda võõrad või ebasobivad arvestades juurdunud haldus- ja õigusruumi ja sellest kantud valitsemiskorralduslikke lahendusi. Selles tulenevalt tuleb tõdeda, et holistilised lahendused ei ole alati realistlikud, kuna ei võimaldada kõiki muutustega kaasnevaid riske piisavalt maandada või nende rakenduspraktikaid ette näha. Seepärast on otstarbekas Eesti valitsemiskorralduses, riigi kesktasandi ja kohalike omavalitsuste suhete ja partnerluskanalite innovatsioonis esmalt uusi partnerluskanaleid rakendada samm-sammult neid eelnevalt katseprojektide käigus piloteerides. Valitsemiskorralduses katseprojektide rakendamise mudelite läbimõtestamine ja nendeks halduslike ja õiguslike eelduste loomine on ka eraldiseisva tegevusliinina tarvilik avaliku sektori innovatsioon, millele viitab muuhulgas ka riikliku arengustrateegia „Eesti 2035“ eelnõus esitatud tegevussuund.

Ettepanekud:

1. Tugevdada riigi keksvalitsuse ja kohalike omavalitsuste partnerlust poliitikate kujundamisel ja nende eesmärkide ühisel saavutamisel. Selleks parandada ja luua uusi riigi keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuse koostöiseid organisatsioonilisi vorme ja protsesse.
2. Läbi mõtestada ning luua halduslikud ja õiguslikud eeldused avaliku sektori valitsemiskorralduse innovatsiooni (sh riigi ja omavalitsuse partnerluse uute kanalite kujundamine) võimaldavate katseprojektide rakendamiseks.
3. Luua riigi ja kohalike omavalitsuste partnerluse arendamise mudelite disainimiseks rakkerühm või mõttekoda.

V Maakondlikud ja/või piirkondlikud arengustrateegiad ning ruumiline areng

Eesti elanikkonnast on Harjumaale koondunud 45, 5% (2020. a) elanikest, 65% (2019. a) riigi sisemajanduse kogutoodangust ja 53, 9% (2020. a) töökohtadest. Enamikes maakondades, va Harjumaa ja Tartumaa, toimub rahvastiku vähenemine ja vananemine.

Riigi tasakaalustatud arengu aruteludes on üha enam päevakorras kohapõhise (*place-based*) lähenemise vajadus, mis on alternatiiv „ülalt-alla“ juhitud asukohaneutraalsele käsitlusele. OECD uuringutest on selgunud, et riigi jõukuse ning fiskaalse ja administratiivse detsentraliseerituse vahel on selge positiivne seos. Sellest lähtuvalt on kohalikel omavalitsustel oluline vastutus kohaliku elu korraldamisel ja tsentraliseeritud lähenemine ei saa kunagi asendada kohalikke teadmisi ja mõistmist. Samas paljud riigivalitsemise ja avalike

teenuste tagamise ülesanded on üha enam sisuliselt riigi ja kohalike omavalitsuste jagatud pädevuses. Eelöeldu julgustab andma juhtimises suuremat rolli regioonidesse eesmärgiga suurendada nende osalemist muutustega toimetulekuks ja oma tuleviku kujundamiseks. Ennekõike puudutab see neid valdkondi, kus toimub riigi ja kohalike omavalitsuste koostöö olemuslikult ühiste ülesannete täitmisel, sh regionaalne ruumiplaneerimine, suurtaristu, ühistransport, kutse- ja gümnaasiumiharidus, tööturu arendamine, keskkonnahoid jms. Oluline, et arengustrateegia on kooskõlas maakonnaplaneeringuga.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadusest (KOKS) tulenevalt toimub maakondlike arengustrateegiate koostamine maakonnatasandil. Dokumendi koostamine peab looma kohalike omavalitsuste ülese laiema piirkondliku vaate, mis on kooskõlas ja koordineeritud riiklike valdkonnapõhiste poliitikatega. Samas võivad kohaliku omavalitsuse üksused kokkuleppel koostada mitme maakonna territooriumi kohta piirkondliku arengustrateegia (KOKS § 37^3 lg 1), et luua läbi strateegilise planeerimistegevuse suuremat lisandväärtust ja tugevdada kohalike omavalitsuste koostööd võimekuste ja rahaliste ressursside konsolideerimise kaudu, et täita piirkondliku ulatusega ülesandeid. Selline samm on seda enam põhjendatud, et tänased maakondlikud piirid on paljudel juhtudel jäänud mastaabisäästu taotlevate juhtimisotsuste vastuvõtmiseks kitsaks. Seega tuleks julgustada piirkondlike strateegiate koostamist.

Maakonna arengustrateegia koostamise järjekordne voor on alanud. Paraku on selle saatjaks jäänud vananenud arusaamine, et selle keskne mõte on maakonda lisaraha tuua. Olukord on suhteliselt paradoksaalne, sest arengustrateegia tarvis on keskvalitsus EL struktuurifondidest rahastamise raamistiku juba suuresti ära otsustatud. Seetõttu on oht, et ainult „alt-ülesse" koostatav dokument muutub nendega kohanemiseks, mitte ei teki inspireerivat strateegilist piirkonnaomast tulevikku vaatavat selge fookusega teekaarti. Rahaõngitsemise eesmärgist tulenevalt, keskvalitsuse pandud raamistikus, tänased maakondlikud strateegiad regiooniti palju ei eristu, nende unikaalne väärtus jääb avamata. Suuresti on need dokumendid tegevus- ja objektipõhised. Elukeskkonna kvaliteedi parendamise kõrval on olulised ka töökohad ja sissetulekupoliitika, kus töötada ja ennast elatada. Suur roll nende kitsaskohtade ületamisel on, et strateegia koostamisel osaleksid maakondliku aktiiviga koos aktiivselt valdkondlikud ministeeriumid, mille tulemusena keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste lepingulises dialoogis moodustuksid piirkondlikud pikaajalised koostööplatvormid, millesse panustavad kõik osapooled oma parimate oskuste ja võimete kohaselt. Oluline on määratleda kesksed eesmärgid, nende saavutamiseks tegevused ja muutuste saavutamist iseloomustavad mõõdikud etappide lõikes. Rahastamisplaanid on lühema ajahorisondiga taktikalised dokumendid ja annavad kavandatule realistliku mõõtme.

Kogu protsessi koordineerimiseks on otstarbekas moodustada piirkondlik koostöönõukogu, millel liikmeteks oleksid eri osapoolte esindajad. Nelja-aastase rulluva tegevuskava põhjal toimuks tegevuste elluviimine kokkulepitud riigieelarve ja EL rahastamiskavade raamistikus, millesse omaosalusega panustavad kohalikud omavalitsused ja teised projektipartnerid. Tegemist poleks niivõrd väikeprojektide konkurentsis sündivaga kuivõrd programmilise lähenemisega strateegias kirjapandu saavutamiseks.

Piirkondliku arengustrateegia koostamist võiks katseprojektina alustada Lõuna-Eesti maakondade (Jõgevamaa, Põlvamaa, Tartumaa, Valgamaa, Võrumaa) ühise strateegia koostamisega. „Alt-üles" välja kasvanud Lõuna-Eesti regionaalne koostööplatvorm oleks kohalike ja riiklike arenguliste huvide kokkupanemise katse ja selle elluviimiseks vajalikes tegevustes kokkuleppimine oleks ühtlasi mandaadiks kohalike omavalitsuste, riigisiseste toetuste ja Euroopa Liidu struktuurivahendite regionaalsele jaotamisele. See lubaks liikuda projektipõhiselt lähenemiselt programmipõhisele, mis toetub strateegilisele partner-

lusleppele keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste vahel, et viia regioonis ellu riiklikest ja regionaalsetest ühishuvidest lähtuvat regionaalpoliitikat, mis ei põhine ainult kulude katmisel vaid ka tulupoliitikal. Selleks on vajalik välja töötada konkreetne koostöö- ja rahastamismehhanism, mis võimaldab tugevdada regionaalset juhtimist.

Ettepanekud:

1. Riigireformi raames toetada piirkondlike arengustrateegiate koostamist, et tagada „alt-üles" lähenemise elluviimine, mis motiveerib kohalike arengueelduste paremat kasutuselevõttu ja kohalike omavalitsuste koostööd keskvalitsusega, et tasakaalustada riigisiseseid regionaalseid arenguerisusi.
2. Moodustada piirkondlikud koostöökogud arengustrateegiate elluviimise koordineerimiseks ja töötada välja arengustrateegiate programmipõhise rahastamise põhimõtted ja mehhanism.

7. peatükk
PILDID

Omavalitsuspäeva sünd Arukülas 25.08.2016 (fotograaf Sulev Lääne)

Eesti I Omavalitsuspäev 04.10.2016 Riigikogus

II Omavalitsuspäev Tallinna Kalevi Spordihallis (fotograaf Magnus Heinmets)

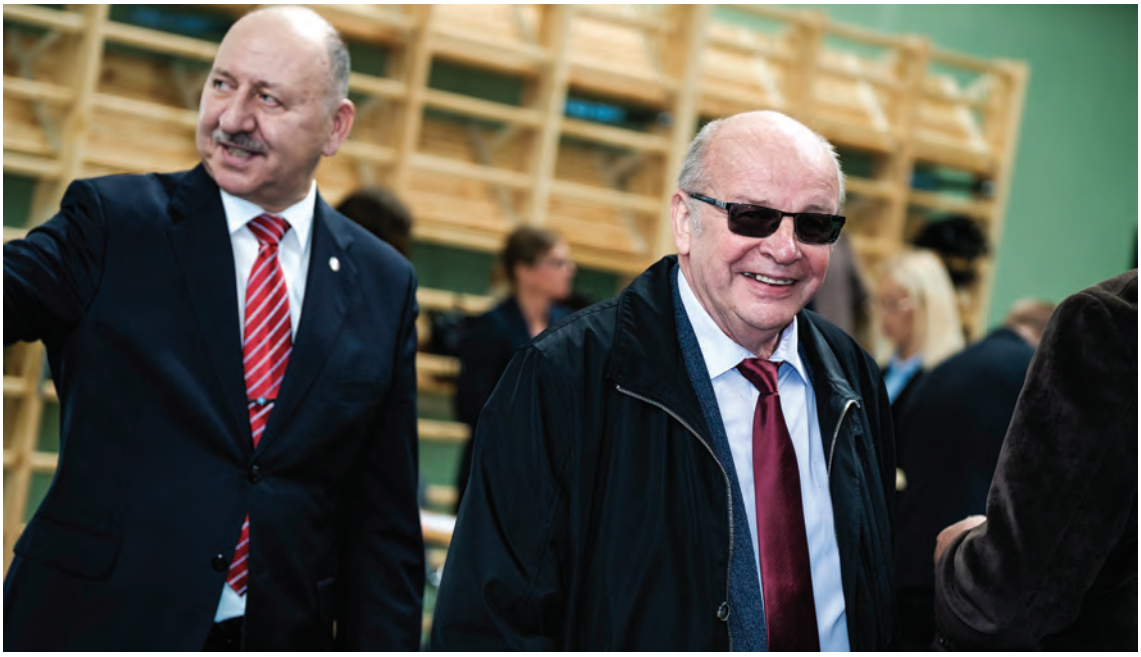

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

III Omavalitsuspäev Narvas (fotograafid Bohhan Studio OÜ ja Mari-Liis Ludvig)

28 September 2018, Narva

PÜÜAME SIIS KOOS LUGUPEETUD RIIGIMEHE JA
TEADLASE ÜTLUSE ÕIGSUST KA EDASPIDI ÜHISELT
TÕESTADA
SUUR TÄNU & ÕNNE EESTI VABARIIK 100
ÕNNE JA EDU KÕIGILE HEADELE NAABRITELE
Tänan veelkord kaaskorraldajaid, esinejaid,
moderaatoreid ning osalejaid!
SUUR TÄNU NARVAI
EDUKAID OMAVALITSUSPÄEVI!

EESTI III OMAVALITSUSPÄEV
28 September 2018, Narva

VABARIIK 100
LE NAABRITELE

atraktiivsemaks

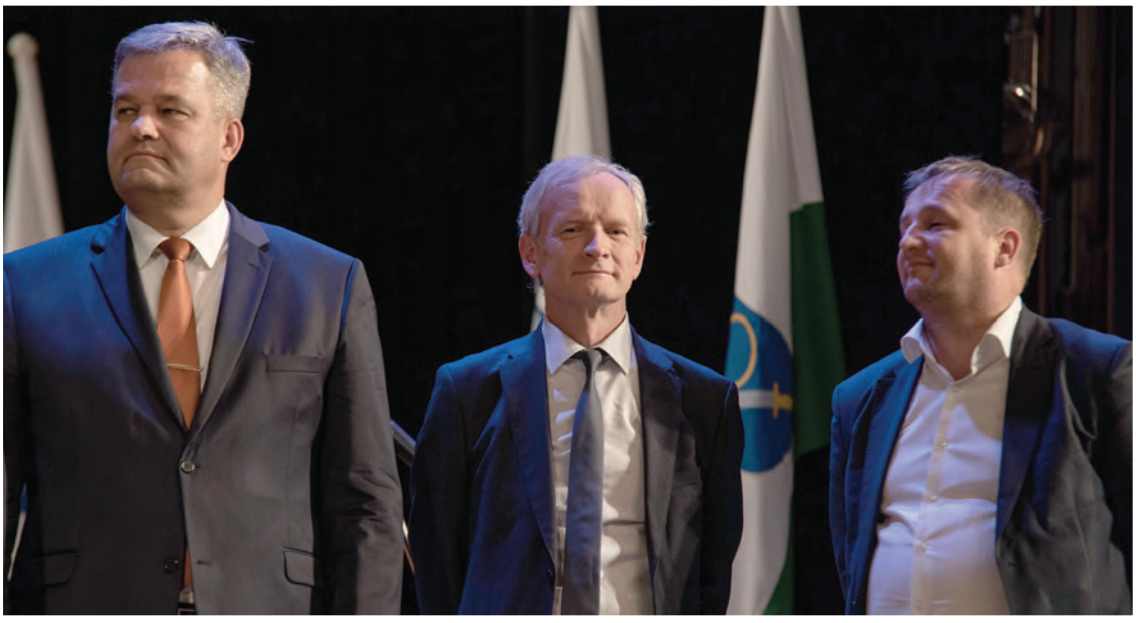

EESTI III OMAVALITSUSPÄEV
28.September 2018. Narva

Omavalitsuspäev

Omavalitsuspäev

Eesti IV Omavalitsuspäev Pärnus 19.-20. september 2019

Omavalitsuspäev sümboli
üleandmine

PÄRNU

STRAND
SPA & Conference Hotel

WC

STRAND

V Omavalitsuspäeva ettevalmistus Kuressaares suvi 2020

Eesti V Omavalitsuspäeva kohtumine Kuressaares 22.10.2020 ja Taivo Lõugu austamine

Omavalitsuspäev Raasiku vallas Arukülas 01.10.2020

Rae vallas 2021 Harjumaa Omavalitsuspäeva ettevalmistamine

USE SPORDIHOONE

Omavalitsuspäev Harku vallas 01.10.2018

V Omavalitsuspäeva deklaratsiooni üleandmine Riigikogu juhatusele 07.12.2020 (fotograaf Erik Peinar)

Tartu Omavalitsuspäeva ettevalmistus

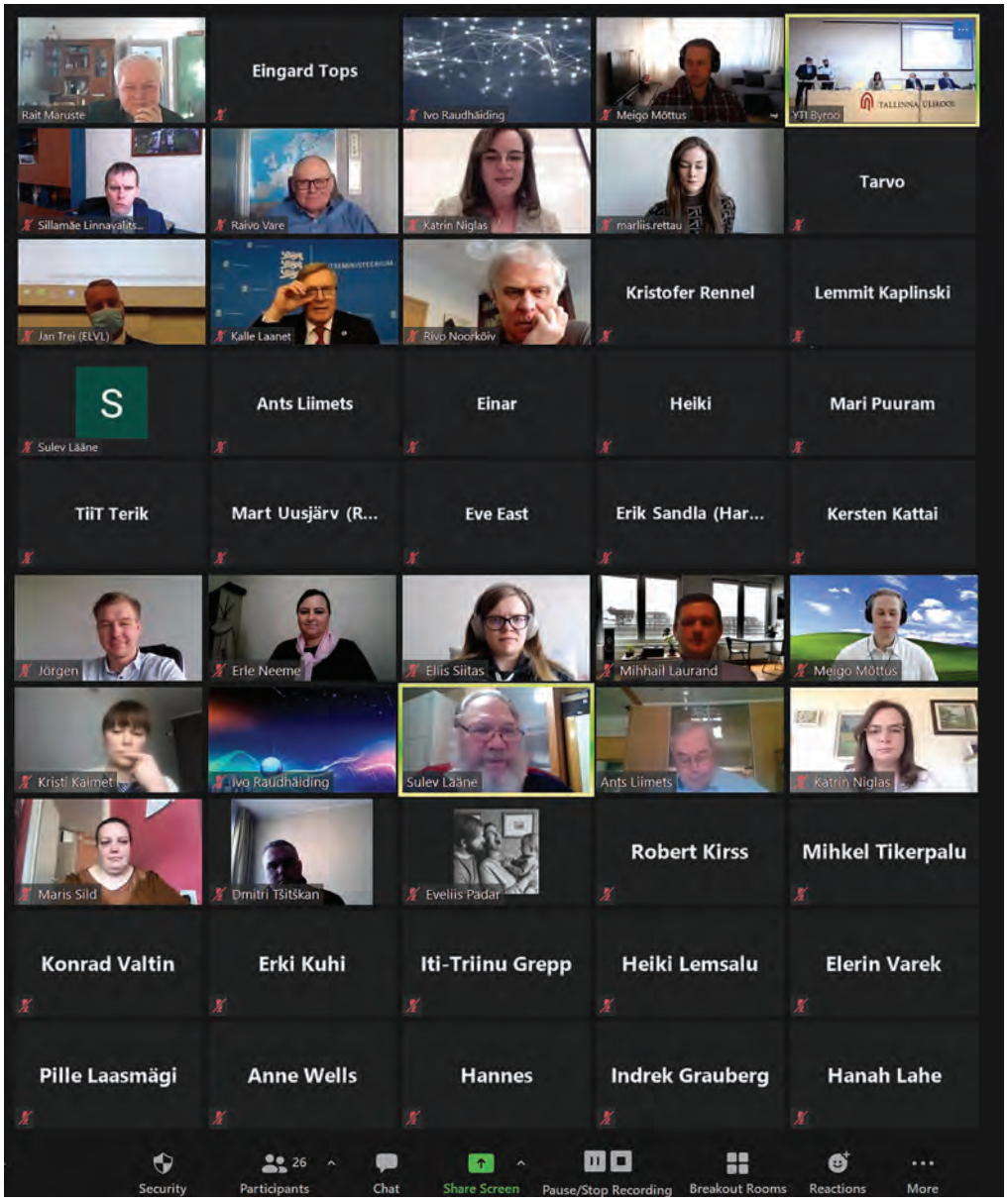

Pildigaleriid internetis

Omavalitsuspäeva sünd Arukülas 25.08.2016
https://photos.app.goo.gl/mGecqQMCRqKMk6t77

Eesti I Omavalitsuspäev 04.10.2016 Riigikogus
https://www.flickr.com/photos/tallinnuniversity/sets/72157719641463402/

Eesti II Omavalitsuspäev 26.09.2017 Tallinna Kalevi Spordihallis
Pühendatud Eesti kohaliku omavalitsuse ja omavalitsusliitude taastamisele ja arengule 1989–2017
https://www.flickr.com/photos/tallinnuniversity/albums/72157718852965599

Eesti III Omavalitsuspäev Narvas 28.09.2018
https://www.flickr.com/photos/tallinnuniversity/albums/72157703536344734

Eesti IV Omavalitsuspäev Pärnus 19.-20.09.2019
https://www.flickr.com/photos/tallinnuniversity/albums/72157718828009938

Omavalitsuspäev Harku vallas 01.10.2018
https://photos.app.goo.gl/kgEsSuSWwW4rYvoG7

Rae vallas 2021 Harjumaa Omavalitsuspäeva ettevalmistamine
https://photos.app.goo.gl/7eV5bpVSHzSR8aWE9

Eesti V Omavalitsuspäeva kohtumine Kuressaares 22.10.2020 ja Taivo Lõugu austamine
https://photos.app.goo.gl/SGyWgTyEMNbyt71h9

Eesti V Omavalitsuspäeva deklaratsiooni üleandmine Riigikogus 07.12.2020
https://fotoarhiiv.riigikogu.ee/xiv-riigikogu/xiv-riigikogu-juhatus/riigikogu-esimees-henn-polluaas/riigikogu-esimees-henn-polluaas-utleb-tervitussonad-v-omavalitsuspaeval/

Omavalitsuspäev Raasiku vallas 1.10.2020
https://photos.app.goo.gl/U941utQmZbRkWrxK9

Eesti VI Omavalitsuspäeva ettevalmistamine – Tartu 26.-27.08.2021 ja Eerik-Juhan Truuväli ning president Arnold Rüütli austamine
https://photos.app.goo.gl/F8v3uC39i8YLYNdx7

Omavalitsuspäevad 2016-2021

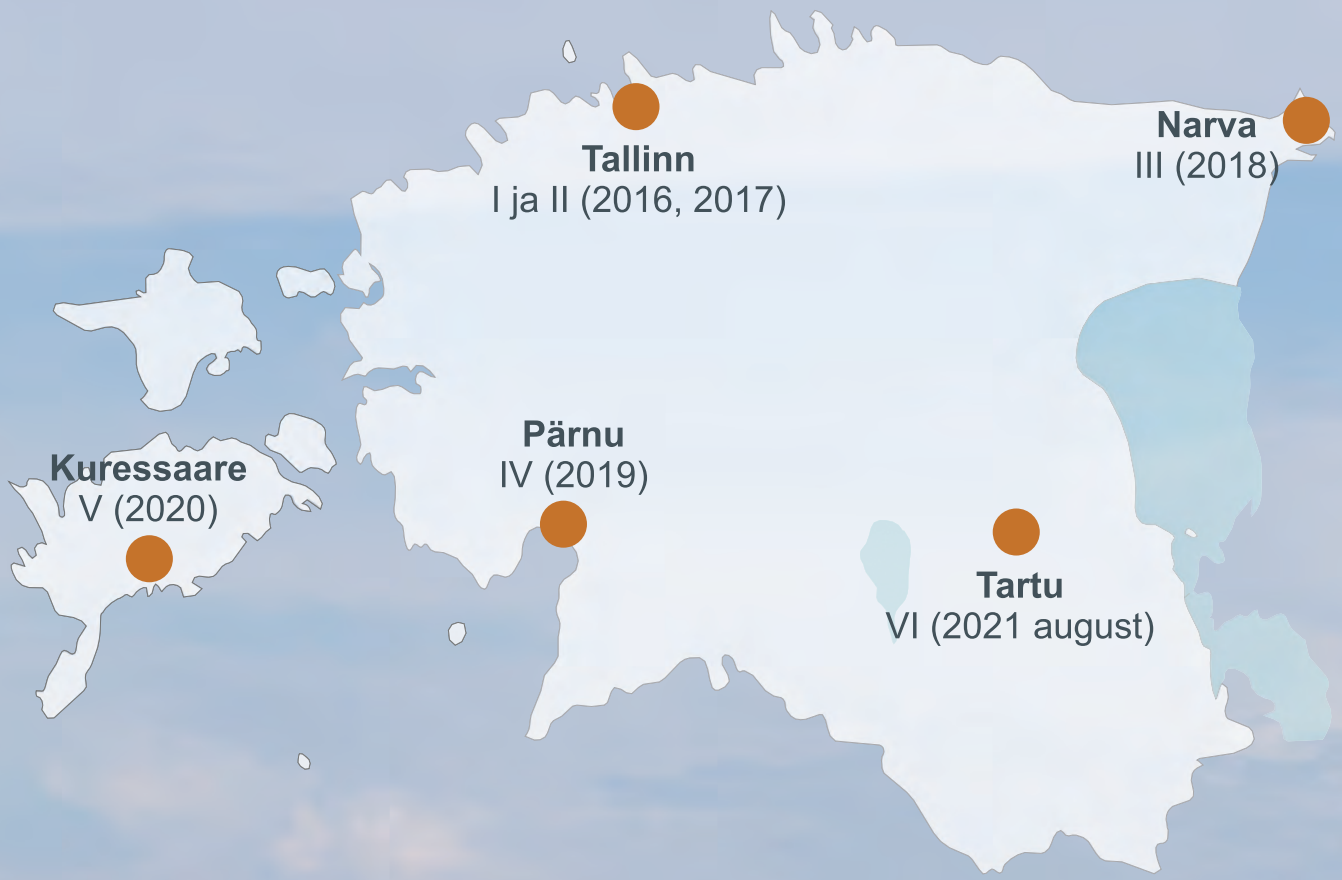

ISBN 978-9916-4-0659-5